

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 34 (73) № 2 2023

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор.

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, в.о. завідувача кафедри іноземної філології та перекладу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 11 від 10 липня 2023 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2023

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Гао Цзінси

ДИСКУРСИВНІ ТИПИ ДИСКУСІЇ ПРО МОВНЕ ПИТАННЯ
В УКРАЇНІ: СУБ'ЄКТНИЙ ВИМІР..... 1

Завальська Л. В.

ЦИТАТНІСТЬ В ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВАХ УКРАЇНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ..... 8

Катеринич П. В., Холод І. В., Грищенко О. В.

УКРАЇНСЬКОМОВНІ ТЕЛЕКАНАЛИ НА ТЛІ СУЧАСНИХ
МОВЛЕННЄВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ:
АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ МОДИФІКАЦІЙ..... 14

Катиш Т. В., Миронюк Л. В.

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИХ
ТЕКСТІВ З РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 18

Ковалевська-Славова А. В.

КОМУНІКАТИВНА СТРУКТУРА СУЧАСНИХ ІПСО..... 23

Межов О. Г.

ПАРЦЕЛЯЦІЯ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ
У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА..... 29

Тернова Ж. А.

ХАРИЗМА ЯК КУЛЬТУРНА ДОМІНАНТА УСПІШНОСТІ
В ОПИСАХ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ..... 36

Циганок І. Б.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІТОНІМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ..... 40

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Бовсунівська А. Ю.

ЛОГОТИП ЯК НОМІНАТИВНО-РЕПРЕЗЕНТАТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ
ІСПАНСЬКОМОВНОЇ УРБАНІСТИЧНОЇ БРЕНД-КОМУНІКАЦІЇ..... 45

Віт Ю. В., Євдокимова І. О., Пеліван О. К.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ
ТЕАТРАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ..... 51

Ділай І. П., Ділай М. П.

ТРИАНГУЛЯЦІЯ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ:
КОГНІЦІЯ – КОРПУС – ДИСКУРС..... 58

Yevdokymova I. O., Pelivan O. K., Kharina O. V.

THE CONCEPT “SUPPORT” IN THE ORAL ENGLISH POLITICAL DISCOURSE..... 63

Калиновська І. М., Коляда Е. К.

МОВНИЙ ОБРАЗ РОСІЇ-ВОРОГА В АНАЛІТИЧНИХ СТАТТЯХ
КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ..... 69

Камишова Т. М.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТЕЛЕСКОПІЇ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЇЇ ОДИНИЦЬ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ 75

Космацька Н. В., Карплюк Т. П. МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ).....	81
Літвінова М. М. МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК В TED TALKS ВИСТУПАХ	87
Mamedova A. I. DEUTSCHE VOLKSRÄTSEL UND IHRE RHYTMISCHE STRUKTUR.....	95
Ніконова В. Г. РИТОРИКА ВІЙНИ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОЛІТИКУМІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ ТА БОРИСА ДЖОНСОНА).....	99
Пальчевська О. С., Шостак В. Р. ОПОЗИЦІЯ ЖИТТЯ/СМЕРТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ «ЩОДЕННИКІВ ВІЙНИ»).....	104
Pietsukh O. I. COHESION AS A BASIC DISCOURSE CATEGORY IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES.....	109
Стройкова С. А. МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ НІМЕЦЬКИХ ІХТІОНІМІВ.....	115
Тарасова С. О., Шостак В. О. ДІАХРОНІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕМУ ПАНДЕМІЇ.....	121
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО	
Alizade G. I. PROVERBS AND THE TEXT (BASED ON THE AZERBAIJANI LANGUAGE TEXTS).....	129
Valiyeva G. CHARACTERISTICS OF WORD STRESS IN AZERBAIJAN LANGUAGE: EXPERIMENTAL ANALYSIS.....	134
Волошук В. І. ОНЛАЙН-ЛЕКЦІЯ ЯК НОВИЙ ПІДЖАНР АКАДЕМІЧНОЇ РИТОРИКИ.....	140
Джафаров Г. Г. ФІЛОСОФІЯ СПАДКУВАННЯ: ГРАМАТИКА ПОР-РОЯЛЯ ТА ПАНІНІ	145
Ляшко О. В. АРХІТЕКТУАЛЬНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ БІБЛІЇ.....	151
Мосієвич Л. В. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИЧНОЇ СЕМАСІОЛОГІЇ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ NON-FICTION.....	158
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Abdullayeva G. B. ACCOUNTING OF THE AUTHOR’S AND THE READER’S TIME BY THE AUTHORS-TRANSLATORS.....	164

Ahieieva-Karkashadze V. O., Lymar M. Yu. STEREOTYPES: DEFINITION OF THE PHENOMENON AND ITS IMPLEMENTATION IN TRANSLATION	168
Anataichuk I. M., Oleshkevich I. P., Sazonova V. S. TRANSLATION OF ENGLISH ARTISTIC LITERATURE: MAIN DIFFICULTIES	173
Білогорка Л. В. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ БАНКІВСЬКИХ ТЕРМІНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ.....	181
Zabrudska L. M., Kovalenko I. M., Mykhailova A. S. PECULIARITIES OF TRANSLATION OF THE ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE MEDIADISCOURSE	186
Ковальова Т. П. «ЗАПОВІТ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У НІМЕЦЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ.....	193
Підгрушна О. Г., Качанова А. О. ЛОКАЛІЗАЦІЯ РОЛЬОВИХ ВІДЕОІГОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ІНДІ-ІГОР Т. ФОКСА “UNDERTALE” ТА “DELTARUNE”).....	202
Поворознюк Р. В. ГРАВІТАЦІЙНЕ ТЯЖІННЯ В УСНОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ЩОДО ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ).....	211
Ржевська Д. О. КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЯПОНСЬКОЇ ОНОМАТОПЕЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ.....	216
Шилінська І. Ф., Штохман Л. М., Молотай Л. А. ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СТАТТІ	221
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЇ	
Томчаковський О. Г., Лесневська К. В., Ковальова К. О. СУЧАСНІ ТРЕНДИ У ВИКЛАДАННІ СТИЛІСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	226
Трачук К. В. КОТЕГОРІЯ КОНЦЕПТУ У ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	231
Макарук Л. Л. ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ НА ТЕМАТИКУ COVID-19 ТА ЗАСОБИ ЇХ ПРОДУКУВАННЯ.....	236
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	241

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Gao Jingsi

DISCURSIVE TYPES OF DISCUSSION ON THE LANGUAGE ISSUE IN UKRAINE:
THE SUBJECTIVE DIMENSION.....1

Zavalska L. V.

CITATIONS IN THE INAUGURAL SPEECHES OF UKRAINIAN PRESIDENTS..... 8

Katerynych P. V., Kholod I. V., Hryshchenko O. V.

UKRAINIAN-LANGUAGE TV CHANNELS ON THE BACKGROUND
OF MODERN SPEECH TRANSFORMATIONS: ANALYSIS OF THE PROBLEM
IN THE CONTEXT OF PHRASEOLOGICAL MODIFICATIONS.....14

Katysh T. V., Myroniuk L. V.

THE STRUCTURAL FEATURES OF UKRAINIAN SCIENTIFIC
AND EDUCATIONAL TEXTS ON RADIO ELECTRONICS
AND COMPUTER TECHNOLOGIES.....18

Kovalevska-Slavova A. V.

COMMUNICATIVE STRUCTURE OF MODERN PSYOPS..... 23

Mezhov O. G.

PARCELLATION OF COMPOUND SENTENCES IN THE ARTISTIC
SPEECH OF VOLODYMYR LYS.....29

Ternova Zh. A.

CHARISMA AS A CULTURAL DOMINANT OF SUCCESS IN DESCRIPTIONS
OF FEMALE CHARACTERS IN UKRAINIAN LITERATURE
OF THE LATE 20TH AND EARLY 21ST CENTURIES.....36

Tsyganok I. B.

CONCEPTUALIZATION OF PHYTONYMS IN UKRAINIAN PHRASEOLOGY..... 40

ROMANIC AND GERMANIC LANGUAGES

Bovsunivska A. Yu.

LOGO AS A NOMINATIVE AND REPRESENTATIVE ELEMENT
OF SPANISH-SPEAKING URBAN BRAND COMMUNICATION.....45

Vit Yu. V., Yevdokimova I. O., Pelivan O. K.

STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES
OF THE ENGLISH THEATRICAL TERMS..... 41

Dilai I. P., Dilai M. P.

TRIANGULATION IN MODERN LINGUISTIC RESEARCH:
COGNITION – CORPUS – DISCOURSE..... 58

Yevdokymova I. O., Pelivan O. K., Khapina O. V.

THE CONCEPT “SUPPORT” IN THE ORAL ENGLISH POLITICAL DISCOURSE.....63

Kalynovska I. M., Koliada E. K.

LINGUISTIC IMAGE OF RUSSIA AS AN ENEMY IN ANALYTICAL ARTICLES
OF CANADIAN INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES.....69

Kamyshova T. M. THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF TELESCOPY AND WAYS OF TRANSLATING OF ITS UNITS INTO THE ENGLISH LANGUAGE	75
Kosmatska N. V., Karpluk T. P. MULTIMODALITY OF POPULAR SCIENTIFIC TEXTS (BASED ON FRENCH LANGUAGE).....	81
Litvinova M. M. LANGUAGE IMPLEMENTATION OF COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS IN TED TALKS SPEECHES.....	87
Mamedova A. I. GERMAN FOLK RIDDLES AND THEIR RHYTHMIC STRUCTURING.....	95
Nikonova V. H. THE RHETORICS OF WAR IN ENGLISH POLITICUM OF THE SECOND HALF OF THE 20 TH – BEGINNING OF THE 21 ST CENTURY: LINGUOPRAGMATIC ASPECT (A CASE STUDY OF POLITICAL SPEECHES BY WINSTON CHURCHILL AND BORIS JOHNSON).....	99
Palchevska O. S., Shostak V. R. THE OPPOSITION OF LIFE/DEATH IN THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES (BASED ON “WAR DIARIES”).....	104
Pietsukh O. I. COHESION AS A BASIC DISCOURSE CATEGORY IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES.....	109
Stroykova S. A. MOTIVATIONAL TYPES OF THE GERMAN ICHTHYONYMS.....	115
Tarasova S. O., Shostak V. O. DIACHRONIC STUDY OF MEMES.....	121
GENERAL LINGUISTICS	
Alizade G. I. PROVERBS AND THE TEXT (BASED ON THE AZERBAIJANI LANGUAGE TEXTS).....	129
Valiyeva G. CHARACTERISTICS OF WORD STRESS IN AZERBAIJAN LANGUAGE: EXPERIMENTAL ANALYSIS.....	134
Voloshuk V. I. ONLINE-LECTURE AS THE NEW SUBGENRE OF ACADEMIC RHETORIC	140
Jafarov G. G. THE PHILOSOPHY OF INHERITANCE: THE GRAMMAR OF POR-ROYAL AND PANINI.....	145
Liashko O. V. ARCHITEXTUALITY IN THE ENGLISH BIBLE.....	151
Mosiyevych L. V. THE USE OF STYLISTIC SEMASIOLOGY DEVICES IN AMERICAN NON-FICTION LITERATURE	158

TRANSLATION STUDIES

Abdullayeva G. B.

ACCOUNTING OF THE AUTHOR'S AND THE READER'S TIME
BY THE AUTHORS-TRANSLATORS.....164

Ahieieva-Karkashadze V. O., Lymar M. Yu.

STEREOTYPES: DEFINITION OF THE PHENOMENON
AND ITS IMPLEMENTATION IN TRANSLATION 168

Anataichuk I. M., Oleshkevich I. P., Sazonova V. S.

TRANSLATION OF ENGLISH ARTISTIC LITERATURE: MAIN DIFFICULTIES 173

Bilohorka L. V.

SPECIFICS OF TRANSLATION OF BANKING TERMS FROM ENGLISH
INTO UKRAINIAN.....181

Zabrudska L. M., Kovalenko I. M., Mykhailova A. S.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF THE ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS
IN THE MEDIADISOURSE 186

Kovalyova T. P.

TARAS SHEVCHENKO'S "ZAPOVIT" ("TESTAMENT") IN GERMAN TRANSLATIONS..193

Pidhrushna O. H., Kachanova A. O.

UKRAINIAN LOCALISATION OF ROLE-PLAYING GAMES
(BASED ON TOBY FOX'S ENGLISH INDIE GAMES "UNDERTALE"
AND "DELTARUNE").....202

Povoroznyuk R. V.

GRAVITATIONAL PULL IN CONFERENCE INTERPRETING
(BASED ON SPEECHES DEMANDING MILITARY AIDE TO UKRAINE).....211

Rzhevskaya D. O.

COGNITIVE FEATURES OF JAPANESE ONOMATOPOEIA TRANSLATION PROCESS ...216

Shylinska I. F., Shtokhman L. M., Molotai L. A.

LEXICAL AND SYNTACTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING SCIENTIFIC
AND TECHNICAL ARTICLES.....221

CURRENT ISSUES OF PHILOLOGY

Tomchakovskiy O. G., Lesnevska K. V., Kovalova K. O.

MODERN TRENDS IN TEACHING
THE STYLISTICS OF THE ENGLISH LANGUAGE.....226

Trachuk K.V.

CONCEPT CATEGORY IN FOLKLORE STUDIES: METHODOLOGICAL ASPECT.....231

Makaruk L. L.

DISCTINCTIVE FEATURES OF SMALL FORM TEXTS DEVOTED TO COVID-19
AND MEANS OF THEIR FORMATION.....236

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....241

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/01>**Гао Цзінси**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИСКУРСИВНІ ТИПИ ДИСКУСІЇ ПРО МОВНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ: СУБ'ЄКТНИЙ ВИМІР

Ця стаття присвячена дискурсивним типам дискусій про мови в Україні на тлі конкуренції російської та української мов. Було проаналізовано деякі з найбільш репрезентативних дискусій, у тому числі ті, що відбулися після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році. Ці дискусії охоплюють розбіжності між різними мовними групами щодо питань використання мов і питань мовної політики, а також розбіжності всередині мовних груп про сприйняття та шляхи вирішення мовних проблем.

Автор визначає сутність мовного конфлікту, аналізуючи та узагальнюючи думки сучасних соціолінгвістів на цю тему. Він вважає, що дискусії про мовний конфлікт можна розділити на дискусії між різними мовними групами та всередині певних мовних груп. Дискусії між мовними групами також можна розділити на ті, що викликані мовним законодавством і мовним плануванням, і ті, що викликані мовним ставленням. Дискусії щодо мовного планування виникають переважно через відносну депривацію певної мовної групи, спричинену порівнянням статусу їхньої мови зі статусом іншої мови. Обговорення мовного ставлення включає когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти. Коли дискусії про мовну проблему відбуваються в мовній групі, конфлікти мовців виникають в основному через різний рівень толерантності до проблеми конкуренції російської та української мов.

Здійснено аналіз мовного матеріалу дозволив виокремити такі основні типи дискусій про мовні конфлікти в Україні. По-перше, між мовними групами, які поділяються на: а) дискусії, спричинені ставленням до мови, та б) дискусії, спричинені мовним законодавством, по-друге, всередині мовних груп.

Автор звертає увагу на типи дискурсу, які в екстремальних випадках можуть призвести до серйозних негативних наслідків для соціальної стабільності, особливо коли мовець використовує у своїх висловлюваннях дегуманізуючі слова.

Ключові слова: дискурсивний аналіз, мовна проблема, мовний конфлікт, українська мова, російська мова.

Постановка проблеми. Мова має функції пізнання, ідентифікації та передачі інформації, тому існують певні взаємозв'язки між мовою та культурою, мовою та етносом, мовою та політикою, мовою та економікою. Конкуренція мов є загальносвітовою системною проблемою. Іспанія, Канада, Китай, Україна та багато інших країн стикалися з нею. У багатьох багатонаціональних регіонах світу мовні питання відносяться до кола проблем, які можуть впливати на міжетнічні відносини та соціальну стабільність. Однак порівняно з економічними, політичними та соціальними питаннями мовним питанням зазвичай приділяється не так багато суспільної уваги, що ускладнює належне вирішення проблеми.

Аналіз досліджень. Чимало українських дослідників досягли цінних результатів у дослідженні мовного питання в Україні. Серед них можна виділити Саплін, Ю, Масенко, Л, Гонтар, М, Черненко, Г. Шумлянський, С. та інших. Їхні досягнення включають в себе осмислення поняття мовного конфлікту та виділення рівнів мовного конфліктування [11], аналіз суспільно-політичних чинників загострення мовного конфлікту [9], дослідження мовних конфліктів у певних доменах [8] та запропонування основних моделей мовозахисного дискурсу в Україні [1].

Мета статті полягає в тому, щоб вивчити та описати різні типи дискусії щодо мовних питань

в Україні та їх підтипи з точки зору суб'єктивного виміру.

Виклад основного матеріалу. У цій статті йдеться про співіснування української та російської мов в Україні. Ми вважаємо, що конкуренція між мовами є конфліктною за типом «або одне, або інше», оскільки мова, якою мовець не користується, втрачає функціональний простір. Далі в тексті щодо мовних проблем в Україні ми використовуватимемо усталений в соціолінгвістиці термін «мовний конфлікт» [5; с. 2, 6].

У соціології існує широка й вузька інтерпретація терміну «конфлікт». Вузьке розуміння «конфлікту» передбачає, що соціальні відносини не є конфліктами до того, як вони стають справжньою боротьбою, коли перемога може бути досягнута лише шляхом заподіяння шкоди іншій стороні. Так, Козер вважає, що соціальний конфлікт – це боротьба за цінності, потреба у певному статусі, потенціалі та ресурсах, і в цій боротьбі метою протидіючих сторін є знищення або заподіяння шкоди одна одній [2, с. 8].

Під «конфліктом» у широкому розумінні мається на увазі будь-яка суперечність, і відкрита боротьба не є вирішальним атрибутом конфлікту. Ті ситуації, коли психологічна опозиція вже сформувалася, але ще не проявилася, теж належать до категорії конфліктів. Наприклад, на думку Дюваля, соціальний конфлікт не обмежується ворожим чи антагоністичним протистоянням, що означає стан конкуренції й напруженості між соціальними силами, які явно суперечать одна одній [3, с. 73].

Ми приймаємо широке розуміння поняття «конфлікт» і згідно з ним можемо дати таке визначення мовному конфлікту: мовний конфлікт – це стан напруженості та опозиції різних сторін в діапазоні від відповідних емоцій (гнів, ворожість, роздратування тощо) до війни, спричинений мовними проблемами.

Залежно від того, хто є суб'єктами конфлікту, мовні конфлікти можна поділити на мовний конфлікт між етнічними групами (зовнішній конфлікт) та мовний конфлікт усередині етнічних груп (внутрішній конфлікт) [4, с. 141]. Описувати український мовний конфлікт, орієнтуючись виключно на національні ознаки, не можна, бо це не відповідає реаліям українського мовного життя. В Україні вживання мови й національна належність не збігаються через наслідки політики русифікації, коли етнічні українці змушені були переходити на російську. Візьмемо для прикладу Запорізьку область. В Україні не проводився

масштабний національний перепис населення з 2001 року, але за всіма попередніми всеукраїнськими переписами населення України, українці в Запорізькій області становили 70,8% [10]. Між тим, за даними опитування International Republican Institute (проведене за фінансової підтримки Уряду Канади та сприяння Соціологічної групи «Рейтинг»), у Запорізькій області 66% респондентів використовують російську мову у повсякденному житті. Тому, з огляду на складність мовного життя в Україні, ми поділяємо мовні конфлікти тут на конфлікт не між етнічними групами, а між мовними групами, з одного боку, та конфлікт усередині мовних груп – з іншого.

Спираючись на дослідження українських та зарубіжних науковців, ми проаналізували тексти у засобах масової комунікації (обговорення у Facebook та коментарі на YouTube за період 2020–2022 рр.), що містять дискусії про мовні конфлікти. За результатами проведеного нами аналізу дискусій у питанні вживання української та російської мови, ми змогли виокремити такі їхні репрезентативні типи залежно від суб'єктів, які беруть в них участь.

1. Дискусії про мовні конфлікти між мовними групами

Типовими є мовні дискусії, спричинені мовною політикою, питаннями мовного планування та ставленням до мови, між мовними групами або між урядом та мешканцями країни, які відчують, що їхні інтереси або право були проігноровані або порушені. Особливо виділяються дискусії між мовними групами, які, власне, і є відображенням мовних конфліктів, що мають сильний негативний вплив на політичну стабільність багатомовних країн та на побудову гармонійних відносин між мовними групами. Міжмовні конфлікти рідко існують самотійно, їхня поява та розвиток часто відбуваються в умовах загальної міжгрупової напруженості.

З точки зору домінуючої причини ці дискусії можна поділити на такі.

1.1. Дискусії, спричинені різним ставленням до мови.

Дискусії, спричинені ставленням до мови можуть з'являтися в будь-який історичний період. Аспекти, які відображають ставлення людей до мови: 1) когнітивні; 2) афективні; 3) поведінкові.

Прикладом може слугувати мовний конфлікт між клієнтом (російськомовець) і продавцем (україномовець), який відбувся в магазині одягу в місті Одесі 3-го березня 2021 року. В магазин прийшли чоловік та жінка, які почали конфліктно

поводитися після того, як почули від продавця українську мову. Вони вимагали від продавця перейти на російську, але у відповідь на це отримали відмову. Пізніше це відео було опубліковано різними акаунтами в соцмережах та викликало певний відгук у суспільстві.

А: Мова – говязий язык. Если бы мы с Вами жили по-человечески, то договорились бы, как все нормальные люди.

Б: Не нервуйте, будь ласка, розмовляйте на тій мові, як Вам зручно, ми Вас не заставляємо ні в чому.

А: А попробуйте вы меня заставить, ё-моё... Слышите...

Б: Ви говорите на тій мові, яка Вам зручна, я розмовляю на тій мові, яка мені зручна...

А: ...в Одессе всегда такое. И вот такого не было... Кто были первыми поселенцами в городе, знаете (Дискусія 1)?

На рівні семантики видно, що покупець використовує в розмовах дегуманізуючий термін, робить ініціативні коментарі та постійно піднімає нові теми, а мовленнєва поведінка продавця в основному відображається в реакціях, прояві поваги до різних форм мовної поведінки співрозмовника. У ієрархічних відносинах клієнт-продавець, клієнт займає відносно домінуючу позицію. У цих відносинах продавець (україномовець), як підпорядкована сторона, не повністю підкоряється домінуючій стороні. Він не змінив мову відповідно до побажань клієнта, що не задовольнило очікувань клієнта-російськомовця і стало для нього підставою звинувачувати україномовця.

Для клієнта А:

1) з когнітивного боку: російська мова, на його думку, є мовою перших поселенців Одеси, тому повинна мати історичні переваги: «*Кто были первыми поселенцами в городе, знаете?*», тож, вважає він, живучи в Одесі, продавець повинен використовувати російську мову для спілкування з клієнтом: «*...в Одессе всегда такое. И вот такого не было...*»,

2) з афективного боку: російська мова для клієнта є вищою мовою. Це вивляється через оцінку української та російської мов: «*Мова – говязий язык. Если бы мы с Вами жили по-человечески, то договорились бы, как все нормальные люди,*

3) своє ставлення до мови клієнт виражає реальними поведінковими діями, вимагаючи продавця змінити мову й вступаючи з ним в суперечку.

Варто зауважити, що використання дегуманізуючих термінів російськомовця «*Мова – говязий язык*», «*Если бы мы с вами жили по-человечески,*

то договорились бы...» є явним та небезпечним сигналом. Історія людства свідчить, що коли одна група починає використовувати дегуманізуючі терміни для опису інших груп та зникає до цього, то створюються умови також і для раціоналізації фізичного домінування.

Другим репрезентативним прикладом є коментар під відео «Українська політична та громадська діячка Ірина Фаріон висловила свої погляди щодо російської мови у телешоу» (Youtube, 2020), де стан емоційного напруження, можливо, навіть більший ніж у першому прикладі.

У своєму виступі Ірина Фаріон цитувала виступ Путіна і порівняла мову з «*элементом военной доктрины*», вбачаючи у використанні російської мови підтримку політичної влади Росії.

Виступ Ірини Фаріон викликав невдоволення російськомовного чоловіка, який не тільки яскраво продемонстрував своє ставлення до мови, а й назвав Ірину Фаріон «*СТАРАЯ БАБА ЯГА*» у коментарі:

А: Наши Мариуполь... Говорил, говорит и будет говорить исключительно на русском языке. Запомни, СТАРАЯ БАБА ЯГА (Дискусія 6).

Конфлікти, спричинені ставленням до мови, можуть бути запеклішими, якщо сторони пов'язують мови з протилежними ідеологіями. У такому випадку протистояння важко уникнути, бо з міркувань культурної та національної самооцінки в конфлікті кожна сторона буде легко сприймати свою ідеологію як єдино правильну.

Про це свідчить суперечка про мови у відео з назвою «Мовний скандал у Львові» в Youtube. Проаналізуємо цей приклад:

А: Ещё раз объясняю, тебе кто...

Б: Кто дал право на мене плювати, за те, що я з вами спілкуюся? Прошу.

А: Я з вами теж спілкуюся. Тебе хто дал право рассказывать мне, на каком языке мне общаться?

Б: Ви у Львові, будь ласка, спілкуйтесь на українській мові, дівчино. Ви у Львові, спілкуйтесь на українській. І вам ніхто не давав права на мене плювати. Сьогодні ви станете відомою. Ви розбивали мій телефон.

А: Я спілкуюсь в суді, у доктора на українській мові. Але когда я отдыхаю, я имею право на русском языке общаться. Ещё раз...

Б: Вам ніхто не дає права плювати на мене.

А: Иди на Топольну, на Топольну ... я тебе покажу пацанов, которые без рук и без ног остались, русскоязычных. У меня брат погиб, за то чтобы ... тебя, такую как ты, тварь, ...защитал.

Б: Добре, добре, зараз ми все з'ясуємо. Зараз приїде поліція, і ми все з'ясуємо, ми з'ясуємо, яке право ви маєте на мене пловати (Дискусія 3)?

У висловленні щодо мови, Б має велику схожість на когнітивному рівні з клієнтом у конфлікті в Одесі, тобто в певному місті має використовуватися відповідна мова: «*Ви у Львові, будь ласка, спілкуйтесь на українській мові*», а А заявила, що вона має право вибирати мову, якою буде користуватися в неофіційних ситуаціях: «*Когда я отдыхаю, я имею право на русском языке общаться*». У наступній репліці А вводить у дискусію військовий текст. Це зараз є дуже поширеним аргументом на користь використання російської мови. Серед спостережуваних нами суперечок запровадження моделі «російськомовні воюють на передовій» стає все поширенішим. З іншого боку, фіксуємо іншу модель – «російська мова – мова окупанта». У таких дискусіях, як у наведеному вище прикладі, діалог зазвичай відображає сильну конфронтацію, а різні погляди та думки конфліктуючих сторін щодо проблеми та зміщення фокусу від вирішення мовної проблеми до збройного конфлікту також ускладнюють можливість домовитися про вирішення мовної проблеми.

1.2. Дискусії, спричинені мовним законодавством

Причиною такого типу конфліктів є те, що в багатомовній країні з якихось причин відбувається корекція функціональних сфер застосування мови адміністративними та законодавчими методами, такими як проголошення певної мови у статусі національної або офіційної, та необхідності її обов'язкового застосування.

Стандарти справедливості та ефективності, яких дотримується державна політика, у тому числі мовна політика, по суті є результатом боротьби за інтереси, тому мовна політика, заснована на цих стандартах, неминуче сповнена спірними моментами. Коли мовна політика призводить до того, що мовна група втрачає сфери вживання своєї мови або не може отримати очікувані переваги від мовної реформи, у такій групі легко виникає стан «відносної депривації», тобто думка про те, що хтось гірший порівняно з певним стандартом. Це супроводжується відчуттям гніву і образи [7, с. 203].

Мовні конфлікти, які виникають через відчуття відносної депривації, дуже поширені в національних державах. Повернемося до українського контексту. Якщо держава все ж таки хоче поводитися активно у сфері мовної політики, вона має

два варіанти: виявити волонтаризм, орієнтуючись лише на один тип дискурсу – русофільний чи українофільний – і таким чином провокуючи радикалізацію дискурсу, орієнтованого на захист іншої мови, що закінчується масовими протестами, Другий варіант – спиратися на експертні думки [1]. Але зважаючи на упередженість представників різних позицій, ані політика уряду, ані дослідження експертів не здатні виправдати очікування всіх людей щодо результатів.

Нижче наведено коментар під публікацією «Порошенко підписав закон про мову 2020» від акаунту «Радіо Свобода». Цей приклад ілюструє тезу про стан «відносної депривації»:

А: Идиот! А если я люблю русский язык, и мои все родственники общаются на русском?! Так что теперь?! Хотя я украинец и горжусь этим, и немало отдал своей стране, выступая на ринге под флагом страны и отстаивал ее честь... и я люблю свою родину, землю, но язык мне не нравится! Так что теперь, все?! Я террорист?!)

Б: Їдь в рашку, там так, як ти любиш. Не позбавляй себе задоволення.

А: Да я разберусь, куда мне ехать, без умников, как ты! В парашку! Голова (Дискусія 5)!

З формулювань сторін діалогу чітко видно, що А незадоволений законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Він вважає, що:

1) законність використання російської мови була підірвана новим законом: «*...А если я люблю русский язык, и мои все родственники общаются на русском?! Так что теперь, все?! Я террорист?!*»

2) він морально такий самий, як і інші патріоти: «*...я украинец и горжусь этим, и немало отдал своей стране, выступая на ринге под флагом страны и отстаивал ее честь...*»

3) використання ним російської мови має бути так само законним, як і української: «*...и я люблю свою родину, землю, но язык мне не нравится! Так что теперь, все?*»

У діалозі між А та Б після коментаря А проявилось протистояння між ними: Б через слово «задоволення» і поширеною в Інтернеті зневажливою назвою Росії «рашка» сатиризував емоційне звернення А, заперечуючи правомірність використання російської мови тими, хто живе в Україні та пропонуючи Б залишити Україну. Це призвело до словесної контратаки А, внаслідок чого утворилася конфліктна ситуація.

Цей приклад також демонструє типову модель співвідношення учасників у таких конфліктах: 1) російськомовний громадянин України – влада

України, 2) українськомовний громадянин України – російськомовний громадянин України,

Як і більшість багатонаціональних країн, Україна не може уникнути дискусій між своїми мовними групами щодо мовної політики. Джерело цього виклику в основному походить із двох аспектів: мовна політика, прийнята основною мовною групою (примусова чи непримусова), та вимоги мовної політики до національних меншин, сформованих в ході суспільного розвитку в умовах колонізації й цими вимогами невдоволених.

2. Дискусії про мовні конфлікти всередині мовних груп

Дискусії, які ми спостерігали в сучасній Україні, в основному пов'язані із суперечливими ідеями щодо врегулювання українсько-російських відносин.

Використання російської мови в Україні є досить болючою темою, оскільки вона є офіційною мовою Російської Федерації, яка розгорнула проти України війну та окупувала її території. Тема мови охоплює такі чинники, як історична пам'ять, національна самоповага, інституційна ідентичність, національна ідентичність, політичні ідеї й, врешті, з 2014 року – проблему національної безпеки та емоційне несприйняття мови країни-агресора.

Візьмемо для прикладу коментарі під публікацією про экс-прес-секретаря Президента «Мендель впевнена, що в Україні є «українська» російська мова» (06.04.2021).

Мова та українізація: Мендель впевнена, що в Україні є «українська» російська мова. «Українська мова, як і ідентичність, – це куди більше явище, ніж виключно протистояння Росії. І в цьому наше поки ще неусвідомлене багатство. А російська, точніше українська російська, – це частина культурного розмаїття нашої країни», – заявила прес-секретарка президента.

Також Мендель наголосила, що російська мова не є власністю Росії. «Росія не є монополістом на російську мову. І нам пора давно самим демонополізувати російську мову. І голосно заявити, що в Україні є українська російська мова», – сказала Мендель».

Коментарі, які супроводжували публікацію, були такими.

А: Куди не подивись повсюди «великі» політики!

В: Це перші особи держави, куди ми котимося, і всі мовчать.

Г: Дурне на голову, а лікує ноги в кабінеті стоматолога (Дискусія 2).

Юлія Мендель, про яку писали в пості, в інтерв'ю «Сьогодні» 19 липня 2021 заявила, що її рідна мова – українська, тому ми ідентифікуємо

її як україномовну. Її заяви, як речника президента, були несумісні із цінностями, які мають за мету відмежуватися від російської культури. Зі спостережень відповідей ми бачимо, що зауваження спрямовані не лише на її особисте мовлення, а стосуються її професійної ідентичності та партійної приналежності. Хоча на поверхні ми бачили лише публічні звинувачення її власних висловлювань, але такі фрази, як «Куди не подивись повсюди «великі» політики!» і «Туда в цей офіс зеленофіла зі вської України дурних позбирали», «Це перші особи держави» також відображали невдоволення мовців тими, хто приймав рішення.

Інший приклад – дискусія, зафіксована на відео «Націоналіст, борець ЗСУ Євген Карась відреагував на мовний скандал в Одесі» (10 липня 2022 р.) між членами однієї мовної групи. Хоча обидві сторони вважають, що мовну проблему потрібно вирішити, між ними все одно виникла непереборна розбіжність:

А: Для російськомовних просто треба створити нестерпні умови для існування і маргіналізувати їх. Треба демонстративно їх не розуміти. Тоді у них буде 2 виходи: або інтегруватися в українське суспільство, або виїжджати на росію, де вони опиняться серед своїх, які завжди їх зрозуміють...

Б: Немає російськомовних... Люди, чи ви якісь дивні?! Де ви бачили німецькомовного француза?! Або грузиномовного англійця?! Пора вже знати, що це штучно створений термін КГБ, для кращого знищення України, як держави. Давно пора знати: є московити, є українці!! все!

В: Російськомовні українці є, і треба не заперечувати це, а працювати з цим. Московити в раші, а тут українці, навіть якщо вони російськомовні, поступово стануть україномовними.

Б: Кремлебот... Ніколи не було російськомовних українців! Україна – Моноетнічна держава! Не ганьбися...Тобі не є рідною україна, українська мова, українська нація! Не смій чіпати мою націю! Вона господар у своїй державі, на своїй рідній землі!

В: На кремлебота більше схожий ти. До речі, Україна не моноетнічна... Це й моя нація.

Б: Невігласе: українці – корінна нація держави України. Вони є носіями української державної мови. Але – це не для тебе. Для мудрих людей. Ти швидше – кремлебот ФСБшній. Кажу: ми тебе вилікуєм, і дуже скоро (Дискусія 4)!!!

Приклад добре підтверджує думку про те, що конфліктогенність всередині мовних груп подеколи буває більшою, ніж між ними.

Хоча обидві сторони є україномовними, вони мають різні погляди на мовні питання. Співрозмовник А заперечує концепцію «російськомовні українці»: «Немає російськомовних», і вважав, що пропозиція цієї концепції була засобом війни: «це штучно створений термін КГБ, для кращого знищення України». На відміну від А, Б вважає, що «російськомовні українці є» і пропонує м'якше рішення. У питанні мови позиції обох сторін однакові: вони всі вживають слова з негативним відтінком на позначення

росіян – «московити». Однак через принципово різні погляди на методи і засоби вирішення мовної проблеми вони також не можуть дійти консенсусу, і це призводить до словесних суперечок.

Висновки. Таким чином, аналіз мовного матеріалу дозволив виокремити такі основні типи дискусій про мовні конфлікти в Україні. По-перше, між мовними групами, які поділяються на: а) дискусії, спричинені ставленням до мови, та б) дискусії, спричинені мовним законодавством, по-друге, всередині мовних груп.

Список літератури:

1. Черненко Г. Навколомовні дискусії в новітній Україні./Черненко, Г., Шумлянський, С. Нео-анти-колоніалізм vs нео-імперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі Схід-Захід: *Іст.-культ. зб. Вип. 16–17; за ред. Г. Грінченко, Т. Дзядевич. Х. : «НТМТ», 2013. С. 102–122.*
2. Coser L. A. (1964). *Functions of Social Conflict. New York: Free Press.*
3. Duvall R. D. (1979). *Review Of Understanding Conflict and War, Vol. 2: The Conflict Helix. American Political Science Review.*
4. HE Jun-Fang. (2009). On the some basic theoretical problems in language conflict. *Journal of Minzu University of China (Philosophy and Social Sciences Edition).* 140–144.
5. Haarmann H. (1990). Elements of a theory of language conflict. *Language attitudes and language conflict (Plurilingua IX), 1–15. Bonn: Dümmler.*
6. Inglehart, R.F., & Woodward, M. (1967). Language Conflicts and Political Community. *Comparative Studies in Society and History, 10, 27–45.*
7. Smith, H. J., Pettigrew, T. F., Pippin, G. M., & Bialosiewicz, S. (2012). Relative Deprivation: A Theoretical and Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Review, 16 (3), 203–232.*
8. Гонтар М. Мовний конфлікт та мовна дискримінація у сфері торгівлі й послуг / Марина Гонтар // *Мова: класичне – модерне – постмодерне: збірник наукових праць; за ред. Ожоган В. М. за ред. Демська О. М., Зернецький П. В., Лучик А. А., Лучик В. В., Масенко Л. Т., Собуцький М. А., Кадочнікова О. П. та ін. ; упоряд.: Ожоган В. М., Сігов К. Б. Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». Київ : Дух і літера, 2019. Вип. 5. С. 22–38.*
9. Масенко Л. Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв'язання / Л. Масенко // *Українська мова. 2018. № 2. С. 20–35.*
10. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
11. Саплін Ю. Мовний конфлікт як взаємодія особистостей, соціальних стратегій та комунікативних культур. *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства: Матеріали наукової конференції. 28-29 травня 2001 р. Київ, 2002. С. 107–112.*

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Дискусія 1. «Мова – говязий язык»: В одесском магазине произошел языковой конфликт. URL: <https://www.facebook.com/bizoninfo/posts/2817054405214794> (дата звернення: 03.03.2021).
2. Дискусія 2. Мендель впевнена, що в Україні є «українська» російська мова. URL: <https://www.facebook.com/search/posts/?q=%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%3A%20%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C%20> (дата звернення: 06.06.2021).
3. Дискусія 3. Мовний скандал у Львові. URL: <https://www.youtube.com/shorts/AcRDLLrF7ng> (дата звернення: 12.09.2022).
4. Дискусія 4. Націоналіст, боєць ЗСУ Євген Карась відреагував на мовний скандал в Одесі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ieg6lW9UNfk> (дата звернення: 10.07.2022)
5. Дискусія 5. Порошенко підписав закон про мову. URL: <https://www.facebook.com/RadioSvoboda.Org/posts/10156669088486843> (дата звернення: 15.05.2019).
6. Дискусія 6. Російська мова – елемент військової доктрини Путіна. Ірина Фаріон. Говорить Великий Львів. 2020. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UToNOAB6pyE> (дата звернення: 17.07.2020).

**Gao Jingsi. DISCURSIVE TYPES OF DISCUSSION ON THE LANGUAGE ISSUE IN UKRAINE:
THE SUBJECTIVE DIMENSION**

This article is devoted to the discursive types of discussions about the languages used in Ukraine against the background of competition between Russian and Ukrainian languages. It has been analyzed some of the most representative discussions, including those that took place after Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022. These discussions cover the disagreements between different language groups about languages use issues and language policy issues, as well as disagreements within language groups about the perception and the ways of solving the language problems.

The author defines the essence of the language conflict, analyzing and summarizing opinions of the modern sociolinguists on this topic. He supposes that discussions about language conflict can be divided into discussions between different language groups and within certain language groups. The discussions between language groups can also be divided into those caused by language legislation and language planning and those caused by language attitudes. The discussions about language planning arise mainly from the relative deprivation of certain language group caused by comparing the status of their language to the status of the other language. The discussions about language attitudes includes cognitive, affective, and behavioral aspects. When discussions about language problem occur within language group, the speakers' conflicts are mainly because of different level of tolerance towards problem of Russian and Ukrainian languages competition.

The analysis of the language material allowed us to identify the following main types of discussions about language conflicts in Ukraine. Firstly, between language groups, which are divided into: a) discussions caused by attitudes towards language, and b) discussions caused by language legislation, and secondly, within language groups.

The author pays attention to the types of discourse that, in extreme cases, can lead to serious negative consequences for social stability, especially when a speaker uses dehumanizing words in their expressions.

Key words: *discursive analysis, language problem, language conflict, Ukrainian language, Russian language.*

Завальська Л. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ЦИТАТНІСТЬ В ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВАХ УКРАЇНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ

Статтю присвячено аналізу президентського дискурсу як вияву політичної комунікації. Увагу зосереджено на ритуальному мовленнєвому жанрі українського президентського дискурсу – інавгураційній промові. Виокремлено ознаки жанру та визначено його особливості на матеріалі інавгураційних промов українських президентів – Леоніда Кравчука, Леоніда Кучми, Віктора Ющенка, Віктора Януковича, Петра Порошенка, Володимира Зеленського. Мета дослідження передбачала виявлення лінгвопрагматичного потенціалу цитат і алюзій в інавгураційних промовах українських президентів. Було розв'язано такі завдання: визначено поняття інтертекстуальності як текстово-дискурсивної категорії; схарактеризовано особливості мовленнєвого жанру інавгураційної промови; виявлено особливості реалізації категорії інтертекстуальності через цитатність в інавгураційних промовах українських президентів. Об'єктом дослідження послуговував український президентський дискурс, реалізований у жанрі інавгураційної промови; предметом дослідження – мовні засоби реалізації категорії інтертекстуальності в інавгураційних промовах українських президентів. Вибір лінгвопрагматичного підходу до аналізу забезпечив потрактування категорії інтертекстуальності як реалізації комунікативної стратегії інтелектуалізації в політичному дискурсі. Серед засобів інтертекстуальності в центрі дослідження постали культурно марковані цитати, що виконують текстотвірну функцію та є одним з композиційним елементів мовленнєвого жанру інавгураційної промови президентів. Цитати в інавгураційних промовах кваліфіковано за джерелами: цитування Конституції України, біблійних текстів, висловлювань відомих українських і зарубіжних політичних і культурних діячів, самоцитатація. Фрагментація цитат, репрезентація їх у скороченому або видозміненому вигляді підпорядкована інтенції мовця і часто не збігається із загальним змістом в першоджерелі. Алюзії в президентському дискурсі маркують зв'язки зі знаковими історичними подіями або постатями.

Ключові слова: політичний дискурс, президентський дискурс, мовленнєвий жанр, інавгураційна промова, інтертекстуальність, цитатність.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Інавгураційна промова як ритуальний мовленнєвий жанр політичного дискурсу демонструє реалізацію мовної особистості політика – президента, який вступає на посаду і представляє адресатам основну програму своїх дій, дякує за обрання і закликає до консолідації суспільства. Одним із структурно-семантичних блоків інавгураційної промови є звернення до історії країни, культурної спадщини та висловлювань авторитетних особистостей. Саме ця частина інавгураційної промови містить покликання на вислови відомих істориків, письменників, політичних діячів у формі цитат та алюзій. У такий спосіб інавгураційна промова вступає у міжтекстові зв'язки та актуалізує категорію інтертекстуальності, а мовець реалізує комунікативну стратегію інтелектуалізації, демонструючи обізнаність з культурно маркованими цитатами. Активізація цитатності в інавгураційних промовах українських президентів

засвідчує загальну тенденцію до інтелектуалізації президентського дискурсу і потребує ґрунтовного вивчення. З огляду на це дослідження політичної комунікації потребують залучення міждисциплінарних підходів і комплексної методології, що зумовлює поєднання лінгвопрагматичного аспекту аналізу політичного дискурсу й актуалізує роль текстово-дискурсивних категорій у цьому вимірі.

Мета дослідження – визначити лінгвопрагматичний потенціал цитат і алюзій в інавгураційних промовах українських президентів. Мета зумовила розв'язання таких завдань: визначити поняття інтертекстуальності як текстово-дискурсивної категорії; схарактеризувати особливості мовленнєвого жанру інавгураційної промови; виявити особливості реалізації категорії інтертекстуальності через цитатність в інавгураційних промовах українських президентів.

Об'єкт дослідження – український президентський дискурс, реалізований у жанрі інавгу-

раційної промови; **предмет дослідження** – мовні засоби реалізації категорії інтертекстуальності в інавгураційних промовах українських президентів.

Матеріалом для аналізу слугували тексти інавгураційних промов Л. Кравчука (1991), Л. Кучми (1994, 1999), В. Ющенко (2005), В. Януковича (2010), П. Порошенка (2014) і В. Зеленського (2019).

Методи дослідження охоплюють загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні. До перших уналежнено методи спостереження та узагальнення, використані на етапі збору фактичного матеріалу та його типологізації. До других – метод лінгвостилістичного (прислужився під час вивчення особливостей функціонування мовних одиниць у тексті політичних промов), лінгвопрагматичного (використано для дослідження комунікативних намірів і стратегій політиків-мовців) і дискурсивного (уможливив виявлення соціальних параметрів комунікативної діяльності мовців) аналізу.

Ступінь розроблення проблеми в лінгвістиці. Лінгвістичні дослідження політичного дискурсу мають певну тяглість в українському мовознавстві, зокрема на матеріалі української мови (О. Билінська, І. Бутова, А. Загнітко, А. Ковалевська-Славова, Т. Ковалевська, Н. Кондратенко, М. Степаненко, Л. Стрій, О. Чорна та ін.), англійської мови (І. Голубовська, Н. Дячук, О. Ковальчук, Л. Славова, О. Фоменко та ін.), німецької мови (Н. Петлюченко та ін.), французької мови (М. Салецька, Л. Шаповалова та ін.). Проте аналіз президентського дискурсу ще не набув комплексного характеру: окремі питання порушено у розвідках Н. Кондратенко, Н. Петлюченко, Л. Славової, Л. Стрій та ін. У зарубіжному мовознавстві питання президентського дискурсу, а саме його реалізації в конкретних мовленнєвих жанрах, висвітлено в наукових працях Р. Водак, Т. ван Дейка, Й. Кирилової, Ж. Сладкевич, К. Шлундт та ін. Потракування інтертекстуальності як категорії та витлумачення інтертексту представлено в наукових розвідках Ю. Кристевої, Ж. Женнета, О. Селіванової, М. Шаповал та ін. Питання категорії інтертекстуальності як категорії художнього тексту висвітлено в працях українських мовознавців А. Білозуб, О. Бойко, Н. Кондратенко, С. Переломової, О. Рябініної, Л. Статкевич, Г. Сюти та ін. Утім, у політичному дискурсі здебільшого цю проблему розглянуто на матеріалі германських мов (М. Бараняк, Ю. Великорода, А. Гузак, О. П'єцух та ін.), що потребує комплексного аналізу саме українського президентського дискурсу.

Викладення основного дослідження. Зосередження аналізу на одному із жанрів президентського дискурсу потребує дефініції засадничих понять дослідження, зокрема президентського дискурсу. Потраковуємо президентський дискурс як сукупність мовленнєвих актів і невербальної поведінки голови держави, що виражається у взаємодії з адресатами і передбачає здійснення комунікативних функцій президента. Президентський дискурс репрезентований комплексом жанрів, серед яких особливого значення набуває інавгураційна промова, яка легітимізує президентський статус. Це перший офіційний виступ, який утворює політика як президента і виконує функцію ініціації, оскільки після виступу і виголошення присяги обраний політик уже є Президентом [5]. Л. Стрій визначає інавгураційну промову як жанр ритуальної комунікації і витлумачує його як компонент політичного ритуалу, що «має перформативний характер, оскільки ґрунтується на мовленнєвому акті «клятва» [8, с. 118].

На структурно-семантичному рівні інавгураційна промова містить такі змістові частини, як-от: подяка за вибір; звернення до історії країни; викладення політичних пріоритетів і кредо. Використання цитат зафіксовано в частинах звернення до історії та формулювання програмних положень. Проте потрібно відзначити, що українські президенти здебільшого використовують поодинокі цитати. Як правило, в інавгураційній промові наявна лише одна цитата, винятком є виступ П. Порошенка, у якому цитатність виконує текстотвірну функцію. На цитатності політичного дискурсу наголошують дослідники. Так, С. Лазаренко і А. Ротар зазначають, що найчастотнішими виявами інтертекстуальності в політичному дискурсі є цитати [6, с. 76]. Н. Кондратенко потраковує категорію інтертекстуальності як текстово-дискурсивну і визначає її як наявність елементів «іншого», «чужого» тексту в текстовій тканині основного» [4, с. 58]. О. П'єцух, аналізуючи інтертекстуальність у британському парламентському дискурсі, виокремлює такі типи цитування: «1) звернення до попередніх чи майбутніх подій внутрішньополітичного, економічного та соціального секторів; 2) наголошення на попередньо прийнятих законах, документах, актах внутрішньодержавного та міжнародного значення; 3) звернення до цитування видатних особистостей і політичних діячів» [7, с. 133]. Крім виявлення загальних особливостей цитування, лінгвісти визначають його поліфункційний характер: Н. Босак і С. Лазаренко наголошують, що основними

функціями інтертекстуальних елементів у політичному дискурсі є «текстотвірні, акцентувальні, образотвірні, оцінювальні, евфемістичні, контактовстановлювальні, стверджувальні (стверджувально-посилувальні та стверджувально-заперечні), ілюстративні, інформаційно-констатувальні, презентативні» [1, с. 19].

Розглянемо цитати як вияв категорії інтертекстуальності у промовах українських президентів на підставі критерію першоджерела. На нашу думку, саме вибір протексту скеровує адресата на політичні пріоритети мовця.

По-перше, під час виголошення інавгураційної промови мовці насамперед вдаються до **цитування Конституції України**. Цитування в цьому разі має на меті законодавче посилення інавгураційної промови, що зафіксоване у виступах Л. Кучми (друга каденція), В. Ющенко та П. Порошенка. При цьому цитата у промові П. Порошенка подана без викривлень, з дотриманням усіх правил покликання на відповідну статтю Конституції, що визначає текст присяги Президента України: *Щойно я присягнув «усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України», і завжди буду вірний цій святій обітниці* (П. Порошенко, 2014). Комунікативною метою в цьому разі є поєднання присяги і промови як двох вербальних компонентів ритуалу інавгурації. Покликаючись на Конституцію, одну статтю якої Президент щойно зачитав, він надає законності своїм обіцянкам, сформульованим у промові, при цьому паспортизація цитати відсутня. Під час аудіального сприйняття тексту промови адресат повинен самостійно ідентифікувати цитату, пов'язавши її з текстом присяги. У промові П. Порошенка процитовано іншу статтю Конституції України: *Керуватимуся статтею 10 Конституції. Вона визначає українську мову як єдину державну, але гарантує вільний розвиток російській та іншим мовам* (П. Порошенко, 2014).

У виступі Л. Кучми цитата має інший характер: *За Конституцією України Президент є главою держави. Це означає, що єдиний носій суверенітету і єдине джерело влади – народ покладає на нього гарантії забезпечення громадянської злагоди в суспільстві, узгодження у діяльності органів державної влади та їх взаємодії з органами місцевого самоврядування* (Л. Кучма, 1999). У цьому разі наявне покликання на Конституцію, але без конкретизації: мовець у довільній формі переказує статті Конституції України, що визначають права та обов'язки голови держави. Адресат одержує інформацію вже з маркуванням джерела

та з представленою інтерпретацією мовця. Таку ж ситуацію спостерігаємо і в інавгураційній промові В. Ющенко, що містить ідентичну цитату: *За Конституцією України Президент є главою держави. Це означає, що єдиний носій суверенітету і єдине джерело влади – народ покладає на нього гарантії забезпечення громадянської злагоди в суспільстві, узгодження у діяльності органів державної влади та їх взаємодії з органами місцевого самоврядування* (В. Ющенко). В усіх випадках президенти цитують ст. 102 Конституції України, при цьому цитати є точними, без змін первинного тексту.

По-друге, **біблійні цитати** зафіксовано у промовах В. Януковича і П. Порошенка. У випадку В. Януковича звернення до Біблії було прогнозованим, оскільки однією з іміджевих характеристик тоді ще кандидата в Президенти України стало «православний президент». У промові П. Порошенка цитування священної книги християн переслідувало зовсім іншу мету, хоч передвиборний слоган і був скерований на цей аспект: «Армія. Мова. Віра». Інавгураційна промова В. Януковича досить агресивна, частково скерована на критику попереднього Президента В. Ющенко та його команди, тому вибір цитати та її витлумачення виступають своєрідним авторитетним аргументом у виступі: *Адже сказано у Святому Письмі: «Мирися з твоїм противником швидко, коли ти ще з ним у дорозі...». Життя підтвердило цю просту і очевидну істину: люди не люблять, коли їм демонструють кулаки* (В. Янукович, 2010). Першоджерелом є вірш з Євангелія від Матфея (5:25): *Зо своїм супротивником швидко мирися, доки з ним на дорозі ще ти, щоб тебе супротивник судді не віддав, а суддя щоб прислужникові тебе не передав, і щоб тебе до в'язниці не кинули* (переклад І. Огієнка). Це цитата, що є частиною Нагірної проповіді Ісуса Христа, яка містить формулювання основних істин, серед яких і заклик до примирення з противниками. Проте в інавгураційній промові В. Януковича наведено лише частину цитати, а кінець висловлювання пропущено, хоч саме в ньому йдеться про наслідки непримирення. Виривання цитати з контексту певною мірою спотворює її зміст, а відсутність паспортизації ускладнює пошук першоджерела. У цьому разі спостерігаємо використання цитати у скороченому вигляді з метою реалізації інтенції мовця в авторитетній формі. Цитата виконує ще й роль натяку на внутрішню політику новообраного Президента, який декларує неприйняття агресії в політиці.

Загалом і в П. Порошенка вибір цитати також пов'язаний із силовими методами розв'язання конфліктів, але тут вже йдеться про зовнішню агресію: *Будь-який агресор на кордоні України має згадати Євангельську мудрість: хто з мечем прийде, той від меча і загине!* (П. Порошенко, 2014). У цьому випадку також відбулися видозміни цитати, оскільки подано також його часину, але кінцеву, що набула афористичного звучання. Першоджерелом цитати є Євангелія від Матфея (вірш 26:52): *Сховай свого меча в його місце, бо всі, хто візьме меча, від меча і загинуть*. Це висловлювання в Євангеліє було звернено Ісусом до чоловіка, який, намагаючи його захистити після зради Юди, вихопив меч і відрубав одному з «рабів первосвященника» вухо. В оригіналі використано форму множини, до того ж біблійна ситуація демонструє зовсім інше розуміння цитати. На нашу думку, в оригіналі йдеться про смирення і відсутність спротиву, бо насилля породжує насилля. Утім, в інавгураційній промові цитата виконує інше комунікативне завдання: вона є попередженням тим, хто здійснив збройний напад на Україну. Мовець не демонструє прагнення примирення, а навпаки – готовий протистояти загрози, тому первинна цитата і видозмінена. Вважаємо, що в цьому прикладі є певна маніпуляція, оскільки авторитетність джерела не дає підстав сумніватися в правильності цитати, а спотворення оригінального тексту підпорядковано утвердженню одного з програмних положень новообраного Президента.

По-третє, в інавгураційних промовах Л. Кучми, П. Порошенка і В. Зеленського представлено цитування висловів **всесвітньовідомих зарубіжних та українських політичних діячів**. У промові Л. Кучми зазначено джерело цитати через вказівку на автора: *Уїнстон Черчилль не даремно відзначав, що людям, у яких є відповіді на всі запитання, не довіряють керівництво державою* (Л. Кучма, 1994). У такий спосіб мовець імпліцитно проводить паралелі між своїм президентством і діяльністю У. Черчилля, пояснюючи свою позицію щодо відсутності універсальної програми реформування країни. Цитатність тут є не просто покликанням на авторитетну думку, а й прихованим порівнянням двох політиків. Тим більше, що цитата не належить до відомих, а її вибір ґрунтується саме на актуалізації джерела більшою мірою, ніж змісту.

У виступі П. Порошенка, навпаки, цитата подана без вказівки на джерело: *Хто шкодує коштів годувати свої збройні сили, той годув*

чужу армію. (П. Порошенко, 2014). Джерелом цієї цитати є вислів французького імператора Наполеона Бонапарта: *Хто не бажає годувати свою армію, буде годувати чужу*. Відсутність паспортизації надає вислову афористичного характеру, тому і певні видозміни оригінального висловлювання без викривлення змісту сприймаються цілком доречними. Цитата тут посилює думку мовця, вона є вдалим аргументом авторитетного типу.

У виступі В. Зеленського подано цитати навіть із зазначенням вторинності наведеного вислову, але не названо конкретне джерело: *Дозвольте мені процитувати одного американського актора, який став класним американським президентом: «Уряд не вирішує наших проблем. Уряд і є нашою проблемою»* (В. Зеленський, 2019). У промові не названо президента США Р. Рейгана, адресат повинен сам ідентифікувати, кого саме має на увазі мовець. Першоджерелом цитати є перша інавгураційна промова Р. Рейгана (1981 р.), зокрема висловлювання: *In this present crisis, government is not the solution to our problem; government is the problem*. Як бачимо, і в цьому разі цитата елімінована з контексту, хоч її семантика і не змінилася. Проте в оригінальному тексті промови Р. Рейгана йшлося не лише про уряд як проблему, а переважно про те, що уряд не є привілейованою, елітною групою, яка керує людьми. І висновком у тексті промови є не реформування уряду, а необхідність розділити відповідальність за прийняті рішення між всіма представниками влади. Зважаючи на це, змінено комунікативну інтенцію цитати, що була актуалізована в першоджерелі.

Цитування українських культурних діячів представлено виключно у промові П. Порошенка. Мовець цитує письменників: *Ми, українці, «живий вогник у сім'ї європейських народів і діяльні співробітники європейської цивілізаційної праці»*. Так казав Іван Франко (П. Порошенко, 2014) та істориків: *«Стояти ногами й серцем на Україні, свої голови держати в Європі»*, – заповідав Михайло Драгоманов (П. Порошенко, 2014). В обох випадках це не відомі, знані цитати, а вибрані спічрайтерами для посилення авторитетності інавгураційної промови президентів.

Крім прямого цитування представлено й алюзії, які «відрізняються від цитати тим, що алюзивне запозичення має імпліцитний зв'язок з текстом-донором шляхом асоціацій» [3, с. 253]. Фіксуємо алюзії у промовах П. Порошенка: **Володимир Винниченко боровся проти Михайла Грушевського, Симон Петлюра проти Павла**

Скоронадського. А Нестор Махно – проти всіх (П. Порошенко, 2014). Насамперед алюзіями виступають прецедентні імена та прецедентні ситуації. У промові П. Порошенка функцію алюзій виконують імена і прізвища відомих історичних постатей, пов'язаних з Україною. У такий спосіб через виступ Президента «можна досить спрощено та драматично інтерпретувати певні події» [2, с. 56]. Також до алюзій уналежнюємо афоризми, зокрема трансформовані, і прислів'я та приказки, напр.: *Альфойю і омегойю у наших зовнішньополітичних діях буде беззастережне визнання принципів і норм міжнародного права* (Л. Кравчук, 1991); *Ми повинні тримати порох сухим* (П. Порошенко, 2014). В останньому випадку алюзія посилена мовною грою: П. Порошенко у ЗМІ та мережевому дискурсі часто позначається за прізвиськом – Порох, з огляду на це прислів'я набуває подвійного значення.

Прецедентні ситуації, що актуалізовані через алюзії в інавгураційних промовах українських президентів, здебільшого маркова ні за допомогою онімів, напр.: *Нинішні вибори вперше не призвели до чергового ідеологічного його розколу по Збручу, Дніпру, Перекопу чи якихось інших лініях, до непримиренного розмежування різних регіонів за політичними симпатіями та уподобаннями* (Л. Кучма, 1999); *У цей день згадаємо героїв, що полягли за перемогу: мучеників Овещимів і ГУЛАГів, жертв Голодоморів, депортацій і Голокосту* (В. Ющенко). У першому прикладі йдеться про історичні події – розділення України, а в другому – сумні події нашої історії, пов'язані зі знищенням українців. Алюзійність стає своєрідним «гачком» для уваги адресатів, що дає змогу розгорнути повну ситуацію та пов'язати інавгурацію з подіями минувшини.

По-четверте, **самоцитатація** представлена в інавгураційних промовах переважно в покликаннях на передвиборні обіцянки та гасла. У такий спосіб мовець підтверджує, що його програмні поло-

ження були не декларативними, а реальними, тому і представлені в інавгураційному зверненні. Переважно президенти подають слогани і гасла, підтверджуючи або коментуючи їх: *Гасло «Кожній національній меншині – свою мову і свою школу» буде наповнене реальним змістом* (Л. Кравчук, 1991); *Дякую українському народу за його віру, дякую всім і кожному, хто відгукнувся на мої слова «Вірю в Україну, Знаю свій обов'язок, Разом ми переможемо!»* (В. Ющенко). Мовці вказують, що цитовані висловлювання є їхніми гаслами та підтверджують свої наміри. На думку дослідників, «про акцентувальну функцію інтертекстуальних включень можемо говорити в тому випадку, коли оратор у своєму політичному дискурсі вживає елементи власних текстів (гасла, виступи, передвиборчі програми, дебати тощо) і тим самим акцентує на них увагу реципієнта» [1, с. 18]. У такому разі самоцитатування є виявом автоінтертекстуальності, за якої автор посиляється на власні претексти: вступає з ними в діалог, полемізує або підтверджує. У політичному дискурсі самоцитатація є і реалізацією стратегії самопрезентації: підтвердження висловленої раніше політичної позиції характеризує президента як послідовного і відповідального політика.

Висновки і перспективи дослідження. Джерельною базою цитування в інавгураційних промовах є Конституція України, біблійні тексти (Євангеліє), тексти українських політичних і культурних діячів, відомі цитати зарубіжних політиків та власні політичні гасла та виступи. Переважно цитати в інавгураційних промовах представлені не в оригінальному вигляді, а в скороченому, а часом і в спотвореному, що підпорядковано комунікативному завданню мовців, зокрема і маніпулятивній настанові. Цитати виконують роль аргументів у доведенні, що є аргументом до авторитету, а також реалізують комунікативні стратегії авторитетності та самопрезентації.

Список літератури:

1. Босак Н. Ф., Лазаренко С. В. Інтертекстуальні включення в сучасному українському політичному дискурсі: види, джерела, функції. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський : КПНУ, 2019. Вип. 49. С. 15–20.
2. Євланова О. Жанрова стратифікація президентського політичного дискурсу. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Львів : ЛДУБЖ, 2022. № 12. С. 54–59.
3. Кібальнікова Т. Алюзія як вияв інтертекстуальності в американському фемінному політичному дискурсі. *Наукові записки ЦДПУ*. Серія: Філологічні науки. Кропивницький : КОД, 2020. Вип. 187. С. 251–256.
4. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського дискурсу. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.

5. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.05.2023).
6. Лазаренко С. В., Ротар А. І. Види інтертекстуальності в сучасному політичному дискурсі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*: Лінгвістичні науки: зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2014. № 19. С. 73–81.
7. П'єцух О. І. Категорія інтертекстуальності в політичному дискурсі британських парламентських дебатів. *Актуальні питання іноземної філології*. 2017. № 6. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/akrif_2017_6_23. (дата звернення 25.05.2023).
8. Стрій Л. І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2015. 190 с.

Zavalska L. V. CITATIONS IN THE INAUGURAL SPEECHES OF UKRAINIAN PRESIDENTS

The article is devoted to the analysis of the presidential discourse as a manifestation of political communication. Attention is focused on the ritual speech genre of the Ukrainian presidential discourse – the inaugural speech. The features of the genre are singled out and its features are determined based on the material of the inaugural speeches of Ukrainian presidents – Leonid Kravchuk, Leonid Kuchma, Viktor Yushchenko, Viktor Yanukovich, Petro Poroshenko, Volodymyr Zelenskyi. The purpose of the study was to identify the linguopragmatic potential of quotations and allusions in the inaugural speeches of Ukrainian presidents. The object of the study was the Ukrainian presidential discourse implemented in the genre of the inaugural speech; the subject of the study is linguistic means of implementing the category of intertextuality in the inaugural speeches of Ukrainian presidents. The choice of a linguopragmatic approach to the analysis ensured the interpretation of the category of intertextuality as the implementation of a communicative strategy of intellectualization in political discourse. Among the means of intertextuality, culturally marked quotations, which perform a text-creating function and are one of the compositional elements of the speech genre of the president's inaugural speech, appeared in the center of the study. Quotations in inaugural speeches are qualified by sources: citation of the Constitution of Ukraine, biblical texts, statements of famous Ukrainian and foreign political and cultural figures, self-citation. Fragmentation of quotations, their representation in an abbreviated or modified form is subject to the intention of the speaker and often does not coincide with the general meaning in the original source. Allusions in presidential discourse mark connections with iconic historical events or figures.

Key words: political discourse, presidential discourse, speech genre, inaugural speech, intertextuality, citability.

Катеринич П. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Холод І. В.

Вінницький національний аграрний університет

Грищенко О. В.

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

УКРАЇНСЬКОМОВНІ ТЕЛЕКАНАЛИ НА ТЛІ СУЧАСНИХ МОВЛЕННЄВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ МОДИФІКАЦІЙ

Статтю присвячено дослідженню проблем, пов'язаних із використанням фразеологізмів на україномовних телеканалах у контексті сучасних мовленнєвих трансформацій. У світі постійно змінюються комунікаційні процеси, що відбивається на розвитку мови та її на вживанні в різних медіасередовищах, зокрема на українськомовних телеканалах. Виявлено, що ця проблема має свої особливості та складнощі, зокрема пов'язані з недостатньою грамотністю телеведучих і репортерів у використанні фразеологізмів, з неврахуванням сучасних мовленнєвих трансформацій і з наявністю діалектних відмінностей. Сьогодні медіа займають дедалі більше місця у нашому житті, українськомовні телеканали мають велике значення для збереження та розвитку української мови, культури й ідентичності. Для більшості українців телебачення є основним джерелом інформації, до якого вони звертаються щодня, і це має значний вплив на їхнє мовлення, смаки та світогляд. Українськомовні телеканали також мають вагомe значення для збереження та популяризації української мови й культури. Проте вони також повинні пристосовуватися до нових мовленнєвих трансформацій і викликів, зокрема до фразеологічних модифікацій. У статті розглянуто основні проблеми, пов'язані з уживанням фразеологізмів на телебаченні, як-от зміну значень, переклад, використання у невідповідному контексті та інші. Визначено, що використання фразеологізмів на телебаченні потребує відповідної уваги до їхньої природи та значення, оскільки це важливо для збереження мовленнєвої культури та якості мовленнєвих продуктів. Виявлено, що надмірне вживання застарілих фразеологізмів і недостатнє знання актуальної лексики та граматичних конструкцій впливають на рівень сприйняття інформації та знижують ефективність рекламних повідомлень. Щоб покращити якість мовлення і забезпечити ефективний рекламний вплив, потрібно звернути увагу на вдосконалення професійної підготовки журналістів і рекламних агентів, зокрема на навчання актуальної лексики та правильного вживання фразеологічних одиниць.

Ключові слова: мовний простір, мовна ситуація, культурна ідентичність, медіа, трансформації.

Постановка проблеми. Україна, як за аналогією і багато інших країн світу, стикається із проблемами збереження та розвитку української мови та культури на тлі сучасних мовленнєвих трансформацій. Однією з таких проблем є фразеологічні модифікації, які є наслідком поширення інтернет-медіа та соціальних мереж.

Рівень мовної культури окремої особистості й суспільства загалом визнають як один із ключових регуляторів громадського життя. Це фактор, що впливає на динаміку соціального розвитку та є показником якості особистості, яка діє як активний суб'єкт сучасних соціальних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мовленнєвих трансформацій у сучасній українській мові та їхнього впливу на телебачення, а також проблеми фразеологічних модифікацій є актуальною темою багатьох досліджень вітчизняних науковців. Наприклад, Д.Ю. Сизонов розширено розглянув поняття фразеології відповідно до певної переорієнтації лінгвістики на функціональну та зробив висновок, що новий контекст створює нові можливості для фразеології в українській мові [4]. Ю.Г. Полежаєв зі свого боку вважає, що міждисциплінарне вивчення фразеології забезпечить розуміння тен-

денцій формування фразеологічних систем, їхньої динаміки та механізмів розвитку, що може бути корисним для фахівців, які пов'язані з українськомовним телебаченням [3].

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз фразеологічних модифікацій, які відбуваються в українській мові в контексті телевізійного мовлення. Досягнення цієї мети потребує виконання таких завдань, як огляду сучасних мовленнєвих трансформацій в українській мові, вивчення проблем українськомовних телеканалів, розроблення рекомендацій для українськомовних телеканалів для покращення якості мовлення у контексті фразеологічних модифікацій.

Виклад основного матеріалу. Сучасні мовленнєві трансформації в українській мові відтворюють загальну тенденцію до спрощення та скорочення мови, а також до використання нових слів і фраз, що виникають у результаті розвитку технологій і змін у суспільстві. Ці трансформації стають дедалі помітнішими в сучасному українському мовленні і впливають на використання фразеологізмів та інших мовних засобів на українських телеканалах (рис. 1).

Телеведучі й репортери стикаються зі значною складністю правильного наголошування слів. Це виникає через брак знань про правила наголошування загальноживаних українських слів, а також тому, що акцентуаційна норма в українській мові не є сталою унаслідок впливу діалектів та інших мов. Неправильно наголошені слова є поширеною проблемою у мовленні телеведучих і репортерів [6, с. 43].

На телебаченні загалом мовленнєві трансформації можуть впливати в такий спосіб (табл. 1).

Українська мова, як і будь-яка інша, постійно розвивається і змінюється. Одним із проявів цього

Рис. 1. Сучасні мовленнєві трансформації в українській мові

Джерело: [5].

розвитку є фразеологічні модифікації. Фразеологічні модифікації – процес зміни вже існуючих фразеологічних одиниць, що відбувається під впливом різних факторів. Основні причини змін фразеологізмів – це зміна соціально-економічного та культурного середовища, у якому їх використовують, а також вплив інших мов і культур на українську мову.

Фразеологізми – це сталі вислови, які мають певне значення, що не може бути зрозуміле зі значення слів, які входять у фразу. Українська мова має багатий арсенал фразеологізмів, що є важливою частиною її культурної спадщини та національної ідентичності.

Фразеологія, яка привернула увагу Ш. Баллі на початку ХХ століття, залишається привабливим

Таблиця 1

Аспекти впливу сучасних мовленнєвих трансформацій на телебачення

Трансформація	Характеристика впливу
Зміна тематики та формату контенту	Змінюється і тематика контенту на українських телеканалах, також з'являються нові формати програм, які відповідають на сучасні вимоги глядачів. Наприклад, більшу увагу приділяють темам, пов'язаним із захистом довкілля, здоров'ям, гендерною рівністю та іншим сучасним темам.
Зміна стилістики мовлення	На українських телеканалах можуть з'являтися нові стилістики мовлення, як-от інфотейнмент і гібридні формати, що може вплинути на сприйняття контенту глядачами та потребувати від ведучих нових навичок і компетенцій.
Використання іншомовних слів і висловів	З популяризацією англійської мови та англійських технологій у мовленні на українських телеканалах можуть з'являтися іншомовні слова та вислови, що може зумовлювати дискусії та критику серед деяких глядачів.
Зміна мовленнєвих норм	З появою нових комунікаційних технологій і соціальних мереж змінюються мовленнєві норми та стандарти, що може впливати на мовлення ведучих і гостей телепередач на українських телеканалах.

Джерело: власна розробка автора.

об'єктом дослідження для представників різних галузей і напрямів філології через свою яскраву образність, культурну насиченість, особливості структури і змісту встановлених висловів та їхню комунікативну активність. Сучасна теорія фразеології розвивалася під впливом різних підходів до тлумачення встановлених висловів, класифікації одиниць і визначення предмета фразеології [3, с. 85].

Фразеологізми є важливою частиною української мови, культури й ідентичності, оскільки вони відтворюють національні традиції, звичаї та спосіб мислення. Фразеологія становить значну частину національної мови, що зображає унікальну історію його носіїв, їхнього соціального та пізнавального досвіду, культурних цінностей і традицій. Багато досліджень фразеології починається з переплетіння культурних моделей та способу життя з мовою і пізнанням, оскільки фразеологізми є продуктом національної культури, що відтворює її глибинну суть і унікальність [9, с. 88].

Однак із поширенням інтернет-медіа й соціальних мереж, де використання англійських термінів і висловів є нормою, фразеологізми поступово виходять з ужитку, що призводить до зменшення використання української мови в медіа та загалом у суспільстві.

Українськомовні телеканали є важливим інструментом у збереженні та розвитку української мови й культури. У середині мережі телеканалів можна виокремити декілька з них, які заслуговують на увагу, зокрема, на їхній позитивний вплив на покращення телевізійного мовлення. Серед них можна назвати такі канали, як «1+1», «СТБ», «Інтер», «ICTV», «5 канал», «ТВі» та «УТ-1». Проте вони також стикаються із проблемою фразеологічних модифікацій, оскільки їхні програми та новини часто мають інтернаціональний характер і використовують англійські терміни й вислови [4, с. 73].

Основними видами фразеологічних модифікацій в українській мові є такі [2, с. 67]:

- 1) семантичні;
- 2) структурні (синтаксичні);
- 3) структурно-семантичні.

Прикладом семантичної модифікації фразеологізму може бути фразеологізм «заспокоїти душу», який у сучасній українській мові може мати ширше значення, ніж у минулому. Замість того, щоб означати заспокоєння свого внутрішнього стану, його можуть використовувати для позначення заспокоєння когось іншого або навіть заспокоєння ситуації [1, с. 15].

Фразеологія є частиною мовленнєвої системи, яка відтворює культурну й соціальну дійсність народу. У контексті телевізійного мовлення фразеологізми використовують для експресивності, акцентуації та підсилення емоційного забарвлення мовлення.

Аналізуючи проблему використання фразеологізмів на українських телеканалах у контексті сучасних мовленнєвих трансформацій, можна виявити модифікації, які відбуваються в українській мові, та їхній вплив на рівень мовленнєвої культури суспільства.

Можна виділити такі проблеми, пов'язані з уживанням фразеологізмів на українськомовних телеканалах [5, с. 58]:

- неправильне вживання, що призводить до зміни значення та хибного розуміння слухачами;
- використання застарілих фразеологізмів;
- невідповідне використання фразеологізмів, що може спричинити негативні асоціації у глядачів і недовіру до телеканалу;
- надмірне використання.

Одним зі способів розв'язання цієї проблеми є активне використання українських фразеологізмів у програмах і новинах. Це дасть змогу не тільки зберегти традиції та ідентичність українського народу, але й зробити інформацію більш зрозумілою і доступною для українськомовної аудиторії.

Знання про те, які фразеологізми є найбільш поширеними та як їх сприймає аудиторія, може допомогти телеканалам покращити своє мовлення та зберегти стиль і культурні особливості української мови в умовах сучасних мовленнєвих трансформацій [7].

Загальні уявлення про те, які фразеологічні одиниці є найбільш поширеними в конкретній мові та як їх використовують у прагматичних ситуаціях, може надати когнітивно-прагматичне дослідження.

Українськомовні телеканали відіграють важливу роль у поширенні рекламних матеріалів та їхньому показі на телевізійних екранах. Захист прав споживачів у сфері реклами має стати важливою частиною майбутнього телевізійного простору, де вірогідність зловживань і недобросовісної конкуренції збільшується з кожним днем. У цьому контексті українськомовні телеканали можуть узяти на себе відповідальність за захист прав споживачів у сфері реклами й надати аудиторії об'єктивну інформацію про товари й послуги, які рекламують [8, с. 16].

Однак водночас виникає проблема використання фразеологізмів і жаргонізмів у рекламних матеріалах, які можуть спричинити негативну реакцію у глядачів.

Такі фразеологізми можуть неправильно зрозуміти, або їх завважать образливими чи дискримінаційними, що може призвести до негативної реакції споживачів. Тому телеканали повинні забезпечити адекватні й коректні висловлювання у своїх рекламних роликах.

Висновки. Українськомовні телеканали мають пристосовуватися до змін у мовленні й популярних тенденцій, щоб залишатися конкурентоспроможними та приваблювати аудиторію. Вони відіграють важливу роль у формуванні мовленнєвої культури й мовної свідомості українського народу. Проте на тлі сучасних мовленнєвих трансформацій, що зумовлені зміною мовного середовища й техноло-

гічного прогресу, телеканали зіткнулися з низкою проблем, зокрема із проблемами правильного вживання фразеологізмів і наголошення слів в ефірі.

Удосконалення якості мовлення на українськомовних телеканалах є важливим завданням, що дасть змогу забезпечити ефективну комунікацію та рекламний вплив на глядачів і споживачів, а також сприятиме розвитку української мови як мови національної ідентичності.

Перспективою подальших досліджень може бути розгляд можливостей використання новітніх технологій для оптимізації мовлення і рекламних повідомлень, зокрема, за допомогою інтелектуальних асистентів.

Список літератури:

1. Балацька О.Л., Куц О.В., Педашев С.А. Особливості англо-українського перекладу багатокomпонентних термінів: лексичні трансформації. *Молодий вчений*. 2019. № 5(69). С. 14–17.
2. Гуменюк І.І. Модифікації фразеологічних одиниць, семантичні та стилістичні особливості їх уживання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. № 2. С. 65–72.
3. Полежаєв Ю.Г. Фразеологія як об'єкт поліаспектного вивчення. *Нова філологія*. 2021. № 2(81). С. 82–88.
4. Сизонов Д.Ю. Стилістика фразеології в мультимедійній комунікації: пошук нового. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 2(32). С. 72–75.
5. Соломенко Л.І. Мовленнєва культура початку ХХІ століття в контексті феномену нових медіа. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 3. С. 57–62.
6. Соломенко Л.І. Особливості впливу сучасних засобів масової інформації на формування та розвиток масової мовленнєвої культури. *Культура і сучасність* : альманах. 2022. № 2. С. 42–48.
7. Gudmanian A., Drotianko L., Sydorenko S., Zhuravliova O., Yahodzinskyi S. Social transformations of speech culture in information age. *Web of Conferences*. 2019. № 135.
8. Karpitskaya M., Chuyanava A. Consumer protection in the field of advertising of the future. *Futurity Economics & Law*. 2021. No 1(2). P. 16–20.
9. Kozlova T., Polyezhayev Y. A Cognitive-Pragmatic Study of Australian English Phraseology. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. No 12 (1). P. 85–93.

Katerynych P. V., Kholod I. V., Hryshchenko O. V. UKRAINIAN-LANGUAGE TV CHANNELS ON THE BACKGROUND OF MODERN SPEECH TRANSFORMATIONS: ANALYSIS OF THE PROBLEM IN THE CONTEXT OF PHRASEOLOGICAL MODIFICATIONS

The article is devoted to the study of problems related to the use of idioms on Ukrainian TV channels in the context of modern speech transformations. In the world, communication processes are constantly changing, which is reflected in the development of language and its use in various media environments, in particular, on Ukrainian-language TV channels. It was found that this problem has its own peculiarities and difficulties, in particular, related to insufficient literacy of TV presenters and reporters in the use of idioms, disregard of modern speech transformations and the presence of dialectal differences. Today, the media occupy more and more space in our lives, Ukrainian-language TV channels are important for the preservation and development of the Ukrainian language, culture and identity. For most Ukrainians, television is the main source of information they turn to every day, and it has a significant impact on their speech, tastes and outlook. Ukrainian-language TV channels are also important for the preservation and popularization of the Ukrainian language and culture. However, they must also adapt to new speech transformations and challenges, in particular, to phraseological modifications. The article examines the main problems associated with the use of idioms on television, such as changing meanings, translation, use in an inappropriate context, and others. It was determined that the use of idioms on television requires appropriate attention to their nature and meaning, as this is important for the preservation of speech culture and the quality of speech products. It was found that excessive use of outdated phraseology, insufficient knowledge of current vocabulary and grammatical constructions affects the level of information perception and reduces the effectiveness of advertising messages. In order to improve the quality of speech and ensure effective advertising influence, it is necessary to pay attention to improving the professional training of journalists and advertising agents, including training in up-to-date vocabulary and the correct use of phraseological units.

Key words: language space, language situation, cultural identity, media, transformations.

Катиш Т. В.

Національний університет «Запорізька політехніка»

Миронюк Л. В.

Національний університет «Запорізька політехніка»

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ З РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто структурні особливості українських науково-навчальних текстів з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій. Подано визначення поняття наукового тексту різними авторами. Виокремлено властиві науковому тексту кваліфікаційні ознаки, так звані категорії. Розглянуто, як виявляються ознаки наукового тексту в українських текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій.

Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця твору, переходи між частинами тексту за допомогою певних мовних засобів. В українських науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій для констатації загальноприйнятих положень використовують лексичні конструкції, які вказують на джерело інформації. У проаналізованих науково-навчальних текстах застосовуються прийоми аналізу, синтезу, узагальнення та висновки, які виражаються специфічними стандартними мовними засобами.

Зв'язність наукового тексту передбачає поєднання його складових частин між собою за змістом. Цьому підпорядковується організація викладу, добір мовних засобів. Для цього в українських науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій використовуються лексичні засоби, які вказують на зв'язок з попередньою інформацією. Логічну зв'язність проаналізованих текстів забезпечують мовні одиниці, що виражають причину і наслідок, умову і наслідок.

Членованість тексту виявляється у тих відношеннях, які існують між розділами, підрозділами тексту. Послідовність у досліджуваних текстах реалізується через спеціальні засоби, які дозволяють активізувати логічне мислення читача. Для цього використовуються засоби для привертання уваги.

Інформативна насиченість українських науково-навчальних текстів з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій реалізується у вживанні мовних засобів, які слугують нагадуванням про вже відомі факти з досліджуваних галузей знань, у використанні вузькоспеціальних та загальнонаукових термінів. Значно рідше в проаналізованих текстах застосовуються лексичні засоби з демонстрацією авторського припущення.

Комунікативність виявляється у спрямованості досліджуваних текстів на відповідну аудиторію. Автори намагаються переконати студентів в необхідності реалізації своїх положень. З цією метою вони використовують стандартні мовні звороти. Теоретичні положення підручників та посібників обґрунтовано аргументуються, широко використовуються таблиці, графіки, схеми, рисунки тощо. Для наведення прикладів використовуються стандартні мовні звороти.

Відповідно до функціонального призначення українські тексти з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій поділяють на оглядові, методологічні, пояснювальні та теоретичні.

Ключові слова: науковий текст, структурні особливості, науково-навчальні тексти з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій, мовні засоби.

Постановка проблеми. Розвиток нових цифрових технологій впливає не тільки на спосіб виконання тих чи інших дій, а й на розвиток взаємодії людей з автоматизованими пристроями,

внутрішньогалузевої комунікації, що відображає комп'ютеризацію суспільства в цілому. Українські науково-навчальні тексти з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій орієнтовані на

студента, якого потрібно готувати до сприйняття наукової інформації, що пов'язано з інтенсивним зростанням інтересу до проблем науково-технічної комунікації. Цим зумовлюється **актуальність теми**.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми текстових категорій вивчали такі вчені: Г. В. Кицак, І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, Г. С. Онуфрієнко, М. Я. Плющ, В. В. Різун, О. О. Селіванова, О. М. Семенов та інші. Науковий текст, за визначенням відомої дослідниці культури наукової мови, О. М. Семенов, – цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, параграфами тощо), насиченими відповідною термінологією [11, с. 63]. Г. С. Онуфрієнко розглядає науковий текст як «єдиний комунікативний блок, що має чітку логізовану структурну організацію, яка формується під впливом двох основних факторів: характеру висвітлюваного змісту (тема – підтема – комбінація підтем) та способу його презентації» [9, с. 21].

Отже, науковий текст завжди співвідноситься з комунікативною ситуацією та її антропоцентрами: автором і адресатом, суб'єктом мовлення та його партнером (або партнерами) у комунікації. Під комунікативною ситуацією Ф. С. Бацевич визначає наукову функціонально-комунікативну сферу, в якій створюється науковий текст. Під антропоцентризмом (грец. *antropos* – людина і *kentron* – осереддя) лінгвіст розуміє світоглядний принцип, згідно з яким людина є центром і вищою метою світу. Цей принцип у сучасному мовознавстві «визнається одним із найважливіших принципів організації та функціонування живої природної мови на всіх її структурних рівнях» [3, с. 215]. Антропоцентричність вважається категорією тексту, що зумовлена сукупністю здібностей і характеристик людини створювати та сприймати текст як мовленнєвий витвір [5, с. 246].

Змістом наукового тексту є наукове знання, якому притаманні онтологічність, методологічність, аксіологічність, комунікативність, отже, науковий текст характеризується тими самими ознаками. Його зміст відображає певну часову послідовність різноманітних фактів, подій і думок [11, с. 63]. Ці ж ознаки притаманні й науковому тексту, який вимагає збирання матеріалу, проведення дослідження, обдумування фактів. Одним із важливих питань наукового тексту є виокремлення властивих йому кваліфікаційних ознак, так званих категорій, які характеризують його як зразок зв'язного мовлення. Під категорією

тексту (грец. *kategoria* – ознака) розуміють кваліфікаційну типологічну ознаку, яка притаманна всім мовленнєвим витворам [5, с. 139].

Метою статті є дослідження структурних особливостей українських науково-навчальних текстів з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій.

Виклад основного матеріалу. На думку О. М. Семенов, науковий текст має певну композицію: кожний компонент є значущою частиною, тобто може виконувати функції роз'яснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, унаочнення тощо [11, с. 64].

Основними ознаками наукового тексту є цілісність, зв'язність, членованість, інформативна насиченість, комунікативність тощо. Розглянемо, як виявляються ці ознаки в українських текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій.

Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця твору, переходу між частинами тексту за допомогою певних мовних засобів. Цілісність тексту виявляється також у визначеній логіко-смісловій структурі, компонентами якої є тематика, проблематика, ідеї тексту [11, с. 65].

Будь-який науковий текст починається зі вступу, де подаються певні загальноприйняті положення, які автор висвітлює в подальшому викладі матеріалу. В українських науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій автори, використовуючи лексичні конструкції, вказують джерело інформації. Наприклад: «**У практиці радіоелектронних вимірювань** часто використовують періодичну послідовність прямокутних імпульсів» [12, с. 17]; «**У комп'ютерній схемотехніці** застосовуються два основних види двійкових сигналів: потенціальні й імпульсні» [2, с. 49]; «**На думку вчених**, інформація як об'єкт цивільних прав повинна мати такі ознаки [1, с. 279]; «**Згідно із Шенноном** кожне повідомлення характеризується ймовірністю появи і чим вона менша, тим більше в повідомленні інформації» [2, с. 13].

Для мови українських науково-навчальних текстів з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій характерні понятійність, логічна послідовність викладу. З цієї метою застосовуються прийоми аналізу, синтезу, узагальнення та висновки. Відповідно використовуються стандартні мовні засоби для вираження узагальнення, підсумку, висновку. Наприклад: «**Узагальнюючи сказане, зробимо такі висновки**» [10, с. 41]; «**Аналіз дозволив зробити висновки**, що максимального значення сума

цих трьох векторів набуває тоді, коли всі вектори збігаються за напрямком» [12, с. 23]; «**Підводячи підсумки**, можна подати деталізовану структуровану схему передавального пристрою» [7, с. 12]; «**На закінчення необхідно зазначити**, якщо потреба в поділі централізованих файлів даних невелика, як у випадку з багатьма одноранговими системами, то ви можете покласти на кожного користувача відповідальність за цілісність його власних даних і користуватися спеціалізованим вузлом збереження резервних копій» [6, с. 373]; «**У кінці розділу треба зауважити**: шифрування, приховування й завадостійке кодування – це три різновиди перетворення інформації, які частково доповнюють один одного, а їхнє спільне застосування допомагає ефективно використовувати канали зв'язку для надійного захисту інформації» [4, с. 127].

Зв'язність наукового тексту передбачає поєднання його складових частин між собою за змістом. Цьому підпорядковується організація викладу, добір мовних засобів. Для цього в українських науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій використовуються лексичні засоби, які вказують на зв'язок з попередньою інформацією. Наприклад: «**Як ми вже згадували**, для розуміння корисно використовувати поштову аналогію» [10, с. 35]; «**Як вказано вище**, крім коду операції до складу команди входить адресна частина» [8, с. 29]; «**З наведених вище прикладів випливає**, що динамічний діапазон мовлення і телефонії (30 дБ) у цифровій формі буде перекритий 30 кроками квантування за рівнем» [10, с. 20]; «**Звідси випливає**, що цифрові підписи можуть гарантувати набагато вищий рівень безпеки, ніж традиційні» [4, с. 94].

Зв'язність наукового тексту реалізується в тому, що виклад тексту супроводжують слова *цей, той, такий, це, усе, тут, зазначений, подібний, аналогічний*, що вказують на єдність або близькість суб'єкта дії, об'єкта або місця дії. Наприклад: «Повторюючи **подібні дії**, можна швидко обмежити множину можливих ключів» [4, с. 112]; «**Зазначені параметри** можуть бути виміряні експериментально, якщо провести два досліди: коротке замикання на виході при вмиканні джерела сигналу ліворуч і праворуч» [12, с. 35]; «Можна довести **аналогічним способом**, що цей висновок справедливий також для інших схем з'єднання чотиріполюсників» [12, с. 45].

Існують мовні одиниці, які виражають логічну зв'язність наукового тексту, а саме виражають причину і наслідок (*тому що; зважаючи (з*

огляду) на це; через те що): «Сервлети забезпечують компонентний, платформи-незалежний метод для побудови web-додатків без обмежень продуктивності програм. **З огляду на це**, для розроблення великих web-систем рекомендується технологія сервлетів» [10, с. 175]. Також у науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій наявні мовні одиниці, які вказують на умову (*завдяки тому що*) і наслідок (*оскільки; внаслідок цього; згідно з цим; у цьому (у такому разі) (випадку); за цих (таких) умов*). Наприклад: «**Завдяки тому що** для шифрування 64-бітового блока Р використовують три ключі, **у цьому випадку** (навіть коли відомий текст і криптограма), невідомо ні послідовності, яка зашифрована DES, ні результату шифрування DES» [4, с. 37].

Членованість тексту виявляється у тих відношеннях, які існують між розділами, підрозділами тексту. Послідовність у досліджуваних текстах реалізується через спеціальні засоби, які дозволяють активізувати логічне мислення читача. Для цього використовуються засоби для привертання уваги. Наприклад: «**Розглянемо** загальну класифікацію методів та засобів КІТ» [10, с. 8]; «**Зверніть увагу** на параметр cellspacing у другій таблиці» [10, с. 73]; «**Коротко виділимо** основні риси деяких з названих архітектур» [8, с. 31]; «**Зважаючи на важливість**, розглянуто питання кодування алфавітно-цифрової інформації» [8, с. 56]; «Річ у **тому**, що кожний канал зв'язку характеризується смугою пропускання, **тобто** діапазоном частот електромагнітних коливань» [7, с. 11].

Інформативна насиченість наукового тексту – це ступінь смислової і змістової новизни наукового тексту, що виявляється в авторській концепції, системі авторських оцінок [11, с. 27]. Використання вузькоспеціальних і загальнонаукових термінів у наукових текстах сприяє доказовості та об'єктивності викладу матеріалу. Інформація, яка подається в українських науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій, не спонукає читача до якихось дій, а лише слугує студентам нагадуванням про вже відомі факти з досліджуваних галузей знань. Водночас вона певною мірою реалізує задуми автора – адже інформування і є одним із екстралінгвістичних факторів, яким керується автор. Наприклад: «**Нагадаємо**, що під інформацією розуміють відомості про різноманітні процеси, про характеристики та параметри досліджуваних об'єктів» [7, с. 9]; «**Зрозуміло**, що при цьому абсолютне значення коефіцієнта кореляції

не перевищує одиниці» [7, с. 108]; «**Як відомо**, в комп'ютері використовується двійкове представлення команди» [7, с. 28].

Значно рідше в досліджуваних текстах автори вдаються до застосування лексичних засобів, що демонструють авторське припущення. Наприклад: «**Ми говоримо з часткою умовності**, бо є ймовірність створення нових потужних алгоритмів криптоаналізу» [4, с. 11]; «**Припустимо**, що всі пакети мають однаковий час передачі й однакову затримку підтвердження» [6, с. 155].

Комунікативність відображає спрямованість тексту на відповідного адресата. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій автори намагаються переконати цільову аудиторію, а саме студентів, в необхідності реалізації своїх положень. Це здійснюється завдяки використанню стандартних зворотів. Наприклад: «**Слід зауважити**: модуль ТСП розбиває потік байтів на пакети, зберігаючи при цьому границі між записами» [10, с. 29]; «**Акцентуємо увагу** на стеку протоколів ТСП» [10, с. 32]; «**Наголосимо ще раз**: доменні імена вказують на відповідальний домен» [10, с. 41]; «**Підкреслимо**, що значення амплітуди A збігається зі значенням, описаним формулою» [7, с. 275]; «**Передусім зазначимо**, що ідеальний спосіб шифрування такий є» [4, с. 29].

Теоретичні положення українських підручників і посібників з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій обґрунтовано аргументуються, чим досягається їх переконливість. Зміст навчальних текстів широко ілюструється фактичним матеріалом: таблицями, графіками, схемами, рисунками тощо. Для наведення прикладів, фактів використовуються стандартні мовні звороти. Наприклад: «**Рис. 2.9 ілюструє сказане**» [7, с. 29]; «**Типовими прикладами** таких елементів є напівпровідникові прилади» [12, с. 29]; «**Аналогічним чином можна проаналізувати** властивості чотириполосників» [12, с. 47]; «**Наведемо приклади тегів**» [10, с. 45]; «**Пояснимо на прикладі** табл. 1.14 аналітичний запис функцій трьох змінних у ДДНФ і ДКНФ» [2, с. 43].

Незважаючи на типовість, кожний науковий текст індивідуальний. Це залежить від автора та його досвіду текстоутворення [11, с. 66]. Українські науково-навчальні тексти з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій відповідно до функціонального призначення поділяють на такі види:

– оглядовий текст забезпечує наукове обґрунтування предмета дослідження, установлює межі цього дослідження [11, с. 66]. Наприклад: «Роз-

криті питання представлення команд та даних в комп'ютері, алгоритми виконання операцій обробки даних та принципи побудови арифметико-логічного пристрою. Описана структура й організація роботи комп'ютера з простою та складною системою команд, суперконвеєрного, суперскалярного, векторного та з довгим форматом команди. Розглянуті конфлікти в конвеєрі команд і методи їх усунення, структура організація роботи пристрою керування» [8, с. 2];

– методологічний текст слугує для вмотивування та опису специфіки методології проведеного дослідження: «Методи криптографічного захисту інформації передбачають як програмне, так і апаратне використання. Програмна реалізація шифрування є дешевшою та практичнішою. Водночас апаратна реалізація продуктивніша та простіша у використанні. Сучасні криптографічні системи повинні задовольняти такі загальноприйняті вимоги» [4, с. 5];

– пояснювальний текст розкриває основні положення, містить різні примітки і тлумачення понять, таблиць, формул, рисунків тощо: «Розглянемо для прикладу алгоритм обчислень за формулою: $Z = (AX + Y)(BY - X)$. Цей алгоритм складається з п'яти кроків: 1) $AX = M$; 2) $M + Y = N$; 3) $BY = K$; 4) $K - X = L$; 5) $NL = Z$, де A, B, X, Y – вихідні дані; M, N, K, L, Z – змінні, присвоєні результатам відповідних проміжних операцій» [12, с. 239];

– теоретичний текст подає теоретичні аспекти предмета дослідження. Наприклад: «Забезпечення передавання інформації з дуже малою ймовірністю помилки й достатньо високою ефективністю можливе в разі кодування дуже довгих послідовностей символів. Сьогодні використовують порівняно прості методи кодування, які не реалізують усіх можливостей, передбачених теорією» [4, с. 125].

Висновки. Таким чином, категорії зв'язності, цілісності, членованості, інформативної насиченості, комунікативності, які вже закладені в структуру тексту, є обов'язковими в українських науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій. Кожна з них виражається специфічними мовними засобами. Відповідно до функціонального призначення українські тексти з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій поділяють на оглядові, методологічні, пояснювальні та теоретичні. Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні видів односкладних речень, виявлених в радіотехнічному та комп'ютерному дискурсах.

Список літератури:

1. Антонов В. М. Сучасні комп'ютерні мережі. Київ: МК-Прес, 2005. 480 с.
2. Бабич М. П., Жуков І. А. Комп'ютерна схемотехніка: навчальний посібник. Київ: МП-Прес, 2004. 412 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
4. Ємець В., Мельник, А., Попович, Р. Сучасна криптографія: Основні поняття. Львів: БаК, 2003. 144 с.
5. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
6. Кулаков Ю. О., Луцький, Г. М. Комп'ютерні мережі: підручник / За ред. Ю. С. Ковтанюка. Київ: Юніор, 2003. 400 с.
7. Мандзій Б. А., Желяк, Р. І. Основи теорії сигналів: підручник / За ред. Б. А. Мандзія. Львів: Видавничий дім «Ініціатива», 2008. 240 с.
8. Мельник А. О. Архітектура комп'ютера: наукове видання. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. 470 с.
9. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
10. Самсонов В. В. Методи та засоби Інтернет-технологій: навчальний посібник. Харків: Компанія СМІТ, 2008. 264 с.
11. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
12. Сисоєв В. М. Основи радіоелектроніки: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 279 с.

Katysh T. V., Myroniuk L. V. THE STRUCTURAL FEATURES OF UKRAINIAN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TEXTS ON RADIO ELECTRONICS AND COMPUTER TECHNOLOGIES

The article deals with the structural features of Ukrainian scientific and educational texts on Radio Electronics and Computer Technologies. The definition of the scientific text concept by different authors is given. The qualification features, the so-called categories, having in the scientific text are highlighted. It is considered how the features of a scientific text are manifested in Ukrainian Radio Electronics and Computer Technologies texts. The integrity of a scientific text implies internal organization, semantic unity, holistic grammaticality of the work beginning and end, transitions between text parts with the help of certain linguistic means. In Ukrainian scientific and educational texts on Radio Electronics and Computer Technologies, lexical constructions of generally accepted positions are used to state indicate the source of information. The techniques of analysis, synthesis, generalization and conclusions to be expressed are used by specific standard language.

The coherence of a scientific text implies a combination of its component parts with each other in terms of content. It is implied the organization of the presentation and the selection of language. For this purpose, in Ukrainian scientific and educational texts on Radio Electronics and Computer Technologies lexical means are used to indicate the connection with previous information. The logical coherence of the analyzed texts is ensured by linguistic units expressing cause and effect, condition and effect.

The text segmentation is manifested in the relations to exist between sections and subsections of the text. In they texts the sequence is realized through special means to allow to activate the logical thinking of the reader. For this purpose, attention-getting tools are used.

The informative content of Ukrainian scientific and educational texts on Radio Electronics and Computer Technologies is realized in the use of language tools to serve as a reminder of already known facts from the studied fields of knowledge, in the use of highly specialized and general scientific terms. In the analyzed texts much less lexical means with a demonstration of the author's assumptions are often used.

Communicative skills are shown in the orientation of these texts to the appropriate audience. The authors try to convince students of the necessity in implementing their provisions. For this purpose they use standardized speech patterns.

The theoretical points of textbooks and manuals are argued reasonably. The tables, graphs, charts, diagrams, etc. are widely used. Standard expressions are used to give examples.

According to the functional purpose Ukrainian texts on Radio Electronics and Computer Technologies are divided into review, methodological, explanatory and theoretical texts.

Key words: *scientific text, structural features, scientific and educational texts on Radio Electronics and Computer Technologies, linguistic means.*

Ковалевська-Славова А. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КОМУНІКАТИВНА СТРУКТУРА СУЧАСНИХ ІПСО

Статтю присвячено виокремленню комунікативної структури сучасних інформаційно-психологічних операцій з огляду на їхню іманентну сугестивність на патогенність. Оскільки основна мета ІПСО, що полягає в підтримці або зміні певних уподобань адресата, передбачає нетотожність, викривленість інтерпретації об'єктивної реальності як її фундаментальну ознаку, тож величезної важливості, особливо за умов сучасної соціально-політичної ситуації, що склалася в Україні, набуває не лише питання систематизації ІПСО як вкрай потужного феномену сучасного інформаційного простору країни, а й проблема формулювання стратегій і тактик протидії негативному впливу, продукованому патогенними текстами в рамках ІПСО. Вироблення таких подальших механізмів протидії негативному ефекту ІПСО є можливим лише за умови чіткого дефінування лінгвосугестивної структури ІПСО та кваліфікації власне лінгвістичного складника як домінанти інформаційної деструкції, визначення її сугестивної специфіки, що, беззаперечно, уможливить ідентифікацію патогенних елементів такої інформації і, таким чином, можливість редукації, нейтралізації чи бодай мінімізації її наслідків. У статті також окреслено як особливості класичних напрямів вивчення сугестії, так і специфіку новітніх креативних наук, присвячених аналізу впливових дискурсів, і представлено новітній полівимірний та комплексний науковий напрям спін-сугестологію, який скеровано як загалом на наукове вивчення сугестії, тобто комунікативного впливу, і потенційну зміну сприйняття певних сугестогенних дискурсів реципієнтами, певне смислове «обертання» сугестогенного дискурсу, його штучно створену своєрідну різнобічну, різноаспектну актуалізацію; так і почасти на формування алгоритму нейтралізації патогенності мегадискурсів ІПСО як нерозривного комплексу іманентно сугестивних вербальних, невербальних та екстралінгвістичних показників, а також екологізацію і депатологізацію інформаційного простору в зазначеному дискурсивному сегменті, що є особливо важливим аспектом сучасної інформаційної політики держави в умовах гібридних воєн і максимально унаочнює перспективність дослідження.

Ключові слова: ІПСО, інформаційно-психологічні операції, комунікативний вплив, сугестія, НЛП, патогенні тексти, спін-сугестологія, комунікативна структура.

Постановка проблеми. Сучасне нетократичне суспільство (див. 8) – це суспільство, де дані є основним товаром, що надає вирішального значення нетократичному дискурсу, однією з рис якого є повна сугестивність і патогенність, що характеризують цей дискурс як такий, що «викликає чи, на думку експертів, здатний завдати шкоди моральному та психічному здоров'ю особи, нації, держави, людства» [5, с. 209].

Саме ці сугестивність і патогенність поширюються на всі типи і види конфліктної комунікації, але абсолютної ваги набувають саме під час війни, невід'ємною частиною якої інформаційне протиборство, наряду із веденням традиційних бойових дій. Такий дискурс називається ІПСО, або PSYOPS – інформаційно-психологічні спецоперації, визначені Міністерством оборони США як «запланована політична, економічна, військова та ідеологічна діяльність, спрямована на іноземні

країни, організації та окремих осіб з метою створення емоцій, ставлень, розуміння, переконань та поведінки, сприятливих для досягнення ... політичних і військових цілей» [14], підкреслюючи, що вони «передають вибрану інформацію та показники іноземній аудиторії, щоб вплинути на її емоції, мотиви, об'єктивні міркування та, зрештою, поведінку» [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно ІПСО, як і феномен інформаційних воєн, розглядаються в рамках парадигми державної безпеки. Базовими цілями ІПСО офіційно визначено «послаблення волі цільової аудиторії супротивника або потенційно супротивника; зміцнення прихильності дружньої цільової аудиторії; забезпечення підтримки та співпраці аудиторії, яка не має зобов'язань або не визначилася» [7], також акцентовано на те, що «ефективність ІПСО-операцій НАТО може бути покращена, якщо вони під-

тримують і підтримуються іншими лініями операцій, особливо в інформаційному середовищі» [7].

Експерт з історії та державного управління Роберт Лонглі зазначає, що «типові тактики ІПСО на полі бою включають: розповсюдження брошур або листівок, які заохочують противника здатися в полон і дають інструкції, як безпечно здатися; візуальний «шок і трепет» масованої атаки з використанням величезної кількості військ або технологічно передової зброї; невибіркове використання снайперів, мін-пасток і саморобних вибухових пристроїв (СВП); події під «помилковим прапором»: атаки або операції, спрямовані на те, щоб переконати ворога, що їх здійснили інші країни або групи, тощо», підкреслюючи, що «у всіх випадках метою психологічної війни на полі бою є знищення морального духу ворога, що спонукає його до капітуляції або дезертирства» [13]. Офіційно же головні місії спецпідрозділів ІПСО розподіляються на:

- вплив інформацією. Місії військової інформаційної підтримки (MISO) передбачають обмін конкретною інформацією з іноземною аудиторією для впливу на емоції, мотиви, міркування та поведінку іноземних урядів і громадян. Це може включати кібервійну та передові методи комунікації в усіх формах медіа;

- навмисне повідомлення неправди. Місії військового обману використовують психологічну війну, щоб навмисно ввести ворожі сили в оману під час бойової ситуації;

- поради уряду. Міжвідомчі та урядові місії підтримки формують і впливають на прийняття іноземних рішень і поведінку на підтримку цілей держави;

- забезпечення зв'язок для рятувальних зусиль. Місії інформаційної підтримки цивільних органів влади (CAIS) допомагають цивільному населенню під час ліквідації наслідків стихійних лих, обмінюючись важливою інформацією для підтримки рятувальних заходів [15].

Формування цілей статті. У вітчизняній же науці (і, на жаль, на практиці) активізація цього поняття пов'язана з відомими подіями 2014 року, з уторгненням військ РФ в український Крим, Донецьк і Луганськ, а надалі – і із початком повномасштабного вторгнення країни-агресора до України 24 лютого 2022 року. Проте власне військовій агресії передувала т. зв. латентна фаза – фаза «прихованого проникнення в інформаційне поле противника з метою дослідження середовища, апробації певних ідей та потенційного ефекту їх застосування, а також для створення

і закріплення власних інформаційних майданчиків для подальшої агресії» [4, с. 240], а оптимальним інструментом для досягнення цієї мети виступили так звані медіа-віруси – «інформаційні носії (події, скандали, чутки, діяльність організацій та окремих осіб), що несуть у прихованому вигляді завуальовані ідеї та меседжі» [4, с. 240]. До таких вірусів уналежнюють цілеспрямовані віруси (реклама, передвиборчі гасла, штучно детоновані «інформаційні бомби»); віруси-тягачі – спонтанно виникають та миттєво підхоплюються, наповнюються певним змістом, спрямованим на вирішення певних завдань; спонтанні віруси, що народжуються та поширюються без конкретної цілі, але в разі успішності можуть бути використані для вирішення певних завдань; а також т. зв. тактика медіа-активізму, тобто тактика «партизанської інформаційної війни, що реалізується окремими медіа-активістами або групами таких активістів» [4, с. 241].

На сьогодні вміння протидіяти такій агресії набирає обертів, проте це жодним чином не знімає якнайнайгальнішої необхідності в розробці зазначеної проблеми, усвідомленні всього спектру її ознак, складників, прийомів, психотехнік (патогенних, маніпулятивних за своєю природою) для надання максимальної відсічі агресору та забезпечення української держави. Проте відзначимо, що, на жаль, на сьогодні наявно дуже мало досліджень ІПСО, здійснених із залученням новітніх синтетичних наукових напрямів, у межах яких був би наявний комплексний підхід до аналізу комунікативного буття особистості й соціуму у всьому комплексі їхнього функціонування (психологічні, нейрофізіологічні, соціальні, мовні параметри) та з урахуванням наскрізної впливовості всіх інтерактивів. До таких наук ми щонайперше уналежнюємо нейролінгвістичне програмування, сугестивну лінгвістику, профайлінг, спін-докторинг та інші, які і становитимуть теоретичну базу нашого дослідження, включно із представленим у наших попередніх роботах новітнім напрямом спін-сугестології, скерованим на ідентифікацію, класифікацію та нейтралізацію чи мінімізацію негативного впливу ІПСО (див. 2, 3, 9, 10, 11, 12). Також зазначимо, що критерієм більшості класифікацій ІПСО є насамперед їхня локальна або чисто технічна домінанта, але поза увагою дослідників зазвичай залишається кваліфікація власне лінгвістичного складника як домінанти інформаційної деструкції, визначення її сугестивної специфіки, що уможливило б ідентифікацію патогенних елементів такої інформації і, таким чином,

можливість редукції, нейтралізації чи бодай мінімізації її наслідків. У цьому аспекті запропонований нами у попередніх роботах підхід (див. 2, 3, 9, 10, 11, 12) дав змогу значно розширити наявну класифікацію інформаційних воєн, оскільки ми брали до уваги їхні глибинні, природні компоненти, до яких насамперед уналежнюємо використання неправдивої, деструктивної інформації і обов'язковий сугестійний ефект. Відповідна ідентифікація можлива лише на рівні синтезу новітніх дослідницьких методів і методологій, перш за все – НЛП (метамодель і Мілтон-модель), сугестивної лінгвістики, спін-докторінгу та теорії брехні (П. Екман) в парадигмі спін-сугестології, оскільки саме ці науки вивчають сугестійну, тобто впливову сторону існування будь-якої інформації, де мова може розглядатися як суцільно сугестійне. Крім того, основна мета ПІСО, що полягає в підтримці або зміні політичних уподобань адресата, передбачає нетотожність, викривленість інтерпретації об'єктивної реальності як її фундаментальну ознаку, тож величезної важливості, особливо за умов сучасної соціально-політичної ситуації, що склалася в Україні, набуває не лише питання систематизації ПІСО як вкрай потужного феномену сучасного інформаційного простору країни, а й проблема формулювання стратегій і тактик протидії негативному впливу, продукованому патогенними текстами в рамках ПІСО, що й визначає актуальність дослідження, скерованого на виокремлення комунікативної структури ПІСО для вироблення подальших механізмів протидії їхньому негативному ефекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що власне назва запропонованого нами наукового напрямку – «спін-сугестологія» – складається з двох частин, що пояснюють його базову специфіку: частина «сугестологія» демонструє скерованість напрямку на наукове вивчення сугестії, тобто комунікативного (вербального і невербального) впливу, а частина «спін» (від англ. «spin» – вертіння, обертання) дефінує скерованість на потенційну зміну сприйняття певних сугестогенних дискурсів реципієнтами, певне смислове «обертання» сугестогенного дискурсу, його штучно створену своєрідну різнобічну, різноаспектну актуалізацію (пор. із технікою рефреймінгу в НЛП, назва якої дослівно перекладається як «зміна рамки»), що є одним із головних завдань зазначеного наукового напрямку.

Отже, метою спін-сугестології (СС) є формування алгоритму нейтралізації патогенності мегадискурсів як нерозривного комплексу імма-

нентно сугестивних вербальних, невербальних та екстралінгвістичних показників, а також екологізація і депатологізація інформаційного простору в зазначеному дискурсивному сегменті. Досягти зазначеної мети можна шляхом реалізації таких конкретних завдань (тактик):

- дефінувати поняття патогенного тексту, дискурсу і мегадискурсу, виокремити і розмежувати їхні ознаки;
- визначити поняття потенційної і реальної патогенності;
- типологізувати різновиди патогенного тексту, дискурсу чи мегадискурсу;
- ідентифікувати вербальні показники – маркери патогенності;
- класифікувати ідентифіковані вербальні конструкти за допомогою використання відповідних валідних методів для отримання остаточних даних щодо належності певного тексту, дискурсу чи мегадискурсу до того чи іншого типу патогенного тексту;
- кваліфікувати поняття мінімізації та нейтралізації негативного впливу патогенних політичних текстів;
- запропонувати стратегії і тактики для мінімізації чи нейтралізації негативного ефекту патогенних політичних текстів, дискурсів і мегадискурсів;
- сформувати алгоритм застосування цих стратегій і тактик та верифікувати їхню дієвість.

Головним об'єктом спін-сугестології вбачаємо патогенні тексти, дискурси і мегадискурси як масиви з притаманною їм імманентною наскрізною сугестивністю та патогенністю.

Предметом же СС є специфіка реалізації лінгвістичної сугестивності та алгоритм нейтралізації потенційної патогенності у масивах патогенних текстів, дискурсів і мегадискурсів.

Дослідники відзначають, що для вирішення цих надважливих питань необхідно «створити ефективну систему підтримання інформаційної безпеки держави як інструменту протидії зовнішньому інформаційному впливові ... Це питання набуває особливої актуальності в умовах бурхливого розвитку сучасних інформаційних технологій, котрі дають змогу використовувати засоби масової інформації та комп'ютерні мережі як один з основних елементів «гібридних воєн» для здійснення цілеспрямованого впливу на населення та армію супротивника, власне суспільство і світову спільноту» [6, с. 40]

Із зазначеного випливає, що максимальної ваги в ситуації, що склалася в інформаційному просторі не лише України, а й багатьох інших

країн світу, набуває саме проблема нейтралізації інформаційних загроз та наслідків як інформаційних воєн взагалі, так і інформаційних операцій почасти, розв'язання якої уможливило б формування відповідних планувальних рішень у галузі державної інформаційної безпеки України, а відтак – і екологізацію та оптимізацію інформаційного простору.

Також одним із пріоритетів розвитку країни є створення структур, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, але формування зазначених органів неможливе без відповідного наукового-операційного підґрунтя, яке наразі не є розробленим з огляду на відсутність комплексних наукових розвідок із зазначеної теми, що вимагає розробки не лише формування теоретичних засад їхнього функціонування, а й відповідних навчально-методичних посібників, довідників тощо. Тим не менш, саме депатологізація інформаційного простору є однією із головних цілей пропонованого нами наукового напрямку – спін-сугестології, що не лише надасть змогу реалізувати зазначені у вищеназваних законодавчих актах вимоги, а й закласти фундаментальні засади протидії поширюванню у рамках патогенних текстів ППСО.

Наукова новизна спін-сугестології полягає в тому, що в її рамках:

– уперше імплементовано поняття ППСО до лінгвістичної площини та запропоновано класифікацію особливостей реалізації сугестивності в межах ППСО, що вводить поняття ППСО до гуманітарної парадигми замість суто військової та технічної;

– уперше запропоновано комплексний науковий апарат для ідентифікації патогенності ППСО та подальшої нейтралізації відповідних негативних ефектів, що дасть змогу оптимізувати інформаційне поле країни;

– розширено системний склад специфічних мовних сугестогенів та пояснено їхню нейролінгвістичну природу.

Як уже було зазначено, боротьба з негативними наслідками ППСО неможлива без попередньої ідентифікації патогенності зазначених масивів, а також – без виокремлення їхньої комунікативної структури, що уможливить дефінування зазначених впливових компонентів в інформаційному просторі.

Отже, в парадигмі спін-сугестології запропоновано розподіляти цілісний феномен ППСО на такі комунікативні складові:

1. *«Сугестивний стратегічний нарратив»* (ССН), на відміну від класичного розуміння страте-

гічного нарративу, витлумачуваного як певна основа ідеології, макророзповідь, «осьовий контентний елемент всієї інформаційної (в т.ч. – пропагандистської) діяльності держави і на його утвердження в цільових аудиторіях (внутрішніх чи зовнішніх) і спрямовується діяльність всіх комунікативних можливостей держави» [1], в рамках нашого комплексного дослідження розумітимемо його як квінтесенцію кампанії ППСО, що вирізняє її від інших, головну контентну доміанту всієї її інформаційної сутності, на донесення якої до потенційної аудиторії спрямовано всю діяльність кампанії (напр., *«русские своих не бросают»*, *«деды воевали»*, *«можем повторить»*, тощо).

2. *Патогенний текст (ПТ)*, який розуміємо як функційно та семантично впорядкований вербально-невербально-ситуативний конструкт невеликого обсягу, який містить сугестивний стратегічний нарратив політичної чи інформаційної кампанії, набуваючи монологічної форми з адресантною ідентифікацією (напр., слогани, програми, біографії, повідомлення). Вербальними показниками патогенності ПТ є *лінгвістичні патогенні конструкти* – чіткі словесні маркери, які можна в його рамках ідентифікувати через метамодельний аналіз типу політичного слогану (напр., *«мы один народ, мы вместе с Россией»*, *«только от наших людей будет зависеть из будущее и мы будем с уважением относиться к любому их выбору»*, тощо).

3. *Патогенний дискурс (ПД)*, який витлумачуємо як вербально оформлену функційно та семантично впорядковану середню за обсягом групу слів чи речень у комплексі з невербальними показниками, яка, будучи завершеною смисловою єдністю, є своєрідною платформою для реалізації та подальшої трансляції сугестивного стратегічного нарративу, вже вербалізованого в межах політичного тексту, але може набувати форми діалогу та полілогу, з відомим і чітко ідентифікованим адресантом – «обличчям» ППСО чи його колегами (напр., заяви, інтерв'ю, виступи, звернення до громадськості, спілкування в програмах та токшоу). Вербальними показниками патогенності ПД є *лінгвістичні патогенні патерни* – повторювані словесні маркери, які можна ідентифікувати в межах Мілтон-модельного та метапрограмного аналізу.

4. *Патогенний мегадискурс (ПМд)*, який пропонуємо дефінувати як вербально оформлену функційно та семантично впорядковану велику за обсягом групу слів чи речень в комплексі з невербальними, екстралінгвістичними та ситу-

ативними показниками, яка, будучи завершеною смисловою єдністю, є своєрідною мегаплатформою, мегасистемою для ретрансляції політичного дискурсу і політичного тексту, набуваючи форм монологу, діалогу та полілогу для сприйняття максимально широкою аудиторією і формально завжди подається не як прямий політичний текст із визначеним автором, а функціонує без відомого і чітко ідентифікованого адресанта (чи з фейковим) (напр., новинні сюжети, публікації в мережі Інтернет, інших ЗМІ). Вербальними показниками патогенності ППМд є *лінгвістичні патогенні мегапатерни* – повторювані смислові конструкції, які можна в його рамках ідентифікувати в межах спін-докторингового аналізу, елементного NAR-структурного аналізу, типологізації інформаційних воєн та типів неправди.

Якщо в рамках дослідження потенційно патогенного політичного тексту, дискурсу чи мегадискурсу не йдеться про специфічний текст, дискурс чи мегадискурс, пропонуємо дефінувати предмет дослідження як «масив», а не «текст» для уникнення термінологічної омонімії з раніше представленими одиницями, розуміючи під ним генералізовану функційно та семантично впорядковану сукупність елементів, яка, будучи завершеною смисловою єдністю, містить і транслює чи / та ретранслює потенційно патогенне сугестивне повідомлення для певної групи осіб.

Висновки. Отже, виокремлена в рамках новітнього напряму спін-сугестології та представлена у науковій розвідці комунікативна структура

ПІСО уможливить не лише більш детальне дослідження феномена ПІСО у власне комунікативній сфері, яка наразі залишається вкрай мало розробленою як у вітчизняній, так і у світовій науковій парадигмі, а й прислужиться у вирішенні проблеми формулювання стратегій і тактик протидії негативному впливу, продукованому патогенними текстами в рамках ПІСО

Підкреслимо, що в разі формування своєрідної інформаційної бази всіх специфічних лінгвістичних патогенних конструктивів, властивих конкретним особам (адресантам) патогенних масивів, можливе не лише встановлення авторства ПД, а й встановлення істинності / патогенності та подальша ідентифікація автора ПМд, що, безумовно, уможливить інтенсифікацію лінгвістично-орієнтованих розробок у галузі інформаційної безпеки країни, а тому і стане фокусом наших подальших наукових розробок.

Розробки же у цій сфері дадуть змогу не лише виокремити домінантні стратегії їхньої побудови зазначених патогенних масивів та глибинні механізми їх конструювання, а й способи протидії кожному з типів ПІСО, що прислужиться не лише у поглибленні відповідних положень НЛП, сугестивної лінгвістики та психолінгвістики, а й у можливому формуванні відповідних планувальних рішень в галузі державної інформаційної безпеки України, що є особливо важливим аспектом сучасної інформаційної політики держави в умовах гібридних воєн і максимально унаочнює перспективність дослідження.

Список літератури:

1. Дубов Д. В. «Стратегічний наратив»: до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні». Аналітична записка. № 8, «Інформаційні стратегії» URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/strategichniy-narativ-do-problemi-realizacii-sutnisnoi> (дата звернення: 29.05.2023).
2. Ковалевська А. В. Нейтралізація патогенних дискурсів: стратегія тролінгу. Актуальні питання гуманітарних наук. *Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 34, Том 2. С. 160–167.
3. Ковалевська А. В. Нейтралізація патогенних дискурсів: стратегія спростування. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2020. Вип. 31. С. 132–141.
4. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни у мережевому он-лайн просторі : навч. посіб. Київ : ВІКНУ, 2016. 286 с.
5. Потятиник Б., Лозинський М. Патогенний текст. Львів: Місіонер, 1996. 296 с.
6. Радковець Ю. І. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. *Наука і оборона*. 2014. № 3. С. 36–42.
7. Allied joint doctrine for psychological operations. URL: <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS.pdf> (дата звернення: 29.05.2023).
8. Bard A., Söderqvist J. Netocracy: The New Power Elite and Life After Capitalism. London, GB: Pearson Education, 2002. 269 p.
9. Kovalevska A. Pathogenic texts identification: case of Ukraine. "Sciences of Europe". 2020. Issue 60, Vol. 3. Pp. 6–9.

10. Kovalevska A. Ukraine's Political Advertisement: Suggestion Realization Strategies Analysis. *Лінгвістичні студії (Linguistic studies)*. 2020. Вип. 40, Том 1. С. 112–121.
11. Kovalevska-Slavova A. Wartime PSYOPS: Types of Failure. *“Colloquium-journal”*. 2022. № 35 (158). Рр. 36–38.
12. Kovalevska A., Kovalevska T., Kutuza N., Lakomska I. Suggestion Algorithm in Advertisement Mega-discourse: Hypnotic Inductors Systematics. *Journal of Language and Linguistic Studies*. 2020. Issue 17 (Special Issue 2). Рр. 1294–1307.
13. Longley R. An Introduction to Psychological Warfare. ThoughtCo. URL: <https://www.thoughtco.com/psychological-warfare-definition-4151867> (дата звернення: 29.05.2023).
14. Psychological Operations. Joint Publication under the direction of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff (CJCS) of the US. URL: <https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3-13-2.pdf> (дата звернення: 29.05.2023).
15. Special Operations. Psychological Operations. URL: [E-resource]. Access mode : <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/specialty-careers/special-ops/psychological-operations.html> (дата звернення: 29.05.2023).

Kovalevska-Slavova A. V. COMMUNICATIVE STRUCTURE OF MODERN PSYOPS

The article is dedicated to distinguishing the communicative structure of modern informational-psychological operations (PSYOPS) in view of their immanent suggestiveness of pathogenicity. Since the main goal of PSYOPS, which is to support or change the addressee's particular preferences, involves non-identitic distortion of the interpretation of objective reality as its fundamental feature, therefore of great importance, especially under the conditions of the current socio-political situation in Ukraine, acquires not only the issue of systematizing the PSYOPS as an extremely powerful phenomenon of the state's modern information space, but also the problem of formulating strategies and tactics to counteract the negative influence produced by pathogenic texts within the framework of PSYOPS. The development of such further mechanisms for counteracting the negative effect of PSYOPS is possible only under the condition of a clear definition of the linguosuggestive structure of PSYOPS and the qualification of their linguistic component itself as the dominant of the information destruction, as well as determining its suggestive specificity, which will undoubtedly enable the identification of pathogenic elements of such information and, thus, the possibility of reduction, neutralization or at least minimization of its consequences. The article also outlines both the features of the classical directions of studying suggestion and the specifics of the latest creative sciences devoted to the analysis of influential discourses, and presents the newest multidimensional and complex scientific direction of spin-suggestology, which is directed both onto the scientific study of suggestion, that is, communicative influence, and potential changes in the perception of certain suggestive discourses by the recipients, a certain semantic «spinning» of the suggestive discourse, its artificially created peculiar versatile, multifaceted actualization; and partly onto forming an algorithm for neutralizing the pathogenicity of PSYOPS mega-discourses as an inseparable complex of immanently suggestive verbal, non-verbal and extralinguistic indicators, as well as the ecologization and depathologization of the information space in the specified discursive segment, which is a particularly important aspect of the state's modern information policy in the conditions of hybrid wars and maximally visualizes perspective of the research.

Key words: PSYOPS, informational-psychological operations, communicative influence, suggestion, NLP, pathogenic texts, spin-suggestology, communicative structure.

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПАРЦЕЛЯЦІЯ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

У статті здійснено комплексний аналіз парцельованих складносурядних речень у художніх текстах Володимира Лиса на засадах структурного, експресивного та комунікативно-прагматичного синтаксису; виділено і схарактеризовано структурні типи парцельованих складносурядних речень; встановлено семантико-стилістичні, текстотвірні й комунікативно-прагматичні функції аналізованих парцелятів у прозових творах Володимира Лиса; виявлено специфіку творення експресивного ефекту в художньому мовленні письменника за допомогою різноманітного парцелювання складносурядних конструкцій.

Парцельовані складносурядні речення є важливим елементом ідіостилію прозових творів Володимира Лиса передовсім завдяки використанню ним живої колоритної української мови, доміантною рисою якої є паратакис – сполучення синтаксично незалежних одне від одного компонентів. У проаналізованих художніх текстах найпродуктивніше парцелюються складносурядні конструкції з єднальними та зіставно-протиставними семантико-синтаксичними відношеннями між частинами. Меншу здатність до парцеляції виявляють сурядні структури з розділовими сполучниками. Парцеляція невласлива складносурядним реченням із градаційними, приєднувальними та причиново-наслідковими відношеннями між частинами, оскільки предикативні частини тісно пов'язані між собою.

Не кожен складносурядну конструкцію можна і доцільно парцелювати, адже таке членування не спонтанне, а запланований автором, відповідно до його комунікативно-прагматичної інтенції сфокусувати увагу читача на значущості наступного повідомлення, стилістично мотивований художній прийом.

Складносурядна парцеляція може бути оформлена не лише окремим реченням, а й окремим абзацом: парцельована частина складносурядного речення переноситься в наступний абзац, утворюючи абзацну парцеляцію. Комунікативно й стилістично значущі сурядні парцеляти, уповільнюючи темп мовлення, дають змогу читачеві зосередити увагу на семантично вагомих елементах повідомлюваного.

Ключові слова: парцеляція, парцельована конструкція, складносурядне речення, сурядний зв'язок, сполучник, експресивний синтаксис, художній текст.

Постановка проблеми. Формування стилістичних засобів національної мови відбувається не лише на лексичному матеріалі, а й граматичному. Саме синтаксисові як найвищому ярусу мовної системи, що забезпечує реалізацію найважливіших функцій мови, зокрема комунікативної, мислетворчої, пізнавальної, експресивної, підпорядковані лексичний, фразеологічний, словотвірний, морфологічний рівні. Взаємодія лексичної та граматичної семантики створює потужний стилістичний ефект передовсім у художньому мовленні. На синтаксичному рівні, що містить невичерпні виражальні можливості, найповніше виявляється ідіостиль письменника, закладені специфічні національні риси. «Будова речень, переважання тих чи тих синтаксичних конструкцій – усе це надає текстові яскравого національного колориту, – слушно констатує

У. Галів. – Адже в особливостях синтаксичної будови певною мірою виявляється менталітет народу» [5, с. 47]. У цьому контексті постає необхідність ґрунтовного дослідження синтаксичних структур на українському мовному ґрунті. Яскравим прикладом вияву української національно-мовної традиції є прозові тексти сучасного волинського письменника Володимира Лиса, які мають специфічний набір мовних засобів для вираження семантики на синтаксичному рівні. Серед таких засобів експресивного синтаксису найпомітніший у художньому мовленні прозаїка прийом парцеляції, «що полягає в розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно та пунктуаційно ізольовані комунікативні частини – окремі речення» [14, с. 126]. Комплексний багатоаспектний аналіз парцеляції як явища експресивного синтаксису стає можливим завдяки активізації

на сучасному етапі наукових студій з лінгвістики тексту, дискурсології, семантико-стилістичного та комунікативно-прагматичного синтаксису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність багатоаспектного вивчення парцеляції як засобу експресивного синтаксису з огляду на її структурно-семантичні параметри, модальні модифікації, комунікативно-прагматичне та функційно-стилістичне навантаження в художньому тексті не викликає жодних сумнівів. У сучасній лінгвістиці простежуємо наявність різноманітних концепцій і підходів щодо трактування цього поняття, визначення його специфіки серед інших сегментованих одиниць, принципів класифікації тощо. Парцельовані конструкції як явище експресивного синтаксису неодноразово ставали об'єктом уваги дослідників у різні періоди розвитку мовознавства. Серед досліджень останніх років варті уваги публікації В. Ачилової [1], Л. Бондаренко [2], Т. Буйницької [3], О. Волобуєвої [4], У. Галів [5], У. Гринишин [6], З. Денисенко [7], І. Завальнюк [8], Н. Конопленко [9], В. Олексенка [13], Х. Петрів [14], Л. Топчій [15], Н. Чернушенко [16], Т. Шевченко [17].

Найбільшою мірою опрацьоване парцелювання головних та другорядних членів на рівні простого речення; однорідних, відокремлених компонентів на рівні ускладненого простого речення; підрядних частин на рівні складного речення. Порівняно менше наукових студій присвячено вивченню парцелятив у безсполучникових складних реченнях. Водночас потребує ґрунтовного дослідження парцеляція складносурядних речень із різними видами змістових відношень між предикативними частинами, адже вона є характерною ознакою сучасного публіцистичного та художнього мовлення. Свідченням цього, зокрема, є прозові тексти Володимира Лиса, які небезпідставно слугували джерельною базою пропонованої наукової розвідки, позаяк парцельовані складносурядні структури в них до сьогодні не були предметом спеціального дослідження.

Постановка завдання. З огляду на попереднє сказане мету статті вбачаємо в спробі комплексного аналізу парцельованих складносурядних речень у художніх текстах Володимира Лиса на засадах структурного, експресивного та комунікативно-прагматичного синтаксису. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: 1) виділити й схарактеризувати структурні типи парцельованих складносурядних речень; 2) встановити семантико-стилістичні, текстотвірні й комунікативно-прагматичні

функції аналізованих парцелятив у прозових творах Володимира Лиса; 3) виявити специфіку творення експресивного ефекту в художньому мовленні письменника за допомогою різнотипного парцелювання складносурядних конструкцій.

Виклад основного матеріалу. Причина парцелювання найуживаніших у розмовному й художньому стилях мови складносурядних речень – потреба автора посилити, актуалізувати, виділити найсуттєвішу інформацію, стимулювати інтелектуально-емоційну сферу реципієнта. При такому акцентуванні на важливій частині повідомлення, що супроводжується його інтонаційною видозміною та пунктуаційним вичленовуванням, зберігаються марковані відповідними сполучниками семантико-синтаксичні відношення між базовою частиною і парцелятом. Варто зауважити, що не кожна складносурядна конструкція можна і доцільно парцелювати, позаяк таке членування не спонтанне, а запланований автором, відповідно до його комунікативно-прагматичної інтенції сфокусувати увагу читача на значущості наступного повідомлення, стилістично мотивований художній прийом. Найбільша здатність до парцелювання притаманна складним сурядним висловленням із типовою еднальною, еднально-перелічувальною, зіставно-протиставною та розділовою інтонацією між предикативними частинами. Натомість складносурядним реченням з інтонацією зумовленості й асемантичним сполучником *і (й)* на зразок *Дощ пройшов – і все навколо розквітло* парцелювання невластиве, позаяк предикативні частини тісно пов'язані між собою причиново-наслідковими відношеннями.

Сурядні парцеляти у творах Володимира Лиса вживані з різними типами сполучників: еднальним сполучником *і*, зіставно-протиставними *а, але, проте, та* (в значенні *але*), *хоч* (у значенні *але*), розділовими *або, чи*, наприклад: *Була пропасниця, лице, руки й ноги не слухалися. І все ж пішла до села* [11, с. 157]; *Улянка зустріла їх жартами. А Яків, хоч і тоже жарував, був ладен убити* [12, с. 137]; *Він відірвався від тачки й полетів. Розчинився у небі. А Яків прокинувся* [12, с. 160]; *Він, певно, хотів сказати якесь грубе слово. Але знову не відважився. Ступив лише крок до мене* [10, с. 140]; *Надвечір того ж дня я знову навідався на майдан. Але скільки не вдивлявся, ніякого обличчя на ясені не побачив* [10, с. 174]; *Слабкість справді швидко пройшла. Та не пройшла тривога* [11, с. 99]; *І рішуче, щоб пройти, рвонулася. Та Петро за руку схопив. До себе потяг* [11, с. 124]; *Час не зупинити. Хоча*

яка *бридота* – знати цю істину [10, с. 192]; *Ти останешся тут. Або поїдеш сама* [12, с. 116]. Дослідниця Т. Шевченко слушно зауважує, що своєрідна ритмомелодика, яка утворилася при парцеляції, наближає функційне значення сполучника *і* до підсилювальної частки, але така позиція не є для нього визначальною [17, с. 10]. Зіставно-протиставні сполучники *а, але, та* (у значенні *але*) у наведених прикладах виконують свою пряму функцію протиставлення, яке, водночас, сприяє загостренню внутрішньотекстового конфлікту, презентує протилежні погляди героїв (як у другому реченні).

У проаналізованих романах В. Лиса продуктивні моделі парцельованих складносурядних речень із протиставно-допустовими семантико-синтаксичними відношеннями між частинами. Наприклад, в уривку *У вагоні нема жодного зайвого предмета. Хоча... Я оглянув пильніше вагон і побачив біля задньої стіни на підлозі якусь дошку* [10, с. 208] протиставно-допустовий сполучник *хоча* (синонімічний до *але*) ставить під сумнів інформацію першої частини, зміст якої, на перший погляд, видається безапеляційним. Цьому, зокрема, сприяє пунктуація, а саме трикрапка після сполучника, яка викликає сумнів, спонукає читача до уважного сприйняття наступного повідомлення. Як бачимо, в наступній частині припущення підтвердилися. Але ж першу емоцію недовіри спричинив у реципієнта саме авторський розділовий знак у поєднанні зі сполучником. У фрагменті *Ти є таки талановитим художником, дуже талановитим. Хоча й із заниженою самооцінкою і високою гідністю. Може, надто заниженою і надто високою* [10, с. 217] продемонстровано зміну настроєвого полотна семантичної структури завдяки парцеляції, повторам, антонімічним парам, протиставно-допустовому сполучникові *хоча*, а також вставному слову *може*. Перший сегмент парцельованої конструкції виражає позитивну оцінку професійних якостей особи, що підсилено повтором основного твердження і прислівником вищої міри ознаки – «*дуже талановитим*». Другий – акцентує на індивідуальних особливостях її характеру через протиставлення (уведення сполучника *хоча* в значенні *але*) та створення контрасту (використання антонімів). Третій – експресивно уточнює попередній вислів за допомогою повторюваного прислівника *надто*, проте з відтінком суб'єктивної модальності: *Може, надто заниженою і надто високою*. Однак усі ці компоненти не мали б такої сили для розкриття змісту, якби вони не були у складі парцельованих частин.

Здатність до парцеляції складносурядних речень різних семантичних типів у прозових текстах В. Лиса неоднакова. Вона залежить від семантичної самостійності, самодостатності та зумовленості частин, оскільки граматичний зв'язок базової структури і парцелята, слабка мотивованість притаманні саме складносурядним конструкціям [8, с. 42]. Якщо єднальні, зіставно-протиставні, розділові сполучники письменник часто використовує при парцелюванні, то градаційні та приєднувальні сполучники зазвичай не вживаються, позаяк вони характерні для складносурядних речень приєднувального, а не парцельованого різновиду.

Відчленування парцелята у складносурядному реченні завжди зумовлює паузацію висловлення [14, с. 129], наприклад: *Ну, може, й ніколи не покину. Але для цього... Для цього треба три речі* [10, с. 140]; *Ти вже раз була покарана. І тепер зробила мені прикрість вдруге...* [12, с. 84]. Такий прийом сприяє ще більшій концентрації уваги читача, спонукає його уважніше сприймати прочитане, задумуватися над ним. До слова, пунктуація цих речень також відіграє важливу смислову роль: трикрапка у першому уривку акцентує увагу на внутрішніх переживаннях героя, відображає його сумніви, експліковані вставним словом *може*; крапка між частинами наступного фрагмента надає першому компонентів парцельованої сурядної конструкції стверджувальної семантики, а три крапки у кінці другого компонента натякають на повторне покарання, про яке вже йшлося. Назване явище відстежуємо й у таких конструкціях: *Интересу писати знову я сена я не мав. Але я побачив... я побачив на дереві обриси чийогось обличчя* [10, с. 167]; *Голос його подаленів. І сам мовби розтав* [11, с. 178]; *Його-то заберуть. Али ж і Зоєю з доньками, з сином малесеньким, з мамою старою – вивезуть. Ой, вивезуть* [12, с. 181]. Колоритного звучання тексту надає вживання сполучника *али* як діалектного варіанта протиставного сполучника *але*.

Складносурядна парцеляція може бути оформлена не лише окремим реченням, а й окремим абзацом, наприклад:

Того коня, звісно, давно нема на світі.

А він іде навстріч йому через поле, по коліна в снігу [12, с. 97]. У наведеному уривку парцельована частина складносурядного речення переноситься в наступний абзац, утворюючи абзацну парцеляцію. Компоненти цієї синтаксичної структури поєднані зіставно-протиставним сполучником *а*, який спрямовує увагу реципієнта саме на парце-

лят. Візія *коня* завуальована в тексті: своєрідною передмовою до її розкриття стала перша частина речення. Цей уявний образ узяв на себе основне емоційне навантаження. У той час друга – сприяє розкриттю внутрішнього стану героя, якого лихоманить, йому ввижається фігура коня. З цих слів можна зрозуміти, що ця тварина відіграла важливу роль у його житті, була спорідненою душею. Це підтверджено відокремленою обставиною «*по коліна в снігу*», котра акцентує увагу на величезних зусиллях, витрачених на пересування.

У конструкції

Та Павло був десь на заході.

А боюни летіли на південь.

Куди ж прагла її зболена душа? [11, с. 156]

абзацна парцеляція додає ефекту «уповільненої зйомки», який досягається не тільки графічно, а й за допомогою майже антитетичного поєднання сторін горизонту «захід – південь». Крім того, ця контекстуально антонімічна пара дає можливість розгорнути ще й семантико-стилістичну конотацію: «захід» – щось чуже, незнане, тривожне, тоді як лексема «південь» викликає приязні, теплі, спокійні відчуття. Перші два сегменти надфразної єдності, побудовані за моделями простих двоскладних речень розповідної модальності, лаконічно передають інформацію локативного характеру (місця й напрямку дії), констатують факти з відтінком протиставлення, третій являє собою риторичне питання, графічно марковане знаком питання, а граматично – логічно наголошеним займенниковим прислівником, що наштовхує читача на глибокі роздуми. Градус напруги та переживань у внутрішньому світі героїні розкриваємо за допомогою словосполучення «*зболена душа*», яке викликає читачькі емоції із співчутливою конотацією.

У текстовому фрагменті *Ні, вона не поїхала до Варшави, як та дурна Катажинка. Але Варшава після різдвяних свят приїхала до неї – звісткою про весілля Тадика.*

Про що всім розповідала його тітка.

Про що всім розповідала тітка того зрадника.

Тітка підступного лютого зрадника.

Підлого, підлого зрадника й убивці.

Убивці її кохання й найсвітліших почуттів [12, с. 121]

парцелят складносурядного речення із зівставно-протиставним сполучником *але* пов'язаний не тільки з абзацною парцеляцією, а й лінійною у її складі. Адже кожен наступний парцелят доповнює компоненти попереднього речення. Особливого емоційного наповнення надає структурі мето-

німія, у формі топоніма *Варшава*, яка приїхала до героїні, тобто не все місто, а лишень звістка звідти. Повтори лексем тут емоційно забарвлені, завдяки їм можна відчутти стан дівчини, ставлення до Тадика, яке доповнено епітетними парами: «*підступний лютий зрадник*», «*підлий зрадник*». Такі звинувачення антиномічно поєднуються зі словосполученням «*найсвітліші почуття*», тим самим ще більше загострюючи конфлікт. Усі речення аналізованого складного синтаксичного цілого розповідні, позаяк кожне завершуються крапкою. Проте специфічний порядок слів, підбір лексем, нагромадження однотипних конструкцій й однорідних членів речення (прийом ампліфікації, що переходить у висхідну градацію) накладають на розповідну модальність висловів відтінки питально-риторичної, створюючи художнє мовлення надзвичайної експресії. Такий синтез синтаксичних модальностей надає конструкції стилю внутрішнього діалогу, процесу виникнення і розвитку думки, що сприяє глибшому розкриттю особистого потаємного світу героїв твору – їхніх думок, почуттів, переживань.

Часто парцелюється не частина складносурядного речення, а вся складносурядна структура є парцелятом щодо попереднього компонента складного синтаксичного цілого, у якому найбільш увиражені присудки завдяки своїй структурно-семантичній незалежності й самостійності та здатності формувати ампліфіковані сурядні ряди, наприклад: *Гуркоче поїзд. Нестримно рухається, і ніяка сила не здатна його спинити* [10, с. 210]; *Велика війна гримотить над світом. Повзе через кордони, моря і річки, гори й ліси, і ніяка сила – ні Божя, ні людська – не годна її спинити* [12, с. 140]. Експресивність останньої конструкції підсилює дієслівно-іменникова метафора «*війна повзе*», складники якої розміщені в різних предикативних частинах. Вона образно відображає процес пересування військ, що, немов гадюка, долало всі перешкоди, низку яких експліковано номінаціями географічних об'єктів у функції однорідних обставин (поєднаних сурядними сполучниками та безсполучниково): «*через моря і річки, гори й ліси*». Завдяки такій сукупності художніх засобів продемонстровано масштаби війни, що підсилено епітетом *велика* та полісиндетонною сполучкою *і ніяка сила – ні Божя, ні людська*. Інший присудок «*гримотить*» також має метафоричну природу: через асоціацію з громом начебто передає звуки вогнепальної зброї та важкої техніки.

У текстовому уривку *Та одного осіннього дня почула з хати голосний гортанний крик. Стре-*

пенулася, вибігла, а там її гуска стоїть і б'є крильми об землю [11, с. 156] парцелятом виступає все складносурядне речення з розташованими контактено відносно базової конструкції однорідними присудками *стрепенулася, вибігла* (у першій частині), дистантно – *стоїть і б'є* (у другій). Епітетне поєднання лексем «голосний гортанний крик» спричинило відчуття тривоги. Така яскрава звукова характеристика підсвідомо змушує читача поставити питання: «Що сталося?», «Що спричинило крик?». І саме тут автор поставив крапку з метою заінтригувати реципієнта й дати час зосередитись на сприйнятті наступної дози інформації. Далі письменник через посередництво парцелятив передає стан героїні – «стрепенулася» та реакцію на збудник – «вибігла». Зіставно-протиставний сполучник *а* розмежував причину та реакцію на неї, але автор не випадково змінив їхню послідовність. Для порівняння перебудуємо конструкцію так: *Одного осіннього дня гуска стояла і біла крильми об землю. А вона [Соломія] стрепенулася, вибігла, почувши з хати голосний гортанний крик.* Як бачимо, внаслідок перестановки ефект несподіванки зник разом із експресивним наповненням парцелятив, що й доводить тезу про те, що порядок компонентів у реченні сприяє безпосередньому розкриттю закладеної в ньому смислової та емоційної інформації.

Парцеляції у межах складносурядного речення може зазнавати не один, а кілька членів конструкції. Наприклад, у фрагменті *Курява за брочкою тяглася довгим хвостом. А за нею душа Соломіна бігла. І скімлила. На ціле поле* [11, с. 229] спостерігаємо парцеляцію присудка і обставини місця, обидва перебувають у постпозиції, проте перший парцелят «*скімлила*» – у дублювальній, відносно базової конструкції розташований контактено, а другий – «*на ціле поле*» – у вакантній та дистантно стосовно опорної частини. Поєднання присудків та підмета персоніфіковане – «*душа бігла і скімлила*», що у контексті додає вислову тужливого та зневіреного настрою. Таке перелицювання посилюється за допомогою парцельованої обставини, яка, певною мірою дисонує з присудком-парцелятом. Адже дієслово «*скімлила*» у семантичному плані не передбачає виразного голосного звучання, тоді як обставина «*на ціле поле*» засвідчує протилежне. Тобто головний конфлікт відбувся всередині людської душі, але його масштаби перекинулися на зовні, що дало змогу реципієнтові глибше зрозуміти героїню, відчути на собі її біль, ставши вже учасником метатексту.

Синтаксична структура *Засинали, знову прокидалися, ойкали. Не діждалися. А вранці участковий прийшов з головою сільради. Обшук робити* [11, с. 273] демонструє подвійну парцеляцію: у першій частині складносурядного речення парцелювання зазнав присудок «*не діждалися*», у другій – обставина мети, виражена сполученням «*обшук робити*». Стосовно базової конструкції обидва парцеляти розташовані контактено, у ретроспективній позиції. Проте присудок – у дублювальній позиції, а обставина – у вакантній. Ланцюг присудків «*Засинали, знову прокидалися, ойкали. Не діждалися*» розвинений у висхідній градації, яка різко зупинилася зверху та емоційно повернулася на початок розвитку. Зростання експресії досягається завдяки поєднанню протилежних процесів засинання – прокидання. Однак прислівник «*знову*» засвідчив повторюваність дії, тобто усе відбувається по колу, безперервно, цим самим нагнітаючи емоцію все більше й більше. Дієслово «*ойкали*», утворене від вигуку на позначення відчуттів, доводить усе до піку, а присудок-парцелят несподівано обриває цей стан. До речі, зіставно-протиставний сполучники *а* не тільки поєднав предикативні частини, але й допоміг сфокусувати увагу читача на важливості наступного повідомлення, оскільки у другій частині речення емоція проявилася ще яскравіше. Тут індикатором експресії стала парцельована обставина «*обшук робити*», адже до неї речення здавалося нейтральним. Парцелят виконав функцію непередбаченості, простимулював почуттєву сферу реципієнта. Отож, на базі цієї синтаксичної конструкції відбувся процес загострення та згасання емоції у послідовності: зростання – пік – спадання – пік, що дає нам право називати все речення градаційним.

Висновки. Парцельовані складносурядні речення є важливим елементом ідіостилу прозових творів Володимира Лиса передовсім завдяки використанню ним живої колоритної української мови, доміантною рисою якої є паратаксис – сполучення синтаксично незалежних одне від одного компонентів. У проаналізованих художніх текстах найпродуктивніше парцелюються складносурядні конструкції з єднальними та зіставно-протиставними семантико-синтаксичними відношеннями між частинами. Меншу здатність до парцеляції виявляють сурядні структури з розділовими сполучниками. Парцеляція невластива складносурядним реченням із градаційними, приєднувальними та причиново-наслідковими відношеннями між частинами. Комунікативно й стилістично зна-

чуші сурядні парцеляти, уповільнюючи темп мовлення, дають змогу читачеві зосередити увагу на семантично вагомих елементах повідомлюваного.

Переспективним у цьому плані стануть дослідження складнопідрядної парцеляції в сучасних українських художніх текстах.

Список літератури:

1. Ачилова В. П. Парцеляція як один із прийомів експресивного синтаксису. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Том 24 (63). № 1. Ч. 2. С. 25–31.
2. Бондаренко Л. Г. Парцеляція як засіб експресивності художнього тексту (на матеріалі збірки Марії Магіос «Нація. Одкровення»). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика* : зб. наук. пр. Херсон : ХДУ, 2014. Вип. 21. С. 163–165.
3. Буйницька Т. Функціонування парцельованих структур у художньому тексті. *Наукові записки. Серія: Наукові записки* : збірник наукових праць. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89(5). С. 24–26.
4. Волобуєва О. О. Парцельовані складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини як одиниця експресивного синтаксису в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. С. 492–497.
5. Галів У. Парцеляція як домінанта поетичного синтаксису Ліни Костенко (на основі історичних романів у віршах «Берестечко» та «Маруся Чурай»). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Вип. 29, Київ, 2014. С. 47–56.
6. Гринишин У. Парцеляція як стилістичний засіб експресивності художнього тексту (на прикладі роману «Майдан» Бориса Харчука). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер.: Літературознавство: 80-річчю з дня народження письменника Бориса Харчука присвячено*. Тернопіль : 2011. Вип. 33. С. 306–314.
7. Денисенко З. М. Парцельовані підрядні речення в українському поетичному мовленні шістдесятників. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. Черкаси : Брама, 2009. Вип. 9. С. 181–188.
8. Завальнюк І. Експресивний синтаксис прози Михайла Стельмаха. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 39–47.
9. Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Запоріжжя, 2007. 20 с.
10. Лис В. С. Графиня : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 224 с.
11. Лис В. С. Соло для Соломії : роман / передм. Т. Прохаська. Вид 2-ге. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 368 с.
12. Лис В. С. Століття Якова : роман / передм. О. Забужко. Вид.4-те, стер. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 240 с.
13. Олексенко В. Структурні параметри та текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій у художньому тексті (на матеріалі романів «Марія», «Волинь» У. Самчука). *Вісник Таврійської фундації*. Київ. Херсон : Просвіта, 2009. Вип. 6. С. 35–47.
14. Петрів Х. Парцеляція як прийом експресивного синтаксису в системі ідіостилію Оксани Пахльовської. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. Вип. 2. С. 126–133.
15. Топчій Л. Функціонально-стилістичні вияви парцеляції у творі Мирослава Дочинця «Вічник. Сповідь духу». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30(69). № 2. Ч. 1. 2019. С. 42–46.
16. Чернушенко Н. М. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису української художньої літератури другої половини ХХ. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. Вип. 35. С. 128–135.
17. Шевченко Т. В. Парцеляція в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2007. 21 с.

Mezhov O. G. PARCELLATION OF COMPOUND SENTENCES IN THE ARTISTIC SPEECH OF VOLODYMYR LYS

The article presents a comprehensive analysis of parceled compound sentences in the artistic texts of Volodymyr Lys on the basis of structural, expressive and communicative-pragmatic syntax. The structural types of parceled compound sentences are identified and characterized. The semantic-stylistic, text-creative and communicative-pragmatic functions of the analyzed constructions in the prose works of Volodymyr Lys are established. The specifics of creating an expressive effect in the artistic speech of the writer with the help of various types of parcellation of compound constructions are revealed.

Parceled compound sentences are an important element of the idiosyle of Volodymyr Lys's prose works. This is primarily due to his use of a lively, colorful Ukrainian language, the dominant feature of which is parataxis – the combination of syntactically independent components. In the analyzed artistic texts, compound constructions with connecting and comparative-contrastive semantic-syntactic relations between parts are most productively parceled. Lower ability to parcellation is revealed by coordinating structures with disjunctive conjunctions. Parcellation is not characteristic of compound sentences with gradational, adjunctive, and causal relations between parts, because the predicative parts are closely related to each other.

It is not possible to parcel out every compound construction, because such division is not spontaneous, but planned by the author, in accordance with his communicative and pragmatic intention to focus the reader's attention on the significance of the next message. This is a stylistically motivated artistic technique.

A compound parcellation can be issued not only in a separate sentence, but also in a separate paragraph: the parceled part of a compound sentence is transferred to the next paragraph, forming a paragraph parceling. Communicatively and stylistically significant coordinating constructions, slowing down the pace of speech, allow the reader to focus on semantically important elements of the message.

Key words: *parcellation, parceled construction, compound sentence, coordinating connection, conjunction, expressive syntax, artistic text.*

Тернова Ж. А.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ХАРИЗМА ЯК КУЛЬТУРНА ДОМІНАНТА УСПІШНОСТІ В ОПИСАХ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Актуальність статті полягає в тому, що одним з важливих аспектів вивчення національного письменства крізь призму гендерної теорії є художня репрезентація жінки як суб'єкта культуротворення і носія складного комплексу культурних уявлень, одним з яких постає поняття «харизма».

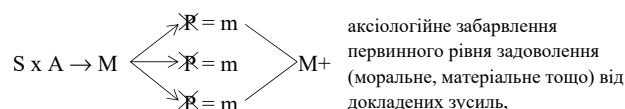
Метою в цій статті є розгляд поняття «харизма» як складника українськомовної свідомості та його ролі у формуванні концепту успішна жінка. Завдання цієї наукової розвідки полягають у тому, щоб: а) відтворити структуру сценарію, за яким реалізується концепто-усвідомлення поняття «успіх» суб'єктом «успішності»; б) подати модель фрейму «успіх», в) виокремити культурні домінанти, наявні в етносвідомості українців у зв'язку з поняттям «успішності» та г) з'ясувати концептуальну сутність поняття «харизма» та його значущість для концепту «успішна жінка». Висновки: усвідомлення «успішності» відбувається через подолання кількох рівнів аксіології. На первинному рівні аксіологічного усвідомлення суб'єкта себе як успішного асоціативна семантика виявлена в понятті «задоволення» (морального, матеріального тощо) результатом від докладених зусиль. На вторинному рівні аксіологічного усвідомлення суб'єкта як успішного в одиницях вимірювання колективного досвіду суб'єкт вважають успішним, якщо задіяна асоціативна семантика, пов'язана із суспільним схваленням результатів докладених зусиль. Типологічно харизматичних жінок можна умовно розділити на три групи: «жінки в патріархальному суспільстві», «жінки перехідного типу» та «жінки нового типу». Усі три групи характеризовано такими семантичними ознаками, як андрогінізм, що передбачає однакову цінність у ставленні як до чоловіків, так і до жінок, тілесність, як ознака вихваляння жіночого тіла та роздвоєння між прагненням бути сильною та слабкою.

Ключові слова: успішність, харизма, телесність, андрогінізм, фрейм, концепт.

Постановка проблеми. Етнокультурна зумовленість мови є онтологічною ознакою психоемоційного сприйняття успішної жінки як такої, яка має у своєму «арсеналі» усе те, що для цієї культури є цінним, на що спирається читач, оцінюючи ту чи ту героїню як успішну або неуспішну. Саме тому розгляд концепту неминує спиратися на розгляд культурних домінант певної народності, що є значущими та змістовними саме в цій культурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Стяжкіна, аналізуючи образи жінок у культурі ХХ ст., виділяє такі портрети: історична (несучасна) жінка, радянська жінка, лірична героїня, нова (українська) жінка [15, с. 142–147]. На думку І. Накашидзе, зацікавлення дослідженнями психологізму прози, зокрема проблемами літературного характеру, відчутно спадає, починаючи з 1990-х років, і відновлюється лише в середині 2010-х років, коли в українському літературознавстві актуалізовано дискурс досліджень постмодерністської

прози – романів Ю. Андруховича, О. Забужко, Ю. Іздрика, О. Ірванця, В. Неборака та багатьох інших. Помітним явищем у сучасній українській літературі стає творчість жінок-письменниць, таких як Є. Кононенко, О. Забужко, М. Матіос, Г. Тарасюк, І. Роздобудько та ін. [8, с. 93]. С. Філоненко зазначає: «Потужно й владно заявляє про себе в другій половині ХХ століття жіночий голос, проголошуючи фемінізацію людської культури, з якої віками викреслювалися жіночі цінності. Йдеться про повернення жінок до історії, політики, мистецтва, літератури, повернення не в якості об'єкта, а в якості суб'єкта» [18, с. 4]. Відповідно не є винятком і художня література. Серед найбільш відомих дослідників жіночої прози можна назвати В. Агеєву. Сценарій «успішності» від суб'єкта:

де S – суб'єкт, А – стан справ, Р – перепони, М – мета (+) або (-), m – частковий результат для досягнення М.

Отже, суб'єкт (S), який перебуває в певних обставинах (А), хоче досягти мети (М), і для цього він має подолати перешкоди (Р), що уможливають низку окремих результатів (m) та дадуть змогу досягти мети (М).

В іншому випадку, якщо S не досягає М (+), «спрацьовує» сценарій «неуспішності», у якому замість М, незважаючи на докладені зусилля та часткові результати від них (m), суб'єкт все рівно досягає М(-). Хоч в універсальній логіці наявність негативного результату, М(-) – це також результат, але для поняття «успішність» це не той кінцевий результат, що передбачає саме поняття. Отже, можемо говорити про окремі успішні результати (m+), що можуть поставати в центрі уваги для опису досліджуваного поняття.

Харизматичні люди мають певний набір навичок, що надають їм значні переваги в професійному та особистому житті. Харизматичні жінки здатні надихати, вести за собою та слугувати прикладом. Харизму не варто плутати із шармом, складниками якого є дещо інше. Шарм (від фр. *charme*) – це зовнішня привабливість, чарівність [17, с. 830]. Чарівна жінка дивиться співрозмовникові в очі, посміхається, захоплює людину до розмови, а харизматичній жінці не обов'язково взаємодіяти з людьми безпосередньо, щоб на них впливати.

За тлумаченням електронного «Словника.УА», харизма – це: 1. Виняткова обдарованість (про святих). 2. Виняткова обдарованість людини; високий авторитет, який базується на вмінні підкоряти інших своїй волі || Особливий позитивний вплив, який пояснюється властивостями особистості керівника, сугестора, його здатністю знаходити однострумків || Виняткові властивості, якими наділений лідер в групі своїх прихильників, шанувальників || Емоційно-психічні здібності особи, завдяки яким її оцінюють як наділену особливими якостями і здатну ефективно впливати на інших [13]. Отже, жінка може не мати особливих зовнішніх даних, утім, вона не позбавлена здатності торкатися сердець інших людей. Іншими словами, харизматичність – це висока особистісна обдарованість та привабливість на емоційно-психічному рівні сприйняття жінки певного типу. Неабияку роль для жінки відіграє її характер. Характер – це сукупність стійких психічних рис людини, що залежить від її генетичних особливостей і реалізується у зв'язку та під впливом життєвих обставин [12, с. 23].

На думку Олівії Фокс Кабане, кар'єрного коуча і авторки «Міфів про харизму», харизма – це талант висловлювати свої думки і емоції за допомогою влучних і дотепних метафор, артистичної міміки, мови тіла і в цьому разі випромінювати абсолютну впевненість у собі [4]. Якщо жінка із шармом зазвичай стає загальною улюбленицею, то харизматична жінка не повинна подобатися всім. Дослідниця виокремлює три види харизми: «зіркову» (як у Мерлін Монро, яка була неймовірно фото- та телегенічна), «уважну» харизму, яка передбачає вміння слухати, і харизму «доброти» [4]. Велика частка харизматичної поведінки полягає в тому, як жінка користується мовою та висловлює свою думку.

Отже, основними ознаками харизматичності є жіноче красномовство, мова жіночого тіла, жести, міміка, тон голосу, і все це передає емоційний настрій та доповнює трансцендентний образ жінки, що складається з триєдинства харизма-характер-шарм. Неодмінною ознакою харизматичності є емоційність. На нашу думку, типологія жіночих образів успішної жінки має ґрунтуватися на цих трьох складниках, що дає змогу класифікувати ці образи з урахуванням соціокультурного та історичного контексту межі ХХ–ХХІ ст.

С. Філоненко, досліджуючи типологію жіночих образів на матеріалі сучасної жіночої прози, виділяє такі риси сучасної української героїні: професійна орієнтація на творчі, інтелектуальні види діяльності (мистецька еліта, наукове середовище), інтелектуальна обізнаність (освіта, любов до книг), грамотне, подекуди афористичне мовлення, гострий розум, загострене відчуття справедливості, почуття людської гідності [18, с. 42]. Усі ці риси часто виявляються і в зовнішніх характеристиках на вербальному рівні, наприклад: *Я відразу відчула в тобі гострий розум і силу волі, – говорила Тетяна. – Мені сподобалася твоя незалежність. Ти вмієш хутко схвачувати серцевину ситуації, проникати в настрої людей і використовувати це собі на користь. <...> ти дієш як справжній господар життя, лідер, якому можна довіритися* [9, с. 69]; *...і ось вона, Галина Артем'єва, уособлення Справедливості, на крилах охорони дає історичну пресконференцію в переповненій людом залі. Що скаже кандидатка, – йому, зрозуміло, неважко було передбачити, а от як про це напишуть місцеві газетярі...* [19, с. 117].

Незважаючи на зазначені вище характеристики жіночих образів та «збірних» критеріїв, які відповідають традиційним уявленням про роль та місце жінки в суспільстві, родині та професії,

можна виділити образи героїнь сучасної української прози залежно від трьох видів опису:

- морально-психологічні характеристики, що передають індивідуальні особливості жінки;
- сімейний стан або родинні стосунки;
- соціально-професійна роль жінки.

У межах цих критеріїв наявний свій інвентар прототипових образів, який поділяємо на три групи. До першої групи належать жіночі образи, які реалізують себе в патріархальному суспільстві та відповідають традиційним уявленням про роль і місце жінки в сім'ї. Така жінка стверджується в патріархальному суспільстві, але є «бунтаркою» та «прихованою силою», від якої залежить чоловік: мати (берегиня роду, берегиня сімейного затишку), дружина (жінка «до кави», шия свого чоловіка, дитина свого чоловіка). Наприклад: ... *божеством цих степів тисячоліттями була **ЖінкаМати** – символ життя і родючості. Жінка це за п'ять тисячоліть(!) до твого народження зоріла тут мудрою **Берегинєю-Орантою**, скарбником і продовжувачем роду – **Богинею*** [20, с. 68]; *Мій любить, щоб я була гарна і наймодніша. Це його слабкість. Бач, він дуже хоче, щоб усі на його дружину задивлялись, казали йому: «У тебе така вродлива дружина, мені б таку – я їв би її десертною ложечкою, як торт»* [19, с. 8].

До другої групи уналежнюємо образи жінок, які посідають соціально значущі позиції в суспільстві. Це жінки «перехідного типу», які перебувають на зламі патріархального суспільства, яскраво виявляючи свою індивідуальність: аристократка, творча одиниця, інтелектуалка, жінка свого часу, жінка – моральний авторитет, феміністка, жінка-селф-мейд. Наприклад: *Леді стала в моді, на неї пішов попит. Вона сама для себе зробила набліситі. Утвердила цю її саморекламу преса. Секс-бомба стала символом. Секс-бомба стала ідолом у спідниці. Народилася чергова модель для американської реклами* [19, с. 232].

До третьої групи можна зарахувати образи жінок, які є жінками «нового типу». Вони обстоюють рівноправні стосунки із чоловіками, але не є феміністками в узвичаєному розумінні, вони заперечують традиційні та патріархальні цінності й стереотипи. Це жінка – учорашня жертва, Попелюшка, яка стала стервою, прагматична жінка, яка не лише живе за правилами свого часу, а й сама їх визначає. Наприклад: *Та що поліція, пане*

Кошовий! Пані Богданович цілує ручку більша половина депутатів сейму! ...І потім, вам же кортить дізнатися, чому перед пані Магдою Богданович так тремтять сильні міста цього [6, с. 82].

Усі три групи образів жінок мають наскрізний інвентар семантичних ознак, який характеризує героїнь:

– *андрогінізм*, що полягає у визнанні однакової цінності чоловіків і жінок як носіїв унікальної гендерної ментальності й проголошує ідеалом успішної жінки принципи «соціумпартнерства»;

– *тілесність*, що виконує функцію реабілітації тіла й тілесності, які тривалий час експлуатували цю семантику як ознаку порочності та приватності. Віднині тілесність – це «золота акція» жінки, об'єкт вихваляння та милування;

– *роздвоєність* особистості жінки між прагненням бути сильною і одночасно слабкою, між пасивною і активною позиціями, між бажанням бути вільною і прагненням до створення родини.

Висновки. Усвідомлення «успішності» відбувається через долання принаймні рівнів аксіології. На первинному рівні аксіологічного усвідомлення суб'єкта себе як успішного асоціативна семантика виявлена в понятті «задоволення» (морального, матеріального тощо) результатом від докладених зусиль. На вторинному рівні аксіологічного усвідомлення суб'єкта як успішного в одиницях вимірювання колективного досвіду суб'єкт вважають успішним, якщо задіяна асоціативна семантика, пов'язана із суспільним схваленням результатів докладених зусиль.

Дослідження ролі «харизматичності» для української жінки в літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. продемонструвало, що це поняття є невід'ємною частиною поняття «успішність» для українського соціуму зазначеного періоду. Виходячи з морально-психологічних характеристик, сімейного стану та соціальних чинників, образи харизматичних жінок можна умовно розділити на три групи: «жінки в патріархальному суспільстві», «жінки перехідного типу» та «жінки нового типу». Усі три групи образів характеризовано такими семантичними ознаками, як андрогінізм, що передбачає однакову цінність у ставленні як до чоловіків, так і до жінок, тілесність, як ознака вихваляння жіночого тіла та роздвоєність між прагненням бути сильною та слабкою.

Список літератури:

1. Агеєва В. Жінка в повоєнній прозі: парад стереотипів. Слово і час. 1991. № 6. С.23–29.
2. Андрейчук Н. І. Інтерпретація як людський чинник мовного семіозису. *Мовознавство*. 2012. № 3. С. 65–74.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Вен Т. Ваша харизма в тому, як і що ви говорите. *BBC Capital*. 30 жовтня 2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-41806288>
5. Гончарова Т. Ю. Психологічний аналіз образу харизматичної особистості у сучасній молоді в контексті проблеми самопроєктування. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2019. Вип. 9. С. 234–239.
6. Кокотюха А. А. Адвокат із Личаківської. Харків: Фоліо, 2015. 288 с.
7. Левицька Н.Є. Своєрідність образів чоловіків у сучасній жіночій прозі. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 211. С. 138–140.
8. Накашидзе І. Типологія жіночих образів у сучасній жіночій прозі [препринт] *Українська жінка у національному та глобальному просторі: історія, сучасність, майбутнє: зб. наук. пр. за матеріалами II Міжнар. наук. форуму* (6 листоп. 2020 р.). Дрогобич, 2020. С. 93–101.
9. Овсянникова Л. Аферистка. Дніпропетровськ : Стожари, 2008. 273 с.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1997. 360 с.
11. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс. Одеса: «Астропринт», 2009. 464 с.
12. Словник української мови: в 11 томах. 1980. Т. 11. С. 23.
13. Словник.UA – орфографічний словник української мови онлайн. URL: <https://slovnkyk.ua>
14. Старовойтова Г. М. Харизматичне лідерство як предмет соціально-філософського розгляду. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського*. 2013. 2(54). С. 84–90.
15. Стяжкіна О. В. «Радянська жінка» і «лірична героїня»: створення стереотипів в українській літературі 50-х – 90-х років. *Наукові праці НаУКМА. Серія Історичні науки*. 2001. Т. X. С. 142–147.
16. Титаренко В. В. Харизма та харизматичне лідерство: філософсько-релігійний аналіз понять. *Вісник СевДТУ*. Севастополь: Вид-во СевДТУ, 2003. Вип. 46. С. 111–118.
17. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 848 с.
18. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: Монографія. Київ, Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 156 с.
19. Черногуз О. Ф. Вавілон на Гудзоні. Київ: Молодь, 1985. С. 230.
20. Шевченко П. Волоцюги. Луцьк: ВМА Терен, 2009. 288 с.

Ternova Zh. A. CHARISMA AS A CULTURAL DOMINANT OF SUCCESS IN DESCRIPTIONS OF FEMALE CHARACTERS IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE LATE 20TH AND EARLY 21ST CENTURIES

The relevance of the article lies in the fact that one of the most important aspects of the development of national literature through the prism of gender theory is the artistic representation of a woman as a subject of cultural creation and wearing a complex complex of cultural phenomena, one of which is the understanding of “charisma”.

The aim of this article is to look at the concept of “charisma” as a storehouse of the Ukrainian society’s evidence and its role in the formation of the concept of “successful woman”. The task of this scientific research is to: a) establish the structure of the scenario, in order to implement the concept of understanding the concept of “success” by the subject of “success”; b) present the model to the “success” frame, c) increase cultural dominance, manifest in the ethnic identity of Ukrainians in connection with the concepts of “success” and d) clarify the conceptual meaning of the concept of “charisma” and its significance for the concept of “successful woman”. Conclusions: the recognition of “success” is seen through the help of a number of equals in axiology. On the primary level of the axiological recognition of the subject to himself as a “successful”, associative semantics reveals to himself “satisfaction” (moral, material) with the result of such reports. On the secondary level of the axiological recognition of the subject as successful in the loneliness of collective evidence, the subject is considered “successful”, as a result of the associative semantics, due to the success of the results of her job. Charismatic women can be mentally divided into three groups: “women in the patriarchal society”, “women of the transitional type” and “women of a new type”. All three groups of women are characterized by such semantic signs as androgynism, which transfer the same value to the status of both men and women, femininity, as a sign of the woman’s body’s praise, and the difference between the aspiration between to be such strong as weak.

Key words: success, charisma, physicality, androgynism, frame, concept.

Циганок І. Б.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІТОНІМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Ця стаття становить собою спробу опису концептуалізації флористичних найменувань як національно маркованих компонентів в українській фраземіці. Фітонімні фразеологізми виникли на основі образного уявлення людей про рослинний світ і відображають національну специфіку завдяки оцінним образам-еталонам, притаманним певній лінгвокультурі. Один і той же фітонім у різних фразеологічних одиницях завдяки їх внутрішній формі часто набуває символічних значень, сукупність яких свідчить про концептуалізацію цього оніма. В українській фразеології найбільш частотними виявилися концептуальні назви городини (горох, гарбуз, морква, капуста); найменування квітів чи їх насіння, зернових (мак, пшоно, гречка); дендроніми (верба, дуб, груша, терен, липа); назви рослин (мох, трава, лопух, кукіль); найменування частин рослини (корінь, пень, гілка, листя).

Приклади фітонімних фразем утворюють субсистему української фразеології, котра концептуально відображає різні сфери життя українців, характеризуючи поведінку, зовнішність, міжособистісні відносини, фізичний та емоційний стани, інтелектуальні здібності, риси характеру, свята, обрядові дії тощо. Помічено тенденцію щодо переваги негативних концептуальних значень фітонімів у складі української фраземіки, позитивних виявлено значно менше. На вибір онімів у фітонімних фразеологічних одиницях впливають спостереження людей за рослинним світом, відображені в народній творчості, біблійних та літературних джерелах, фольклорі. Фітонімний образ відіграє важливу роль при формуванні індивідуального значення фразеологічної одиниці, виконуючи при цьому інформативну й образно-експресивну функції.

Українська фраземіка з компонентом фітонімом характеризується варіативністю, синонімією та антонімією. У деяких фразеологізмах помічено деривати фітонімних назв.

Ключові слова: фітонім, фразеологія, концептуалізація, національно-культурний компонент, флоронайменування.

Постановка проблеми. В межах сучасної парадигми лінгвістичних знань актуальним постає студіювання фразеологізмів з флористичним компонентом. У науковій літературі наголошено, що «виділяючи певний фрагмент світу для опису, людина концептуалізує його, наповнює особистісними смислами реалії буття, таким чином моделює власну реальність, і досить часто її ментальний світ такий же значущий і глибокий, як і реальний» [5, с. 100]. Найбільш оптимальною для досліджень такого типу є фраземи з найменуваннями об'єктів навколишнього світу, зокрема і флоролексемами, що набувають різних значень у фразеологічному осмисленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз фразеографічних джерел і наукової літератури, сучасні студії флористичної фразеології здійснюються (цілеспрямовано або принагідно) в таких аспектах: фразеографічний (О. Вікторіна [3]); порівняльний (Т. Алексихіна [1], Р. Каракевич [5], Л. Пушко [11]); діалектологічний (Н. Коваленко [6], Л. Москаленко [8]);

етнонаціональний (Г. Філь [13]); семантичний (М. Моторіна [9], О. Моторний [10]).

Загальновідомо, що мова відображає всі етапи культурного розвитку людей, а вивчення фразеологічного складу сприяє осягненню особливостей національної культури і світогляду певного етносу. З такого погляду ФО сприймаються як мовні знаки, котрі відображають культуру, історію, традиції, вірування, національно-моральні цінності, нормативно-етичні правила нації. Тож, фразеологізми, зокрема з фітонімним компонентом, слід вивчати також у лінгвокогнітивному аспекті.

Ключовим поняттям когнітивної лінгвістики, де мова розглядається у зв'язку з людиною, є концептуалізація. Результат цього процесу становить «формування концептуальної системи, компонентами якої вважаються концепти, тобто свідчення про те, що індивід знає, передбачає, думає, уявляє про об'єкти світу» [14, с. 97]. Концептуальний зміст яскраво проступає у фразеологізмах, адже вони ґрунтуються на стереотипах етносвідомості,

відображають матеріальне та духовне життя народу. Оними різного типу як компоненти ФО посилюють статус таких фразем, бо є свого роду національними і культурно-історичними маркерами етносу. А флора як фрагмент реального світу дозволяє людині усвідомити себе завдяки порівнянню, сприяє виникненню вторинної образної картини світу, у створенні котрої зазвичай і відіграють важливу роль лексеми з предметним значенням. Такими є фітоніми та флороніми, котрі співвідносяться відповідно як видове поняття, що входить у структуру родового.

Тож, люди формують уявлення про своє довкілля за певною моделлю, яку в мовознавчій літературі прийнято називати картиною світу.

Мета нашої розвідки полягає у вивченні концептуальної складової фразем української мови з компонентами фітонайменуваннями. Досягнення окресленої мети передбачає розв'язання таких завдань, як класифікація фітонімів та опис їх концептуалізації у складі фразеологізмів української мови.

Виклад основного матеріалу. Фітонімна фразеологія становить собою значний шар в українській мові. Адже саме завдяки порівнянням і насамперед з флорою та фауною люди усвідомлюють навколишній світ і себе в ньому.

Н. Коваленко наголошує, що «для науковців залишається актуальним розуміння схеми переходу елемента позамовної дійсності у вербальну площину, які саме знання набувають символічності та можливості відтворюватися у мовленні. Значення фразем позначене складними семантичними і мотиваційними процесами, тому що значення слів-фітонімів переплітаються зі змістом інших компонентів, таким чином витворюючи лінгвістичну універсалью» [6, с. 59].

Сталі порівняння з флористичними назвами – це внутрішньо різноманітна група фразеології. Такі фразеологічні одиниці становлять значний інтерес для лінгвістичного опису, оскільки виникли на основі образного уявлення про рослинний світ. Вони яскраво відображають національну самобутність через систему оцінних образів-еталонів, характерних для лінгвокультурної спільноти.

Виявляючи значення фразем з фітонімом у ході аналізу їх внутрішньої форми, можна збагнути ті символи, з якими вжито онім у різних ФО. Сукупність таких символічних значень у певній лінгвокультурі буде репрезентувати концептуалізацію цього оніма.

За нашою вибіркою, найбільш частотними в українській фразеології виявилися фітонімні назви:

- городини (*горох, гарбуз, морква, капуста*);
- квітів або їх насіння (*мак, квітка*);
- зернових (*пшона, гречка, макуха*);
- дерев (*верба, дуб, терен, липа, груша, сосна*);
- трав'янистих рослин (*мох, трава, лопух, кукіль, хміль, реп'ях*);
- частин рослини (*корінь, пень, лист, гілля*).

Висока фразеопродуктивність цих найменувань пояснюється символікою відповідних рослин. Так, наприклад, концептуальне поняття *горох* символізує:

- ‘незахищеність’, ‘бідність’, ‘неспокій’: *живу, як горох при дорозі* [4, с. 148];
- ‘сльози’: *сльози в нього, як горох, котяться* [4, с. 148];
- ‘незгоду’: *те в горох, те в чечевицю* [4, с. 148];
- ‘несподіванку’: *торох – об стінку горох* [4, с. 148];
- ‘безрезультатність’: *як об стінку горохом* [12, с. 162];
- ‘щось незрозуміле’: *горох з капустою* [12, с. 162];
- ‘неохайність, безпardonність’: *смикати, як той горох при дорозі* [12, с. 162];
- ‘обличчя зі шрамами чи слідами від віспи’: *чорт сім кіп гороху змолотив* [12, с. 769];
- ‘сиву давнину’: *за царя Гроха, як було людей трохи* [12, с. 756].

В. Жайворонок у словнику-довіднику «Знаки української етнокультури» зазначає, що «горох використовувався в різноманітних обрядах та ритуалах,.. у шкідливій магії, – коли гороховий стручок з десятьма зернинами покласти на воза, котрим наречені мають їхати до вінця, то коні не рушать з місця...» [4, с. 148].

Фітонайменування *капуста* теж відзначається досить значним фраземотвірним потенціалом. У словниках різного типу зафіксовано чимало фразеологізмів з цим компонентом. Наприклад, ФО *капустяна голова* має значення ‘некмітлива людина’ [12, с. 157]; *на капусту* – 1) ‘дуже, надзвичайно’, 2) ‘вцент, нещадно’ [12, с. 287]; *навздогад буряків, щоб далі капуста* – ‘натяк на одне, а на думці інше’ [4, с. 274], *на те й мій глек на капусту* – ‘хтось непроханий втручається в справу чи розмову’ [4, с. 274].

В українській лінгвокультурі горох і капуста сприймаються не лише як городина, з якої готують традиційні страви, вони символізують також певний (невеликий) достаток: *коли є горох і капуста – хата не пуста; хай Бог не допустить прохати капусту* [4, с. 273].

Лексема *гарбуз* в українських фраземах концептуалізована зі значеннями: – ‘відмовити тому, хто сватається’: *дати гарбуза* [4, с. 131];

– ‘одержати відмову під час сватання’: *дістати (з’їсти) печеного гарбуза* [4, с. 132]; *скуштувати гарбузової каші* [4, с. 661];

– ‘відмовляти багатьом женихам’: *роздавати гарбузи* [12, с. 183];

– ‘несправжні, некровні родичі/діти’: *родичі (діти) гарбузові* [4, с. 132];

– ‘ніколи’: ірон. *як виросте гарбуз на вербі* [12, с. 147].

Ботанічні фразеологізми з онімом *морква* здавна репрезентують спостереження людини за світом рослин. Традиційно «моркву вживали як їжу або корм; городню і дику моркву святили на Маковія; дику свячену моркву використовували для окурювання хати, – «якщо ходять покійники». Певну роль тут, можливо, відіграла народна етимологія, завдяки якій морква асоціювалася з моровицею (у дохристиянських віруваннях – нечиста сила, що спричиняє масову хворобу й падіж худоби)» [4, с. 376].

Як свідчить наша вибірка, морква в українській фраземіці символізує:

– ‘непорушність’: *сидить, як морква на грядці* [4, с. 376];

– ‘комфортне життя’: *хробак гризе хрін, бо не знає за моркву* [4, с. 376];

– ‘дівчину’: *дівка в коморі, а коси надворі* [4, с. 376];

– ‘сварку між подружжям’: *хатня морква* [12, с. 406];

– ‘глузування’: *моркву терти* [12, с. 709]; *моркву скребити, скромадити, стругати* [4, с. 376].

Серед фітонімів частотним в українській фразеології виявився й мак. В українській лінгвокультурі найменування квітки маку та зернятка персоніфікуються. Наприклад, маківка виступає в світосприйнятті народу ідеальною формою для людської голови «Голова, як маківка, а в неї розуму накладено» [4, с. 351].

Як свідчить картотека, фітонім *мак* концептуалізується і з позитивними, і з негативними значеннями, як-от:

– ‘дівоча краса’: *гарна, як мак городній; гарна, як маків цвіт* [4, с. 350];

– ‘родина’: *нема цвіту світлішого за маківку, нема роду ріднішого за матінку* [4, с. 350];

– ‘дуже багато’: *як маку* [12, с. 365];

– ‘надзвичайно тихо’: *хоч мак сій* [12, с. 650];

– ‘нетривалість людського життя’: *пройшов мій вік, як маків цвіт* [4, с. 350];

– ‘і краще і гірше, всіляко’: *з маком і з маком* [12, с. 365];

– ‘нічого’: *дуля з маком* [4, с. 350];

– ‘важко, погано’: *не з маком* [4, с. 350];

– ‘здуріти’: *наїстися маку* [4, с. 350];

– ‘скрутно’: *сісти маком* [12, с. 652];

– ‘недоречно, невчасно’: *вискочити, як голий (козак Кузьма) з маку* [12, с. 86];

– ‘дуже когось покарати’: *втерти маку (часнику)* [12, с. 136];

– ‘блекота’: *собачий мак* [4, с. 351];

– ‘щось неважливе’: *сім год мак не родив, і голодовки не було* [власні спостереження].

Т. Алексахіною спостережено «наявність у складі фразем ряду дериватів назви квітки, наприклад, мак – маківка – маковина – маковка (мов Кузьма з маку; гарна дівка, як маківка; збудуй хату з маковини та для любої дівчини; голова, як маковка)» [1, с. 269].

Українська фітофразеологія характеризується варіативністю. До складу таких ФО входять дендроніми *верба, дуб, осика, сосна*, а також назви плодових дерев чи їх плодів. Наприклад, зі значеннями ‘нісенітниця’ виявлено такі ФО: *на вербі груші ростуть* [12, с. 172]; *на вербі груші, а на осіці кислиці; на вербі груші, а на сосні яблука* [12, с. 173]. Синонімічними до них вважаються фраземи з іншими фітонімами, як-от: *сім мішків гречаної вовни; сім мішків гречаної вовни та чотири копи гречки; сім міхів горіхів, гречаної вовни та всі неповні* [12, с. 651].

Концепт *верба* має також інші семи у фразеологічних контекстах: *як чорт з сухої верби* – ‘дуже сильно’ [12, с. 769]; *як чорт у стару вербу (у суху грушу)* – ‘дуже закохатися’ [12, с. 770]; *вербу носити* – ‘пиячити’; *верб’я золоте росте* – ‘нерозумні вчинки, дії’; *куди не піде, верби золоті ростуть* – ‘скрізь зіпсує справу’; *ростуть золоті верби за ким* – ‘доброзичлива людина, яка залишає по собі добрі спогади» [4, с. 74].

Різноманіття фразеологічного осмислення дендроніма *верба*, очевидно, пов’язане з народними традиціями: як ритуальний предмет гілочка цього дерева освячують у Вербну неділю перед Великоднем; коли потрібно копати криницю, завжди зважають на місце, де росте верба (*Де верба, там і вода*).

В. Жайворонок наголошує, що «верба – це окраса українського села, найперший свідок людської діяльності і стосунків; під вербами білили полотно, спочивали, там було улюблене місце молодіжних зібрань...» [4, с. 72–73].

Антонімічного значення набули у мовній практиці фраземи *лавровий вінок* ('слава', 'почесті') і *терновий вінок* ('муки', 'страждання') [12, с. 110].

Концептуальне поняття *лісу* визначається в українській фраземі такими значеннями: *темний ліс* – 'щось заплутане, незрозуміле' [12, с. 348]; *дивитися в ліс* – 'бути невдячним, незадоволеним своїм становищем, намагатися його змінити' [12, с. 196]; *хто в ліс, хто по дрова* – 'неузгоджено'; *щось у лісі здохло* – 'сталося щось незвичайне' [12, с. 783]; *одне дерево, то ще не ліс* – 'громада' [4, с. 338]. Такий спектр значень, очевидно, зумовлений тим, що ліс здавна викликав у людей острах, був предметом поклоніння й культовим місцем у язичницькі часи, а також з ним пов'язані прикмети щодо зміни погоди.

Серед найменувань трав'янистих рослин фразеопродуктивністю визначаються такі:

– трава: *хоч трава не росте* – 'байдуже'; *як виросте трава на помості* – 'ніколи'; *як трава* – 'несмачно' [12, с. 719];

– реп'ях: *у реп'яхах* – 'у боргах'; *як (мов) той реп'ях* – 'чіплятися, липнути до когось' [12, с. 596];

– мох: *аж мохом вкрився* – 'бути надзвичайно старим' [12, с. 116]; *серце обросло мохом* – 'про того, хто став байдужим, бездушним' [4, с. 378]. Такі значення, очевидно, зумовлені тим, що мох – це рослина, котра росте у вологих місцях, на старих деревах, будівлях, камінні й символізує забуття та смерть.

У складі українських фразем виявлено фітоніми на позначення частин рослини (пень, кора, гілка, корінь, лист), наприклад:

– пень: *через пень колоду* – 'абияк' [12, с. 488]; *як пень* – 'безумно'; *пеньок з очима* (про людину) –

'хтось нетямущий'; *чортів пеньок* – 'незадоволення чимось' [12, с. 489]; *на пні* – 'у несконшеному вигляді' (про траву); *до пня* – 'зовсім, повністю' [12, с. 522];

– лист: *як листу на дереві* – 'багато' [12, с. 336]; *тремтіти, як осиновий лист* – 'хвилюватися, боятися' [12, с. 336]; *як лист за водою* – 'безслідно зникнути' [12, с. 335];

– корінь: *вирвати з коренем* – 'остаточно знищити, ліквідувати' [12, с. 83]; *дивитися в корінь* – 'глибоко вникнути в суть, звернути увагу на головне' [12, с. 197]; *до кореня знищити* – 'остаточно'; *на кореню* – 'знищити на самому початку, на першій стадії' [12, с. 308].

Висновки дослідження та перспективи подальших пошуків. Фразеологічні одиниці з компонентом фітонімом становлять собою субсистему української фразеології, котра відображає різні сфери матеріального та духовного життя українців, характеризується національно-культурною специфікою завдяки концептуалізації найменувань рослинного світу, зокрема городи (горох, гарбуз, морква, капуста); квітів та їх насіння, зернових (мак, пшоно, гречка); дерев чи плодів (верба, дуб, липа, терен, груша, кислиця); трав'янистих рослин (мох, трава, лопух, кукуляк, реп'ях); частин рослин (корінь, пень, гілка, листя). Спостережено переважно пейоративну маркованість таких назв у складі ФО, однак є і позитивна.

Українській фразеології з компонентом фітонімом притаманна варіативність, синонімія, антонімія та багатозначність. Крім того, у складі ряду фразем деякі фітоніми мають деривати.

Подальші дослідження вбачаємо у вивченні фітонімною фразеології в українській мові та говірковому мовленні мешканців Бессарабії.

Список літератури:

1. Алексахіна Т. О. Специфіка флористичної фразеології із компонентом «назва квітки» (на матеріалі англійської, французької та української мов). *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер.: Філологічна. 2013. Вип. 38. С. 267–269.
2. Венжинович Н. Ф. Концептуалізація дійсності за допомогою власних назв у фразеологізмах української мови. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Чернівці: Рута, 2009. С. 356–359.
3. Вікторіна О. М. Матеріали до фразеологічного словника Кіровоградщини (Фітофразеологізми). *Мовознавчий вісник*. 2010. Вип. 11. С. 59–66.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 703 с.
5. Каракевич Р. О. Вербалізація фразеологізмів-фітонімів у порівняльному аспекті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 47. Т. 1. С. 100–103.
6. Коваленко Н. Фітоніми у творенні фразеологічного значення 'нерозумний'. URL: [http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3567/ Kovalenko-N.-Fitonimy-u-tvorenni-frazeolohichnoho-znachennia-nerozumni.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3567/Kovalenko-N.-Fitonimy-u-tvorenni-frazeolohichnoho-znachennia-nerozumni.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
7. Мельник О. А. Фітоніми в структурі фразеологізмів як об'єкт лінгвокультурологічного дослідження. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/16149/>
8. Москаленко Л. А. Подібність рослини до іншої рослини як джерело номінації. *Українська мова*. 2002. № 3. С. 39–50.

9. Моторіна М. С. Етносимволи у складі українських фразеологізмів з компонентами назвами рослин: семантичний аспект. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 248. С. 173–175.
10. Моторний О. А. Компонент-назва рослини як складова фразеології верхньолужицької мови. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14 (5), С. 128–133.
11. Пушко Л. В. Антропометричність фразеологізмів з фітоморфними номінаціями (на матеріалі української та англійської мов). *Вісник СумДУ*, Серія: Філологія. 2007. Вип. 2. С. 154–157.
12. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. М. Неровня, Т. О. Федоренко. К.: Наук. думка, 2014. 1098 с.
13. Філь Г. Фразеологічні одиниці української мови з рослинними компонентами-символами: етнонаціональний аспект. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія: Філологія. 2015. Вип. 36. С. 116–126.
14. Шевченко Н. Концептуалізація назв диких птахів у східноукраїнській фразеології. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*. К. 2007. С. 465–460.

Tsyganok I. B. CONCEPTUALIZATION OF PHYTONYMS IN UKRAINIAN PHRASEOLOGY

In this article is analyzed the description of the conceptualization of floristic names as nationally marked components in Ukrainian phraseology. Phytophraseologisms appeared on the basis of people's figurative idea of the plant world, they reflect the national specificity of the language thanks to the evaluative reference images typical for a certain linguistic culture. The same phytonym in different phraseological units due to their internal form often acquires symbolic meanings, the totality of which indicates the conceptualization of this onym. In Ukrainian phraseology, the most frequent were the conceptual names of vegetables (peas, pumpkin, carrots, cabbage); names of flowers or their seeds, cereals (poppy, millet, buckwheat); dendrons (willow, oak, pear, blackthorn, linden); names of plants (moss, grass, burdock, chrysanthemum); names of plant parts (root, stump, branch, leaves). Examples of phytonymic phrases form a subsystem of Ukrainian phraseology, which conceptually reflects various spheres of Ukrainian life, characterizing their behavior, appearance, interpersonal relationships, physical and emotional states, intellectual abilities, character traits, holidays, ritual actions. We noticed that there are more negative conceptual meanings of phytonyms within Ukrainian phraseology than positive ones. The choice of onyms in phytonymic phraseological units is influenced by people's observations of the plant world, folk art, biblical and literary sources, and folklore. The phytonymic image plays an important role in the formation of the individual meaning of a phraseological unit and performs an informative and figurative-expressive function. Having phytonym as a component, Ukrainian phraseology is characterized by variability, synonymy and antonymy. Derivatives of phytonymic names are noted in some phraseological units.

Key words: *phytonym, phraseology, conceptualization, national-cultural component, floristic name.*

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 378+376.68+81'233+008+659.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/09>**Бовсунівська А. Ю.**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛОГОТИП ЯК НОМІНАТИВНО-РЕПРЕЗЕНТАТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІСПАНСЬКОМОВНОЇ УРБАНІСТИЧНОЇ БРЕНД-КОМУНІКАЦІЇ

Позиціонування міста – один з найважливіших елементів концепції бренду, який дає можливість місту бути знаним у майбутньому. Позиціонування бренду повинно відповідати характеристикам міста, бути привабливим для цільових груп і унікальним з точки зору конкуренції. На позиціонування міста впливають економічні, суспільні, культурні та інші тренди, а також тенденції у сфері урбаністичної бренд-комунікації. В основі концепції бренду міста можуть бути мальовничі природні об'єкти, знакові фігури, історичні чи визначні події, інфраструктурні спорудження, вузька спеціалізація міста в певній галузі.

Проведене дослідження дозволило визначити сутність понять «бренд», «бренд-комунікація», «бренд міста», «креолізований текст», «логотип». В статті досліджується логотип як важливий номінативно-репрезентативний елемент іспаномовної урбаністичної бренд-комунікації. Брендінг міст тісно пов'язаний з логотипом – основним стійким елементом візуальної ідентичності міста. Автор статті позиціонує логотип як мультимодальний малоформатний креолізований текст, який складається із двох негомогенних частин: вербальна (слово (назва міст) або висловлювання (слоган міста / проста синтаксична конструкція), та невербальна – іконічний (зображення) або паралінгвістичний засіб (графічні знаки, пунктуаційні знаки)). Для того, щоб логотип становив прагматично спрямоване повідомлення, яке експлікує імідж міста і популяризує його образ, його вербальна та невербальна частини повинні утворювати єдине візуальне, структурне, смислове та функціональне ціле.

Об'єктами аналізу стали логотипи міст Іспанії, які є візуальними символами міст і складають важливий номінативно-репрезентативний елемент іспаномовної урбаністичної бренд-комунікації. Проаналізовано та виокремлено найбільш характерні художньо-композиційні рішення логотипів міст в іспаномовному комунікативному просторі: основні типи, характерна символіка, ключові рішення, графіка, шрифт тощо.

Запропоновано класифікацію логотипів за наступними критеріями: за принципом наявності елементів лінгвістичної і/або іконічної природи; залежно від характеру семантичної взаємодії між вербальною та невербальною частинами, тобто за домінуючим семіотичним кодом; за роллю та функцією, яку виконує невербальний компонент.

Ключові слова: бренд, мова бренду, бренд міста, урбаністична бренд-комунікація, логотип, креолізований текст.

Постановка проблеми. Місто як втілення вищих проявів цивілізації, несе в собі цінності та неповторний досвід людської матеріальної і духовної культури, сприяючи осмисленню та об'єктивній оцінці сучасного світу. Історія цивілізації – це історія міст. Місто створює свою міську культуру, культурний код як сукупність певних традицій, особливостей поведінки, міську спільноту як співтовариство мешканців населеного пункту, свою мову. *Бренд міста* – це соціокультурний феномен, утілений у знаково-символічну форму, що існує у сві-

домості людей, які мешкають на цій території (власне міська ідентичність) та уявлень про територію (місто) у населення, що проживає за її межами (власне імідж міста), завдяки стійким позитивним асоціаціям, що викликані конвергенцією вербальних (ім'я, слоган, легенда бренду), невербальних (логотип, фірмові кольори та шрифти) та ідеологічних (філософія бренду – ідеї та цінності) елементів комунікації.

Урбаністична бренд-комунікація – це концепція відображення потенціалу міста з його най-

більш привабливих і конкурентних сторін. Бренд міста розповідає про неповторні оригінальні характеристики міста і його громадян, про політичний, економічний, історичний, культурний, спортивний потенціал. Кожен бренд міста є унікальним феноменом, а його мова – специфічною, відмінною від інших системою знаків. Узгодження візуальних та вербальних елементів створює інтегровану айдентику, яка запам'ятовується.

Логотип міста – центральний елемент урбаністичної бренд-комунікації, який візуалізує, позиціонує, репрезентує місто і виступає як результат успішного поєднання та подальшого дієвого функціонування мультисеміотичних елементів. Логотип міста дозволяє підкреслити індивідуальність міста, доповнити образ міста новими фактами про нього для закріплення позицій на ринку та одержання позитивних результатів в урбаністичній бренд-комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття логотип належить до сфери інтересів економіки, маркетингу, соціології, психології, лінгвістики, з чим можна пов'язати відсутність його чіткого формулювання. Вагомі теоретичні здобутки щодо зазначеної проблематики представлені в роботах зарубіжних та українських вчених: Б. Ельбрюнн (створення, розвиток та управління логотипами організацій, проблеми класифікації логотипів); Л. Безсонова та Ж. Патернотт (проблеми визначення дефініції поняття «логотип», методи і способи створення ефективного графічного дизайну логотипів); В. Победін (критерії оцінки стилістичних, художніх якостей логотипів, історія виникнення та розвитку, їх класифікація, розробка різних творчих методів проектування логотипів); Д. Ейрі (практичні аспекти створення системи графічної ідентифікації бренду); Л. Кияк-Редькович (класифікація логотипів міст); В. Курушин (проектування та створення візуальних повідомлень); В. Михайленко та М. Яковлев (геометричні передумови формотворення знаково-символьних об'єктів графічного дизайну відповідно до системи візуальної культури, геометричні засоби проектування логотипів); В. Устин (особливості побудови формальної композиції логотипу).

Сьогодні проблема функціонування логотипів у сучасному комунікативному просторі іспаномовної урбаністичної бренд-комунікації залишається недостатньо дослідженою. Недостатня теоретична розробленість вказаних проблем та їх практична значущість, особливо в іспаномовному комунікативному просторі, обумовили вибір наряду й теми статті, її мету, завдання, логіку та послідовність дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення логотипу як різновиду креолізованого тексту і важливого номінативно-репрезентативного елементу іспаномовної урбаністичної бренд-комунікації, його прагматичної спрямованості та комунікативної і національно-культурної специфіки.

Виклад основного матеріалу. Основним стійким елементом візуальної айдентики міста виступає логотип, з яким тісно пов'язане явище брендингу. Ми визначаємо логотип як мультимодальний малоформатний текст, у якому вербальний та невербальний компоненти утворюють одне візуальне, структурне, смислове та функціонує ціле і транслює прагматично спрямоване повідомлення, що розкриває імідж міста, популяризує його образ.

Для того, щоб повідомлення, закодоване у логотипі, здійснювало прагматичну настанову, логотип має відповідати наступним характеристикам:

а) відображати характер міського бренду та асоціюватися з містом;

б) бути лаконічним, інформативним та унікальним;

в) знаки-символи мають бути у співвідношенні відоме $\geq 50\%$, невідоме $\leq 50\%$ для полегшення ідентифікації бренду та стимулювання реципієнта до подальшого ознайомлення з містом;

г) якщо на логотипі розміщений слоган, то він має бути «економним» для того, щоб текст легко зчитувався у зменшеному форматі, та не втрачати свій прагматичний потенціал при перекладі іншою мовою, наприклад, викликати у реципієнта негативні асоціації;

д) забезпечувати запам'ятовування.

Логотипи міст є видом креолізованого тексту, чия вербальна складова є слово (назва міста) і/або фраза (слоган міста), а невербальна – іконічні (зображення) та паралінгвістичні засоби [1].

Існують три основних типи логотипів, які відрізняються за наявністю елементів лінгвістичної і/або іконічної природи: лінгвістичний, іконічний і змішаний. Логотипи лінгвістичного типу побудовані з використанням лише вербального елементу – назва і/або слоган міста. Диференційна, атрактивна та експресивна функції здійснюються завдяки креативному застосуванню паралінгвістичних ресурсів, що дозволяють конкретизувати чи емпатизувати значення вербальної частини, тим самим забезпечити успішність реалізації інтенції продуцента.

У 2022 році було запущено нову рекламну кампанію з оновленим брендом міста Севілья. Логотип міста складається з назви міста та сло-

гану, представленого у вигляді двох простих еліптичних речень. Слоган Севільї “*Muy famosa. Muy desconocida*” побудований на антонімічній парі *famosa* (adjetivo) та *desconocida* (participio, з використанням антонімічної префіксальної морфеми *des-*). Прислівник *muy* тут виступає у ролі інтенсифікатора дистанціювання антонімічних відношень. Слово *Sevilla* відкидає діагональну тіньову проекцію, що зберігає свою форму лише у підніжжя, а далі надпис обривається. Жовтий колір у даній композиції репрезентує сонце або сонячні промені. Таким чином цей надпис передає тотожне значення до слогану, але відтворює його візуально. Зважаючи на велику розбіжність розміру шрифту, особливе значення у логотипі відводиться саме візуальній інтерпретації (рис. 1).

Отже, навіть лінгвістичні логотипи тяжіють до використання візуалізації шляхом креативного переосмислення її вербальних елементів.

Іконічний логотип або ікотип – це вид логотипу, що складається лише із зображального елемента. Іконічні логотипи майже не використовуються при розробці візуальної айдентики міста, що пояснюється можливими проблемами розуміння та інтерпретації знаку за відсутності вербальної складової, а саме наявності географічної назви.

Найчастіше зустрічається змішаний тип логотипа міст, що передбачає поєднання лінгвістичного та іконічного логотипів. При поєднанні двох негомогенних семіотичних ресурсів їхня роль розподіляється нерівномірно. За критерієм домінантного семіотичного коду логотипи класифікуються на:

- 1) логотип з домінантним вербально кодованим елементом;
- 2) логотип з домінантним невербально кодованим елементом;
- 3) логотип з однаковою значимістю та обсягом вербального та невербального елементів [2].

Зважаючи на роль і функцію, яку виконує невербальний компонент, поділяємо логотипи міст на чотири групи. Ми виділили такі групи логотипів міст Іспанії за типом взаємодії вербального та невербального елемента:

1. Логотипи міст, у яких іконічна складова існує паралельно до текстової частини та повідомляє додаткову інформацію про місто. Зображення виконує адитивну функцію.

У логотипі міста Більбао поряд з надписом розташована геометрична фігура, яка своїми вигнутими формами сповіщає реципієнта про найвідоміший архітектурний шедевр – музей Гугенхайма, що став новим орієнтиром у брендингу міста. На зображенні представлена визначна архітектурна пам’ятка міста, а вербальним елементом тут виступає назва міста, закріплюючи географічну приналежність представленій у зображенні пам’ятки (рис. 2).

2. Логотипи міст, де зображення стає частиною тексту – *інтегративне зображення*. Невербальний компонент являється структурним елементом: а) слова – заміщується літера/и; б) висловлення – заміщується ціле слово.

А. Ла-Ріоха – це найвідоміша виноробна зона в Іспанії. У цій провінції активно розвивається винний туризм. Ця ідея втілена у логотипі, де у назву провінції вмонтовано зображення гілки винограду. Завдяки вдало підбраному стилю шрифту та нелінійному розміщенню надпису літери нагадують лозу або продовження гілки, а літери “L” та “j” повністю інтегровані у зображення (рис. 3).

Логотип міста Аліканте складається з назви міста та слогану “City and Beach”. Використання англійської мови усуває бар’єри у міжнародній комунікації зі своїми споживачами. Пропозиція Аліканте не лише як міста, а й пляжу відстежується в хвилястій лінії після слогану, яка викликає у реципієнтів асоціації з морем. Заміна літер “li” у назві міста на дві паралельні лінії різної довжини, чий колір співпадає з хвилею, також проектує образ моря у свідомості споживачів, надаючи довершеної цілісності компонентам логотипу (рис. 4).

Б. Гранада представила логотип з назвою міста у вигляді абрєвіації “GR” та візуальним компонентом, що за формою відповідає літері “X”, що замінює слово “por”. Це позначення сформува-

Рис. 1. Логотип міста Севілья [10]

Рис. 2. Логотип міста Більбао [4]

Рис. 3. Логотип провінції Ла-Ріоха [7]

Рис. 4. Логотип міста Аліканте [3]

лося з математичного знаку операції множення $\times$, що нагадує літеру “x”, і стало використовуватися у переписці як акронім до слова “por” для економії часу та місця. Символ “x” утворений мозаїками знаменитої плитки на стінах Альгамбри (вказуючи на приналежність пам’ятки місту Гранада) й поділений на чотири секції, де кожен колір відповідає сильним сторонам міста: жовтий – *bienestar*, зелений – *sostenibilidad*, червоний – *cultura*, синій – *conocimiento*. Таким чином надпис читається не “GR equis”, а “GR por bienestar, sostenibilidad, cultura, conocimiento”. Така компресія інформації дозволяє повідомити більше даних з мінімальним застосуванням вербальних ресурсів (рис. 5).

3. Логотипи, де вербальний елемент складає іконічну складову. Початкові літери назви міста Логроньо “Lo” та пунктуаційний знак “)” перетворили у текстовий смайл у вигляді посмішки, у такий спосіб продуценти повідомляють про намір Логроньо подарувати відвідувачам позитивні емоції (рис. 6).

4. Логотипи, де невербальна складова семантично повторює зміст вербальної частини, виконуючи емфатичну функцію.

Кадіс є одним із найбільших портів Іспанії й відоме у світі як місто-порт. У 2018 році було запущено новий бренд “Cruise Cadiz” з метою просування міста як ідеального місця для зупинки круїзного лайнера. Ілюстрація дублює зміст назви бренду, а місто уособлюється у його головному символі – Кафедральний собор Санта Крус, який розміщений на круїзному лайнері. Цей бренд залучає споживачів поглянути на Кадіс не лише як на торговий порт, але й як на стародавнє місто,

Рис. 5. Логотип міста Гранада [5]

Рис. 6. Логотип міста Логроньо [8]

чий околиці прикрашають чимало історичних пам’яток вартих уваги туристів (рис. 7).

Логотип *I♥NY* є успішним суспільно визнаним маркетинговим рішенням, чия модель наслідується у світі, у тому числі у бренді міст Іспанії. Символ серця є уніфікованим способом вираження любові, який часто стає частиною логотипу міст. У логотипі міста Рінкон-де-ла-Вікторія серцем замінюється літера V у частині назви міста; у логотипі міста Сарагоса символ серця виступає як окреме зображення, що замінює собою текстову частину слогану *te quiere* для економії місця та емоційно-експресивного ефекту. Найбільш вдале та гармонійне розміщення серця продемонстровано у логотипі міста Самора, де відділяється внутрішня частина її назви, що складає слово *amor* (кохання).

Отже, логотипи міст є системою знаків, які мають дотримуватися правил органічного та доречного поєднання й розміщення своїх компонентів, аби повідомлення було належним чином донесено до споживача. Відсутність цілісного образу логотипу значно зменшує ефективність прагматичного впливу на реципієнта. Завдяки логотипам між брендом міста та його цільовою аудиторією формується зв’язок, у якому реципієнти задіяні у декодуванні повідомлення, сформованого з симбіозу вербальних та іконічних знаків.

Висновки. В процесі дослідження функціонування логотипу як важливого номінативно-репрезентативного елементу іспанськомовної урбаністичної бренд-комунікації, його прагматичної спрямованості та комунікативної і національно-

Рис. 7. Логотип міста Кадіс [6]

Рис. 8. Логотип міста Рінкон-дела-Вікторія [9]

Рис. 9. Логотип міста Сарагоса [12]

Рис. 10. Логотип міста Самора [11]

культурної специфіки було обґрунтовано наступні висновки: розкрито сутність та природу логотипу, його функції, основні характеристики та особливості, характерна символіка, ключові рішення, графіка, шрифт, колір; запропоновано класифікацію логотипів за наступними критеріями: за принципом наявності елементів лінгвістичної і/або іконічної природи; залежно від характеру семантичної взаємодії між вербальною та невербальною частинами, тобто за домінуючим семіотичним кодом; за роллю та функцією, яку виконує невербальний компонент.

Дослідження лінгвістичних особливостей логотипів міст як комунікативних складників сучасної іспаномовної урбаністичної бренд-

комунікації не можна обмежувати даною статтею. Ми сподіваємось, що презентована стаття спонукатиме інших (насамперед вітчизняних) учених долучатися до розв'язання означених проблем в комунікативній та прагмалінгвістиці. Перспективи подальшого вивчення заявленої проблематики вбачаємо у дослідженні функціонального та прагматичного аналізу логотипів міст (питань, пов'язаних з суб'єктом (автором креолізованого тексту) та адресатом (читачем) і, найголовніше – з їх взаємодією при комунікації. Цікавим видається аналіз особливостей сприйняття логотипів міст реципієнтами, які належать до різних лінгвокультурних спільнот та розширення отриманої класифікації.

Список літератури:

1. Білюк І. Л. Реклама міст у сучасному комунікативному просторі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : [зб. наук. пр.] / [укл. : І. В. Ковальчук, С. В. Новоселецька]. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 48. С. 153–159.
2. Семенов Т. П. Когнітивно-семантичні та прагматичні особливості німецькомовних полікодових текстів (на матеріалі комерційної реклами) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 20 с. : рис., табл.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

3. Ayuntamiento de Alicante: URL: <https://www.alicante.es/es> (дата звернення: 25.05.2023).
4. Ayuntamiento de Bilbao: URL: https://www.bilbao.eus/cs/Satellite?cid=3000005415&language=es&pageName=Bilbaonet%2FPage%2FBIO_home (дата звернення: 25.05.2023).
5. Ayuntamiento de Granada: URL: <https://www.granadadigital.es/granada-estrena-nueva-imagen-marca-grx/> (дата звернення: 25.05.2023).
6. Ayuntamiento de Cádiz: URL: https://institucional.cadiz.es/portada_2017 (дата звернення: 25.05.2023).
7. Ayuntamiento de La Rioja: URL: <https://www.larioja.com/la-rioja/rioja-autentica-nueva-20181113130954-nt.html> (дата звернення: 25.05.2023).
8. Ayuntamiento de Logroño: URL: http://www.logroño.es/wps/portal/web/inicio/home!/ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3hTF98Af293QwMDDwsLA09H42AjNx9_A2dfI6B8pFm8AQ7gaEBA dzjIPrP4QHPTULAKC x9LVwPPkMBgQ2fHAAMDU3OIPB7z_Tzyc1P1C3IjDLJMHBUBiK3zRA!!/dl3/d3/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (дата звернення: 25.05.2023).
9. Ayuntamiento de Rincon de la Victoria: URL: <https://www.patentes-y-marcas.com/marca/rincon-de-la-victoria-lleno-de-vida-costa-del-sol-axarquia-m4071874> (дата звернення: 25.05.2023).
10. Ayuntamiento de Sevilla: URL: <https://www.sevilla.org/> (дата звернення: 25.05.2023).
11. Ayuntamiento de Zamora: URL: <http://www.zamora.es/> (дата звернення: 25.05.2023).
12. Ayuntamiento de Zaragoza: URL: <https://www.zaragoza.es/sede/> (дата звернення: 25.05.2023).

Bovsunivska A. Yu. LOGO AS A NOMINATIVE AND REPRESENTATIVE ELEMENT OF SPANISH-SPEAKING URBAN BRAND COMMUNICATION

City positioning is one of the most important elements of the brand concept, which enables the city to be known in the future. Brand positioning should correspond to the city's characteristics, be attractive to target groups and unique from the point of view of competition. The city positioning is influenced by economic, social, cultural and other trends, as well as trends in the field of urban brand communication. The concept of the city brand can be based on picturesque natural objects, iconic figures, historical or significant events, infrastructural constructions, narrow specialization of the city in a certain field.

The conducted research made it possible to determine the essence of the concepts «brand», «brand communication», «city brand», «creolized text», «logo». The article examines the logo as an important nominative-representative element of Spanish-language urban brand communication. City branding is closely related to the logo, which is the main stable element of the city's visual identity. The author of the article positions the logo as a multimodal small-format creolized text, which consists of two inhomogeneous parts: verbal (word (city name) or statement (city slogan / simple syntactic structure), and non-verbal – iconic (image) or paralinguistic means (graphic signs, punctuation signs)). In order for the logo to be a pragmatically oriented message that explains the image of the city and popularizes its image, its verbal and non-verbal parts must form a single visual, structural, semantic and functional whole.

The objects of analysis were the logos of the cities in Spain, which are visual symbols of the cities and constitute an important nominative-representative element of Spanish-language urban brand communication. The most characteristic artistic and compositional solutions of city logos in the Spanish-speaking communicative space were analyzed and highlighted: main types, characteristic symbols, key solutions, graphics, font, etc.

The classification of logos is proposed according to the following criteria: according to the principle of the presence of elements of a linguistic and/or iconic nature; depending on the nature of the semantic interaction between verbal and non-verbal parts, that is, according to the dominant semiotic code; according to the role and function performed by the non-verbal component.

Key words: brand, brand language, city brand, urban brand communication, logo, creolized text.

УДК 811.111'37:001.4:75

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/10>**Вім Ю. В.**

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Євдокимова І. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Пеліван О. К.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена дослідженню структурно-семантичних особливостей англійських театральних термінів. Дослідження сучасної театральної термінології англійської мови дозволяє простежити процес формування термінології цієї галузі. Матеріалом для аналізу є 370 англійських театральних термінів, виділених з видання “The language of the theatre” Гаррісона М. за допомогою методу суцільної вибірки. Терміни поділяються за тематичними групами: працівники театру; декорації та технічне обладнання; види та частини театральних вистав; театральні об'єднання та види театру; поняття про репетиційний процес і підготовку вистави; звукове та світлове обладнання; гастрольна діяльність та нагороди; частини будівлі театру; актори відповідно до їхніх амбу; будівництво сцени; театральна техніка; розмітка сцени. Дослідження показує, що найчисельнішу тематичну групу складають терміни, що позначають діячів театру. Терміни побудовано за наступними синтаксичними моделями: іменник + іменник, іменник + прикметник, іменник + прислівник, іменник + дієслово, прикметник + іменник, прикметник + прислівник, числівник + іменник, дієслово + іменник, прийменник + іменник, прислівник. + Іменник, прийменник + дієслово+ing. Домінують терміни, побудовані за синтаксичною моделлю іменник+іменник. Система англійської театральної термінології до кінця не усталена і підлягає подальшому розширенню, оскільки поповнюється лексикою, що позначає нові театральні прийоми, положення в театрі, обладнання, декорації.

Ключові слова: англійські театральні терміни, тематичні групи, термінотворення, способи термінотворення, прості терміни, складні терміни, скорочення, терміносполучення.

Постановка проблеми. З моменту становлення театральної термінології по даний час дана терміносистема зазнала ряд змін, збагатилася новими явищами та особливостями, як в структурному, так і в семантичному відношенні. Дослідження театральної термінології, відсутньої в спеціалізованих словниках, особливостей її розвитку, пошук українських еквівалентів представляють в даний момент особливу значимість. Стала термінологія не перешкоджає взаєморозумінню професіоналів, введення ж нових термінів створює певні складнощі у спілкуванні. В області театального мистецтва з'являються нові поняття і терміни, багато сталих термінів зазнають ті чи інші зміни, що дає можливість найбільш повно і наочно простежити на матеріалі театральної термінології англійської мови тенденції сучасного розвитку, шляхи формування нових термінологічних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останній час вітчизняне термінознавство збагатилося фундаментальними розробками, присвяченими вивченню сучасних терміносистем. У процесі їх дослідження особливого значення набуває аналіз дериваційних процесів, виявлення закономірностей у способах творення термінів різних галузей науки і техніки [2; 3; 5 та ін.]. Однак англійська театральна термінологія доки ще не досліджувалась, саме цей факт і визначає актуальність нашого дослідження.

Метою статті є дослідження семантичних та структурних особливостей англійської театральних термінів. Матеріалом дослідження стали 370 термінів, що були виокремлені методом суцільної вибірки з видання “The language of Theatre” Харрісона М. [6].

Виклад основного матеріалу. Терміносистема театральної діяльності є складною кон-

цептуальною системою і може бути розглянута в рамках структури багатоаспектних класифікацій, що враховують походження і функціонування театральних термінів. Розподіл термінів на тематичні групи пов'язано з описом різних аспектів театральної діяльності. Концептуальна модель даної галузі знання представлена у вигляді переліку тематичних груп термінів:

1. Найбільша група, до якої входять 48 термінологічних одиниць, включає **назви працівників театру за посадою, родом занять**, що становить 13% від вибірки. Наприклад: *actor* – актор; *donor* – людина, що фінансує постановку; *animator* – керівник театральної трупи; *scene-builder* – конструктор декорацій; *stage-stuff* – персонал, що обслуговує сцену (всі, хто працює під керівництвом помічника режисера); *stage technician* – всі, хто обслуговує сцену – реквізитори, монтувальники, електрики; *press agent* – представник актора по роботі з пресою; *video-generation playwright* – драматург покоління «відео»; *lampy* – світлотехнік та ін.

2. До другої групи входять **назви декорацій, а також технічних приладів та прийомів**. Наприклад: *special stage effects* – спеціальні сценічні ефекти; *Virtual Reality Modelling Language* – мова для опису 3Д об'єктів в рамках простого текстового файлу; *rigging* – збірка декорацій; *pipe* – планка, до якої кріпляться декорації та освітлювальні прилади; *previsualisation* – зорове відтворення за допомогою комп'ютеризованого обладнання, дозволяє дизайнерам показати режисерам та іншим членам постановочної частини освітлення та сценічну автоматизацію перед будівництвом декорацій; *digital dimmer* – цифровий регулятор світла та ін. Група складається з 47 термінологічних одиниць, що становить 12,7% від загальної кількості.

3. До третьої групи, яка налічує 45 термінологічних одиниць, належать **назви видів театральних вистав і частин вистави**, що становить 12,1% від вибірки. Наприклад: *black comedy* – «чорна» комедія – сучасний тип комедії, об'єктом жартів якої стають аномальні явища, підсвідомі страхи, інстинкти тощо; *cod version* – пародія на добре відому п'єсу; *highlight* – спектакль, що йде з величезним успіхом, який робить великі збори; *dead play* – вистава, знята з репертуару; *environmental theater* – експериментальні постановки, в яких переробляють всю театральну будівлю, змінюють традиційний глядацький зал так, щоб надихнути акторів і налаштувати глядачів на сприйняття вистави; *sound-and-light show* – вистава «звуку та світла»; *complex visual experience* – складна візу-

альна вистава; *package show* – вистава, закуплена у готовому вигляді якимось театром; *come down* – кінець вистави; *go up* – початок спектаклю та ін.

4. Дана тематична група представлена **позначеннями різних театральних товариств та видів театрів** і налічує 40 термінологічних одиниць, що становить 10,8% від вибірки. Наприклад: *Association of Lighting Designers* – Товариство спеціалістів по світлу; *morgue* – жартівливе прізвисько театру, в якому йде спектакль, який не має успіху; *physical theatre* – «фізичний театр», в якому мова тіла на противагу слову використовується як основний засіб зв'язку з аудиторією; *bijou theater* – маленький театр із залом для глядачів приблизно на 500 чоловік, де спектаклі проходять зазвичай в завісах або з натяком на оформлення; *penthouse theatre* – театр, в якому сцена знаходиться в середині, а місця глядачів розташовані амфітеатром; *black box* – вид студійного театру, де глядачі та актори знаходяться в одній кімнаті, оточеній чорними завісами; *second-run house* – театр, в якому зазвичай ставляться тільки п'єси, показ яких вже відбувся в інших театрах та ін.

5. Група, яка позначає **поняття, що належать до репетиційного процесу та підготовки вистави**, включає 36 термінологічних одиниць, що складає 9,7% від вибірки. Наприклад: *technical dress rehearsal* – генеральна репетиція з перевіркою постановочної сценографії; *transfer* – перенесення вистави зі сцени одного театру до будівлі іншого театру; *light-run through* – репетиція з текстом; *complimentary* – запрошення; *spirit gum* – перукарський лак (для наклейки вусів тощо); *patron* – глядач; *show-wise* – досвідчений театрал та ін.

6. До шостої тематичної групи входять **назви світлового і звукового устаткування**, використовуваного в постановці вистави. Наприклад: *shin* – найнижчий освітлювальний прилад; *acting-area instrument* – прожектор спрямованого світла; *light board* – головний пульт управління світлом; *Advanced Control Network* – комп'ютеризована система контролю за ходом вистави; *special* – освітлювальний прилад, що використовується не для загального освітлення, а для спецефекту та ін. Група налічує 31 термінологічну одиницю, що складає 8,4% від вибірки.

7. Наступна за чисельністю тематична група, представлена **поняттями, що позначають гастрольну діяльність і нагороди**. До неї входять 26 термінологічних одиниць, що складає 7% від вибірки. Наприклад: *circuit* – мережа театрів, що регулярно гастролують по даному марш-

путу і контрольованих одним власником; *one-day hop* – приїзд в будь-який пункт для однієї вистави; *stand* – гастролі (про дрібні непрофесійні театри); *Best Performance by an Actor Recreating a Role* – нагорода (2005); *Best Performance by an Actress Recreating a Role* – нагорода (2005) та ін.

8. До цієї тематичної групи входять **назви будови театру**, які налічують 25 термінологічних одиниць і становлять 6,8% від вибірки. Наприклад: *control room* – приміщення на задній стороні залу для глядачів, звідки йде управління світлом та іноді звуком; *electrician* – відділ театру, який займається висвітленням сцени та іноді звуком і обслуговуванням електронного устаткування будівлі; *rear of house* – приміщення в театрі для акторів і постановочної частини; *front of the house* – всі приміщення в залі для глядачів (глядацький зал, фойє, буфет та ін.); *scene shop* – декоративний цех та ін.

9. У самостійну тематичну групу можна виділити 23 термінологічні одиниці, які називають **акторів по їх амплуа або особливостям сценічної поведінки**. Наприклад: *dry* – актор, що забув свою репліку; *heavy* – трагічний актор; *scene-chewer* – актор, який грає неприродно; *versatile actor* – актор, що виступає в різних амплуа; *key actor* – головний актор; *favourite* – улюблений актор та ін. Кількість термінологічних одиниць становить 6,2% від вибірки.

10. Така ж по чисельності група термінів містить **назви будови сцени**. Наприклад: *doughnut revolve* – сцена, що обертається з нерухомим центром; *cyclorama* – горизонт, панорама; *dead area* – неосвітлений простір сцени; *fit-up stage* – пересувна сцена; *openstage* – імітація Шекспірівської сцени – без завіси, з мінімумом декорацій;

thrust stage – сцена, з трьох сторін оточена глядачами та ін.

11. Нечисленну групу утворюють **назви театральних прийомів**, до якої входить лише 21 термінологічна одиниця. Наприклад: *cheat* – переміщення актора або зміна світла, яка відбувається непомітно для глядача; *dim out* – зниження рівня світла для зміни сцени; *illuminating directing* – режисура, що по-новому розкриває задум; *vignette setting* – оформлення, намічене декількома скупими деталями серед порожнього простору; *Alienation Effect* – ефект відчуження; *change* – введення нових виконавців та ін. Вони складають 5,7% від вибірки.

12. Остання група термінів представлена **позначеннями розмічування сцени**, в якій налічується 5 термінологічних одиниць, що становить 1,4% від вибірки. Наприклад: *Centre Down* – на задньому плані, в центрі; *Down Right* – на передньому плані праворуч; *Left* – лівий план сцени; *Right* – правий план сцени; *Upstage* – задній план сцени; *front set line* – червона лінія, лінія завіси та ін.

Таким чином, найчисленнішими і найбільш активно поповнюваними тематичними групами театральної термінології є назви працівників театру; назви декорацій, технічного обладнання і прийомів; світлового і звукового устаткування, що використовується в процесі постановки вистави; назви видів театральних вистав і частин спектаклю. На формування кожної тематичної групи впливають екстралінгвістичні фактори, тобто виникнення термінів обумовлено появою нових посад, нового обладнання, технічних пристроїв, театральних прийомів тощо.

Всі перераховані тематичні групи представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Тематичні групи англійських театральних термінів

Категорія	Кількість термінів (загальна кількість – 370)	Відсоток від загальної кількості
1. Світлове і звукове устаткування	31	8,4%
2. Декорації, технічні прилади та прийоми	47	12,7%
3. Будова сцени	23	6,2%
4. Працівники театру за посадою, родом занять	48	13%
5. Види театральних вистав і частин вистави	45	12,1%
6. Репетиційний процес та підготовка вистави	36	9,7%
7. Актори по їх амплуа або особливостям сценічної поведінки	23	6,2%
8. Театральні прийоми	21	5,7%
9. Розмічування сцени	5	1,4%
10. Театральні товариства та види театрів	40	10,8%
11. Будова театру	25	6,8%
12. Гастрольна діяльність і нагороди	26	7%

Структура терміна пов'язана з його семантикою. Чим складніше структурні моделі термінів, що функціонують в тій чи іншій терміносистемі, тим важче процес декодування термінологічних одиниць. Крім того, аналіз існуючих форм термінів дозволяє встановити найбільш продуктивні способи і моделі їх утворення, що дає можливість подальшого прогнозування розвитку терміносистеми. На основі досліджуваного матеріалу можна виділити наступні типи термінів, що функціонують в театральній термінології:

- прості (кореневі і похідні) – *verbatim* – нова драматургічна техніка «дослівна передача», *animation* – анімація (процес створення вистави), *birdie* – компактний освітлювальний прилад низької напруги, *fusion* – перший прожектор ефектів в новій серії світлових приладів, *donor* – людина, що фінансує постановку, *stager* – бувалий актор, *world* – оформлення вистави (костюми, декорації, звукове та світлове оформлення, реквізит і т.д.)

- складні – *psychodrama* – психодрама, *uberseason* – суперсезон, *showpiece* – ефектний спектакль, *talentscout* – представник продюсера, в обов'язки якого входить шукати акторів, *beltpack* – частина комунікаційної системи театру, яка контролює навушники, *cuebiter* – актор, який неясно подає репліку партнеру та ін.

- термінологічні сполучення – *Drama Therapy* – драматерапія, *brandnew play* – нова п'єса, *come down* – закінчення вистави, *acting-area spot light* – прожектор спрямованого світла, *automatic colour change* – дистанційна зміна світлофільтрів, *gender-blind production* – безстатевий спектакль (такий спектакль, в якому, наприклад, роль дружини грає чоловік), *in-yer-face theatre* – провокаційний театр.

- скорочення – *VRML* <*Virtual Reality Modelling Language* – мова для опису тривимірних об'єктів в рамках простого текстового файлу, необхідна дизайнерам та іншим співробітникам постановочної частини, *doughnut revolve* <*doughnut revolve stage* – сцена, що обертається з не обертовим центром, *wicket* <*ticket window* – віконечко квиткової каси, *SFX* <*sound effects* – звукові ефекти. *Up* <*Upstage* – задній план сцени та ін.

Кількісне співвідношення даних груп термінів: прості терміни – 71 одиниця (19,2%); складні терміни – 55 одиниць (14,9%), термінологічні сполучення – 234 одиниць (63,2%), скорочення – 10 одиниць (2,7%). Ми можемо зробити висновок, що найбільш поширеним структурним типом театральних термінів є термінологічне сполучення. Кількість термінів, утворених за допомогою

суфіксів, становить 38 термінологічних одиниць. За останні роки в утворенні театральних термінів використовувалися такі суфікси іменників:

1) **-tion- animation** – процес створення вистави; *automation* – автоматичне переміщення декорацій;

2) **-or / er- animator** – керівник театральної трупи; *carpenter* – людина, яка переробляє п'єси для постановки; *sleeper* – спектакль, що несподівано став популярним, всупереч очікуванням;

3) **-ing- offering** – нова постановка; *doctoring* – дороблювання, переробка п'єси, прийнятої до постановки; *padding* – введення тексту, прийомів для додання ролі (сцени) більшого інтересу, значення;

Набагато менш продуктивними в процесі терміноутворення театральної лексики є префікси. Кількість термінів, утворених за допомогою них становить лише 11 термінологічних одиниць, наприклад:

mega – *megamusical* – мегамюзикл;

re – *restaging* – постановка нового варіанту п'єси;

up – *uplight* – світло з прожектора, встановленого на підлозі сцени.

Один термін утворений за допомогою суфіксально-префіксального способу терміноутворення, а саме: *previsualisation* – зорове відтворення за допомогою комп'ютеризованого обладнання, яке дозволяє дизайнерам показати режисерам та іншим членам постановочної частини освітлення та сценічну автоматику перед будовою декорацій.

Досить продуктивними в театральній термінології є складні терміни. За О. Селівановою, словоскладання – це «морфологічний спосіб творення композитів (складних слів) який включає складання слів, основоскладання, комбінований спосіб (складання з афіксацією) [4, 560]. За Суперанською А.В., критеріями визнання терміна складним вважаються:

1) графічний, що виражається в злитому або дефісному написанні;

2) семантичний, заснований на визначенні семантичної цілісності значення терміна, порушення якої веде до його зміни;

3) структурний критерій, пов'язаний з урахуванням складової структури терміна [цит. по 1, 35].

У досліджуваній термінології з 55 термінологічних одиниць, складні терміни утворюються за наступними моделями: Noun + Noun, Noun + Adjective, Noun + Adverb, Noun + Verb, Adjective + Noun, Adjective + Adverb, Numeral + Noun, Verb+ing + Noun, Preposition + Noun, Adverb + Noun, Preposition + Verb+ing.

1. Першу групу складають терміни, утворені за моделлю **Noun + Noun**, які складають 27 одиниць, наприклад: *dayman* – член колективу працівників сцени, який працює тільки вдень; *talentscout* – представник продюсера, в обов'язки якого входить пошук акторів; *showpiece* – ефектний спектакль; *deckband* – працівник сцени; *floodlight* – прожектор заливаючого світла (спецефект комп'ютерної графіки); *landscape* – оформлення спектаклю (костюми, декорації, звукове та світлове оформлення, реквізит і т.д.).

2. Менш продуктивною виявилася модель **Adj. + Noun** за якою утворено 7 термінів, наприклад: *deadline* – межа видимості; *dumbshow* – німа сцена, пантоміма; *openstage* – наслідування шекспірівської сцени – сцена без завіси, з мінімумом декорацій; *highlight* – спектакль, що йде з величезним успіхом, який робить великі збори; *psychodrama* – психодрама; *sociodrama* – соціодрама; *deadpan* – актор, який смішить відсутністю вираження на обличчі.

3. До складу 10 складних термінів входять прийменники та прислівники. Ці терміни утворюються за моделями: **Noun + Adv**, **Adv + Noun**, **Preposition + Noun**, **Adj + Adv**, **Preposition + Ving**. Терміни, утворені від дієслів з подальшим прийменником або прислівником, які є ціліснооформленими, тобто пишуться або разом, або через дефіс, вважаються складними, так як прийменник є самостійним словом і несе певне смислове навантаження. *Breakup* – затіювач, дає текстурований світловий ефект; *dry-up* – затримка через забуті актором слова; *pick-up* – направлення прожектора на актора; *try-out* – прослуховування, проба; *downstage* – рух у напрямку залу для глядачів; *uberseason* – суперсезон; *full-up* – повне світло; *overlapping* – «наїзд», тобто початок репліки або дії раніше, ніж партнер закінчив свої дії або репліку.

4. Особливу групу складних термінів становлять терміни, утворені за моделлю **Noun + Verb**, за якою утворені 3 терміни: *tooth-enable* – рідка фарба для створення ефекту беззубості; *handcuffed* – «мертвий зал» про публіку, що не аплодує; *catwalk* – «вузька платформа, що з'єднує сцену із залом для глядачів».

5. 5 складних термінів побудовані за моделлю **Verb+ing + Noun**: *acting-area* – невеликий, окремо освітлений простір основної сцени;

6. Однією з найменш продуктивних моделей утворення складних термінів є модель: **Numeral + Noun**, за якою утворено лише 3 терміни: *one-acter* – одноактна п'єса; *two-acter* – п'єса з одним антрактом; *twofold* – подвійна куліса.

Можна зробити висновки, що найпродуктивнішою виявилася модель **N+N**, по якій утворено 27 термінів, а непродуктивними виявилися моделі: **Verb+ing + Noun**, **Noun + Adj**, **Numeral + Noun**, **Noun + Verb**, за якими утворено всього 11 термінів.

У число найбільш продуктивних способів терміноутворення входить синтаксичний спосіб. Сукупна кількість всіх ТС у вибірці дорівнює 234 одиницям, що становить 63,2% від усієї вибірки термінів.

1. Найбільш продуктивними є ТС, що утворюються за моделлю **Noun + Noun**. Такі поєднання складають 114 одиниць. Роль атрибутивного іменника може виконувати як простий, так і складний термін. Декілька прикладів, де у функції атрибута виступає простий іменник: *curtain lifter* – одноактна п'єса, що йде перед основною п'єсою; *theater group* – театральний колектив; *laboratory theatre* – експериментальна студія; *hit theater* – театр, який користується успіхом. Випадки вживання складного іменника в ролі визначаючого слова можуть бути проілюстровані наступними прикладами:

second-run house – театр, який зазвичай ставить тільки п'єси, уже пройшли в інших театрах; *one-man theatre* – театр одного виконавця; *long-run system* – практика сучасного комерційного театру – аранжувати виконавців для однієї певної постановки і грати її з вечора у вечір, поки вона робить збори; *10-play circle* – цикл з десяти п'єс.

2. Другою за ступенем продуктивності при утворенні театральних термінів є модель **Adj + Noun**, по якій утворено 39 ТС, наприклад: *digital dimmer* – цифровий регулятор світла; *black box* – вид студійного театру, де глядачі та актори знаходяться в одній кімнаті, оточеній чорними завісами; *black comedy* – «чорна» комедія.

3. Третю групу представляють собою термінологічні сполучення, до складу яких входить дієприкметник теперішнього часу, який перейшов в розряд прикметника при терміноутворенні. Число ТС, утворених за даною моделлю склало 20 одиниць, включаючи ТС з дієприкметником в складній формі. Ці ТС утворюються за моделями: **Verb+ing + Noun**, **Noun + Verb+ing**, **Adjective + Verb+ing**, **Verb+ing + Verb+ing**, **Participle II + Verb+ing**, **Verb+ing+Adjective**, наприклад: *illuminating directing* – режисура, що по-новому розкриває задум; *skeleton setting* – умовне конструктивне оформлення сцени; *live setting* – «живі» декорації.

4. Особливу групу складають термінологічні сполучення, утворені за моделлю **PII + Noun**,

де перший елемент представлений дієприкметником минулого часу. Загальне число ТС, утворених за моделлю **Part. II + Noun** становить 5 одиниць. Наприклад: *featured actor* – розрекламований, нашумілий актор; *spoken theatre* – драматичний театр; *unplugged production* – неповна постановка.

5. Найменш продуктивною моделлю утворення ТС є модель **Noun + Adj**, за якою утворено лише один ТС, а саме: *word perfect* – прогін з текстової чистотою. Таким чином, серед моделей утворення зв'язних двохкомпонентних 2хКТС найбільш продуктивними є моделі **Noun + Noun** і **Adj + Noun**, за якими утворено відповідно 114 ТС і 39 ТС, відповідно 63,7% та 21,8% від загальної кількості 2хКТС. Наступною за кількістю компонентів групою термінологічних поєднань зв'язкового типу є група трикомпонентних термінологічних сполучень (3хКТС), що налічує 23 терміноодиниці, що відповідає 12,8% від числа всіх зв'язних терміносполучень вибірки: *Advanced Control Network* – комп'ютеризована система контролю за ходом вистави; *stage lighting switchboard* – пульт освітлення сцени; *head fly man* – головний оператор обладнання верхньої механізації; *complex visual experience* – складна візуальна вистава.

Крім 2хКТС і 3хКТС зв'язкового типу виявлено чотирьохкомпонентні термінологічні сполучення (4хКТС), які складають 3 одиниці або 1,7% від числа всіх зв'язкових терміносполучень вибірки. В цілому, при утворенні багатокомпонентних ТС спостерігається наступна тенденція:

зі збільшенням числа компонентів зменшується кількість термінів.

Висновки. Дослідження нових театральних термінів з точки зору категоріальної віднесеності дозволило виявити основні тематичні групи, виявити їх продуктивність. В результаті аналізу було з'ясовано, що найчисленнішими і найбільш активно поповнюваними тематичними групами театральної термінології є назви працівників театру за родом занять та посадою. Результати дослідження показали наявність таких структурних типів термінів, як прості, складні, термінологічні сполучення та скорочення. Детальний аналіз структурних особливостей термінологічних сполучень сприяв виділенню найбільш продуктивних моделей утворення нових театральних термінів. Дослідження структурних особливостей англійської театральної термінології дає можливість прогнозувати тенденції у їх подальшому розвитку: 1) стабільний приріст двохкомпонентних термінологічних сполучень; 2) збільшення числа скорочень, як засобів конкретизації понять, ідей, концепцій.

Дотримуючись загальних тенденцій розвитку мови в руслі її внутрішньої структури, зміни її функціонування відбуваються поступово, що відбивається на тенденціях розвитку в театральній термінології. Театральна термінологія є відкритою системою та підлягає подальшому розширенню, оскільки театральне мистецтво постійно розвивається, що призводить до виникнення лексики, яка позначає нові театральні прийоми, посади в театрі, обладнання, декорації, види вистав.

Список літератури:

1. Віт Ю.В. Англійська термінологія: лінгво-когнітивний аспект. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. Одеса, 2006. 201 с.
2. Куделко З.Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови, 2003.
3. Олінецька В.Д. Англійська термінологія штучного інтелекту в контексті інших терміносистем (досвід лінгвостатистичного аналізу). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. 2008.
4. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довілля-К, 2006.- 716 с.
5. Сурадейкіна Т.В. Лінгвокогнітивні та дискурсивні характеристики англійської мистецтвознавчої термінології. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. Чернівці, 2008.
6. Harrison M. *The Language of Theatre*. New York: Routledge, 1993. 316 p.

Vit Yu. V., Yevdokimova I. O., Pelivan O. K. STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF THE ENGLISH THEATRICAL TERMS

The article is devoted to the investigation of structural and semantic features of the English theatrical terms. The study of contemporary theater terminology of the English language allows to trace the process of the formation of the terminology of this domain.

The material under analysis is 370 English theatrical terms extracted from “The language of theatre” by Harrison M. with the help of the method of continuous sampling.

The terms are divided into the following thematic groups: theatre workers; scenery and technical equipment; types and parts of theatrical performances; theatre associations and types of the theatre; concepts belonging to the rehearsal process and preparation of a performance; sound and lighting equipment; touring activity and awards; parts of the theatre building; actors according to their roles; scene construction; theatrical techniques; stage marking.

The investigation reveals that the most numerous thematic groups contain the terms denoting theatre workers, names of scenery, technical equipment and techniques; light and sound equipment used in the production of the performance; names of types of theatrical performances and parts of the performance.

The terms are built according to the following syntactic models: Noun + Noun, Noun + Adjective, Noun + Adverb, Noun + Verb, Adjective + Noun, Adjective + Adverb, Numeral + Noun, Verb+ing + Noun, Preposition + Noun, Adverb + Noun, Preposition + Verb+ing. Terms built according to the syntactic model N + N dominate.

The system of the English theatrical terminology is not completely established and is subjected to further extension.

Key words: *English theatrical terms, thematic groups, term formation, methods of term formation, simple terms, complex terms, abbreviations, term combinations.*

Ділай І. П.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Ділай М. П.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТРИАНГУЛЯЦІЯ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: КОГНІЦІЯ – КОРПУС – ДИСКУРС

Стаття присвячена методиці триангуляції та перспективам її застосування у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Триангуляція полягає у синтезі, інтеграції різних методологічних підходів, одночасному або послідовному застосуванні кількісних та якісних методів дослідження.

Метою цієї статті є встановити точки перетину в межах тріади «когніція-корпус-дискурс», що дає можливість поглянути на об'єкт дослідження з різних позицій та сприяє його всебічному та всеохопному вивченню.

У результаті огляду та аналізу відповідної наукової літератури виявлено основні напрями триангуляції когнітивної, корпусної лінгвістик та дискурсознавства, проаналізовано переваги та недоліки такої триангуляції, окреслено перспективи її практичного застосування у сучасній лінгвістиці.

Наголошено, що панівними у лінгвістиці початку XXI століття стали інтегральні лінгвістичні підходи. Зокрема, у межах тріади «когніція-корпус-дискурс» до них належать корпусна когнітивна лінгвістика, дискурсо-орієнтовані корпусні студії (DOCS), корпусні дискурсні студії (CADS), когнітивний корпусний аналіз (CODA) тощо. Загалом простежується тенденція звернення до тексту і контексту – реконтекстуалізації.

Статистичні дані, отримані в результаті корпусного аналізу, можуть значною мірою збагатити та об'єктивізувати дискурсний аналіз та будь-які інші підходи, базовані на інтроспекції. Одними з найуспішніших напрямів перетину корпусної лінгвістики та аналізу дискурсу є виявлення ключових слів, кластерний аналіз, об'єктивізація та візуалізація частотних даних. Найбільшим недоліком корпусного аналізу у вивченні дискурсу є те, що тексти представлені деконтекстуалізованими зразками мовного вживання.

Таким чином, методологічний плюралізм, який пропонує триангуляція, надаючи дослідникам методологічну гнучкість, видається вельми перспективним у сучасній лінгвістиці.

Ключові слова: триангуляція, корпус, дискурс, когніція, ключові слова, реконтекстуалізація, деконтекстуалізація.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх проникнення в усі сфери життя та галузі науки, вимагає переосмислення та оновлення підходів до дослідження. Така нагальна потреба не оминула сучасні лінгвістичні студії, в яких спостерігаємо тяжіння до використання кращих здобутків інших галузей та дисциплін. Сучасна антропоцентрична парадигма вітає міждисциплінарні дослідження, які застосовуючи різні теорії та методологічний апарат, відкривають нові неосвоєні царини та пропонують нове трактування традиційному матеріалу дослідження, безперечно, виходячи з людиноцентричних позицій. Саме на стику дисциплін, теорій, методологій варто очікувати породження нового наукового знання.

Методика триангуляції, яка зародилася у соціальних дисциплінах, набуває стрімкого поши-

рення й у лінгвістиці. Вона полягає саме у синтезі, інтеграції різних методологічних підходів, одночасному або послідовному застосуванні кількісних та якісних методів дослідження [17]. Триангуляція у лінгвістиці передбачає синергію експериментальної та корпусної методологій, що дає можливість поглянути на об'єкт дослідження з різних позицій та сприяє його всебічному та всеохопному вивченню.

Поступово у дослідників зникає ілюзія ізоляціонізму і зосередження на непомильності власних теорій та підходів та відкидання інших. Ч. Філлмор влучно описав стан речей у лінгвістиці у XX столітті: «Вони часто не розмовляють один з одним, а коли це трапляється, то корпусний лінгвіст говорить «диванному» лінгвісту: «Чому ти вважаєш, що те, що ти стверджуєш,

правда?», натомість «диванний» лінгвіст запитує корпусного лінгвіста: «Чому я повинен вважати, що те, що ти мені розповідаєш, цікаво?» [8, с. 35]. Сучасна західна лінгвістика визнає взаємно збагачувальну герменевтичну взаємодію теорії та емпіричних даних [18, с. 189].

Початок XXI століття у лінгвістиці знаменував породження інтегральних лінгвістичних підходів, як от корпусна когнітивна лінгвістика, корпусні дискурсні студії тощо. Загалом наголошується на потребі звернення до тексту і контексту – реконтекстуалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Когнітивна лінгвістика початку 2000-их зазнала зміни методологічної парадигми внаслідок розвитку т. з. «базованих на вживанні» (*usage-based*) теорій мови та потреби вивчення когнітивних репрезентацій, значення на основі аналізу вживання [28]. Її апологетами стали Дж. Байбі, Д. Герертс, С. Грайс, П. Генкс, Д. Дівяк, Б. Левандовська-Томашик, Дж. Ньюман, М. Стаббс, А. Стефанович та ін. (див. детальний опис застосування корпусів у когнітивній лінгвістиці у [1]).

Когнітивний дискурсний аналіз (CODA) досить поширений та ґрунтується на тому, що систематичний аналіз мовних даних та способів формулювання думки може виявити цікаві спостереження про ментальні процеси [26]. Зокрема, такий аналіз зосереджений на вивченні уваги, перспективи, гранулярності, впевненості, когнітивних стратегій у дискурсі тощо.

Спроби синергії корпусного та дискурсного підходів уже також мали місце [4; 5; 9; 16; 20; 25]. У 2017 році було започатковано *The Journal of Corpora and Discourse Studies* [12]. Регулярно оновлювану бібліографію дискурсо-орієнтованих корпусних студій (*DOCS*) знаходимо у К. Габрелятоса, яка станом на 2021 рік налічує 1245 покликань [10]. Окрім дискурсо-орієнтованих корпусних студій (*DOCS*) розвиваються і корпусні дискурсні студії (*Corpus-assisted discourse studies (CADS)*): Е. Партінгтон [18; 19; 20], які більше зосереджені на дослідженні різних типів дискурсу. Більш того, створено корпус з дискурсною анотацією CANCODE (*Cambridge and Nottingham Corpus of Discourse in English*), які містить 5 млн слів [27]. Такі підходи є, безумовно, міждисциплінарними, збагачують як корпусну лінгвістику, так і дискурсознавство.

Логічно очікувати, що реконтекстуалізація, яку пропагує сучасна лінгвістика, здійснюватиметься у межах тріади «когніція-корпус-дискурс», яка наразі виглядає ще мало дослідженою. Окремі

застосування такої тріангуляції все ж знаходимо у сучасній лінгвістиці. Зокрема, Е. Ль'Готе пропонує корпусо-базований когнітивний аналіз політичного дискурсу, порівнюючи такий підхід з «одруженням за межами племені» [15].

Формулювання цілей статті. Отже, мета цієї статті – дослідити точки перетину в межах тріади «когніція-корпус-дискурс», які із застосуванням методики тріангуляції розкривають новий дослідницький мовознавчий потенціал. Мета передбачає виконання таких завдань: 1) дослідити точки перетину когнітивної, корпусної лінгвістик та дискурсознавства, 2) виявити переваги та недоліки такої тріангуляції.

Виклад основного матеріалу. Ціла низка дослідників визначає дискурс як «мову у вжитку» (“*language in use*”) [21; 9]. Це і є першоосновою, що безумовно зближає дискурсні студії з корпусною лінгвістикою. Дискурс як мова у вжитку ґрунтується на детальному вивченні контексту, а також тексту. Корпус – основна мовна база даних, яка містить тести різного типу і дає можливість дослідити уживання у численних рекурентних контекстах. До того ж, корпусна лінгвістика пропонує інструментарій для швидкої та об'єктивної статистичної обробки мовного матеріалу. Це, безумовно, не може не приваблювати дослідників дискурсу та тексту.

Проте існують і інші тлумачення дискурсу. Наприклад, Дж. Бломмерт визначає дискурс як «мову у дії» (“*language-in-action*”) – «значиму символічну поведінку» (“*meaningful symbolic behaviour*”), яка відображає соціальні норми [6, с. 2]. Розрізняють також «дискурс з маленької літери *d*» та «дискурс з великої літери *D*» [11, с. 20]. Якщо перший власне вивчає мову у вживанні, то останній включає не лише мовні практики, але й інші семіотичні елементи. Дискурс творять «слова, дії, переконання, емоції, цінності, взаємодії, люди, предмети, інструменти та технології», які засвідчують приналежність до певної дискурсної спільноти [11, с. 20].

Практично усі сучасні дискурсні дослідження базуються на корпусному матеріалі [29, с. 271]. Проте це не свідчить ще про те, що ці дослідження виконані з позицій корпусної лінгвістики. Корпусні дослідження використовують квантитативні методи з метою отримання результатів для подальшого опису та пояснення. Для цього слід визначити набір певних дискурсних ознак, які б досліджувалися в корпусі. Так, Д. Байбер розробив процедуру Multidimensional Analysis (MDA), встановивши набір певних лек-

сичних маркерів, характерних для певного типу дискурсу [5]. Пояснення частотності та вагомості певних ознак потребує зазвичай звернення до контексту або порівняння з іншими (референтними) текстами чи корпусами. Як слушно зауважує М. Стаббс: «У корпусі контекст – це не тільки спів-текст (тобто, короткий проміжок з кількох слів у межах одного тексту), але й інтертекст (повторювані вживання, нерідко у великих кількостях схожих моделей у різних, незалежних текстах)» [25, с. 57].

Хоча дискурсний аналіз та корпусна лінгвістика ґрунтуються на тих самих мовних даних, між ними існують онтологічні та епістеміологічні відмінності. Дж. Ліч, зокрема, так описав ці відмінності: «...якщо дискурсний аналіз наголошує на цілісності тексту, то корпусна лінгвістика використовує репрезентативні зразки; в той час, як дискурс-аналіз зосереджений на контекстах, виражених мовою, корпусна лінгвістика зацікавлена у мові як такій» [9, с. 111]. Основною епістеміологічною відмінністю є те, що корпусний аналіз трактує текст як продукт, а не як дискурс у процесі творення та соціальну дію.

Статистичні дані, отримані в результаті корпусного аналізу, можуть значною мірою збагатити та об'єктивізувати дискурсний аналіз. Одними з перших корпусних досліджень дискурсу були праці дослідників [3; 24; 2], які на основі *London-Lund Corpus of Spoken English (LLC)* визначили та кількісно опрацювали ознаки усної інтеракції: інтеракційні сигнали, дискурсні маркери, засоби геджування. Д. Байбер, беручи за основу *British National Corpus (BNC)*, детально дослідив коверсаційну структуру, дискурсні маркери, еліпс, тим самим вказавши на перетин граматики з дискурсом, лексикою та прагматикою [29].

Одним з найуспішніших напрямів перетину корпусної лінгвістики та аналізу дискурсу є виявлення ключових слів. Ключовість не визначається на основі абсолютної частотності слів у тексті. *Ключові слова* – це «якісні» слова, які в певному тексті чи контексті мають особливу вагу, оскільки вказують на тематичне спрямування тексту [22, с. 73]. Окрім того, ключові лексичні одиниці показують структурування тексту. На думку М. Стаббса, вони також можуть належати до засобів текстової когезії [25, с. 120]. М. Гойї, який пропагує теорію лексичного праймінгу, вважає, що *текстові колокації*, які пронизують, часто повторюючись, цілий текст створюють його когерентність. Зокрема, він стверджує: «Кожна лексична одиниця (або комбінація лексичних оди-

ниць) може бути виведена у фокус уваги (“*primed*”) позитивно чи негативно, вживаючись на початку чи в кінці певного «уривку» тексту» [13, с. 129]. Це явище він називає *текстова колокація*. М. Гойї наголошує на тому, що праймінги залежать від жанру. Наприклад, було встановлено, що у бізнес-комунікації ключове слово *hope* регулярно повторюється у різних типах бізнес-кореспонденції, асоціюючись із тими ж дискурними рухами (“*moves*”) [22, с. 109].

Дослідження колокацій, а особливо, колокаційних асоціативних мереж також має теоретичну цінність для з'ясування зв'язку між лексикою та текстом і, в кінцевому підсумку, між текстом та дискурсом, дискурсною спільнотою та ментальністю [7].

Кластерний аналіз лексичних одиниць також покликаний виявити лексичні одиниці, типові для певного дискурсу, регістру, жанру. Оскільки різні дискурсні одиниці мають різну тематичну спрямованість та мету, природно, що для них характерні також різні лексичні групи слів. Так, Д. Байбер встановив *Vocabulary-Based Discourse Units* для різних жанрів [5].

Ще одним напрямом інтеграції корпусу і дискурсу є сучасні дослідження із стилістики. Проект *CLIC*, який реалізується під керівництвом М. Мальберг, має за мету показати, як комп'ютерні методи можуть сприяти стилістичному аналізу художніх творів [16]. Мета використання корпусних даних для проведення стилістичного аналізу полягає насамперед у їх зборі та статистичній обробці, що є лише першим етапом стилістичного аналізу [16, с. 124].

Незважаючи на очевидні переваги залучення корпусних даних у дискурсні дослідження, існує і низка обмежень, пов'язаних із застосуванням корпусів. Зокрема, низка дослідників вказують на те, що корпуси складаються з деконтекстуалізованих фрагментів тексту, зібраних з різних ресурсів. Це унеможливує проникнення у соціокультурний контекст дискурсу [9]. Адже існує потреба залучення ширшого контексту задля якісної інтерпретації (знань про автора, адресата, мету, час, місце написання тощо). Дискурсний аналіз вимагає повних текстів, нерідко того самого типу [29, с. 275]. Окрім того, корпусному аналізу не вистачає інтерпретаційного потенціалу критичного аналізу дискурсу [9]. Корпусний інструментарій дозволяє дослідникам виявити, підрахувати, схематично представити лише поверхневі риси дискурсу, на зразок засобів зв'язності, дискурсних маркерів, лексичних повторів. Вони не

обов'язково вказують або пояснюють семантичні зв'язки між частинами тексту, включно з когерентністю [29, с. 275]. Таким чином, корпусний аналіз є лише доповненням до якісного інтерпретаційного підходу. До того ж, як зауважив П. Бейкер, сучасні корпусо-базовані дискурсні студії головно зосереджені на лексичному рівні [4, с. 174].

Висновки. Таким чином, незважаючи на окремі переваги та недоліки поєднання, корпусні та дискурсні методи можуть бути взаємодоповнювальними. До переваг корпусо-базованого дискурсного аналізу належить зменшення дослідницької суб'єктивності; виявлення рекурентних вживань, які, маючи кумулятивний ефект, є характерними для певного типу дискурсу та дискурсної спільноти; можливість дослідити мовну зміну та показати динаміку дискурсу; триангуляція, або застосування різноманітних методів.

Триангуляція дає можливість здійснювати дослідження з різних перспектив, тим самим пропонуючи ґрунтовніші інтерпретації та характери-

зації, надаючи дослідникам методологічну гнучкість. Методологічний плюралізм, який пропонує триангуляція, без сумніву, потребує ретельного вивчення та повинен відповідати заявленій проблематиці. У випадку раціонального поєднання методів дослідження, триангуляція дає змогу комплексно охопити досліджуване явище та отримати вагомий науковий результат.

У цій статті ми головно акцентували увагу на потенціалі корпусної лінгвістики, який може значно доповнити та оптимізувати дискурсні студії. Проте методологічна взаємодія активно відбувається і між когнітивною лінгвістикою та дискурсологією саме через посередництво корпусу. **Перспективами** подальших досліджень є власне глибше вивчення такої взаємодії, а також практична імплементація методології триангуляції у межах тріади «когніція-корпус-дискурс» на конкретному дослідницькому матеріалі задля вирішення конкретної мовознавчої проблеми.

Список літератури:

1. Ділай І. П., Ділай М. П. Когнітивна корпусна лінгвістика: сучасний стан та перспективи. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 83. С. 72–78.
2. Aijmer K. *Conversational Routines in English. Convention and Creativity*. London & New York : Longman, 1996. 137 p.
3. Altenberg B. Spoken English and the Dictionary. *The London-Lind Corpus of Spoken English: Description and Research* (Lund Studies in English 82). J. Svartvik (ed.). Lund : Lund University Press, 1990. P. 193–211.
4. Baker P. *Using Corpora in Discourse Analysis*. London : Continuum, 2006. 198 p.
5. Biber D, Csomay E., Jones J. K., Keck C. Vocabulary-based Discourse Units in University Registers. *Corpora and Discourse*. A. Partington, J. Morley, L. Haarman (eds.). Bern : Peter Lang, 2004. P. 23–40.
6. Blommaert J. *Discourse*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 299 p.
7. Brezina V., McEnery T., Wattan S. Collocations in context: a new perspective on collocation networks. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2015. Vol. 20(2). P. 139–173.
8. Fillmore Ch. Corpus Linguistics or Computer-aided Armchair Linguistics. *Directions in Corpus Linguistics*. J. Svartvik (ed.). Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. P. 13–38.
9. Flowerdew L. Corpus-based discourse analysis. Synergy between corpus linguistics and discourse analysis. *The Routledge Handbook of Discourse analysis*. 2nd ed., M. Handford, J. P. Gee (eds.) : e-book. New York : Routledge, 2023.
10. Gabrelatos C. Bibliography of Discourse-Oriented Corpus Studies (DOCS). (2021, November 26). URL: https://www.academia.edu/44022646/Gabrielatos_C_2021_November_26_Bibliography_of_Discourse_Oriented_Corpus_Studies
11. Gee J. P. *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London : Routledge, 2005. 248 p.
12. *Journal of Corpora and Discourse Studies*. URL: <https://jcad.s.cardiffuniversitypress.org/>
13. Hoey M. *Lexical Priming: A New Theory of Words and Language*. London : Routledge, 2005. 202 p.
14. Hoey M., Mahlberg M., Stubbs M., Teubert W. *Text, Discourse and Corpora. Theory and Analysis*. London : Continuum, 2007. 264 p.
15. L'Hôte E. Designing a Corpus-Based Cognitive Analysis of Political Discourse. *Identity, Narrative and Metaphor*. London : Palgrave Macmillan, 2014. P. 10–49.
16. Mahlberg M., Stockwell P., Wiegand V., Lentin J. CLiC 2.1. *Corpus Linguistics in Context*. 2020. URL: <https://www.clic.bham.ac.uk>
17. Morse J. Approaches to Qualitative-Quantitative Methodological Triangulation. *Nursing Research*. 1991. Vol. 40. № 1. P. 120–123.
18. Partington A. Corpora and discourse, a most congruous beast. *Corpora and Discourse*. Peter Lang Pub Inc. 2004. P. 9–18.

19. Partington A., Duguid A., Taylor C. Patterns and Meanings in Discourse: Theory and Practice in Corpus-assisted Discourse. Amsterdam : John Benjamins, 2013. 372 p.
20. Partington A. The Armchair and the Machine: Corpus-Assisted Discourse Research. *Corpora for University Language Teachers*. C. Taylor Torsello, K. Ackerley, E. Castello (eds.). Bern : Peter Lang, 2008. P. 189–213.
21. Schiffrin D. Approaches to Discourse. Oxford : Blackwell, 1994. 470 p.
22. Scott M., Tribble C. Textual Patterns. Amsterdam. John Benjamins, 2006. 203 p.
23. Sinclair J. Trust the Text. London : Routledge, 2004. 224 p.
24. Stenström A.-B. An Introduction to Spoken Interaction (Learning About Language). London : Longman, 1994. 238 p.
25. Stubbs M. Words and Phrases: Corpus Studies in Lexical Semantics. Oxford: Blackwell, 2001. 288 p.
26. Tenbrink T. Cognitive Discourse Analysis. Cambridge University Press: e-book, 2020. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cognitive-discourse-analysis/cognitive-discourse-analysis/967206F7E7D7CCA7E C5BED81FED7C58A#authors-details>
27. The Cambridge and Nottingham Corpus of Discourse in English (CANCODE). URL: <https://www.nottingham.ac.uk/research/groups/cral/projects/cancode.aspx>
28. The Sinclair Lecture 2021: Professor Dagmar Divjak. URL: <https://www.birmingham.ac.uk/schools/edacs/departments/englishlanguage/events/2021/sinclair-lecture-2021.aspx>
29. Thornbury S. What can a corpus tell us about discourse? *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*, A. O’Keeffe, M. McCarthy (eds.). London: Routledge, 2010. P. 270–287.

Dilai I. P., Dilai M. P. TRIANGULATION IN MODERN LINGUISTIC RESEARCH: COGNITION – CORPUS – DISCOURSE

The article deals with the methodology of triangulation and the prospects of its application in modern linguistic research. Triangulation consists in the synthesis, integration of different methodological approaches, simultaneous or sequential application of quantitative and qualitative research methods.

The aim of this article is to establish points of intersection within the triad “cognition-corpus-discourse”, which makes it possible to look at the object of research from different positions and contributes to its comprehensive and ample study.

As a result of the review and analysis of the relevant scientific literature, the main directions in the triangulation of cognitive, corpus linguistics and discourse studies have been identified, the advantages and disadvantages of such triangulation have been analyzed, and the prospects of its practical application in modern linguistics have been outlined.

It is emphasized that integral linguistic approaches have become dominant in the linguistics of the beginning of the 21st century. In particular, within the triad “cognition-corpus-discourse” they include corpus cognitive linguistics, discourse-oriented corpus studies (DOCS), corpus-assisted discourse studies (CADS), cognitive corpus analysis (CODA), etc. In general, there is a tendency to refer to the text and context, i. e., recontextualization.

The statistical data yielded by means of the corpus-based analysis can significantly enrich and objectify the discourse analysis and any other approaches drawing on introspection. One of the most successful directions in the intersection of corpus linguistics and discourse analysis is the identification of keywords, the cluster analysis, objectification and visualization of frequency data. The major disadvantage of the corpus analysis in the study of discourse is that texts are represented by decontextualized samples of language use.

Thus, the methodological pluralism offered by triangulation, providing researchers with methodological flexibility, appears to be quite promising in modern linguistics.

Key words: triangulation, corpus, discourse, cognition, keywords, recontextualisation, decontextualisation.

UDC 811.111-342

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/12>***Yevdokymova I. O.***

Odesa I. I. Mechnikov National University

Pelivan O. K.

Odesa I. I. Mechnikov National University

Khapina O. V.

Odesa I. I. Mechnikov National University

THE CONCEPT “SUPPORT” IN THE ORAL ENGLISH POLITICAL DISCOURSE

The article presents the research on oral English political discourse which is aimed at distinguishing features characteristic to the formation of the concept “support”. Different types of support have been studied that have allowed us to define the definite peculiarities of the lexical and grammatical levels.

It has been singled out the oral political discourses accumulate all possible concepts existing as the addressee is the nation who believes their representative, in this case the Prime-Minister of the UK, and the questions touched upon are of utmost importance. Thus, among vivid concepts used in the oral political texts it is necessary to state: vital (the lives of the citizens are the first thing to be disturbed about), national (the health of the nation is at threat), political (the speaker represents the policy and the actions worked out by the government), ideological (values, ideals and standards that are at the front at the time of speech creation) and economic (economic situation in the country and in the world because of the important reasons: illness and war as they both generate problems on the side of the trade and further development) concepts.

The results of the study showed that two samples of oral discourse refer to an emotional (comprises a lot of emphasis) presentation of social (deals with the society and its problems) informative (provides necessary information to understand the situation and its influence upon the near future) and instrument (explains the practical help, support, actions that are organized or in the process of their preparation) support.

The research proves the discourses differ in structure: explicit and implicit way of the concept “support” depending upon the slogan meant in the text: “the national mission” (the support of the idea of the boost vaccination against Omicron) or “the clear mission” (the support of Ukraine which should deal with all the spheres of life: to help economically, diplomatically, politically and military). Depending upon the slogan used in the speech different language means are put forward in order to form the concept “support”: either lexical means and/or grammatical ones.

Key words: *political speech, oral discourse, concept, support, addressee, mission, Ukraine, Covid.*

Statement of the problem. The public political speeches are the tool of interaction of ideological arrangement and political position of a leader which is addressed not only to his/her nation, but in many cases, to the whole world. The appeal of a political leader is aimed at expressing a wide variety of meanings and concepts. It is a contrast of means of logic argumentation based on the language means of all levels to influence upon the addressee. This appeal should touch upon emotional and psychological feelings of the nation/s. This impact is realized through definite concepts that highlight the strong points of a politician. The concepts depicted in the speech must appeal to feelings of listeners, national conscience and demonstrate the picture of the world.

The society of today, the integrity and news that are overcoming all the countries of 2020-2022 have made a big impact on the vocabulary of speeches of the leaders of all countries. Covid-19, Ukraine, war, support is the widely spread concepts of today's realia. The urge for health and peace through help from other countries influences the topic of public speeches of well-known people.

Task statement. The aim of the present paper is to analyze the ongoing changes in the presentation of reports and speeches of the leader of one of the most influential country: Boris Jonson, the former prime-minister of Great Britain.

The object of the research is the concept “support” in the speeches of the British Prime-Minister.

The subject of the investigation is language means of pragmatic realization of the concept of support in the oral English political discourse.

The article is aimed at distinguishing the concept of “support” in general, its types and peculiarities in reference to two different political discourses in the realization of one political leader.

The research is based upon the vast variety of methods among which it is necessary to distinguish inductive-deductive method that includes sub methods such as analysis, comparison, conclusion, systematization; method of typology which goal is choose and single out characteristic, statistic and quantitative adaptation of oral political discourse.

Analysis of recent research and publications. Concepts are the key clues of political speeches. They are ideas and valuable items to which politicians appeal in their oral discourses. Such texts express the policy of the nation, the tendency and the way of the ruling party of a state. Therefore, the analysis of the discourse of such kind might touch upon undecided questions of the society or give a clue to its realization.

Any oral political speech consists of a list of concepts that are taken to a primarily attention in the political discourse. There is an undiscussable true fact, and many scientists claim is to exist, there is a certain set of concepts in the texts of such kind where power, people and the speaker itself are of great importance. What is more, there are many other concepts that can't be taken for granted: social, political, vital, national and cultural, moral and esthetic, religious, economical, ecological, etc.

In this article we offer to dig into the function of some of them:

- everything connected to life and its priority is referred to *vital* concepts;
- social equality and justice, any discrimination deals with *social* concepts;
- ideological and political values, norms, rules, ideals, standards of political behaviour relate to *political* concepts;
- historical past, culture, philosophy, ideology help to create *national and cultural* concepts;
- humanism, equal rights, dignity, brotherhood, unity are the qualities of moral and *ethical* concepts;
- harmony, traditions, cultural uniqueness correlate to *esthetic* values and in its turn concepts;
- the address to the higher power such as God composes the elements of *religious* concepts;
- economic situation in the country or the world molds *economic* concepts;
- problems in the sphere of the nature and environment protection form the basis of *ecological* concepts.

A pronounced word is a powerful means of influence upon recipients that can affect dramatically and manipulate by millions to the main goal of its leader of the definite country.

The term support is meant by different scholars in various ways. We propose to, first of all, study the meaning of this term and, secondly, the types of support existing.

The term “support” is defined in many ways:

- to help someone, often when they are he or she is having problems;
- to take care of someone by paying for his or her food, clothes,
- to give encouragement or money to someone or something because you want them to succeed [1].

As we can see from the definition this term implies a wide spectrum of synonyms such as help, solving problems, care, payment, encouragement, money, idea to succeed.

Thus, some scientists, among whom we can name Langford and later on Mander, interpret support as “an interactive process that can help individuals cope with challenging or stressful circumstances” [2; 3]. Another researcher Sarason claim that the provider of the support and the recipient fulfill definite social roles where their relationship is aimed and affected by attachment processes [4].

There have been differentiated different types of support. Such investigators of support as Ekström-Bergström A., Thorstensson S., Bäckström C. have singled out its 4 types: *emotional, appraisal, informative and instrumental*. The general aim of support is to realize basic needs of people: feeling secure and safe [5].

Langford and Mander describing *emotional support* speak about a sense of safety and allocation that this type expresses meaning love, empathy and trust [2; 3].

Being sure in one's competence and skills is the key point of *appraisal* support. It is meant help in self-evaluation and its goal is to work out reassurance of a person.

Solving problems by means of providing information to help is the usage of *informative* support.

The most important among all is considered to be *instrumental* support as it implements practical assistance in order to solve the problem [2; 3].

Speaking about the concept of support the first thing that is highly studied is the social support. The researcher Jorunn Drageset in the article Health Promotion in Health Care by the term support means “emotional support, belonging in a social community,

being valued, practical help, and information and guidance [6, 137–144]”.

Social support has been under study by many scientists such as Kent de Grey R, Uchino B, Trettevik R, Cronan S, Hogan J., Cutrona CE, Russel DW., Sarason BR, Sarason IG, Pierce GR. They claim this term to be understood from a subjective viewpoint, whereas the main idea is the support of many kinds such as emotional, esteem, social integration, net-work, supply of information, tangle assistance [7; 8, 37–67; 4].

The investigator J. Drageset claims “social support involves that you experience security and closeness, can have the opportunity to care for others, that you belong to a social net-work, feel respected and valued, and participate in a community with mutual obligations” [6, 142].

Outline of the main material of the study. Intension for security, prosperity, health of the nation that is what we see in the speeches of well-known politicians one of whom is the former Prime-Minister of the UK Boris Johnson. Being an emotional and brave leader of his country, his speeches are the utmost bright and vivid examples of realization of the concept “support”.

The material under study has been based upon two speeches made in the protection of his own country (2021) as well as Ukraine (2022) that comprises around 2000 words: Prime Minister’s address to the nation on booster jabs: 12 December 2021 [9] (986 words); Boris Johnson makes statement on Ukraine invasion [10] (971 words).

Both speeches are addressed to the nation/s that is a part of a society, so it is clear that the material under study is referred to a *social support*. Besides, at the same time they contain elements of the *informative support* as they explain the situation of the time being to the people. What is more, either in the case of providing the next step of vaccination, or the real help to the country badly needed it, the discourses produce *instrumental support* or, in other words, practical help: the booster discourse explains the necessity to do the 3d vaccination, while the urge for aid to Ukraine discourse persuades the recipients to assist in all the spheres of life to defend the country under threat. Both political discourses are pretty much emotional as their main goal is to influence millions of recipients in order to follow the given information, thus they are simultaneously defined to *emotional support*.

The research of the concepts used in the studied texts has allowed us to state the *general* features characteristic to every political discourse, such as:

vital, national, political, ideological and economic concepts.

The care and support of the lives (*vital concept*) is the task that should be realized and guaranteed in every country. The “vaccine” text expresses the speaker’s anxiety of the growing number of deaths again and those who are infected, to “give aid help to another country” text realizes the anxiety of two types: it is concern of the people of the other country, but, at the same time, about the citizens of their own as well, as if the threat is not stopped it might come to their country too.

National concepts of the texts are observed in the two types of menace that the population might overcome: illness of any kind and war.

Political concepts are clearly expressed by the fact that these political speeches are realized by the person elected by the nation, spoken to the benefits of the nation and supported by the representatives of the government and its laws.

Ideological concepts take one of the leading roles in the formation of these discourses as they demonstrate the goals of this nation: be healthy and live in peace.

As to *economic concepts*: in the “covid-against” text support it is implicit, but meant to be; isolation during Covid-19 influenced upon the degradation of many ventures as a result the budget of the country hasn’t received a huge amount of profit. In the text to “support Ukraine” a definite sum of money of help and humanitarian aid are mentioned.

The investigation of the thesaurus has allowed us to state there are two types of support that are expressed in the samples of political discourses: implicit (the fight with Omicron) and explicit (the help to a country in need). It is clearly stated as the word “support” itself is used only once in the first text and 19 times in the second one (besides the synonyms such as *help* (3 times) and *needs* (3 times) have been used as well).

It is necessary to clarify the stages of the study of the oral material that add to the influence of the creation of the *concept support*:

- the analysis of the function of different types of addressees;
- the study of the organization of the practical help to fulfill the aim of the speech.

The analysis of discourses has proved the texts contain various kinds of addressees that fulfill definite functions: represent the speaker and his team, show the audience of reference, narrate the participants of the process. All the specific features registered in the discourses are depicted in Table 1.

The analysis of the addressees used in the political discourses

The addressees	Address to the nation	Number of uses		Statement on Ukraine invasion	Number of uses	
		91 cases	100 %		122 cases	100 %
Personal pronoun	We	36	39,5	We	25	20,3
	I	10	10,9	I	23	18,7
	You	19	20,8	They	13	14,2
The country	The UK	5	5,4	The UK	7	5,6
				Ukraine	15	12,0
The helping organizations	NHS	5	5,4	The House	5	3,7
				NATO	1	0,7
				Other countries	1	0,7
People who help	GPs	2	2,1	Allies	3	2,2
	Doctors	1	1,5			
	Nurses	1	1,5			
	Scientists	2	2,2			
	Volunteer vaccinators	1	1,5			
The care about people	Friends	3	3,2	Ukrainians	4	3,2
	Colleagues	1	1,5	Ukrainian people	9	6,6
	Loved ones	1	1,5	President of Ukraine	2	1,5
	Family	1	1,5	Family	3	2,2
	Patients	1	1,5	Government	2	1,5
				Cabinet	1	0,7
				Friends	5	4,0
				Relatives	2	1,5
				Refugees	1	0,7

According to table 1 we can single out the following features:

– the speaker associates himself with the nation due to personal pronouns (first text: *I* (10,9%), *we* (39,5%); second text: *I* (18,7%), *we* (20,3%)) and his speech is on behalf of his nation (*you* (20,8%) or for the sake of the nation in need (*they* (14,2%));

– the country of the support is a necessary item mentioned in the texts of such category (1st text: the UK only is realized 5,4%; 2nd text – the UK is used in the amount of 5,6%, country (Ukraine) being helped – 12%), although the emphases upon the influence by means of a multiple repetition of the country is observed;

– the support is not done by one person: there is a definite group of people who work together in realization of the problem. The address to the nation (used 8,8%) is characterized by a wider variety of vocabulary: *GPs, doctors, nurses, scientists, volunteer vaccinators*; whereas for the 2nd text this part is of less importance (2,2%);

– the strengthening of influence upon the listeners is organized due to mentioning people whose health the speaker is worried about. As a result, a vast number of synonyms is depicted in the discourses:

the 1st text is presented by the following correlation of people taken care of (get only 9,2% cases): *friends, colleagues, loved ones, family, patients*; in the 2nd text the proportion of words used is exceeding (21,9%). These words are all meant Ukrainian nation: *Ukrainians, Ukrainian people, President of Ukraine, cabinet, government, family, friends, relatives, refugees*.

The research of the organization of the practical help to depict the main goal of the discourses has distinguished the key phrases typical to each of the understudied material: the 1st text – *the national mission*, the 2nd – *the clear mission*.

The intensification of the seriousness of the situation in both cases is expressed along a wide variety of expressive adjectives, nouns of help perception, verbs of protection.

The *clear mission* is organized via *explicit* usage of adjectives and nouns of the *concept support*:

– where this word is given utmost importance in the creation of the image of assistance: *double support, international support, logical support, additional support, engraving support, military support, diplomatic support, political support, economical support, domestic support*;

– the synonymic rage is varied due to the following expressions: *fierce defense, military aid, humanitarian aid, humanitarian impact, 500-million-dollar package, amazing addition.*

The creation of the discourse of *the national mission* undergoes the tendency of *implicit* realization of the concept learned. The words support is not used, but meant. It is clear that the speaker is for the vaccination in order to save his nation, the health of the nation. That is why two-way vector of textual structure is observed: the lexical and grammatic during the *description of a problem* and its *solution*.

The drawing of the portrait of the illness is done with the help of the negative meaning of vocabulary to show the seriousness and the threat of the situation: *covid alert, bitter experience, tidal wave, hospitalization, patients, front line, countless lives, seriously ill, lead to deaths.* Whereas grammatical patterns (Present Continuous Tense) are used to depict the growing disturbance of the government of the country:

We are now facing an emergency in our battle with the new variant, Omicron.

Omicron is doubling here in the UK every two to three days.

On the other hand, the solution of the problem existing gives hope to overcome the illness: *vaccination program, vaccine protection, booster campaign, battle emergency, extraordinary effort, level of protection, keep safe, less severe, overwhelm, launch, accelerate.*

The variety of grammatical structures is more varied:

– Present Continuous Tense is used to show the actions in progress:

Today we are launching the Omicron Emergency Boost.

We are opening up the booster to every adult over 18 who has had a second dose of the vaccine at least three months ago.

– Future Simple Tense is realized to ensure future tasks and aims:

The UK Government will provide additional support to accelerate vaccinations in Scotland, Wales and Northern Ireland.

We will also assist this emergency operation by deploying 42 military planning teams across every region.

We'll set out further steps in the days ahead.

– Modal verb “must” is resorted not to give choice, but explain necessity:

We must act now.

– Imperative constructions call on to begin an action:

So, let's do it. Let's Get Boosted Now.

Get Boosted Now for yourself, for your friends and your family.

Get Boosted Now to protect jobs and livelihoods across this country.

Get Boosted Now to protect our NHS, our freedoms and our way of life.

Get Boosted Now.

The finishing lines tend to be the climax of this speech as anaphoric repetition with the parallel constructions forming the round repetition organize a vivid and influential impact on the addressee urging listeners to act immediately.

Conclusions. The comparative investigation of the concept “support” in the oral English political discourse has allowed to differentiate the following results:

Both discourses refer to emotional social support of informative and instrumental types where vital, national, political, ideological and economic concepts are realized.

The speeches are organized on the name of the ruling government as they contain the linguistic elements of such type (usage of personal pronouns) and address to the nation/s (personal pronouns and words of the family group: family, friends, colleagues).

There have been distinguished two types of support: explicit and implicit.

Explicit support realizes the slogan: “the clear mission” where this concept is created by means of lexical level alongside in the combination of expressive adjectives and a wide variety of synonyms of the term “support.”

Implicit support realizes the slogan: “the national mission”. The structure of concept “support” is more complicated as it comprises two phases: the growing threat and the support of the actions to avoid this danger to the nation. Thus, not only the lexical level (words of threat aimed at helping to create a growing anxiety), but grammatical one (different tenses: Present Continuous, Future Simple, Present Simple; modal verbs; and a chain of imperative patterns that build up the climax of the speech: the appeal to immediate action) are used as well.

As the studied discourses refer to oral speech a very precise intonation organization is fed down that helps to emphasize the concept “support”: the temper of the voice is strong, tense and persuasive; the tone of phrases is high or medium; the key words are singled out with the help of either the low falling tone or the high falling tone together with the change of tempo and emphatic pauses.

The perspective of this research is considered to be the comparative analysis of prosodic means of concept support of oral political discourses on the basis of auditory and electro-acoustic analyses.

Bibliography:

1. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/essential-american-english/support>.
2. Langford, C. P., Bowsher, J., Maloney, J. P., & Lillis, P. P. Social support: A conceptual analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 25(1), 1997. P. 95–100. URL: <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.1997025095.x>.
3. Mander R. Supportive care in midwifery. Wiley-Blackwell. 2008.
4. Sarason BR, Sarason IG, Pierce GR. Social support: an interactional view. A Wiley-interscience publication. Hoboken, NJ: Wiley; 1990.
5. Ekström-Bergström, A., Thorstensson, S., & Bäckström, C. The concept, importance and values of support during childbearing and breastfeeding – A discourse paper. *Nursing Open*, 9, 2022. 156–167. URL: <https://doi.org/10.1002/nop2.1108>.
6. Drageset J. Health Promotion in Health Care – Vital Theories and Research. P. 137–144. URL: https://www.researchgate.net/publication/350002886_Social_Support.
7. Kent de Grey R, Uchino B, Trettevik R, Cronan S, Hogan J. Social support. *Oxford Bibliogr Psychol*. 2018.
8. Cutrona CE, Russel DW. The provisions of social relationships and adaptation to stress. In: Jones WH, Perlman D, editors. *Advances in personal relationships a research annual I*. Greenwich, CT: Jai Press; 1987. p. 37–67.
9. Prime Minister's address to the nation on booster jabs: 12 December 2021. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-address-to-the-nation-on-booster-jabs-12-december-2021>.
10. Boris Johnson makes statement on Ukraine invasion. URL: <https://www.youtube.com/live/VuLvkuFNwZ4?feature=share>.

Євдокимова І. О., Пеліван О. К., Хапіна О. В. КОНЦЕПТ «ПІДТРИМКА» В УСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті представлено дослідження усного англомовного політичного дискурсу, яке спрямоване на виділення ознак, характерних для створення та відображення концепту «підтримка». У роботі досліджено різні види підтримки, що дозволило визначити певні особливості лексичного та граматичного рівнів.

Виокремлено, що усні політичні дискурси акумулюють усі можливі концепти, оскільки адресатом є нація, яка вірить у свого представника, у даному випадку прем'єр-міністра Великої Британії, а питання, які торкаються, є надзвичайно важливими.

Так, серед жвавих концептів, що вживаються в усних політичних текстах, слід виділити: життєвий (життя громадян виступає первинним питанням турботи країни), національний (здоров'я всієї нації під загрозою), політичний (мовець представляє політику та дії, які готові до виконання та розроблені урядом), ідеологічні (передають цінності, ідеали та стандарти, які стоять на передньому плані на момент створення промови) та економічні (вплив на економічну ситуацію в країні та світі через певні драматичні причини: хвороба і війна, оскільки вони обидві створюють проблеми з боку торгівлі та подальшого розвитку країни).

Результати дослідження показали, що дві промови усного дискурсу відносяться до емоційного (включає великий акцент на емоційну подачу інформації та передає занепокоєння мовця) викладу соціального (обговорюється суспільство та його проблеми) інформаційного (надається необхідна інформація для розуміння ситуації та її вплив на найближче майбутнє) та практичного (пояснюється практична допомога, підтримка, дії, що організовуються або знаходяться в процесі їх підготовки) концепту.

Дослідження доводить, що політичні дискурси відрізняються за структурою: недвозначний і безумовний спосіб передачі та створення концепції «підтримка» залежно від гасла, яке мається на увазі в тексті: «національна місія» (підтримка ідеї посилення вакцинації проти «Омікрон») або «чітка місія» (підтримка України, яка відноситься до багатьох сфер життя: допомоги економічної, дипломатичної, політичної, військової). Залежно від слогану, який використовується у промові, для формування поняття «підтримка» висуваються різні мовленнєві засоби: лексичні та/або граматичні.

Ключові слова: політична промова, усний дискурс, концепт, підтримка, адресат, місія, Україна, ковід.

УДК 811.111:001.32(71=161.2)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/13>

Калиновська І. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Коляда Е. К.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

МОВНИЙ ОБРАЗ РОСІЇ-ВОРОГА В АНАЛІТИЧНИХ СТАТТЯХ КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ

У статті описано мовний образ Росії як ворога у сучасній російсько-українській війні, власне з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну у лютому 2022 р. Матеріалом дослідження слугують аналітичні статті науковців Канадського інституту українських студій, опубліковані на форумі українських студій у лютому-березні 2022 та 2023 рр., які відображають аналіз провідних канадських й американських видань цих періодів.

Мовний образ сучасної Росії в засобах масової інформації відображає неоднозначність її сприйняття в різних країнах, яке зазвичай спотворене російськими пропагандистськими наративами щодо українців, перцепцією України крізь призму російської політики і необізнаністю світової спільноти щодо мовних, культурних та історичних особливостей України.

Шляхом концептуально-образного аналізу джерел ілюстративного матеріалу виокремлено такі складові мовного образу Росії як країни-ворога: країна-агресор – країна, яка нападає, першою застосовує збройну силу проти іншої держави, збройна агресія якої почалася 27 лютого 2014 р. із захоплення Кримського півострову України, а повномасштабне вторгнення в Україну розпочалося 24 лютого 2022 р.; країна-окупант – країна, яка без вагомій причини здійснює окупацію території України; країна-спонсор тероризму – країна, яка спонсорує тероризм та використовує засоби терору в Україні; країна-терорист – країна, яка для досягнення своїх цілей здійснює терор, ядерний шантаж, використовує насильство, бомбардує цивільне населення України; країна-злочинець – країна, яка вчиняє цілу низку міжнародних злочинів по відношенню до України (насамперед – це військова агресія (війна), воєнні злочини і злочини проти людяності, геноцид українського народу); країна-брехун – країна, яка навмисно говорить неправду, виправдовує агресивне вторгнення в Україну; країна-пропагандист – країна, яка створює та поширює пропаганду проти України; країна-баніт – країна, яка порушує міжнародне право, яка має бути оголошена поза законом і виключена з міжнародних організацій, країна-вигнанець.

З'ясовано, що в північноамериканських ЗМІ Росію зображено двояко: з одного боку, як слабку країну, яка переоцінила свою військову міць, а з іншого боку, як державу з необмеженими природними та людськими ресурсами, яка може уникнути покарання за свої дії під впливом політичного чи економічного тиску на інші держави. Визначено синонімічні назви Росії-ворожого держави.

Негативна семантика складових мовного образу Росії відображає зневагу до ворога, висміювання військової потужності Росії, мотивує, підсилює міжнародну підтримку України у війні.

Ключові слова: мовний образ, складові образу, Росія-ворог, сучасна російсько-українська війна, Канадський інститут українських студій.

Постановка проблеми. Творення сучасного образу Росії в міжнародних засобах масової інформації відображає складність сприйняття її в різних країнах світу, яке зазвичай спотворене російською пропагандою щодо України, перцепцією українців крізь призму російської політики і необізнаністю громадськості різних країн щодо мовних, культурних, історичних особливостей становлення і розвитку України як самостійної

держави: “If you look at how journalists, researchers, and all kinds of media covered events, they were doing it through the prism of Russia’s status, basing their interpretations on information coming from Russia, not Ukraine”; “...Ukraine is still mostly a “terra incognita” for the world”; “Ukraine is portrayed just through the prism of Russia studies” [15].

У період сучасної російсько-української війни, з початку повномасштабного вторгнення, сприй-

няття Росії як ворога є надзвичайно важливим для української й міжнародної спільнот. Такий образ дає можливість згуртуватися довкола спільної ідеї боротьби з агресором, який порушив післявоєнну систему безпеки в Європі і відверто нехтує міжнародним правом. Цей образ мотивує громадськість, піднімає бойовий дух українського війська, посилює міжнародну підтримку України: «Називати все своїми іменами. російська федерація – державозлочинець, в якій при владі злочинний режим... <...> Треба робити державу-злочинця максимально токсичною. Демократичним державам повинно бути ганебно мати будь-які комунікації з рф» [4]. У цьому контексті, формування мовного образу Росії-ворога потребує особливої уваги дослідників, що складає актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У період повномасштабного російського вторгнення в Україну, активізувалися дослідження засобів масової інформації. До прикладу, науковці С. Булик-Верхола [2]. О. Бабелюк, О. Коляса, К. Павлюк [6] аналізують перекладацькі трансформації при передачі вербальних засобів аксіологічної репрезентації образу України в англійських ЗМІ.

Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни досліджують такі лінгвісти, як О. Кирилюк [3], М. Караневич [7], яка вивчає мову агресії Росії у соціальних мережах. У заявах російських політиків дослідниця виявила такі типи конфронтаційних стратегій: стратегії інвективів і дискредитації, що загрожують позитивному зображенню України, та стратегію «вербального насильства», яка підкреслює негативну сторону ворога. Вчені О. Ясковець та І. Ісаєва [5] здійснюють комплексний аналіз мовних засобів, використаних прем'єр-міністром Великої Британії Борисом Джонсоном з метою переконання українців у необхідності подальшої завзятої боротьби з російськими загарбниками (створення ефекту персуазивності), а також підбадьорення, похвала, заохочення українського народу та вираження підтримки Великої Британії.

Науковці К. Близнюк, С. Скідченко окреслюють асоціативне поле концепту ВІЙНА в свідомості української молоді й зазначають, що «Асоціації, пов'язані з ворогом, мають виключно негативну конотацію, вказують на агресію й ненависть до нього, застосовують графічне увиразнення, трансформації та цитування для викриття і засудження його жахливих дій» [1].

Мета статті – описати мовний образ Росії-ворога в сучасній російсько-українській війні

з початку повномасштабного російського вторгнення.

Матеріалом дослідження слугують аналітичні статті, опубліковані Канадським інститутом українських студій (*Canadian Institute of Ukrainian Studies*) на форумі українських студій (*Forum of Ukrainian Studies*) у лютому-березні 2022 та 2023 рр., які відображають аналіз провідних канадських й американських видань цих періодів. Йдеться про проєкт *Media Monitoring Service* й аналізовані відомі видання Канади й США, на зразок *The Atlantic*, *The Atlantic Council*, *The National Interest*, *National Review*, *Foreign Affairs*, *Foreign Policy*, *The Economist*, *Politico*, *The Wall Street Journal*, *The New York Times*, *The New Yorker* та *The Conversation*.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, слід підкреслити, що проєкт Канадського інституту українських студій має на меті посилити обізнаність про Україну з регіональної та глобальної точок зору, водночас привернути увагу до дезінформації та неправильних уявлень про неї в північноамериканських аналітичних та популярних ЗМІ: “Thus, CIUS’s Media Monitoring Service aims to strengthen awareness about Ukraine from regional and global perspectives, while bringing attention to misinformation and misconceptions about it in North American analytical and popular media. <...> Our objective was to provide accurate information about Ukraine and call attention to reportage by agencies that still portray Ukraine from the perspective of Russia and even still use the same terminology that was employed in Soviet times” [15].

За словниковою дефініцією, ворог – це той, хто перебуває в стані ворожнечі, боротьби з ким-небудь; недруг, супротивник [8]. **Країна-ворог** (англ. *enemy* – a country or army that you are fighting against in a war [13]; a) a nation with which a country is at war; b) a military force or a person belonging to such a nation [14]) – це країна, яка перебуває у стані війни з іншою країною. Росія – зовнішній ворог України, тобто країна, яка напала на Україну ззовні, порушуючи її кордони [8].

Ретельний аналіз джерел ілюстративного матеріалу уможливило виокремити такі складові мовного образу Росії як країни-ворога:

1. **Країна-агресор** (англ. *aggressor* – a person, country, etc. that attacks first [14]) – країна, яка здійснює агресію, нападає, першою застосовує збройну силу проти України; країна-загарбник, збройна агресія якої почалася 27 лютого 2014 р. із захоплення Кримського півострову України;

повномасштабне вторгнення в Україну розпочалося 24 лютого 2022 р.:

(1) *On 24 February 2022 the Russian Federation started a full-scale invasion of Ukraine by simultaneously attacking the state from northern, eastern, and southern directions. A common misconception exists that this invasion signified the beginning of the Russo-Ukrainian war; to the contrary, the first act of aggression – as defined by the 1974 UN General Assembly Resolution 2330 (XXII) – took place on 27 February 2014. On that day, Russian soldiers in unmarked uniforms seized administrative buildings and strategic sites across Crimea, eventually leading to the occupation of the peninsula* [10].

(2) *...the Western world and Ukraine expected aggressive action from Russia. However, the scope and character of the aggression was unexpected to many* [12].

2. **Країна-окупант** (англ. *occupier – a member of an army that has entered and taken control of a foreign country, etc.* [16]; *invader – one that starts armed conflict against another especially without reasonable cause* [14]) – країна, яка без вагомій причини здійснює окупацію України, захоплює збройними силами частину України:

(3) *Not to mention that it was Russia who initiated a full-scale invasion: it attacked Ukraine under a very dubious pretext of “denazification,” “demilitarization,” and protection of Russian-speakers* [17].

(4) *... unexpectedly the invaders encountered a fierce and effective resistance movement. Upon occupying some territory, the Russian army would become entangled in Ukraine’s manoeuvrable defence, suffer immense initial casualties (compared to other modern wars), and stall* [12].

(5) *... the current Russian strategy in the war seems to conquer as much new territory as possible before Western heavy equipment arrives in Ukraine* [12].

3. **Країна-спонсор тероризму** (англ. *a state sponsor of terrorism, a state that “uses means of terrorism”* [9]; *sponsor – a person or company that supports someone by paying for their training, education, living costs etc.* [13]) – країна, яка спонсорує тероризм та використовує засоби терору в Україні:

(6) *“But later, as Russia’s brutal terror and atrocities shocked the world, the West began to cross its self-imposed ‘red lines’ despite initially being reluctant to supply lethal aid* [11].

(7) *Due to the extra-territorial nature of the statute, a designation [as a terrorist organization] would substantially hamper Wagner’s operations by putting foreign individuals, companies, and countries on notice that doing business with the organization*

means risking prosecution in the United States.” Several legal and counterterrorism experts have already weighed in that the Wagner Group meets the definition of a terrorist organization [19].

4. **Країна-терорист** (англ. *someone who uses violence such as bombing, shooting etc. to obtain political demands* [13]) – країна, яка для досягнення своїх цілей здійснює терор, ядерний шантаж, використовує насильство, до прикладу бомбардування цивільного населення України, захоплення атомної станції:

(8) *All three argue that the Russian nuclear threat should not be underestimated. <...> Both analysts also note that contemporary Russia put the whole world on alert and made the EU and US revise their security objectives* [17].

(9) *Columns of Russian tanks and armoured vehicles stretched from the northern border to Kyiv’s suburbs. On their path, Russians even occupied the Chernobyl Nuclear Power Plant and, to everyone’s shock, started digging trenches in radiation-contaminated places* [10].

(10) *Russia resorted to massive artillery tactics and levelled Ukrainian cities through intensive shelling* [10].

5. **Країна-злочинець** (англ. *crime – activities that involve breaking the law* [16]; *criminal – someone who is involved in illegal activity or has been found guilty of a crime* [13]) – країна, яка вчиняє злочини щодо України. «Держава-терорист – це ще не все, бо рф вчиняє цілу низку міжнародних злочинів по відношенню до України. Насамперед – це агресія (війна). По-друге – воєнні злочини і злочини проти людяності. По-третє – геноцид українського народу. Тому рф – це держава-злочинець» [4]:

(11) *It should be understood that the Russian leadership is waging a war of genocidal aggression. These are extremely serious crimes that place Russian leaders in the same category as the Pol Pots, Adolf Hitlers, and other monsters that have plagued history* [11].

(12) *Putin’s Russia continues to destroy property and deliberately kill civilians as no other “winning” options are feasible at the moment* [18].

(13) *What the Russians are doing is a crime. There is no worse crime than stealing children.” At least 13,000 children have been transferred to Russia since the start of the full-scale war, according to Ukrainian authorities* [10].

(14) *“A report by three teams of experts assembled by the New Lines Institute and the Raoul Wallenberg Centre for Human Rights cites “a widespread*

and systematic pattern, including **gang rape, rape in homes or shelters, rape of parents in front of children and vice versa,**” as part of a **genocide targeting Ukrainians, in violation of the United Nations Genocide Convention** [11].

(15) *Meanwhile, international investigators again made shocking discoveries as they documented accounts of detentions, torture, collaboration, property theft, and missing relatives in the recently liberated Kharkiv oblast* [10].

6. **Країна-брехун** (англ. *liar – someone who deliberately says things which are not true* [13]) – країна, яка навмисно говорить неправду, до прикладу виправдування агресивного вторгнення в Україну, приховування кількості загиблих російських військових тощо:

(16) *Instead of the initially declared “denazification” and “demilitarization,” which had anticipated a fast conquest of the capital and removal of the government, Russian officials now emphasized that their major goal had always been to “liberate” the Donbas* [18].

(17) *“This is a count of bodies that can be essentially proven. It’s kind of the minimal official count. Russia can downplay it, but everybody on this list can be traced to an official notice,” Verzilov is quoted as saying. “I would say that the amount of killed soldiers looks like it’s closer to 70, 80, or 90,000”* [11].

7. **Країна-пропагандист** (англ. *propagandist – a person who creates or spreads propaganda* [16]) – країна, яка створює чи поширює пропаганду:

(18) *European perceptions of Ukraine are still often dangerously distorted by the lingering effects of Russian propaganda* [17].

(19) *The narrative that Ukraine is a basket case, unreformable and utterly corrupted, has long been a Kremlin propaganda narrative* [11].

(20) *... a widespread manipulation technique used by media outlets and unchallenged experts is to portray “Russia” as the biggest victim of World War II and the “defender of Europe from the Nazis.” <...> It has been stated repeatedly that “Russia” endured around 27 million casualties, but in reality it wasn’t “Russia” – it was the Soviet Union which comprised many subjugated nations. As a percentage of population, it’s Ukrainians and Belarusians who suffered the most casualties – significantly more than the Russians and more than the USSR average. Nevertheless, the Kremlin uses this narrative to try to justify its actions in Europe, Ukraine, and elsewhere and to rewrite history* [15].

8. **Країна-баніт** (баніт – людина, оголошена поза законом; вигнанець [8]; від англ. *ban – an*

order that something not be done or used; prohibition [14]) – країна, яка порушує міжнародне право, яка має бути оголошена поза законом і виключена з міжнародних організацій, країна-вигнанець:

(21) *Western policymakers debated new sanctions to punish Russia for violating international law* [10].

(22) *Russia was seen to be dismantling the peace-securing mechanisms of the current democratic world order by having brutally invaded and illegally appropriated the territory of a UN member and violating the UN Charter* [12].

(23) *Among Western countries a common understanding gradually solidified that Russians must be tried for their crimes of aggression in Ukraine. New rounds of sanctions against Russia were also introduced* [10].

(24) *He concludes with a question whether Canada should provide an example to the world by boycotting Russia* [11].

З одного боку, в північноамериканських ЗМІ Росію зображено як слабку країну, яка переоцінила свою військову міць (25), (26), (27), а з іншого боку, як державу з необмеженими природними та людськими ресурсами, яка може навіть уникнути покарання за свої дії під впливом політичного чи економічного тиску на інші держави (28), (29), (30):

(25) *Russia’s strategic mistake has been to overestimate its own capabilities and underestimate Ukrainian ones* [17].

(26) *Whatever the final results in Ukraine, Russia has shown itself to be far less than a great power. Putin’s total control over the state provides him no alibis for failure, for lack of grand strategic thinking and for poor military preparedness...* [18].

(27) *Contemporary Russia lacks the industrial, ideological, and demographic potential to be equal to the former USSR. Moreover, during the last three decades, Russia has most often behaved like a “trade partner,” not a “menacing threat,” in its relations with the West* [18].

(28) *The Kremlin will commit as many forces as it needs, for as long as it needs, until it eventually succeeds in imposing its desired military solution in Ukraine* [18].

(29) *Russia should not be punished too severely, akin to Germany after the First World War: “Even if Putin retains power, the objective of the United States and its European allies must be to end the military conflict and restart a dialogue with Moscow. Rather than treat Russia as a pariah, the focus should be on reintegrating it into Europe”* [18].

(30) *Western media concluded that Russia was unstoppable and its victory was a matter of time* [10].

У досліджуваному матеріалі зафіксовано такі синонімічні назви Росії-ворожої держави: *Russia, Putin's Russia, the Russian Federation, the Kremlin, the Kremlin's authorities, Moscow, Russian officials*. Образ Росії-ворога розкривають такі мовні засоби: іменники: *aggression, invasion, the invaders, rape, detentions, torture, "denazification", "demilitarization"*; іменникові словосполучення: *the first act of aggression, the occupation of the peninsula, aggressive action from Russia, Russia's brutal terror, a terrorist organization, Wagner's operations, the Russian nuclear threat, extremely serious crimes, gang rape, a genocide targeting Ukrainians, violation of the United Nations Genocide Convention, property theft, Russian propaganda, a Kremlin propaganda narrative, a widespread manipulation technique*; дієслівні словосполучення: *to start a full-scale invasion, to initiate a full-scale invasion, to attack the state, to occupy some territory, to conquer as much new territory as possible, to resort to massive artillery tactics, to level Ukrainian cities through intensive shelling, to wage a war of genocidal aggression, to steal children, to destroy property, to deliberately kill civilians,*

to "liberate" the Donbas, to rewrite history, to violate international law, to dismantle the peace-securing mechanisms of the current democratic world order, to violate the UN Charter.

Висновки. Мовний образ Росії-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій охоплює такі складові: країна-агресор, країна-окупант, країна-спонсор тероризму, країна-терорист, країна-злочинець, країна-брехун, країна-пропагандист, країна-баніт. Таким чином, вдається досягнути об'єктивного висвітлення в провідних канадських та американських виданнях образу Росії-ворога у період сучасної російсько-української війни з початку повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. Негативна семантика складових мовного образу Росії відображає зневагу до ворога, висміює військову потужність Росії, мотивує громадськість, підсилює міжнародну підтримку України. В перспективі вбачаємо порівняльне вивчення мовного образу Росії у різні періоди сучасної російсько-української війни на матеріалі міжнародних друкованих чи онлайн-видань.

Список літератури:

1. Близнюк К. Р., Скідченко С. О. Асоціативне поле концепту ВІЙНА у свідомості української молоді. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 18–23.
2. Булик-Верхола С. З. Мовний образ Росії як ворога (на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української війни). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 29–34.
3. Кирилюк О. Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2020. Вип. 187. С. 45–50.
4. Маляр Г. Як себе поводити зі злочинною державою. *Армія Inform*. 31 липня 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/31/yak-sebe-povodyty-zi-zlochynczem-ne-prosto-zlochynczem-a-zlochynnoyu-derzhavoyu-ganna-malyar/> (дата звернення: 11.05.2023).
5. Яковець О., Ісаєва І. Лексико-стилістичні засоби вираження персуазивності в промові Бориса Джонсона, присвяченій російсько-українській війні. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022. Вип. 24. С. 63–67.
6. Babelyuk O., Koliasa O., Pavlyuk K. Language Means of the Representation of the Image of Ukraine in the English Media: a Translation Perspective. *Scientific Journal of Lviv State University of Life Safety "Philological Periodical of Lviv"*. 2022. № 12. P. 18–24.
7. Karanevych M. I. The Language of Aggression. *Transcarpathian Philological Studies*. 2022. № 23, P. 144–148.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

8. Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovyk.ua/> (дата звернення: 14.05.2023).
9. An Official Site of the European Union. "European Parliament declares Russia to be a state sponsor of terrorism". URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/european-parliament-declares-russia-be-state-sponsor-terrorism_en (дата звернення: 14.05.2023).
10. Chronicle of the Russian war in Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies. CIUS Media Monitoring*. February, 23. 2023. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2023/02/23/chronicle-of-ukraines-war/> (дата звернення: 16.05.2023).
11. Goncharova-LaFoy O. A year into the full-scale invasion, supply of Western tanks to Ukraine is unlikely. *Forum for Ukrainian Studies. CIUS Media Monitoring*. March, 14. 2023. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2023/03/14/a-year-into-the-full-scale-invasion-supply-of-western-tanks-to-ukraine-is-unlikely/> (дата звернення: 15.05.2023).

12. In 2022 the West gave too much credit to Russia and too little ammunition to Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies. CIUS Media Monitoring*. February, 23. 2023. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2023/03/23/in-2022-the-west-gave-too-much-credit-to-russia-and-too-little-ammunition-to-ukraine/> (дата звернення: 17.05.2023).
13. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (дата звернення: 14.05.2023).
14. Merriam-Webster's Advanced Learner's Dictionary Online. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 14.05.2023).
15. One year of Russia's full-scale invasion of Ukraine: CIUS Media Monitoring Service reports. *Forum for Ukrainian Studies. CIUS Media Monitoring*. February, 19. 2023. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2023/02/19/one-year-of-russias-full-scale-invasion-of-ukraine-cius-media-monitoring-service-reports/> (дата звернення: 17.05.2023).
16. Oxford Advanced Learner's Dictionary Online. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/> (дата звернення: 14.05.2023).
17. Ukraine emerging as a new pillar of global order: All it needs is victory. *Forum for Ukrainian Studies. CIUS Media Monitoring*. February, 19. 2023. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2022/04/27/ukraine-emerging-as-a-new-pillar-of-global-order-all-it-needs-is-victory/> (дата звернення: 17.05.2023).
18. Ukraine kept backstage in analyses of the war within its own borders. *Forum for Ukrainian Studies. CIUS Media Monitoring*. March, 28. 2022. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2022/03/28/ukraine-kept-backstage-in-analyses-of-the-war-within-its-own-borders/> (дата звернення: 15.05.2023).
19. Ukraine will receive Abrams and Leopard battle tanks. *Forum for Ukrainian Studies. CIUS Media Monitoring*. February, 5. 2023. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2023/02/05/ukraine-will-receive-abrams-and-leopard-battle-tanks/> (дата звернення: 16.05.2023).

Kalynovska I. M., Koliada E. K. LINGUISTIC IMAGE OF RUSSIA AS AN ENEMY IN ANALYTICAL ARTICLES OF CANADIAN INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES

The article describes the linguistic image of Russia as an enemy in the modern Russian-Ukrainian war, actually since the beginning of a full-scale Russian invasion of Ukraine in February 2022. The research material is analytical articles by Canadian Institute of Ukrainian Studies scientists, published on the Forum of Ukrainian Studies in February-March 2022 and 2023, reflecting the analysis of leading Canadian and American articles of these periods.

The linguistic image of modern Russia in mass media reflects the ambiguity of its perception in different countries, which is usually distorted by Russian propaganda narratives about Ukrainians, the perception of Ukraine through the prism of Russian politics, and the lack of knowledge of the world community about the linguistic, cultural, and historical peculiarities of Ukraine.

By means of conceptual image analysis of research material, the following components of the linguistic image of Russia as an enemy country are singled out: aggressor country – a country that attacks, uses weapons against another state first, the armed aggression of which started on February 27, 2014, with the seizure of Crimean peninsula of Ukraine, and the full-scale invasion of Ukraine began on February 24, 2022; occupying country – a country that occupies the territory of Ukraine without a valid reason; country-sponsor of terrorism – a country that sponsors terrorism and uses means of terror in Ukraine; terrorist country – a country that, in order to achieve its goals, carries out terror, nuclear blackmail, uses violence, and bombs the civilian population of Ukraine; criminal country – a country that commits a number of international crimes against Ukraine (primarily military aggression (war), war crimes and crimes against humanity, the genocide of Ukrainians); a lying country – a country that intentionally tells lies and justifies an aggressive invasion of Ukraine; propagandist country – a country that creates and spreads propaganda against Ukraine; outlaw country – a country that violates international law, which should be declared outlawed and excluded from international organizations, an exile country.

It was defined that in North American media, Russia is portrayed in two ways: on the one hand, as a weak country that has overestimated its military power, and on the other hand, as a state with unlimited natural and human resources that can avoid punishment for its actions under the influence of its political or economic pressure on other states. The synonymous names of Russia as an enemy have been determined.

The negative semantics of Russia's linguistic image components reflects contempt for the enemy, mock Russia's military power, and motivates and strengthens international support for Ukraine in the war.

Key words: *linguistic image, image components, Russia as an enemy, modern Russian-Ukrainian war, Canadian Institute of Ukrainian Studies.*

Камишова Т. М.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТЕЛЕСКОПІЇ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЇЇ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено вивченню історії розвитку телескопії в англійській мові. У статті надається визначення поняття «телескопія», «телескопізм», також детально аналізуються способи перекладу англомовних телескопізмів засобами української мови.

Телескопія є способом творення лексичних одиниць, що полягає у повному чи частковому злитті слів або основ. Вказаним способом утворюються англомовні лексичні одиниці, які сполучають значення вихідних одиниць, що беруть участь у їх творенні. В американському варіанті англійської мови телескопія є найбільш продуктивним способом творення лексичних одиниць серед інших компресивних способів, до яких належать також словоскладання та абревіація.

Телескопія як оказіональний спосіб словотворення з'явилась в британському варіанті англійській мові в XVI столітті. Перші телескопізми було використано та зафіксовано в творах В. Шекспіра. Телескопізми також створювались та використовувались англійським письменником Л. Керролом. Велику роль у розвитку телескопії в англійській мові та поширенні телескопізмів відіграли англомовні ЗМІ. Більшість фіксованих у писемному мовленні телескопійних одиниць пройшли кодифікацію в лексикографічних джерелах. Нині телескопійні одиниці з'являються, в першу чергу, в різних комунікативних сферах американського варіанту англійської мови, проникаючи згодом до її інших варіантів та стаючи міжваріантними запозиченнями. Такі одиниці утворюються не тільки із власних ресурсів англійської мови, але й із запозичених одиниць, зокрема із арабської мови.

Продуктивність телескопії в англійській мові та поширення англомовних телескопізмів у різних комунікативних сферах зумовлює необхідність з'ясування способів їх перекладу українською мовою. Здебільшого вказані одиниці перекладаються описовим шляхом, поширення якого пояснюється відсутністю еквівалентів вихідних одиниць в українській мові та необхідністю адекватно та в повному обсязі передати їх зміст україномовному реципієнтові. Переклад англомовних телескопізмів відбувається і транскодуванням, переважно адаптивним, калькуванням, а також україномовними лексичними еквівалентами.

Ключові слова: адаптивне транскодування, історія розвитку, злиття, телескопізм, описовий переклад.

Постановка проблеми. Номінативні та словотвірні процеси, що відбуваються в англійській мові нині, зумовлені не тільки суто лінгвістичними факторами, але й екстралінгвістичними. До останніх відносять збільшення обсягу інформації, поява та ускладнення понять, яким потрібно давати назву. Швидке засвоєння та оброблення складної інформації є можливим завдяки її компресивному та композитному оформленню. До лінгвістичних причин, так званого, «композитного вибуху» відносять активізацію оказіональних різновидів словоскладання та, перш за все, телескопії [1, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри велику увагу науковців до вказаного способу словотворення та самих телескопізмів [див., напр., 1–5; 9–10; 12–14; 16; 18–19; 22], що є мов-

ними одиницями, які з'явилися в англійській мові завдяки йому, ще й донині «відкритим» та таким, що потребує додаткового висвітлення, залишається питання історії розвитку телескопії в англійській мові. Актуальною в зв'язку з проникненням англійських запозичень у різні мови світу, в тому числі й українську, є вивчення способів їх перекладу нею.

Вищезазначене пояснює мету статті, що полягає у вивченні питання історії розвитку телескопії в англійській мові, а також аналізі способів відтворення одиниць, утворених нею, засобами української мови. **Завданнями** статті є визначення поняття «телескопія», з'ясування місця телескопії серед інших композитних способів словотворення в англійській мові, діахронічний аналіз вказаного способу словотворення в англійській мові, а також

визначення способів відтворення сучасних телескопійних одиниць засобами української мови.

Під телескопією розуміємо спосіб словотворення, що є «злиттям двох (чи більше) усічених основ, а також злиттям повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, повністю або частково поєднуючи значення всіх елементів, що входять до нього» [8, с. 115].

Зауважимо, що ще декілька десятиліть тому перше місце за продуктивністю займають такі контамінаційні способи словотворення в англійській мові, як словоскладання та аббревіація [3, с. 14]. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття на перший план в англійській мові, в першу чергу, в американському варіанті, який є найбільш впливовим серед інших її варіантів нині, виходить саме телескопія, на чому наголошують науковці [2, с. 41; 3, с. 17; 5, с. 26].

З позицій діахронічного аналізу телескопію можна віднести до мовних феноменів з достатньо тривалою історією. За словами Л. В. Бері, «використовуючи принцип поєднання слів, сполучення яких є плідним, носії англійської мови почали збагачувати її ще в ХVІ столітті» [14, с. 4]. Більшість подібних утворень, що датуються ХVІ століттям, вважаються застарілими, наприклад:

knavigation (1590 р.) [17, с. 54] – *плавання під керівництвом несумлінного штурмана*;

foolosopher (1592 р.) [17, с. 55] – *мислитель, що будує теорії на основі фактів, які не представляють собою інтерес*.

Приклади ранніх телескопізмів літературної англійської мови зустрічаються в творах В. Шекспіра [20]. Такою одиницею є зокрема телескопізм *rebuse*, утворених від корелятивів *rebuke* та *abuse*, що має значення «*лягати, ображати*» [21, с. 371]. Телескопізм *rebuse* не зберігся в сучасній англійській мові, на відміну від телескопізмів, створених Л. Керролом, використаних ним у його відомому дитячому творі «Аліса в Задзеркаллі» (1871 р.) в межах вірша «Бармаглот» [15, с. 56–58]. Деякі із його телескопізмів використовуються носіями мови й досі, зокрема:

galumph (*gallop* + *triumph*) – *йти нерівним переривчастим шагом*;

chortle (*chuckle* + *snort*) – *здавлений сміх, фуркання*;

mimsy (*miserable* + *flimsy*) – *чинний, суворий*.

Значну кількість телескопізмів було створено англійськими ЗМІ. Причина такої мовної творчості полягає в здібності подібних одиниць поєднувати в своєму структурному оформленні та семантичному наповненні близькі або, навпаки,

розрізнені концепти, що сприяє досягненню гумористичного ефекту, експресивності при максимальному збереженні лаконічності форми.

Так, наприклад, внаслідок зміни меж виборчих округів для отримання переваг на виборах у штаті Массачусетс губернатором штату в 1812 році, журналісти відзначили, що штат на мапі почав нагадувати саламандру. В зв'язку з цим виникла лексична одиниця, що об'єднує в собі прізвисько губернатора та вказане земноводне: *Gerrymander* (*Gerry* + *salamander*). Подібний приклад ілюструє гумористичний ефект, притаманний значної кількості телескопізмів. При цьому один із корелятивів, що входить до складу зазначеного телескопізму, пов'язаний із реальною історичною особою [12, с. 44].

У 1896 році на сторінках щоденного гумористичного журналу «Punch», що видавався в Лондоні, з'явилося слово *brunch*. Воно вживалось у значенні «*пізній сніданок*». Вказане слово з'явилося спочатку в мовленні студентів Кембріджського університету, які створили його складанням слів *breakfast* та *lunch* [12, с. 45].

До телескопізмів, що використовуються у теперішній час, належить слово *smog*, корелятами якого слугують лексеми *smog* та *fog*. Вперше вказаний телескопізм був зафіксований в періодичному виданні «Daily News» у 1905 році. Газета опублікувала звіт Королівського інституту охорони здоров'я, в якому відзначалось, що у великих містах спостерігалось явище туману з димом, абсолютно нетипове для сільських місцевостей [22, с. 58]. Для позначення цього явища, окрім його опису, використовувався також телескопізм *smog*.

Телескопізми, зафіксовані в писемних джерелах, художніх творах і періодичному друці, як правило, збереглися в мові та пройшли кодифікацію в лексикографічних виданнях. Але в англійських ЗМІ також вживалися оказіональні телескопізми. Так, наприклад, в газеті «Daily Chronicle» в 1905 році був опублікований вірш «The Mobus and its Train» про мовну ситуацію, характерну для мешканців Лондона того часу:

This life is short and speech is long,

So naming problems probe us

We search for something short and strong,

And compromise on *mobus*.

A race decadent, weak in word,

With lingual languor smitten,

Are we who feel emotion stirred

By reference to «*Gritain*».

I dare not say which side is right,

Should we, or not, a bar form –
 Yet all must hail with huge delight
 A movement labeled «Tarform».
 Whatever be the strife on these,
 One thing all tastes must tickle,
 For every appetite you please,
 As man rejoices when he sees
 His morning “Dailyicle” [цит. за 22, с. 59].

У наведеному вірші наводяться okazіональні телескопізми, створені носіями мови для позначення різних інновацій у сфері техніки (*tobus* – *tobus-car* + *omnibus* – *омнібус з мотором*), соціальної політики (*tarform* – *tariff* + *reform* – *зміна тарифів*), ареальної політики (*Gritain* – *Great Britain* – *Великобританія*), ЗМІ (*Dalyicle* – *Daily Chronicle* – *газета Дейлі Кронікл*). Подібні одиниці, створені ad hoc, не закріпились в мові.

Створення телескопізмів нерідко обумовлені суто практичними цілями, прагненням до економії та стислості, наприклад, при телеграфуванні. Саме тому зокрема виникли такі телескопійні географічні назви, як: *Westralia* – *Western* + *Australia* – *Західна Австралія*, *Eurasia* – *Europe* + *Asia* – *Євразія*. У 1964 році Африканська республіка, яка отримала незалежність, отримала назву Танзанія (*Tanzania*), що є телескопізмом, який було утворено від таких топонімічних назв, як *Tanganyika* та *Zanzibar*.

На сучасному етапі розвитку англійської мови телескопія є одним із найбільш продуктивних способів творення мовних одиниць. Вони використовуються в усному та писемному мовленні, в побутовому спілкуванні, в рекламі, сфері комп'ютерних технологій, інших сферах. Так, наприклад, шляхом телескопії в англійській мові створено значну кількість назв організацій, кафе, ресторанів, розважальних центрів, магазинів. Подібні назви можуть вирізнятися особливою графікою, зокрема:

Eggs-quizite – *eggs* + *exquisite* (назва ресторану, що спеціалізується на різних блюдах із яєць);

Avant-Card – *avant-garde* + *card* (назва магазину листівок);

ARTstravaganza – *art* + *extravaganza* (назва розважального центру).

Зауважимо, що більшість телескопізмів утворюються в американському варіанті англійської мови. На це зокрема вказують українські науковці [2, с. 41; 3, с. 17; 5, с. 26]. Так, завдяки розвитку комп'ютерних технологій в американському варіанті англійської мови з'явилась безліч телескопійних одиниць, зокрема:

vlog – *відеоблог*;

celeblog – *блог відомих людей*;

webcasting – *передача інформації через Інтернет*;

googleability – *легкість, з якою людина може знайти інформацію через гугл*.

Телескопійні одиниці утворюються та вживаються й у інших сферах, які обслуговуються американським варіантом англійської мови, про що також свідчать приклади:

nukebot (*nuclear*+*robot*) – *робот, призначений працювати у місцях з високим рівнем радіації*;
Grexit – *можливий вихід Греції з Європейського Союзу*;

infobesity – *велике споживання інформації*;
screenager – *молода людина, яка виросла серед екранів (телевізорів, комп'ютерів, мобільних телефонів, смартфонів тощо)*;

blandiose – *дуже ввічливий*.

У телескопійному словотворенні в американському варіанті англійської мови почали брати участь і запозичення, зокрема арабського походження, наприклад:

haloodie – *halal* + *foodie* (*гурман, що вживає страви, виготовлені по-мусульмански*);

hijabista – *hijab* + *fashionista* (*дизайнер модного одягу для мусульмантських жінок*);

jihottie – *jihadist* + *hottie* (*приваблива жінка, яка бере участь у терористичній діяльності чи підтримує її*).

Механізм телескопії може поєднуватися з грою слів, наприклад:

reticure – *pet* + *pedicure* (*педикюр та косметичні процедури на ногах та кігтях домашніх тварин*);

phool – *phishing* + *fool* (*людина, яку примушують шляхом маніпуляцій, оману діяти не на свою користь*);

sneckdown – *snowy* + *neckdown* (*перешкода для швидкого руху автомобільного транспорту у вигляді сніжних заметів та кучугур на вулицях*).

Телескопізми, що з'являються в американському варіанті англійської мови, проникають згодом і до інших її варіантів, закріплюючись в них, стаючи міжваріантними запозиченнями [6, с. 70].

Продуктивність телескопії, поява великої кількості телескопізмів в англійській мові та їх поширення в різних комунікативних сферах зумовлює необхідність їх перекладу. Ключовим для перекладознавців стає визначення та аналіз способів передачі таких одиниць. Зауважимо, що переважна більшість телескопійних одиниць є новоутвореннями, як перекладаються українською мовою описово. Це пояснюється відсутністю їх україномовних еквівалентів:

yogalates – *yoga* + *pilates* – комплексні вправи по типу йоги та пілатес;

vocabulary – *voyage* + *vocabulary* – словник-розмовник для мандрівників;

tweetup – *Twitter* + *meet up* – зустрічі між користувачами *Twitter*, організовані на сайті;

travelogue – *travel* + *topologue* – лекція про подорож з кінофільмом);

tulokat – *to look at* – річ, якої не можна торкатися;

aborable – *adorable* + *bore* – привабливий на перший погляд, але нудний згодом.

Відтворення телескопійних одиниць відбувається українською мовою також транскодуванням, тобто «передачею звукової та / або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу» [7, с. 282]. Телескопізми передаються українською різними способами транскодування. Найбільш поширеним є адаптивне транскодування – «форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та / або граматичної структури мови перекладу» [7, с. 282]:

adhocracy – *ad hoc* + *bureaucracy* – адхократія;

Amerindian – *American* + *Indian* – амерінд;

animatronics – *animated* + *electronics* – аніматроніка;

apodization – *aperture* + *periodization* – аподизація.

Достатньо широко вживається для передачі цих одиниць українською мовою і транскрипція – «коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови» [7, с. 282]:

chloral – *chlorine* + *alcohol* – хлорал;

bacitracin – *bacillus* + *Tracy* + *in* – бацитрацин;

Bollywood – *Bombay* + *Hollywood* – Боллівуд (індійська кіноіндустрія).

Окремі телескопізми перекладаються українською мовою також транслітерацією (*angiotensin* – *angiotonin* + *hypertension* – ангиотенсін) – «слово вихідної мови передається по літерах» [7, с. 282], змішаним транскодуванням (*elevon* – *elevator* + *aileron* – елевон) – «переважним застосуванням транскрибування із елементами транслітерування» [7, с. 282].

Англомовні телескопізми можуть перекладатись також еквівалентними україномовними лексемами:

evile – *evil* + *vile* – злий;

fantasterrific – *fantastic* + *terrific* – фантастичний;

fraintance – *friend* + *acquaintance* – приятель;

memberlect – *remember* + *recollect* – згадувати;

mizzle – *mist* + *dizzle* – мряка;

newelty – *new* + *novelty* – новинка;

opinionnaire – *opinion* + *questionnaire* – анкета, опитувач.

Адекватне відтворення окремих телескопізмів англійської мови пов'язане також із їх калькуванням, при якому «відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [7, с. 286], наприклад:

parafoil – *parachute* + *airfoil* – парашут-крило;

pervertising – *perverted* + *advertising* – перекручена реклама;

powercise – *power* + *exercise* – силові вправи;

prinister – *prime* + *minister* – прем'єр-міністр;

skousers – *skirt* + *trousers* – спідниця-штани.

Перекладацький аналіз свідчить про варіативність способів перекладу англомовних телескопізмів українською мовою. Вибір адекватного способу перекладу залежить від майстерності перекладача.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, телескопізми є мовними одиницями, сформованими внаслідок злиття двох слів або основ, як повних, так і усічених. Телескопія, яка з'явилась у англійській мові у XVI столітті, є продуктивною серед інших композитних способів словотворення нині. На початку появи слова, утворені телескопією, були виключно

оказіональними одиницями, що застосовувалися в усному мовленні. Перші телескопізми літературної англійської мови було зафіксовано у творах В. Шекспіра. Значну роль у розвитку телескопії як способу словотворення англійської мови відіграли ЗМІ. Джерелом походження телескопізмів нині є, в першу чергу, американський варіант англійської мови. Вказані одиниці з'являються та використовуються у різних комунікативних сферах, проникаючи до інших варіантів англійської мови. У їх творенні беруть участь запозичення. Розповсюдження телескопізмів в англійській мові зумовлює необхідність вивчення способів їх перекладу українською мовою, найбільш поширеним із яких є описовий, що пояснюється відсутністю еквівалентів у ній та необхідністю у повному обсязі передати їх зміст україномовному реципієнтові. Українською мовою визначені одиниці передаються й транскодуванням, переважно адаптивним, калькуванням, а також за допомогою еквівалентного перекладу.

Список літератури:

1. Бех П. А., Біркун Л. Б. Деякі тенденції у розвитку телескопійних слів сучасної англійської мови: навч. посіб. Київ : НМК ВО, 1992. 60 с.
2. Єнікеєва С. М. Роль телескопії в збагаченні лексику сучасної англійської мови. *Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. Вип. 8. С. 40–46.
3. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
4. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2009. № 34. С. 189–195.
5. Зацний Ю. А., Янков А. В. Лексичні та фразеологічні інновації англійської мови : англо-український словник. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 273 с.
6. Ібрагімова С. С. Теоретичне підґрунтя дослідження національних варіантів англійської мови. *Нова філологія: Збірник наукових праць*. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. № 42. С. 69–73.
7. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
8. Кізіль М. А. Структурно-семантичні та соціофункціональні параметри метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 298 с.
9. Adams V. Complex Words in English. London : Pearson Education, 2001. 173 p.
10. Algeo J. Blends, a Structural and Systemic View. *American Speech*. 1977. № 52/1–2. P. 47–64.
11. Bauer L. English Word-Formation. Cambridge : Cambridge University Press, 1983. 312 p.
12. Bergstrom G. A. On Blendings of Synonymous or Cognate Expressions in English. Lund : Harrassowitz, 1966. 211 p.
13. Berrey L. V. Newly-Wedded Words. *American Speech*. 1939. № 14. P. 3–10.
14. Brdar-Szabo R. On the Marginality of Lexical Blending. *Linguistics*. 2008. Issue 9. 1–2. P. 171–194.
15. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland & Through the Looking-Glass. N. Y. : Macmillan Publishers Ltd, 2016. 288 p.
16. Danks D. Separating Blends : A Formal Investigation of the Blending Process in English and Its Relation to Associated Word-formation Processes. Liverpool : The University of Liverpool, 2003. 357 p.
17. Ginzburg R. S., Khidekel S. S., Knyazeva G. Y. A Course in Modern Lexicology. M. : Higher School-Publishing House, 1966. 274 p.
18. Kemmer S. Lexical Blending: An Integrated View, with Implications for Morphology / E. Debenport, A. Pycha, and K. Yoshimura (eds.) Vol. II : The Panels. Chicago : Chicago Linguistics Society, 2004. P. 201–216.
19. Lehrer A. Identifying and Interpreting Blends : An Experimental Approach. *Cognitive Linguistics*. 1996. № 7(4). P. 359–390.
20. Shakespeare W. The Oxford Shakespeare. The Complete Works (Oxford World's Classics) / 2-nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 1424 p.
21. Weekly E. Dictionary of Modern English. L. : Routledge, 2007. 442 p.
22. Wentworth H. Blend-words in English. N. Y. : Ithaca, 1964. 112 p.

Kamyshova T. M. THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF TELESCOPY AND WAYS OF TRANSLATING OF ITS UNITS INTO THE ENGLISH LANGUAGE

The article is devoted to the study of the history of development of telescoping in the English language. The definitions of the notions of "telescoping", "telescopingism" are given in the article. Ways of translating of English-language telescopingisms into the Ukrainian language are also analyzed in it.

Telescoping is a way of creating of lexical units by means of full or partial fusion of words or their stems. Telescoping words combine meanings of original units that take part in their creating. Telescoping is the most productive way of creating of lexical units among other compressive ways of word derivation in the American variant of the English language, to which compounding and abbreviation also belong.

Telescoping as an occasional way of word-forming appeared in the British variant of the English language in the XVI century. First telescopingisms were used and fixed in the literary works of W. Shakespeare. Telescopingisms were also created and used by an English writer L. Carroll. Mass media also play a big role in the development of telescoping and spreading of telescopingisms in the English language.

Most of those telescoping units, fixed in the written language, underwent codification in lexicographic sources. Nowadays telescoping units appear, first of all, in different communicative spheres of the American variant of the English language. They penetrate into other variants of the English language later, becoming interviant borrowings. Such units are created not only on the basis of the resources of the English language, but on the basis of the borrowed units, Arabic in particular.

Productivity of telescoping in the English language and a great number of English-language telescopisms in different communicative spheres requires the necessity of studying of ways of their translation by means of the Ukrainian language. Most of the English-language telescopisms are translated into the Ukrainian language descriptively, because descriptive translation helps to render adequately their meanings to the Ukrainian recipient. The translation of the English-language telescopisms is also done by means of transcoding, mainly adaptive, as well as by calquing and Ukrainian lexical equivalents.

Ключові слова: *adaptive transcoding, history of development, fusion, telescoping, descriptive translation.*

Космацька Н. В.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Карлюк Т. П.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Статтю присвячено вираженню категорії мультимодальності у сучасних французьких науково-популярних текстах. Підтверджено, що науково-популярний текст є когерентним мультимодальним. Застосування гетерогенних елементів є невід'ємною характеристикою сучасної комунікації, у тому числі наукової, оскільки людина пізнає світ різними шляхами, з допомогою різних каналів сприйняття, реагуючи на різні типи знаків: вербальних, паравербальних, невербальних. Матеріалом для виявлення шляхів реалізації мультимодальності в науково-популярних текстах було обрано журнал *Science et vie*. Такий вибір був спричинений тим фактом, що він охоплює широке коло галузей наукового знання, є одним із провідних французьких видань для розповсюдження інформації наукового типу, зокрема завдяки якості подання інформації і наочного зображення, а також тяжінням авторів до поєднання у своїх статтях різних модусів. Здійснено аналіз вербальних і невербальних компонентів. В усіх випадках вербальні компоненти займають більшу частину статті і візуально поділені на тематичні сегменти. З'ясовано, що сегментація інформації полегшує орієнтування у площині тексту і сприяє швидшому його прочитанню. Виділено лексичні, граматичні, стилістичні характеристики французьких науково-популярних статей. Визначено функції невербальних засобів. Результати дослідження продемонстрували, що в переважній більшості випадків зображальні (графічні) елементи супроводжують, доповнюють, ілюструють, роз'яснюють словесний текст, а також підкріплюють подану інформацію. Доведено, що використання невербальних текстових компонентів поряд із вербальними, тобто мультимодального тексту, дозволяє краще налаштувати комунікацію з цільовою читацькою аудиторією, допомагає створити якісний науково-популярний текст, який не лише розповсюджує інформацію наукового типу, але й зацікавлює аудиторію, сприяє ефективному її засвоєнню. Взаємодія між вербальними і не-вербальними компонентами забезпечує функцію доступності наукової думки і доводить, що найкращою формою її реалізації є мультимодальний текст.

Ключові слова: стаття, інформація, вербальні компоненти, невербальні засоби, взаємодія.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства, науки і новітніх технологій на кожному його етапі зумовлюють виникнення і застосування нових засобів створення, структурування і подання інформації реципієнту. Постає питання шляхів реалізації головного завдання науково-популярного тексту, а саме донесення складної наукової інформації до пересічного читача. Сучасні науково-популярні тексти демонструють різноманіття і комплексність підходів до вираження змісту і досягнення комунікативної мети повідомлення, де поряд із вербальними елементами невід'ємними стали невербальні, зокрема ілюстрації, таблиці, наочні приклади, фотографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці лінгвістів висвітлюють сутність мультимодальності, її роль в комунікації, засоби, що функціонують у текстовому просторі, передусім художньої прози та інтернет-видань, сайтів. Вербальну частину та графічну складову цих текстів, їхню взаємодію вивчали, зокрема, М. Мартен [8], Т. ван Люен [7], Л. Глівінська [1], Л. Макарук [4], Н. Норгаард [9], Ж. Фонтаній [5], Г. Кресс [6], Ж. Пеньо [10], О. Воробйова [11], М. Івасишин [2], Н. Космацька [3], М. Шапіро [12]. Водночас, питання особливостей реалізації мультимодальних засобів у науково-популярному тексті потребує окремої уваги.

Метою статті є виявлення особливостей структурної і комунікативної взаємодії вербаль-

них та невербальних компонентів у французьких мультимодальних науково-популярних текстах. Матеріалом для дослідження було обрано журнал *Science et Vie*, який є одним із провідних французьких видань для розповсюдження інформації наукового типу, він відомий своїми якісно сформульованими статтями та наочними зображеннями, які допомагають зрозуміти складні наукові теорії чи концепції.

Виклад основного матеріалу. Науково-популярні тексти, призначенням яких є просування наукових здобутків серед великого кола пересічних читачів, які не пов'язані з відповідною галуззю знань, характеризуються поданням інформації у достатньо доступній і сприятливій для розуміння формі. Так, на мовному рівні вони містять мінімум термінології, доступні конструкції, спрощені пояснення. Поряд з тим, особливо з розвитком новітніх технологій, невід'ємними є немовні елементи, які також полегшують сприйняття матеріалу.

Тексти аналізованого стилю характеризуються наявністю лексики різних типів. Основний її пласт становлять загальноживані слова, терміни, що виражають наукові, технічні та суспільно-політичні поняття, а також інтернаціоналізми й неологізми. Здійснений аналіз дав змогу виділити такі лексичні особливості французьких науково-популярних статей:

1. Лексика охоплює семантичні поля пов'язані з тематикою статті.

2. Текст обов'язково містить терміни чи аббревіатури, які супроводжує доступне пояснення та/або розшифрування значення, наприклад:

Dysbiose – un microbiote déséquilibré avec une biodiversité bactérienne diminuée et/ou des fonctions altérées [6, с. 88].

Trop de viande favorise une flore bactérienne qui produit de la triméthylamine (TMA), molécule néfaste pour la paroi intestinale [6, с. 88].

3. Використання фразеологізмів дозволяє передати не тільки інформацію, а й виразити настрій та емоції, наприклад, *se casser les dents* [2, с. 90], *ne dormir que d'un œil* [3, с. 100].

4. Латинізми використовуються для економії слів, наприклад, *in vivo* [3, с. 101] замість *dans un organisme vivant*;

5. Адаптовані англіцизми, які давно увійшли в ужиток: *kidnapper* [2, с. 90].

Науково-популярні тексти характеризуються чіткістю та логічністю викладу інформації, що відповідає вимогам наукового стилю, підвидом якого він є. Зауважимо, що текстам науково-попу-

лярного стилю притаманні ознаки й публіцистичного і художнього стилів. Головно, це стосується структурних особливостей речень і використання стилістичних мовних засобів: метафори, порівняння, перифрази тощо.

Аналіз граматичних явищ у текстах науково-популярного призначення показав переважання різнотипних складних речень. Так, у поданому нижче уривку три з чотирьох речень є складними поширеними з однорідними членами і партиципними конструкціями, які дозволяють уточнити, а також краще пояснити подану інформацію:

Selon le modèle mis au point par l'équipe de Susannah Burrows, alors à l'université de Mayence, le temps de résidence dans l'atmosphère de ces microbes s'échelonnait entre 2 et 188 jours, avec une moyenne de 10 jours, les cellules biologiques passant finalement peu de temps à l'intérieur d'une goutte. De quoi voyager loin. En hauteur, d'abord: des prélèvements effectués à partir d'avions et de ballons confirment la présence de micro-organismes à travers toute la troposphère, entre 0 et 18 km d'altitude. Plusieurs ballons stratosphériques ont même collecté des micro-organismes dans la stratosphère jusqu'à 30 km d'altitude, alors que le milieu est très sec, avec une pression de 100 à 1 000 fois inférieure à celle du niveau de la mer, balayé par des radiations destructrices [1, с. 69].

Кожна аналізована стаття містить принаймні одне речення питального характеру, метою є залучення читача до взаємодії: *Alors? Tout le monde dort, là-haut?* [1, с. 70]; *Au point d'en faire de véritables habitants du ciel?* [1, с. 72]; *Un milieu stérile, l'atmosphère?* [1, с. 63].

На відміну від наукових текстів, статті науково-популярних видань застосовують окличні речення: *Les biologistes en sont maintenant convaincus: il y a de la vie là-haut!* [1, с. 64] для вияву емоцій і привернення уваги читачів.

Варто зазначити, що кожен проаналізований текст містить цитати або ж думки вчених щодо тієї чи іншої теми, а також посилання на наукові дослідження та публікації, що робить матеріал автентичним і заохочує більше заглибитися в тематику статті. Відтак, характерними є вставні речення, де вказують автора повідомлення або джерела походження інформації: *Un milieu stérile, l'atmosphère? En fait, bactéries, levures et autres micro-organismes y vivent et y voyagent, nous raconte Anne Debroise* [1, с. 63]. *«Quand Pasteur a découvert les microbes, il a bien supposé [...] le comportement de l'atmosphère», rappelle Anne-Marie Delort, de l'Institut de chimie de Clermont-Ferrand* [1, с. 64].

Дієслівні форми у таких текстах, головню, безособові, узагальнені або ж неозначені, наприклад: *Si l'on prend en compte ces trois dimensions...* [6, с. 90]; *Certes, c'est 1000 fois moins que dans la mer...* [1, с. 68].

Типовим для науково-популярних текстів є вживання дієприслівникових та дієприкметникових зворотів для надання додаткових характеристик: *Cette étrange affection pourrait être l'œuvre d'une levure de la famille Candida, transportée à partir d'une zone...* [1, с. 71]; *Ces molécules, constituées d'une tête hydrophile et d'une queue hydrophobe, s'installent à la surface...* [1, с. 71]; *Acidisphaera rubrificiens, par exemple, porte des pigments lui permettant d'utiliser l'énergie de la lumière...* [1, с. 65].

У текстах аналізованого стилю присутня велика кількість конекторів і слів-зв'язок, що забезпечують зв'язність тексту і вводять низки міркувань чи доводів, які передують більш детальному та широкому розкриттю ідеї, підтвердженню або запереченню попередньо висунутої тези, поясненню причинно-наслідкових зв'язків, уведенню підсумку і узагальнення тощо. Наприклад: *En revanche, que notre microbiote, ce cocktail de 50 000 milliards de bactéries, virus, parasites et champignons...* [6, с. 87]. *Cette bactérie abonde dans la pluie et la neige. Et pour cause: elle exhibe à sa surface des protéines qui organisent les molécules d'eau et favorisent leur cristallisation* [1, с. 64]. *Enfin, une alimentation destinée à réduire les symptômes digestifs et qui exclut certains types d'aliments comme les féculents et/ou les produits sucrés* [3, с. 88].

Стилістика мультимодальних текстів допомагає досягнути мети популяризації наукового контенту та зробити його доступнішим для широкого загалу. Так, науково-популярним текстам притаманне використання стилістичних фігур, хоча кількісно останніх тут значно менше, ніж у художній літературі. Інтеграція виражальних засобів у текст підкреслює його буденність, а також надає тексту деякі елементи емоційності, що сприяє його доступності. У проаналізованих текстах присутні метафори, метонімії, перифрази, риторичні запитання, іронії та антитези.

Найпоширенішою стилістичною фігурою у науково-популярних текстах є метафора, де вона слугує допоміжним елементом для тлумачення наукових явищ чи термінів, їхнього опису. Наведемо кілька прикладів: *Si nous voulons développer un cocktail synthétique de molécules...* [4, с. 97], де з допомогою метафори підкреслено схожість між коктейлем і сумішшю; *La biodiversité est aussi au*

rendez-vous [1, с. 68]. де *rendez-vous* відсилає до ідеї взаємодії; *Cela ressemble franchement à un remède de charlatan...* [4, с. 94], який відображає асоціацію з сумнівним засобом.

Автори пов'язують науку з буденністю для проведення паралелі, що допомагає кращому сприйняттю інформації. При цьому, для порівняння задіюють не лише повсякденні реалії, а й загальні, фонові знання читача: *Des particules de la taille d'une bactérie peuvent faire le tour du monde* [1, с. 70].

В аналізованих текстах також присутні метонімії, наприклад: *la bactérie vampire* [5, с. 100], де відбувається заміна назви (складного терміну) характеристикою бактерії, що живе за рахунок інших, живиться оксидами й поживними речовинами інших, при цьому не пошкоджує їхню мембрану.

Іншою часто застосовуваною фігурою є риторичне запитання, яке не потребує відповіді, оскільки вона уже вбудована в саме запитання. Риторичні запитання використовуються для акцентування уваги або для створення ефекту думки, яка вже має бути очевидною для читача або слухача: *Et pourquoi pas aussi de la bave de crapaud ou une patte d'ours sanguinolente?* [4, с. 94]. Це запитання має виразну іронічну складову, автор насправді просто наголошує на абсурдності деяких ідей.

Отже, стилістичні мовні засоби творять окремий пласт особливостей французьких науково-популярних текстів. Основна їхня функція – це пояснення складних понять, проведення паралелей з буденністю чи іншими науковими явищами, підбір простих і зрозумілих прикладів у ході порівняння.

Для визначення мультимодальної природи науково-популярного тексту розглянемо фрагмент статті *Nos ancêtres les virus* (рис. 1).

Ця достатньо об'ємна стаття є добре структурованою для візуального сприйняття, адже поділений на невеликі сегменти текст дає змогу достатньо легко і швидко зорієнтуватися у темі кожного з них, що зберігає привернену яскравими зображеннями і типографічними засобами увагу і спрощує засвоєння складного, хоча й адаптованого, матеріалу.

Текстова складова містить наукові поняття і концепції, але автор використовує зрозумілу мову і наводить прості приклади. За допомогою такого викладу матеріал є доступним для широкого кола читачів. Текст містить цитати та висловлення вчених щодо теми. Невербальні засоби створюють наочність, яка значно полегшує розуміння повідо-

Рис. 1. Мультиmodalний текст (2)

млення, підтримують словесний ряд, що вводить інформацію, бо саме вербальні одиниці є основою для функціонування невербальних. Графічні елементи частіше розміщуються поряд з вербальними блоками інформації і таким чином демонструють той чи інший науковий феномен.

Науково-популярні тексти передбачають поєднання різних елементів, бо досить часто фонових знань читача недостатньо для розуміння даних, гіпотез чи процесів. Поєднання різних типів елементів, як на рис. 1, забезпечує легше сприйняття і розуміння теми, а графічні елементи допомагають наочно представити науковий текст.

Одними із найпоширеніших засобів є фотографія та ілюстрація. Вони підсилюють увагу та інтерес до матеріалу, допомагають уявити віддалені процеси та явища, що зазвичай важко описати словами. Крім того, кольорова схема та дизайн сторінок є важливими невербальними засобами, які приваблюють читача та роблять статті більш привабливими. Графіки та діаграми забезпечують не тільки наочне представлення статичних даних, характеристик об'єктів / явищ, а також для їхнього порівняння й роз'яснення.

Здійснений аналіз невербальних засобів у науково-популярних текстах дає змогу виокремити основні їхні функції, що представлено в таблиці 1.

Кожен невербальний засіб має свою функцію, проте часто ці функції переплітаються через комбінування елементів. При цьому, збільшується не лише кількість невербальних засобів, а й привабливість тексту, бо загальною функцією невер-

Таблиця 1

Функції невербальних засобів

Елемент	Функція елемента
Фото та ілюстрації	Підсилення уваги та інтересу до матеріалу
Графіки і діаграми	Роз'яснення та забезпечення розуміння концепцій і процесів
Відео та анімації	Візуалізація процесів
Дизайн і оформлення	Привабливість тексту
Таблиці, схеми	Систематизація складної інформації
Шрифт, колір і форматування	Підсилення важливості та акцентування на деяких елементах тексту
Сегментація тексту	Упорядкування інформації

бальних засобів є пояснення вербального ряду й захоочення широкого загалу до прочитання статей на наукову тематику.

У взаємодії вербальних і невербальних засобів у проаналізованих науково-популярних текстах виявлено такі загальні закономірності:

- паралельне використання вербальних і невербальних елементів для збагачення тексту та створення цілісного образу;
- використання зображень, графіків, схем, ілюстрацій і інших графічних елементів для візуалізації інформації й полегшеного її сприйняття;
- використання сегментації та чіткої структури для кращої організації матеріалу та легкого орієнтування у тексті;

– використання стилістичних фігур для підсилення ефекту на читача;

– використання кольорів, шрифтів та форматування;

– використання спеціальних термінів та фраз з поясненням для передачі наукової інформації, що може бути складною для розуміння.

Загалом, взаємодія між вербальними і невербальними засобами забезпечує роз'яснення і ефективне засвоєння поданої інформації та її суті. Ці закономірності допомагають створити якісний науково-популярний текст, який не лише розповсюджує інформацію наукового типу, але й зацікавлює аудиторію. Важливим є баланс використання вербальних та невербальних компонентів, щоб не перевантажувати текст і не погіршувати його сприйняття.

Серед специфічних закономірностей симбіозу вербальних та невербальних засобів можна виділити такі:

– використання наочних прикладів для пояснення складних концепцій;

– використання графіків та діаграм для подачі статистичної інформації;

– використання посилань на наукові дослідження і статей для підтвердження автентичності інформації;

– використання інтерактивних елементів, таких як тести, для підвищення зацікавленості та взаємодії з аудиторією;

– використання підписів та описів до зображень для викладу додаткової інформації;

– використання контрастивних порівнянь для підсилення ефекту на читача;

– використання спеціальних шрифтів та форматування для виокремлення важливих елементів тексту.

Висновки. З викладеного вище випливає, що взаємодія компонентів різних типів є важливою для формування ефективних текстів, а використання загальних і специфічних закономірностей допомагає покращити якість тексту. Для науково-популярних текстів доцільним є застосування великої кількості наочних прикладів, різних візуальних елементів, інформації з інших наукових досліджень, статей для підтвердження автентичності інформації.

Список літератури:

1. Гливінська Л. К. Об'єкт неолінгвістики – мультимодальність: завдання і рішення. *Science and Education a New Dimension. Phylology*. 2018. VI (52). Issue 177. С. 23–26.
2. Івасишин М. Феномен мультимодальності в коміксах (на матеріалі англійської мови). *Одеський лінгвістичний вісник. Серія «Германські мови»*. 2017. Вип. 9. Т. 1. С. 75–79.
3. Космацька Н.В. Вербальні і невербальні засоби творення емоційності інформаційного повідомлення. *Наукові праці: наук.-метод. журн. Серія «Філологія. Мовознавство»*. Вип. 243. Т. 255. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. С. 42–46.
4. Макарук Л.Л. Мультимодальність сучасного англійського масмедійного комунікативного простору : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2019. 40 с.
5. Fontanille J., Zilberberg C. *Tension et signification*. Bruxelles : Mardaga Fonds, 1998. 254 p.
6. Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London; New York: Routledge, 2010. 212 p.
7. Leeuwen T. Van. *Multimodality. The Handbook of Discourse Analysis*. N. Y. : Wiley Blackwell, 2015. Vol. 2. P. 447–465.
8. Martin M. *Le langage sur l'internet – un savoir-faire ancien numérisé*. Paris : Editions L'Harmattan, 2007. 159 p.
9. Nørgaard N. *Multimodal Stylistics of the Novel More Than Words*. New York : 711 Third Avenue, 2019. 348 p.
10. Peignot J. *Typoésie*. Paris : Imprimerie Nationale, 2005. 461 p.
11. Vorobyova O. Virtual narrative in virginia woolf's "a simple melody": *Cognitive and semiotic implications. Language-Literature-the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface*. 2017. Frankfurt am Main: Peter Lang, 14. P. 95–112.
12. Schapiro M. *Les Mots et les Images*. Paris : Macula Editions, 2000. 207 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Science et Vie, № 1202, octobre 2017.
2. Science et Vie, № 1227, novembre 2019.
3. Science et Vie, № 1228, décembre 2019.
4. Science et Vie, № 1239, novembre 2020.
5. Science et Vie, № 1249, septembre 2021.
6. Science et Vie, № 1257, mai 2022.

**Kosmatska N. V., Karpliuk T. P. MULTIMODALITY OF POPULAR SCIENTIFIC TEXTS
(BASED ON FRENCH LANGUAGE)**

The article is a study of the expression of the category of multimodality in modern French popular-science texts. It is confirmed that the popular-science text is coherent multimodal. The use of heterogeneous means is an integral characteristic of modern communication, including scientific communication, because a person cognizes the world in different ways, using different channels of perception, reacting to different types of signs: verbal, para-verbal, non-verbal. The French journal Science et vie is chosen as the material for identifying ways of implementing multimodality in popular science. This choice is due to the fact that it covers a wide range of scientific knowledge, is one of the leading French publications for the dissemination of scientific thought, in particular due to the quality of information and visual representation, as well as the authors' tendency to combine different modes. The analysis of verbal and non-verbal components was carried out. In all cases, the verbal components occupy most of the article and are visually divided into thematic segments. It is found that the segmentation of information facilitates orientation in the plane of the text as well as its faster reading. The lexical, grammatical and stylistic characteristics of French popular-science articles are highlighted. The functions of non-verbal means are defined. The results of the study show that in the vast majority of cases, pictorial (graphic) elements accompany, supplement, illustrate, clarify the verbal text, and also reinforce the presented information. It has been proven that the use of non-verbal text components along with verbal ones in multimodal text allows to better adjust communication with the target audience, helps to create a high-quality popular-science text that not only disseminates information of a scientific type, but also interests the audience and promotes its effective assimilation. The interaction between verbal and non-verbal components provides the function of accessibility of scientific thought and proves that the best form of its implementation is a multimodal text.

Key words: article, information, verbal components, non-verbal means, interaction.

Літвінова М. М.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК В TED TALKS ВИСТУПАХ

У статті визначені комунікативні стратегії і тактики, ефективно використані німецькомовними спікерами TED Talks. В межах комунікативної стратегії встановлення контакту аналізуються тактики інтимізації спілкування, солідарності з реципієнтом, залучення реципієнта. Спікер скорочує дистанцію до слухача, створює ілюзії спільності концептуальної та мовної картини світу, безпосереднього діалогу, спонтанності та невимушеності спілкування.

Стратегія самопрезентації есплікується через тактики самооцінювання, зовнішнього оцінювання, самокритики, самоіронії та саморозкриття. Тактики мовця спрямовані на формування довіри до компетентності спікера, позитивного відношення аудиторії, створення ілюзії особистого зв'язку, підтримку високого рівня зацікавленості.

Стратегія аргументації здійснюється через тактики інформування, ілюстрування, прогнозування розвитку подій, обґрунтованих оцінок, каузативної дії, протиставлення, апеляції до авторитетів. Мовець має на меті довести актуальність і важливість теми промови, достовірність наданої інформації, свою компетентність, правильність свого бачення проблеми та її рішення.

В межах стратегії спонування спікерами TED Talks застосовуються тактики заклику, попередження, «сторітелінгу». Комунікативні тактики дозволяють мовцю вплинути на розумовий та емоційний стан реципієнта для досягнення бажаних змін у свідомості.

Ефективність аналізованих комунікативних тактик ґрунтується на конвергенції різнорівневих лінгвостилістичних ресурсів мови з використанням оцінної, емотивної, іронічно-маркованої, стилістично зниженої лексики, конструкцій експресивного синтаксису, паралінгвістичних та просодичних засобів. В промовах TED Talks широко застосовуються дейктичні одиниці для скорочення дистанції, лексичні маркери достовірності та засоби сугестивного впливу.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, TED Talks, німецькомовні спікери, мовні засоби, емотивність, комунікативний вплив.

Постановка проблеми. TED (Technology Entertainment Design) є некомерційною організацією, що під гаслом «Ідеї, варті поширення» з 1984 року надає платформу для найцікавіших спікерів. Формат виступу TED Talks дозволяє поділитися ідеєю, яка стосується актуальних питань загальнолюдського значення. Зростаюча популярність платформи ґрунтується на оригінальних значущих ідеях і мотивуючих спікерах. Виступ повинен відповідати певним вимогам: одна ключова ідея, чітка структура, прості конструкції, відсутність складних понять і термінів, демократизм презентації. Успішна інтеракція з аудиторією підтримує сталий інтерес до інформації і визначається як невербальними, так і вербальними чинниками впливу на свідомість реципієнтів.

Суть мовленнєвого впливу визначається змінною світосприйняттю та способом структурування світу реципієнтом, що спрямовані на реалізацію змін в його діяльності [7]. Комплекс відповідних

комунікативних стратегій і тактик уможливає здійснення мовленнєвого впливу. Під комунікативною стратегією розуміють сукупність мовленнєвих дій для досягнення комунікативної мети в конкретній ситуації спілкування (Ф. С. Бацевич, І. Г. Козубська, С. Faerch, G. Kasper, В. Tomalin), способи втілення комунікативної стратегії на певному етапі спілкування вважаються мовленнєвими тактиками (Т. А. Пастернак, Ю. В. Судус).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотивуючі виступи TED Talks привертають увагу дослідників, оскільки дають актуальний матеріал для аналізу засобів результативного мовленнєвого впливу на аудиторію. Мовознавці вивчають лінгвокогнітивні підґрунтя комунікативних стратегій англomовного дискурсу ідеації, лінгвістичні засоби реалізації персуазивних стратегій у мотиваційних промовах спікерів TED Talks, визначають дискурсивні, риторичні стратегії, макродискурсивні маркери, риторичні структури, які

реалізують комунікативні цілі (Д. М. Кайсіна, Н. Лопатюк, В. Якімчук, Ю. М. Плетенецька, О. М. Линтвар, І. О. Крикніцька, К. Uicheng, М. Crabtree, J. A. Simões de Miranda, М. Е. Wollstein Moritz). Комунікативні стратегії і тактики мовленнєвого впливу, їх мовні реалізації в виступах німецькомовних спікерів, ще не ставали об'єктом досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення мовних засобів реалізації комунікативних стратегій і тактик в дискурсі промов TED Talks. Матеріалом для дослідження вибрані 10 промов німецькою мовою у форматі TED Talks [3; 5; 6; 8; 10; 11; 12; 13; 15; 16].

Виклад основного матеріалу. Поєднання методів дискурсивного аналізу, контекстно-ситуативного та інтент-аналізів дозволив виявити реалізацію наступних комунікативних стратегій і тактик. **Комунікативна стратегія встановлення контакту** реалізується через тактику інтимізації спілкування, тактику солідарності з реципієнтом, тактику залучення реципієнта. В **тактиці інтимізації спілкування** використання лексичних засобів скорочення дистанції (дейктичних займенників) дозволяє спікеру напряду звертатися до реципієнта, долаючи соціальні бар'єри, наприклад: *“Was würdest Du einen Transgender fragen?”* [5], *“Und ihr habt euer eigenes Leben.”* [16].

Тактика солідарності з реципієнтом актуалізується через демонстрацію спільності системи цінностей, соціального статусу, життєвого досвіду, фонових знань, потреб. Використання інклюзивного дейктичного займенника *wir*, розмовної лексики, фразеологізмів, англіцизмів (особливо зі сфери, яка цікавить аудиторію) створює у реципієнта ілюзію спільності концептуальної та мовної картини світу з мовцем: *“Warum werden wir dann so viel mehr Ressourcen verbrauchen?”* [13], *“Ihr seid einfach so sture Köpfe und ihr müsst euer Bewusstsein ändern.”* [6], *“Wenn ich Sie dann frage: “Können Sie 100?”, dann sagt Ihr Gehirn “Oh, Mist!”* [6].

Тактика залучення реципієнта створює ілюзію безпосереднього діалогу зі спікером. Апелювання до аудиторії може бути експліцитним і передбачати відповідь реципієнтів, їх відповідні дії, або імітувати живий діалог. Спікер може включати у промову невеликі імітовані діалоги з реципієнтами. Невимушеність спілкування маркується повторами слів, частин речень, емоційними вигуками, зниженою розмовною лексикою, інвективами, відповідно до соціальної і вікової характеристики аудиторії: *“Wer von*

euch kennt den Film “Zurück in die Zukunft”? Wer kennt? Wow!” [3], *“Haben Sie schon einmal eine Stellenanzeige gesehen: “Sinn für Humor?”* [6], *“Die einen sagen: “Du blöder Pflichtaffe, musst du immer dasselbe machen?”* [6].

Стратегія самопрезентації застосовується мовцем з метою представити себе привабливим, компетентним, вартим довіри, наслідування і реалізується через тактики самооцінювання, зовнішнього оцінювання, самокритики, самоіронії, саморозкриття. Вербальними показниками **тактики самооцінювання** є оцінні мовні одиниці, що використовує мовець на свою адресу: *“Ich ja war nach klassischem Sinne, würde ich sagen, recht erfolgreich. Ich hatte Firma gegründet gerade, ich hatte da noch einen bundesweiten Preis vom Magazin Impulse für Gründer des Jahres gewonnen, drei Kinder, verheiratet.”* [3].

Тактика зовнішнього оцінювання (третьою особою) дозволяє мовцю скористатися ефектом об'єктивності, подаючи оцінку сторонніх осіб: *“Hey, diese doch ganz OK. Grenzen im Kopf”* [16], *“An den darauffolgenden Kommentaren konnte ich erkennen, manche hielten mich für schönblöd, andere meinten, oberlehrerhaft ist eher kontraproduktiv, ich würde die kommunalen Dienste aus der Verantwortung entlassen. Aber andere fanden das, was ich tue, toll und anregend und wollten in ähnlicher Weise in einem anderen Stadtteil in Aktion treten.”* [15]. Висловлювання містять розмовну емотивну лексику, часто зниженого стилю, що зближує цю тактику з тактикою самоіронії. Посилання на чужу думку підкреслюється прямою мовою, конструкціями з кон'юнктивом, кондиціоналісом. В протиставленні зовнішніх оцінок перевага надається позитивному оцінюванню, що реалізується в тематичному реченні мікротеми тексту.

Тактика самокритики в поєднанні з тактикою солідарності дозволяє мовцю висловлювати критику на адресу аудиторії: *“Und dazu gehöre ich wie all jene, die gerade die Hände gehoben haben, zur Generation “maybe”, zu der Generation, die zu viele Möglichkeiten hat, zu viele Optionen offen hat und sich deshalb nicht entscheiden kann und deshalb immer nur “vielleicht” sagt, total Unverbindliches.”* [12]. Спікерами використовуються фонетичні, лексичні повтори, паралельні синтаксичні конструкції для підкреслення ключових понять, підсилення експресивності та емоційності, для ритмізації мовлення і створення сугестивного впливу на аудиторію. Спільний з реципієнтом тезаурус (розмовна лексика, модні слова), поєднання займенників *ich, ihr, wir, all jene* сигналізують про мету

спікера створити ефект спільної реальності зі слухачами та скоротити дистанцію: “...*ich hatte meistens abends dann irgendwie mehr Sachen auf meiner “to do liste” notiert als ich tagsüber abhaken konnte, schon mal doof... ich glaube, ich werde euch enttäuschen.*” [3].

Звернення до емотивної лексики, вживання слів з оцінною семантикою на свою адресу, з апелюванням до спільних негативних рис дозволяє спікеру створити ілюзію особистого зв'язку з реципієнтами: “*Wir sind dann im Punkt gekommen, an dem wir uns nicht mehr ernst nehmen, an dem wir uns selbst nicht mehr ernst nehmen, an dem wir uns selbst nicht mehr wertschätzen können und in dem wir uns selbst nicht mehr vertrauen können und das müssen wir ändern.*” [12].

Іронічно-маркована лексика, іронічні метафори, гіперболи, порівняння, риторичні питання застосовуються спікерами в **тактиці самоіронії**. Спрямована на подолання недовіри аудиторії, створення дружньої атмосфери, формування позитивного відношення до об'єкта іронії, легкого введення реципієнта у складну тему, в переосмислення актуальних питань, тактика самоіронії ґрунтується на певному способі мислення сучасної людини. Іронічні висловлювання дозволяють спікеру здійснювати вплив, уникаючи критичного сприйняття [17, с. 1]. Паралінгвістичні та просодичні засоби як маркери іронічної інтенції мовця допомагають реципієнту розпізнати іронічний смисл: “... *musste an dem Tag... hatte ich ja noch die Welt zu retten.*” [3], “*Also bei mir wird das zu Hause manchmal gesagt, dass ich noch so ein Kind bin. Das ist ganz okay. Dann bin ich noch nicht so schlimm auf der linken Seite. Okay.*” [6], “*Ja, wie kommt man auf so eine schwachsinnige Idee, ein Hochhaus aus Holz zu bauen?*” [13].

Тактика саморозкриття орієнтована на надання ексклюзивного доступу до особистої інформації спікера і спрямована на показ відкритості і щирості спікера, має на меті отримати довіру реципієнта та підтримати високий рівень його зацікавленості. Тактика може базуватися на експлікації внутрішнього діалогу спікера, відповіді на можливі питання аудиторії: “*Irgendwann überraschte ich mich bei dem Gedanken: Was, wenn ich eines Tages bereue, was ich getan habe?*” [16].

Спікер розкриває свої інтимні стани, переживання у важкі моменти життя, про які не прийнято говорити назагал: “*Am 26. Januar 2015 so um die Mittagszeit riss mich meine kleine Alarmanlage aus einem Leben, das ich bis dahin wirklich sehr mochte. Binnen weniger Minuten entwickelte sich eine*

Panikattacke, die mir sofort unmissverständlich zu verstehen gab, dass mir jetzt mit Mitte zwanzig mein letztes Stündlein geschlagen hätte.” [10]. Надання конкретної дати і часу додає правдивості історії та викликає довіру у слухачів. Опис фізіологічних реакцій на емоційний стан призводить до емоційної афіліації (зараження) аудиторії і створює значний чинник впливу: “*Schwindel setzte ein, mein Verstand setzte aus, das Herz schlug mir bis zum Hals.*” [10]. Безполучниковий зв'язок, паралельні структури частин, що містять морфемні, фонетичні повтори створюють певний ритм і сприяють навіюванню.

Використовуючи лексичні одиниці з високою інтенсивністю емотивності, мовець передає свою внутрішню боротьбу, що підкреслює ексклюзивність інформації, якою він ділиться з аудиторією: “*Also, ich bin seit 17 Jahren knapp schwerbehindert und tatsächlich fällt mir die Vorbereitung für den heutigen Abend verdammt schwer...*” [8]. Відчуття винятковості підвищує самооцінку слухачів і дозволяє спікеру отримати довіру аудиторії, долаючи бар'єри в спілкуванні на початку промови і підтримуючи відповідну атмосферу протягом спілкування. Лексичними маркерами достовірності висловленого виступають часове позначення *seit 17 Jahren*, епістемічний прислівник *tatsächlich*.

Стратегія аргументації націлена на залучення раціональної й емоційної сфери свідомості адресата та есплікується через систему засобів різних мовних рівнів. За допомогою **тактики інформування** (констатації позитивних та негативних фактів) мовець подає інформацію в потрібному йому ракурсі, використовуючи засоби підтвердження достовірності, наприклад статистичні дані, результати досліджень: “*Circa 12 Millionen Menschen in Deutschland leiden, Studien der Gesellschaft für Psychiatrie und Psychotherapie zufolge, gegenwärtig an einer Angsterkrankung.*” [10]. Дослідники зазначають залежність ефективності та переконливості промови TED Talks від використання цифр і фактів [9, с. 12].

Наводячи цифрові дані, спікер доводить актуальність і важливість теми своєї промови. Посилання на спеціальні дослідження покликані підкреслити обізнаність в темі, підтвердити та підсилити його позицію. Статистичні дані орієнтовані на раціональне сприйняття. Для включення до сфери комунікативного впливу емоційної сфери реципієнта в промову включають «зайві» тлумачення, що увиразнюють «сухі» цифри, змушують реципієнта несвідомо приміряти на себе

ситуацію. Такій психологічній реакції слухача сприяють відомості про частотність *jeder vierte, häufiger*: “25 Prozent, also jeder vierte der hier lebenden Menschen werden im Laufe ihres Lebens Bekanntschaft mit einer Angststörung machen.” [10]. Реалізація позитивного смислу через негативну конструкцію з елементами *keine, kaum* привертає увагу реципієнта, підсилює емотивність: “Keine psychische Störung wird in Deutschland häufiger diagnostiziert, über kaum eine andere Krankheit wird seltener gesprochen.” [10].

Тактика ілюстрування спрямована на створення у реципієнта образів, що викликають потрібні асоціації. Мовці послуговуються широким спектром стилістичних засобів: авторськими метафорами, гіперболами, епітетами, емоційно-оцінною лексикою, фонетичними та лексичними повторами. Експресивні синтаксичні конструкції, як парцеляції, однорідні члени речення, є джерелом значної мовної експресії. Відсутність сполучника перед останнім однорідним членом сигналізує про відкритість кінця висловлювання, можливість продовжити думку мовця: “Da muss man vielleicht kurz dieses Bild anschauen. Unser Planet, unsere Dienstleistungsmaschine. In Wirklichkeit der einzige, den wir haben. Da draußen ist es -273°C – der nackte Tod. Diese Dienstleistungsmaschine produziert eben Dinge, die ganz wichtig für unser Überleben sind: sauberes Wasser, saubere Luft, Biodiversität.” [13].

Тактика прогнозування розвитку подій уможливує введення слухачів у тему, підкреслюючи компетентність спікера: “Die moderne zivilisierte Gesellschaft hält ein viel breiteres Spektrum an angstausslösenden Situationen für uns bereit. Und je größer dieses Spektrum wird, desto höher ist die Wahrscheinlichkeit, dass unsere kleine Alarmanlage eines Tages anfängt zu spinnen.” [10]. В наведеному прикладі представлені метафори, наприклад: *unsere kleine Alarmanlage*, персоніфікація через введення дієслова *spinnen*. Порівняльна конструкція несе функціонально-стилістичне навантаження і підтримує логічність викладення думки.

В тактиці обґрунтованих оцінок спікер мотивує своє судження через наведення об’єктивних факторів (або поданих аудиторії як такі), вибудовуючи логічний ланцюжок: “Doch nach jeder Flasche lag ’ne nächste Flasche und so weiter und so weiter. Es wollte einfach nicht aufhören. Ich fühlte mich richtig klein und machtlos, ich kann doch nicht die ganze Welt aufräumen.” [15].

Аналіз мовного матеріалу доводить, що наводячи об’єктивну інформацію, спікери одночасно

апелюють до емоцій аудиторії, вибираючи емотивно навантажену лексику (прикметники, підсилювальні частки, прислівники-інтенсифікатори), лексичні (тотожні, синонімічні), фонетичні повтори, паралельні синтаксичні конструкції. Сугестивні мовні засоби – повтори, однорідні члени речення, поєднанні сполучником, паралельні конструкції сприяють навіюванню, впливу на підсвідомість реципієнта. Крім того на всіх рівнях мови добираються одиниці, що є типовими для побутово-розмовного мовлення і не створюють труднощів в сприйнятті інформації. Ця тактика також може поєднуватися з тактикою солідарності з реципієнтом через акцентування спільності цінностей, досвіду, проблем.

Через **тактику каузації дії** мовець передає мотивацію певних дій, обґрунтовуючи їх розкриттям причинно-наслідкового зв’язку: “Und wenn ich mit meinen Kindern darüber diskutiere, wie das so aussieht und wo die Probleme liegen, und am Schluss fragen sie dann: “Wirklich?” Und sie sind oft schlauer als Erwachsene – “Und warum macht keiner was?” Und die härteste Frage am Schluss: “Und was machst du?” Das ist etwas, was mich angetrieben hat, zu sagen: Ich will anders bauen [13].

Підсумовуючи розповідь про розмову зі своїми дітьми, спікер підкреслює причину свого рішення, оформлюючи вставну конструкцією з відповідною інтонаційною моделлю: “Das ist etwas, was mich angetrieben hat, zu sagen: Ich will anders bauen.” Ілюстрування мотивації прийняття рішення через діалог, залучає аудиторію до створення ілюзії співучасті і дозволяє досягнути позитивної оцінки рішення мовця. Згадка про дітей мовця (більш розумні, ніж дорослі і можуть поставити наївне, але жорстке питання, що змінює ставлення до проблеми) апелює до емотивної сфери реципієнтів і експлуатує один із стереотипів мислення. Включення прямої мови спрямоване на залучення інтонаційних засобів привертання і затримки уваги, експресивних синтаксичних конструкцій для емоційного підсилення висловлювань.

Потужним засобом впливу на реципієнта є **тактика протиставлення**, що ґрунтується на антитезі: “Früher war nicht alles besser. Aber früher war alles verbindlicher. Früher haben wir Songs gehört wie “Love me do”, heute hören wir “Call me maybe”. Früher haben wir Filme geschaut, in denen, es hieß, hier Prinzessin Leia, jeder kennt die Szene “I love you” und Han Solo sagt: “I know”. Heute schauen wir Filme, in denen Will fragt: “Will you marry me?” und April antwortet: “Definitely. Maybe. I have to think about it.” [12].

Особливо підкреслюють контраст контекстуальні антоніми, паралельні синтаксичні конструкції, анафора, включення прямого мовлення. Короткі діалоги-цитати з відомих фільмів як натяк, орієнтовані на обізнаного реципієнта, що інтимізує комунікацію, наближає мовця до слухача, викликає потрібні асоціації і впливає на емоційну сферу. Додатковим фактором впливу є поєднання мультимодальних засобів передачі інформації: візуальна презентація кадрів з фільмів та реплік персонажів.

Тактика апеляції до авторитетів спирається на вказівку на джерела інформації, думки лідерів думок, експертів галузі. Розгортання інформації про авторитетну особу може відбуватися поступово для збереження ефекту інтриги, затримання фокусу уваги публіки. Надані в парцельованій конструкції прізвище та статус авторитету після неозначеного займенника *jemand* в базовому реченні є комунікативно більш значущими й акцентованими: *“In dieser Phase habe ich jemanden getroffen, Friedrich Schmidt-Bleek, ein Pionier in der Ökologie, in der Ressourcen-Effizienz, und der hat mir die Augen geöffnet.”* [13]. Як явище експресивного синтаксису парцеляція прикладок дозволяє підвищити інформативність висловлювання в поєднанні з емоційно-експресивним наголошуванням, що підсилює переконливість висловлювання.

Стратегія спонукання в промовах TED реалізується з метою вплинути на розумовий та емоційний стан реципієнта для досягнення змін у свідомості, що реалізуються у практичній діяльності. Спікер ділиться зі слухачами своїм унікальним життєвим досвідом, рецептом успіху чи своїми помилками, передаючи свої ціннісні установки.

Тактика заклику аудиторії до певних дій є потужним інструментом комунікативного впливу спікера на емоційно-вольову сферу реципієнта і передбачає усвідомлення необхідності реалізувати або не реалізувати дію. Прямий спосіб вираження спонукальної модальності репрезентований формами дієслів в наказовому способі однини і множини: *“Hab Angst, lass sie zu, lass sie passieren, schau dir an, fühle, was sie mit dir macht und fühle, dass sie eigentlich gar nichts macht.”* [10], в дійсному способі теперішнього часу однини і множини: *“Du setzt dich mit viel Motivation daran.”* [12], модальними дієсловами: *“Das müssen wir mit den anderen auch machen.”* [6].

Серед непрямих способів реалізації спонукання, використаних спікерами TED, зустрічаються морфологічні: через форму дієслова 1

особи однини теперішнього часу дійсного способу: *wünsche ich mir*, в умовному способі: *was ich gern hätte*, лексичні: одиниці з відповідною семантикою: *eine Bitte habe ich*.

Комунікативний намір мовця за вибраною стратегією виразно передають риторичні питання [2, с. 207]. Спонукальна модальність есплікується через риторичні питання: *“Ich frage euch jetzt hier: was würdet ihr tun, wenn ihr super mutig werdet, was würdet ihr tun, wenn ihr super mutig werdet.”* [3]; стверджувальні речення з аксіологічною модальністю: *“Gerade in einer Zeit wie heute halte ich es für ganz ganz besonders wichtig, dass wir selber denken, Dinge hinterfragen, die wir nicht verstehen...”* [16]; стверджувальні речення, що містять маркери модальності категоричної достовірності з семами «*важати*», «*знати*»: *“Ich bin fest davon überzeugt, dass jeder einzelne hier in diesem Raum ebenfalls Fähigkeiten besitzt, der für den Schutz unserer Lebensgrundlage einbringen kann.”* [15].

Конвергенція різнорівневих лінгвостилістичних засобів зумовлює значний експресивний ефект: *“Wir müssen bewusster kommunizieren. Ich weiß, Kommunikation ist ein Minenfeld. Da ist es egal, ob es um die politische Meinung, die religiöse Identität, die neue Frisur der Freundin oder um diesen großartigen Vorschlag des Chefs geht, das ist echt kompliziert. Aber gerade deshalb ist es wichtig, ob dieses Vielleicht, dass ich gerade im Begriff bin zu sagen, wirklich dahin kommt oder ob ich das sage, weil ich es gewohnt bin, an der Stelle was zu sagen oder ob ich dieses irgendwie nur sage, weil ich noch ein bisschen mehr Zeit brauche um darüber nachzudenken, was ich gleich sage.”* [12].

Серед стилістичних засобів вирізняються як фонетичні, лексичні, так і синтаксичні: ритміко-інтонаційна будова, асонанс, алітерація; типові та авторські метафори, контекстуальні антоніми, лексичні повтори (варіативні, тотожні, однокореневі, синонімічні); паралельні синтаксичні конструкції, полісендитон, ланцюжки однорідних членів речення, конструкції риторичних питань, інверсія.

Особовий займенник *ich* може використовуватися спікером в сенсі «*ти, ми*» [4, с. 128], або узагальнено «*всі*». Дейктичний повтор *ich* або *wir* є засобом інтимізації мовлення і додатковим чинником формування позитивної реакції на висловлювання. Ці особові займенники є дейктичними маркерами, що співвідносяться з категорією «*свій/чужий*». Позначення себе як свого в конкретній спільноті допомагає мовцю отримати довіру

і вплинути на прийняття рішення слухачами щодо змін у відношенні до предмету мовлення та у своїй поведінці.

Підкреслюючи актуальність свого життєвого досвіду, особистої історії, унікальність та цінність своїх знань щодо вирішення проблем, перевірених особисто, спікер використовує **тактику попередження**. Мовець попереджає про небажані для адресата наслідки, пропонуючи дієві способи запобігти такому розвитку подій. Спікер застосовує застереження від повторення помилок, яких сам припустився: *“Machen sie nicht den selben Fehler wie ich, suchen sie sich rechtzeitig Hilfe. Wenn sie krank werden, reden sie über das, was mit ihnen passiert.”* [8]. Тактика реалізується через імперативну форму дієслова в спонукальному реченні, яке містить заперечну частку.

Спікер як експерт галузі передає застереження від прогнозованих негативних наслідків: *“Wir werden die Bauindustrie der Welt nicht mit Ausbildungsprogrammen [in den] nächsten 30 Jahren umdrehen. Diese Zeit haben wir nicht. Wir können es mit solchen Systemen machen und das ist das, was unsere Idee dahinter ist, dass wir maximal schnell, maximal viele andere Menschen erreichen, die das tun wollen.”* [13]. Розповідні речення з дієсловами у формі теперішнього і майбутнього часу із заперечною часткою також експлікують інтенцію мовця. Експресивність висловлювання формується метафоричним використанням дієслова *umdrehen*, численними фонетичними, лексичними повторами, паралельними синтаксичними конструкціями, інверсією.

Тактика «сторітелінгу» спрямована на встановлення емоційного зв'язку зі слухачем. Історія повинна бути захопливою і віральною, відповідати сучасним суспільним трендам. Сторіфікована комунікація несе декілька базових емоцій, оскільки слухач насамперед емоційно «переживає» досвід і проектує його на своє життя, звертаючись потім до раціонального аналізу [18]. Апелювання до власного досвіду мовця викликає найбільшу довіру, підштовхує до прийняття головної думки автора.

Президент і куратор щорічної конференції TED Кріс Андерсон в своїй книзі «Успішні виступи на TED» [1] зауважує, що ядром виступу є особиста історія. А в найкращих історіях йдеться про силу ідей та зміну долі, що дає енергію для розвитку. Кріс Андерсон дає кілька порад щодо створення вдалої історії: «Розповідайте про героя, якому ваші глядачі зможуть співчувати. Створюйте напруженість за рахунок цікавості, інтриги або

реальної небезпеки. Використовуйте оптимальну кількість деталей. Недостатньо деталей – розповідь недопрацьована. Забагато деталей – нудна. Наприкінці зробіть правильний висновок. Він може бути веселим, зворушливим чи відвертим».

Історія може займати всю промову, може ілюструвати тільки її частину, як правило, з неї починається виступ спікера. Захоплююча історія розгортається від експозиції і зав'язки до кульмінації і розв'язки за художнім шаблоном композиції. Сторітелінг базується на міфологічному мисленні [14, с. 3] та архетипних образах колективного позасвідомого, що дозволяє просто донести до слухача складні ідеї і вплинути на раціональну та емоційну сферу особистості.

В межах тактики сторітелінгу мовець використовує широку палітру засобів комунікативного впливу на реципієнта. Достовірність життєвої історії підкреслюється вводом у розповідь фактичного матеріалу, імітацією живих діалогів, розкриттям особистих думок. Розповідаючи про захоплюючу ідею, яка реалізована командою його однодумців, спікер використовує послідовно велику кількість питань, ілюструючи жваву дискусію в логічному розгортанні актуальної теми: *“Es schwirrten so viele Fragen in unseren Köpfen herum.”* [11].

Еліптичні речення імітують спонтанність живого спілкування, підвищують емотивність, актуалізують увагу слухачів. Особливої експресивності набуває діалог з еліптичними, парцельованими питальними реченнями і короткою емоційною відповіддю через окличне слово-речення: *“Aber wie kommt es dazu, dass wir so etwas gemacht haben? Dass wir so viel Zeit investiert haben und am Ende drei Monate lang in Sri Lanka im Matsch standen und diese Brücke gebaut haben? Für ein Praktikum? Für eine Vorlesung an der Uni? Für einen Arbeitgeber? Nein!”* [11].

Лексичні одиниці з емотивно-оцінною конотацією, градацією ознаки регулюють емоційне налаштування реципієнта: *“Dieser Zeitraum war ein absoluter Gang durch die Hölle... Und die Wochen danach waren sehr hart, aber das vielleicht Unangenehmste war, mich damit auseinander zu setzen, wie sich dieses Ereignis auf meine Familie auswirkte.”* [8].

Різні види повторів акцентують увагу реципієнта на ключових поняттях, підвищують динамічність мовлення, залишають мнемонічні сліди. Повтори використовуються як засоби зв'язності тексту, збільшення семантичного обсягу мовних одиниць, емоційного насичення промови,

створення ритму, реалізації емпатичної функції висловлювання: “*Mit jedem Schritt, den wir gehen, werden unsere Ideen nicht nur größer und kreativer, sie werden auch komplexer und anspruchsvoller. Mit jedem neuen Projekt fordern wir uns ein Stückchen mehr heraus. Und mit jeder neuen Herausforderung übernehmen wir Verantwortung – Verantwortung für uns selbst, aber auch für die anderen Mitglieder und die Menschen, denen wir damit helfen.*” [11].

Висновки. Проведений аналіз виступів спікерів TED Talks дозволив визначити комунікативні стратегії та тактики мовленнєвого впливу на аудиторію. Комунікативна стратегія встановлення контакту реалізується через тактики інтимізації спілкування, солідарності з реципієнтом, залучення реципієнта. В стратегії самопрезентації спікер впливає на слухачів через тактики самооцінювання, зовнішнього оцінювання, самокритики,

самоіронії, саморозкриття. Стратегія аргументації есплікується через тактики інформування, ілюстрування, прогнозування розвитку подій, обґрунтованих оцінок, каузації дії, протиставлення, апеляції до авторитетів. В межах стратегії спонування в промовах TED реалізуються тактики заклику, попередження, «сторітелінгу». Спектр мовних засобів, застосований спікерами для досягнення комунікативного впливу, включає як специфічні засоби вербалізації певної тактики, так і загально використані в різних стратегіях і тактиках. Спікерами широко використовуються вербальні засоби емоційного налаштування реципієнта та сугестивної дії, що впливають на підсвідомість поза раціональним мисленням. Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні конвергенції мультимодальних засобів комунікативного впливу у промовах TED Talks.

Список літератури:

1. Anderson C. TED Talks : The Official TED Guide to Public Speaking: Tips and Tricks for Giving Unforgettable Speeches and Presentations. Brealey Publishing, Nicholas, 2018.
2. Bezugla L. Rhetorische Aussagen und Aufforderungen im deutschsprachigen dialogischen Diskurs. *Text und Diskurs*. 2015. No 8. S. 197–211. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-4a0d339c-1da0-4379-b047-0d05832ee988/c/Lilia_Bezugla.pdf (date of access: 27.05.2023).
3. Bobach L. Zeitmanagement? So ein Schwachsinn... URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oy2yKVy7bx0&t=1s> (date of access: 26.05.2023).
4. Carlo G. S. Patterns of clusivity in TED talks: When ‘you’ and ‘i’ become ‘we’. *Iberica*. 2018. P. 119–144. URL: <https://www.researchgate.net/publication/324795608> (date of access: 27.05.2023).
5. Diezemann D. Was würdest Du einen Transgender fragen? URL: https://www.youtube.com/watch?v=REOjxEFw_dY (date of access: 26.05.2023).
6. Dueck G. Komfortzone Zukunft oder Wider die Gewöhnung! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QxtDdEMp9w4> (date of access: 27.05.2023).
7. Klemfuss N., Prinzmetal W., Ivry R. B. How Does Language Change Perception: *Frontiers in Psychology*. 2012. Vol. 3. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00078> (date of access: 26.05.2023).
8. Kösling H. Jung & krank. Wie lebt man mit chronischer Erkrankung? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AbJtp1jrT0c&t=84s> (date of access: 26.05.2023).
9. Legrain M. The Art of Public Speaking: Machine Learning and Natural Language Processing To Analyze TED Talks. 2022. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4084043> (date of access: 24.05.2023).
10. Mehner D. Hurra, ich hab Angst! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j6xmH7pRW8g&t=3s> (date of access: 26.05.2023).
11. Müller A.&Himmelsbach Th. Selbständigkeit fördert Verantwortung. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XsrUZ0wz9vo&t=75s> (date of access: 26.05.2023).
12. Neidhardt F. Die Vielleicht-Ära. Unverbindlichkeit im Alltag. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F8RJNMA9UFs> (date of access: 26.05.2023).
13. Rhomberg H. Auf Holz gebaut. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TpJXd2dR9oc> (date of access: 27.05.2023).
14. van Krieken K., Sanders J. Framing narrative journalism as a new genre: A case study of the Netherlands. *Journalism*. 2016. Vol. 18, no. 10. P. 1364–1380. URL: <https://doi.org/10.1177/1464884916671156> (date of access: 26.05.2023).
15. Venugopal T. Warum wir uns für Müll bücken sollten. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BKGVuigNNVY> (date of access: 25.05.2023).
16. Weinmayer T. Grenzen im Kopf URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NUSPZpHLLo8> (date of access: 26.05.2023).

17. Wieslander M. Challenging and destabilizing official discourses: irony as a resistance resource in institutional talk. *Culture and Organization*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1080/14759551.2019.1699093> (date of access: 27.05.2023).

18. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух та серця. Київ : Наш Формат, 2020. 184 с.

Litvinova M. M. LANGUAGE IMPLEMENTATION OF COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS IN TED TALKS SPEECHES

The article identifies communicative strategies and tactics effectively used by German-speaking TED Talks speakers. Within the communicative strategy of establishing contact with the audience, the tactics of intimate communication, solidarity with the recipient, and involvement of the recipient are analyzed. The speaker shortens the distance to the listener, creates illusions of the shared conceptual and linguistic picture of the world, direct dialogues, spontaneity and informality of communication.

The strategy of self-presentation is explained through the tactics of self-evaluation, external evaluation, self-criticism, self-irony, and self-disclosure. The speaker's tactics are aimed at building trust in the speaker's competence, positive attitude of the audience, creating an illusion of the personal connection, and maintaining a high level of interest.

The strategy of argumentation is carried out through the tactics of informing, illustrating, forecasting the development of events, justified assessments, causation of actions, contraposition, appeals to people of authority. The speaker aims to prove the relevance and importance of the topic of one's speech, reliability of the provided information, one's competence, correctness of one's vision of the problem and its solution.

As part of the motivation strategy, TED Talks speakers use the tactics of appeal, warning, and "storytelling". Communicative tactics allow the speaker to influence the mental and emotional state of the recipient, to achieve the desired changes in his/her consciousness.

Effectiveness of the analyzed communicative tactics is based on the convergence of different levels of linguistic and stylistic resources of the language with the use of evaluative, emotional, ironically marked, stylistically reduced vocabulary, expressive syntax structures, paralinguistic and prosodic means. In TED Talks speeches the deictic units to reduce distance, lexical markers of credibility, and means of suggestive influence are widely used.

Key words: *communicative strategy, communicative tactics, TED Talks, German-speaking speakers, language means, emotionality, communicative influence.*

Mamedova A. I.

Nationale Universität Saporischschja

DEUTSCHE VOLKSRÄTSEL UND IHRE RHYTMISCHE STRUKTUR

У статті “Німецькі народні загадки та їх ритмічна структурування” розглянуто ритмічні моделі німецьких народних загадок. Загадка як суто фольклорний жанр відрізняється багатосторонністю та багатоаспектністю. Саме це різноманіття загадки як жанру, багатогранність роблять її об’єктом вивчення багатьох гуманітарних дисциплін. Тексти загадок становлять собою чималий інтерес з точки зору своєї просодичної організації. Саме тексти віршованих німецьких народних загадок є об’єктом цієї статті, її предметом виступає їх ритмічна організація. В роботі послідовно розглянуто такі основні поняття просодики, як інтонація, ритм, а також його ієрархічна система, яка складається з складу, слова, синтагми, ритмічної групи, рядків та строф. Ритмічна група, що складається щонайменше з одного наголошеного і кількох ненаголошених складів, виступає основною одиницею цієї системи. В текстах загадок заявлено не тільки прості, але й складні ритмічні групи, які містять два чи більше наголошених складів, що мають наголос різного ступеня сили. Саме розташування наголошених і ненаголошених складів є основою розподілу поетичної мови на розміри, що традиційно поділяються на шість віршованих розмірів. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє припустити існування двох груп в царині німецьких народних загадок. Презентантами першої групи виступають загадки з простими і загадки з комбінованими віршованими розмірами. Друга група включає в себе три підгрупи – двох-, трьох- і чотирьох членні загадки. Найбільш поширеними розмірами виступають ямб і хорей. До чистих віршованих розмірів належить також трискладовий дактиль. Представлено в текстах загадок і комбіновані розміри. Найбільш поширеними двоскладовими виступають ямб – хорей, ямб – анапест, анапест – хорей та інші. Яскравим прикладом трьох складових заявлено хорей – анапест – ямб, ямб – дактиль – хорей. Чотирьох членна група заявлено комбінацією розмірів ямб – дактиль – анапест – хорей. Окреслено в статті і перспективи подальших розвідок в розробці проблеми німецької народної загадки з огляду на їх ритміко-мелодійну структуру, жанрово-мовленнєву специфіку та логіко-семантичну організацію.

Ключові слова: німецька віршована загадка, просодика, інтонація, ритмічна група, віршовані розміри, ямб, дактиль, хорей, анапест.

Problemformulierung. Traditionelle sprachliche Phänomene, sprachliche und konzeptionelle Weltbilder, Texte und Diskurse, Gattungen und Stile etc. erscheinen in der Perspektive moderner sprachwissenschaftlicher Vorstellungen von der untrennbaren Einheit von Sprache und Kultur auf neue Weise. Dieses System stellt keine Ausnahme von einem so rein folkloristischen Genre wie einem Rätsel dar, dessen Interpretation durch Vielschichtigkeit und Vielseitigkeit gekennzeichnet ist.

Analyse aktueller Forschungsergebnisse und der Wissenschaftsliteratur. Verschiedene Quellen der Referenzliteratur definieren ein Rätsel als eine allegorische Beschreibung eines Objekts oder Phänomens, das erkannt werden muss; alles Geheimnisvolle, Zweifelhafte, Unbekannte, das Neugier, Anspielungen oder Andeutungen erregt; „ein Lied, das während der Wahrsagerei an Feiertagen und Tauen gesungen wird und als eine Aufgabe, ein Spiel,

das gelöst werden muss; ein Geheimnis, etwas Unbekanntes“ [1: 291]. Das Rätsel wird auch als „in geistiges Produkt betrachtet, das in Form eines Mystery-Werbespots in den Massenmedien verwendet werden kann“ [2: 56].

Die Vielfalt der Interpretationen des Genres und seine Vielseitigkeit machen das Mysterium zum Untersuchungsgegenstand in vielen humanitären Disziplinen. Auch im Hinblick auf seine prosodische Organisation ist es von großem Interesse.

Das Ziel des Artikels ist die Analyse der Texte von deutschen Rätseln aus der Sicht ihrer rhythmischer Gestaltung. Gegenstand dieses Artikels sind daher die deutschen Volksrätsel in ihrer Versform und deren rhythmische Gestaltung. Unser Ziel ist es, die Wege und Methoden der Organisation von Rätseln in der versierten Form zu modellieren. Bevor direkt zur Umsetzung dieses Ziels übergegangen wird, muss die Frage nach der Stellung des

Rhythmus im prosodischen System der Sprache geklärt werden.

Präsentation des Hauptstoffes. Wie es bekannt ist, ist die Intonation eines der Hauptkonzepte der Phonetik im Allgemeinen und der Prosodie im Besonderen. Als phonetisches Phänomen wurde es in den Werken vieler Wissenschaftler berücksichtigt. Solche Sprachwissenschaftler wie K. Winkler, O. von Essen, H. Klinghard das grammatisches Mittel, S.I. Bernstein, L.W. Schtscherba glauben, dass die Intonation das phonetische Mittel ist. Erschienenene Definitionen der Intonation duplizieren sich in vielerlei Hinsicht, aber viele Wissenschaftler (O. Essen, M. Romportl, E. Stok, O. A. Nork) sind sich einig, dass die Intonation ein Komplex aus mehreren Komponenten ist und zwar von der Tonhöhe, den Pausen, dem Akzent, der Intensität und dem Rhythmus [3: 220]. Hinzu kommen die Stärke des Klangs, die Dauer in der Einheit von Melodie, Rhythmus, Akzentverteilung und Tempo. Infolgedessen erscheint die Intonation als „ein rhythmische und melodische Sprachmuster, das als Mittel zum Ausdruck syntaktischer Bedeutungen und emotionaler und ausdrucksstarker Färbung dient“ [4: 424].

Einer der Hauptbestandteile der Intonation ist nach den gegebenen Definitionen der Rhythmus – regelmäßige Wiederholung ähnlicher und vergleichbarer sprachlicher Einheiten, die strukturierende, textbildende und ausdrucks-emotionale Funktionen erfüllen, „periodische Wiederholung ähnlicher Ereignisse in einer bestimmten Reihenfolge, die durch die Bildung einer dynamischen Spitze der Komposition zu einem Ganzen vereint sind, wobei die Perioden sowohl lang als auch kurz sein können, während das Konzept des Rhythmus nur die Struktur beeinflusst, aber nicht die Dauer“ [5: 198], „eine regelmäßige oder relativ unregelmäßige Abfolge betonter und unbetonter Silben im gesprochenen Text“ [3: 245].

Der Begriff des Rhythmus in der Phonetik ist sehr eng mit seiner Definition in der Kunst und Literaturwissenschaft verknüpft. So ist Rhythmus ei „die regelmäßige periodische Wiederkehr ähnlicher Phänomene, die sich zeitlich oder räumlich ersetzen“, im zweiten Fall eine geordnete Abfolge von Werkelementen auf allen Ebenen ihrer Struktur; die periodische Wiederholung vergleichbarer Sprachabschnitte wird in den Gedichten kanonisiert.

Aus phonetischer und literaturwissenschaftlicher Sicht können Rhythmusseinheiten Silbe, Wort, Syntagma, rhythmische Gruppe, Zeile, Strophe sein. Zusammen bilden sie ein bestimmtes hierarchisches System. Die Haupteinheit dieses Systems ist eine rhythmische Gruppe, die aus mindestens einer betonten und meh-

ren daran angrenzenden unbetonten Silben besteht. Es gibt komplexe rhythmische Gruppen, die zwei oder mehr betonte Silben enthalten, die unterschiedliche Stärkegrade in der Stimme haben. Die rhythmische Gruppe wird durch eine melodische Bewegung vereint, die perkussiven Worte einer rhythmischen Gruppe bilden eine enge bedeutungsvolle Einheit.

Der in der Literaturwissenschaft existierende Größenbegriff deckt sich weitgehend mit dem Begriff einer rhythmischen Gruppe. Größe (Meter) ist definiert als ein ideales Schema. Sie unterscheiden sich vom Rhythmus dadurch, dass letzterer eine echte Vielfalt der Betonungsverteilung im Gedicht darstellt.

Die Anordnung betonter und unbetonter Silben ist die Grundlage der klassischen Einteilung der poetischen Sprache in Dimensionen. In modernen philologischen Studien werden traditionell sechs Versgrößen unterschieden: Jamben, Choreas, Daktylen, Anapestes, Spondees und Amphibrachen. Der Jambus setzt den Wechsel unbetonter und betonter Silben voraus, der durch das Schema grafisch hervorgehoben wird (◡ —), Choreas – betonte und unbetonte Silben (— ◡); für Daktylen sind eine betonte und zwei unbetonten Silben (— ◡ ◡), Anapestes: zwei unbetonte und eine betonte (◡ ◡ —), Spondees: zwei betonte Silben zusammen (— —), Amphibrachen hat solch eine Silbenfolge, wie unbetonte – betonte – unbetonte (◡ — ◡).

Eine kontinuierliche Stichprobe lässt vermuten, dass es im Bereich der deutschen Volksrätsel zwei Gruppen gibt: Rätsel mit einfachen und Rätsel mit kombinierten gereimten Dimensionen. Die zweite Gruppe umfasst drei Untergruppen – zwei-, drei- und vierteilige Rätsel. Im Korpus der versierten Rätsel erscheinen Jamben und Choreas in einfachen Dimensionen. Gleichzeitig ist Jambisch, wie Beobachtungen des Materials zeigen, das am weitesten verbreitete Phänomen

Es springt und schwingt (◡ — ◡ —), *Ist kugelrund* (◡ — ◡ —),

Von ihnen hohl – (◡ — ◡ —), *Was ist das wohl?* (◡ — ◡ —) **{Ball}**.

Es wird sogar in ziemlich großen Formen beobachtet: Es ist die wunderschönste Brück', Worüber noch kein Mensch gegangen. Doch ist daran ein seltsam Stück, Dass über ihr die Wasser hängen Und unter ihr die Leute geh'n, Ganz trocken und sich froh anseh'n. Die Schiffe segelnd durch sie zieh'n, Die Vögel sie durchfliegen kühn. Doch stehet sie im Sturme fest, Kein'n Zoll noch Weggeld zahlen lässt {Regenbogen}.

Den zweiten Platz in Bezug auf die Nutzungsproduktivität belegt Choreas:

Viele Regeln drin und Texte (— ∪ — ∪ — ∪ — ∪).
Was ist das? Errat's als Erster (— ∪ — ∪ — ∪ — ∪)
 ∪) **{Lehrbuch}**,
Auf der Wiese ruhig liegen (— ∪ — ∪ — ∪ — ∪)
Junge, weiße, schöne... (— ∪ — ∪ — ∪ — ∪)
{Ziegen}.

Bei der Verwendung von Chorea in den Rätseln wird häufig seine verkürzte Form beobachtet, was auf das Fehlen der letzten unbetonten Silbe schließen lässt:

Weiß wie Schnee (— ∪ — ∪), *Grün wie Gras* (— ∪ —),
Rot wie Blut (— ∪ —), *Was ist das?* (— ∪ —)
{Kirsche}.

Der Chorus ist wie Jambisch nicht nur für kleine, sondern auch für relativ große Versformen charakteristisch. Lassen Sie uns dies anhand eines **einzeiligen** Gedichts veranschaulichen:

Groß wie eine Maus, treibt **“Jamben – Chorea”**:
Von allen Seiten liest man das ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —,
So bekommt man altes Maß — ∪ — ∪ — ∪ —
{Elle},

“Jamben – Anapestes”:
Wer geht bald als Zwerg, bald als Riese mit dir?
 ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — **{Das ist der Schatten neben dir}** ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —,

(Dieses Rätsel ist auch insofern interessant, als sie sich auf beide Teile eines Rätsels und einer Vermutung reimt, die jeweils eine andere Größe haben);

“Anapestes – Chorea”:
Aus dem Grund bis zum Mund ∪ ∪ — ∪ ∪ —,
Von dem Mund bis in Grund ∪ ∪ — ∪ ∪ —
Steigt ein Zucker aus und ein: — ∪ — ∪ — ∪ —
Ratet, was es möge sein! — ∪ — ∪ — ∪ —
{Kuss},

“Daktylen – Jamben”:
Was kann zu gleicher Zeit ∪ — ∪ — ∪ —
Stehen und gehen — ∪ ∪ — ∪,
Hängen und stehen — ∪ ∪ — ∪,
Liegen und gehen? — ∪ ∪ — ∪ **{Uhr}**,

“Daktylen – Chorea”:
Lange Johann — ∪ — ∪,
Stieg up de Stang — ∪ ∪ —!
Weiht de Wind so — ∪ — ∪,
Bummelt ein Ding — ∪ ∪ — **{Hopfen an der Stange}**,

“Daktylen – Anapestes”:
Der Schnee wird weich ∪ — ∪ ∪ —,
Es taut der Teich ∪ — ∪ ∪ —,
Lang wird der Tag — ∪ ∪ —.
Wann ist das? Sag! — ∪ ∪ — **{Im Frühling}**.

Die folgenden kombinatorischen Formen gehören zur Untergruppe der dreigliedrigen Rätseln

“Chorea – Anapestes – Jamben”:
Es ist fein und wohl bereit — ∪ — ∪ — ∪ —,
Speist die ganze Christenheit — ∪ — ∪ — ∪ —,
Wird weder gebraten noch gesotten ∪ — ∪ ∪ —
 ∪ — ∪ — ∪,
Doch stündlich zur Speise angeboten ∪ — ∪ ∪ —
 ∪ — ∪ — ∪ **{Mutterbrust}**,

“Jamben – Daktylen – Chorea”:
Es ist kein Baum ∪ — ∪ — ∪ —
Und hat doch Blätter ∪ ∪ — ∪ —,
Hat keinen Mund — ∪ ∪ —
Und spricht vom Wetter ∪ — ∪ — ∪ —.
Ja, es erzählt gar viele Sachen — ∪ ∪ —
Gar viele Sachen ∪ — ∪ — ∪ —;
Manche zum Weinen — ∪ ∪ — ∪ —
Und manche zum Lachen ∪ — ∪ ∪ — ∪ **{Buch}**.

Neben den aufgeführten gibt es noch eine weitere, **vierköpfige** Untergruppe der Rätsel, die nach dem Modell gebildet wird **“Jamben – Daktylen – Anapestes – Chorea”**:

Zwei Väter und zwei Söhne ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
Schossen drei Hasen schöne — ∪ ∪ — ∪ — ∪ —,
Ein jeder hat einen ganzen ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪ —
Getragen in seinem Ranzen ∪ — ∪ ∪ — ∪ — ∪ —
{der Vater, der Sohn, der Großvater}.

Die vielfältigen Kombinationsmöglichkeiten versierter Größen in den Rätseln lassen sich in tabellarischer Form zusammenfassen.

Tabelle 1

Versgrößen deutscher Versrätsel

Einfache	Kombinatorische		
	zweigliedrige	dreigliedrige	viergliedrige
Jamben	Jamben – Chorea	Chorea – Anapestes – Jamben	Jamben – Daktylen – Anapestes – Chorea
	Jamben – Anapestes		
	Jamben – Daktylen		
Chorea	Anapestes – Chorea	Jamben – Daktylen – Chorea	
	Daktylen – Anapestes		

In der Tabelle 1 wird die Vielfalt poetischer Größen und ihrer Kombinationen durch die poetische Funktion von Rätseln im Rahmen ihrer kognitiv-kommunikativen Spezifität erklärt. Da werden auch ihr überzeugendes, ausdrucksstarkes und ornamentales Potenzial betrachtet.

Zusammenfassend stellen wir fest, dass solche rhythmischen Muster für deutsche Reimrätsel charakteristisch sind, dass aufgrund der Tradition zwei-

silbige Jamben und Choras als Reimtakete gelten. Viele Rätsel nutzen nicht nur reine Dimensionen, sondern auch deren Kombinationen. Die am weitesten verbreiteten Kombinationen sind zweisilbiger Jambus und Choras, zweisilbiger Jambus und dreisilbiger Anapestes sowie zweisilbiger Choras und dreisilbiger Daktylus. Ein solches Reim Maß wie Spondees wird in Rätseln praktisch nicht verwendet.

Schlussfolgerungen. Weitere Forschungen zur Entwicklung des Problems deutscher Volksrätsel erscheinen nicht nur im Hinblick auf ihre rhythmisch-melodische Struktur, sondern auch im Hinblick auf ihre Genre-Sprachspezifität, logisch-semantische Organisation, konzeptionelle Struktur, die letztendlich eine geben kann, vielversprechend allgemeine Vorstellung von ihrer kognitiven und kommunikativen Spezifität als besondere Gattung der mündlichen Volkskunst.

Literatur:

1. Wahrig Deutsches Wörterbuch (in 6 Bdn). Stuttgart : Brockhaus, 1983. 906 S.
2. Brockhaus Lexikon. München : dtv, 1989. 335 S.
3. Стеріополо О. І. Теоретичні засади фонетики німецької мови. Вінниця: Нова книга, 2004. 320 с.
4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К. : Академія, 2003. 464 с.
5. Stock E. Zur Entwicklung der Aussprachforschung und Aussprachschulung. 1979. S. 211–240.
6. Helmstetter R. Lyrik, Gedichte und poetische Sprache. Einführung in die Literaturwissenschaft. Stuttgart, Weimar : Metzler, 1995. 454 S.
7. Рибна Н.В. Просодичні засоби актуалізації ритмічної структури навчального тексту (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі підручників з англійської мови): Автореф. ... дис. канд. філол. н. / 10.02.04. Львів, 2005. 20 с.

Mamedova A. I. GERMAN FOLK RIDDLES AND THEIR RHYTHMIC STRUCTURING

The article "German folk riddles and their rhythmic structuring" deals with the rhythmic models of German folk riddles. Riddle as a purely folklore genre is versatile and multifaceted. It is the diversity of the mystery as a genre, its multifacetedness that makes it the object of study in many humanitarian disciplines. Riddle texts are of considerable interest from the point of view of their prosodic organization. It is the texts of poetic German folk riddles that are the object of this article; its subject is their rhythmic organization. The work consistently examines such basic concepts of prosody as intonation, rhythm, as well as its hierarchical system, which consists of a syllable, a word, a syntagm, a rhythmic group, lines and stanzas. A rhythmic group consisting of at least one stressed and several unstressed syllables is the basic unit of this system.

In the texts of the riddles, not only simple, but also complex rhythmic groups are declared, which contain two or more stressed syllables, which have different degrees of strength on the voice. The arrangement of stressed and unstressed syllables is the basis for the division of poetic language into dimensions, which are traditionally divided into six poetic dimensions.

The analysis of the empirical material suggests the existence of two groups in the realm of German folk riddles. The presenters of the first group are riddles with simple and riddles with combined verse dimensions. The second group includes three subgroups – two-, three-, and four-part riddles. The most common sizes are iambic and chorea. The three-syllable dactyl also belongs to the pure verse dimensions. Presented in the texts of riddles and combined sizes. The most common two-syllables are iamb chorei, iamb – anapest, anapest chorei, and others. Chorei anapest iambic, iambic dactyl chorei is declared as a vivid example of three syllables. The four-member group is declared by the combination of sizes of iambic dactyl anapest chorei. The article also outlines the prospects for further research in the development of the problem of German folk riddles in view of their rhythmic-melodic structure, genre-speech specificity and logical-semantic organization.

Key words: German poetic riddle, prosody, intonation, rhythmic group, poetic measures, iambic, dactyl, chorea, anapest.

Ніконова В. Г.

Національна академія Служби безпеки України

РИТОРИКА ВІЙНИ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОЛІТИКУМІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ ТА БОРИСА ДЖОНСОНА)

У запропонованій розвідці вивчаються лінгвопрагматичні особливості риторики війни в англійському політикумі другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Дослідження риторики політичних промов В. Черчилля та Б. Джонсона з позицій лінгвопрагматики дозволяє виявити еволюцію риторики війни в англійському політикумі протягом зазначеного періоду, що визначає актуальність теми запропонованої розвідки.

Мета статті – розкриття особливостей риторики Холодної та сучасної «гарячої» війни в Україні в англійському політикумі шляхом порівняльного аналізу політичних промов В. Черчилля та Б. Джонсона.

У статті для відбору та інвентаризації фактичного матеріалу використано описовий метод із прийомами лексичного, стилістичного, прагматичного аналізу.

Ілюстративним матеріалом дослідження постають знаменита «Фултонська промова» В. Черчилля та звернення Б. Джонсона до українського парламенту у 2022 році під час російсько-української війни. Зазначені промови ілюструють дихотомію «холодної» і «гарячої» війни, що уможливорює порівняльний аналіз специфіки відношень між адресантом та адресатом, інтенційності політичної риторики війни, а також мовних засобів і риторичних фігур, що використовуються для створення прагматичного ефекту риторики війни в англійському політикумі другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Проведене дослідження демонструє, що еволюція риторики війни в англійському політикумі другої половини ХХ – початку ХХІ століття має такі характерні риси: 1) риторика війни переходить від ідеологічного наративу про застереження щодо можливого військового вторгнення до прагматичного наративу про реальне військове вторгнення; з огляду на це змінюється й інтенційність промов: якщо ідеологічна риторика війни має на меті застерегти щодо можливої агресії, то прагматична риторика під час відкритої збройної агресії переконує адресата в можливості перемоги, піднімаючи бойовий дух адресата, та висловлює підтримку стороні, яка захищається; 2) взаєморецепція адресанта й адресата залишається незмінною, з фокусом на протиставлення «свій – чужий», де адресат та адресант перебувають на полюсі «свій»; 3) застосування мовних засобів і риторичних фігур підсилює дихотомію «свій – чужий», при цьому ідеологічна риторика війни частіше послуговується ідіоматичними виразами й синтаксичним паралелізмом, у той час як прагматична риторика війни частіше використовує лексичні повтори.

Ключові слова: риторика війни, адресант, адресат, взаєморецепція адресанта з адресатами, інтенційність, риторичні фігури, В. Черчилль, Б. Джонсон.

Коли говорять гармати, музи мовчать.

Марк Тулій Цицерон

Постановка проблеми. На сучасному етапі серед основних принципів дослідження мовних явищ особливе місце посідають дослідження риторики мовленнєвої діяльності.

Досвід, набутий під час Другої світової війни, продемонстрував роль промов національних лідерів як потужної психологічної сили, здатної підтримувати бойовий дух воїнів і їхню віру у пере-

могу. Промови політичних лідерів втілювали не лише політичні ідеї, а і людські відчуття, емоції і враження, що, виражені словом у тексті, мають велику силу впливу на психоемоційну сферу свідомості і залишаються актуальними навіть після багатьох років. Події, що зараз відбуваються у світі, включаючи чисельні військові конфлікти, стали невід’ємною частиною національного життя в усіх його проявах: політичних, інформаційних, соціальних, мистецьких і приватних. Вони проникають у нашу реальність, додаючи

гіркоти й трагізму до вже не надто оптимістичної картини [4, с. 106].

На сучасному етапі розвитку суспільства Холодна війна та сучасна «гаряча» війна в Україні постають протистоянням двох світів – демократичного та тоталітарного. У цьому аспекті дослідження риторики війни у політичних промовах В. Черчилля та Б. Джонсона з позицій лінгвопрагматики дозволить виявити еволюцію риторики війни в англійському політикумі протягом другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що визначає актуальність теми пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ч. Морріс, який є автором терміну «прагматика» і засновником семіотики, вважав риторику безпосередньою попередницею лінгвістичної прагматики (*цит. за* [7, с. 250]). Риторичні правила відображаються в комунікативних принципах Г. Грайса, таких як принцип інформативності, принцип істинності, принцип релевантності та принцип ясності висловлювання [11, с. 44]. Сучасна прагматична лінгвістика також продовжує риторичну спадщину в теоріях мовленнєвих актів Дж. Остіна [8], Дж. Серля [15] та ін. Поняття ілюквативної сили, перлюквативного ефекту, прагматичної пресупозиції, комунікативної компетенції та комунікативного ефекту розкривають риторичні аспекти у визначенні комунікативних намірів, впливу на адресата, оцінки контексту мовленнєвого акту, системи знань про правила мовної комунікації, комунікативних стратегій та тактик [5, с. 20].

Риторика війни поставала предметом дослідження низки науковців [10; 13; 14; 16; 17], однак на сучасному етапі розвитку лінгвістики результати проведених досліджень варто доповнити аналізом лінгвопрагматичного аспекту риторики війни, зокрема, окрім вивчення власне наративу війни, звернутися до специфіки відношень між адресантом та адресатом, визначити інтенційність політичної риторики війни, а також проаналізувати мовні засоби й риторичні фігури, що використовуються для створення прагматичного ефекту риторики війни в англійському політикумі другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Метою статті є розкриття особливостей риторики Холодної та сучасної «гарячої» війни в Україні в англійському політикумі шляхом порівняльного аналізу політичних промов В. Черчилля та Б. Джонсона.

Ілюстративним **матеріалом** дослідження постають знаменита «Фултонська промова» В. Черчилля та звернення Б. Джонсона до україн-

ського парламенту у 2022 році під час російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Як зазначав Ж. де Лабрюєр [2], французький філософ ХVІІ ст., вміння переконувати є ключем до успіху в житті. Красномовство є необхідним для того, щоб люди нас правильно розуміли, як у приватному, так і у публічному житті, а також у професійній діяльності.

Відмінність між поняттями «красномовство», «ораторське мистецтво» і «риторика» полягає у наступному. Красномовство є природним талантом. Красномовна людина виражає свої переконання та відчуття, у що щиро вірить сама. Оратор, на відміну від красномовної людини, не завжди поділяє переконання й ідентифікується з інформацією, що передається. Оратор враховує ситуацію, мету мовлення, характеристики аудиторії та використовує комунікативні засоби, що найбільш ефективні для даного контексту [6, URL]. Оратор вивчає техніки красномовства, аналізує їх та використовує у своїх виступах, розвиває навички та стратегії успішного спілкування. Ефективність мови оратора залежить не лише від його щирості, але й від його знань і навичок [1, с. 20].

Риторика (від гр. *rhetorike* ‘наука ораторського мистецтва’), своєю чергою, визначається як наука про красномовство й ораторське мистецтво. Вона вивчає методи переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей [3, с. 109]. Сучасна риторика орієнтується на філософсько-антропологічні концепції, що визнають унікальність, складність і багатовимірність людської природи [1, с. 20].

Дослідження з риторики мовленнєвої діяльності базуються на інтеграції різних дисциплін, таких як філософія, соціологія, антропологія, лінгвістика, культурологія та психологія. Риторика використовує ці знання для розробки своїх теоретико-методологічних концепцій і їх практичної реалізації в різних сферах суспільного життя, як у публічній, так і у приватній сфері.

Сьогодні у дослідженнях із риторики актуалізуються теми війни та збройного конфлікту, оскільки, по-перше, вони займають центральне місце в людському досвіді, а по-друге, саме у зв'язку між риторикою та збройним конфліктом чи війною виробляється те, що С. Цимбала назвав «основними цінностями цивілізованого життя» [10, с. 12].

Зв'язок теми війни / збройного конфлікту та політичної риторики можливо визначити у такий спосіб. Протягом усієї історії тема війни / зброй-

ного конфлікту займала центральне місце в політиці [16, с. 3]. Війна, як припускає Р. Рейд, є одночасно «історичною ситуацією, яку можна ідентифікувати», та «особливою риторичною ситуацією», такою, яка «викликає багато риторичних зусиль, адресованих різним аудиторіям і пропонуючи різні точки зору» [14, с. 259]. Війни, як стверджував С. Цимбала, «є політичними створіннями. Вони ведуться з політичних мотивів, їх підштовхують політичні пристрасті та припиняють через політичне обґрунтування перемоги та капітуляції» [10, с. 2]. Політичний (і, зокрема, риторичний) елемент у війні полягає не стільки в деталях стратегії чи тактики, скільки у формуванні плану цілої війни, кампанії і часто навіть битви [13, с. 66].

Кожна війна має свій наратив. Війни ґрунтуються на наративах; вони виникають, розвиваються і закінчуються відповідно до своїх наративів. Риторика війни виконує три ролі: забезпечує «організаційну основу для політики», представляє «логіку війни», засновану на «екзистенційному баченні», і служить «риторичним посібником для того, як аргументувати й описувати війну» [17, URL]. Не менш важливим є те, що для солдатів, які фактично беруть участь у бойових діях, і для цивільних осіб на «домашньому фронті» риторика війни служить зміцненню морального духу [17, URL].

Еволюція наративів про війну дозволяє зрозуміти природу, включаючи політичну та риторичну, збройних конфліктів минулого та сьогодення. Їхні головні сюжети – ідентифікація сторін збройного конфлікту, визначення його природи, формулювання залучених ставок і бажаних цілей разом із визначенням засобів і тривалості – домінують у публічних репрезентаціях, дискусіях та описах збройного конфлікту [13, с. 67].

Розглянемо особливості наративу Холодної війни в політичній риторичі В. Черчилля та наративу «гарячої» війни в політичній риторичі Б. Джонсона:

В. Черчилль: *A shadow has fallen upon the scenes so lately lighted by the Allied victory. Nobody knows what Soviet Russia and its Communist international organization intends to do in the immediate future or what are the limits if any to their expansive and proselytizing tendencies* [9, URL].

Б. Джонсон: *Day after day missiles and bombs continue to rain on the innocent people of Ukraine. In the south and the east of your wonderful country, Putin continues with his grotesque and illegal campaign to take and hold Ukrainian soil* [12, URL].

Як демонструють наведені приклади, основою наративу Холодної війни у риторичі В. Черчилля постає нав'язування ідей та експансивна політика, що реалізовано у його промовах за допомогою *expansive and proselytizing tendencies*. Однією з ключових тем у риторичі Холодної війни постає невизначеність (*nobody knows*) щодо найближчого майбутнього (*in the immediate future*). У той час як риторика «гарячої» війни Б. Джонсона оперує вже реальними загрозами, такими як атаки з використанням зброї (*missiles, bombs*) щодо невинних жителів країни (*innocent people of Ukraine*). Свою прихильність до України в цьому збройному конфлікті Б. Джонсон виражає епітетом із позитивною оцінкою *wonderful country*, у той час як дії агресора характеризуються епітетом із негативною оцінкою *grotesque and illegal campaign*. Можна стверджувати, що риторика Холодної війни В. Черчилля ідеологічна, у той час як риторика «гарячої» війни Б. Джонсона – прагматична, оскільки політик спирається на реальні військові дії, що вже відбуваються на території України.

Важливим аспектом вивчення риторичі війни в англійському політикумі постають відносини між адресатом та адресантом. Зокрема, аналіз наведених фрагментів промов політиків і комунікативних ситуацій, в яких ці промови було виголошено, дозволяє говорити про те, що, незважаючи на наявність конкретного адресата, а саме – аудиторії, до якої безпосередньо звертається політик, його промови також апелюють до широких мас населення, оскільки саме від суспільної думки залежить те, як буде розвиватися війна, незалежно від того, «холодна» вона чи «гаряча». Тому, говорячи про відносини між адресантом та адресатом у політичних промовах, що аналізуються, варто зазначити, що їх основною метою постає не скільки інформування, скільки переконання широкого адресата у правомірності участі у такій війні.

Інтенційність політичної промови в контексті риторичі війни ілюструють такі текстові фрагменти:

В. Черчилль: *If the Western Democracies stand together in strict adherence to the principles of the United Nations charter, their influence for furthering these principles will be immense and no one is likely to molest them. If, however, they become divided or falter in their duty and if these all-important years are allowed to slip away then indeed catastrophe may overwhelm us all* [9, URL].

Б. Джонсон: *And when we look at the heroism of the Ukrainian people and the bravery of your*

leader Volodymyr Zelenskyu – we know that Ukraine will win. And we in the UK will do everything we can to restore a free sovereign and independent Ukraine [12, URL].

Як засвідчують наведені фрагменти, ідеологічна риторика у промові В. Черчилля має на меті застерегти адресата щодо небезпеки бездіяльності (*indeed catastrophe may overwhelm us all*). Б. Джонсон виголошує свою промову уже під час відкритої збройної агресії, а тому застереження вже є неактуальним. Головна мета його прагматичної риторики «гарячої» війни – переконати парламент України та український народ у можливості перемоги над агресором (*Ukraine will win*) і висловити свою підтримку (*we in the UK will do everything we can...*).

Засоби взаєморецепції адресанта й адресата ілюструють такі фрагменти:

В. Черчилль: *From what I have seen of our Russian friends and Allies during the war, I am convinced that there is nothing they admire so much as strength, and there is nothing for which they have less respect than for weakness, especially military weakness. [...] We cannot afford, if we can help it, to work on narrow margins, offering temptations to a trial of strength* [9, URL].

Б. Джонсон: *They are committing war crimes, and their atrocities emerge wherever they are forced to retreat [...] We know what happens to the people left in the in clutches of this invader. [...] We cannot make the same mistake again. And it is precisely because of your valour, your courage, your sacrifice that Ukrainians now control your own destiny* [12, URL].

В обох випадках політики використовують особові займенники *I (we, you) / they* для створення протиставлення «свій – чужий», у такий спосіб представляючи адресата промови як «свого», а ворога – як «чужого». Протиставленню «свій – чужий» сприяє також і використання мовних засобів, що виражають позитивну чи негативну оцінку (В. Черчилль: *Russian friends and Allies*; Б. Джонсон: *war crimes; atrocities*), а також ідіоматичних виразів, що більш характерне для ідеологічної риторики війни В. Черчилля (*to work on narrow margins*).

До того ж, створенню образу «свій – чужий» сприяє і застосування окремих риторичних фігур.

Зокрема, промовам В. Черчилля властивий паралелізм (*there is nothing they admire so much as strength, and there is nothing for which they have less respect than for weakness*) і метафоричність мовлення (*offering temptations to a trial of strength*), у той час як Б. Джонсон частіше послуговується повторами (*because of your valour, your courage, your sacrifice*), хоча метафоричність мовлення також властива і його промовам (*in clutches of this invader*).

Висновки. Проведене дослідження політичної риторики війни В. Черчилля та Б. Джонсона постає спробою застосувати засади лінгвопрагматичного підходу до вивчення риторики війни в англійському політикумі другої половини ХХ – початку ХХІ століття. У ході дослідження виявлено, що еволюція риторики війни протягом наведеного періоду змінилася наступним чином: 1) наратив війни трансформується з ідеологічного наративу застереження проти військової агресії до прагматичного наративу протистояння реальному військовому вторгненню; з огляду на це змінюється й інтенційність промови: якщо ідеологічна риторика війни має на меті застерегти, то прагматична риторика війни під час відкритої збройної агресії переконує в можливості перемоги, піднімаючи бойовий дух адресата, та висловлює підтримку стороні, яка захищається; 2) взаєморецепція адресанта й адресата залишається незмінною і може бути схарактеризована дихотомією «свій – чужий», де адресат та адресант знаходяться разом на полюсі «свій»; 3) застосування мовних засобів і риторичних фігур має на меті посилити протиставлення «свій – чужий» та диктується вимогами часу (риторика війни в обох випадках базується на мовних засобах вираження оцінки та метафоричності, однак ідеологічній риторичній війни властиві такі мовні засоби й фігури, як ідіоматичні вирази й синтаксичний паралелізм відповідно, у той час як прагматична риторика війни найчастіше послуговується повторами).

Перспективним для подальших досліджень постає лінгвопрагматичний аналіз риторики війни у порівняльному аспекті, зокрема, із залученням промов політиків із протилежних сторін збройного конфлікту.

Список літератури:

1. Колінько М. В. Риторика для політологів. Київ: ФОП Халіков Р. Х., 2022. 127 с.
2. Лабрюєр Ж. де. Характери, або Звичай нинішнього віку. Пер. з франц. Київ: Пульсари, 2009. 364 с.
3. Макович Х. Я., Вербицька Л. О., Капітан Н. О. Словник термінів і понять з риторики. Львів: [б. в.], 2016. 140 с.

4. Маленко О. Риторика війни в сучасному українському поетичному дискурсі. *Український світ у наукових парадигмах*. 2016. № 3. С. 105–113.
5. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика. 2-ге вид., стер. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.
6. Цицерон Марк Тулій. Три трактати про ораторське мистецтво. URL: http://lib-net.com/content/10236_Mark_Tylliii_Ciceron_Tri_traktati_pro_oratorske_mistectvo_fragmenti.html (дата звернення: 25.05.2023).
7. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник. Київ: Артєк, 1998. 336 с.
8. Austin J. L. *How to do things with words*. Cambridge: Harvard University Press, 1962. 174 p.
9. Churchill W. Iron Curtain speech. URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/cold-war-on-file/iron-curtain-speech/> (дата звернення: 25.05.2023).
10. Cimbala S. J. *The politics of warfare: Great powers in the twentieth century*. University Park: The Pennsylvania State University Press, 1997. 256 p.
11. Grice H. P. *Logic and conversation*. *Syntax and Semantics*. 1975. Vol. 3. P. 41–58.
12. Johnson B. Address to the Parliament of Ukraine. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/borisjohnsonukraineparliament.htm> (дата звернення: 25.05.2023).
13. Ornatowski C. M. Rhetoric goes to war: The evolution of the United States of America's narrative of the "War on Terror". *African Yearbook of Rhetoric*. 2012. Vol. 3. P. 65–74.
14. Reid R. F. New England rhetoric and the French war, 1754–1760: A case study in the rhetoric of war. *Communication Monographs*. 1976. Vol. 43. No. 4. P. 259–286.
15. Searle J. R. A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society*. 1976. Vol. 5. P. 1–23.
16. Ury W. *Getting to peace: Transforming conflict at home, at work, and in the world*. New York: Viking, 1999. 268 p.
17. Vlahos M. The long war: A self-fulfilling prophecy of protracted conflict and defeat. The National Interest on line. URL: <http://www.nationalinterest.org/Article.aspx?id=11982> (дата звернення: 25.05.2023).

Nikonova V. H. THE RHETORICS OF WAR IN ENGLISH POLITICUM OF THE SECOND HALF OF THE 20TH – BEGINNING OF THE 21ST CENTURY: LINGUOPRAGMATIC ASPECT (A CASE STUDY OF POLITICAL SPEECHES BY WINSTON CHURCHILL AND BORIS JOHNSON)

The proposed research studies the linguopragmatic features of the rhetorics of war in the English political community of the second half of the 20th – beginning of the 21st century. Studies of the rhetorics W. Churchill's and B. Johnson's political speeches from the standpoint of linguopragmatics reveal the evolution of the rhetorics of war in the English political community during the specified period, which determines the relevance of the topic of the proposed research.

The aim of the article is to reveal the peculiarities of the rhetorics of the Cold war and modern "hot" war in Ukraine in the English political community by way of a comparative analysis of W. Churchill's and B. Johnson's political speeches.

The article uses a descriptive method with the techniques of lexical, stylistic, and pragmatic analyses for the selection and inventory of illustrative material.

The famous "Fulton speech" by W. Churchill and B. Johnson's address to the Ukrainian parliament in 2022 during the war serve as illustrative material of the study. The given speeches reveal the dichotomy of the "cold" and "hot" war, which enables a comparative analysis of the specifics of the relationship between the addresser and the addressee, the intentionality of the political rhetorics of war, as well as the linguistic means and rhetorical figures used to create the pragmatic effect of the rhetorics of war in the English political community of the second half of the 20th – beginning of the 21st century.

The study demonstrates that the evolution of the rhetorics of war in the English political community of the second half of the 20th – beginning of the 21st century has the following characteristic features: 1) the narrative of the war moves from an ideological narrative to a pragmatic one of a real military invasion; in view of this, the intentionality of the rhetorics of war also changes: if an ideological rhetorics of war aims to warn, a pragmatic rhetorics of war during large-scale armed aggression convinces addressees of the possibility of victory, raising the fighting spirit of the addressee and demonstrating support to the defending party; 2) the mutual reception of the addresser and the addressee remains unchanged, with a focus on the opposition of "friend or foe", where the addresser and the addressee are both at the "friend" pole; 3) the use of linguistic means and rhetorical figures reinforces the opposition "friend or foe" as follows: while the ideological rhetorics of war more often uses idiomatic expressions and parallelism, the pragmatic rhetorics of war more often uses lexical repetitions.

Key words: addresser, addressee, mutual reception of addresser and addressee, intentionality, rhetorical figures, W. Churchill, B. Johnson.

Пальчевська О. С.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Шостак В. Р.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ОПОЗИЦІЯ ЖИТТЯ/СМЕРТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ «ЩОДЕННИКІВ ВІЙНИ»)

Розвідку присвячено репрезентації бінарної опозиції ЖИТТЯ/СМЕРТЬ в історіях людей, що стали свідками війни Росії проти України. У роботі висвітлено сучасні тенденції дослідження концептуальної опозиції ЖИТТЯ/СМЕРТЬ, з'ясовано специфіку їх трансформації та сприйняття в індивідуальній та колективній свідомості. Об'єктом дослідження є тексти вербалізатори репрезентовані концептуальною опозицією ЖИТТЯ/СМЕРТЬ. У статті було подано теоретичний матеріал про визначення поняття концепту, бінарної опозиції, мовної та концептуальної картин світу. Для детальнішого розбору наповнення та розширення концептів, їх було поділено на наступні семантичні сфери: ЖИТТЯ/ЧАС, де було проаналізовано найбільшу кількість – порівнянь, гіпербол, а також протиставлення («yesterday – today», «майбутнє – минуле»); СМЕРТЬ/ВТРАТА важливу роль у репрезентації якої відіграють квазісиноніми та евфемізація, як підкреслення табування певної теми; ЖИТТЯ/НЕВІДОМІСТЬ, СМЕРТЬ/НЕВІДОМІСТЬ, ЖИТТЯ/ГРА/ВИЖИВАННЯ, що переважно виражене використанням негативних епітетів та порівнянь; семантична сфера СМЕРТЬ/СТАТИСТИКА передається через гіперболи та метонімію. Наповнення концепту ЖИТТЯ зазвичай співвідноситься з поняттями вічності, плином часу, дією, щастям, рухом, світлом, теплом тощо, на протилежну концепту СМЕРТІ, що співвідноситься з поняттями темряви, холоду, смороду, хаосу, болю тощо. Наведений аналіз свідчить про набуття опозицією ЖИТТЯ/СМЕРТЬ нових значень та розширення конотацій, адже наповнення концептів трансформувалося та отримало новий ряд понять (таких як виживання, гра, статистика, даність, невідомість тощо). В результаті роботи виявлено використання стилістичних засобів, таких як: метафора, антитеза, порівняння, стилістичні атракції (квазісиноніми/суміжні значення), метонімія, перебільшення (гіперболи), лексичні повтори, що свідчить про розширення та трансформацію бінарної опозиції ЖИТТЯ/СМЕРТЬ та набуття ними нових конотацій.

Ключові слова: концепт, бінарна опозиція, порівняння, метафора, квазісиноніми.

Постановка проблеми. Концепт – термін, що належить до терміносистем багатьох гуманітарних наук: філософія, лінгвістика, літературознавство, культурологія тощо. У науковій літературі є безліч дефініцій цього поняття, адже воно є одним з ключових для дослідження мовної картини світу [4].

Вербалізація концептів часто передається в мові через порівняння або ж протиставлення. «Бінарна опозиція – універсальний принцип пізнання, організації знакових систем і властивість людського мислення, що полягає у сприйнятті та описі світу через парні, семантично протилежні категорії» [1]. Прикладами такої опозиції є протиставні поняття «життя/смерть», «добро/зло», «світло/темрява», «день/ніч», «краса/потворність» тощо.

Багато дослідників сходяться на думці, що протиставлення та порівняння протилежних понять

та сенсів закладено в людську природу та «відноситься до базових характеристик людського мислення» [1]. Іншими словами, людина отримує інформацію з навколишнього середовища, аналізує її і пізніше порівнює її з протилежним «кінцем» поняття. У такий спосіб у свідомості людини утворюються еквівалентні, але протилежно-рівні концепти, що протиставляються одне одному. Так, для прикладу, концепт «світло» існує лише в тому випадку, коли поруч з ним є опозиційний концепт «темрява» і навпаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні опозиції стали об'єктом досліджень багатьох вчених. Так, наприклад, О. Приходченко аналізує текстову площину цієї опозиції [3]. Метафори життя та смерті стали об'єктом досліджень І. Кожушко [2], С. Мартінек розглядає згадану опозицію з точки зору психолінгвістики [3].

Метою цієї наукової роботи є дослідження засобів текстової вербалізації опозиції ЖИТТЯ/СМЕРТЬ в розповідях людей, що стали свідками війни. Автори ставлять наступні завдання – дослідити стилістичні особливості вербалізації бінарної опозиції ЖИТТЯ/СМЕРТЬ на матеріалі щоденників війни. Матеріалом дослідження стали реальні історії життя людей описані в так-званих «Щоденниках війни» взяті з інтернет-ресурсу «Війна. Історії з України» (1).

Виклад основного матеріалу. Публіцистичний електронний словник української мови подає наступні лексико-семантичні варіанти лексеми *життя*: «Існування всього живого; протилежне смерть»; «Стан живого організму в стадії розвитку, зросту»; «Період існування когось-небудь; вік»; «Спосіб існування когось-небудь» [6].

Семантика ЖИТТЯ переважно співвідноситься з поняттями вічності, плином часу, дією, щастям, рухом, світлом, теплом тощо. Можемо спостерігати це в таких виразах і конструкціях: «Кожна хвилинка здавалася вічністю» (1), «Найцінніше – це життя» (1).

У публіцистичному електронному словнику української мови виокремлено наступні лексико-семантичні варіанти номінації *смерть*: «Припинення життєдіяльності організму і загибель його; припинення біологічного обміну речовин в організмі або його частині»; «Припинення існування людини, тварини; протилежне життя; кончина, скін» [6].

Смерть асоціюється у першу чергу з поняттями «болю, страждання, пролитої крові, руїни, сморіду, хаосу» [5]. Також акцентується увага на відсутності сенсу. Можемо спостерігати це в таких виразах і конструкціях: «...senseless deaths» (1), «there is no resurrection of the dead» (1).

Останнім часом, у період збройної агресії Росії проти України поняття ЖИТТЯ/СМЕРТІ набули нових смислів та концептуалізації у свідомості людей. Розповідаючи свої історії, люди акцентують свою увагу на співставленні ЖИТТЯ з такими поняттями, як *цінність, везіння, щастя, чудо* тощо: «...і ми, на щастя, залишилися живі...» (1), «It was just unbelievable that we stayed alive» (1), «... were lucky enough to survive...» (1), «I must cherish every minute» (1), «When you hear that someone has survived there [in Bucha], it is a miracle.» (1).

В українській мові уявлення того, що ЖИТТЯ реалізуються у контексті опозиції ПЕРВИННЕ/ВТОРИННЕ: «Я надіюся, що кожен з нас оцінив життя, оцінив, які речі головні, а які другорядні. Оцінив, що людина – це головне.» (1), «Війна змі-

нила наші пріоритети. Виявилось, що просто жити – вже добре. Тепер це найдорожча валюта на біржі цінних паперів.» (1).

Використання порівнянь та гіпербол акцентує увагу на швидкоплинності життя: «Кожна хвилинка здавалася вічністю» (1), «Все стало схожим на мить.» (1), «more than three days ... felt like three weeks» (1), «every additional hour [of life] felt unreasonable and unnecessary.» (1).

Можна також зауважити використання опозиції *yesterday – today*. Проте, слід звернути увагу, що тут немає згадки про ще одну ланку *tomorrow*. Більш того, подання абстрактних понять у вигляді парних опозицій *минуле–майбутнє, вчора – завтра* передають невпевненість в завтрашньому дні: «I felt today as if I were standing with one foot stuck in yesterday.» (1), «Take відчуття, що минуле перестало існувати, то був лиш сон. Take відчуття, що майбутнього більше немає.» (1), «Більше немає вчора, більше не буде завтра. Просто доба плюсується до доби.» (1).

Також слід зазначити акцентування уваги саме на даті 24 лютого – початок повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Саме після цієї дати люди описують життя, як новий відлік: «24.02.2022 – це та дата яку не забудуть ніколи, це та дата, яка змінила життя мільйонів за одну мить, це та дата, з якої почала проливатись кров на нашої землі.» (1), «Все стерто і ми застигли, застигли в тому 24-му лютого, коли це все було добре...» (1), «Весна почалась на третій день повномасштабної війни. Take нині літочислення.» (1), «Як я уявляла мій перший день весни?? Точно не так. Замість того це 6-ий день війни!!» (1).

Тобто, наповнення семантичної сфери ЖИТТЯ/ЧАС виражається переважно через порівняння та протиставлення опозицій, як акцент на розбіжності понять до і після. Також варто зазначити використання метафор та епітетів, рефренів для вербалізації потоку часу з метою підкреслення швидкоплинності людського життя.

Якщо розглядати зв'язок номінації *час* і концепту СМЕРТЬ, можна прослідкувати співвіднесеність з окремою семантичною сферою СМЕРТЬ/ВТРАТА. Іншими словами міркування, про час в контексті смерті завжди зводиться до поняття втрати, кінця життя. Більшість цитат та висловів представлених саме для підсилення поняття *загибелі, згуби, смерті* тощо.

Використання суміжних значень, часткових синонімів та евфемізації показує, що тема смерті до останнього табується, або ж описується

через перебільшення поняття: “...but then she disappeared.” (1), “People disappear there all the time” (1), “They have clearly lost everything” (1).

Наближеною до семантичної сфери ВТРАТА є сфера НЕВІДОМІСТЬ. Варто наголосити, що вербалізатори НЕВІДОМОСТІ використовуються на позначення СМЕРТІ. Проте, як вже було неодноразово згадано, концепт дуже гнучкий тому може набувати нових значень, або ж значення може розширюватися в межах різних концептуальних одиниць. У нашому випадку, концепт ЖИТТЯ набув нового значення, та утворив окреме семантичне поле ЖИТТЯ/НЕВІДОМІСТЬ. Тому можна сказати, що існує дві споріднених за смислами семантичних сфери (ЖИТТЯ/НЕВІДОМІСТЬ та СМЕРТЬ/НЕВІДОМІСТЬ), кожна з яких має переважно негативну конотацію: «Щодня ти думаєш про те, останній це твій день чи все ж таки ні.» (1).

Якщо згрупувати усі вище проаналізовані твердження, можна зробити висновок, що ЖИТТЯ уподібнюється «*gri, новій реальності*», де в людини є лише одне життя, час її проходження постійно змінюються, а головна ціль – вижити. Тому можна утворити семантичні сфери ЖИТТЯ/ГРА та ЖИТТЯ/ВИЖИВАННЯ.

Знову ж таки з’являється використання порівнянь для опису картини того, що життя змінилось та підкреслює почуття безвихідності: «*a new narrative about our shared reality*» (1), «*It’s like in the movies...*» (1), «*Як мені без всепоглинаючої ненависті звикнути, що наше життя тепер якийсь довбаний морський бій? А5, А6 – мимо. С2, С3 – ранили. Д3, Д4... – смерть.*» (1), «*Тепер повсякденний розмірений спосіб життя перетворився на гру на виживання.*» (1), «*У мене нових звичок не з’явилося, з’явилась нова навичка – виживання... ні хвилини немає спокою за життя і здоров’я себе і своїх близьких, в якій би точці України вони не були.*» (1).

Уявлення про концепт трансформувалося в щось звичне і тому це можна концептуалізувати у групу текстових номінацій з семантикою СМЕРТЬ/СТАТИСТИКА: «*Сотий мертвий, вже просто рахується. Перший мертвий – був трагедією.*» (1), «*Тепер смерть не виглядає абсурдною, чи шокованою. Смерть тепер сумна статистика.*» (1), «*[смерть] ми сприймали як статистику.*» (1).

Використання порівнянь та перебільшень, наштовхує нас на думку, що смерть тепер звична річ, частина рутини і повсякденного життя. Розвиток такої думки також можна прослідкувати

в наступних виразах та реченнях: «*Не було жодного дня, коли я не прощався з життям.*» (1), «*Наступає ніч і кожен починає вслухатися у темряву... Здається що звідти на тебе будь якої хвилини може прилетіти щось, що обірве твоє життя. ... Але і до цього звикаєш.*» (1), “...people die every day” (1).

Акцентне виділення часу та його підкреслення, а також використання фразеологізмів, може свідчити про пристосування людей до небезпеки та смерті: «*and decided to accept her own death*» (1), «*Тоді я переосмислила суть смерті, точніше її причину. Я перестала боятися прильоту снаряду прямо в голову, адже це швидко. А ось померти з голоду в облозі міста – інша річ.*» (1), «*Мені страшно від того, що звістка про смерть не шокує. Мені страшно від того, що фото мертвих вулиць не спонукає відвести очі. Мені страшно від того, що мертва тіло не викликає біль.*» (1).

В наступних прикладах з метою підсилення поняття використовуються порівняння. Особливістю таких текстових вербалізаторів є еліптичність конструкцій та використання повторів, що поступово формують емоційний фон розповіді: “*We’ve seen people cooking meals right next to graves—one for an adult and one for a child.*” (1), “*There were a lot of corpses in the city: at bus stops, on benches. They would be wrapped in blankets and taken out.*” (1), «*Багато було трунів на вулицях.*» (1). Опис в одному реченні буденного ритуалу та сакральних образів використовується з метою продемонструвати те, що поховання людей стало такою ж рутинною як і приготування їжі чи поїздка на автобусі. Про це яскраво свідчить використання градації *in the city: at bus stops, on benches*.

Трансформація і розширення значення концепту СМЕРТЬ дозволяє нам краще зрозуміти чим зумовлене роздвоєння уявлення людей про концепт ЖИТТЯ. Травматичний досвід повномасштабного вторгнення 24 лютого заставив людей поділити своє життя на до та після. Яскравими прикладами слугують нижче наведені вирази та речення: «*Минуло два тиждні війни, а я вже не вірю, що колись було інше життя*» (1), «*В одній із них жінка поховала свою дочку просто у дворі. Я впізнала її на фото в новинах. Десь у іншому житті...*» (1), «*Думаю про те, що від моєї вулиці вдома майже нічого не залишилось і кожного дня згадую своє попереднє життя, де комфорт мав дуже велике значення.*» (1), “*The room I grew up in no longer corresponds to the life I lead – the life that is unfolding outside the*

window.” (1), “former life has been cut short... [life] starts from the beginning” (1).

Активно вживаються прикметники *минуле, попереднє, інше* разом з іменником *життя*. Тобто, можна припустити, що тепер більшість людей змушені залишити все, що мають і все, що надбали і “переродитися”, почавши жити з нуля. Як підтвердження цього можна навести наступні цитати: “It will never be like it was before. It probably shouldn't be.” (1), “Life will never be the same again!” (1), “We had left our entire lives behind us in a matter of minutes; our apartment, our house near Kyiv that we had spent so long saving up for, our jobs, everything.” (1).

Варто підкреслити, що «важливе місце серед фігур мови займають тропи – метафора, персоніфікація, алегорія, метонімія, синекдоха, алюзія» [7], які збагачують мову і надають розповідям емоційного підсилення чи емоційної напруги. Приклади цих засобів можна також побачити в наступних висловах: «Помер навіть вітер.» (1) де персоніфікація явища вказує на атмосферу життя під час війни; «Таке життя нагадує свічку... Будь-яка вібрація чи вітерець і настане нітьма.» (1) де використання метафори акцентує на «крихкості» життя, а лексему *смерть* замінено суміжним поняттям *нітьма*, що вказує на табування цього явища свідомістю людини; «Buchta is drowning in blood.» (1) де метонімія підкреслює всю трагічність, узагальнює і робить масштабним в своєму розумінні сказане.

Можна також прослідкувати використання алюзії на вторгнення російських військ, яке почалося о 5 ранку 24-го лютого: «Як я маю переконати дитину, що її життя чогось варте для всіх цих поважних і глибоко стурбованих людей у костюмах? Як я її переконаю, якщо далі їй все одно жити в світі, де на тебе просто так в будь-який момент (а зазвичай о п'ятій ранку) можуть скинути ракету» (1) та порівняння, як елементу акцентування уваги:

«Шановна мила іноземко, вам коли-небудь хотілося розбити телефон від заблурених фейсбуком картинок і підпису «потенційно небезпечний контент»?... Але цей небезпечний контент дуже реальний для нас в Україні. Бо цей контент і є наше життя сьогодні».

Висновки. Варто постулювати, що у процесі аналізу «Щоденників війни» було отримано нові данні про розширення значень концептуальних одиниць бінарної опозиції ЖИТТЯ/СМЕРТЬ, проаналізовано можливі способи їх вербалізації. В більшості випадків концепт ЖИТТЯ набув негативної конотації в деяких семантичних сферах, а концепт СМЕРТЬ описується в мові у вигляді евфемізмів. Також було виявлено широке використання стилістичних засобів – метафори, антитези, порівняння, стилістичної атракції, метонімії, перебільшення, лексичних повторів тощо. **Перспективним** вважаємо дослідження концептуальних утворень, представлених у «Щоденниках війни» в контексті перекладу.

Список літератури:

1. Бінарна опозиція // Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Бінарна опозиція](https://vue.gov.ua/Бінарна_опозиція) (дата звернення: 16.05.2023).
2. Кожушко І. А. Концептуальні опозиції здоров'я – хвороба, життя – смерть як засіб метафоризації мовного образу мобільного телефону. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. XXIII, ч. 3.
3. Мартінек С. Опозиційна метафора LIGHT/DARK за результатами асоціативного експерименту. Актуальні питання іноземної філології. 2019.
4. Пархоменко Н. О. Концепт «бідність» в німецькій фразеологічній картині світу : магістерська дисертація. Київ, 2019. 117 с., с. 13.
5. Приходченко О. О. Репрезентація опозиції ЖИТТЯ – СМЕРТЬ іконічними знаками-діаграмами (на матеріалі готичних романів про вампірів). Львівський філологічний часопис. 2019. № 5. С. 122–123.
6. Публічний електронний словник української мови. UKPLIT.ORG. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk> (дата звернення: 16.05.2022).
7. Чорнойван Н. В. Лексико-семантичні особливості промов американських політичних діячів XX–XXI століть. Київ, 2021. 29 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Війна. Історії з України. URL: <https://www.warstoriesukraine.com/> (дата звернення: 16.05.2023).

Palchevska O. S., Shostak V. R. THE OPPOSITION OF LIFE/DEATH IN THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES (BASED ON “WAR DIARIES”)

The research is devoted to the representation of the binary opposition LIFE-DEATH in the stories of people who witnessed the war. The paper highlights current trends in the study of the concepts of LIFE and DEATH, and reveals the specifics of their transformation and perception in individual and collective consciousness. The object of the study is the fragments represented by the conceptual opposition of LIFE-DEATH. The article briefly presents the theoretical material on the definition of the concept, binary opposition, linguistic and conceptual worldviews. For a more detailed analysis of the content and expansion of concepts, they were divided into the following semantic fields: LIFE-TIME, where the largest number of comparisons, hyperbole, and contrasts (“yesterday – today”, “future – past”) were analyzed; DEATH-LOSS, where quasi-synonyms and euphemisms play an important role in the representation of this semantic field, as emphasizing the taboo of a certain topic; LIFE-UNKNOWN/ DEATH-UNKNOWN, LIFE-GAME-SURVIVAL, which is mainly expressed by the use of negative epithets and comparisons; The semantic field DEATH-STATISTICS is filled with hyperbole and metonymy. The content of the concept LIFE is usually correlated with the concepts of eternity, time, action, happiness, movement, light, heat, etc. In contrast, the concept of DEATH is associated with the concepts of darkness, cold, stench, chaos, pain, etc. This analysis shows that the opposition LIFE-DEATH has acquired new meanings and expanded its connotations, as the content of the concepts has been transformed and received a new range of concepts (such as survival, game, statistics, givenness, uncertainty, etc.; movie, new reality, narrative, etc.). As a result of the work, the identification of the use of stylistic means, such as metaphor, antithesis, comparison, stylistic attractions (quasi-synonyms/adjacent meanings), metonymy, exaggeration (hyperbole), lexical repetition, indicates the expansion and transformation of the binary opposition LIFE-DEATH and the acquisition of new connotations.

Key words: *concept, binary opposition, comparison, metaphor, quasi-synonyms.*

Pietsukh O. I.

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

**COHESION AS A BASIC DISCOURSE CATEGORY
IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES**

This article concentrates on the comprehensive studying of the discourse and textual category of cohesion in the political discourse of the British parliamentary debates. To characterize different typical features of the parliamentary debates the interdisciplinary approach is involved encompassing discourse studies, sociolinguistics, ethnopsychology, as well as political science and cultural studies. The parliamentary debates form a specific speech genre with characteristic features reflecting their semantic, pragmatic, functional, organizational and structural peculiarities. The formation of the political discourse of the UK parliamentary debates' genre model is strongly influenced by the ethnocultural features formed by the ethnicity on the basis of language peculiarities, cultural autonomy, national-territorial specifics and national self-identification unity of the English ethnos. The political discourse of the British parliamentary debates is characterized by several cohesive types, including thematic, referential, connotative, metaphoric-associative, pragmatic, structural and compositional cohesion. The language means involved in the creation of the combinative moves of the parliamentary communicants are evaluative, emotive and expressive lexemes as well as phraseological units for intensifying the meaning of the provided speeches in the UK parliament and for stipulating the formation of highly positive self-image and deeply negative image of political opponents in the debates procedures. This research also deals with the extralinguistic factors that include the events and phenomena related to the political, economic and social spheres of the British society. Such debates represent the events and phenomena regardless the party that gains majority in the UK parliament. The paper analyses the Hansards of the UK parliamentary debates. Such debates represent the events and phenomena of the post – Thatcher period.

Key words: political discourse, parliamentary debates, speech genre, cohesion, themes, pauses, seriality, MPs.

Statement of the problem. Political institutions such as parliaments have acquired a fixed structure and procedure due to the set of conventionalized norms and standards, interaction patterns and decision-making routines. In the UK parliament the increasing interest for the study of parliamentary debates may be accounted for by the fact that Parliament has long been the so-called “most visible” of the all types of the British political institutions [10; 11]. Moreover, the UK parliament and its institutions have set the patterns for many democracies throughout the world. The legislative provisions of this parliament have a strong effect on the formation of legislative authorities in many countries, especially in the countries of the Commonwealth of Nations. Taking into consideration the significant role of the British parliament in the world, the importance of its decisions for the international political arena, nowadays its proceedings are widely broadcast, as well as widely highlighted and assessed in the national and international mass media, as well as represented in detail on the official website where the Hansard is available.

The studying of these transcripts facilitates the deeper insight into other nations' image of the world. It also helps for the understanding of the British national character and the ways it reflects the choice of certain language forms in the political discourse of the parliamentary debates.

Analysis of resent research and publications. Since the second half of the 20th century parliamentary discourse has become the object of scholarly research primarily in the fields of political sciences and sociology (P. Silk and R. Walters, R. Morgan and Cl. Tame, M. Olson and P. Norton, G. Copeland and S. Patterson), but only very recently has it become an interdisciplinary concern and involvement of different branches of linguistics (T. Carbó, S. Slembrouck, C. Ilie, I. Van der Valk, R. Wodak, T. van Dijk, S. Pérez de Ayala, J. Wilson and K. Stapleton, P. Bayleyetc). Specific features, structures and functions of parliamentary debates in different countries are analyzed in the works by A. Adonis, R. Bentley, W. Copeland, C. Patterson, R. Hart, C. Landtsheer. Cognitive basis, ideological background, strategies and tactics of par-

liamentary debates as a type of discourse are specified in the works by D. Coombs, J. Gumperz. The rituals of the election processes envisaged in the debates are considered in many scholastic works (W. Hauser and W. Singer, M. Banerjee, M. Weiner, R. Roy and P. Wallace etc). The analysis of the parliamentary debates as one of the most important types of official communication helps to better comprehend the British national character, as well as the political, economic and social processes of the nation.

Task statement. The aim of this paper is to define the peculiarities of the genre of parliamentary debates in the UK. It fulfills such tasks as defining the structural, semantic, thematic, pragmatic and cultural features of the UK parliamentary debates' genre. The material of the research is represented by the Hansard of the British parliamentary debates in the post-Thatcher era.

Outline of the main material of the study. Political discourse is a communicative situation that realizes emotional and informational interchange in the real socio-cultural situation [3; 7, p. 18; 8, p. 9], is stipulated by ethno-sociocultural and polytextual characteristics [1; 9] and is regulated by certain strategies and tactics of communication participants. Political discourse belongs to the institutionalized (status-oriented) type of the discourse that shows its participants as representatives of a certain social status, or social group. An institutionalized discourse is a powerful institution, the system of interpretations evaluations and relations attached and legitimized by social institutions. Political discourse as a type of an institutionalized discourse results in the formation of different speech genres that have their own characteristic features.

Parliamentary debates as a genre of the political discourse are characterized by specific structural, semantic, thematic, cultural and pragmatic features. Such features need to be studied in a mutual interconnection of discourse, social and cultural dimensions.

T. A. van Dijk claims that parliamentary debates, like all discourse, presuppose vast amounts of knowledge of their participants and its share among them; especially members of parliament need to learn about parliamentary procedures, and gradually, and more or less explicitly they acquire such knowledge and use it [5, p. 17; 6, p. 93, 94].

Text and discourse categories forming the genre of the political discourse of the UK parliamentary debates include discreteness, integrity, cohesion, intertextuality, interdiscoursology, modality, anthropocentrism and interaction. The dominant feature that characterizes the UK parliamentary debates is the highly emo-

tive, expressive and evaluative interaction between communicative partners. Political communication in the British parliament is limited by the impossibility to use invective, politically incorrect words; its rules and norms presuppose the demonstration of respect to the opponents. The UK parliamentary debates have strong metaphoricity of the interactions and theatrics of the communicative processes that turn the debates into a performance to stipulate effectiveness in reaching communicative goals.

The UK parliamentary debates as a genre of political discourse have peculiar structural, compositional, semantic, thematic, cultural and pragmatic parameters. To characterize such features the interdisciplinary approach is involved encompassing discourse studies, sociolinguistics, ethnopsychology, as well as political science and cultural studies. The formation of the political discourse of the UK parliamentary debates' genre model is strongly influenced by the ethnocultural features formed by the ethnicity on the basis of language peculiarities, cultural autonomy, national-territorial specifics and national self-identification unity of the English ethnos.

The characterized type of the political discourse is a highly institutionalized communication restricted by a certain political institute that represent stable complex of formal rules, principles, norms, inclinations aimed at regulating different spheres of human activity and organize them in the system of roles and status. But this type of discourse is not limited only to a set of institutionalized patterns as it is common for its functioning to have pragmatic, sociocultural and other communicative aspects that cannot be structured and restricted. Such features are non-institutionalized, presupposed by subjective interests, moods, attitudes, emotions etc. Thus, parliamentary debates show a compromise between constitutive and regulatory principles together with the everyday parliamentary practice. The harmonious unity of official protocol-stipulated and regulation-formed standardized features and emotive subjective highly spontaneous components form a multi-faceted model of the UK parliamentary debates.

The genre parameters of the UK parliamentary debates as a type of political discourse are reflected in the text and discourse categories intertwined with the English national character, traditions, cultural inclinations and peculiarities of institutionalized communication. Discourse categories demonstrate categorical system of multiaspectedness of the UK parliamentary debates.

Cohesion as a discourse category exists in the discourse practices in explicit and implicit facets being

realized by means of background knowledge, situational and contextual knowledge, encyclopedic terminological knowledge, as well as the situation within which message is produced and interpreted.

Preciseness, continuity and reliability of communicants' activity during the parliamentary debates is determined by **thematic cohesion**. Themes under discussion during the debates are subdivided according to the national and international issues. E.g.: main national topic *EDUCATION AND SKILLS* encompasses several interrelated topics: *Academic Boycott, Child Care, History Teaching, Literacy and Numeracy Standards, SEAL Programme, Looked-after Children, Apprenticeships, Children's Centres, Specialist Diploma* (HC Deb 28 Jun 2007: Column 454 – Column 468). These topics deal with multiaspected problems involving the whole spectre of educational system, i.e. primary and secondary education, assessment of pupils literacy and numeracy level, extra-curricular activities, higher education, as well as the looked-after children programmes.

Such a theme division is not universally established, as together with thematic division the British parliamentary debates are characterized by regional division. There are certain days in the parliament focused exclusively on the most urgent and widely discussed international affairs.

Therefore, the general thematic rubric *FOREIGN AND COMMONWEALTH AFFAIRS* has the following geographic subrubrics: *Cyprus, Romania, MiddleEast, Bulgaria, Antartica, Japan*, as well as subrubrics associated with the urgent international issues: *Drugs Trade, Consular services, Conference on Security and Co-operation in Europe* (HC Deb 28 November 1990: Column 852 – Column 886). Although the above-mentioned topics are geographically subdivided, the topics of the debates are not limited by a certain set of debatable issues. The discussed issues are of different global and regional status concerning the whole range of international and domestic policy, economy and social sphere, i.e. inner political affairs in various countries, environmental protection within the country and beyond, international security and cooperation in the world. Thematic multiaspectedness provides for deep and profound discussions of the state of affairs within the country and beyond. During parliamentary discussions on the urgent issues participants demonstrate complete awareness, competence and deep knowledge covering all the aspects of the topics under discussion.

Peculiar for the thematic cohesion in the UK parliamentary debates is a strictly regulated topic subdivision disabling any distractions from the dis-

cussed issues. All thematic blocks are narrowed to highly specialized microtopics that are separately thoroughly discussed but are interrelated within one general macrotopic. Clarity of communicants' active thematic discussions is a basis of **seriality** as a typical feature of the parliamentary debates. The grounding of debates' seriality is realized via thematic division of the parliamentary discussions. Actually, serial discourse is comprised of several parts, united thematically. This feature disables inclusion of any alternative occasional utterances within the thematic boundaries which are strictly controlled by the settled norms and regulators influencing the mode of behavior during the debates.

Every microtopical pattern is completed, as it is crucial to make a conclusion and integrate with the other microtopics within the boundaries of a certain macrotopic. Variative nonlinear pattern of debates is unacceptable causing chaotic disordered mode of debates. Thus, political discourse of the UK parliamentary debates functions as an invariant that is stable and unchanged despite the circumstances.

Referential cohesion is based on the correlation between produced text message and real events, situations, facts and their participants. Created discourse always reflects subjective image of the real world and engages a lot of potential recipients by means of triggering some information.

To guarantee the correctness of their statements the participants of the debates use normative documents and acts in their text messages to legislatively prove the correctness of their utterances, as well as they use different historical figures, involving direct and indirect quotation of their words to confirm preciseness and deepen into the reality, and real situations, data, facts that lead to precedent situations. Creating such references optimizes comprehension and understanding of communicants' utterances, upraises effectiveness of the participants' interactions to reach communicative goals.

For example, during the debates on resuming a chair by a newly elected Speaker of the House of Commons the communicant addresses the real situation in the parliament and real political agents. The communicant states the improvements of working conditions for the MPs in the modern parliament due to the Speaker who safeguards and regulates rights and obligations of the MPs in the House of Commons in comparison to the predecessor who occupied this post at the beginning of the 20th century (*Manners Sutton*):

Mr. John Major (Huntingdon): The bargain cuts both ways, does it not? How much better off are

we today than the House was under another of your predecessors, Mr. Speaker Manners Sutton, whose initial qualities for being Speaker were that he

«never ... appeared to pay any attention to the privileges or orders of the House?» (HC Deb 7 May 1997: Column 10)

Recalling the state of affairs in the House of Commons and involving direct quotation enforces the communicant's point of view and helps to positively estimate Speaker's activity aimed at preserving equality of MPs rights and opportunities, unlike his predecessor.

Connotative cohesion refers to the dominant position of emotiveness and expressiveness, wide usage of lexical units with positive or negative component of evaluation in the political discourse of the UK parliamentary. Emotive and expressive lexemes provide for structuring recipients' attitude to the presented informational messages. For instance, debates on financing contractions in the cultural sphere cause critical remarks from the Opposition. In the addressed to the Opposition reply the Government representative uses negatively connotated lexeme *rubbish* (*something that you think is very low quality or not true* [2]) taken from colloquial English into the official communication to modify the meaning of the expression making it more negative:

Mr. Don Foster (Bath) (LD): *May I help the Minister to answer the question from the hon. Member for Walthamstow (Mr. Gerrard)? He has referred to the £40 million legacy trust, which is welcome, but will he acknowledge that the figures from his own Department illustrate that the cut to the bud gets of those lottery projects responsible for culture, the arts and heritage amount to more than £470 million up to 2012?*

Mr. Lammy: *Rubbish* (HC Deb 25 June 2007: Column 3).

This emotional utterance highlights communicants' disagreement with the partner in political communication who states contradictory facts. By means of disagreement the communicant is trying to defend his own party from critical remarks from the opponents.

Metaphoric-associative cohesion forms and decodes metaphoric reinterpretation of the verbal level of text realisation, as well as mediates the usage of vivid metaphorical representation in the political communication. New metaphors formation is primarily provoked by some sharp critical evaluations from the opponents in hot pre-election fever period that is typical for the political discourse of parliamentary debates. For instance, the communicant representing Labour interests compares ideas of improv-

ing private energy sector to entertainments in music hall (*musichall – a type of theatre entertainment that included music, dancing and jokes, or the building used for this entertainment* [2]):

Edward Miliband: *I had expected a music hall atmosphere this morning and the hon. Gentleman did not disappoint. As we can see from the general election campaign, the difference between us and the Conservative party is that we published earlier this month clearly worked-out and costed plan son pay-as-you-save insulation, on regulating private sector landlords to improve energy efficiency and on local authorities. The Conservatives talk about the £6,500, but as with so many other things from them, they have no idea where the money is coming from* (HC Deb 8 Apr 2010: Column 1162).

This metaphoric association implies strongly negative connotation, as word-combination *music hall atmosphere* wittily expresses communicant's attitude to the opponents in the political communication who are represented negatively due to demonstration of their unseriousness and incompetence.

Pragmatic cohesion is oriented towards interaction and is represented in the text by a built-up programme of recipient's interpretation that considers cooperation, effectiveness and harmonious interrelation between communicants. Pragmatic cohesion in the political discourse of parliamentary debates facilitates reaching communicative goals in the interactions between participants. The markers of pragmatic cohesion are various types of implications forming implicit text: subtext, presupposition and background knowledge.

In the UK parliamentary debates communicants use different implicit means to strengthen the effect and turn listeners' attention to the presented speech:

Mr. Skinner: *She is the first Minister to visit all the prisons in England and Wales. When the Minister was visiting the prisons in Britain, did she take her handcuffs with her, and how many times did she bump into that well-known recidivist the Home Secretary?* (HC 20 Mar 1997: Column 1066-7).

In the range of critical remarks about the work of Minister of State for Prisons the communicant suggests the minister to take her own handcuffs while checking the prisons' state. This ironic recommendation is caused by active visits of the English and Wales prisons by the minister to check the conditions. The minister's activity created good image to the party as being reliable, seriously concerned about the people and hard-working that the opponents are doing their best to ruin. Next communicative move continues to destroy the positive image of the former authority,

as here the state secretary gets an invective nomination *well-known recidivist*. All critical remarks are presented as interrogations to better implement irony of the communicative moves and reach the goals of communication.

Structural and compositional cohesion primarily considers genre canons that include regularities of text invariants formation and presuppose correspondence to a certain compositional organization. The UK parliamentary debates have resistant to any norm violations or changes that reflect in compositional structure referring to prologue, course of events, culminating point, epilogue of every thematic block of the debates. These compositional elements are realized through a certain traditionally established pattern forming thematic discussions during the debates: *introductory thematic question and invitation to participate in the debates* (prologue) – *communicant's answer* (course of events) – *question from party members* (course of events) – *communicant's answer* (course of events) – *question from opposition member* (culminating point) – *communicant's answer* (culminating point) – *summarizing the discussion* (epilogue).

Cohesion is also represented by segmental and suprasegmental parameters. Comprehensive analysis of audio and video recordings of the British parliament meetings shows the importance of suprasegmental speech parameters in the political communication, as they form general rhythmic-melodic pattern of the debates. Thus, communicants' speeches are strongly emotional with the constant nuclear tones and intonation changes to emphasize the importance of some words in communication. The leading role is given to pauses that can be formal or act as an important functional unit on the basis of the contextual surrounding affecting communicative interchange between the participants of the parliamentary debates. As a result, the functions of pauses in the parliamentary interactions are the following:

1) to attract attention of communicants during the debates:

Mr. Speaker: *Mr. Greg Barker. [Interruption.] The hon. Gentleman had indicated that he wanted to come in on this question* (HC Deb 8 April 2010: Column 1161);

2) to highlight respectful attitude towards some participants of the debates:

Sir Edward, may I say how delighted we are that you are back as leader – *[Interruption.]* – as Father of the House.

3) to emphasize importance, significance of the presented information:

He does not understand the achievements of private prisons and is about 10 years behind the times. He is driven by Labour ideology and would do well to look at the increase in rehabilitation. [Interruption.] (HC Deb 20 March 1997: Column 1058);

4) to remember important data, figures, percentage in speech for better argumentation that is typical for the British parliamentary debates where the usage of some prepared notes is forbidden:

The Prime Minister: *What we need is a country where work genuinely pays, and that is why what our proposals do is reform welfare, but at the same time bring in a national living wage which will mean that anyone on the lowest rate of pay will get a £20-a-week pay rise next year. That is why the figures show that a family – [Interruption.] I do not want to blind the House with statistics, but I will give just two* (HC Deb 16 Sep 2015: Column 1039).

5) to follow the order of the topics discussed during the parliamentary debates:

Mr Andrew Turner (Isle of Wight) (Con): *The Isle of Wight zoo is having difficulty importing a tiger. She was cruelly treated in a circus and has now been kept in isolation for nearly two years, despite Belgium being wholly free from rabies. Will my right hon. Friend assist in breaking through this bureaucratic logjam?*

The Prime Minister: *I will certainly do anything I can to help my – [Interruption.]*

Mr Speaker: *Order. I want to hear about the tiger* (HC Deb 16 Sep 2015: Column 1042).

6) to regulate deviations from the topic under discussion:

Jonathan Edwards (Carmarthen East and Dinefwr) (PC): *Over the summer, it was reported that electrification of the Great Western line was costing four times more per mile than the UK's last major infrastructure project, the east coast main line, which was completed in 1991. [Interruption.] One reason for the escalating costs are the compensation payments to train operators, which did not arise in the case of the east coast main line because the service was in public ownership.*

7) to focus attention on the information for getting consent, agreement or critical remarks:

Jonathan Edwards (Carmarthen East and Dinefwr) (PC): *With the cost to the public purse now reportedly £1 billion more than projected, does the Secretary of State believe that the schedule 4 payments are justified, and does he agree that the profit-for-dividend model must be taken out of rail services? [Interruption.]* (HC Deb 16 Sep 2015: Column 1034).

Conclusions. The British parliamentary debates are always conducted on the basis of strict traditions, norms and rules, and any deviations from these regulations cannot be accepted. Following the long-established norms and rules provide effective parliamentary work in the UK reflecting the political

life in the country. As a result, the genre model of the debates encompasses various types of cohesion supplying the linear structure of the parliamentary procedures. The perspective of further researches is to study other discourse categories inherent in the political discourse of the UK parliamentary debates.

Bibliography:

1. Bayley P. Cross-cultural perspectives on parliamentary discourse. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins, 2004.
2. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>
3. Chilton P., Schäffner C. Discourse and Politics. Discourse as Social Interaction. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Vol. 2. / ed. T. A. van Dijk. London : SAGE, 1997. P. 206–230.
4. Crewe E. Muller M. G. Ritual in Parliament. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2006.
5. Dijk T. van. Discourse and power. Houndsmills, UK : Palgrave, 2008. 324 p.
6. Dijk van T. A. Knowledge in parliamentary debates. *Journal of Language and Politics*, 2002. № 2. P. 93–109.
7. Fairclough N. Critical Discourse Analysis. Boston : AddisonWesley, 1995. 135 p.
8. Fairclough N. Media Discourse. London : Edward Arnold, 1995. 197 p.
9. Harvey M. Machiavelli's New Modes and Orders, A study of the Discourses on Livy. Chicago : University of Chicago. 2001. 150 p.
10. Ilie C. Discourse and metadiscourse in parliamentary debates. *Journal of Language and Politics*. № 1(2). 2003. P. 269–291.
11. Ilie C. Interruption patterns in British parliamentary debates and drama dialogue. In A. Betten & M. Dannerer (Eds.), *Dialogue analysis IX : Dialogue in literature and the media : Selected papers from the 9th IADA conference*, Salzburg. Tübingen, Germany : Niemeyer, 2003 P. 415–430.

П'єцух О. І. КОГЕЗІЯ ЯК БАЗОВА ДИСКУРСИВНА КАТЕГОРІЯ У БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ

Цю статтю присвячено комплексному дослідженню втілення дискурсивно-текстової категорії когезії в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Аналіз різноманітних особливостей, притаманних британським парламентським дебатам, передбачає залучення міждисциплінарного підходу, який охоплює дослідження у межах дискурсології, соціолінгвістики, етнопсихології, а також політології та культурології. Парламентські дебати формують особливий тип мовленнєвого жанру, який характеризується семантичними, прагматичними, функціональними, організаційними та структурними особливостями. Формування політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії відбувається на основі різних типів когезії, які включають референційну, конотативну, метафорично-асоціативну, прагматичну, структурну та композиційну когезію. Усі типи когезії, характерні для мовленнєвого жанру політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, сприяють забезпеченню і регуляції процесуальності, точності і традиційності під час проведення обговорень членами парламенту. Детально розглянуто специфічні лінгвістичні особливості формування та функціонування когезійних засобів, які забезпечують оперування учасниками дебатів мовними засобами для успішності обговорення політичних, фінансових та соціальних проблем під час засідань Палати Громад британського парламенту у період пост-Тетчеризму незалежно від провладної партії. У цій статті також розглянуто екстралінгвістичні риси, які охоплюють події та явища політичної, економічної та соціальної сфер британського суспільства. У проведеному дослідженні ґрунтовно вивчено протоколи засідань учасників парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Ключові слова: політичний дискурс, парламентські дебати, мовленнєвий жанр, когезія, паузація, тематичність, серіальність, члени парламенту.

Стройкова С. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ НІМЕЦЬКИХ ІХТІОНІМІВ

У статті розглянуто основні типи мотивації німецьких іхтіонімів у проекції на структуру ментально-психонетичного комплексу, фрагменти якого послужили мотиваційною базою іхтіонімів. Схарактеризовано різновиди пропозиційно-диктумної, асоціативно-метафоричної та змішаної мотивації німецьких назв риб. Пропозиційно-диктумна мотивація характеризується вибором мотиваторів із пропозиційного ядра ментально-психонетичного комплексу. Залежно від статусу мотиватора у складі пропозиції пропозиційно-диктумна мотивація представлена гіперонімічним, еквонімічним та предикатно-аргументним різновидами. Гіперонімічний різновид передбачає застосування знаків назв вищого класифікаційного рівня номенклатури на позначення виду риби. Мотиватор назви виду риби в еквонімічно мотивованих німецьких іхтіонімах обрано з будь-якого класифікаційного рівня того самого класу. Предикатно-аргументний різновид ґрунтується на реконструкції базових ситуацій життєдіяльності риб, мисленневими аналогами яких є предикатно-аргументні структури пропозиційного ядра ментально-психонетичного комплексу. Асоціативно-метафорична мотивація німецьких назв риб обирає знаки з інших концептуальних сфер, які є донорськими. Такими зонами для німецьких назв риб є донорські зони ЛЮДТНА, ІНША ТВАРИНА, АРТИ-ФАКТИ, НАТУРФАКТ та ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА. Залежно від способу взаємодії донорської та реципієнтної зон у процесі позначення було виокремлено структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний і геїтальтний різновиди асоціативно-метафоричного типу мотивації німецьких іхтіонімів. Різновидам змішаного типу мотивації німецьких найменувань риб властивий вибір мотиваторів із різних фрагментів ментально-психонетичного комплексу. З огляду на це у складі змішаної мотивації виокремлено три групи німецьких іхтіонімів: пропозиційно-модусний, пропозиційно-асоціативний та пропозиційно-асоціативно-модусний.

Ключові слова: іхтіонім, типи мотивації, когнітивно-ономасіологічний аналіз, ментально-психонетичний комплекс, ономасіологічна структура.

Постановка проблеми. Висвітлення проблеми зв'язку мови і свідомості є пріоритетним напрямком сучасного мовознавства. Окрім цього значна увага приділяється описові концептуальних та мовних картин світу. Номенклатура іхтіофауни відображає наукову картину світу, хоча є відбитком не лише наукових, а й наївних уявлень про світ певного народу. Отже, актуальність нашого дослідження визначено потребою опису наукової й наївної картин світу та засобів їхньої реалізації у німецькій мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найменування риб (іхтіоніми) були об'єктом лінгвістичного аналізу в різних ракурсах. Так, мовознавці досліджували лексико-семантичний аспект (Н. В. Швець), етимологічний аспект (В. Т. Коломієць), а також ономасіологічний, лексикографічний та мотиваційний аспекти в українській мові (А. А. Берлізов, І. І. Ліпкевич). У германістиці описано особливості номінації та варіювання найменувань об'єктів іхтіофауни в австралійському варіанті англійської мови (В. А. Коваленко).

Однак дотепер мотивацію німецьких іхтіонімів не розглядали з позицій когнітивної ономасіології, що зумовлює новизну нашого дослідження.

Метою статті є комплексний аналіз типів мотиваційних механізмів іхтіонімів у німецькій мові в когнітивно-ономасіологічному аспекті.

Матеріалом дослідження послужили близько 3000 німецьких найменувань риб, вилучених з довідників «Die Meeresfische Europas» (упорядники Бент Муус і Йоген Нільсен) та «Atlas der Meeresfische» (упорядники Руді Куітер і Гельмут Дебеліус).

Основним методом аналізу мотивації німецьких іхтіонімів є методика когнітивно-ономасіологічного аналізу, розроблена О. О. Селівановою й апробована представниками її наукової школи на матеріалі різних мов. Метою когнітивно-ономасіологічного аналізу є дослідження мотивації як «наскрізної лінгвопсихоментальної операції формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі

зв'язків різних пізнавальних функцій етгосвідомості» [1, с. 482].

Когнітивно-ономасіологічний аналіз німецьких іхтіонімів пердбачає два етапи. Першим етапом є інтерпретація ономасіологічної структури найменування. За ономасіологічною структурою німецькі назви риб представлені непохідними одиницями, дериватами, композитами та складеними найменуваннями. На другому етапі здійснено концептуальне моделювання структури знань про позначене або її фрагмента, що ґрунтується на розробленій О. О. Селівановою моделі ментально-психонетичного комплексу (МПК). Модель МПК « відображає інформаційну структуру свідомості як холистичного психофункціонального континууму поєднання пізнавальних функцій відчуття, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції й колективного позасвідомого. МПК інтегрує пропозиційну інформацію з асоціативно-метафоричною, яка міститься в асоціативно-термінальному компоненті моделі й базується на знаковій переінтерпретації знань однієї сфери в термінах інших предметних сфер, на образному компоненті, а іноді – на архетипах колективного позасвідомого; а також із модусом – оцінно-емотивним компонентом, що корелює з аксіологізованими відчуттями, почуттями й емоціями, – і концептуальним планом як прагматичним компонентом, який контролює відповідність концептуальної інформації умовам номінативного чи комунікативного актів» [1, с. 482–483].

Залежно від статусу обраного мотиватором компонента структури знань у масиві німецьких іхтіонімів ми, слідом за О. О. Селівановою, виокремили пропозиційно-диктумний, асоціативно-метафоричний та змішаний типи мотивації німецьких назв риб [1, с. 483].

Виклад основного матеріалу. Німецькі іхтіоніми мотивовані на підставі об'єктивних знань про зовнішній вигляд, особливості поведінки риб. Мотиватори таких іхтіонімів застосовано у прямих значеннях й обирали з ядерного компонента МПК – диктуму пропозиції. Такий тип мотивації названо пропозиційно-диктумним, у складі якого виокремлено гіперонімичний, еквонімичний та предикатно-аргументний різновиди [там само].

Гіперонімичний різновид пропозиційно-диктумної мотивації німецьких іхтіонімів демонструє способи категоризації номенклатури риб у науковій картині світу: назва родини повторюється в позначені назв видів. Наприклад, до роду *Störe* належать види *Grüner Stör*, *Naccaris Stör*, *Atlantischer Stör*, *Kleiner Stör*, що ґрунтуються на гіперонімі.

В еквонімично мотивованих німецьких найменуваннях риб мотиватор назви виду риби обрано із позначень одного рівня узагальнення. Приміром, спостерігаємо перенесення на найменування риб однієї родини, наприклад *Makrelenhechte*: *Pazifischer Makrelenhecht*, *Atlantischer Makrelenhecht*, *Zwerg-Makrelenhecht* – назви іншої родини *Hechte*.

Предикатно-аргументний різновид пропозиційно-диктумної мотивації німецьких іхтіонімів ґрунтується на відтворенні в номенклатурних назвах типових ситуацій життєдіяльності й поведінки риб. Так, мотиваторами німецьких іхтіонімів є предикати, зокрема, руху у поєднанні з локативом перебування риби: *Korallenklimmer* “Dabei versteckt er sich in den Zweigen lebender Steinkorallen” [6]; способу руху: *Seitenschwimmer* “Die abgeflachten, scheibenartigen Bodenbewohner haben sich an ihren sandigen und schlammigen Lebensraum so sehr angepasst, dass sie mit einer Seite auf dem Boden liegen” [5, с. 683]; способу добування їжі: *Schlammbeißer* “...von aalförmigen Körperbau und mit 10 Mundbarteln, die von dem meist am Boden der Gewässer lebenden Tier zum Auffinden der Nahrung dienen” [6]; способу харчування: *Schwarzer Medusenfresser* “Der Medusenfresser ernährt sich fast ausschließlich von Quallen, frisst aber auch einige Krebse” [3, с. 248].

Окрім предикатів, мотиваторами німецьких іхтіонімів є терми, серед яких найбільш поширеним є локатив, який є диференційною ознакою риб за зоною їхнього поширення, місцем походження, перебування. Локатив, що фіксує географічний ареал поширення риби, може позначати: 1) сторону світу: *Nördlicher Glatthai* “Im Nord- und Ostatlantik, unterhalb von Skandinavien über die Britischen Inseln, entlang aller europäischer Küsten, einschließlich im gesamten Mittelmeer. An der afrikanischen Küste Marokkos” [6]; 2) певний географічний водний регіон: *Tropischer Knochenhecht* “...ist eine Fischart aus der Familie der Knochenhechte, die in Flüssen Südmexikos und Zentralamerikas vorkommt” [6]; 3) континент: *Amerikanischer Aal* “Der Lebensraum der erwachsenen Fische liegt in den Seen, Flüssen und Bächen Nord- und Mittelamerikas, von Grönland bis Brasilien” [6]; 4) країну: *Peruanische Sardine* “...finden sich im südöstlichen Pazifik, hauptsächlich innerhalb eines Bereichs von 80 km vor den Küsten von Peru und Chile” [6]; 5) острів: *Madagaskar-Hechtling* “...ist eine auf Madagaskar vorkommende Fischart” [6]. Мотиватор-локатив може вказувати на тип водойми існування риби: *Meerbrassen* “Etwa 100 Arten dieser

Familie kommen in allen tropischen, subtropischen und gemäßigt temperierten Gewässern der Weltmeere vor" [3, с. 190]; *Flußbarbe* "Sie kommt in Europa von den Pyrenäen bis zum Pregel und zum Dnepr vor. Sie fehlt südlich der Alpen, in Skandinavien, im größten Teil Griechenlands und in Südbulgarien. In Großbritannien lebt sie nur im äußersten Südosten" [6].

Незважаючи на те, що суб'єкт разом із предикатом становлять ядро пропозиції (предикатно-аргументної структури), як мотиватор його рідко використовують щодо творення німецьких іхтіонімів. У німецькій номенклатурі іхтіофауни суб'єкт здебільшого представляє ту людину, яка вперше відкрила певний вид риби. Наприклад, вид риби *Axelrods Bärbling* названий на честь засновника іхтіологічної експедиції американця Герберта Аксельрода [6].

Не досить поширеним мотиватором німецьких іхтіонімів є темпоратив, який пов'язаний з часом активності риб: *Winterflunder* "... lebt in nördlichen Eismeer" [6]. Мотиваційна ознака німецького найменування *Nachtsalmer* "In den späten Abendstunden und in der Nacht weiden sie regelrecht ganze Algenteppe ab" [6] зумовлена часом особливої харчової активності риби.

В ономаціологічній структурі німецьких іхтіонімів представлено складники патронімічного рівня: *Kieferfische* "Die versteckt lebende Familie kleiner Fische ist an dem relativ großen Kopf mit großen Augen und riesigem Maul erkennbar" [5, с. 651]; *Knochenfische* "...haben sie knöcherne Kiemendeckel über den inneren Kiemenspalten und nur noch jeweils eine äußere Kiemenöffnung. Ihr Skelett ist fast vollständig verknöchert" [3, с.77], а також рівнів якості й кількості, які фіксують особливості забарвлення й будови тіла риби та його частин: *Blauhai* "Rücken frischer Exemplare kräftig dunkelblau" [3, с. 44]; *Großer Thun, Kleine Maräne*.

Загалом пропозиційно-диктумний тип мотивації німецьких іхтіонімів відображає наукові знання про життєдіяльність риб, а в метафоричному типі, також поширеному серед німецьких назв риб, відтворено здебільшого наївну картину світу. Отже, другим типом мотивації німецьких найменувань риб, альтернативним пропозиційно-диктумному, є асоціативно-метафоричний, що ґрунтується на метафоризації. Застосовуючи цей тип мотивації, ми використовуємо теорію концептуальної метафори, розроблену американськими мовознавцями Дж. Лакоффом і М. Джонсоном. Науковці визначають метафору як повсякденну операцію людського мислення, що використовується з метою структурування навколишнього світу, керує

інтелектуальною діяльністю людини, її поведінкою [4, с. 3-14]. Згідно з теорією американських дослідників, метафора є використанням знака однієї предметної сфери на позначення складника іншої [4]. Предметна сфера, що постачає знаки, які переносяться до іншої сфери, названа джерелом (source domain), або донорською. Сфера, яка запозичує знаки із джерела, є мішенню (target domain), або рецепієнтною.

У масиві німецьких іхтіонімів донорськими зонами, які постачають знаки до сфери іхтіології, є ЛЮДИНА, ІНША ТВАРИНА, АРТЕФАКТИ, НАТУРФАКТ та ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА. Серед метафорично мотивованих німецьких номенклатурних найменувань риб найбільшу групу формують німецькі іхтіоніми донорської зони ЛЮДИНА, з якою порівнюють риби, зважаючи на аналогію частин тіла риби й людини: партонім *Nase* уподібнюється до наявного в німецькій мові партоніма, який позначає витягнуту частину тіла риби: *Nase* "Ihren Namen verdanken sie ihrem weit unterständigen Maul, dass ihre Kopfspitze wie eine stumpfe Nase aussehen lässt" [6], *Nasenhai* "Sie tragen über dem Maul ein langes, paddelförmiges Rostrum, weshalb sie auch Nasenhai genannt" [6]. Метафоризованими є також позначення поведінки риб, які порівнюють з діями людини: *Schläfer* "Den Namen hat er sich nicht zu Unrecht, da er sich in den freien Natur schlafend auf die Seite legt um dann im richtigen Augenblick vorbeischwimmende kleine Fische zu fangen" [6]. При творенні німецького іхтіоніма *Anglerfisch* "Der erste Strahl der Rückenflosse ist eine „Angel“ umgewandelt, d.h., der Fisch schwenkt einen Köder über seinem Maul hin und her, um Fische anzulocken und diese mit großer Saugkraft zu verschlingen" [5, с.116] відбувається злиття сценаріїв рибного промислу як професійної діяльності людини та способу добування їжі рибою, коли приманка на кінці переднього променю-вудильника тремтить, як прапорець, над закритим ротом, приваблюючи здобич.

Поширеною донорською концептуальною сферою для німецьких іхтіонімів є також інші тварини: ссавці: *Wolfbarsch* "Große, silbrige Schuppen. Gefräßiger Raubfisch, der in kleineren Gruppen in Küstengewässern und Flussmündungen lebt. ... jagt Fische" [3, с. 184] мотивація найменування спирається на схожість риби й вовка на підставі суміжного поняття *хижуй*; птахи: *Schnepfenfisch* "Körper seitlich abgeflacht und schuppenlos. Zwei Rückenflossen weit hinten über der Afterflosse, der 2. Stachelstrahl der 1. Rückenflosse zu einem massiven, rückseitig gesägten Knochenstachel verlängert.

Schnauze röhrenförmig stark ausgezogen, das winzige Pippetenmaul sitzt am äußersten Ende” [3, с. 164]; земноводні: *Froschdorsch* – „Kopf fast so breit wie lang und froschähnlich, Länge ca. ¼ der Gesamtlänge. Kurze Kinnbartel. Körper schwarzbraun und sehr schleimig“ [3, с. 134); павукоподібні: *Seeskorpion* “Kiemenmembranen unter der Kehle zu Querfalte miteinander verwachsen. Seitenlinienschuppen ohne Knochenhöcker, aber rauhe Schuppen ober- und unterhalb. Schädel mit 2 Längskielen. Der längste Stachel am Vorkiemendeckel reicht nicht bis zum Hinterrand des Kiemendeckels” [3, с. 173]; плазуни: *Schlangemakrelen* “Langgestreckt, schlanke Fische mit seitlich zusammengedrücktem Körper. Das große Maul ist mit langen, spitzen Fangzähnen besetzt” [3, с. 233]; комахи: *Schmetterlingsfisch*, які уподібнені до риб на підставі зорових образів, зокрема форми тіла чи його частин.

Спостереження за зовнішнім видом риб спричиняють аналогію з артефактами, що відображене в ономаціологічній структурі німецьких іхтіонімів. Приміром, німецький іхтіонім *Kugelfische* “Das auffälligste Merkmal dieser im Süß- und Salzwasser vorkommenden Familie ... ist ihre gedrungene, rundliche Körperform und ein endständiges Maul mit einem kräftigen Gebiß aus einer Zahnplatte” [5, с. 702] мотивований подібністю форми тіла риби до кулі, оскільки риба може роздуватися, ковтаючи воду у випадку нападу на неї. Німецька назва *Scheibenbäuche* “Bauchflossen zu einer Saugscheibe auf dem Bauch umgewandelt” [3, с. 182] ґрунтується на візуальному уподібненні черевних плавців риби, які зрослися до форми кола.

Знаки донорської зони НАТУРФАКТ стають мотиваторами німецької номенклатури іхтіофауни, визначаючи її асоціативно-метафоричний компонент. Підґрунтям мотивації номенклатурної назви риби *Brombeerhai* “Körper unregelmäßig mit beulenartig verschmolzenen Hautzähnen besetzt” [3, с. 57] є наявність маленьких шипів на тілі риби, які схожі на мініатюрні шипи на ягодах малини.

Метафорично мотивовані німецькі номенклатурні найменування риб можуть бути представлені назвами, мотиватор яких обрано з донорської зони ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА. У німецькому найменуванні *Flügelrossfisch* “Ihr Körper ist stark abgeplattet und große, horizontal ausgerichtete Brustflossen haben ihnen den Populärnamen eingebracht” [5, с. 183] вміщено вказівку на візуальну подібність плавців риби до крил коня Пегаса.

Зважаючи на різноманітність механізмів асоціювання й аналогізації, покладених в основу метафоричного творення німецьких іхтіонімів,

ми виокремлюємо, слідом за О. О. Селівановою, структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний та гештальтний різновиди асоціативно-метафоричного типу мотивації німецьких назв риб. Структурно-метафоричний різновид характеризується інтеграцією донорської й реципієнтної зон на підставі одного суміжного компонента [1, с. 484]. Приміром, німецька номенклатурна назва *Riesenhai* “...ist mit einer Körperlänge bis zehn Metern und einen Gewicht bis zu rund vier Tonnen nach der Walhai der zweitgrößte bekannte Fisch der Erde” [6] мотивована іменником *Riese* – знаком донорської зони ЛЮДИНА – на основі суміжного компонента “*groß*”.

Дифузно-метафоричний різновид асоціативно-метафоричної мотивації німецьких іхтіонімів ґрунтується на дифузному поєднанні різних доменів на підставі аналогії [1, с. 484]: метафора, що лежить в основі перенесення назви деякого об’єкта на позначувану рибу, має нечітке, розпливчате підґрунтя. Зближення концептів спирається на декілька ознак. Наприклад, позначення риби *Drescherhai* “Dieses lange Schwanzstück dient zum Betäuben von Beutefischen. Daher auch der Name Drescherhaie” [6] здійснено на підставі подібності її поведінки під час полювання з роботою молотника.

На відміну від попереднього різновиду асоціативно-метафоричної мотивації німецьких іхтіонімів гештальтний різновид застосовує знаки інших концептів при позначенні риб на підставі подібності зорових, слухових, одоративних, тактильних, смакових образів (гештальтів) [1, с. 484]. Так, підставою для назви родини риб *Krötenfische* “Die meisten Arten erzeugen Frosch- oder krötenähnliche Quak-Laute” [5, с. 130] є уподібнення звуків, які видають риби цієї родини до кумкання жаби на підставі слухових гештальтів.

Властивості асоціативно-метафоричного та пропозиційно-диктумного типу мотивації німецьких іхтіонімів поєднує в собі змішаний тип мотивації, що має вибір мотиваторів з різних частин МПК [1, с. 485]. Цей тип мотивації встановлюється щодо композитних та складених найменувань, одна ономаціологічна ознака яких обирається із предикатно-аргументної частини диктуму пропозиції, що відображає істинну інформацію про риб; а інша – з модусу чи асоціативно-термінальної частини структури знань про позначене. З огляду на це у складі змішаної мотивації ми виокремлюємо три різновиди німецьких іхтіонімів: пропозиційно-модусний, пропозиційно-асоціативний та пропозиційно-асоціативно-модусний [2].

Пропозиційно-модусний різновид змішаної мотивації німецьких номенклатурних назв риб характеризується поєднанням в ономаціологічній структурі мотиваторів пропозиційного й модусного статусу. Оцінка риб номінаторами ґрунтується на наївному світобаченні, зокрема, на сприйнятті риб як хижаків чи жертв або за зовнішнім естетичним виглядом. Естетична оцінка зовнішності риб, наприклад, зумовлює їхній розгляд як красивих чи потворних. Так, в ономаціологічній структурі німецької назви *Prachtbarbe* “Der Fisch hat wegen seiner attraktiven Erscheinung große Verbreitung unter Zierfischhaltern gefunden” [6] ядерний компонент представлено пропозиційним гіперонімом *Barbe*, а залежний компонент позитивної оцінки *Pracht* запозичено з донорської зони АРТЕФАКТІВ, зважаючи на його значення (*Pracht* “Glanz, Herrlichkeit, strahlende Schönheit im Aussehen, in der Ausstattung einer Sache”). У німецькому найменуванні *Tiefseeteufel* “Sie haben einen weichen, meist schuppenlosen Körper der schwarz bis dunkelbraun gefärbt ist, einen großen Kopf mit kleinen Augen und ein großes Maul das nur bei den Weibchen mit langen, dolchartigen Zähnen bestückt ist” [6] локативний мотиватор місця розповсюдження риби корелює з метафоричним мотиватором *Teufel*, що представляє негативну естетичну оцінку риби.

Пропозиційно-асоціативний різновид змішаної мотивації властивий німецьким номенклатурним назвам риб, одну ономаціологічну ознаку яких обрано з диктуму пропозиції, а іншу – з асоціативно-термінальної частини МПК. Ономаціологічна структура таких назв характеризується поєднанням синтаксично несумісних компо-

нентів, один з яких застосовано у прямому значенні, а інший – у метафоричному. Наприклад, у німецькій назві *Doktorfisch* (“Ihr Name berührt auf einem Merkmal, das sie klar von anderen Familien unterscheidet: die Dorne jeder Skalpelle an den Seiten des Schwanzstiels, eines oder mehrere an jeder Seite” [5, с. 668] гіперонім поєднано з метафоричним мотиватором донорської зони ЛЮДИНА, який ґрунтується на уподібненні виросту на тілі риби до скальпеля хірурга.

Пропозиційно-асоціативно-модусний різновид змішаної мотивації німецьких номенклатурних назв риб характеризується вибором мотиваторів із різних фрагментів МПК. Найчастіше у таких найменуваннях ядерний компонент є гіперонімом пропозиційного типу, а залежні компоненти уособлюють оцінку або аналогії з іншими концептуальними сферами. Так, у німецькій номенклатурній назві роду риб *Zwergkaiserfische* (“Die meisten Arten sind farbenfroh, es gibt jedoch auch düster gefärbte Vertreter” [6]) пропозиційний гіперонім інтегрується з метафоричним компонентом донорської зони ЛЮДИНА, який передує модусному компоненту на позначення дивовижно яскравого забарвлення риб цього роду.

Висновки. За мотиваційним механізмом німецька іхтіологічна номенклатура є різноманітною. Її назви відображають як наукові знання про риб та їхню класифікаційну ієрархію, так і наївне сприйняття етносом слухом, зором тієї чи іншої істоти. Такі назви різноманітні також за своєю номінативною природою. Диференціація видових назв більш ускладнює структуру номенклатурної одиниці.

Список літератури:

1. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : «Довкілля-К», 2010. 844 с.
2. Стройкова С. А. Мотивація номенклатури іхтіофауни в сучасній німецькій мові (когнітивно-ономаціологічний аспект). *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць. Черкаси : Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького, 2010. Вип. 11. С. 44–48.
3. Bent J. Muus. Die Meeresfische Europas. Stuttgart : KOSMOS Verlag, 1998. 336 S.
4. Lakoff, G. *Metaphors We Live By*. Chicago, London : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
5. Rudie H. Kuiter. Atlas der Meeresfische. The Czech Republic: KOSMOS Verlag, 2009. 728 S.
6. Wikipedia: Die Frei Enzyklopädie. URL: <http://www.wikipedia.de>.

Stroykova S. A. MOTIVATIONAL TYPES OF THE GERMAN ICHTHYONYMS

This article deals with the main types of the German ichthyonyms motivation in the connection with the structure of the mental psychonetic complex. The fragments of this complex serve as a motivational basis of the ichthyonyms. It characterizes the types of propositional-dictum, associative-metaphorical motivation, as well as mixed type motivation of the German fish namings. Propositional-dictum motivation chooses motivators from the propositional nucleus of the mental psychonetic complex. Taking into the consideration the status of motivators in the propositional structure, propositional-dictum motivation is represented by hypernymic, equonymic and predicate-argumentational types. Hypernymic type presupposes the usage of signs of the highest

classification level of nomenclature to name fishes. Motivator of fish namings in the equonymically motivated German ichthyonyms is chosen from any classification level of the same class. Predicate-argumentational type is grounded on the reconstructions of the basic situations in the fish lifestyle. The mental analogues of this motivational type are the predicate-argumentational structure in the propositional nucleus of the mental psychonetic complex. Associative-metaphorical motivation of the German fish namings chooses signs from other conceptual domains that become source domains. Such domains for naming the German fishes include the following: HUMAN BEING, OTHER ANIMALS, ARTEFACTS, NATURFACTS and IMAGINARY CREATURE. This article suggests the structural-metaphorical, diffuse-metaphorical and gestalt types of the associative-metaphorical type of the German fish namings motivation on the basis of source and target domains correlation in the process of naming. The mixed type of motivation selects motivators from various fragments of mental psychonetic complex. Thus, the structure of the mixed motivation includes propositional-modus, propositional-associative and propositional-associative-modus types of the German fish namings.

Key words: *ichthyonym, types of motivation, cognitive-onomasiological analysis, mental psychonetic complex, onomasiological structure.*

УДК 81.34.1'4

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/22>**Тарасова С. О.**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Шостак В. О.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДІАХРОНІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕМУ ПАНДЕМІЇ

Пандемія коронавірусу, що спалахнула вперше в кінці 2019 року, викликала значні зміни у суспільстві та вплинула на різні сфери життя. Однак, окрім серйозних наслідків для глобального здоров'я, пандемія також мала непередбачувані наслідки в інтернет-просторі, зокрема, у сфері створення та поширення мемів.

Стаття присвячена вивченню основних особливостей функціонування мемів на коронавірусну тематику в англомовному інтернет-просторі. Мета статті полягає у розкритті еволюції цих мемів з моменту початку пандемії до сьогодні, а також у виявленні їхньої теоретичної бази, джерел виникнення, ідейно-тематичних домінант та функційності.

Стаття розглядає теоретичні підходи до вивчення мемів, зокрема з позицій медіалінгвістики. Автор проводить аналіз різних досліджень, що висвітлюють феномен мемів та їх роль у сучасному комунікативному середовищі. Визначаються ключові поняття та концепції, що становлять основу для подальшого розуміння функціонування мемів на пандемійну тематику.

В процесі досліджується закономірності функціонування мемів на пандемійну тематику в сучасному англомовному медіапросторі. Особлива увага приділяється ідейно-тематичним домінантам мемів, які відображають погляди, стереотипи та емоції, що пов'язані з пандемією коронавірусу. Також досліджується функційність мемів у сучасному англомовному медіапросторі США та Великої Британії.

У цьому дослідженні використовуються діахронічний підхід, що дозволяє прослідкувати зміни в мемах протягом часу. Аналізуються різні джерела виникнення мемів, включаючи медійні платформи, соціальні мережі, мем-сторінки та інші канали комунікації. Особлива увага приділяється виявленню ідейно-тематичних домінант, що відображають основні теми та концепції, які стали популярними у мемах на пандемійну тематику.

Крім того, стаття визначає функціональність мемів у сучасному англомовному інтернет-просторі. Вивчаються їхні роль та вплив на комунікацію, в тому числі розважальну, іронічну, політичну та соціальну функції. Досліджується, як мему впливають на формування гумору, стереотипів та сприйняття подій, пов'язаних з пандемією.

Робота пропонує комплексний аналіз особливостей функціонування мемів на коронавірусну тематику в англомовному інтернет-просторі. Шляхом дослідження теоретичної бази, джерел виникнення, ідейно-тематичних домінант та функційності мемів, стаття сприяє глибшому розумінню ролі цих комунікативних явищ у сучасному суспільстві.

Ключові слова: мем, гумор, жарт, лінгвістика, пандемія, культурологія, семіотика, соціальні мережі, когнітивна лінгвістика.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу призвела до необхідності самоізоляції та вплинула на всі сфери життя людей. Багато мемів на цю тему складаються з фотографій, карикатур або інших зображень, супроводжуються короткими текстами та мають гумористичний характер. Незвичайна форма цих мемів полягає у тому, що вони використовують дві знакові системи – вербальну і невербальну. Інтернет-мему є мультимодальними цифровими елементами, які мають загальний зміст та циркулюють в мережі. Вони часто поєднують стокові образи

з новими підписами або словосполученнями. Дослідження в області мемів на коронавірусну тематику в англомовному інтернет-просторі має актуальність, оскільки вона ще не була детально досліджена. Метою цієї статті є опис основних особливостей функціонування цих мемів. Для досягнення цієї мети в статті визначено чотири дослідницькі завдання: аналіз теоретичної бази, вивчення джерел виникнення мемів, характеристика ідейно-тематичних домінант, а також виділення функціональності мемів на коронавірусну тематику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом дослідження були проаналізовані матеріали українських та зарубіжних вчених за темами медіалінгвістики, соціолінгвістики та когнітивної психології. Наприклад, Весна та Телецька (2020) в своїй статті «Лексичні інновації періоду коронавірусної пандемії» досліджують нові лексичні одиниці, які з'явилися під час пандемії. Заботнова (2018, 2020, 2021) аналізує реалізацію україномовних мемів у кіберпросторі. Кузнецова (2022, 2021) досліджує лінгвокреативність та експлікацію тема-рематичного механізму комічного в інтернет-мемах.

У ході дослідження важливо зрозуміти різні підходи до вивчення мемів. Термін «мем» уперше вжив дослідник та популяризатор науки Річард Докінз. Скриннік, розглядаючи загальний підхід до аналізу мемів, виділяє його переваги, такі як фокусування на механізмах поширення ідей. Однак таке широке визначення мема ускладнює його відрізнення від інших комунікаційних форм, таких як жарт, реклама або фразеологічні сполуки. Це робить загальний підхід непридатним для аналізу інтернет-мемів у контексті комунікації.

Інший підхід, оснований на семіотиці, розглядає меми як міфи в розумінні Ролана Барта. За цим підходом, меми є комунікативною системою, що виражає певну ідею через свою форму. Аналізуючи меми з семіотичної перспективи, можна краще зрозуміти їх сутність та вплив на комунікацію. Семіотичний підхід може бути корисним для вивчення ідеологічних функцій мемів, їх впливу на громадську думку та способів вираження мему.

Медіавірусний підхід розглядає меми як інформаційні образи, що поширюються засобами масової комунікації. Лінгвістичний підхід зосереджений на формі мемів, а не на їх змісті. Обидва підходи мають свої переваги і обмеження. Медіавірусний підхід акцентує увагу на ролі корпорацій та держави у конструюванні та поширенні мемів, але обмежений у контексті інтернет-феноменів. Лінгвістичний підхід дозволяє аналізувати форму та комунікативні аспекти мемів, але не враховує їх змістовну складову. Ідеальний підхід для аналізу мемів повинен поєднувати ці різні аспекти, звертаючи увагу і на механізми поширення, і на комунікативну та семантичну природу мемів. Зазначений аналіз підкреслює важливість емоційної реакції та мультимодальності у передачі інтернет-мемів. Лінгвістичний підхід, який акцентує на комічному ефекті, емоційному впливі та поєднанні вербальних та невербальних елементів, є корисним для розуміння специфіки мемів. Однак, він не враховує

культурний та суспільний контекст мемів, які існують поза мовною реальністю.

Постановка завдання. Однією з актуальних тем, що привертають увагу в англomовному інтернет-просторі, є коронавірусна пандемія. Функціонування мемів на цю тему стає предметом дослідження з метою розуміння їхньої ролі та впливу. Це викликає необхідність поставити кілька дослідницьких завдань, які сприятимуть розкриттю особливостей функціонування мемів на коронавірусну тематику.

Основне завдання полягає у проаналізуванні теоретичної бази дослідження мемів у медіалінгвістиці. Враховуючи широке поширення мемів в інтернеті, необхідно розглянути різні підходи до їхнього вивчення та теоретичні концепції, що визначають їхню сутність та роль у комунікації. Варто вивчити, які джерела інформації, подій чи трендів стали початковими точками для появи мемів на цю тему. Це можуть бути новини, політичні розмови, наукові дослідження, повсякденні ситуації або особисті досвіди. Аналіз цих джерел дозволить виявити ключові тематичні та ідеологічні мотиви, що лежать в основі мемів на коронавірусну тематику.

Необхідно визначити основні концептуальні напрями, які використовуються в мемах для вираження емоцій, гумору, сарказму або критики стосовно пандемії. Це можуть бути такі аспекти, як страх, соціальна дистанція, маскові режими, вакцинація та багато інших. Для розкриття проблеми важливо з'ясувати, яку роль меми виконують у комунікації та спілкуванні, які емоції вони викликають у споживачів, і чи є вони лише розважальними або мають потенційну соціальну або політичну значимість.

Вирішення поставлених дослідницьких завдань допоможе розкрити основні особливості функціонування мемів на коронавірусну тематику в англomовному інтернет-просторі. Це дозволить краще зрозуміти роль мемів у комунікації, їх вплив на сприйняття та поширення інформації, а також можливі наслідки цього явища в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи специфіку сфери вживання інтернет-мемів – інтернет, де постійно з'являється новий матеріал і де практично одночасно з подією, що відбулася в реальності, з'являється інформація безпосередньо про те, що сталося, – можна з упевненістю стверджувати, що мем живе лише до тих пір, поки він актуальний [31].

Майже завжди мем (як фраза чи словосполучення, вирвані з контексту) згодом, будучи носієм

різних сенсів, набуває кілька значень і використовується як самостійна одиниця мови. Поки інтернет був і залишається комунікативним простором, кількість мемів тільки збільшуватиметься і, очевидно, частина з них рано чи пізно увійде до звичного набору лексики сучасної мовної особистості [29].

Мем розглядається як механізм передачі та збереження культурної інформації. Очевидно, що для спонтанного, неконтрольованого поширення серед інтернет-користувачів найбільш доречною є не будь-яка інформація, а лише та, яка будь-яким чином залишає багатьох користувачів небайдужими до неї, викликає інтерес або породжує асоціації.

Для досягнення комунікативного ефекту при реалізації багатьох типів мовних жанрів інтернет-простору, об'єднаних комічною спрямованістю, видається необхідним включення інтернет-мемів до структури цих жанрів. Використання інтернет-мемів може мати різні цілі: створення підтексту, актуалізацію «фонових» знань адресата, підвищення експресивності, включення елементів гри, посилення оцінності тощо.

Спочатку меми виникали у різних інтернет-спільнотах, характеризуючи представників відносно відокремленої соціальної групи. Як причину появи мемів можна назвати насамперед прагнення мовної особистості відокремитися, створити референтну групу постійних учасників комунікації, внаслідок чого виникає опозиція «свій – чужий» [31].

Під терміном «мовна особистість» розуміється «будь-який носій тієї чи іншої мови, охарактеризований на основі аналізу вироблених ним текстів з точки зору використання в цих текстах системних засобів даної мови для відображення бачення ним навколишньої дійсності і для відображення певних цілей у цьому світі» [13]. У таких умовах формується особливий тип мовної поведінки, найбільш зручний та актуальний серед членів групи.

Меми є різновидом мовної гри. Таким чином, вони виконують ідентифікаційну та людичну (ігрову) функції мови.

Текстові меми використовуються як у різних видах інтернет-спілкування (на форумах, у блогах, у чатах тощо), так і як текстовий компонент різних жанрів, таких як інтернет-комікси.

Меми-зображення існують у трьох основних різновидах:

- 1) упізнаване зображення, в якому головна увага звернена на візуальну частину;
- 2) так звана «фотожаба» – результат творчої переробки зображення за допомогою графічного

редактора. У «фотожабі», окрім візуальної складової, певна увага приділяється сюжету, комічному переосмисленню образу чи ситуації;

3) узагальнений образ, що втілює уявлення про персонажа [27].

Медіадеми є комічними відеосюжетами, які розміщуються на особистих сторінках користувачів, передаються один одному, широко поширюючись в інтернет-просторі. Специфіка їх використання полягає у можливості неодноразового відтворення, повторного перегляду. Примітно, деякі медіадеми стають такими несподівано для їхнього центрального героя [14].

Впізнаваність медіадема є основою його подальшого використання. При цьому текстова частина відеодема може зазнавати лексичних і граматичних трансформацій. Зазначимо, що можливість досягнення необхідного комунікативного ефекту (впізнавання та досягнення комізму) за такого «вторинного» використання мемів значною мірою залежить від збігу елементів аперцепційної бази автора та адресата, інакше ідентифікації мема може не статися [38].

Гіф-анімація (гіфки) являє собою анімовані картинки, короткі невербальні замальовки, що фіксують, як правило, якусь емоційну реакцію, і тому найчастіше використовуються в коментарях, які супроводжують дописи на сайтах чи в соціальних мережах. Джерела гіф-анімації відображають культурний кругозір користувачів, що їх створюють: замальовки з життя, спортивні події, ситуації з домашніми тваринами, події з життя відомих особистостей та ін. [33].

У появи та поширенні мемів можна виділити певні закономірності:

1. Найважливішою властивістю будь-якого інтернет-мему є актуальність. Будь-який сучасний інформаційний привід в інтернет-просторі обов'язково буде доповнений відповідним інтернет-мемом, і велика кількість деривативів є свідченням його успішності. Загальнодоступність інтернету призвела до того, що творцем мема може бути будь-хто, будь-який користувач мережі, можливо, навіть без свого на те бажання [32].

2. Меми не мають значення поза суспільним і культурним контекстом. Меми настільки міцно увійшли до нашого життя, що навіть породили зовсім нову професію у сфері ЗМІ – пікчер, який одночасно виконує завдання редактора та ілюстратора та має вловити настрої аудиторії: придумати жарт за лічені хвилини. Його робота полягає в тому, щоб супроводити новину відповідною кар-

тинкою, що відображає її суть і одночасно містить алюзії на популярні меми [35].

Будь-який пікчер зобов'язаний вміти «викристалізувати» готові меми з колективного несвідомого, щоб породити новий виток поширення інтернет-мема, заново вписавши його в новий культурний та інформаційний контекст. Іноді пікчери малюють оригінальні картинки під конкретну новину, проте такі меми, як «жабенятко Пепе» або «Гарольд, що приховує біль», що володіють широким спектром застосування та вираження емоцій, використовуються не менш часто, оскільки самі по собі настільки популярні серед інтернет-користувачів, миттєво викликаючи в них необхідну реакцію і відсилаючи (подібно до прецедентної одиниці) до значущої інформації. І лише від конкретної людини залежить, наскільки глибоко ця інформація буде розкрита та яким чином інтерпретована [31].

3. Успішність інтернет-мема залежить від його здатності викликати емоційну реакцію. Не так важливо, які (негативні чи позитивні) емоції викликає інтернет-мем, головне, що він привертає увагу і викликає наполегливе бажання поділитися з кимось, залучити до обговорення ще більшу кількість людей [9].

4. Першорядне значення має поширення інформації, а не знака. Мем не комунікує із одержувачем інформації безпосередньо, він натякає і тим більше врізається в пам'ять, чим більший розрив між серйозністю тематики та формою мема, зазвичай саркастичною та жартівливою. Як і будь-яка ідея, мем краще проникає у свідомість людини, не нав'язуючи готовий висновок, а лише підштовхуючи її прийти до закладеного в мемі судження через асоціації, що викликаються [18].

Можна зробити висновок, що мем, володіючи такою важливою характеристикою інформації,

Рис. 1. Приклад уведення до підтексту слова COVID-19 в англомовному мемі

як інтертекстуальність, є прецедентним феноменом і несе в собі відображення сучасної культури. Мем є не просто елементом мовної гри та маркером референтної групи, він здатний наповнювати «ментальні стереотипи» новими смисловими та емоційними відтінками, а головне – впливати на особистість і суспільство в цілому, будучи використаним як засіб залучення та утримання уваги, а також посилення аргументації. Комічне переосмислення в англомовних мемах на коронавірусну тематику представлене в двох формах: змістовній та мовленнєвій.

Змістовно у мемах обіграється порушення законів логіки. Провідним завданням коментаря, що супроводжує зображення, постає доведення ситуації до абсурду. Часто це стає можливим завдяки зверненню до фонових знань та грі підтекстовими сенсами. Розглянемо приклад мема, побудованого на подібній грі (рис. 1).

У розглянутому мемі як такого слова COVID-19 немає, проте воно наявне в пресупозиції адресата завдяки асоціативним зв'язкам (напис китайською, маска як засіб захисту). Абсурдність полягає у суперечності між вербальним компонентом (значення слова mask) та візуальним (бюстгальтер, що використовується як маска).

Гра із назвою пива «Corona» доводиться до абсурду завдяки послугуванню логічним рядом, який вибудовується в межах семантичного поля 'смертельно небезпечна хвороба' (рис. 2).

Автор мему здійснює заміну на етикетці пива слова *corona*, що постає спільним для спиртного

Рис. 2. Приклад використання мовної гри з абсурдною семантикою в англомовному мемі на коронавірусну тематику

напою та захворювання, за допомогою лексеми *ebola*, де передбачається загальна частина *virus* для слів *coronavirus* і *ebolavirus*. Коментар також відзначається тяжінням до абсурдності: аби запобігти асоціаціям зі смертельно небезпечною хворобою, торгова марка змінює елемент *corona* у своїй назві на *ebola*. Заміна назви одного смертельного захворювання назвою іншого забезпечує комічне переосмислення ситуації та провокує сміхову реакцію.

Таким чином, причини виникнення мемів на коронавірусну тематику пов'язані з: а) потребою в фатичній комунікації (спілкування заради розваги); б) потребою в адаптації до напруженого інформаційного потоку з переважною кількістю негативних за емоційним зарядом новин. Меми сприяють закріпленню у узусі ключових слів поточного моменту. В результаті мовних та логічних ігор з актуальною лексикою епохи з'являються конотативні смисли ключових слів та розширюються лексико-семантичні поля таких лексем. Маска та захисний одяг стають частиною лексико-семантичного поля, що формується навколо ключового слова, та темою для обігрування у величезній кількості мемів англomовного інтернет-простору. Найпоширеніший прийом – поміщення екстраординарної ситуації у побутовий контекст. Наприклад, частотний варіант – перетворення захисного одягу на псевдомодну тенденцію.

Розвитком «чумної» теми стала гра з послугуванням елементами семантичного поля COVID-19 – часто це заміна медичної маски як засобу захисту на чумну маску. Виникає явище, яке можна позначити як графічний перефраз – медична маска стає чумною, асоціативно викликаючи ряд *COVID-19 – plague*.

Розглянемо приклад переосмислення асоціативного ряду *COVID-19 – plague* в англomовному інтернет-мемі (рис. 3).

Рис. 3. Приклад іронічного переосмислення асоціативного ряду *COVID-19 – plague* в англomовному мемі

Представлений мем поєднує у собі кілька символів різного плану, що створюють додаткові підтекстові сенси. Знак ядерної небезпеки поєднаний з об'ємним зображенням молекули коронавірусу, що ставить в один ряд нове захворювання та променеви хворобу (коннотативний сенс *Danger*). Візуальний ряд доповнений персонажами мультфільму про Людину-павука – головного лиходія та його поплічників, одягнених у різні засоби захисту від чумної маски та протигазу до скафандра.

Неоднозначність коментаря «2020 be like» (у 2020 році будь таким) / «2020 be like» (2020 рік буде таким) відкриває можливість різного прочитання мема: підвищена небезпека зараження – модні тенденції 2020 – будь таким же лиходієм – коронавірус як головне зло 2020. Залежно від актуальності того чи іншого сенсу для реципієнта актуалізується відповідний підтекст. У мовному плані в конфлікт вступає зображення і репліка коментаря, що не відповідає йому стилістично.

Зазначимо, що, з одного боку, полікодовість мема забезпечує взаємне смислове збагачення мовної та візуальної складової, з іншого – виникає феномен самостійного існування тієї та іншої частин. Залежно від того, візуальна або мовна складова наділена більшим потенціалом смислопородження, саме вона тиражується в інших мемах, стаючи впізнаваною та сприяючи створенню нових мовних та логічних ігор та формуванню узуальних значень ключової лексеми.

В англomовних мемах також втілюється гра смислами: людина в захисному одязі збирається йти забирати очікувану посилку. Приклад такого переосмислення представлено на рис. 4.

Комічне переосмислення реалізується завдяки конфлікту стилістики висловлювання – розмовної, зниженої – та зображення людини у повній захис-

Рис. 4. Комічне переосмислення коронавірусної тематики в англomовному інтернет-мемі

ній амуніції, що скоріше асоціюється з небезпекою, офіційною, несмішною ситуацією.

Способи реалізації інтернет-мемів на коронавірусну тематику суттєво змінилися за рахунок появи та розвитку платформи TikTok. Задумана спочатку як додаток для виробництва та розповсюдження музичного контенту, нова соціальна мережа набула колосальної популярності, особливо серед молоді.

Зростання популярності TikTok пов'язане з подіями 2020 р., що збіглися за часом, – зростанням захворюваності на коронавірусну інфекцію, що призвело в результаті до ізоляції, карантину та поширення віддаленої роботи. Ці події слід уважати суттєвим чинником, який вніс значні корективи до корпусу інтернет-мемів. У великій кількості активних користувачів мережі «Інтернет» у 2020 році виникли численні нові приводи («форси») для створення мемів, а крім того, збільшився час перебування в мережі. Позбавлені можливості гуляти, спілкуватися, приходити на роботу та навчання, люди масово викладали у TikTok відео про свої будні.

Таким чином, глобальний інформаційний привід 2020–2021 років – коронавірусна інфекція та її політичні та соціальні наслідки, є основою для формування мемів на коронавірусну тематику. Ці мемів включають в себе багатшаровий метамем – накладання різних способів тлумачення меметичних елементів, таких як слова, зображення і звуки. Вони мають багато інтерпретацій, що сприяє подальшому розвитку та переосмисленню. У різних сегментах Інтернету можуть існувати відмінності у способі переосмислення мемів на коронавірусну тематику. Деякі постіронічні мемів, які стають популярними серед користувачів, можуть бути прикладами гумору абсурду, які не несуть особливого сенсу. Виникнення мемів на коронавірусну тематику пов'язане з потребою в фатичній комунікації та адаптацією до напруженого інформаційного потоку з негативним емоційним зарядом. Мемів сприяють закріпленню ключових слів поточного моменту та розширюють лексико-семантичні поля таких слів.

Список літератури:

1. Весна Т.В., Телецька Т.В. Лексичні інновації періоду коронавірусної пандемії. *Записки з романо-германської філології*. 2020. № 1 (44). С. 82–89.
2. Заботнова М.В. Реалізація україномовних мемів у кіберпросторі. *Лінгвістичні дослідження*. 2018. № 47. С. 37–41.
3. Заботнова М.В. Інтернет-мемів у політичному дискурсі як спосіб формування ментальних просторів. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень»*. Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. С. 55–59.
4. Заботнова М.В. Інтернет-мемів як засіб реалізації стратегічної комунікації. *Studia Philologica. Філологічні студії*. Збірник наукових праць. 2021. Вип. 17. С. 30–38.
5. Кузнєцова О.В. Лінгвокреативність як інгерентна риса ідіодискурсу. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: матеріали XXI наук. конф. з міжнар. участю* (Харків, 4 лютого 2022 р.). Харків, 2022. С. 109–110.
6. Кузнєцова О.В. Експлікація тема-рематичного механізму комічного в креолізованих текстах (на матеріалі інтернет-мемів). *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20, Т. 1. С. 77–81.
7. Михайлова О.Г. Латинська мова в інтернет-мемах: нова комунікативна функція. *STUDIA LINGUISTICA*. 2019. Вип. 15. С. 181–194.
8. Несміянова А.С. Мемів як жанр інтернет-фольклору (на матеріалі сучасних англійських ресурсів). *Пріоритети розвитку сучасної філології*. Науково-практична конференція (м. Полтава, 1–2 листопада 2019 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2019. С. 65–68.
9. Оленіна О., Пічугіна, Ю. Інтернет-мемів українського походження в культуротворчій практиці сучасного суспільства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 77–81.
10. Пода Т.А. Інтернет-мемів як феномен інформаційного суспільства. *Вісн. Нац. авіац. ун-ту*. 2017. № 1. С. 117–120.
11. Самохіна В.О., Кузнєцова О. В. Лінгвокреативність автора в карнавальній свідомості. *Світ мови – світ у мові: матеріали IV міжнар. наук. конф.* (Київ, 26–27 жовтня 2017 р.). Київ, 2017. С. 161–163.
12. Скибицька Н. Лексика пандемії в сучасному англійському медіапросторі. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2021. № 831–832. С. 280–288.
13. Скриннік Ю.С. Функціонування звертання у різних типах дискурсу. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація*. 2018. С. 154–155.

14. Старкова Г. Сучасний фольклор і медіаграмотність: точки дотику. *Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи»*. Київ.: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. С. 41–53.
15. Храбан Т. Інтернет-меми як інструмент інформаційно-психологічного впливу. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. № 8(1). С. 238–249.
16. Чернікова О.І. Вербальний мем: лінгвістичний аспект. *Наук. записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна»: зб. наук. праць. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. Вип. 51. С. 354–356.
17. Чернікова О.І. Вербальний, невербальний та комплексний мем: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в Інтернет-середовищі (на матеріалі англомовних кіномемів). *Вісник Київ. нац. лінгвістичного університету*. Серія Філологія: зб. наук. праць. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2015. Т. 18. № 1. С. 151–156.
18. Чернікова О.І. Перекладність мема: мем-еквівалент (на матеріалі англомовних кіномемів та їх перекладів). *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ*. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. 2017. Випуск 34. С. 163–178.
19. Чернікова О. COVID-19 як генератор мемів: вплив новотворів епохи пандемії на мемотворення. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Германська філологія. 2021. № 831–832. С. 288–297.
20. Юшак В.М., Лепка Д.М. Особливості функціонування мемів як ідеологем у сучасному англомовному медіадискурсі. *Науковий вісник ХДУ*. Серія Германістика та міжкультурна комунікація. 2020. № 2. С. 71–78.
21. Alyeksyeyeva I.O., Chaiuk T.A., Galitska E.A. Coronaspeak as Key to Coronaculture: Studying New Cultural Practices Through Neologisms. *International Journal of English Linguistics*. 2020. № 10 (6). P. 202–212.
22. Baihui S., Fengjie L. The Analysis of Anti-language from the Perspective of Current Situation of Net-speak. *International Journal of Language and Linguistics*. 2017. Vol. 5, № 2. P. 50–56.
23. Beal V. Internet meme. *Webopedia*. 2014. URL: http://www.webopedia.com/TERM/I/internet_meme.html
24. Brodie R. *Virus of the mind: The new science of the meme*. Seattle : Integral Press, 1996. 251 p.
25. Crystal D. *Language and the internet*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 272 p.
26. Csordás T., Horváth D., Mitev A., Markos-Kujbus E. Communication in Digital age. User-Generated Internet Memes as Advertising Vehicles: Visual Narratives as Special Consumer Information Sources and Consumer Tribe Integrators. *De Gruyter*. 2017. URL: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/books/9783110416794/9783110416794-014/9783110416794-014.pdf>
27. Díaz C., Mauricio C. Defining and characterizing the concept of Internet Meme. *CES Psicología*. 2013. Vol. 6. № 2. P. 82–104.
28. Fraser B. An Account of Discourse Markers. *International Review of Pragmatics*. 2009. № 1. P. 1–28.
29. Gleick J. What defines a meme? *Smithsonian magazine*. 2021. URL: <http://www.smithsonianmag.com/arts-culture/what-defines-a-meme-1904778/?no-ist=&c=y%3Fno-ist&page=2>.
30. Grundlingh L. Memes as speech acts. *Social Semiotics*. 2018. Vol. 28, Iss. 2. P. 147–168.
31. Hussein M. Two accounts of discourse markers in English. URL: <http://semanticsarchive.net/Archive/TljODdhM/DMs%20in%20English.pdf>
32. Jiang Y. On the Formation, Replication and Transmission of Strong Memes and their Cognitive Psychological Motivations. *Theory and Practice in Language Studies*. 2012. Vol 2, No 2. P. 398–401.
33. Maschler Y. Discourse markers: Language, meaning, and context. *The Handbook of Discourse Analysis, Second edition*. Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd, 2015. P. 189–221.
34. McNamara A. Can we measure memes? *Frontiers in evolutionary neuroscience*. 2021. № 3. URL: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3118481>.
35. Miltner K. M. “There’s no place for lulz on LOLCats”: The role of genre, gender, and group identity in the interpretation and enjoyment of an Internet meme. *First Monday*. 2014. Vol. 19. № 8. P. 21–43.
36. Oxford English Dictionary. The language of Covid-19: special OED update. 2021. URL: <https://public.oed.com/webinars-and-events/the-language-of-covid-19>.
37. Piechota M. A Socio-Cultural Aspect of Anti-Language. *Styles of Communication*. 2018. Vol. 10. № 2. P. 92–102.
38. Piller I., Zhang J., Li J. Linguistic diversity in a time of crisis: Language challenges of the COVID-19 pandemic. *De Gruyter*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1515/multi-2020-0136>.
39. Roig-Marin A. English-based coroneologisms. *Cambridge University Press*. 2020. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/english-today/article/englishbased-coroneologisms/99D6DA8CF3E953D1C>
40. Shifman L. An anatomy of a YouTube meme. *New Media & Society*. 2012. P. 187–203.

Tarasova S. O., Shostak V. O. DIACHRONIC STUDY OF MEMES

The coronavirus pandemic, which first broke out in late 2019, has caused significant changes in society and affected various areas of life. However, in addition to the serious consequences for global health, the pandemic has also had unpredictable consequences in the online space, in particular, in the field of meme enation and dissemination.

The article is devoted to the study of the main features of the functioning of coronavirus memes in the English-language Internet space. The purpose of the article is to reveal the evolution of these memes from the beginning of the pandemic to the present day, as well as to identify their theoretical basis, sources of origin, ideological and thematic dominants and functionality.

The article examines theoretical approaches to the study of memes, in particular from the perspective of media linguistics. The author analyses various studies that highlight the phenomenon of memes and their role in the modern communication environment. The author identifies the key concepts and concepts that form the basis for further understanding of the functioning of memes on pandemic topics.

In the process, the regularities of the functioning of pandemic memes in the modern English-language media space are investigated. Particular attention is paid to the ideological and thematic dominants of memes that reflect views, stereotypes, and emotions related to the coronavirus pandemic. It also examines the functionality of memes in the contemporary English-language media space of the United States and the United Kingdom.

This study uses a diachronic approach to trace changes in memes over time. Various sources of memes are analysed, including media platforms, social networks, meme pages and other communication channels. Particular attention is paid to identifying ideological and thematic dominants that reflect the main topics and concepts that have become popular in pandemic memes.

In addition, the article defines the functionality of memes in the modern English-language Internet space. It examines their role and impact on communication, including entertainment, irony, political and social functions. It also examines how memes influence the formation of humour, stereotypes and perceptions of events related to the pandemic.

The work offers a comprehensive analysis of the peculiarities of the functioning of coronavirus memes in the English-language Internet space. By exploring the theoretical framework, sources of origin, ideological and thematic dominants, and functionality of memes, the article contributes to a deeper understanding of the role of these communicative phenomena in modern society.

Key words: *meme, humour, joke, linguistics, pandemic, culturology, semiotics, social networks, cognitive linguistics.*

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 81

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/23>*Alizade G. I.*

Baku Slavic University

PROVERBS AND THE TEXT (BASED ON THE AZERBAIJANI LANGUAGE TEXTS)

The article examines the features of use of proverbs in Azerbaijani language texts. Texts from Azerbaijani literature are considered as based materials. Proverbs are the language tools which can express linguistics situations in any language. The text is created as a result of the structural-semantic relationship of words with each other. The information is occurred with the relationship of two or more completed and formed words and it is called a text. There is a difference between word combinations and texts. The volume of information exceeds the boundaries of one word and two different words and differs from their separate semantic load, but predicativeness does not rise to the required level. Although new information is created on such a connection, it is not completed, the destination is not determined. The text takes its first important phase only after it is completed as a sentence.

It should also be noted that proverbs and sayings can enter another text and act as a unit of its structure in an active or passive state, and at this time they retain their uniqueness.

Folk poets did not remain indifferent to the perfection of proverbs, they highly valued them in their works. They write a lot of poems about the proverbs and for their opinions "Every proverb is one history book".

Imagery in the poems was revealed through the pen of the master-poets, brought out the poetic qualities of the art and formed the basis of the idea structure of the poems. The used proverbs served to form the natural language of poetry and enriched the text with the facts of live speech. It is true that these admonitions, which are now used as proverbs, were probably used in their true sense for the first time. The person who said this sentence never thought that the expression he used would later become metaphorical as a wise word and be used in different situations. From this point of view, it is an undeniable fact that these types of sentences carry a special burden and increase imagery and emotionality in a work of art. Those figurative expressions said from the speech of the character serve to complete the idea as the conclusion of consecutive and complementary sentences.

Key words: proverbs, sayings, text, poem, title, folklore.

The problem statement. The text expands from the word. In the text, words are related to each other by their meanings. Structural-semantic connection of constructions is created by syntactic connection methods. Text is not an ordinary collection of words. The main features of the text are integration, retro-spection and informativeness [3, p. 35].

It is known that texts are divided into microtext and macrotext. If in the text a concret idea or a concret topic ends, they are called microtext or complex syntactic whole. Large texts that express separate chapters, different literary works as a whole are called macrotexts. Texts have a certain beginning, development and end. It is written in Modern Azerbaijani language book: "As a closed structural linguistic unit

proverbs, sayings, ceremonial and non-ceremonial songs are each a text in itself" [9, p. 438].

The purpose of the article is to analyse the expressing tools of proverbs and sayings in Azerbaijani language.

The main material. The wholeness is the main characteristic in the proverbs and sayings. The text is not a mechanical assembly of separate sentences, but a legal conclusion from which new qualitative and quantitative parts appear. The semantics of the text is wider than the semantics of individual sentences. Well, what is meant by wholeness in proverbs?

It is possible to use each of these wise sayings in different times and places, in different situations. For example, the proverb "Bazara girdin gozu qipiq, sen

de ol gozu qıpiq” (literal translation: If you entered the market with closed eyes, you should also close your eyes) can have different meanings depending on the situation in which it is used. The meaning of this proverb is clarified in a specific conversational situation. This proverb means “be as everyone else is”, this meaning is the same in all situations, but in a specific situation, everyone can be smart, crazy, good, bad, etc. In other words, the proverb is used in the sense of “be like everyone else” depending on the situation.

The aesthetic value of the existing works of art is determined by their impact on the reader, along with their reflection of reality. Proverbs used in the speech of this or that character in a work of art not only define the temper of the character, but also increase the artistic impact of the work, enables the readability of the work and this makes the subject line of the work interesting.

Z. Alizade says: “Paremiyas have the power to dissolve in complex syntactic wholes, to help convey the idea concisely, to carry various poetic-aesthetic loads, and to become the key to large paintings and a series of artistic and poetic characters. In such cases, paremiyas participate in the remarks, the title of the work of art, absorb the life of the work, and the whole goal is directed to interpreting that title, controlling the series of artistic characters” [3, 126].

One of the reasons why proverbs and sayings are given as titles to artistic works is related to the development of the subject line of that work with the idea expressed in proverbs. At this time, the idea expressed in the proverb forms the subject of the artistic work and the basis of its content. When proverbs are omitted in these types of works, the work is somehow incomplete and loses its impact, the idea is not fully conveyed to the reader. The famous Azerbaijani poet Nusrat Kasamanli’s poem “Ozun yıkhılıbsan” (lit/trans.: “You have fallen yourself”) is also of this type [7]. This idea, which is repeated in the last verse of each stanza of the 8-stanza poem, strengthens its effect by forming the basis of the poem, and in the last verse, the proverb is used as it is used in oral speech: “Ozu yıkhılan aglamaz” (lit/trans.: “The person who falls himself won’t cry”) It means we should not blame others for the events that happened to us due to our own mistake and we should accept our own mistake.

In general, proverbs used as titles in poems form the basis of the work, strengthen the feelings and excitement of the poet, and instill it in the reader. The other Azerbaijani poet Nariman Hasanzade’s poem “Söz yarası” (“Wound of the word) dedicated to his wife was written on the basis of the proverb – *Biçaq yarası sağalar, söz yarası sağalmaz*” (lit/trans.:

“A knife wound gets well, but a word wound does not”) [5, p. 176].

It is no coincidence that great Azerbaijani poets choose proverbs and sayings as titles for their poems. It is true that some words used by most of our poets are so shrewd that people sometimes use them as proverbs during conversation. Thus, wise sayings as Nizami’s “Bir inci saflığı olsa da suda, artıq içiləndə dərd verir o da” (lit/trans.: “Even if a pearl is pure in water, it causes pain when it is drunk so much”, meaning: too much of anything is a detriment) and “Kamil bir palañçı olsa da insan, yaxşıdır yarımçıq papaqçılıqdan” (lit/trans.: “A person who makes perfect saddles is better than an incomplete hatter”, meaning: do one thing, but do your best; Khatai’s “Söz vardır kəsdirər başı, söz vardır kəsər savaşı” (lit/trans.: “There is a word that cuts the head, there is a word that cuts the war” (about the power of the word) and so on are considered equal to the proverbs today.

The use of proverbs as a title serves to deepen the effect of the poems and they instill the same idea in the reader. However, sometimes poets have a different approach to proverbs used in their works.

In Mammed Araz’s poem “Yalançının evi yandı” (“The liar’s house burned down”), the first part of the wise saying “Yalançının evi yandı, heç kes inanmadı” [8] (lit/trans.: “The liar’s house burned down, no one believed”) was used as the title. Here, rather than the truth words of people telling lies losing their quality and being accepted as lies, the idea that true words and truths lose their authenticity and be accepted as lies thanks to “skillful” liars is suggested.

As it is clear from the examples, the poets mostly use the first part of the proverbs they choose as the title of the poems to create expression according to their goals, and within the text we sometimes encounter the completed form of the same proverb.

Another poem with proverbs and sayings as its title is Nabi Khazri’s “Ya velvededen, ya zelzededen” (lit/trans.: “Either from a storm or from an earthquake”). In such poems, the proverb usually plays the role of a “point” as a result of the ideas that are repeated in the last lines of the stanzas [6, p. 218].

As it is known, the text is a set in which the elements included in it are connected in a certain way. These components can be words, phrases and sentences. We know that a sentence expresses a finished idea, and in terms of content, a sentence isolated from the context is not considered complete and exhausted. However, proverbs and sayings, consisting of a simple or complex sentence, reflect a broad meaning and convey the necessary idea to the reader. They have the power to convey a specific idea in a short way, even if they are

sometimes not expressed in the form of a complete sentence. It is for this reason that many of our poets and writers name their works with proverbs. Drama “Yeyersen qaz etini, gorersen lezzetini” (lit/trans.: “If you eat goose meat, you will see its taste”), written by A. Hagverdiyev in 1892, Nacaf bey Vazirov’s comedies “Daldan atılan dash topuga deyer” (lit/trans.: “A stone thrown from a back will be touched to the ankle”; meaning: “if you do something behind someone, there will be no consequences” (1890), “Sonrakı peşmançılıq fayda vermez” (lit/trans. and meaning: “Subsequent regret does not benefit”) (1890), “Yağışdan çıxdıq yağmura düşdük” (lit/trans.: “We got out of the rain and fell into the rainfall”; meaning: “we got rid of one problem and encountered a worse one) (1895), “Ne ekersen, onu da biçersen” (lit/trans.: “What you will plant, you will reap”; meaning: “everybody will encounter what they did) (1911) etc. are of this type. In these works, these proverbs used by the characters are often combined with the general text of the works and form a unity. In this way, the reader is prepared for the information he will get from the text he reads. However, the information appears not in the sentence as a whole, but within the text itself. A group of sentences can become an information shelter, which is the basis for speech activity. The meaning, which acts as a function of the text as a whole, is revealed here.

The close connection between the language of artistic works and the words contained in proverbs and sayings creates internal rhyme and harmony, as a result of which expressiveness, emotionality and imagery increase in artistic works. N. Vazirov was not satisfied with using proverbs only in the title in the above-mentioned works of art, but he voiced these wise sayings from the speech of various characters in the mentioned works. Thus, in the work “We got out of the rain, we fell into the rainfall”, Haji Gambar gave all his wealth to Haji Salman, and they do the cocoon business with him. All the cocoons sink in the sea and Haji Gambar becomes bankrupt, and he goes crazy. He receives treatment and makes a full recovery after the money is returned to him by Haji Salman. After that, he wants to get married with his servant Yeter, who is the age of his own daughter. Upon learning this, his wife Dilbar khanim says this proverbs. It means that, the second problem is worse than the first one.

We can hear a lot of Azerbaijani proverbs by the different characters except this one in the comedy: (lit/trans.: Khalqa it hurer, bize chaqqal (lit/trans.: “Dogs bark at people, jackals at us”; meaning: good things happen to everyone, bad things only us) [10, p. 84]; “Kor ne

ister? İki goz, biri eyri, biri duz” (lit/trans.: “What does the blind want? Two eyes, one crooked, one straight”; meaning: if someone doesn’t have anything, he wants two of them: one of them may be bad, the other must be good”) [10, p. 88]; “Konlu balıq isteyenın quyruğu suda gerek” (lit/trans.: “Anyone who wants a fish needs his tail in the water”; meaning: If you want something, you must endeavor”) [10, p. 103] and etc.

In the beginning of proverbs and sayings used in the speech of the character we can see expressions such as *they said true...*, *it is a proverb that...*, and etc. We can also see rhyme and rhythmicity in many proverbs and sayings. In general, alliteration, assonance, internal rhyme in proverbs and sayings serve to make the artistic work sound more harmonious.

Usually, poets before using proverbs in poems, use phrases like *remember a parable...*, *we remembered a proverb...* and etc.

Not only in poetry or prose works, but also a person who uses proverbs and sayings in everyday speech in general, before voicing this decisive opinion, they refer to special expressions like “*the fathers said very well...*”, “*there is such a proverb...*”, “*in such a place, fathers say that...*”, “*here such a parable is appropriate...*”, “*it is a parable...*” and etc. And these phrases direct the listener’s mind to that proverb. This, in turn, calls the other person to be careful and serves to correctly understand the idea of the proverb.

A proverb associated with a specific event or circumstance is closely associated with an idea or thought. For this reason, sometimes any proverb or saying is changed and used according to the general subject of the artistic work. For example, N. Vazirov speaks from the tongue of the character Jabi: “Yeni it getdi, ip de getsin?” (lit/trans.: “So if the dog is gone, let the rope go too?”; meaning: “everything belong to one thing”) [10, p. 110]. In fact, this proverb is as this: “It de getdi, ip de (lit/trans. “The dog is gone, and the rope too”; meaning: I can’t control the situation”).

Let’s look at another example. In A. Hagverdiyev’s work “If you eat goose meat, you will see its taste”, Haji Mehdi gets married with the second wife, gets in trouble because of ladies who fight every day, and loses all his possessions. His brother Alasgar says: Now, brother, you have eaten goose meat, you have seen its taste [4, p. 47].

The proverbs said by Peri character are also used with certain changes in the work: “A qız Khirda, yogurmadım, yapmadım, hazırca kökə tapdım, a xalan olsun bu ne işdi?” (lit/trans.: “Hey girl, Khirda, I didn’t knead, I didn’t bake, I just found the root, let your aunt die, what is it?; meaning: I didn’t do any-

thing, I didn't work hard, but just I have something that I want") [10, p. 33]; "Çoreyi çörekçiye ver, birini de artıq" (lit/trans.: "Give the bread to the baker and one more"; meaning: [10, p. 33].

As we understood, proverbs and sayings are used for various purposes in the creative works of valuable Azerbaijani poets and writers:

1. First of all, it is necessary to note that each of these valuable collections of wisdom, which are the product of folk thinking, has a great meaning in itself, includes a wide range of topics and content, and it is not accidental that they are used in artistic works. Thus, these sayings, which are engraved in the memory as a mass saying, are formulated ideas and their content has universal significance. The use of such words in poetry and prose helps to express the idea more fully and naturally. Proverbs and sayings explain the idea as a means:

In N. Vazirov's artistic work "What you will plant, you will reap" Goharkhanim has been abused by his husband for two years and her brother Ismayil bey comes to take off her and hears Safdargulu's disrespectful answers and explains his situation with a proverb:

– *Oglan! Men qorxuram ki, merdi qova-qova namerd edesiniz, axirda yaxhshi olmaya* (lit/trans.: *Boy! I'm afraid that you will banish the brave person and make him treacherous, it won't be good in the end; meaning: you will do so much bad things and I will answer as you*) [10, p. 197].

As it can be seen, the proverb used as evidence from the tongue of the character in the work serves to make the idea more expressive, effective and natural.

2. Sometimes the events in a work of fiction develop on the basis of an idea in a proverb or in a parable, and often the general conclusions from such works are completed through the same proverb.

In the play "What you will plant, you will reap", which consists of three parts, this proverb is used at the end of the second part. Servinaz khanim, who is the mother-in-law of very rich girl, doesn't want to give back the dowry, so that she does not want her daughter-in-law to separate from his son. But the bride and her family do not agree to continue the marriage. Because, Safdargulu spends all the wealth left by his father in vain and needlessly, and misbehaves with his wife. As a result, Safdargulu loses all his possessions. At the end these truths come out in the presence of his brother Ismayilbey and uncle Nureddin Agha, who came to take Goharkhanim away, and uncle says: "*Buna deyerler: ne ekersen, onu biçersen...*" (lit/trans.: It will be said: "what will you plant, you will reap") [10, p. 195].

As it is clear from the example, the general content of the work is concluded through the indicated proverb.

3. Sometimes the idea of a proverb forms the subject line of a artistic work. At this time, with the removal of the proverb, the impact of the content decreases and is completely lost, the artistic work gets incomplete. Since the subject line is based on that proverb, it retains its influence until the end of the artistic work.

In the famous representative of the 20th century N. Vazirov's play "Subsequent regret does not benefit" the proverb is not used in the work, but it forms the subject line of it. The events are built and developed entirely on this topic. Salman Bey, whose wife and mother can't understand each other and his cousin Sattar Bey, who remained between his sisters and his wife don't divorce with their wives and run away from home together and as a result, all the ladies in the play regret it, but the subsequent regret does not benefit for anyone.

IV. Proverbs and sayings used in fiction often serve to reveal the character's situation, thoughts, and attitudes. Mrs. Khirda, who is the bridegroom's wife, complains about her husband's gambling and drinking and says: "*Içerim ozumu yandırır, çölüm özgeni*" (lit/trans.: "My inside is burning me, my outside is burning the others"; meaning: when a person has a lot of pain, but looks happy from the outside") [10, p. 24]. And she evaluates the condition of her husband in this way: "*Qırqovul başın kola teper, daldan xeberi olmaz*" (lit/trans.: "A pheasant pokes its head into a bush, but it doesn't aware of its back"; meaning: about a person who thinks he is hidden and nobody knows what he is doing") [10, p. 26].

Proverbs and sayings used by the character in this or that event and episode in the poems and prose works, which are different in terms of subject and content, serve to define the character of that character, causing him to be remembered as a negative or positive hero. Because proverbs and sayings, which origins belong to the ancients, are folk ideas that are said according to all kinds of life situations. There are many proverbs which help the positive heroes to be etched in memories, and also we can meet the proverbs which are used for revealing the inner face of negative heroes, exaggerating their negative characteristics.

In literary works, proverbs and sayings, which serve to define the feature of the character and distinguish his speech from simple speech, are used at the beginning, middle and end of the speech. Z. Alizade calls these positions prepositive, interpositive and postpositive [3, p. 101–114].

Proverbs and sayings are included in the texts in order to create a stylistic tone. They are developed at the beginning and play a leading role, they serve to reveal the subsequent ideas, and the next syntactic structures are directed to its interpretation. This position is called prepositive.

The use of proverbs and proverbs in the middle of the character's speech is called interpositive. The proverb and saying used here is said with special emphasis. Y.P. Sedu's explanation about intermediate sentences can also be applied to proverbs used in the interpositional position.

Conclusion. A proverb used in the speech of a character in a literary work carries a certain syntactic load at the beginning and in the middle, and has a unique quality at the end. Since the richness of artistic language is measured by metaphors, it is impossible to imagine the high quality of artistic style without them. In conclusion, we would like to note that proverbs and sayings are often used both in poems and prose works and serve to reveal the main themes and define the feature of the characters. Thousands of proverbs and sayings used in artistic works can be considered one of the most effective means of expression of folklore.

Bibliography:

1. Dictionary of english-azerbaijani proverbs and sayings / comp. A. Abbasov / Bakı: Turan, 2009. 470 s.
2. English-azerbaijani proverbial dictionary / comp. A. Gurbanoghlu Bloomington: Trafford, 2013. 197 p.
3. Əlizadə, Z. Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı / Z. Əlizadə. Bakı: Yazıçı, 1985. 244 s.
4. Haqverdiyev, Ə. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / Ə. Haqverdiyev. Bakı: Lider nəşriyyat, c. 1. 2005. 248 s.
5. Həsənzadə, N. Seçilmiş əsərləri / N. Həsənzadə. Bakı: Şərq-Qərb, 2004. 336 s.
6. Xəzri, N. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / N. Xəzri. Bakı: Lider nəşriyyat, c. 1. 2004. 248 s.
7. Kəsəmənli, N. Seçilmiş əsərləri / N. Kəsəmənli. Bakı: Şərq-Qərb, 2004. 256 s.
8. Məmməd Araz Araz, M. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / M. Araz. Bakı: Lider nəşriyyat, c. 2. 2004. 232 s.
9. Müasir Azərbaycan dili: [4 cildə] / Abdullayev Ə. Z., Seyidov Y. M., Həsənov A. Q. Bakı: Şərq-Qərb, c. 4. 2007. 424 s.
10. Vəzirov, N. Əsərləri / N. Vəzirov. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 304 s.
11. Seyidov, Y. M. Azərbaycan dilinin funksional qrammatikası: söz birləşmələri, tabeli mürəkkəb cümlələr, frazeologiya / Y. M. Seyidov, Ə. Z. Abdullayev, A. M. Məmmədli. Bakı: Prestige çap evi, 2014. 608 s.

Алізаде Г. І. ПРИСЛІВ'Я ТА ТЕКСТ (НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЮ МОВОЮ)

У статті розглядаються особливості вживання прислів'їв у текстах азербайджанською мовою. В якості вихідних матеріалів розглядаються тексти з азербайджанської літератури. Прислів'я – це мовні засоби, які можуть виражати мовні ситуації будь-якою мовою. Текст створюється в результаті структурно-семантичного взаємозв'язку слів один з одним. Інформація виникає в результаті зв'язку двох або більше завершених і сформованих слів, і це називається текстом. Існує різниця між словосполученнями і текстами. Обсяг інформації перевищує межі одного слова і двох різних слів і відрізняється від їх роздільної смислового навантаження, але передбачуваність не підвищується до необхідного рівня. Хоча при такому підключенні створюється нова інформація, воно не завершено, пункт призначення не визначений. Текст вступає в свою першу важливу фазу тільки після того, як він оформлений у вигляді пропозиції.

Слід також зазначити, що прислів'я та приказки можуть входити в інший текст і виступати як одиниця його структури в активному або пасивному стані, і при цьому вони зберігають свою унікальність. Народні поети не залишалися байдужими до досконалості прислів'їв, вони високо цінували їх у своїх творах. Вони пишуть багато віршів про прислів'я і на їхню думку, "кожне прислів'я – це одна книга з історії".

Образність у віршах була розкрита пером майстрів-поетів, виявила поетичні якості мистецтва і лягла в основу ідейної структури віршів. Використані прислів'я послужили формуванню природної мови поезії і збагатили текст фактами живої мови. Це правда, що ці настанови, які зараз використовуються як прислів'я, ймовірно, вперше були використані в їх справжньому сенсі. Людина, яка вимовила це речення, ніколи не думала, що вжитий ним вираз згодом стане метафоричним, як мудре слово, і буде використовуватися в різних ситуаціях. З цієї точки зору, незаперечним фактом є те, що подібні типи пропозицій несуть особливе навантаження і підсилюють образність і емоційність в творі мистецтва. Ці образні вирази, виголошені з промови персонажа, служать завершенням ідеї в якості висновку послідовних і доповнюють один одного пропозицій.

Ключові слова: прислів'я, приказки, текст, вірш, заголовок, фольклор.

Valiyeva G.

Sumgait State University

CHARACTERISTICS OF WORD STRESS IN AZERBAIJAN LANGUAGE: EXPERIMENTAL ANALYSIS

The article reflects the outcomes of a phonetic experiment conducted to determine the acoustic correlate of word stress in the Azerbaijani language based on a small database (62 words). Our acoustic experiment was performed using the speech signal acoustic analysis program Praat (version 5.3.39). Our observations lead to the conclusion that the acoustic parameters that determine word stress should be studied separately and in interaction, taking into account their influence on each other. Clarifying these parameters or parameter combinations are leading in a specific language is one of the important issues. Issues such as the dominance of different acoustic parameters for different languages, their leading, the fact that these parameters have different weights in determining word stress, the fact that stress in some languages cannot be explained by the role of a specific parameter (for example, in the Czech language), the prosody system of each language, language structure and it shows that experimental and statistical researches are necessary in determining both universal and individual characteristics, besides updating the analysis taking into account the typological structure of the language. According to the results of our experiment, the quantity – continuity and intensity of more accented vowels appear as the parameters standing in the dominant position for word stress in the Azerbaijani language. The frequency of the main tone is not the main parameter of stress, but it can be considered as an additional sign of word stress. According to the results of our observation, the existence of the law of vowel harmony does not exclude the presence of accent in the Azerbaijani language. Synharmony and word stress coexist and complement each other.

Key words: *word stress, acoustic analysis, synharmonism, experimental phonetics, stressed syllable.*

Researches delivered in the field of linguistics in modern times are characterized by issues such as the general features of the language structure, the internal regularities of the language, as well as conducting useful researches for the development of applied aspects and speech technologies. Interest in the study of speech activity requires increased attention to specific areas such as segmental and prosodic organization of speech.

Prosodic elements or prosodic features in linguistics mean a set of sound devices that make up the sequence of segment units (phonemes) and serve to transform them into meaningful language units – words, syntagms. The use of internal features such as pitch frequency, intensity, and pitch duration as prosodic features of speech is one of the oldest features of human speech. Intonation-semantic signs of speech, articulation, expression of the communicative type of speech, use of a set of prosodic features for conveying individual emotional meanings can be considered a universal feature for all languages.

One of the most important forms of prosodic features that operate autonomously in language is word stress. Signs, which usually play a prosodic role

and convey important linguistic information, are also actively involved in the transfer of extralinguistic information. As in the case of prosody in general, the formation of parameters in which word stress is expressed is manifested in a number of issues, as well as in word stress, depending on some physiological characteristics. Concurrent factors affecting emphasis should each be kept in focus. Issues such as acoustic parameters of word stress such as intensity, sound continuity, frequency of the main tone, spectral characteristics, their correct determination, and the weight of leading parameters are still in the spotlight today. Research should be conducted on all the parameters that determine the accent, and the typological structure of the language and developmental regularities should be in focus to draw conclusions.

A. Akhundov [1, p. 276–277], who wrote that the main material signs of word stress in the Azerbaijani language are quantitatively long vowel, that the main tone in an accented vowel is higher than other vowels, and that an accented vowel is stronger in terms of intensity [1, p. 276–277], additionally notes that “Azerbaijan the accent in the language ... is

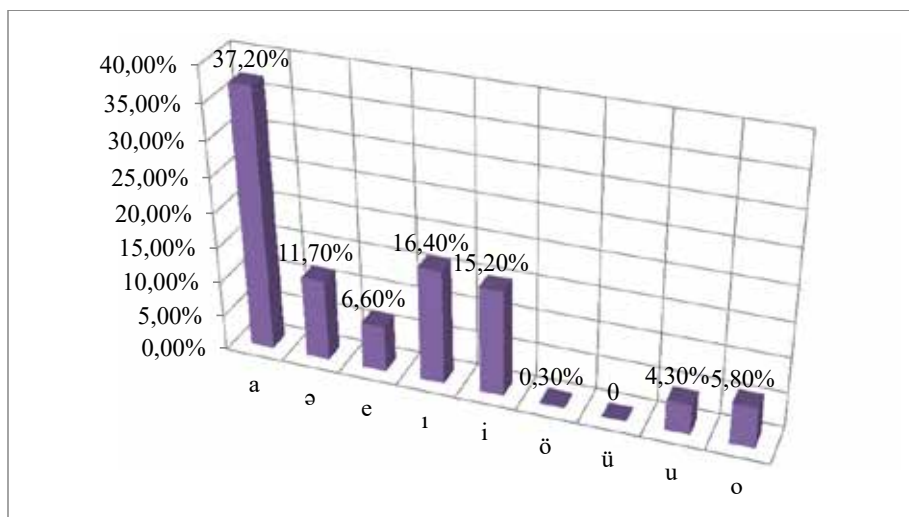
a force accent based on the tension of the muscles involved in pronunciation, and the essence of the accent is not whether the vowel is pronounced long or not. It is about the relatively long pronunciation of vowels of the same gender in the accented syllable” [1, p. 276]. Taking into consideration that word stress in various languages is accompanied by different physical-acoustic parameters, L. Zinder mentions the possibility that the lengthening of the vowel in the stressed syllable may play a secondary role in relation to stress: “... in English, German, a short vowel with a stress is somewhat longer than an unstressed short vowel is distinguished by its presence” [2, p. 297].

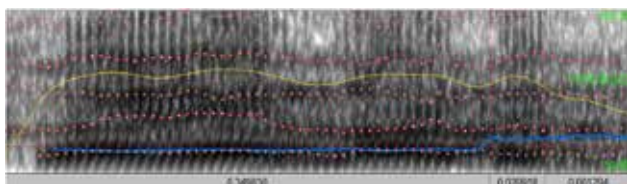
Generally, many problems arise during research on speech prosody, as well as word stress. These are primarily due to the fact that word stress is a fact of voice – live speech, and in this case, various options are more likely to appear. The researcher of prosodic features of speech has to solve such issues as distinguishing linguistic and extralinguistic, segment and supersegment, universal and specific signs. On the other hand, the internal nature of word stress, its physical characteristics, its manifestation in each language with its own characteristics, the fact that it has different nuances depending on the fact of gender, and other such facts make it urgent to study it by comprehensively describing and interpreting it experimentally.

3000 wordstakenfromthe“Orthographicdictionary of the Azerbaijani language” were analyzed in order to conduct a statistical study in order to determine the place of word stress in the Azerbaijani language, the position of the accented syllable, functionality, and the possibility of accentuation of various vowels. According to the results of the linguistic statistical study, vowels differ from each other in terms of the possibilities of working in stressed syllables. Some

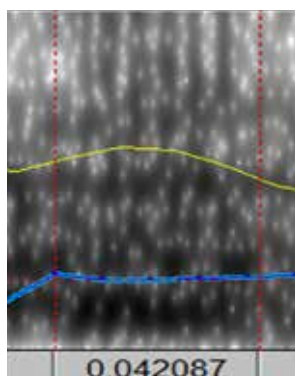
vowels exceed others in terms of the frequency of processing in the stressed syllable.

The accentological typology of the language acts as a special component of the general phonological typology of languages. Word stress has a different functional load in the sound and grammatical structure of the word in different languages. In modern times, the specific features, internal nature, and acoustic quality of word stress in any language are carried out through programs of acoustic analysis of the speech signal. The acoustic experiment we performed on the basis of a small database (62 words) was performed using the speech signal acoustic analysis program Praat (version 5.3.39). Based on experience, the program allowed to pay attention to the qualitative (F1, F2 – formant indicators) and quantitative (time – t) characteristics of vowels, to identify stressed and unstressed syllables in the word in order to monitor changes in the quality of the vowel sound using oscillograms and spectrograms. Amplitude (tone), loudness, length (continuity), etc., are used to determine the stressed syllable. All components are taken into account as quality indicators of vowel sound. Theoretically, the accented syllable is characterized by more muscle tension and therefore leads to a higher pitch, more sustained length and preservation of all the qualities of the vowel sound. However, research has shown that not all of these components are accompanied by the vowel in the stressed syllable. According to the results of studies devoted to the characteristic features of word stress related to different languages, languages are different in terms of vowel accent perception through the predominance of these acoustic features, and this feature has a typological character. The results of our experiment on Azerbaijani language materials confirm these ideas.

Consider our observation on the word “rocks” cut from the speech fragment.

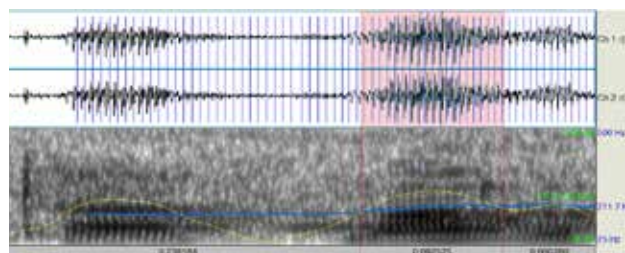

A certain part of extraneous sounds are also added, and when we reach the vowel “i” in this “secdiyimiz” piece, the increase in intensity and the frequency of the main tone and the decrease in intensity when moving to another sound are clearly visible.

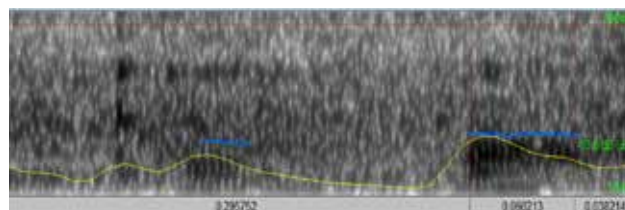
It is known that word stress is not expressed by only one acoustic feature. The frequency, intensity, and duration of the main tone act as correlates of the accented syllable. A stressed syllable differs from other syllables in that it is pronounced more forcefully, which means more physiological effort. During the articulation process, it is observed that the segments in the accented syllable are more continuous, as the more tense pronunciation configuration is observed and the extreme articulatory movements require more time. In this regard, vowel continuity is considered one of the most reliable parameters for determining word stress. According to the results of many studies, the fact that the accented syllable is more stable than the unaccented one for different languages has been confirmed [5, p. 767]. Studies show that in many languages, continuity and intensity are perceived parameters at the same level, and continuity and amplitude can be considered the most reliable of these parameters in determining stress [6, p. 68].

However, it should be taken into account that in addition to high intensity, this intensity appears due to high amplitude in the accented syllable pronounced under a special accent [7, p. 73]. Since the intensity as an acoustic sign implies the addition of special energy in the pronunciation, physiologically the strength related to breathiness, it is more appropriate to look at the intensity together with other physical

parameters, not in isolation, in determining the accent. In fact, intensity does not exclude the accompanying continuity as a sign [8, p. 540; 9, p. 452]. Intensity, which is considered the leading correlate of word stress for some languages, does not act as a stable parameter because it tends to change, but it can act as a factor that causes a syllable to sound stronger despite small differences. The vowel “a” in the accented syllable (maq) in the word “find” is 92 m/s. has durability. And “a” in the unstressed syllable (tap) is 56 m/s. contane.

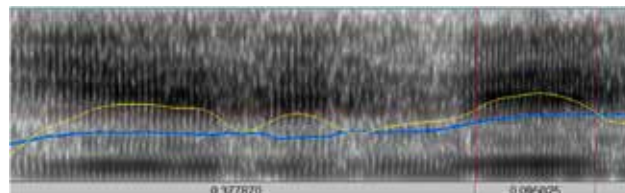
In the spectrogram of the word “to find” in another speech example, we witness a similar picture.

There is no special quality change in formant indicators: F1 – 940 Hz, F2 – 1244 Hz, F3 – 2431 Hz, F4 – 3380 Hz.

In addition to the continuity of vowels in stressed and unstressed syllables, a certain difference in intensity indicators (yellow line) attracts attention: the intensity of the vowel in the stressed syllable is 65 dB, in the unstressed syllable it is 59 dB.

Taking into consideration the mentioned indicators, we decided to repeat the experiment on three-syllable words. Below is the spectrogram of the word “place”.

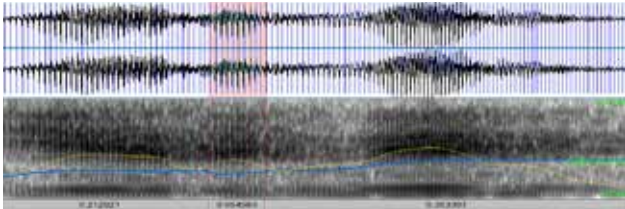

As can be seen, the intensity curve (yellow line) rises during the pronunciation of all three vowels, but since the stressed syllable is the last syllable, the intensity of the vowel in this syllable is higher than the others. Let’s take a look at the table to visualize this:

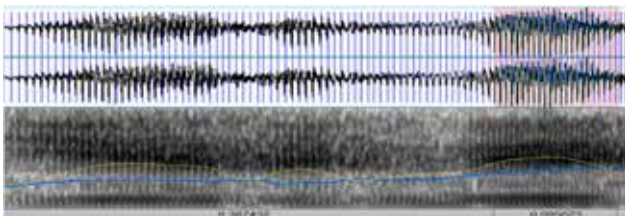

Yerini	Frequency of the main melody (Hz)	Intensity (db)
Yer(i)ni	183 Hz	68 db
Yerin(i)	234 Hz	74 db

Unstressed |i| in the second syllable in the word “Yerini” vowel duration is 54 m.s.

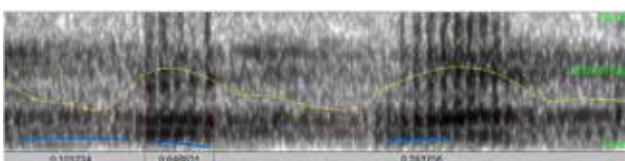
Third – |i| in the stressed syllable the duration of the vowel is 95 m.s.

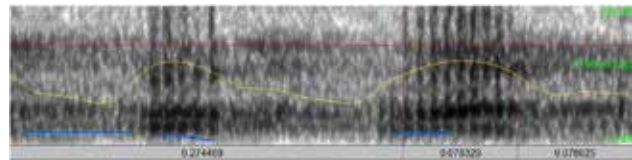
The analysis of the physical characteristics of vowels in stressed and unstressed syllables shows that the parameters that determine stress for the Azerbaijani language are mainly intensity and duration of the vowel. One issue of interest is the quality of the vowel in the stressed syllable. Accented vowels have a full quality, while unaccented vowels usually attract attention because they tend to be pronounced short [5, p. 12]. This fact also confirms that the continuity of the vowel of the accented syllable is greater than the others.

One of the main characteristics of a spectrally “genis” stressed syllable is that it is not affected by coarticulation itself, while it strongly affects adjacent syllables. Thus, the accented syllable retains its “autonomy” while affecting the next syllable and changing the quality of the sounds in it.

In the first syllable of the word “baxmaq”, the unstressed syllable |a| vowel duration is 46 m.s.

Second – stressed syllable |a| and the duration of the vowel is equal to 78 m.s.

In the second (unstressed) syllable in the word “bitenden” is |ə| the duration of the vowel is 86 m.s., in the third (stressed) syllable |ə| the duration of the vowel is 111 m.s.

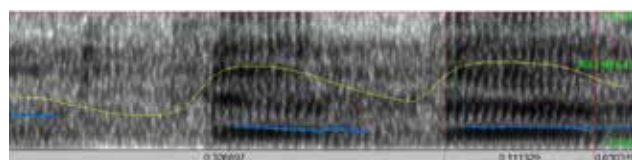
As can be seen in the spectrogram, there is not a big difference in the indicators of FMM. It is interesting that the results of some experiments confirm with facts that the frequency of the main tone, which is usually presented as a strong sign for determining the accent in scientific literature, actually acts as a weak tool [10, p. 1041]. our conclusion is that, unlike some languages, the frequency of the main tone in the Azerbaijani language cannot be evaluated as a marker that determines the stress, so even though there is a slight difference in the FMM of vowels in stressed and unstressed syllables, no special change is noticeable.

In another word, let’s look at the physical indicators of the same vowel in stressed and unstressed syllables:

Baxmaq	Frequency of the main melody (Hz)	Intensity (db)
B(a)xmaq	97 Hz	76 db
Baxm(a)q	111 Hz	82 db

As can be seen from the analysis of physical parameters, the frequency of the main tone of the vowel “a” in the accented and unaccented syllable in the word “look” differs very slightly. A. Akhundov, who wrote that the second of the main material signs of word stress in the Azerbaijani language is that the tone of the vowel in the accented syllable is higher than the tone of the vowels in the unstressed syllables, notes that “... tone is used in different ways as a phonetic term. When we say the tone of stressed syllables, we mean the physical quality of the sound determined by the frequency of the rhythmic vibrations of the stressed vocal cords” [1, p. 277].

Sh.Abdullayev notes that “in two-syllable words with an accented second syllable, the main tone of the accented vowel within the same word is higher than the main tone of the unaccented vowel.” Here, the basic tone of an accented vowel is 160–225, and the basic tone of an unaccented vowel is 100–180 hertz” [3, p. 8].

[ə] in the second and third syllables in the word “bitenden” acoustic indicators of vowels are as follows:

Bitəndən	Frequency (Hz)	Intensity (db)
Bit(ə)ndən	140 Hz	79 db
Bitənd(ə)n	147 Hz	81 db

As can be seen from the examples, although there are differences in FMM and the indicator of intensity, the main indicator of stress for the Azerbaijani language can be considered the continuity of the vowel. Depending on the typological characteristics, the phonetic system of different languages has different development trends, and the differences are also manifested due to the superiority of the physical parameters in which the word stress is expressed. The study of these features is important in terms of creating a correct idea about the structure and development features of the language in general.

The results of our experiment lead to the conclusion that the acoustic parameters that determine word stress should be studied separately and in interaction, taking into account their influence on each other. Clarifying which of these parameters or which parameter combinations are leading in a specific language is one of the important issues. According to the results of the study, while taking into account that continuity is the most reliable parameter in the determination of stress in the Azerbaijani language, we should note that studies with different results

in this regard show the importance of approaching this issue with special sensitivity. Thus, if English, Polish and French languages the frequency of the main tone acts as the leading acoustic correlate in determining the accent [11; 12; 13], in Swedish, Italian and Estonian languages continuity plays a major role as the main correlate [14]. Issues such as the dominance of different acoustic parameters for different languages, their leading, the fact that these parameters have different weights in determining word stress, the fact that stress in some languages cannot be explained by the role of a specific parameter (for example, in the Czech language), the prosody system of each language, language structure and it shows that experimental and statistical researches are necessary in determining both universal and individual characteristics, besides updating the classification taking into account the typological structure of the language. According to the results of our experiment, the quantity – continuity and intensity of more accented vowels appear as the parameters standing in the dominant position for word stress in the Azerbaijani language. The frequency of the main tone is not the main parameter of stress, but it can be considered as an additional sign of word stress.

According to the results of our observation, the functioning of the law of vowel harmony does not exclude the presence of accent in the Azerbaijani language. Synharmony and word stress coexist and complement each other.

Bibliography:

1. Akhundov A. Phonetics of the Azerbaijani language, B., Maarif, 1984.
2. Zinder LR. General phonetics. L., 1960.
3. Abdullayev Sh. The nature of word stress in the Azerbaijani language. Scientific works of ASU (language and literature). 1964, No. 5.
4. Martine A. Mechanisms of phonetic changes: Problems of diachronic phonology. M.: КОМКНИГА, 2006.
5. Fry, D. B., “Duration and Intensity as physical correlates of linguistic stress”, J. Acoust. Soc. Am., 27:765–768, 1955.
6. Sereno, J.A. & Jongman, A. (1995). Acoustic correlates of grammatical class. Language and Speech, 38(1), 57–76.
7. Sluijter, A. M. C., and Heuven, V. J. van “Effects of focus distribution, pitch accent and lexical stress on the temporal organization of syllables in Dutch,” *Phonetica* 52, 1995. 71–89.
8. Dobrovolsky, Michael. 1999. The phonetics of Chuvash stress: Implications for Phonology. Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences, Barcelona, Spain, 539–542.
9. Lieberman, Ph. 1960. Some acoustic correlates of word stress in American English. Journal of the Acoustical Society of America 32, 451–454.
10. Kochanski G., E. Grabe, J. Coleman, and B. Rosner, “Loudness predicts prominence: Fundamental frequency lends little,” *The Journal of the Acoustical Society of America*, vol. 118, no. 2, pp. 1038–1054, 2005
11. Bolinger D. L. “Theory of Pitch Accent in English”, *Word*, vol. 14, pp. 109–149, 1958.
12. Jassem W. J, Morton J, Steffen-Batog M. “The perception of stress in synthetic speech like stimuli by Polish listeners”, *Speech Analysis and Synthesis*, vol. 1, pp. 289–308, 1968.
13. Rigault, A. “Supra segmentals”, In *Lehiste, I*, the M.I.T Press, Cambridge, 1970, pp. 125, 1962.

14. Westin K, Buddenhagen R. G, Obrecht D. H. "An experimental analysis of relative importance of pitch quantity and intensity as cues to phonemic distinctions in southern Swedish", *Language and Speech*, vol. 9, pp. 114–126, 1966.

Валієва Г. ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛОВОДАРЕНЬ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті відображено результати фонетичного експерименту, проведеного для визначення акустичного кореляту словесного наголосу в азербайджанській мові на основі невеликої бази даних (62 слова). Наш акустичний експеримент був виконаний за допомогою програми акустичного аналізу мовного сигналу Praat (версія 5.3.39). Наші спостереження дозволяють зробити висновок про те, що акустичні параметри, що визначають словесний наголос, слід вивчати окремо та у взаємодії, враховуючи їхній вплив один на одного. Уточнення цих параметрів чи поєднань параметрів, які ведуть у конкретній мові, одна із важливих питань. Такі питання, як домінування різних акустичних параметрів для різних мов, їхнє провідне положення, те, що ці параметри мають різну вагу при визначенні словесного наголосу, те, що наголос у деяких мовах не можна пояснити роллю конкретного параметра (наприклад, у чеській мові), систему просодії кожної мови, мовну структуру і показує, що необхідні експериментальні та статистичні дослідження щодо як універсальних, і індивідуальних характеристик, крім актуалізації аналізу з урахуванням типологічної структури мови. За результатами нашого експерименту кількість – безперервність та інтенсивність більш ударних голосних виступають параметрами, що стоять у домінуючому положенні для словесного наголосу в азербайджанській мові. Частота основного тону не є основним параметром наголосу, але може розглядатися як додаткова ознака словесного наголосу. За результатами нашого спостереження наявність закону гармонії голосних не виключає наявності наголосу в азербайджанській мові. Сінгармонія та словесний наголос співіснують та доповнюють один одного.

Ключові слова: словонаголос, акустичний аналіз, сінгармонізм, експериментальна фонетика, ударний склад.

Волошук В. І.

Національний університет «Запорізька політехніка»

ОНЛАЙН-ЛЕКЦІЯ ЯК НОВИЙ ПІДЖАНР АКАДЕМІЧНОЇ РИТОРИКИ

Стаття присвячена вивченню риторичної своєрідності онлайн лекції як підвиду лекції класичної. Поява онлайн-лекції стала можлива завдяки бурхливому розвитку інтернет спілкування і цілковитой цифровізації суспільства. Її поява хоч і не є здобутком останніх років. Проте в нашій країні широкого розповсюдження онлайн-лекція набула саме під час пандемії і потім у воєнний час. Але відхід від класичної лекції намітився ще наприкінці 20 століття. Відбувалося поступове зміщення в комунікаційний бік. Лекції ставали більш комбінованими з використанням мультимедійних засобів, і застосуванням декількох каналів отримання інформації: аудіального та візуального. Виділяють три основні формати онлайн-лекції: публічна медіалекція, лекція-візуалізація зі звуковим супроводом, позааудиторна медіалекція.

Онлайн-лекція зберегла свою основну функцію – інформативну, хоча і є більш дидактичною, спрямованою на засвоєння теоретичних знань. Оцінна та перевірна функції носять в онлайн-лекції опосередкований характер. Якщо стандартна академічна лекція це своєрідний діалог між лектором і аудиторією, то в онлайн лекції цей діалог може бути тільки уявним.

Як мультимодальне явище онлайн-лекція несе в собі інформацію, що висловлюється через вербальну, невербальну і ілюстративну системи. На цих засадах виділяють три типи онлайн-лекцій: двохмодальні лекції з переважанням звукового і вербального каналів, трьохмодальні лекції, де взаємодіють три модуси передачі інформації: вербальний, невербальний і просодичний та найскладніший вид кросмодальна лекція, де мовець одночасно використовує декілька каналів зв'язку з аудиторією. Останній вид – найскладніший в технічному плані для створення, але найбільш успішний для засвоєння аудиторією. Адже сприйняття інформації через декілька каналів одночасно утворює цілісний образ у свідомості.

Онлайн-лекція в порівнянні з традиційною академічною лекцією має як переваги так і недоліки. Перевага в тому, що слухач може сам контролювати процес, включаючи та виключаючи лекції за своїм бажанням, ставлячи на паузу та на повтор. Також онлайн-лекція може охопити більшу аудиторію. Проте в онлайн лекції втрачається аудиторна атмосфера і миттєвий зворотний зв'язок, відповідні ситуації жестів, інтонація, мовні жарти і перш за все можливість вловити і відреагувати відповідно на сприйняття інформації аудиторією.

Ключові слова: *онлайн-лекція, мультимодальність, двохмодальні лекції, трьохмодальні лекції, кросмодальні лекції, вербальний, невербальний, просодичний, візуальний, технічні засоби, аудиторія, семіотична система.*

Постановка проблеми. Високий темп розвитку технологій в сьогоденні кидає виклик і освітньому процесу. Сучасному навчально-виховному процесу вищої школи властиві інтегративність та спеціалізація, гнучкість та адаптивність, модульність та мобільність, самостійність, науковедослідницьке спрямування, широке використання передових інформаційних та комунікаційних технологій, орієнтація на потреби споживача, суспільства, країни загалом [3, с. 522]. Інтернет простір взагалі є жанропороджуючим в широкому змісті. Лекція як головний жанр академічної риторики також видозмінюється у інформаційному суспільстві із введенням цифрових техно-

логій, впровадженням в освітній процес елементів штучного інтелекту, також враховуючи форсмажорні причини, такі як пандемія або воєнні дії. Онлайн-лекція міцно ввійшла в університетську діяльність, як різновид класичної лекції зі своїми характерними особливостями та характерними рисами. Хоча вона все ще залишається комунікативним жанром опосередкованим комп'ютером та інтернет-мережами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки онлайн-лекція явище відносно нове то кількість робіт присвячених цьому новому риторичному піджанру невелика. В зарубіжній лінгвістиці питання онлайн-лекції частково підніма-

лось в роботах М. Клем, С. Міхеля [14], Ц. Евітта, Й. Безмера [13] та інших. У вітчизняній лінгвістиці вона стала об'єктом розвідок таких вчених як Г. Крохмальна [6], Н. Мачинська [9], Л. Кайдалова [4], І. Андрєєва [1]. Проте кількість цих розвідок досить незначна і комплексного дослідження онлайн-лекції як нової форми онлайн навчання, особливо її розгляду як мультимодального комунікативного явища ще не існує, що і обумовлює **актуальність цієї статті.**

Метою статті є дослідження онлайн-лекції як відносно нового піджанру класичної риторики з врахуванням її мультимодальної, тобто комплексного розгляду вербального, невербального і ілюстративного модусів її реалізації.

Виклад основного матеріалу: Перш ніж виділити особливості нового піджанру, потрібно визначити, що саме взагалі слід називати лекцією. Загальноприйнята дефініція «лекції» як «усного послідовного викладу матеріалу на певну тему чи з певної проблеми» [8, с. 69]. Дослідник В. Герман характеризує лекцію як системний, доказовий й аргументований виклад матеріалу з чітко вираженими дидактичними й виховними цілями, як спосіб популяризації знань, що дає підстави визначати роль учителя (викладача) у лекційному процесі як оратора, пропагандиста досягнень певної галузі науки, техніки чи мистецтва [2, с. 50].

Також потрібно розглянути які види лекцій виділяють дослідники. Існує декілька класифікацій. За однією з них розрізняють тематичні, серед них особливо виділяються вступна й заключна (підсумкова), оглядові й консультативні лекції [9, с. 16].

Існує інша класифікація лекцій на види: монолекція, лекція за принципом зворотного зв'язку, комбінована лекція (читання лекції з демонстрацією дослідів, ілюстрованого, аудіо- і відеоматеріалу), багатоцільова лекція, лекційний огляд матеріалу з тематичного та проблемна лекція як апробація багатоваріантних підходів до рішення представленої проблеми [9, с. 20].

В 21 столітті в університетах застосовували всі ці види лекцій. Проте відбувалося поступове зміщення в комунікаційний бік. І більш сприймалися лекції зі зворотним зв'язком або комбіновані, з багатомірною композицією викладення. Лекцію набули гібридного характеру. Відповідно до звичок нового покоління довіряти електронним носіям інформації, лектори почали більше застосовувати мультимедійні засоби, використовуючи одразу два канали отримання інформації: аудіальний та візуальний, стимулюючи покра-

шене сприйняття. Крім того в сучасних лекціях намітився деякий відхід від суто наукового стилю промови з великою кількістю термінів і понять до більш розмовної ситуації з живими прикладами і риторичними прийомами, властивими розмовному стилю. Американський дослідник І. Гофман підкреслював важливість індивідуальності лектора для сучасної аудиторії, «образ, що формується в результаті сукупності декількох параметрів «Я», що переплітаються в процесі лекції. Головним виявляється живий контакт з аудиторією і здатність мовця кожен раз перетворювати лекцію в усну виставу на сцені, які має на увазі експресивно-емоційний посыл з боку того, хто виступає» [11, с. 167].

Онлайн-лекція з'явилася як різновид класичної лекції, як ефективна форма дистанційного навчання. При цьому є два розуміння: інтернет-лекція, в якій усі (і викладач, і студенти) беруть участь одночасно (наживо), але дистанційно, та як запис відеолекції в інтернеті, який студент може переглянути безліч разів.

Онлайн-лекція – це не породження періоду пандемії, вона існувала у провідних вузах з середини 20 століття. Створені навіть платформи дистанційного навчання: Coursera, Prometheus, EdEra, ВУМ, Khan Academy, Udacity, edX, iTunes U, Udemy та ін. Онлайн-курси (Massive open online course – MOOC) дають пройти навчання у викладачів провідних світових університетів – людей, які мають вагу в академічному світі, влитися в мультинаціональну студентську групу, отримати документ, що підтверджує успішне проходження всього курсу. Найбільші онлайн-платформи викладають відеоматеріали та проводять оцінювання отриманих знань [10].

Проте в онлайн-лекції не всі ці тенденції можна було зберегти. Викладачі змушені були знову повернутися до монолекції або комбінованої лекції з використанням відеоматеріалів у класичному науковому стилі, оскільки зник живий відклик від аудиторії. Онлайн-лекція є більш дидактичною, спрямованою на засвоєння теоретичних знань. Її основна функція – інформативна, яка полягає у викладенні наукового матеріалу, адаптованого до аудиторії. Інші функції лекції, а саме оцінна, перевірна, які включають відклик студентської аудиторії (уточнення, запитання тощо) інколи носять в онлайн-лекції опосередкований характер. Якщо стандартна академічна лекція це своєрідний діалог між лектором і аудиторією, то в онлайн лекції цей діалог може бути тільки уявним. Хоча досвідчений викладач здатен за своїм

досвідом і відомостями про властивості його студентської аудиторії приблизно здогадатися про реакції та запитання аудиторії та дати відповідь в самій лекції задалегідь. Адже і слухачі лекції сьогодні змінилися у порівнянні з минулими роками. Вони з дитинства зростають у цифровому інтернет-суспільстві. Вони звикли до отримання інформації з екрану комп'ютера чи планшета. І як правило візуально сприймають інформацію краще. Лектору в цій ситуації важче. Він втрачає зоровий контакт з аудиторією, зворотний зв'язок, можливість підкреслити важливість того чи іншого місця голосовим акцентом, інтонацією чи жестами і перш за все можливість ще раз пояснити інформацію, якщо з реакції аудиторії помітно, що її не зрозуміли.

Вчені виділяють три основні формати онлайн-лекції: публічна медіалекція (усний монолог лектора, записаний в студії, потім виставлений в інтернеті), лекція-візуалізація зі звуковим супроводом (коментар відеоряду, слухач не бачить лектора, лише чує його голос), позааудиторна медіалекція (курс лекцій, які готують задалегідь, читають один або кілька лекторів, наприкінці курсу – контрольні тести). В основі цієї класифікації лежать три параметри: тривалість лекції, присутність чи відсутність живої аудиторії, можливість здійснювати монтаж [цит. за 6, с. 19].

Сучасні дослідники дотримуються думки, що для успішної реалізації лекційного дискурсу необхідно використовувати якомога більше каналів передачі інформації. Оскільки основна мета онлайн-лекції – донести інформацію з певної теми, а використання інтерактивних засобів сприяють забезпеченню зрозумілості, отже, такі онлайн-лекції, зазвичай, містять у собі елементи кількох знакових систем: інтонація, міміка, жести, сміх, паузи, ілюстрації, відеозаписи, транскрипти та ін. утворюють семіотичну систему, доповнюючи чи навіть замінюючи вербальну комунікацію. Зовнішність та поведінка лектора також має значення та несе певну інформацію про його компетентності та зацікавленості. Різні комунікативні елементи (текст та зображення у презентації, а також міміка та жести, що супроводжують мову викладача) поєднуються один з одним, створюючи складну і багатовимірну форму мультимодальності. Мультимодальністю є міждисциплінарний підхід, коли комунікація і передача інформації включають в себе не тільки мову. Він включає в себе концепції, методи, структуру і аналіз візуальних, акустичних і просторових аспектів інтеракції і зв'язків між ними [13, с. 33]. Під

терміном «мультимодальність» у філології розуміють «здатність людини сполучати та суміщати в процесі пізнання та комунікації відразу декілька способів засвоєння світу й спілкування – вербальний, візуальний, кінетичний, або жестовий тощо [7, с. 193]. І саме різноманітність каналів сприйняття інформації покладено в основу створення мультимодальної лекції.

Адже в лекції передається візуальна інформація за рахунок фотографій та відео, а також міміка та жести лектора співвідносяться один з одним і риторичні засоби наукового спілкування стають більш різноманітними і набувають мультимодального характеру. На основі мультимодальних досліджень різних типів комунікації [14, с. 189], можна виділити три основних типи онлайн-лекцій за аудіовізуальними та невербальними компонентами: двохмодальні лекції з превалюванням звукового і вербального каналів, трьохмодальні лекції, де взаємодіють три модули передачі інформації: вербальний, невербальний і просодичний та найскладніший вид кросмодальна лекція, де мовець одночасно використовує декілька каналів зв'язку з аудиторією. Якщо з вербальним або мовним каналом все більш менш ясно, то два інші потребують уточнення. До просодичного каналу відносяться такі риси як акценти, паузи, темп, довгота, інтонація, гучність тощо. Візуальний канал сполучає кінесіку: жести, позу, міміку, тобто «мову тіла» та окулесіку: різні види поглядів, тобто «мову очей» [5, с. 155]. Адже зовнішність і поведінка лектора також несуть інформацію і про його зацікавленість і професіоналізм.

Найпростіший вид – двохмодальні лекції мають найменшу кількість знаків семіотичних систем. Їх формат визначається двома складовими: звуковою (мовлення лектора) та візуальною (презентація лекції). В трьохмодальних лекція до двох вищезгаданих каналів комунікативної передачі додається ще невербальна комунікація (жести та міміка мовця). Цей тип найбільш наближений до класичної аудиторної лекції. Кросмодальна лекція потребує складної технічної підготовки і знання сучасних телекомунікаційних сервісів інтернету. Це може бути віртуальна дошка, або механізм автоматичного розпізнання мовлення, зміна фону або музичний супровід. Зображення, схеми, листи, макети, діаграми, слайди, графіки, таблиці та інші супровідні мовлення лектора – все це робить лекцію мультимодальною на всіх рівнях сприйняття [12, с. 204]. Одним з яскравих додаткових каналів, що раніше не використовувався в академічній лекції, є автоматичне розпізнання

мовлення. Крім слів лектора студенти бачать на екрані строчку, що відображає, те що в даний момент промовляє викладач.

Саме кросмодальні лекції, найскладніші в технічному плані для створення, є найбільш успішними для засвоєння аудиторією. Адже сприйняття інформації через декілька каналів одночасно утворює цілісний образ у свідомості є найбільш ефективним.

Існує ще класифікація онлайн лекцій за різницею форматів: публічна медіалекція (усний монолог лектора, записаний в студії, потім виставлений в інтернеті), лекція-візуалізація зі звуковим супроводом (коментар відеоряду, слухач не бачить лектора, лише чує його голос), позааудиторна медіалекція (курс лекцій, які готують заздалегідь, читають один або кілька лекторів, наприкінці курсу – контрольні тести). В основі цієї класифікації лежать три параметри: тривалість лекції, присутність чи відсутність живої аудиторії, можливість здійснювати монтаж [6, с. 19].

Підсумовуючи, навіть в онлайн форматі лекція продовжує виконувати інформаційну функцію, бути джерелом знань. Але вона має свої жанрові особливості. На відміну від класної лекції вона дозволяє більш досконало проаналізувати матеріал, оскільки її можна продивитися повторно. Вона реалізується усно і письмово. Вона дає змогу сприйняти інформацію через декілька каналів аудіо, відео тощо. Мовлення лекторів характеризується уповільненим темпом, рівним і плавним ритмом, підвищення та зниження інтонації незначні. В мовленні робляться навмисні змістовні паузи, що підкреслюються чи розділяють думки.

Стосовно візуальних відмінностей, потрібно зауважити, що онлайн-лекція опосередкована технічними засобами і відсутністю прямого контакту між адресантом та адресатом. Тому відсутні жести-регулятори. Взагалі викладачі намагаються уникати супроводжуючих жестів, які заміщають мовленнєві висловлення. Навпаки, доповнюючі жести представлені і в онлайн-лекціях. Щодо реалізації окулесики, то онлайн-лектор як правило дивиться прямо в камеру, не кліпаючи очима,

неначебто прямо в очі умовному співрозмовнику.

Проте в онлайн лекції втрачається не лише аудиторна атмосфера, але й миттєвий зворотній зв'язок, відповідні ситуації жести, інтонація, мовні жарти і перш за все можливість вловити і відреагувати відповідно на сприйняття інформації аудиторією.

Якщо порівняти онлайн-лекцію з традиційною формою академічної лекції то можна відмітити її переваги та недоліки. До переваг потрібно віднести той факт, що не лише мовець а й слухач можуть контролювати процес. Включаючи та виключаючи лекції за своїм бажанням, ставлячи на паузу та на повтор. Також до позитивних рис слід додати охоплення більшої, у порівнянні з аудиторною лекцією, кількості слухачі. Негативні риси онлайн-лекції це неможливість врахувати особливості і потреби аудиторії і поганий зворотній зв'язок. Також уявну аудиторію важче зацікавити і на це здатний лише досвідчений лектор що вміє працювати з камерою і комп'ютером.

Висновки. Отже онлайн-лекція сьогодні це жанр, що відтворює перехід від звичної форми подачі матеріалу до нової, що ще лише формується. Сучасна онлайн лекція багатомірна і мультимодальна. Це означає що в ній одночасно взаємодіють декілька семіотичних систем. Модуси передачі інформації в такій лекції можуть бути представлені крім вербального ще невербальним та просодичним каналами в різних пропорціях. Найвдалішими слід вважати на даному етапі кросмодальні лекції, що поєднують декілька каналів передачі інформації. Онлайн-лекції навряд чи зможуть повністю витіснити класичну лекцію зі студентських аудиторій, принаймні найближчим часом. Оскільки живе спілкування та відгук аудиторії є ще досить важливим в процесі академічної комунікації. Проте обмеженість часу, пандемія, та дистанційне навчання, що набирає обертів, приводять до думки, що онлайн-лекція буде ставати більш розповсюдженою і багатомірною. А отже буде потребувати подальших ґрунтовних досліджень науковців різних спеціальностей.

Список літератури:

1. Андрєєва І. О. Мультимодальний аналіз дискурсу: методологічна основа та перспективи напрямку. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. Вип. 7. С. 3–8.
2. Герман В. Спецкурс «Академічна риторика» в системі фахової підготовки вчителя-філолога. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 10. С. 49–59.
3. Єрмаченко В. Є. Особливості трансформації світової системи вищої освіти у XXI столітті. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 518–522.
4. Кайдалова Л. Г. Теоретико-методичні аспекти викладання лекції у вищому навчальному закладі. *Нові технології навчання*. 2012. Вип. 72. С. 96–100.

5. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. К: Освіта країни, 2014. 289 с.
6. Крохмальна Г. І. Лекція як функціональний елемент сучасної науково-педагогічної комунікації (вимоги, особливості і перспективи) *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2018. Вип. 33. С. 126–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Ped_2018_33_16 (дата звернення: 20.05.2023).
7. Кузнєцова Г. В. Деякі аспекти вивчення мультимодальності в політичному дискурсі. *Вісник ХДУ Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2017. № 4. С. 193–197.
8. Макович Х. Я., Вербицька Л. О., Капітан Н. О. Словник термінів і понять з риторики. Львів, 2016. 140 с.
9. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.
10. Популярні платформи онлайн-курсів (MOOC). URL: http://osvita.ua/abroad/higher_school/distance-learning/37601/ (дата звернення: 14.05.2023).
11. Goffman E. *The Lecture. Forms of Talk*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 1981. 335 p. (дата звернення: 17.05.2023).
12. Hennecke A. Multimodale Texte und ihre Bedeutung für die Übersetzungspraxis. *Zeitschrift für Translativwissenschaft und Fachkommunikation*. 2015. Bd. 8. (1). S. 202–232.
13. Jewitt C., Bezemer J., O'Halloran K. *Introducing Multimodality*. London: Routledge, 2016. 218 p.
14. Klemm M., Michel S. *Medienkulturlinguistik. Plädoyer für eine holistische Analyse von (multimodaler) Medienkommunikation. Korpus, Kommunikation, Kultur. Ansätze und Konzepte einer kulturwissenschaftlichen Linguistik*. Trier, 2014. S. 183–215.
15. Wildfeuer J., Bateman J. Theoretische und methodologische Perspektiven des Multimodalitätskonzepts aus linguistischer Sicht. *IMAGE. Zeitschrift für interdisziplinäre Bildwissenschaft*. Heft 28. 2018, № 2. S. 5–46.

Voloshuk V. I. ONLINE-LECTURE AS THE NEW SUBGENRE OF ACADEMIC RHETORIC

The article is devoted to the study of the rhetorical originality of the online lecture as a subspecies of the classical lecture. The emergence of the online lecture became possible due to the rapid development of Internet communication and the complete digitalization of society. Its appearance is not a recent development. However, in our country, the online lecture became widespread during the pandemic and then in wartime. However, the shift away from the classical lecture began in the late 20th century. There was a gradual shift towards communication. Lectures became more combined with the use of multimedia and the use of several channels of information: audio and visual. There are three main formats of online lectures: public media lecture, lecture-visualization with sound, and extracurricular media lecture.

The online lecture has retained its main function, which is informative, although it is more didactic, aimed at mastering theoretical knowledge. Evaluation and testing functions are indirect in an online lecture. While a standard academic lecture is a kind of dialog between the lecturer and the audience, in an online lecture this dialog can only be imaginary.

As a multimodal text, an online lecture carries information that is expressed through verbal, non-verbal, and illustrative systems. On this basis, three types of online lectures are distinguished: bimodal lectures with the predominance of audio and verbal channels, trimodal lectures where three modes of information transmission interact: verbal, non-verbal and prosodic, and the most complex type of lecture, a cross-modal lecture where the speaker simultaneously uses several channels of communication with the audience. The latter type is the most technically difficult to create but the most successful for the audience to absorb. After all, the perception of information through several channels simultaneously forms a holistic image in the mind.

Compared to a traditional academic lecture, the online-lecture has both advantages and disadvantages. The advantage is that the listener can control the process, turning on and off the lecture at will, pausing and repeating it. In addition, an online lecture can reach a larger audience. However, an online lecture loses the audience atmosphere and instant feedback, gestures, intonation, language jokes, and above all, the ability to catch and respond to the audience's perception of information.

Key words: *online-lecture, multimodality, bimodal lectures, trimodal lectures, crossmodal lectures, verbal, non-verbal, prosodic, visual, technical means, audience, semiotic system.*

Джафаров Г. Г.

Бакинський державний університет

ФІЛОСОФІЯ СПАДКУВАННЯ: ГРАМАТИКА ПОР-РОЯЛЯ ТА ПАНІНІ

Основна мета статті – зосередити увагу на рисах, що об'єднують граматики Паніні та Пор-Рояля в контексті «Філософії наступництва: граматики Паніні та Пор-Рояля». Зазначається, що ці знаки оцінюють як філософію, а не діалектику спадкоємства.

Методи та методика. В аналізі граматики Паніні та Пор-Рояля в контексті «Філософії наступництва» автор представив такі методи, як порівняльний аналіз, аналіз опису історичної дійсності, аналіз зразків усної творчості автора, загальнонаукові методи дослідження.

Новизна статті полягає у зверненні уваги на різні аспекти згаданих грамастик, вплив цієї граматики на арабо-мусульманську лінгвістику (граматику) та виявлення подібних якостей у їх створенні. У дослідженні стверджується, що граматика Паніні є основою Пор-Руаяля, а також пізніших граматичних канонів. «Нейтральності» граматики Паніні протистоїть філософсько-методологічна позиція граматики Пор-Руаяля. Визначено історію інтересу до цих грамастик у сучасній лінгвістиці.

Наприкінці, відзначаючи історичне коріння кожного методологічного підходу до мови (і її граматики), зазначено, що цей підхід також очевидний у дедуктивних підходах.

Відзначається, що граматика Паніні, як продовження раніше існуючих грамастик, існувала в різних варіантах приблизно до перших століть нашої ери. Одним словом, граматика Паніні, будучи продовженням мовної культури і традиції, створеної індійським народом, вплинула на розвиток лінгвістики після неї. Зазначається, що хоча граматика Паніні та Пор-Рояля претендувала на пояснення мислення через мову, вона мала дуже схематичний характер. Як би порроялісти не намагалися «примирити» мову і мислення на основі граматики, це були не що інше, як перші серйозні спроби втручання від «мови» до «думки».

У період близько двох тисяч років між граматикою Паніні і граматикою Пор-Руаяля дедукція як метод у галузі вивчення граматики мови виявила певні функціональні можливості, мала досить глибоку і багату філософсько-лінгвістичну основу і набувала все більшого поширення в історії науки про мову.

Ключові слова: Паніні, Пор-Руаяль, граматика, спадкоємність, філософія, метафізика.

Вступ. Основна мета статті – зосередити увагу на рисах, що об'єднують граматики Паніні та Пор-Рояля в контексті «Філософії наступництва: граматики Паніні та Пор-Рояля». Зазначається, що ці знаки оцінюють як філософію, а не діалектику спадкоємства.

Новизна статті полягає у зверненні уваги на різні аспекти згаданих грамастик, вплив цієї граматики на арабо-мусульманську лінгвістику (граматику) та виявлення подібних якостей у їх створенні. У дослідженні стверджується, що граматика Паніні є основою Пор-Руаяля, а також пізніших граматичних канонів. «Нейтральності» граматики Паніні протистоїть філософсько-методологічна позиція граматики Пор-Руаяля. Визначено історію інтересу до цих грамастик у сучасній лінгвістиці.

Виклад основного матеріалу. Хоча граматики Паніні (IV ст. до н. е.), Пор-Рояля (1660 р.) і Ноама

Хомського (друга половина XX ст.) були створені в дуже різний час і збігалися з різними періодами історії лінгвістики, з методологічної точки зору це спільна нитка, яка об'єднує всі три, скоріше ніж діалектика успадкування, саме в метафізиці успадкування є характеристики успадкування. Безумовно, погляди Ноама Хомського зіграли вирішальну роль у формуванні та поширенні такої позиції в сучасній теорії лінгвістики і, звичайно, значно підвищили інтерес як до граматики Паніні, так і до граматики Пор-Рояля.

А. Ахундов показує, що «історію лінгвістичної науки зазвичай починають із стародавніх індійців. Основна причина цього полягає в тому, що граматичну структуру, яка становить суть мовної специфіки, вперше вивчили індійці» [1, с. 7]. Основоположник сучасного мовознавства Ф. де Соссюр вважав, що «основу мовознавства, якщо можна так сказати, заклала «граматика». Цей предмет,

що вперше з'явився у греків, а потім розвинувся головним чином у Франції, був позбавлений наукового й об'єктивного погляду на мову, оскільки ґрунтувався на логіці» [4, с. 10]. Він додає, що «єдиною метою граматики було сформулювати правила розрізнення правильних і неправильних форм. Оскільки це нормативна дисципліна, абсолютно далека від реального спостереження, поле зору було вузьким» [4, с. 10].

Думка про те, що геніальний мовознавець почав історію науки про мову (граматики) не з індійців, а з греків, не викликає особливих суперечок. Перш за все тому, що до н. Цю подію, яка відбулася після середини 1-го тисячоліття, в однаковій мірі (і періоду) можна віднести до Індії та Греції. Що стосується другої сторони питання – що «граматика» «ґрунтується на логіці», «є нормативним предметом» і, як наслідок, «не має наукового та об'єктивного погляду на мову», то це навіть з рівня зовсім нові погляди автора «Курсу загального мовознавства».

Історичні дослідження лінгвістики дозволяють зробити висновок, що наука граматики, яка виникла чи в Індії, чи в Греції (а також трохи пізніше в Єгипті, який був її колонією), служила літературному та релігійному авторитету великих мовних проявів, таких як давньоіндійська (санскрит) і давньогрецька мови. І цілком природно, що ця функція стародавніх грамастик, в результаті, забезпечувала не тільки те, що вони самі – граматики – залишалися незмінними протягом століть, але в той же час ця традиція поширювалася і на відповідні граматики відомих мов (наприклад, арабська, латинська), що вийшли на сцену історії в більш пізній час.

Звичайно, на відміну від індійців, греки підходили до питання мови (власне, літературного мовлення) ширше: вони спостерігали також за грамацією, філософією, поетикою чи стилістичними моментами мови, міркуваннями, які стосуються не тільки для свого часу, але й сьогодення. Основна причина цього полягає в тому, що індійці мали в своєму розпорядженні більше релігійних текстів, а греки мали більше літературних текстів. Тому в «Поетиці» Арістотель виходить за межі граматики і говорить про мовленнєві переживання Гомера, Есхіла, Евріпіда. Можна навіть сказати, що він приходить до таких досконалих висновків, що вони становлять основу сучасної теорії мовленнєвих актів (прагмалінгвістики). Наприклад: «Коли судять про добро чи зло того, що певна особа сказала чи зробила у творі, не тільки добро чи зло сказаних слів чи вчинених дій, але й цинізм

людини, яка говорить і робить, твір, коли, для кого і коли описувана дія і сказане слово, з яким приводом [чому сказано і зроблено]... треба розглядати» [2, с. 64].

Однак у грецьких (олександрійських) граматаках пізнішого періоду цього «дихання» не спостерігається.

Крім того, що граматика Паніні а) дає досконалий опис давньоіндійської (санскритської) мови, б) представляє індійську лінгвістику не тільки для стародавнього періоду, а й для всього Середньовіччя, необхідно визнати можливість міжнародного впливу, особливо на прикладі арабо-мусульманської лінгвістики. Перш за все тому, що арабо-мусульманська культура не була такою чутливою до джерел, створених арабською, перською та турецькою мовами, але, в усякому разі, вона була чутлива і до індійськомовних пам'яток, а індійська лінгвістика, поряд з індійською мовою і культурою загалом, не залишилися поза увагою мусульман. Граматичні вчення «індійських мудреців», дуже популярні в арабо-мусульманському світі, насправді були ближчими до носіїв ісламської релігії, ніж грецька граматика, оскільки в мовному досвіді як індійців, так і арабо-мусульман літературна мова – це традиція, яка характеризує мовний досвід як індійців, так і мусульман. Мову канонічних релігійних текстів (книг) було замінено народною мовою. Вирішено священну місію захисту від «згубної» неписьменності. І зовні здається, що тут справа закінчується вимовою (фонетика) чи вибором слів (лексика), граматика, особливо синтаксис, який є її функціональною «периферією», не привернули особливої уваги. Однак на Сході зміст понять «звук» і «слово», а точніше, суть цих понять завжди відображала сама «мова», що добре видно в арабському терміні «словник». «словник» – це стільки ж «слово» (хоча пізніше воно означає більше «словник»), але зрештою означає «мова».

Чи то в граматиці Паніні, чи то в традиціях арабо-мусульманської граматики, що відчула на собі вплив індійської граматики, безпосередній зв'язок норм літературної вимови (орфоєпії) з нормами письма (орфографії) (розмовний звук стародавні лінгвісти зазвичай називали «звичайним звуком»). буква) є питанням мовленнєвої практики Важливим питанням є те, що фонетика включає як морфему, так і синтаксис. Отже, власне, вимовлене висловлювання, тобто думка, є змістом; вимова окремих звуків мови (літер) має певне значення не тільки в «класичному» навчальному процесі, а й на його першому етапі.

У зв'язку з появою античних і середньовічних граматики з місії захисту авторитету (містики) тієї чи іншої літературної мови (мови) перекладач «Священного Корану» на азербайджанську мову В. Мамедалієв пише: «Відомо, що «Священний Коран» був оголошений У цей період на Аравійському півострові було високо розвинене поетичне та ораторське мистецтво; красномовство та красномовство досягли свого найвищого рівня... Також проводилися змагання поетів та ораторів, як у стародавніх Афінах... Священний Коран, який був посланий у такий період, коли поезія, ораторське мистецтво та стиль були високо розвинені, був славою арабів, і всі чудові твори мистецтва запам'ятовувалися мовою, своєю неповторною красою вона затьмарювала і зводила нанівець їхній художній вплив» [5, с. 11].

А. Ахундов справедливо зазначає, що «як і індійське мовознавство, арабське мовознавство виникло з потреби захистити арабську літературну мову, яка є мовою релігійною, від впливу великої кількості арабських діалектів» [1, с. 14]. Однак поява арабської лінгвістики, як і індійської, не може обмежуватися лише сказаним. Окрім захисту мови релігії від «руйнівного» впливу діалектів, необхідно було також вивчити й узагальнити ті структурно-функціональні особливості, які забезпечують її досконалість. Водночас в арабо-мусульманському світі, як і в Індії, літературна мова вимагалася розвитку в інших соціокультурних сферах (наприклад, офіційна державна мова, художня мова тощо), щоб лінгвістика могла не ігнорувати вплив мови в тих функціонально-стильових напрямках.

До речі, арабо-мусульманські лінгвісти застосовували свої канони не лише до арабської, а й до тюркської та персидської мов. Наприклад, «Divani-luġat it-turk» М. Кашгарі свідчить, що статус літературної мови у тюрків створювався не релігійними мотивами, а культурно-політичним принципом. Тюркська літературна мова – кашгарська, або тюркська каганія (на прикладі мови «Гутаду Білік» Ю. Баласагунлу) відображає ідейно-естетичну тональність ісламської релігії, але далека від релігійної містики. Проте є потреба захистити таку літературу від зазіхань діалектів, що є одним із головних завдань «Дивану». Власне, спроба М. Кашгарі порівняти арабську та тюркську мови, щоб довести, що остання не поступається першій, також є результатом спроби здобути тюркській літературний престиж.

Перші відомості про спорідненість санскриту з європейськими мовами були надані французь-

ким священнослужителем Керду в 1767 році, який підготував доповідь про виведення цих мов з кореневої мови, яка вже не існує, і надіслав її до Французької академії. Але тоді на це міркування ніхто не звернув уваги» [1, с. 24]. Ідея про те, що давня індійська мова та європейські мови виникли з одного походження, незабаром була розширена в «Азіатських дослідженнях» англійського сходознавця Вільяма Джонса (1786), а пізніше у відомій праці Фрідріха Шлегеля «Про мову та мудрість індіанців» (1808). стала наріжним каменем мовознавства [1, с. 24].

Грамматика Паніні, яка дала ідеальний опис санскриту, була глибоко проаналізована як індійськими, так і європейськими вченими, і були зроблені детальні висновки щодо системи, методів і моделей граматики.

Не випадково Ф. Макс Мюллер у своїй «Санскритській граматиці», виданій у Лондоні в 1870 році, спеціально зазначає, що в її основі лежить Паніні [8, с. 4].

Алгебраїчна формульна характеристика правил у граматиці Паніні, «одній із найбільших пам'яток людського інтелекту» (Л. Блумфілд), не була оцінена на Заході, доки подібну генеративну структуру не обговорили Н. Хомський та інші. У його книзі «Про архітектуру граматики Паніні» стверджується, що «він (Паніні-Дж. К.) базується лише на дуже загальних принципах, таких як простота, і не зобов'язується заздалегідь використовувати будь-яку схему «універсальної граматики». «Генеративні лінгвісти, у свою чергу, особливо захоплювалися його геніальними технічними пристроями та складною системою конвенцій, що регулюють застосування та взаємодію передбачених ним правил, які неймовірно передбачають ідеї сучасної лінгвістичної теорії (просто тому, що багато з них були спочатку походять від Panini)» [9, с. 1].

Сам Н. Хомський заявляв, що граматику Паніні можна пояснити як фрагмент «генеративної граматики». Як сказав А. Мішра, «ідея формальної граматики мови, яка може створювати нескінченну кількість виразів з обмеженими граматичними правилами і кінцевим набором термінів, породила близьку паралель з «Аштадхьяном» [7, с. 10].

Проте також обговорюються відмінності між цією граматиною та сучасними генеративними граматиками, що, на нашу думку, пов'язане насамперед із природою досліджуваних мов.

Однак, оскільки предметом граматики Паніні, як ми вже згадували, у випадку літературної гінді вважається людська мова, точніше, мова духовної

аристократії, тобто мова найвищої людини, було б неправильно абсолютизувати поняття «природа мов» тут. Л. Блімфілд зазначає, що «можливо, завдяки такому вмілому опису санскрит зрештою став офіційною та літературною мовою всієї брахманської Індії. Навіть через тривалий час після того, як він припинив функціонування як жива мова, санскрит залишався в половині текстів і релігійних предметів, що вивчалися, як штучна мова-посередник (як класична латинь використовувалася в Європі) [3, с. 21].

Видатний американський мовознавець цілком слушно зазначає, що «набір знань, який спонукав європейців до революційних змін у своїх уявленнях про мову, з'явився в Індії» [3, с. 20]. Тому граматики Паніні спирається на найдавніші історичні корені дедуктивного підходу до мови.

Таким чином, Паніні дав перший великий досвід створення граматики спільної (універсальної) людської мови у формі досконалого літературного вияву мови, який прямо чи опосередковано вплинув на пізніші граматики (типологічний характер еволюції лінгвістики).

ГраMATика Пор-Рояля

З XIII–XIV ст., незважаючи на те, що вона вже стала «мертвою мовою» в Європі, латинська мова починає подаватись як взірцеве мовне явище – еталон. Як би це не здавалося парадоксальним, але це можна вважати продовженням традиції індійського, арабо-мусульманського мовознавства: латинські тексти, як і священні індійські, арабо-мусульманські («Священний Коран») тексти, вийшли на сцену історії з серйозними вимогами до літературного мовлення. І тому «в середні віки існували лише суто лінгвістичні підручники та граматики, написані на латині... Навіть грецька мова була забута... І велика кількість підручників практичного призначення була присвячена латині, мові с. католицької церкви» [1, с. 19]. Правда, латинські граматики своїми нормами гальмували розвиток лінгвістики, але вони зберегли й розвинули стародавні уявлення про логічність і універсальність мови.

Раціоналізм філософських течій 17 століття більше базується на розумінні та логіці. Прояв раціоналізму в лінгвістиці виявився у появі раціональних (логічних) граматик.

Однією з таких знаменитих граматик, заснованих на законах раціонального (логіки), є «Загальна та раціональна граMATика», опублікована в 1660 році логіком Антуаном Арно та лінгвістом Клодом Ланселотом. Цю книгу часто називають «ГраMATика Пор-Рояля» за назвою місця,

де вона була написана. Повна назва книги така: «Загальна раціональна граMATика, що містить основи мистецтва слова, виражені простою і простою мовою, логічну основу спільності та принципів відмінностей між усіма мовами, а також нові нотатки про французька мова».

ГраMATика Пор-Рояля проклала шлях для різноманітних загальних (раціональних) граматик, які з'явилися за нею. А. Раджаблі зазначає, що «граMATика Пор-Рояля» справила сильний вплив на європейських лінгвістів. За півстоліття не було написано жодної лінгвістичної чи філософської праці, яка б торкалася загальної граматичної чи лінгвістичної теорії. Ця праця була настільною книгою з теорії мови або навчання. У XVII столітті не було написано жодного лінгвістичного твору, на який не вплинули б «граматики Пор-Рояля». Письмові твори або розвивають ідеї цієї граматичної, або виходять з цієї граматичної і формулюють свої особливі поняття, або вступають із цим твором у полеміку» [6, с. 59].

Метафізика спадкоємності не менш важлива, незважаючи на багато відмінностей, які виявляються при порівнянні граматичної Паніні з граматикою Пор-Рояля. На нашу думку, основи цієї метафізики слід шукати в таких моментах:

- 1) у генетичному зв'язку давньоіндійської (санскрит), давньогрецької, давньоримської (латинської) та новоіндоевропейських мов;
- 2) у мовних (граматичних) моделях, побудованих на основі генотипології цих мов;
- 3) у ретроспективних і перспективних поглядах раціональної граматичної, що набула впливу з початку нової ери.

Природно, що «нейтральності» граматичної Паніні протистояла філософсько-методологічна позиція граматичної Пор-Рояля. Це означало, що нова ера відрізняється від «містичного нейтралітету» як античних часів, так і Середньовіччя в галузі «мовного мистецтва», як і в кожній галузі. Іншим важливим питанням є порівняння уявлення про канонічний суб'єкт чи «індивідуальну неповторність» тієї чи іншої авторитетної мови, сформованого в середні віки, з уявленням про «людську мову», що зародилося на початку нової ери (власне, Відродження) і враження, які це порівняння викликало в передовій суспільній свідомості.

У науковому середовищі Пор-Рояля «Логіка або мистецтво міркувати» була розроблена приблизно в той же час, що і «Загальна і раціональна граMATика», друга праця вийшла через два роки після «Граматики» – в 1662 році. На думку деяких

дослідників, «концепція Пор-Рояля належить до течії раціоналізму XVII ст.». Картезіанський раціоналізм, без сумніву, є її основною основою.

Звичайно, порроялістам доводилося рахуватися з канонами і принципами як релігії, так і раціоналізму, коли вони дійшли до суті граматики, логіки або співвідношення між граматиною та логікою. Складність справи полягала в тому, що ці відносини часто змінювалися відповідно до вимог нової доби. «Перетворення раціоналізму від теорії до методу» чітко проглядалося в потоці ідей того часу, і саме геній Декарта здійснив це. У всіх сенсах складається враження, що творці логіки і граматики Пор-Рояля діяли насамперед як науковці, а не як священнослужителі-теологи. Це означало, що оскільки успіхи, досягнуті в обох сферах, ґрунтувалися на філософії Декарта, його наукова програма також повинна бути прийнята. Філософська полеміка того часу привела фахівців до висновку, що вплив Декарта на порроялістів був зовсім не однозначним, Антуану Арно в ряді випадків навіть доводилося сперечатися з геніальним філософом і не соромитися критичного підходу до його окремих пропозицій.

Як відомо, новий період в історії лінгвістики характеризується не тільки «переходом від релігії до філософії» науково-теоретичного мислення, а й успіхами в галузі збору інформації про мови з різними системами. У той час у Європі були популярні стародавні мови: латинська, грецька та єврейська, а серед нових мов – італійська, ісландська, голландська, німецька, фламандська та англійська. І зауважимо, що Клод Ланселот, окрім «Загальної граматики», був автором ряду «спеціальних» граматик, до яких увійшли граматики латинської, давньогрецької та іспанської мов.

Таким чином, з одного боку, дедуктивно-філософський (універсально-логічний) погляд на мову, а з іншого боку, набуття певного індуктивного референтного досвіду шляхом включення різних мов в одну сферу зору дозволило порроялістам бути досить послідовними у своїх граматико-логічних міркуваннях. Як ми вже зазначали, це стало причиною переходу від «теорії до методу» в тому, що він демонстрував взаємодію мислення і мови на прикладі індукції та дедукції по відношенню до мови, іншими словами, мови (мовленнєвої діяльності), або мовленнєвий досвід у порівнянні різних мов.

Справедливо зазначається, що заслуги авторів «Граматики Пор-Рояля», як правило, сильно перебільшені. У них справді були чудові попередники в різних країнах, про яких зазвичай не

згадують. Можна назвати деяких із тих попередників: італійця Скалігера (1484–1558), француза Рамуса (1515–1572), німця Йоганна Бікстрофа (1564–1629), співвітчизників і сучасників Войлу (1585–1650) і Малерба (1555–1555) та ін. Важливо пам'ятати про цей факт, оскільки розуміється, що розвиток філософсько-лінгвістичної думки є не індивідуально-імпульсним, а глобальним еволюцією. Ми не сумніваємося, що «світло» граматики Паніні – давньоіндійська мудрість – не могло не вплинути на появу «логічної граматики» порроялістів, яким би великим не був між ними часовий розрив.

Філософська чутливість до мови Р. Декарта досягла такого рівня, що він висунув проект створення «раціональної філософської мови». Цей проект мав на меті зробити мову такою ж точною, як математика, навіть числа. Хоча пізніше Декарт відмовився від цієї ідеї, у 17 і 18 століттях такі концепції, як «раціональна мова» і «логічне впорядкування природної мови», стали популярними.

В історії мовознавства не було традиції порівнювати загальну та раціональну граматику з «Курсом» Ф. де Суссера. Але для історії лінгвістики до Ф. де Соссюра це недолік. Поняття «право» в гуманітарній сфері розвивалося за такими напрямками: Середньовіччя – Декарт – Пор-Рояль – Дю Марс – Монтеск'є – Конт – де Соссюр. І в цьому ряду Кант і В. фон Гумбольдт є основними ланками.

Отже, який дух граматики Пор-Рояля принесла з собою в наші дні? Перш за все, дух боротьби проти наукового лицемірства, прямого історичного і всякого роду непрямого езуїтства; шукати істину через розум і логіку. Він приніс поняття права в гуманітарні науки. Він створив канон граматичних і, певною мірою, логічних досліджень. Він дав чудові зразки лінгвістичного і логічного аналізу, які зберігають всю наукову цінність. Він пов'язав логіку і лінгвістику, що зароджувалася, з найрозвиненішою філософією і показав, що цей зв'язок завжди буде ідеальним. І він з обережністю підходив до віри та інших сфер людського духу. Творці граматик Пор-Рояля стверджували, що вони забезпечують стандарти правильного мислення та мовлення. І вони не помилилися у своїх твердженнях.

Висновки. Граматика Паніні є продовженням попередніх граматик. І ця граматика мала різні варіанти аж до першого століття нашої ери. Одним словом, граматика Паніні, будучи продовженням мовної культури і традиції, створеної індійським народом, вплинула на розвиток лінгвістики після

неї. І грамматики Паніні, і грамматики Пор-Рояля стверджували, що вони пояснюють мислення саме за допомогою мови, але вони були дуже схематичними за своєю природою. Як би порроялісти не намагалися «примирити» мову і мислення на основі граматики, це було не що інше, як перші серйозні спроби втручання від «мови» до «думки». І зовсім недавно порівняльно-історична та сонарна системно-структурна лінгвістика практично повністю відокремили методи-парадигми мови від мислення, залишивши людину, по суті, «без мови» і «без мислення». Проте є й той факт,

що якби людина певний час (у період порівняльно-історичних і системно-структурних досліджень) не залишалася «без мови» і «без мислення», то не можна було б отримати чітке уявлення про природу мови, мислення чи природу людини. Оскільки кожній логічній інтеграції має передувати така ж логічна (і природна) диференціація.

Паніні, а особливо грамматики Пор-Рояля, розвинув доісторичну основу лінгвістичної теорії Н. Хомського, продемонструвавши можливості дедуктивного підходу до мови в контексті метафізичних поглядів свого часу.

Список літератури:

1. Axundov, A. Ümumi dilçilik, Bakı, “Şərq-Qərb”, 2006, 280 s.
2. Aristotel. Poetika, Bakı, “Şərq-Qərb”, 2006, 120 s.
3. Blumfeld, L. Dil, Bakı, 2014, 520 s.
4. Sössür, F.de. Ümumi dilçilik kursu, “ATM”, 2018, 356 s.
5. Qurani-Kərimin tərçüməsi, Bakı, “Nurlan”, 2012, 672 s.
6. Rəcəbli, Ə. Dilçilik tarixi, I kitab. Bakı, “Nurlan”, 2007, 528 s.
7. Mishra, Anand. Modeling Paninian System of Sanskrit Grammar, Heidelberg, 2019, 171 p.
8. Müller, F.Max. Sanskrit Grammar, London, 1870, 325 p.
9. Kiparsky, Paul. On the Architecture of Panini's Grammar, Hyderabad, 2002, 59 p.
10. Arnauld, A., Lancelot, Cl. Grammaire générale et rationnelle de Por-Royal, A Paris, 1660, 272 p.

Jafarov G. G. THE PHILOSOPHY OF INHERITANCE: THE GRAMMAR OF POR-ROYAL AND PANINI

The main aim of the article is to focus attention on the features that unite the grammars of Panini and Port-Royal in the context of 'Philosophy of Succession: Grammars of Panini and Port-Royal'. It is noted that these signs are evaluated as a philosophy, not a dialectic of inheritance.

Methods. In the analysis of the grammar of Panini and Por-Royal in the context of the 'Philosophy of Succession', the author presented such methods as comparative analysis, analysis of the description of historical reality, analysis of samples of the author's oral creativity, general scientific research methods.

The novelty of the article lies in paying attention to various aspects of the mentioned grammars, the impact of this grammar on Arabic-Muslim linguistics (grammar) and identifying similar qualities in their creation. The study argues that Panini's grammar is the foundation of Por-Royal as well as later grammatical canons. The 'neutrality' of Panini's grammar is opposed by the philosophical and methodological position of Por-Royal's grammar. The history of interest in these grammars in modern linguistics is determined.

Finally, noting the historical roots of each methodological approach to language (and its grammar), it is noted that this approach is also evident in deductive approaches.

It is noted that Panini's grammar, as a continuation of previously existing grammars, existed in various versions until approximately the first centuries of our era. In a word, Panini's grammar, being a continuation of the linguistic culture and tradition created by the Indian people, influenced the development of linguistics after it. It is noted that although the grammar of Panini and Por-Royal claimed to explain thinking through language, it was very schematic in nature. However much Porroyalists tried to 'reconcile' language and thought on the basis of grammar, these were nothing more than the first serious attempts to intervene from 'language' to 'thought.'

In the period of about two thousand years between the grammar of Panini and the grammar of Por-Royal, deduction as a method in the field of studying the grammar of the language revealed certain functional possibilities, had a rather deep and rich philosophical and linguistic basis, and became more and more widespread in the history of the science of language. It covered the field.

Key words: Panini, Por-Royal, grammar, succession, philosophy, metaphysics.

Ляшко О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

АРХІТЕКТУАЛЬНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ БІБЛІЇ

У статті досліджується архітекстуальність в англomовній Біблії. Визначено, що інтертекстуальністю у релігійному дискурсі є тексто- і смислотвірна категорія, що формується завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям. Архітекстуальність в англomовній Біблії висвітлено у статті як один із виявів інтертекстуальності, як жанровий зв'язок текстів (гомогенних (однорідних) і гетерогенних (різнорідних)), діалог і синкретизм жанрів, що виявляється у вигляді тексту в тексті або жанру в жанрі. Інтертекстуальність обґрунтовано як ширше поняття, ніж архітекстуальність, метатекстуальність, паратекстуальність, гіпертекстуальність.

З'ясовано, що в англomовній Біблії застосовано різні види міжтекстових зв'язків (інтертекстуальність у вигляді прямого і непрямого цитування, метатекстуальність, паратекстуальність та архітекстуальність). У статті висвітлено стильову і жанрову різноманітність біблійних текстів, що виявляється у змішаності жанрів у Книгах Святого Письма. Встановлено, що умовно Книги Святого Письма розподіляються на законодавчі книги (окреслюють основні закони морального і релігійного життя), історичні оповідання (відображають історію релігійного життя), повчальні книги (висвітлюють вчення про предмети віри і моральності) і пророчі наративи (мають передбачення про долю людства). У статті висвітлено жанровий зв'язок гомогенних і гетерогенних текстів в англomовній Біблії.

Актуальним залишається питання ідентифікації і класифікації жанрів у Біблії та проблематика розмежування прози від поезії. Перспективою подальших розвідок у даному напрямку вважаємо дослідження інших видів міжтекстових зв'язків (метатекстуальності, паратекстуальності) у різних жанрах релігійного дискурсу.

Ключові слова: інтертекстуальність, архітекстуальність, текст, жанр, Біблія, англійська мова.

Постановка проблеми. Дослідження різнорівневих діалогічних відношень та зв'язків між текстами, що в науковому середовищі, слідом за Ю. Кристевою [11], йменується *інтертекстуальністю*, продовжує фокусувати увагу сучасних науковців різних гуманітарних галузей знань. Термін «інтертекстуальність» вважається відносно сучасним поняттям, оскільки з'явився в науці в 60-х роках ХХ ст. [11], однак, на думку французької дослідниці Н. П'єге-Гро він «охоплює найдавніші й найважливіші практики письма» (тут цит. за [4, с. 19]). Виразним прикладом подібних створених людством практик письма є Біблія, або Святе Письмо Старого і Нового Завітів як сукупність текстів різних епох і авторів, що сприймається всіма християнськими конфесіями як Святе Письмо. Такий погляд Н. П'єге-Гро на інтертекстуальність зумовив появу та **актуальність** даного дослідження, в якому спробуємо звернути особливу увагу на один із виявів інтертекстуальності або видів транстекстуальних зв'язків за кла-

сифікацією видатного французького літературознавця Ж. Женетта [10] – *архітекстуальності*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класифікацію 5 видів транстекстуальних зв'язків, котра віддзеркалює як широкий (культурно-семіотичний), так і вузький (літературознавчий) підходи до розуміння інтертекстуальності, розробив Ж. Женетт у книзі “Palimpsests: literature in the second degree”, а саме: 1) *інтертекстуальність* як зв'язок двох чи декількох текстів, присутність одного тексту в іншому (експліцитне цитування (з лапками, посиланнями або без них), імпліцитний *плагіат* і *алюзії*); 2) *паратекст* як зв'язок тексту з його заголовком, передмовою, післямовою, нотатками, епіграфом, ілюстраціями, рекламою, обкладинками книг тощо; 3) *метатекстуальність* як коментар попереднього тексту; 4) *гіпертекстуальність* як зв'язок, що об'єднує текст В (*гіпертекст*) з попереднім текстом А (*гіпотекстом*) не у вигляді коментаря, а з негативним значенням висміювання або пародіювання одного

тексту іншим; 5) *архітекстуальність* як жанровий зв'язок текстів одного типу / класу (вірша з віршем, прози з прозою тощо) [10, с. 1–7]. Аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових праць свідчить про фокусування уваги дослідників на вивченні інтертекстуальності (або за Ж. Женеттом – транстекстуальності) з різними її виявами, одним з яких є архітекстуальність (див. напр.: Батринчук З.Р. [1], Гринишина І.І., Марченко Т.М. [2], Ляшко О.В. [3, 4, 12], Овдійчук Л.М. [6], Скорина Л.В. [7], Шевкун А.В. [8]). У згаданих наукових розвідках архітекстуальність усвідомлюється як «жанровий зв'язок текстів» [6, с. 266], «зіставлення тексту зі своїм архітекстом» [7, с. 25], «відношення, яке конкретний текст підтримує із родовою категорією, до якої він і належить» [1, с. 17], генологія, або взаємодія «жанрів поза жорсткою жанровою диференціацією», «відхилення від жанрових правил» [2, с. 34], «явище присутності рис кількох жанрів у тексті, <...> як порушення їхніх канонічних моделей» [8, с. 234]. Науковці аналізують вияви архітекстуальності у сучасній англійській художній літературі [8], у сучасній фантастичній та казковій прозі [6], в українській літературі 1920-х років [7]. Наприклад, Шевкун А.В. вважає, що «феномен архітекстуальності є однією з характерних рис постмодерністського твору, <...> тобто, при створенні нового твору автор опирається на вже готові моделі, визначений набір кліше, притаманний певному жанру» [8, с. 234], а Гринишина І.І. & Марченко Т.М. стверджують, що в літературі ХХІ ст. письменники самі визначають жанрові форми своїх творів та трапляється часте відхилення від жанрових правил [2, с. 34]. Проте, на наш погляд, такий синкретизм жанрів, а також відхилення від жанрових правил є наявним не тільки у сучасній літературі. Вітчизняній науковій спадщині бракує дослідження архітекстуальності як діалогу жанрів, відхилення від жанрових правил у найдавнішій та найважливішій книзі людства – Біблії, оскільки за словами старозавітного Екклесіаста (Проповідника) (1:9–10): «⁹Те, що було, те знову буде. Що скоєне, здійсниться знову. Під сонцем не нове ніщо. ¹⁰Якщо й існує щось, про що ти скажеш: «Поглянь, та це ж нове!» – будь певен, що воно вже існувало, коли про нас ще і гадки не було» [9].

Формування цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні архітекстуальності в англійській Біблії. Мета реалізується у низці завдань: ідентифікувати спільні і відмінні риси архітекстуальності та інтертекстуальності; запропонувати

власну дефініцію архітекстуальності в англійській Біблії; дослідити засоби вираження архітекстуальності в Біблії англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Під *інтертекстуальністю* у релігійному дискурсі розуміємо тексто- і смислотвірну категорію, що формується завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям [4, с. 2]. Також інтертекстуальність вважаємо ширшим поняттям за архітекстуальність, останню, слідом за Ж. Женеттом [10], ідентифікуємо як один із виявів інтертекстуальності. На нашу думку, *архітекстуальність* в Біблії простежується як жанровий зв'язок текстів, як діалог, синкретизм жанрів, що виявляється у вигляді тексту в тексті або жанру в жанрі, як «зв'язок гомогенних (однорідних) і гетерогенних (різномірних) текстів» [4, с. 134].

Перш ніж наводити приклади виявів архітекстуальності в англійській Біблії, зазначимо, що «у літературознавстві й лінгвістиці жанр визначається як тип (вид) літературних творів, що склався історично; як узагальнення рис, характерних для широкої групи творів певної епохи, нації або світової літератури взагалі» [5, с. 156].

У Біблії, або Книгах Святого Письма Старого (50 книг) і Нового (27 книг) Завіту, котрі йменуємо новозавітними та старозавітними текстами, застосовано різні види міжтекстових зв'язків (інтертекстуальність у вигляді прямого і непрямого цитування, метатекстуальність, паратекстуальність та архітекстуальність) (див. напр.: [3, 12]). Досліджуючи інтертекстуальність православної проповіді [4], а також архітекстуальність у цій праці, нами було помічено стильову і жанрову різноманітність біблійних текстів, що виявляється у змішаності жанрів у Книгах Святого Письма. Наразі актуальним вважаємо питання ідентифікації і класифікації жанрів у Біблії, проблематику розмежування прози від поезії і таке подібне. Відмітимо, що умовно (тут цит. за [4, с. 52–53]) Книги Святого Письма розподіляються на:

1) **законодавчі** книги (окреслюють основні закони морального і релігійного життя), вміщують *притчі*, *хроніки* (*літопис*): **Старий Завіт** (П'ятикнижжя Мойсееве: Буття (включає *поему* про створення світу, *новелу* про Йосипа у жанрі філософської біографії традиційної для давньої близькосхідної літератури), Вихід, Левит, Числа (історичні *оповідання*), Повторення Закону),

Новий Завіт (*Євангеліє* (святе благовіщення) від Матфея, від Марка, від Луки, від Іоанна);

2) **історичні оповідання** (відображають історію релігійного життя), *біографія* окремих людей, *хроніки* (*літопис*): **Старий Завіт** (Книга Ісуса Навина; Книга Суддів; Книга Руфі; Перша, Друга, Третя і Четверта книга царств; Перша та Друга книги хронік, чи Параліпоменон; Перша, Друга і Третя Книги Ездри; Книга Неемії; Книга Товита; Книга Іудифі; Книга Есфири; Перша, Друга, Третя і Четверта книга Макавеїв), **Новий Завіт** (Діяння святих Апостолів);

3) **повчальні** книги *хокмічного жанру* (писемність мудрих або премудрість), що висвітлюють вчення про предмети віри і моральності: **Старий Завіт** (Книга Іова; Псалтир (*урочиста, переможна пісня* (*ода*), *пісня сходження* (*паломницька пісня*), *піснеспіви з інструментальним супроводом, весільна пісня*); Книга приказок Соломонових; Книга Екклезіаста, або Проповідника; Книга Пісні Пісень царя Соломона; Книга Мудрости Соломона; Книга Сираха), **Новий Завіт** (*Послання* Апостолів: Якова; Перше та Друге послання Петра; Перше, Друге та Третє послання Іоанна; Іуди; Павла: до римлян; Перше та Друге послання до коринфян; до галатів; до ефесян; до филиппійців; до колосян, Перше та Друге послання до фессалонікійців (до солунян); Перше та Друге послання до Тимофія; до Тита; до Філімона; до євреїв);

4) **пророчі наративи** (мають передбачення про долю людства), *есхатологія*, *проповіді* у поетичній формі (давня єврейська поезія), *сповідь*, *плач*, *благання*, *хвалебний гімн*, *покликання пророка*, *бачення*, *сон*, *похоронний плач* (*елегія*): **Старий Завіт** (Книга пророка Ісаї (*Апокаліпсис*); Книга пророка Іеремії; *Плач* і *Лист* Іеремії; Книга пророка Варуха; Книга пророка Даниїла (*Апокаліпсис*); Книга пророка Іезекіїля (*любовна пісня*, або *любовний куплет*, *загадка*); 12 малих пророків: Осії, Йоїля, Амоса, Авдія, Іони, Михея, Наума, Аввакума (*загадка*, *насмішка*, *знуцання*), Софонії, Аггея, Захарії, Малахії), **Новий Завіт** (Одкровення Апостола Іоанна Богослова (*Апокаліпсис*)).

Одним з прикладів вияву архітекстуальності в англомовній Біблії – Святого Письма Старого і Нового Завітів – вважаємо **поему** про створення світу (The Creation), що є початком однієї із законодавчих книг П'ятикнижжя Мойсея Старого Завіту – Буття (Genesis (1:1 – 2:7) [13, с. 3–5]. Попри те, що законодавчі книги Біблії окреслюють основні закони морального і релігійного життя, за нашими спостереженнями, старозавітні

законодавчі книги П'ятикнижжя Мойсея вміщують історичні оповідання, хроніки (літопис), притчі, поему та новелу. Біблійний текст книги Буття Старого Завіту починається з поетичного оспівування сотворіння Богом світу за сім днів [13, с. 3–5]. Незважаючи на те, що згадана вище законодавча біблійна книга належить до жанру **історичної повісті** з описом подій у хронологічному порядку з причинно-наслідковими зв'язками, характерними для неї є також народні, етіологічні та повчальні риси оповідання. Саме тому застосування поеми про створення світу усвідомлюємо як ухил від канону законодавчих книг та ілюстрацією архітекстуальності як діалогу жанрів. У запропонованій поемі окрім опису унікальних та визначних історичних подій створення світу, спостерігається біблійний алегоризм, вживаються поетичні символи, паралелізми, повтори, що створюють певну ритмічну організацію тексту, як-от: *God made* (10 повторів), *Then God said* (9 повторів), *“Let there be...”* (14 повторів), *and God saw that it was good* (7 повторів), *God called* (4 повтори), *and there was / So evening and morning, one / the second / the third / the fourth / the fifth / the sixth day* (6 повторів), *it was so* (6 повторів), *Then God blessed them* (2 повтори). Своєрідне поетичне оформлення тексту спричиняє наявність наведених повторів, що з'являються як у кожному абзаці, так і у багатьох віршах поеми.

Іншим прикладом вияву архітекстуальності в англомовній книзі Буття Старого Завіту (П'ятикнижжя Мойсееве) вважається **новела** про Йосипа (Genesis (37–50) [13, с. 48–64]. Законодавча біблійна книга Буття вміщує у главах 37, 39–47, 50 не закони, а окрему завершену розповідь у вигляді новели, що нагадує традиційний для давньої близькосхідної літератури жанр **філософської біографії**. В англомовному варіанті Біблії (The Orthodox Study Bible [13]) спостерігаємо послідовне хронологічне зображення життєвих подій головного героя новели у вигляді внутрішніх підзаголовків у главах 37, 39–47, 50 книги Буття, як-от: *Joseph's Dream; Joseph Is Sold into Egypt; Joseph Imprisoned in Egypt; Joseph Interprets the Dreams of the Prisoners; <...> Joseph Comforts His Brothers; Joseph Dies in Egypt*. Однак, окрім опису життєвого шляху Йосипа, не менш вагомим є духовна складова історії його особистості, що має певний драматичний характер та відображає його думки і / або **сни** (*Then Joseph had a dream, and reported it to his brothers* (37:5) [13, с. 48], **почуття** (*Then Joseph turned himself away from them and wept* (42:24) [13, с. 54], **вчинки** (*Now*

Joseph commanded the steward of his house, saying, "Fill the men's sacks with food, as much as they can carry, and put each man's money in the mouth of his sack (44:1) [13, с. 56] та здібності (Joseph Interprets the Dreams of Pharaoh (41:1–36) [13, с. 51–52].

Законодавчі книги Старого та Нового Завітів рясніють численними **притчами** (наприклад: старозавітна Книга притч Соломонових у вигляді пісень та віршів, а також новозавітні притчі з євангельських текстів від Матфея, Марка і Луки [13]). У біблійних новозавітних текстах, а саме у мовленні та проповіді Ісуса Христа використовуються образи, порівняння, метафори, повчання та притчі. Наприклад, євангельський текст від Матфея (Matthew Chapter 13) [13, с. 1291–1294] відображає вчення біля моря притчами про Царство Боже. Зазначена тринадцята глава біблійного тексту містить сім притч, що не тільки взаємодоповнюють одна одну, а й мають абсолютно індивідуальну смислову вагу. Першою з цих притч, яку Ісус Христос розповів народу та учням у цій главі є притча про сіяча (The Parable of the Sower, Matthew (13:1–9) [13, с. 1291]), що посіяв зерно на різний ґрунт: при дорозі, на місця кам'янисті, в терни, на добру землю. Саме тому, деяке зерно зійшло, а деяке – ні: <...> *"Behold, a sower went out to sow. ⁴And as he sowed, some seed fell by the wayside; and the birds came and devoured them. ⁵Some fell on stony places, where they did not have much earth; and they immediately sprang up because they had no depth of earth. ⁶But when the sun was up they were scorched, and because they had no root they withered away. ⁷And some fell among thorns, and the thorns sprang up and choked them. ⁸But others fell on good ground and yielded a crop: some a hundredfold, some sixty, some thirty. ⁹He who has ears to hear, let him hear!"* Завдяки прихованому порівнянню, зображено алегоричні образи, де зерно символізує Слово Боже або народ Ізраїльський, сівачем виступає Спаситель, поле асоціюється зі всім людством, а різний ґрунт порівнюється з прикладами духовних і психологічних типів людей.

Варто зазначити, що характерним для біблійних новозавітних текстів є тлумачення виголошених притч, псалмів або старозавітних текстів пророків. Не є виключенням і вище згадана притча. У такий спосіб, можна констатувати наявність характерного для новозавітних біблійних текстів жанру **коментаря** як вторинного жанру філософської літератури, в якому спостерігається тлумачення або критика попередньо згаданого уривку або тексту (-ів) іншого автора (-ів), що нашу думку, слідом за класифікацією Ж. Женетта [10], ймену-

ється метатекстуальністю. Наприклад: ¹³*Therefore I speak to them in parables, because seeing they do not see, and hearing they do not hear; nor do they understand. ¹⁴And in them the prophecy of Isaiah is fulfilled, which says:*

'Hearing you will hear and shall not understand, And seeing you will see and not perceive;

¹⁵*For the hearts of this people have grown dull.*

Their ears are hard of hearing,

And their eyes they have closed,

Lest they should see with their eyes and hear with their ears,

Lest they should understand with their hearts and turn,

So that I should heal them.'

¹⁶*But blessed are your eyes for they see, and your ears for they hear; ¹⁷for assuredly, I say to you that many prophets and righteous men desired to see what you see, and did not see it, and to hear what you hear, and did not hear it. [13, с. 1291].* В аналізованому фрагменті у відповідь на запитання учнів щодо змісту притчі про сіяча Христос посилається на біблійний старозавітний текст пророка Ісаї (Verses in Isaiah Chapter 6:9–10) [13, с. 1063] та пояснює застосування жанру притчі замість більш зрозумілого народом мовлення. Відмітимо, що цитований текстовий фрагмент з Книги пророка Ісаї належить до **апокаліптичних пророчих наративів**, що мають передбачення про долю людства, а також покликання пророка і **бачення** (як жанр видіння). Отже, архітекстуальність виявляється у фрагменті у перетині декількох жанрів: притчі, коментаря, пророцтва та видіння.

Окрім жанру притчі, у біблійних новозавітних євангельських текстах, зокрема у святому благовіствуванні від Іоанна, виокремлюється вкрай схожий до притчі жанр **повчання** з притаманним йому метафоричними та притчовими ознаками. Поради та настанови, що зазвичай виголошуються у повчаннях, ототожнюють останні з жанром проповіді. Саме тому, повчання у Новому Завіті можна ідентифікувати як притчі або проповіді. Таке змішування жанрів спробуємо розглянути на прикладі з алегоричним описом ролі Ісуса Христа як Доброго Пастиря в англійській Біблії (John Chapter 10:1–16) [13, с. 1444]. На наш погляд, початкові вірші мають певні ознаки притчі: *"Most assuredly, I say to you, he who does not enter the sheepfold by the door, but climbs up some other way, the same is a thief and a robber. ²But he who enters by the door is the shepherd of the sheep. ³To him the doorkeeper opens, and the sheep hear his voice; and he calls his own sheep by*

name and leads them out. ⁴And when he brings out his own sheep, he goes before them; and the sheep follow him, for they know his voice. ⁵Yet they will by no means follow a stranger; but will flee from him, for they do not know the voice of strangers. ⁶Jesus used this illustration, but they did not understand the things which He spoke to them.” (John 10:1–6). У фрагменті увага зосереджується на ситуації, в якій злодій та розбійник «входить в кошару овечу не дверима, а десь перелазить», тоді той «хто входить у двері, той пастир овець» [9]. Зазначений уривок має приховане порівняння, вимагає додаткового витлумачення, що й надає йому ознак притчі. Таке пояснення з’являється у подальших рядках, в яких зосереджено алегоричні образи (напр.: «Я є двері вівцям...»): “<...> I am the door of the sheep. ⁸All who ever came before Me are thieves and robbers, but the sheep did not hear them. ⁹I am the door. If anyone enters by Me, he will be saved, and will go in and out and find pasture. ¹⁰The thief does not come except to steal, and to kill, and to destroy. I have come that they may have life, and that they may have it more abundantly” (John 10:7–10) [13, с. 1444]. Наступні рядки запропонованого євангельського тексту відображають повчально-алегоричний сюжет: ¹¹“I am the good shepherd. The good shepherd gives His life for the sheep. ¹²But a hireling, he who is not the shepherd, one who does not own the sheep, sees the wolf coming and leaves the sheep and flees; and the wolf catches the sheep and scatters them. ¹³The hireling flees because he is a hireling and does not care about the sheep. ¹⁴I am the good shepherd; and I know My sheep, and am known by My own. ¹⁵As the Father knows Me, even so I know the Father; and I lay down My life for the sheep. ¹⁶And other sheep I have which are not of this fold; them also I must bring, and they will hear My voice; and there will be one flock and one shepherd. (John 10:11–16) [13, с. 1444–1445]. Алегоричними образами у цьому фрагменті є: «пастир добрий життя своє покладає за овець», яким символічно йменується Ісус Христос, а також – «наймит, не пастир, якому вівці не свої, побачивши, що йде вовк, залишає вівці і втікає» [9].

У законодавчих старо- й новозавітних книгах англійською мовою неодноразово (див. напр.: Євангеліє від Матфея (6:9–13); Буття (18:22–33), Числа (14:13–23), Перша книга царств (2:1–10), Друга книга царств (7:18–29), Третя книга царств (3:5–15), Четверта книга царств (19:15–19), Книга пророка Іони (2:3–10), Книга пророка Ієремії (32:16–25), Перша Книга Ездри (9:6–15), Книга Неемії (1:4–11), Книга пророка Даниїла

(9:3–19), Книга Іова (42:1–6)) застосовується жанр **МОЛИТВИ**, наприклад у Євангелії від Матфея (Matthew 6:9–13) [13, с. 1278]: ⁹In this manner, therefore, pray:

*Our Father in heaven,
Hallowed be Your name.*

¹⁰*Your kingdom come.*

Your will be done

On earth as it is in heaven.

¹¹*Give us this day our daily bread.*

¹²*And forgive us our debts,
As we forgive our debtors.*

¹³*And do not lead us into temptation,*

But deliver us from the evil one.

For Yours is the kingdom and the power and the glory forever. Amen.

В англомовних біблійних історичних оповіданнях, що відображають історію релігійного життя, має місце біографія окремих людей, хроніки (літопис), короткі оповідання. Так, у новозавітних Діяннях святих Апостолів, що за жанром наближені до **історичної хроніки**, наводиться коротке **оповідання**, що в англомовній Біблії має заголовок – **Back in Asia: Eutychus Raised** (Acts Chapter 20:7–12) [13, с. 1505]. Це невелике за розміром оповідання з семи речень має однолінійний, чіткий за побудовою сюжет, в якому під час тривалої бесіди апостола Павла в місті Троаді, юнак на ім’я Євтих, який сидів на вікні, поринув у глибокий сон і, похитнувшись, сонний упав з третього житла і загинув, але апостол чудово повернув його до життя. В оповіданні зображується одна подія з життя апостола Павла та юнака Євтиха, з присутністю основних елементів сюжету. Описів у запропонованому текстовому уривку мало, вони стислі та лаконічні. Проте, важливу роль відіграють художні деталі, наприклад: ⁸*There were many lamps in the upper room where they were gathered together.* (Acts Chapter 20:8) [13, с. 1505].

В англомовній Біблії, або Книгах Святого Письма Старого і Нового Завіту, наявними є повчальні книги хокмічного жанру, що висвітлюють вчення про предмети віри і моральності. Однією з таких новозавітних книг є Послання до євреїв святого апостола Павла, в якому окрім повчань, характерної для цього жанру писемності мудрих або премудрості, привертає увагу низка цитат з різних псалмів, що застосовуються автором для обґрунтування відмінності та переваги Христа над ангелами: ⁸*But to the Son He says:*

“Your throne, O God, is forever and ever;

A scepter of righteousness is the scepter of Your kingdom.

9You have loved righteousness and hated lawlessness;

*Therefore God, Your God, has anointed You
With the oil of gladness more than Your companions.”*
(The Book of Hebrews 1:8–9) [13, с. 1654].

У прикладі вживається цитата із месіанського псалма (Psalm 44 (45):7–8) [13, с. 712], котрий також є одним із царських псалмів старозавітної книги Псалтир. Цей 44-й псалом – єдина весільна пісня у всій Псалтирі. До того ж псалом належить до **любовної поезії** та є наближеним до старозавітної Книги Пісні Пісень Соломона. Відповідно до напису (уточнення), що слідує за назвою згаданого псалма [9], він є **навчальним псалмом** або **Піснею любові** (весільною піснею), що був написаний синами Кореевими на шопанімі (музичний інструмент) і повинен бути співаний. Виявом архітекстуальності у запропонованому уривку є застосування автором цитатного матері-

алу із псалма, що є жанром та формою іудейської та християнської ліричної молитвослівної **поезії**.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумок, зауважимо, що в англійській Біблії зафіксовано різні види міжтекстових зв'язків: інтертекстуальність у вигляді прямого і непрямого цитування, метатекстуальність, паратекстуальність та архітекстуальність. Інтертекстуальність обґрунтовано як ширше поняття ніж архітекстуальність. Остання в Біблії англійською мовою усвідомлюється як жанровий зв'язок текстів, як діалог, синкретизм жанрів, що виявляється у вигляді тексту в тексті або жанру в жанрі, як зв'язок гомогенних (однорідних) і гетерогенних (різномірних) текстів.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку вважаємо дослідження інших видів міжтекстових зв'язків (метатекстуальності, паратекстуальності) у різних жанрах релігійного дискурсу.

Список літератури:

1. Батринчук З.Р. Поняття інтертекстуальності та підходи до його вивчення. *Серія «Філологічна»*. 2016. Випуск 61. С. 15–17. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2016/n61/8.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).
2. Гринишина І.І., Марченко Т.М. Інтертекстуальність та її роль в аналізі літературного твору. *Філологічні науки. Літературознавство*. 2012. № 12. С. 31–35. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153581257.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).
3. Ляшко О.В. Алюзії та ремінісценції в англійських новозавітних текстах. *«Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика»*. 2022. Том 33 (72) № 5, Ч. 1. С. 289–294. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/5_2022/part_1/48.pdf (дата звернення: 20.05.2023).
4. Ляшко О.В. Інтертекстуальність православної проповіді: таксономія і функції (на матеріалі англійської, російської та української мов) : дис. ... доктора філософії : 035 – Філологія. Київ, 2020. 267 с.
5. Мирончук О.Я. Виокремлення підстилів та жанрів у конфесійному стилі української мови. *Культура слова*. 2010. №72. С. 151–157. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12919/28-Mironchuk1.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.05.2023).
6. Овдійчук Л.М. Види, форми та функції інтертекстуальності у сучасній фантастичній та казковій прозі для дітей. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 76. С. 265–270. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/9232/8750> (дата звернення: 20.05.2023).
7. Скорина Л.В. «Гомін і відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років: Монографія. Черкаси, 2019. 704 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Skoryna_Liudmyla_Viktorivna/Homin_i_vidhomin_dyskurs_intertekstualnosti_v_ukrainskii_literaturi_1920-kh_rokiv.pdf?PHPSESSID=id4o857ric0koqtcoojt0d1q92 (дата звернення: 20.05.2023).
8. Шевкун А.В. Специфіка архітекстуальних зв'язків у романі А.С. Байєтт “Possession”. *«Молодий вчений»*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 234–237. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.1/69.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).
9. Bible Gateway. URL: <https://www.biblegateway.com> (дата звернення: 30.05.2023).
10. Genette G. Palimpsests: literature in the second degree. / trans. Ch. Newman & C. Doubinsky. L; Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1997. 491 p.
11. Kristeva J. Desire in language: a semiotic approach to literature and art. New York: Columbia University Press, 1980. 305 p.
12. Liashko O., Bober N., Kapranov Y., Cherkhava O., & Meleshkevych L. Interpretation of Keywords as Indicators of Intertextuality in English New Testament Texts (Antconc Corpus Manager Toolkit). *WISDOM*. 2022. 22(2). P. 193–207. URL: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v22i2.736> (дата звернення: 20.05.2023).
13. The Orthodox Study Bible. USA: St. Athanasius Academy of Orthodox Theology, 2008. 1822 p.

Liashko O. V. ARCHITEXTUALITY IN THE ENGLISH BIBLE

The article examines architextuality in the English Bible. It has been determined that intertextuality in religious discourse is a text- and meaning-making category that is formed due to paratextual manifestations, metatextual interpretation and architextual connections of the Sacred Tradition texts, as well as by means of verbal and non-verbal textual borrowing belonging to other discursive practices and cultural traditions. Architextuality in the English Bible is highlighted in the article as one of the manifestations of intertextuality, as a genre connection of homogeneous and heterogeneous texts, as a dialogue and genre syncretism, which manifests itself in the form of a text within a text or a genre within a genre. Intertextuality is justified as a broader concept than architextuality, metatextuality, paratextuality, hypertextuality.

It has been found that various types of intertextual connections are used in the English Bible (intertextuality in the form of direct and indirect citation, metatextuality, paratextuality and architextuality). The article highlights the stylistic and genre diversity of the biblical texts, which is manifested in the mixed genres of the Books of the Holy Scripture. It has been established that the Books of the Holy Scripture are conditionally divided into legislative books (outline the basic laws of moral and religious life), historical narratives (reflect the history of religious life), homiletical books (explain the doctrine of the subjects of faith and morality) and prophetic narratives (have predictions about the fate of mankind). The article highlights the genre connection of homogeneous and heterogeneous texts in the English Bible.

The question of identification and classification of genres in the Bible and the problem of distinguishing prose from poetry remains relevant. A promising area of further investigations is the research of other types of intertextual connections (metatextuality, paratextuality) in various genres of religious discourse.

Key words: *intertextuality, architextuality, text, genre, the Bible, the English language.*

Мосієвич Л. В.

Запорізький національний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИЧНОЇ СЕМАСІОЛОГІЇ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ NON-FICTION

У статті розглядається функціонування стилістичної семасіології в романі “The Minds of Billy Milligan” («Таємнича історія Біллі Міллігана») Д. Кіза. Цей твір можна назвати новаторським для американської літератури. Його приналежність до жанру документального роману детермінує своєрідні композиційні та лексико-стилістичні особливості. «Таємнича історія Біллі Міллігана» – це документальний роман про людину, яка страждає на хворобу множинної особистості та звинувачується у численних злочинах. Ми з’ясували, що твір Д. Кіза має різноманітні засоби стилістичної семасіології: метафори, епітети, порівняння, антитези, евфемізми, алюзії. Вони відіграють важливу роль у створенні художньої образності оповідання, а також посилюють емоційно-експресивний тон.

Використання автором засобів стилістичної семасіології надає твору оригінальності та доводить, що роман займає проміжне місце між документальною та художньою прозою, попри те, що критики відносять його до жанру документальної прози. Okремі засоби стилістичної семасіології виконують свої функції. Так, для зображення субособистостей Біллі Д. Кіз використовує метафори. За допомогою антитези відбувається протиставлення різних концептів: хворий-здоровий, винний-невинний, злочинець-потерпілий, суспільство-індивід, свідомість-безсвідомість, свобода-в’язниця. Синоніми в романі надають напруги оповіданню, підкреслюють драматизм ситуації головного персонажу. Найчастішим засобом стилістичної семасіології в романі є авторські порівняння. Вони допомагають зображенню фізичних та моральних портретів героїв. Отже, стилістична семасіологія сприяє тому, що роман перетинає межі non-fiction та набуває оригінальних художніх рис. Більше того, засоби стилістичної семасіології деякою мірою мають певний вплив на читача та створюють прагматичний ефект.

Ключові слова: жанр, нехудожня література, стилістична семасіологія, симбіоз, функції.

Постановка проблеми. Література non-fiction в ХХІ столітті набуває інтерес та популярність через те, що вона перебуває на межі художності і документальності. Основними жанрами non-fiction є щоденник, автобіографія, біографія, мемуари, сповідь, листи тощо [5]. Теодор Риз дає чисельні синоніми для цього жанру: Personal Journalism, Literary Journalism, Dramatic Nonfiction, the New Journalism, Parajournalism, Literary Nonfiction, the New Non-fiction, Verity, the Nonfiction Novel, the Literature of Fact, the Literature of Reality [17]. Проте, роман, який слугував об’єктом нашого дослідження, показав, що він є проміжним жанром між документальною та художньою літературою. Саме за допомогою засобів стилістичної семасіології його можна віднести до такого симбіозу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етимологію non-fiction досліджували Девід Карлін та Франческа Рендл-Шот [13], Лі Гудкайнд [14]. Серед причин появи цього жанру В. Зінсер нази-

ває Другу Світову війну, після якої Америка стала нацією, яка цінує факти [18, с. 97].

Документальна література не тільки відчуває вплив літератури художньої, але сама на неї впливає, причому нерідко трапляється «мімікрія художніх жанрів під документальні». Попри ствердження про те, що «non-fiction – література автодокументальних текстів, не орієнтованих на фантазування і стильову вишуканість» [2, с. 125], роман Кіза розбиває цей стереотип.

Лі Гудкайнд, засновник журналу Creative Nonfiction, трактує мету письменника non-fiction так: «головною метою письменника творчої non-fiction є передача інформації, як і у журналіста, але формувати її треба таким чином, щоб виглядало як художня література» [15]. В українському просторі літературу Nonfiction досліджували Варикаша [5], Галич [6], Черкашина [12].

Сучасний український дослідник документальної літератури О. Галич визначає документалістику, як літературу, що базується на реальних

історичних документах і фактах і охоплює три найважливіших напрямки: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику. Важливою ознакою такої літератури є авторське осмислення певних суспільно-історичних подій чи життєвого шляху реальної історичної особи, або важливої для життя народу проблеми, здійснене за законами художньої творчості із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора із внутрішнім світом героїв, соціальною й психологічною природою їхніх учинків [6, с. 20]. Отже, література non-fiction ґрунтується на правдивості, проте не виключає вигадки, тому образи в її творах наближуються до однозначності, залишаючи право на переносне тлумачення сприймачем.

Отже, література non-fiction межує між літературою і журналістикою. Автор ґрунтує сюжет здебільшого на реальних подіях і показує соціальну проблему під новим кутом, тим самим змінюючи відношення суспільства до цієї проблеми [5, с. 35]. Незважаючи на факт, що роман позиціонується як жанр документальної прози, на нашу думку, він займає проміжне місце між документальною та художньою прозою. Цей симбіоз документалістики та художності іноді приводить до появи гібридного жанру – документально-художньої прози. З публіцистичності жанр зберігає такі елементи як актуальність, фактаж «занурення», а з художності – стилістичні, композиційні і художні деталі.

В українському мовознавстві дослідженням стилістичних засобів цього роману займалася Бондарчук А. [3]. Але, об'єктом її дослідження слугували не всі засоби, а ті, що передавали емоції. Окрім того, матеріалом дослідження був не конкретний роман «Таємнича історія Біллі Міллігана», а декілька творів цього автора. По-третє, свій аналіз дослідниця виконувала в перекладацькому аспекті. Стилiстичний синтаксис роману також досліджувала Мосієвич Л.В. [7]. Ретельний аналіз функціонування стилістичної семасіології в романі ще не був об'єктом дослідження серед вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням засобів стилістичної семасіології цього роману, які надають йому ознаки документально-художньої прози. Такий симбіоз жанрів є релевантним на сучасному етапі розвитку американської літератури. Більш того, засоби стилістичної семасіології виконують певні функції та створюють прагматичний ефект.

Основною **метою** статті є дослідити функціонування засобів стилістичної семасіології в романі Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана». Ця мета передбачає виконання таких завдань:

1) провести аналіз теоретичних засад літератури non-fiction;

2) визначити жанрові, композиційні, сюжетні особливості роману;

3) відібрати засоби стилістичної семасіології в романі;

4) дослідити їх функції та вплив на жанрову специфіку роману.

Виклад матеріалу. Роман «Таємнича історія Біллі Міллігана» Д. Кіза є документальним романом про Біллі Міллігана – людину, яка страждає на хворобу множинної особистості та звинувачується у численних злочинах. Це – біографія першої людини в історії США, яку визнали неосудною через дисоціативний розлад особистості. Протягом всього оповідання читач спостерігає за ходом лікування Біллі та проявленням характерів його нових особистостей [19]. Також цікаво спостерігати, як змінюється суспільство, зіткнувшись з подібною проблемою. Деякі люди вважають, що це Біллі майстерські вигадує своїх «особистостей», щоб уникнути кари. Але, на погляд автора, неможливо протягом тривалого часу розмовляти різними діалектами, акцентами, бути то лівшою, то правшою, та не плутатися в свідченнях. Цікаво, що ці уявлені особи стають дуже реальними, і кожен з них має певну функцію. Таким чином, роман «Множинні уми Біллі Міллігана» можна назвати новаторським для американської літератури. Його належність до жанру документального роману детермінує своєрідні композиційні та лексико-стилістичні особливості.

Художня документалістика не просто передає факти, вона подає їх таким чином, що змушує читача глибше розуміти тему [17, с. 5]. Саме для цього автор використовує чисельні засоби стилістичної семасіології. Саме задача художньої документалістики полягає в зображенні правди у стилі, який буде так точним та інформативним, як репортаж, але водночас таким драматичним, як художня література.

Стилiстична семасіологія вивчає стилістичні функції переносу значень (фігури заміщення: гіперболу, мейозис, літоту; метафоричну та метонімічну групу виразних засобів; іронію) і комбінації цих значень (фігури суміщення: через тотожність, протилежність чи нерівність семантики лексичних одиниць) [1, с. 163]. Зазначимо, що стилістична семасіологія не так ярко представ-

лена в цьому романі, як стилістичний синтаксис. Причиною цього є межі документального жанру, в межах якого оповідання є більш-менш сухим, монотонним.

Найчастотнішим засобом стилістичної семасіології в романі є авторські порівняння. Порівняння – це художній засіб, що виявляється безпосередньо у порівнянні кількох явищ [10]. Вони допомагають зображенню фізичних та моральних портретів героїв. Порівнення, що використовуються для зображення природи або висловлювання оцінки автора, нами не було виявлено.

Розглянемо деякі з них: ...*Like a fisherman handling his pole with delicacy to work the line but keep it from breaking, he whispered, "How are you feeling?"* [17]. Лікар Біллі Міллігана порівнюється з рибалкою. Особливістю порівняння є те, що в його якості виступає не окреме слово, а ціла фразова конструкція. Автору важливо бути показати, як лікар поводить себе зі своїм пацієнтом – обережно, балансує на межі дії та бездіяльності, щоб не сполошити щось важливе в поведінці пацієнта.

David curled up like a baby, tears rolling down his cheeks [17]. Девід, один з субособистостей Біллі, порівнюється з дитиною. Порівняльним елементом виступає прийменник *like*. Ще один приклад: ...*He had an inferiority complex, no ambition of his own, and he lived like a sponge, soaking up ideas and thoughts of others, passing them off as his own* [17]. Наступне порівняння відрізняється від інших порівняльним елементом та структурою: *Caul relayed their request, and they saw Ragen's hostile expression change as if melting* [17]. Ще одне порівняння не має порівняльного елементу: ...*His fierce, penetrating eyes were the eyes of an eagle* [17].

В своєму романі Д. Кіз використовує метафори для зображення субособистостей Біллі. Поняття метафори можна охарактеризувати як художній засіб (троп) для якого характерним є перенесення властивостей із одного предмета, явища на інші на основі подібності за кольором, формою, призначенням [10, с. 233] Наприклад: ...*Arthurs voice dropped to an icy calmness* [17]. Базою порівняння є асоціація льод–холод. Почуття спокою в даному контексті інтерпретується як щось суворе, байдуже. Якщо ураховувати, що ця характеристика відноситься до зображення голосу, то ми уявляємо людину, якої належить голос, як стриманого та байдужого.

Окрім, створення художнього образу Біллі та його субособистостей, метафора виконує функцію лексичного збагачення тексту: ...*It became appar-*

ent to everyone in the room that Wilbur was in control and knew exactly what she was doing, touching the right mental buttons to make him respond" [17]. В даному прикладі під словом *mental* мається на увазі свідомість людини, що порівнюється з приладом, в якому є певні кнопки, до яких можна доторкнутися. Основою метафори є асоціація: людина – технічний пристрій. Тобто, лікар Уілбур контролює ситуацію та керує людиною, наче пристрієм. Ще один приклад метафори: ...*He stared at the floor, and Dr. George felt there was a tenuous thread holding him in the here and now* [17]. Нитка репрезентує ступінь присутності головного героя Біллі, а саме його свідомості, в реальному світі. Ця нитка дуже слабка, тобто, межа між присутністю та відсутністю персонажа тут і зараз – надзвичайно тонка.

Можемо стверджувати, що автор використовує метафору для зображення більш повного фізичного та морального портретів персонажів, головним чином, внутрішніх особистостей Біллі. Ці тропи необхідні оповіданню для створення художності.

Досить рідко автор для характеристики героїв використовує епітети. Це слова, що образно означають предмет або дію, підкреслюють характерну властивість певного явища чи поняття. Цікавим прикладом є постійне використання епітету *notorious*. Він підкреслює, що і лікарі, і криміналісти, і суспільство в цілому мають справу з незвичайним випадком – розщепленням особистості персонажу на 24 субособистості: ...*Now they had a notorious patient, the first multiple personality to be observed around the clock in a mental hospital ... "With a notorious case like ours, a multiple personality defense just won't fly* [17]. Наведемо ще прикладі епітетів з роману: ...*Yavitch wondered again at the change, at the striking Slavic accent* [17] ...*those who believed he was a con man—faking this exotic illness to gain attention and to avoid going to prison for rape* [17].

Іноді в романі зустрічаємо приклади евфемізмів. Евфемізми – це своєрідні маскування, словесне кодування з метою пом'якшення повідомлення. Вони використовуються для заміни явищ, предметів об'єктивної дійсності не звичайними словами, а описовими, прикрашеними, естетичнішими [9, с. 328]. Так, на позначення «психічно хворий» автор використовує евфемізм «*mentally*» в різних словосполученнях: *mentally ill, mentally disturbed*. [17]. Наведемо приклади: ... *it is also my opinion that the patient is mentally ill and that as a result of his mental illness he was not*

responsible for his criminal conduct at the time the criminal conduct did occur in the last half of October 1977.” ... *“He is **mentally ill** [17]. ...I know he’s **mentally disturbed**, and I’m on your side. But this isn’t going to work.” [17].* Непристойні заклади, такі, як в’язниця, також можуть замінюватись евфемізмами. Завдяки лексемі Institution в даному прикладі з поняття знімається негативна конотація та додається якась «престижність», а лексема Correctional підкреслює тимчасовість процесу: ...*William Stanley Milligan, a twentytwo-year-old ex-convict, had been paroled six months earlier from Ohio’s Lebanon **Correctional Institution** [17].*

Іноді автор може брати евфемізми у лапки, щоб надати їм особливого значення або показати, що вони використовуються з іронією або сарказмом: ...*Both attorneys found Milligan more at ease, though he complained about being locked up in special care and having to wear “**special precaution**” clothes.* Одяг зі «зниженим ризиком травматизму» означає те, що в ньому майже неможливе вбити себе.

Досить часто автор звертається до синонімів. Синоніми є одним із найважливіших стилістичних засобів мови, тому що вони відтворюють певне поняття в певному контексті. Стилiстичні синоніми допомагають передати емоційний, виразний та оцінний відтінок зображення [4]: ...*Shy, but she can be set off by fear that Ragen will do something **mean or violent** [17]. ...Ragen shifted in his seat, looking **embarrassed and guilty** [17]. ...Holy shit! What the hells going on? What the hell’s the matter with me?” He ran up and back, shouting, **terrified and angry at the same time.**” [17]. ...When she left the jail, Judy Stevenson found herself in turmoil, **awed, angry, confused.** It was all **incredible.** Impossible [17].* В останніх двох прикладах синоніми не є абсолютними, але вони передають відтінки емоцій (*awed, angry, confused*).

Використання синонімів нагнітає атмосферу оповідання та підкреслює драматичність ситуацій, що трапляються з головним персонажем. До арсеналу стилістичних засобів автор також залучає антитезу. Це – стилістичний прийом, що полягає у зіставленні протилежних думок або образів для посилення враження. Протиставлення понять дає можливість авторові створити надзвичайно виразний, об’ємний образ, в якому зіставляються прямі і переносні значення слів, а також – різке і непослідовне порівняння [11, с. 145]. Наприклад: ...*She admired Ragen, his **aggressiveness** as well as his **tenderness** with Christene [17].* Антонімічна пара **aggressiveness – tenderness** підкреслює суперечність самої особистості Біллі. В наступ-

ному реченні антитеза є неповною, вона виражено не антонімічною парою, а прикметником та негативною часткою not: ...*that he’s **willing** to speak of what happened to the others, but **not** about what happened to him [17].* В попередніх двох реченнях антитеза зображувала почуття та емоції. В наступному прикладі за допомогою антитези автор підкреслює можливу розв’язку подій – свобода або в’язниця: ...*The outcome of the trial could depend upon it. **Freedom and treatment, or else **prison**** [17].*

Антитеза присутня не тільки на мовному рівні, а й пронизує сам сюжет. За її допомогою невербально відбувається протиставлення різних концептів: хворий-здоровий, винний-невинний, злочинець-прокурор, суспільство-особистість, свідомість-підсвідомість, свобода-в’язниця. Це допомагає передати певні суперечності між ідеями, що описуються.

В романі ми також зустріли приклад алюзії. Це – прийом навмисного використання в тексті певних слів (словосполучень, речень), які побічно співвідносяться із засвідченими фактами культури, історії [10, с. 74]. Наприклад: ...*You’ve unlocked **Pandora’s box*** Вираз «відкрити скриньку Пандори» сьогодні означає «одним незграбним рухом наробити купу бід» або зробити дію з незворотними наслідками (зазвичай негативними). Наведемо ще приклад алюзії з використанням історичних осіб: “Some people call themselves **Napoleon or Jesus Christ,**” Allen said [17].

Аналіз засобів стилістичної семасіології в романі дозволив виокремити їх функції: 1) зміна жанрового вектору: завдяки засобам стилістичної семасіології роман набуває ознак документально-художньої прози, проте, офіційною класифікацією його є документальний роман; 2) підкреслення емоційного насагу: ці засоби створюють драматичність ситуацій, що трапляються з головним персонажем; 3) прагматичний вплив на читача: стан здоров’я та розлад множинної особистості стають причиною сумнівів у його винності, тобто автор підштовхує читача змінити негативне ставлення до героя на більш поблажливе та робить увагу читача більш концентрованою.

Висновки та подальші перспективи. Можемо зробити висновок, що стилістична семасіологія грає важливу роль в створенні художньої образності оповідання. Вона репрезентована такими засобами: метафорою, метонімією, порівнянням, епітетом, евфемізмами, алюзією. Найчастотнішими з них є метафора, порівняння. Окрім того, що засоби стилістичної семасіології несуть художнє навантаження, вони виконують певні функції,

а також можуть створювати прагматичний вплив на читача. Подальші перспективи досліджень бачимо у дослідженні стилістичних засобів в інших творах американської літератури **non-fiction**.

Список літератури:

1. Батицька, А. А. Стилiстичнi семасiологiчнi ресурси англomовної реклами. *Сучаснi фiлологiчнi дослiдження та навчання iноземної мови в контекстi мiжкультурної комунiкацiї: Збiрник наукових праць / За заг. ред. В.В. Жуковської, О.А. Черниш. Житомир : Видавництво Житомирського державного унiверситету iменi Iвана Франка, 2014. С. 34–38.*
2. Бовсунiвська Т. В. Жанровi модифiкацiї сучасного роману. Харкiв : Вид-во «Дiса плюс», 2015. 368 с.
3. Боднарчук А. Р. Стилiстичнi засоби при передачi емоцiй персонажiв та їхнiй переклад. *Науковий вiсник Чернiвецького нацiонального унiверситету iменi Юрiя Федьковича. Германська фiлологiя. Чернiвцi: Рута, 2021. Вип. 833. С. 12–18.*
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник української мови. Iрпiнь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
5. Варикаша М.М. Лiтература non-fiction: помiж фактом i фiкцiєю. *Актуальнi проблеми слов'янської фiлологiї. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. Бердянськ : БДПУ, С. 1–12.*
6. Галич О. Жанрова система документальної лiтератури. *Документалiстика на порозi XXI столiття : проблеми теорiї та iсторiї : матерiали Всеукраїнської наукової конференцiї, [м. Луганськ, 18–19 вересня 2003 р.] Луганськ : Знання, 2003. С. 19–36.*
7. Мосiєвич Л. В., Соляненко О. Л. Труднощi вiдтворення стилiстичного синтаксису роману «The minds of Billy Milligan» українською мовою. *Нова фiлологiя. Запорiжжя : Запорiзький нацiональний унiверситет, 2020. Т. 2. № 80. С. 49–54*
8. Олексенко В. П. Мовнi засоби евфемiзацiї в сучаснiй українськiй прозi. *Вiсник Запорiзького нацiонального унiверситету. Запорiжжя : ЗНУ, № 1, 2012. С. 328–334.*
9. Пашко С.В. Рябокiнь Н. О. Англomовнi художнi засоби та способи їх перекладу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72) № 5. Ч. 1. 2022. С. 232–236.*
10. Пiндосова Т.С. Функцiї iсторичних алюзiй у детективних романах Д. Брауна *Науковi записки Нацiонального унiверситету «Острозька академiя», Серiя «Фiлологiчна». Випуск 64. Острог : Вид-во НаУОА, 2017. С. 74–76.*
11. Швачко С.О. Стилiстичнi засоби омовлення негацiї на матерiалi англomовного художнього дискурсу. «*Фiлологiчнi трактати*» Том 6, № 1. Суми : Сумський державний унiверситет, 2014. С. 145–148.
12. Черкашина Т. Ю. Система документальної лiтератури: внутрiшня органiзацiя. *Вiсник ЛНУ iменi Тараса Шевченка. № 19 (230). Луганськ : Луганський нацiональний унiверситет, 2011. С. 37–45*
13. David Carlin and Francesca Rendle-Short. Nonfiction now: a (non)introduction. In: *TEXT Special Issue 18. Vol. 17, No. 2 Special Issue: Nonfiction Now. 2013.*
14. Gutkind, Lee. *The Art of Creative Nonfiction Writing and Selling the Literature of (Reality Wiley Books for Writers Series). 2011.*
15. Gutkind, Lee. *The Best Creative Nonfiction. New York : W. W. Norton, 2007.*
16. Keyes D. *The Minds of Billy Milligan, Bantam; Bantam Reissue edition. 2008. 448 p.*
17. Rees T. *Writing Creative Nonfiction: Fiction Techniques for Crafting Great Nonfiction, Writing & Journalism. Toronto : Ten Speed Press, 2000.*
18. Zinsser, William Knowlton. *On writing well : the classic guide to writing nonfiction. First HarperResource Quill. New York, 2001. 322 p.*
19. Вiкiпедiя. Таємнича iсторiя Бiллі Мiллiгана. URL: <https://uk.wikipedia.org/> (дата звернення: 03.04.2023)

Mosiyevych L. V. THE USE OF STYLISTIC SEMASIOLOGY DEVICES IN AMERICAN NON-FICTION LITERATURE

The article discusses the use of stylistic semasiology in the novel “The Minds of Billy Milligan” by D. Keyes. This work can be called innovative for American literature. Its belonging to the genre of a documentary novel determines its peculiar compositional and lexical-stylistic features. “The mysterious story of Billy Milligan” is a documentary novel about a person who suffers from multiple personality disorder and is accused of numerous crimes. We have found that D. Keyes’ work has various means of stylistic semasiology: metaphors, epithets, comparisons, antitheses, euphemisms, allusions. They play an important role in creating the artistic imagery of the narrative, as well as enhance the emotional-expressive tone.

The author’s use of stylistic semasiology tools adds originality to the work and proves that the novel occupies an intermediate position between documentary and artistic prose, despite critics categorizing it as a documentary prose genre. Certain stylistic semasiology tools serve their functions. For instance, to depict

Billy's sub-personalities, D. Keese uses metaphors. The antithesis is used to contrast different concepts: sick-healthy, guilty-innocent, criminal-prosecutor, society-individual, consciousness-subconsciousness, freedom-prison.

Synonyms in a novel intensify the atmosphere of the story, emphasizing the dramatic situation of the main character. The most frequent stylistic semasiology device in a novel is the author's comparisons. They help to depict the physical and moral portraits of the characters. Therefore, stylistic semasiology contributes to the novel's departure from non-fiction and acquires original artistic features. Moreover, stylistic semasiology devices have a certain impact on the reader and create a pragmatic effect.

Key words: *non-fiction, stylistic semasiology, genre, functions, symbiosis.*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

UDC 81

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/29>

Abdullayeva G. B.

Baku Slavic University

ACCOUNTING OF THE AUTHOR'S AND THE READER'S TIME BY THE AUTHORS-TRANSLATORS

The difference between a translation made by an author-translator and a translation made by a translator who is not an author is found primarily in a different perception of the world, in a different worldview. In this case, we should talk about an individual perception of the world, since both the author-translator and the professional translator – not the author are bilinguals and bearers of not only linguistic, but also cultural knowledge, reflected both in the original text and in the translation text. In this regard, the ideas of such a prominent scientist and writer U. Eco are of great interest. One can give even more definitions of the term “translation” by other scientists, but all these explanations boil down to the following idea: translation is the process of transmitting thoughts expressed in one language by means of another language. This means that the translation is considered as a foreign language form of existence of the message contained in the original. At the same time, the translated texts are very diverse in subject matter, language, genre; translations can be written or oral; depending on the purpose of interlanguage communication, the translation of the original text can be carried out in different forms and with different degrees of completeness, etc. Thus, the advantage of the author-translator is that he not only has background knowledge and knows the linguistic and cultural features of the linguistic worldview of the two nations, but is also a contemporary of those events (political, social, etc.) that take place in the life of two ethnic groups and, accordingly, selects more correct speech constructions, which are in communicative use at the time of writing the work of art and its further translation into another language.

Key words: author-translator, translation, literature, bilingual, cultural features, original text.

The problem statement. The problem of translation and translation activity is still one of the most topical and interesting in linguistics, literary studies, comparative studies, etc. According to U. Eco, “translation ... it happens not between systems, but between texts”, “in order to understand any text (and even more so to translate it), it is necessary to put forward a hypothesis about the possible world that it represents” [6]. In other words, in the course of translation activity, a secondary text (megatext) is created on the basis of the original, primary text, replacing the primary text in another linguistic and cultural environment and representing it. At the same time, a megatext, or a kind of invented world (according to U. Eco) can be transmitted by any language system: linguistic systems are comparable with each other, and possible ambiguities can be avoided if texts are translated in the light of contexts and in relation to the world about which this text speaks.

The purpose of the paper is to show difference the time of reader and author from point of view of the author-translator.

The main material. As a result, a text is created characterized by an attitude to the transmission of the communicative effect of the primary text, partially modified by differences between two languages, two cultures and two communicative situations and also characterized by the “double loyalty” of the translator – the attitude to “loyalty” to the original and the attitude to the addressee and norms his culture”. In other words, in the process of translation, two languages, two linguistic cultures interact, having both common and national specifics. The main task of the translator is to recreate the communicative effect for which the original is designed, to recreate the communicative attitude (informative, expressive, emotional, motivational) underlying the primary text.

To achieve the mentioned “effect”, U. Eco identifies 3 types of knowledge in the process of trans-

lation: cognitive type, nuclear content and molar content. Under the cognitive type of U.Eco implies schemes that allow us to explain “the phenomena of the intersubjective nature of consent in identification, as well as the constancy ... with which all people react quite similarly to well-known words or phrases” [6]. Unlike cognitive schemas that people have in their heads, but we cannot see or touch them, the nuclear content is “visible, tangible, comparable intersubjectively, since it is expressed physically through sounds, and if necessary – through images, gestures, and even bronze sculptures” [6].

No work of art exists in a space-time vacuum. It always somehow contains time and space, or a chronotope. Space and time play a huge role in the creation of a work of art, since the chronotope determines the genre, provides compositional construction, is inextricably linked with the plot, the system of images and motifs. The main significance of this literary category lies in the fact that artistic space and time serve as forms of the existence of the artistic world. It is believed that the artistic chronotope is also one of the main categories of the text, which participates in the construction of the text, provides concreteness, realism of the description. When analyzing the author’s translations of Russian writers and poets, the category of time attracts attention.

From a literary point of view, artistic time is not a writer’s thought about time, it is the time “that the writer himself creates in his work”. In artistic time, the action of the work takes place: its characters live and act and the events depicted in it take place. Artistic time does not reflect real time, it is only “an image, a certain model of reality, in which the real and fiction are combined”. Artistic time characterizes the interweaving of the properties of several times:

1) real, which includes a person’s lifetime (physiological time) and cyclic time;

2) psychological – the time of the psychological world of man;

3) real: astral, mythological, fantastic, etc.

The poetic text is characterized by a slightly different typology:

1) a specific artistic time is the time correlated with the life of the lyrical hero;

2) generalized artistic time – time correlated with the life of any person;

3) time-abstraction – time devoid of the subject of being;

4) time-transformation is an unreal image, a substitute for time.

From the point of view of the linguistics of the text, artistic time includes:

1) the time of those events that make up the plot – plot time;

2) the time of the characters (individual, private, personal time), which includes: the subjective perception of time by the hero of the work, his biographical time, the time of his activity;

3) the author’s time, reflecting “his concept of time, his temporal position in relation to the depicted events”;

4) The reader’s time is “the time of rational and sensory-emotional perception of what he has read”.

In our study, we want to touch upon such aspects of artistic time as the time of the author and the time of the reader, since it is in these aspects that the fundamental difference between author’s translations and translations made by professional translators not authors can be traced.

The first such fundamental difference is that the author-translator is a figure who is always a contemporary and an eyewitness of real and fictional events described in a work of fiction. Passing through the individual author’s worldview the social, cultural and historical events of his era, the author-translator transfers them first into the original text, and then into the translation text. At the same time, both in the source text and in the translation text, the author’s time will, on the one hand, express the author’s position, on the other hand, act as an artistic device. To realize the author’s time, the author-translator in the source and translated texts will use vocabulary, stylistics and syntactic constructions characteristic of both the language of the writer himself and the historical epoch that is described in the work of fiction. Unlike the authors-translators, professional translators are not authors, are not eyewitnesses of the era to which the author-writer belongs, in other words, for the translator not the author, the events described in the work of fiction are presented in two historical layers – knowledge of the realities of the era that is described in the work of fiction, and knowledge of the realities of the era, an eyewitness of which is the author of the artwork. If you do not know the information reflecting these two historical layers, the translation of a professional translator, not the author, becomes far from perfect. It is this phenomenon that we encounter when analyzing translations of an excerpt from the story “Mailbox” by J. Mammadkulizade.

Unlike G.Minasazov and A.Sharif, J.Mammadkulizade more precisely selected words, phrases and syntactic turns characteristic of the Russian speech of the XIX century. This is evidenced by such constructions as “I found her condition so satisfactory” and “very necessary things”. In these expressions, the

words satisfactory in the meaning of ‘good enough’ and necessary in the meaning of ‘important’ have somewhat changed the compatibility with other words in modern Russian. Currently, the first expression is used mainly in the professional speech of doctors, while the second one has completely fallen out of use. However, these constructions were normative in the language of Russian classical literature of the XIX century. Examples from the Russian classical literature of the XIX century can serve as evidence of this: He actually expressed about the patient that he finds him at the moment in a very satisfactory condition; He got out of bed in the morning, as usual, with his right foot, washed, inquired if a courier had come for him with an invitation to come for final negotiations on a very necessary matter, asked for coffee, picked up a newspaper, and suddenly we see: Resigns from service on request: reckless adviser Diba and etc. Russian classical literature of the XIX century shows that the phrases used in the excerpt of the Russian translation of the story “Mailbox” by the author were alive for the Russian speech of the XIX century, as the author-translator knew, because he himself knew the Russian language of the late XIX century era. The situation is quite different with the translations of G.Minasazov and A.Sharif.

Consequently, when translating the story, the translators, not the authors, did not convey the stylization of the epoch of the XIX century. Russian literature could be for two reasons: firstly, despite familiarity with Russian classical literature, the translators and authors did not know the style of Russian speech of the XIX century, which was characteristic of the author-translator, a contemporary of Russian writers of the XIX century; secondly, they may not have considered it necessary to have such stylization in the translation of the author’s narrative. These conclusions are also supported by the forms of transliteration of the only toponym used in the analyzed passage.

In the Russian translation by J.Mammadkulizade, the name of the Azerbaijani city *Irəvan* is rendered as *Erivan*. *Erivan* is a Russian transliteration of the Azerbaijani city, common in the XIX century. We find the same transliteration in G.Minasazov’s translation (perhaps as an indication of the era in which the events described in the story take place), but in A.Sharif *Irevan* is already used in the Soviet vocalization – *Erivan*.

Thus, the advantage of the author-translator is that he not only has background knowledge and knows the linguistic and cultural features of the linguistic worldview of the two nations, but is also a contem-

porary of those events (political, social, social, etc.) that take place in the life of two ethnic groups and, accordingly, selects more correct speech constructions, which are in communicative use at the time of writing the work of art and its further translation into another language.

As already noted, another advantage of an author-translator over a translator who is not an author is the possibility of using the author’s time as an artistic device, which can be included or shortened in the source and translated text due to the desire of the author-translator. To prove what has been said, we can cite an excerpt from the story “The Deceived Stars” by M.F. Akhundov about stupid Englishmen.

In the original:

Bu kəvakibin həməqətinə mən təəcüb edirəm ki, necə bilməmişdilər iranilər onları aldadırlar. Yusif Sərrac Hərkiz İranın çahı deyil idi. İranilər onu hiylə üzündən padşahi-məsnu eləmişdilər. Belə sadəlik olurmu ki, kəvakib özlərini iranilərə aldadıb bicarə və bitəqsir Yusif Sərracı bədbəxt etdilər. Şah Abbası kənar qoyub qırx il sərəsər onun səffaklığına və cəbarlığına bə’ətina nazir oldular.

Şah Abbas cəbarlığının ədna əlaməti bu idi ki, bir oğlunu öldürdü, ikisinin dəxi gözünü çıxartdı. Dəxi oölu yox idi, nəvəsi ona varis oldu. Amma kəvakibi və qınamaq (yeri) yoxdur. Şag Abbasın xudi-şəxsinə nisbətən kəvakibin bir ədavəti yox idi. Olara lazım idi ki, novruzdan on beş gün keçmiş İran səltənətinin qəxtindən bir şəxsi aşağı salıb etsinlər. Bu vaxt da İran səltənətinin təxtində oturmuşdu Yusif Sərrac. Ona binaən kəvakib ona aşağı salıb bədbəxt etdilər. Kəvakibin Hərgiz xəyalından xüturn etməzdi ki, iranilər oları aldadacaqlar, padşahi-həqiqənin əvəzinə padşahi-məsnuu oların sədəməsinin altına salaçaqlar..

Vallah, qəribə əhməqdilər bu ingilis tayfası ki, belə xətərli millət ilə az qalmışdı cənk başlayarlar [1, p. 231–232].

Author’s translation:

I am surprised at the simplicity of the two planets, which could not notice that the Persians were cheating them by tricking Yusif Serrage into Shah, leaving aside Shah Abbas himself, and were then indifferent spectators of his forty-year tyranny and inhumanity, which, by the way, was expressed in the fact that he killed one son, and two gouged out his eyes... He has no more children left: he was succeeded by his grandson! – However, you can’t blame the planets either. They actually had no personality to the person of Shah Abbas, they had to overthrow someone from the Persian throne at that time, and at that time it was occupied by Yusif Serrage: they broke his neck; it did

not occur to them at all that the Persians would cheat them and put them in the place of the real king under their blow fake. [2].

In addition to minor abbreviations that do not disrupt the narrator's train of thought, there is no translation of the last sentence in the author's translation: "and how stupid are these Englishmen that they almost started a war with such a dangerous people!" [5, p. 50].

In the original text, M.F. Akhundov, recalling the British, tried to link historical events with his modernity: in the analyzed fragment, the author hinted at the Anglo-Persian war that began on November 1, 1856 and ended on March 4, 1857. The reason for the war was the claim of Persia to control the Afghan city of Herat. Thus, "the event described in the

story, which took place in the XVI century (1595), is ironically connected with modern events and leads to the conclusion that one should beware of Persians who have experience in preventing astrological prescriptions" [5, p. 50].

Conclusion. Thus, the analysis of the presented fragments allows us to conclude that the author-translator is free in the way of transmitting the author's time in the translated text, but when introducing the reader's time in the translation process, he tries to focus on the emotional perception of the readership. As already noted, another advantage of an author-translator over a translator who is not an author is the possibility of using the author's time as an artistic device, which can be included or shortened in the source and translated text due to the desire of the author-translator.

Bibliography:

1. Axundov M.F. Əsərləri. Bakı: 1962, 245 s.
2. Axundov M.F. Aldanmış kəvakib // Qafqaz, 1864, № 25, 27, 30, 31.
3. Quluzadə Y.M. Ədəbi tərcümə və ədəbi əlaqələr. Bakı: Mütərcim, 1999, 148 s.
4. Məmmədquluzadə C. Əsərləri. Bakı, 1983.
5. Novruzov R.M. Müəllif tərcüməsinin tarixi. Bakı: Mütərcim, 1997, 116 s.
6. Eco U. Experiences in translation. University of Toronto Press, 2000.
7. Fillmore Ch.J. Frame semantics // Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL. 1981. Seoul, 1982. p. 111–137.
8. Fodor J.A. The language of thought. Cambridge (Mass.), 1975, p. 3–78.
9. Givón T. Syntax: A functional-typological introduction. V. 2. Amsterdam, 1990.

Абдуллаєва Г. Б. ОБЛІК ЧАСУ АВТОРА І ЧАСУ ЧИТАЧА АВТОРАМИ-ПЕРЕКЛАДАЧАМИ

Різниця між перекладом, зробленим автором-перекладачем, і перекладом, зробленим перекладачем не автором, виявляється в першу чергу в різному сприйнятті світу, в різному світогляді. В даному випадку слід говорити про індивідуальне сприйняття світу, оскільки і автор-перекладач, і професійний перекладач не автор є білінгвами і носіями не тільки мовних, а й культурних знань, відображених як в оригінальному тексті, так і в тексті перекладу. У зв'язку з цим великий інтерес представляють ідеї такого видного вченого і письменника У.Еко. Можна навести ще більше визначень терміну «переклад» інших вчених, але всі ці пояснення зводяться до наступної думки: переклад являє собою процес передачі думок, висловлених на одній мові, засобами іншої мови. Це означає, що переклад розглядається як іншомовна форма існування повідомлення, що міститься в оригіналі. При цьому перекладаються тексти вельми різноманітні за тематикою, мовою, жанрової приналежності; переклади можуть носити письмовий або усний характер; залежно від мети міжмовного спілкування переклад тексту-оригіналу може здійснюватися в різній формі і з різним ступенем повноти і т.п. всі зазначені особливості перекладу «викликають необхідність наукової класифікації видів перекладацької діяльності (видів перекладу) і детального вивчення специфіки кожного виду». Таким чином, перевагою автора-перекладача є те, що він не тільки володіє фоновими знаннями і знає лінгвокультурологічні особливості мовної картини світу двох націй, але також є сучасником тих подій (політичних, громадських, соціальних та ін.), які мають місце в житті двох етносів і, відповідно, підбирає більш правильні мовні конструкції, що знаходяться в комунікативному вживанні на момент написання художнього твору і його подальшого перекладу на іншу мову.

Ключові слова: автор-перекладач, переклад, література, двомовність, культурні особливості, оригінальний текст.

Ahieieva-Karkashadze V. O.

Petro Mohyla Black Sea National University

Lymar M. Yu.

Petro Mohyla Black Sea National University

STEREOTYPES: DEFINITION OF THE PHENOMENON AND ITS IMPLEMENTATION IN TRANSLATION

The article analyzes the approaches to defining the phenomenon of stereotype from the point of view of linguistic and non-linguistic sciences, and also highlights the connection between stereotypes and the translation process. It is found that stereotype in general is a multifunctional phenomenon associated with various aspects of life and culture of any society. For the first time, the term “stereotype” was coined by the American sociologist Walter Lippmann in his work “Public Opinion” in 1922, which proved the need for further research of this term and proposed a theory of the emergence of the stereotyping process. In his opinion, stereotypes are a bastion of society’s traditions, hiding behind which members of this society feel safe. Thus, stereotyping is defined as a person’s psychological habit of returning to repetitive situations and reactions to them. This habit is fixed and acts as automatic standard schemes and models of thinking.

Stereotypes are found in sociology (the so-called ethnic stereotypes), in linguistics in general (a fragment or image of the world picture), in cognitive linguistics (as the content side of language and culture), in ethno psychology (stereotype-behavior and stereotype-perception), and in the process of intercultural communication. From a linguistic point of view, stereotypes are a linguistic phenomenon relevant for research, since aspects of their expression and manifestation are still controversial. It has been found that stereotypes also play an important role in the process of cross-cultural communication. They appear as a unity of a standard (non-linguistic reality) and a norm that exists directly at the linguistic level.

Thus, stereotypes are manifested as norms of language communication, behavior, etiquette and traditions. The issue of the influence of stereotypes on the translation process is also relevant. It has been determined that stereotypes affect the quality of translation. In order to obtain a high-quality and equivalent translation text, the translator must be objective, unbiased and free from stereotypes of perception of the foreign language culture.

Key words: stereotype, stereotyping, cross-cultural communication, translation.

Statement of the problem. Fundamental transformations of the content of the main processes of modernity, the nature and the forms of their existence draw the attention of researchers to various phenomena that exist in the real world, among which is the phenomenon of stereotype, the history of which and the process of stereotyping itself began with the publication of the work of American journalist and sociologist Walter Lippmann “Public Opinion” in 1922. The issues raised in this study have determined scientific strategies for the importance of studying stereotypes, despite the fact that the absolutization of some aspects of this concept has led to its one-sided and sometimes negative interpretation.

The word “stereotype” (Greek: “stereos” – solid, “typos” – impression) entered the common vocabulary from topography, where it was used in the sixteenth century to refer to a form for printing. The first

component of the word “stereo” comes from Greek, where it meant “solid, three-dimensional, which goes back to Indo-European “ster” – hard, strong. The Dictionary of the Modern Ukrainian Language interprets a stereotype as something that is often repeated and adhered to, most often imitated in one’s activities [3, vol. 8, p. 689], and the term stereotype, as mentioned above, was introduced into scientific use by W. Lippmann, who interpreted it “as a special form of perception of the environment, the world around us”. This form of perception, in his opinion, has a direct impact on the data of our senses even before they (these data) are realized by us, because “there is a certain connection between the events that occur outside and the consciousness through which they are passed [1]”.

Despite the many shortcomings of the theory of stereotypes, initiated by W. Lippmann, he managed

not only to identify the real phenomenon of stereotypes, to characterize the main patterns of their functioning, but also to find out the two most important reasons for stereotyping. The first one is the use of the principle of effort saving, which is typical for everyday human thinking, because if “there was no practically meaningful uniformity in the world around us, then the habit of taking an image that has developed earlier as a new impression would lead not to the effort saving, but only to mistakes. But if uniformity does exist, then abandoning all the stereotypes in favor of a completely naïve approach to experience would impoverish human life”. The second reason for stereotyping (which is, in fact, a social function) is the protection of group values, because stereotypes, according to W. Lippmann, are “a bastion of our tradition, hiding behind which we can feel safe”.

The basis for stereotyping is “the main human desire to extract from an existing situation everything that is useful in it and to store up a reaction in the form of a mobile habit in order to use it in situations of the same type [7]. Thus, stereotyping is based on “a person’s psychological habit of returning to repeated situations and reactions to them, which is fixed in the mind in the form of automatic standard schemes and models of thinking; as well as an attempt to reduce the diversity of the world to a few categories and, thus, facilitate perception, understanding and evaluation” [5].

Analysis of recent research and publications proved that recently, representatives of the humanities – sociologists, psychologists, cognitive scientists, sociolinguists – have increasingly turned to the understanding of the phenomenon of stereotype, focusing on those qualities that they notice from the standpoint of their field of study. Thus, they distinguish social, mental, ethno-cultural, gender, professional, communication stereotypes, etc.

In sociology, a stereotype is defined as a “schematic standardized image or a representation of a social object, usually emotionally colored and endowed with the stability”. A similar definition of a social stereotype is found in the Sociological Dictionary, where it is interpreted as a one-sided, exaggerated and usually prejudice-based view inherent in a social, ethnic group or class [8].

A type of social stereotypes is ethnic stereotypes that characterize members of ethnic groups; they are attributed to them, or associated with them. From the point of view of ethnosociology an ethnic stereotype is “a simplified, schematized, emotionally colored and extremely stable image of an ethnic group (tribe, nation, any group of people who are connected with

the common origin and differ in certain features from other human groups) that is easily spread to all its members; a schematized program of behavior that is typical for representatives of a particular ethnic group”. Ethnic stereotypes usually reflect fixed opinions about moral, mental, physical and other qualities of representatives of different ethnic communities. The most important properties of ethnic stereotypes include, first, their emotional and evaluative nature; second, stability (though rather relative) and rigidity to new information; third, a high degree of unity of group members’ perceptions of their own ethnic group and of the other ethnic groups [8].

In linguistic and cultural studies, a stereotype is considered as a fragment or an image of the world picture, formed in the minds of native speakers, it is “a certain image-representation, a mental picture, a stable, minimally invariant, nationally and culturally specific idea of an object or a situation” [8].

Characterizing the stereotype as a phenomenon, V.A. Maslova assigns to it the role of the “representative of the culture” and “the support of the individual in the dialogue of cultures”. Being, on the one hand, a simplified and schematic representation that characterizes reality in its simplest form, stereotypes, nevertheless, perform an extremely important function: they are the basis of the mentality of the people, helping the individual to navigate the world around him. World perception is partially captive to the linguistic world picture, which becomes the foundation of all cultural stereotypes for a certain ethnic group [7].

Native speakers of one linguistic culture define the principles and use the categories of stereotypical representations to preserve information about representatives of another language and culture. Language in a certain way facilitates the cognition of the world, because the world itself, as O.O. Selivanova notes, characterizing the concept of linguistic determinism, “is already marked by linguistic signs, and a new reality can be named on the basis of a sign of an already familiar reality by similarity, adjacency, associatively. In addition, language learning in the process of socialization is the imposition of certain stereotypes on a person along with a special way of seeing the world and interpreting experience inherent in each language” [2].

In cognitive linguistics, stereotype refers to the content side of language and culture and is considered “as a standard opinion about social groups or individuals as representatives of these groups” [5]. In this sense, a stereotype is associated with human thinking and correlates with the world picture. The linguistic worldview and the linguistic stereotype are correlated

as a part of the whole. According to F.S. Batsevich, a stereotype is “a cognitive-psychological formation, a schematized and one-sided image of a phenomenon, person, thing, etc. based on a small (often one) number of evaluative features that are considered typical (exemplary) for the whole class of phenomena, things, etc.; a subjective concept of current thinking and speech, an integral part of the linguistic worldview” [5].

In the dictionary article “Stereotype”, V. Demyankov identifies the following functions of stereotypes: cognitive – generalization (sometimes excessive) of information during the assimilation of information, when something that catches the eye is noted; affective – a certain degree of ethnocentrism in interethnic communication, which manifests itself as a constant selection of “one’s own” as opposed to “someone else’s”; social – the distinction between “in-group” and “out-group”, which leads to social categorization, to the creation of social structures that are actively oriented in everyday life [6].

V.V. Krasnykh in his work “Ethnopsychology and Linguocultural Studies: A Course of Lectures” distinguishes between a stereotype of behavior and a stereotype-perception. The former determines the behavior and actions that should be performed, while the latter is an idea that determines what should be expected in a given situation [8]. Stereotypes of behavior are stored in the mind in the form of stamps that act as canons. They dictate or require certain communicative behavior, performing a prescriptive function. Stereotypes-perceptions are stored in the form of clichés and function as standards. Their difference from behavioral stereotypes is that they “presuppose not so much the behavior itself as a set of associations and determine the linguistic form of their expression, performing a predicative function”.

Task statement. The purpose of the article is to analyze such phenomenon as “stereotype” and to prove that stereotypes play an important role in translation process. In this regard they should also be taken into consideration by translators.

Outline of the main material of the study. The behavior of each person is individual and multifaceted, but despite this, it is safe to say that human behavior in any society is typified, i.e., it is subject to the norms accepted in that society. This is true evidence that stereotypes exist in any society, but the set of stereotypes is, most importantly, specific to each society. The regulation of human behavior within the native cultural and linguistic space is influenced by cultural stereotypes, which begin to be assimilated from the moment a person begins to

realize that he or she is part of a certain ethnic group, part of a culture.

There are two forms of behavior in a given socio-cultural space: 1) free, variable behavior (individual for each person) and 2) regulated behavior, which is subject to stereotypes of behavior that exist in a given society.

The main problem in studying stereotypes from a purely linguistic point of view is related to the means of their expression in different languages. In general, the interest in communication stereotypes in linguistics intensified in the late 70s due to the development of the communicative approach. However, the stereotypicality of certain communication formulas was first pointed out by L.P. Yakubinsky, who wrote that “in the total sum of our interactions with other people, a significant part belongs to patterned interactions, which are overgrown with patterned speech interactions; the closest associative connection is established between the two” [7]. L.P. Yakubinsky contrasts such “patterned phrases” with another type of phrases, “where there is a certain combination”.

In the works of N.I. Formanovska, stereotypes of communication are considered as units of oral speech etiquette, to which the author refers a micro system of nationally specific verbal units “accepted by society to establish contacts with communicants and to maintain communication in the desired tone” in accordance with the rules of speech behavior [8]. N.I. Formanovska calls stable communication formulas such words, phrases and expressions that S.M. Erwin-Tripp defined as standardized speech stereotypes, which include “words of greeting, gratitude, apology, etc – that is, cases where the possibility of alternative options is limited and predictable”.

T.M. Dridze believes that a speech cliché is any ready-made speech formula, the criterion for distinguishing which is the regularity of its appearance in clearly defined repetitive speech situations. “A speech cliché becomes a speech stamp if for some reason it has lost its textual information load for the interpreter, has become meaningless, insignificant for the recipient, that is, and has become dysfunctional. Such clichés are called a stamp of consciousness” [4]. But according to another definition, “A speech cliché is a stylistically marked means of speech, a stable sign for expressing a certain speech content that has an expressive and figurative load, has a negative value and refers to the thoughtless and tasteless use of expressive means of language”. This is the difference between a cliché and the neutral concepts of a standard, a stereotype (cliché), which are “normatively necessary and are expediently used ready-made

formulas in accordance with communicative requirements" [5]. As we can see, the meaning of cliché is identical in both cases. But the speech cliché has a negative connotation. The main feature of a speech cliché, in our opinion, is the complete loss of imagery, expressiveness, and individuality (the result of mass production, which the cliché claims to be).

The stereotypes are objectified in communication by various linguistic means that evoke in the consciousness of an individual or representatives of a certain national and cultural community a certain minimum of similar associative reactions according to a number of semantic features of evaluative nature.

Stereotypes are also reflected in cross-cultural communication. Stereotype (as a generic concept) includes a standard, which is a non-linguistic reality, and the norm that exists at the linguistic level. Stereotypes can be characteristics of another people, and everything that concerns the perceptions of one nation about the culture of another nation as a whole: general notions, norms of speech communication, behavior, categories, thought analogies, prejudices, superstitions, moral and etiquette, traditions, customs, etc. In the process of contact with an unfamiliar (alien) culture, a certain attitude towards it forms. The bearer of another culture is traditionally perceived as an "alien". The concept of "alien" can be associated with the bearers of a certain culture, contacts with which are the most intensive or particularly important for the recipient's culture.

Different types of stereotypes are observed in cross-cultural communication, for example, ethno-cultural stereotypes (a generalized idea of typical traits, characterizing certain nation), or hetero-stereotypes (stereotypes pertaining to another nation) etc. Stereotypes are always national, and if there are analogues in other cultures, they are quasi-stereotypes, because while they coincide on the whole, they differ in nuances, details, that are of principal importance.

Stereotypes in cross-cultural communication include the following phenomena in the culture of an individual people: verbal behavior, non-verbal behavior (facial expressions, gestures, body movements), national character and other nations' perceptions of it, social situations, behavior in social situations, peculiarities of everyday life of the nation, national cuisine, religious and national rites.

The cultural stereotypes, which are acquired in the process of socialization, are the basis of the formation of ethnic consciousness and culture. So, we live in a world of stereotypes imposed on us by culture. An indispensable condition for communication is not only the possession of a common language, but also

the presence of certain accumulated prior knowledge. Communication requires that its participants have a certain commonality of social history, which finds its reflection in the knowledge of the world around them. This knowledge, which is present in the minds of participants in the communicative act is called the background. The need to take background knowledge into account in the communication process is nowadays universally recognized.

As for the process of translation, despite the great amount of scientific works on the topic of translation process in general and the influence of other sciences on it, such as literary criticism (if we talk about translation of texts belonging to belles-lettres functional style), or linguistics (which aims at creating the universal model of translation), we still note the high interest of scholars to the translation. At first, it was marked by the transfer from micro linguistics to macro linguistics. Then the new branch of science appeared – imagology. This science is the branch of comparative literature engaged in the study of cross-national images and perceptions; therefore, it deals with national stereotypes. The influence of stereotypes on the translation process has not yet been sufficiently studied.

Stereotypes may influence the process of translation if the translator is dependent or free of the stereotypes of the nation whose culture and language he/she deals with. In this case, we may say that the key point in getting equivalent and high quality translation is the ability of the translator to be objective and unbiased. One more important requirement is that the translator must not only have the profound knowledge of a "foreign" culture, but also be able to look at the subject of his study in a new way, to be flexible in his perception and interpretation of familiar phenomena. Context is also important if the translator deals with stereotypes [5]. The subtle nuances of meaning of the contexts in national cultural reality can be difficult for a translator who is influenced by existing stereotypes.

In today's world, where cultures interact closely, knowledge of existing national stereotypes and the ability to take their influence into account in the translation process constitute an important component of a translator's professional competence. Existing stereotypes can lead to a superficial interpretation of the original meaning implied in a text and distort it in the translation, thus forming or reinforcing a distorted (stereotypical) image of the recipient of the translated text about certain traits of a particular national character and national cultural traditions.

Background knowledge plays a special role in understanding a foreign cultural text and the ability

to translate it properly. The text in this case is a true junction of linguistics and linguocultural studies, as it belongs to language and is its highest layer, at the same time text is a form of the existence of culture. This problem is dealt with by linguoculturology, a scientific discipline which studies culture and mentality embodied in the living national language and manifested in language processes.

Conclusions. Having analyzed scientific sources on the topic, we have come to the conclusion that stereotypes are not only a multifaceted phenomenon, but also widespread in various spheres of human life. Stereotypes are widespread in sociology, where they originated thanks to W. Lippmann, in linguistics in

general and in cognitive linguistics in particular. The use and the influence of stereotypes on the process of cross-cultural communication is still of interest to scholars, despite the large number of scientific works on this issue. The issue of the influence of stereotypes on the translation process is still quite controversial. Although the scientific sources we have analyzed show that the translator's perception of foreign language stereotypes affects the process and result of translation, in particular, its quality and equivalence, the issues of the influence of national stereotypes, stereotypical thinking and background knowledge on both the translation process and its result, i.e. the quality of the translated text, remain relevant.

Bibliography:

1. Lippman W. [1922] Public Opinion. NY. : The Free Press, 1965. 272 p.
2. Бечко Я. В. Функціонування полісемантичних слів із термічним значенням у фразеологічному контексті (на матеріалі англійської, німецької та української мов): дис. на здобуття нук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Яна Валеріївна Бечко. Київ 2011. 230 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. К.: Логос, 2000. 284 с.
5. Демецька В. Теорія адаптації в перекладі. Автореферат, дисертація, перекладознавство, Київський університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2007.
6. Колесник О. С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури. Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. 312 с.
7. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми *Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 23. Ч. 2. К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. С. 119–127.
8. Мізін К. І. Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов в аспекті зіставної лінгвокультурології : автореф. дисс. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». К., 2012. 32 с.

Агєсва-Каркашадзе В. О., Лимар М. Ю. СТЕРЕОТИПИ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті проаналізовано підходи до визначення такого явища як стереотип з точки зору лінгвістичних та нелінгвістичних наук, а також висвітлено зв'язок стереотипів із процесом перекладу. Виявлено, що стереотип в цілому є явищем багатofункціональним, пов'язаним з різними аспектами життя та культури будь-якого суспільства. Вперше, термін «стереотип» було запроваджено американським соціологом Волтером Липпманном у праці «Громадська думка» у 1922 році, який довів необхідність подальшого дослідження цього терміну та запропонував теорію стосовно виникнення процесу стереотипізації. На його думку, стереотипи є бастионом традицій суспільства, ховаючись за яким члени цього суспільства відчують себе у безпеці. Таким чином, стереотипізація визначається як психологічна звичка людини повертатися до повторюваних ситуацій та реакцій на них. Ця звичка є фіксованою та виступає у ролі автоматичних стандартних схем та моделей мислення.

Стереотипи зустрічаються в соціології (так звані етнічні стереотипи), в лінгвістиці в цілому (фрагмент або образ картини світу), в когнітивній лінгвістиці (в ролі змістовної сторони мови та культури), в етнопсихології (стереотип-поведінка та стереотип-сприйняття), а також в процесі міжкультурної комунікації. З лінгвістичної точки зору, стереотипи є актуальним для дослідження мовним явищем, оскільки аспекти їх вираження та прояву досі залишаються спірними. Виявлено, що в процесі міжкультурної комунікації стереотипи також відіграють важливу роль. Вони постають як єдність стандарту (нелінгвістична реалія) та норми, яка існує безпосередньо на мовному рівні.

Таким чином, стереотипи проявляються як норми мовної комунікації, поведінки, етикету та традицій. Актуальним також залишається питання впливу стереотипів на процес перекладу. Визначено, що стереотипи впливають на якість перекладу. З метою отримання якісного та еквівалентного тексту перекладу перекладач має бути об'єктивним, невимушеним та вільним від стереотипів сприйняття іншомовної культури.

Ключові слова: стереотип, стереотипізація, міжкультурна комунікація, переклад.

UDC 811.111'37

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/31>**Anataichuk I. M.**

Ukrainian State University of Chemical Technology

Oleshkevich I. P.

Ukrainian State University of Chemical Technology

Sazonova V. S.

Ukrainian State University of Chemical Technology

TRANSLATION OF ENGLISH ARTISTIC LITERATURE: MAIN DIFFICULTIES

The article deals with the consideration of the main problems of translation of English fiction into Ukrainian based on Jack London's novel "Martin Eden". It was found that the main theoretical difficulties that translators may face are the following: differences in the basic, cultural knowledge of speakers of different languages; differences in speech standards (grammatical, lexical); differences in the use of specific concepts, expressions and metaphors that can be understood only by native speakers of a particular language. The article characterized and systematized the difficulties that translators may encounter when translating artistic texts. It was determined that one of the main difficulties that a translator may face during translation are expressions that can be attributed to a certain cultural layer, such as: phrasal verbs, idioms, slangisms, fixed expressions, puns, and others. It has been stated that they create one of the biggest obstacles for translators during the translation process. It is emphasized that direct analogues of lacunae do not exist in the language of translation, most often translators use generalizations in order to find the same or close in meaning word according to the context; that is, if a word or expression conveys approximately the same meaning, translators usually stop their search at this lexical unit. It is noted that synonymization is usually used after generalization (narrowing the meaning of a word). In this way, translators first take a general idea and then look for the best one among various synonymous equivalents of that word or expression. It is emphasized that another difficulty is the difficulty of contextuality. When the translator finds a good equivalent of an expression or some concept, the translation requires to evaluate and analyze in which context (surrounding words, sentences or even the situation) the translator uses a certain word.

It has been proven that translators use lexical transformations to translate certain words, idioms, expressions from one language to another. Grammatical transformations are used by translators when the source language and the target language have different grammatical structures. It is noted that the main grammatical transformations are: deletion, omission, replacement and transposition.

Key words: artistic translation, lexical transformations, grammatical transformations, context, internationalism, grammatical structure, generalization.

Problem statement and relevance. The phenomenon of literary translation is closely connected with the problems of translation in general. Contemporary tendencies show a great deal of awareness of difficulties that emerge during literary translation. This results in noting translators' experience into the texts they translate. In addition, being composed of different experiences and concepts, translation works often present different views on reality in translated texts.

It is especially the case with literary texts, the phenomenon of which contains multi-layers of hidden concepts, ideas and cultural peculiarities, which only

means that translators must be attentive in order not to alter texts totally, making them unrecognizable. This article focuses on such difficulties that may cause translators to alter texts and on translation transformations that can help to avoid these difficulties.

The concept of literary translation has not been profoundly explored and examined by scholars of the past due to various reasons, for example, the difficulty and obscurity of this art; in addition to it, there are so many layers that are not yet covered and investigated [1; 2; 3; 4]. Scholars and experts still encounter a lot of various difficulties nowadays that are not yet discovered [6; 9].

Major difficulties emerge due to differences in structures of source languages and target ones, for instance:

- 1) differences in the systems of the source language and the language of translation;
- 2) differences in language standards or norms of these languages;
- 3) differences in background knowledge of native speakers and the person translating the text;
- 4) difference in usages, in other words the usage of certain language concepts and ideas, which may differ from the target language [7, p. 24].

It is considered as a necessity for translators to search for the most appropriate analogy to a specific concept between a target and a source language during the process of translation, endlessly selecting and composing words with each other until translators covers the whole book or story, some kind of so-called creative pursuit. Basically, it emerges into recreating the text but in another language.

Also, it is presumed that to preserve the scholars have some points in their assertions, but usually specialists come to an agreement that translators of a literary text must possess some artistic qualities which will allow them not only to transform one form of the text into another but also alter it when it is indeed required.

Additionally, translators must have a great amount of knowledge in the field of literature and have enough abilities to comprehend the main idea of the text and reflect it into their translation in which, quite few translators and interpreters manage to succeed.

Secondly, a significant role has a transmission of humor, word play, colloquial expressions or idioms from one language into another, as they play a significant role in perceiving of a foreign culture and are clear only to a native speaker.

Literary translation has suffered on both the professional and academic levels recently. Despite the fact that many various opportunities have been created recently, which can help translators in the process of translating, it has led to another problem: overflowing number of different translators and interpreters who lack professional education and neglect the necessity of required studies [8].

Around the whole world, it is possible to notice that many people prefer relying on technologies more and more. However, the literary translate theory is not the field, which might be appropriate for it. Due to many various difficulties and peculiarities that will be discussed later on in this work, the translation process and outcome is extremely complicated even for translators with excellent knowledge of languages;

thus, translators should not neglect appropriate education, let alone rely completely on modern technologies [1, p. 211].

The most leading works started to appear only in the middle of the 20th century and only few before that period of time. That only might conclude that we yet have not had enough information and knowledge about how the translation must be adequately performed.

In addition, the situation with literary translation even worse than with any other because it had been neglected for a pretty long period of time and considered as impractical and even illogical to consider. Scholars and translators were more interested in poetry, technical and any other form of translation but literary. Only in this century the literary translation has acquired its just attention from scholars who raise difficulties of literary translation and suggest their own variants to solve them.

Nevertheless, the situation becomes better day-to-day, as only more and more translators and scholars get interested in this subject. Only few of them have made a huge contribution to the development of the theory of literary translation, mostly in the last century, and modern translators still base their job on those early works.

The purpose of the article. The purpose of the article is to describe and systematize the difficulties that may arise during the translation of a literary, artistic text; to investigate translation transformations used during the artistic translation on the material of Jack London's novel "Martin Eden".

The presentation of the main material. Literary works were and remain to be a reflection of reality, eras, life style of certain groups of folks, their traditions, modes of life and cultures. This peculiarity is already overwhelming for any people who decide to sit down and read a book in a foreign language, let alone for translators whose duties in front of the text are much higher than readers might have.

It is possible to claim that there are two different but connected aspects of problems that translators must encounter and overcome: cultural, mental facets, difficulties in understanding depths of the text: reflection of reality of a certain group of people, their behavior, way of living; and, also, psychological approach of authors and their styles of writing. The other aspect of problems, more technical one, is the way how to transmit certain expressions, word plays, idioms, slang units, styles of writers, et cetera from one language into another.

Theoretical, cultural aspect of problems of literary translation, is not less significant than a practical one,

as a literary work is a tool of portraying the reality. Literary translation is distinguished from non-literary translation by its rhetorical and aesthetic value, which essence must be captured and maintained throughout the whole work.

As it has been mentioned, all cultural aspects, particularly proverbs, word plays, aphorisms, have to be preserved in the further translation, which is actually a complicated task. These texts might be clear to native speakers but their meaning will remain hidden in the eyes of foreign readers, which will alter their perception of a story and its literary value.

Generally, people perceive others and their civilization through translation, therefore translators must be interested in performing it thoroughly and carefully because mistakes in this field may be pernicious for readers.

It is mostly difficult and sometimes even impossible to understand the meaning of some culturally marked words without possessing cultural knowledge and having experience in comprehending translation problems, especially if these words, phrases or idioms are associated with such a phenomenon as cultural domains. For instance, there is such an expression in the English language as *“joshing”* and it comes from the verb *“to josh”*. The direct definition is *“to tease (someone) in a playful way”*; in Ukrainian, it is possible to translate the phrase with its direct meaning *“жартувати”* or, a more spoken version, *“знущатися”* or *“глумитися”*.

In the following example it is better to translate this phrase using Ukrainian *“знущатися”*, as people who have a conversation use other idioms and phrasal verbs such as *“to lay eyes on someone”* or *“break in”*; and, in order to preserve this informal, light atmosphere, the option with *“знущатися”* seems more natural.

“Bill,” he answered, nodding his head. “Sure, Pete, Bill an’ no other.” “No joshin’?” she queried. “It ain’t Bill at all,” the other broke in. “How do you know?” he demanded. “You never laid eyes on me before” [5].

“Білл, – повторив він. – Йй-богу, Білл, і не інакше. – А не брешете? – не повірила дівчина. – І зовсім не Білл, – докинула друга. – А ви звідки знаєте? – спитав він. – Ви ж раніш ніколи мене не бачили?”

Thereby, it is pretty clear that one person tried to present himself as a Bill but the girl, here she is represented by a pronoun *“she”*, had some doubts about that and thought they tried to make fun of her; thus, she used *“No joshing?”*, which was transmitted as *“А не брешете?”*.

The translator succeeded in preserving the word *“no”* and did not alter the negative meaning of it, but this cultural idiom is completely unclear for readers and the dialogue can be read as a regular conversation between intelligent people even though there are clear signs they, at least, are not very literate.

The translator could have used synonymization here but did not do this. And the phrase *“lay eyes on someone”* is also an idiom, which does not have corresponding phrases in the Ukrainian language, thus the translator used generalization in this case and transmitted the general idea of the idiom translating the idiom with an Ukrainian phrase *“Ви ж раніш ніколи мене не бачили?”*.

At the same time, there is such a fact that every language and culture describe the world, which surrounds them, differently, as they possess varied concepts about the reality around. Therefore, encoding cultural information might be extremely complicated for a person who is not aware with it profoundly, and does not know a cultural background of a specific language.

It is completely different when the concepts about the world in resembling cultures coincide, which makes it less difficult to translate texts from one language into another. This usually happens because both of these languages probably have words, terms, idioms that are pretty equivalent for different aspects of daily life. When cultures differ drastically one from another, there happen to exist different lacunas that create huge problems in finding the exact equivalent that is required for the translation, as there simply might not be one equivalent.

Lacunas are specific words or terms that exist in one particular language but are non-existent in another language, which mostly happens because of culture dissimilarity.

These gaps are present in languages due to various reasons, all of them are varied and independent most of the times, but the main one would be the difference between cultures of people, and, as it is well-known, a language is a mere mirror of a certain culture.

It leads to the next problem that follows out of what has been mentioned, it is the way how translators must find equivalents and what they have to do if there is none of them.

Thus, in the following example, Martin Eden has used three various phrases and idioms for representing the same idea; however, one of them does not have a corresponding idiom in the Ukrainian language:

“I’m beginning to size up the situation-” “Please don’t say ‘size up,’” she interrupted. “To get a line on things,” he hastily amended. “That doesn’t mean

anything in correct English," she objected. He floundered for a fresh start. "What I'm driving at is that I'm beginning to get the lay of the land" [5].

"Я ж тільки виходжу на курс. – Що значить «виходжу на курс»? – перебила вона його. – Ну, тямити, що до чого, – пояснив Мартін. – Це такий негарний вислів, – сказала Рут. Тоді він вирішив висловитись інакше: – Я тільки тепер починаю розуміти в собі напрям"

There are many things to describe here, especially the way how the translator basically changed half of the conversation and phrases that two characters spoke of; however, the translator used "тямити щось" in order to translate one of the three idioms and could not find the equivalent to the phrase "size up". This phrasal verb actually means "зрозуміти та оцінити щось, формуючи якусь думку". Given the fact that Ukrainian does not possess such a phrase, basically creating a lacuna in this case, the translator must have found a way how to translate the same idea preserving that peculiar, spoken style Martin Eden had.

The translator used a descriptive phrase "виходити на курс" which would not mean anything in Ukrainian if the reader was not aware that Martin Eden had been a sailor; thus, the reader could just imagine that it must have been some nautical slang where, in fact, the problem was in untranslatability of the phrase due to the lacuna between languages.

Therefore, we might claim that the choice of words highly depends on the target language and its culture, as translators must know it impeccably because they will have to look for the best equivalent of a certain phrase or idiom through the whole target language to find the one that conveys the same meaning as the idiom from the source language.

For instance:

"He floundered for a fresh start. "What I'm driving at is that I'm beginning to get the lay of the land" [5].

Тоді він вирішив висловитись інакше: – Я тільки тепер починаю розуміти в собі напрям"

In this same example, we can see the idiom "beginning to get the lay of the land". It is an important idiom because it represents some features of Martin Eden's character, which is connected with him being a sailor, thus with sea travelling.

When sailors come to some unknown land, they get out of their ships and try to get the lay of the land, basically to feel it, understand what the place is about and what they can expect.

In Ukrainian, the best equivalent here would be "прощупати ґрунт", as with some more context, it can have the same idea as the English version "to get the lay of the land"; however, the translator chose "Я

тільки тепер починаю розуміти в собі напрям", which is surely not the best equivalent to find: it has a different meaning and sounds unnatural in Ukrainian.

"Even as she asked, he realized that she was making an effort to talk his talk, and he resolved to get away from it and talk hers" [5].

"Мартін бачив, що вона намагається говорити на його рівні, і вирішив, відповівши, перейти на теми, близькі їй"

There are various interesting expressions regarding the way how people speak, for example: *talk the talk, talk shop, double talk, but in this case was used «talk one's talk»* which is not very common in English and was more an author's invention, which makes it even more difficult to translate the phrase into a target language, in our case, Ukrainian; however, the translation «говорити на його рівні» is not the most suitable one because it was not intended to show an inequality between two characters, but simply to demonstrate that the woman tried to be understandable to the man rather than using many fancy words.

He was a sailor who acquired a huge portion of spoken words and phrases in his vocabulary where she was a daughter of a rich person. There definitely was inequality between them and it is shown throughout the novel many times but not in this phrase. It would be better to translate as "вона намагалася розмовляти як він" or "він бачив, що вона намагалася бути зрозумілою" but the first translation would be more accurate.

In addition, word play, slang units have a great value which are used by many writers to make their works exclusive. Obviously, to overcome this difficulties, translators must possess a huge vocabulary and craftsmanship in both languages. However, many specialists choose not to bother and leave a footnote with a message, 'word play' or 'slang word' at the bottom of the page.

Having supposed that translators, by their incredible abilities, have found a good, suitable equivalent to a certain word which is untranslatable into the Ukrainian language, there appears another obstacle on the way – the problem of contextuality.

The equivalent which translators have chances to find might have expressive meaning and be used differently in a certain context: which means that translators must find not only a good equivalent but also the one which conveys the exact emotional, stylistic, grammatical and expressive meaning of a certain word.

That is why translators mostly have no desire to bother finding the most unique and suitable word while they encounter, for instance, an internationalism.

Translators usually convey its meaning by the use of loan translation, or transcription. When there is an internationalism to translate into a language, it is needless to search for a translation of the word, as a mere transcription can be satisfactory.

“Lizzie,” she replied, softening toward him, her hand pressing his arm, while her body leaned against his. “Lizzie Connolly. And I live at Fifth an’ Market” [5].

“Лізі, – уже лагідніше промовила дівчина. Вона потиснула йому руку і пригорнулася до нього всім тілом. – Лізі Конолі. А живу я на розі П’ятої та Маркет-стріт”

In such situation encountered some names of streets. Usually, it is commonly acceptable that translators do not translate street names, proper names from one language into another, as it might be unnecessary.

Nevertheless, in this example, it is possible to see that the translator transmitted the word “Fifth” into “П’ята” in the Ukrainian version due to the way how difficult and appalling it could sound if the translator had used transcription here like “фіфс”.

What makes it more interesting, that is the fact the translator actually used transcription after the word “П’ятої”, translating “market” as “маркет-стріт”.

Thus, there arises another question: in what cases translators should actually use transcription and in what cases they should try to translate it with an understandable equivalent? If there are any rules, they are still unclear; however, this is when the idea of contextuality might be in handy.

“He turned back and asked: when you’re speakin’ to a young lady-say, for instance, Miss Lizzie Smith-do you say ‘Miss Lizzie’? or ‘Miss Smith?’” [5].

“На порозі, однак, він обернувся й спитав ще: – Коли ви розмовляєте з молодою леді, ну, скажімо, з міс Лізі Сміт, – як треба казати: “міс Лізі” чи “міс Сміт”?”

Basically, in this situation we have two words that were translated using transcription, precisely “lady” was represented as “леді”, and “miss” was translated as “міс”. Both of these words surely have equivalents in Ukrainian such as “дівчина” and “пані”. Nevertheless, possibly to preserve the feeling of foreignness, the translator decided not to use Ukrainian equivalents in this situation and stick to the original words.

Depending on the context and the words that require to be translated whether through transcription, loan translation or even direct translation, translators should observe and estimate the situation themselves.

Sometimes, it may be extremely harsh and inappropriate to use transcription because there will be

better equivalents, sometimes it may be the opposite; thus, translators should judge themselves depending on every situation. However, this question still does not have a stable, strict rule, which can be an object for future studies.

However, except of lexical difficulties that translators might encounter during their work, there is another one that is actually very complicated for translator to solve. This difficulty regards phonetical mistakes and peculiarities that the English language has due to all common reductions, contractions, dropping sounds and mistakes in word pronunciation.

It is complicated for translators to transmit them into Ukrainian because of the fact that such phenomena almost do not exist in the Ukrainian language. There are several specific situations when some sounds are pronounced a bit differently from their spelling but these cases are very rare and specific. Thus, mostly when translators encounter such a situation, they do not bother trying to transmit these peculiarities, for instance:

“I must ‘a’ missed ‘em,” he announced... I guess I ain’t up much on poetry, miss” [5].

“Певно, я їх не зауважив, – відповів юнак... Так мені здалося, міс, але, звісно, я ж нічогосінько не тямлю в поезії”

There is a big number of grammatical mistakes and peculiarities of a specific accent and intelligence of the boy that has not been transmitted into the Ukrainian version. The translator might have created some artificial mistakes in the Ukrainian grammar or used the spoken version of the language in order to convey the same meaning, for instance:

“Я хуба гави піймав та не зобачив них,” відповів він... Гадаю, з мене той ще віршака”

However, if translators would like to preserve all phonetical peculiarities of the speech mentioned above, it would probably be impossible, as there are no such equivalents in the Ukrainian language.

First of all, all of these “must ‘a’ missed ‘em” take a huge place in spoken English and can identify from which country, region and even ethnical or social group a person is, but, also, we have a common spoken contraction «ain’t» that must have been transmitted through mistakes, spoken versions of words, or incorrect building of sentences; however, none of them have been done, thus the translator once again loses a huge part of cultural differences between characters, as the translator has translated it as if there were no mistakes or peculiarities in the original text whatsoever.

Speaking of mentioned accents, it is possible to claim that the United States is a country of emigrants,

where, at the very beginning of state establishment, certain dialects and languages mixed, forming their own traditions and customs. There is also a New York accent, a Texas accent, a Washington accent and many others. It is also quite normal to use foreign words in English, especially French or Spanish. All this diversity, multilingualism is, in general, a standard of the American version of the English language.

Whereas in Ukraine we have a complete opposite situation: here are also dialects, but there is a “*standard literary language*” that changes over time: for example, in Soviet times the Poltava dialect was modeled, today it is increasingly occupied by its Western Ukrainian “*colleague*”. It may sound like a similar situation that happens in the United States, but there is a significant difference: there is no huge mixture of dialects.

In addition, an interesting situation has developed with foreign languages: in Western Ukraine, in addition to Ukrainian, people can be fluent in any of the following languages except of Ukrainian: Polish, Hungarian, Romanian, German, and these languages are often “*second native*” for Ukrainians; in the East the same situation happens with the Russian language.

That is, if a Ukrainian meets a foreigner from the country, most often, there is a chance that this Ukrainian can switch to the language of the guest of nearby countries; however, it mostly happens in Western Ukraine and more rarely to the Eastern part of the country. However, we do not have such a thing as “*broken Ukrainian*” when there is “*broken English*” or “*broken German*”.

In addition, today the Ukrainian language is rather a rare choice of language among schoolchildren and students in Europe, so we have no choice but to learn foreign languages while the same happens with English around the world too. Well, the second problem arises: how and in what form “*broken English*”, “*different accents*” and other phonetic problems can be depicted in fiction, and this is still to be studied more thoroughly.

One more example in which a woman uses popular reduction for the grammar construction “*would have been*” or “*було б*” in Ukrainian. It is possible to see clearly how she reduced three words into only three syllables, which helped her to pronounce the phrase quicker and easier:

“A nickel’d ha’ ben enough,” she said. “It’s just like you, no idea of the value of money. The child’ll eat himself sick” [5].

“Досить було б і десяти центів, – мовила. – І завжди ти такий, не знаєш ціни грошам. Дитина тільки об’їсться”

If it is just to compare with a normal, standardized English, the differences will be impressive. In the same situation, her brother answers immediately after her speaking:

“That’s all right, sis,” he answered jovially. “My money’ll take care of itself. If you weren’t so busy, I’d kiss you good morning” [5].

“– Нічого, сестричко, – весело відповів він. – Мої гроші самі знають собі ціну. Якби тобі не було так ніколи, я б тебе поцілував на добридень”

Due to even this one little dialogue in the chapter, it is possible to understand that her brother is much more educated than she is; which, unfortunately, is not represented anyhow in the Ukrainian version; moreover, even was not written in the footnote.

Usually for such cases translators seek for at least some equivalents or resort to creating various mistakes in the speech to show this illiteracy of some characters. However, the most popular is to use specific only-spoken, slang or vulgar words that are considered to be used only by people of a specific category (like illiterate people) to transmit a similar feeling.

Thereby, all difficulties mentioned above create obstacles for translators during the process of translation into a target language. There are lexical transformations: transcription, transliteration, calquing, concretization, generalization and modulation; grammatical: literal translation, grammar substitutions, combination of sentence; lexico-grammatical: antonymous translation, explication, compensation. These transformations can help solve some difficulties in translation [1, p. 134].

Hence, modern literary translation theory has hugely developed throughout recent years as more and more scholars start to realize that literary translation is complicated and cannot be treated lightly. There are many difficulties that translators might encounter during the process of translating but as the studies have shown, the hardest elements to translate are those that belong to cultural aspects, for instance, word plays, idioms, slangy words, phrasal expressions and phonetical aspects.

Conclusions. One of the main difficulties in the process of translation are those that belong to cultural understanding of certain facets, concepts and ideas of realities.

Such concepts usually are represented in a diversity of cultural expressions, idioms, slang units and specific concepts of some phenomenon that exist only in a specific culture of a specific group of people.

Except of these difficulties that actually play one of the biggest roles during translation – they create

a great deal of problems for translators to transmit them from one language into another – it has been seen that to this group of difficulties, it is possible to add another problem: translation of writer's styles.

As it turned out, most texts do not have only one, superficial layer of understanding. It happens due to the mentioned fact that every language has its own understanding of reality, concepts and, thereby, the transmission of such phenomena uses a great deal of literary tools such as: metaphors, epithets, metonymy and many others; thus, to transmit the same idea that is encoded in one of mentioned tools, translator must find not only a direct equivalent to the word or a phrase that they see in the text but also try to find an equivalent with the same encoded meaning.

In addition, styles of writers are different and have their own peculiarities, and difficulties in translation. Based on the study of Jack London's style, it was discovered that Jack London possessed a different approach to writing comparing to other writers of his time.

As it is seen, it is not enough just to translate literally certain words and phrases but translators also must understand all meanings and hidden layers of concepts in it to make a good translation. For solving these problems, translators resort to using translation transformations.

Mostly, if difficulties that translators encounter relate to lexical field (some of those mentioned before that are connected to cultural experience), translators resort to using lexical transformation in order to solve these difficulties. Most of times, translators, encountering slang words, idioms or spoken versions of words, use generalization at first to narrow the meaning of a certain phrase or word. Translators resort to using various transformations depending

on the context but usually they are: synonymization or concretization. A word or a phrase after being generalized do not possess any cultural knowledge mentioned before, thus it is necessary to find the best equivalent that not only is translated with an appropriate word but also with the best same meaning as in the source language.

However, there is also another problem that arises from it: the problem of contextuality. Translators must not only pay attention to the meaning of certain words or phrases but take into an account the whole passage or even a chapter.

Grammatical transformations are those that are commonly used when translators try to transmit one idea from English into Ukrainian. It mostly happens because grammatical structures of these both languages do not coincide, thus translators need to use many grammatical transformations to preserve the meaning alongside with an appropriate grammar structure. To grammatical transformations we can include: omission, addition, transposition and others.

When the situation is not possible to be solved by using one of mentioned transformations, translators resort to using grammatical-lexical transformation. Due to many grammatical and lexical differences between English and Ukrainian languages, these grammatical-lexical transformations are to be often found in translated works.

To sum up, there are many unsolved difficulties and concepts that still create a lot of problems for translators who want to translate a text from one language into another. The transformations are really a good tool for every translator to possess and the right choice of a tool can transmit an idea appropriately when another transformation can totally ruin or alter it.

Bibliography:

1. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англомовної та україномовної картин світу: монографія / за ред. А. В. Корольова. Київ. Київський національний університет, 2018. 587 с.
2. Дворник Д., Логінова Л. Linguistic Analysis of Stylistic Figures and Expressive Means of English Language. Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2020. С. 30–42.
3. Матузкова О. П., Гринько О. С., Негру А. П. Переклад з англійської мови українською професійно: навч. посібник. Одеса. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. 158 с.
4. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця: Нова Книга, 2007. 528 с.
5. Jack London. Martin Eden. *Book Surge Classics*. Chicago, 2003. 566 p.
6. Jeremy Munday. Translation: Theory and Practice in Dialogue. Centre for Translation Studies, University of Leeds. United Kingdom, 2010. 228 p.
7. Leena Kolehmainen., Esa Penttilä., Piet Van Poucke. Introduction: Literary Texts and their Translations as an Object of Research. *International Journal*. 2016. 34 с.
8. Mariya Bagasheva-Koleva. Some Problems of Translating Literary literature from English into Russian. SWU "Neofit Rilski" Blagoevgrad. Bulgaria, 2017. 49 p.
9. Mykhaylenko V. V. Translating The Culturally-Marked Concepts in the Advertisements. Kyiv, 2018. 80 p.

Анатайчук І. М., Олешкевич І. П., Сазонова В. С. ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ

Статтю присвячено дослідженню основних проблем перекладу англomовної художньої літератури українською мовою на матеріалі твору Джека Лондона «Мартін Іден». З'ясовано, що основними теоретичними складнощами, з якими можуть зіткнутися перекладачі, є: відмінності у базових, культурних знаннях носіїв різних мов; відмінності в мовленнєвих стандартах (граматичних, лексичних); відмінності у використанні специфічних концептів, виразів та метафор, що можуть бути зрозумілими лише для носіїв тієї чи тієї мови. У статті були схарактеризовані та систематизовані складнощі, з якими перекладачі можуть зустрічатися під час перекладу художніх творів. Визначено, що однією з головних труднощів, з якими перекладач може мати під час перекладу, виявилися вирази, які можна уналежнити до певного культурного прошарку, а саме: фразові дієслова, ідіоми, сленгізми, сталі вирази, гра слів та інші. Було досліджено, що саме вони створюють одну з найбільших перешкод для перекладачів під час процесу перекладу. Підкреслено, що прямі аналоги лакунам не існують у мові перекладу, найчастіше перекладачі використовують узагальнення для того, щоб знайти однакове або близьке за значенням слово за контекстом; тобто, якщо слово або вираз передає приблизно той самий сенс, перекладачі зазвичай зупиняють свій пошук саме на цій лексичній одиниці. Зазначено, що синонімізація зазвичай використовують після узагальнення (звуження значення слова). У такий спосіб, перекладачі спочатку беруть загальну ідею, а потім шукають найкращий серед різних синонімічних еквівалентів того слова або виразу. Підкреслено, що інша складність – складність контекстуальності. Коли перекладач знаходить гарний еквівалент виразу або якомусь концепту, переклад потребує від перекладача оцінювати та аналізувати, в якому контексті (оточуючих словах, реченнях або навіть ситуації) перекладач використовує певне слово.

Доведено, що лексичні трансформації перекладачі використовують їх для того, щоб перекласти певні слова, ідіоми, вирази з однієї мови іншою. Граматичні трансформації перекладачі використовують тоді, коли вихідна мова та мова перекладу мають різні граматичні структури. Зазначено, що головними граматичними трансформаціями є: вилучення, доповнення, заміна та транспозиція.

Ключові слова: художній переклад, лексичні трансформації, граматичні трансформації, контекст, інтернаціоналізм, граматична структура, узагальнення.

Білогорка Л. В.

Західноукраїнський національний університет

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ БАНКІВСЬКИХ ТЕРМІНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Статтю присвячено проблемі перекладу англомовних банківських термінів з метою створення прагматично адекватних текстів, визначено класифікацію та структуру банківських термінів, виокремлено особливості їхнього перекладу. Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідити особливості перекладу термінів фінансової галузі, адже нині процеси глобалізації продовжують розвиватися та проникати у різні сфери діяльності. У статті здійснено аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених питанням банківської термінології, особливостям перекладу фінансових термінів. Автором встановлено функціонування мовних структур у фінансовій термінології, проаналізовано способи перекладу різноманітних структурних моделей. У роботі досліджено поняття «термін» і розглянуто його класифікацію та розподіл на: прості терміни, складні терміни та терміни-словосполучення. Здійснено диференціацію термінів-словосполучень за типом їх структури, морфологічною ознакою та синтаксичною будовою словосполучення. Зроблено висновок про те, що відмінності в лексичному складі та морфосинтаксичній структурі термінів в англійській та українській мовах унеможливають переклад без розбіжностей у зазначеній вище структурі вихідної й цільової мов, що, однак, не перешкоджає відтворенню значення терміна та, зрештою, адекватності перекладу вихідного тексту. Характер роботи розширює простір для подальших досліджень проблеми перекладу фінансової термінології та англомовних термінів, що стосуються банківської справи.

Ключові слова: англійська мова, термін, термінологія, терміносистема, переклад.

Постановка проблеми. Тісний зв'язок України зі світовою економікою вимагає знання багатьох понять, що використовуються в міжнародному бізнесі та фінансах. Нині спостерігається підвищений інтерес українців до економіки, яка переживає значні зміни через російське вторгнення. У зв'язку з цим багато людей починають серйозно займатися малим і середнім бізнесом, ґрунтовно вивчаючи зміни, що відбуваються в економічному житті, особливо під час війни, коли потрібно підтримувати економіку країни. Настає час появи нових економічних моделей, а разом з ними – нових термінів і понять. У зв'язку з цим виникають проблеми з перекладом економічних і банківських текстів, які у великій кількості надходять в Україну з-за кордону. Цей матеріал, безумовно, становить великий інтерес для лінгвістів і практиків. Науковці стверджують, що «сьогодні перекладачам часто доводиться уточнювати деталі комунікативного процесу, пов'язані зі спеціалізованою галуззю перекладеного матеріалу, тим самим розширюючи свій інтелектуальний рівень» [9, с. 127].

Поняття «термін» досить багатогранне. Узгаляючи його різноманітні трактування, доходимо висновку, що під термінами розуміють

основні одиниці науки, спеціальних галузей знання і сфер людської діяльності, призначені для найменування об'єктів і процесів, а також які слугують засобом пізнання навколишнього світу [4; 8; 9; 11]. Тенденція суворо відокремлювати терміни від інших мовних одиниць і виокремлювати особливі закриті системи, в яких функціонують терміни, відбивається у співвідношенні понять «термінологія» і «терміносистема». Термін часто розуміють як «набір слів або словосполучень, що репрезентують спеціальні наукові або технічні поняття і необхідні для комунікації в певній галузі» [8, с. 75], а термінологічна система – це «впорядкована сукупність термінів із фіксованими відношеннями» [10, с. 104], тобто кодифікована й уніфікована термінологія.

Термінологічні системи можуть формуватися спонтанно або свідомо. Свідомо сформований набір термінів називається терміносистемою, а сформована сукупність термінів – термінологією. Поява нових термінів зумовлена такими факторами, як вибір із різних наявних мовних одиниць, що входять до інших термінологічних систем, або створення відносно нових позначень на основі наявних слів і словосполучень.

Аналіз останніх досліджень. Серед науковців, дослідницькі інтереси яких стосувалися перекладу термінів, зокрема банківських, імена вітчизняних та зарубіжних вчених. Лексико-семантичну мотивованість термінологічних одиниць досліджено у роботах О. Соленко [6], розвідки В. Карабана [4] присвячено перекладу англійської наукової і технічної літератури. Типи субстантивної термінологізації в англійській кредитно-банківській підмові розглянуто у роботах О. Дуди [3]. З свого боку, І. Гумовська [2] вивчала дериваційні процеси правничої термінології в економічних текстах. Розвідки Л. Борсук [1] присвячені міжмовним впливам та іншомовним запозиченням в англійську термінологію банківського бізнесу. Існує низка робіт, у яких досліджено особливості економічного та банківського перекладу [5; 9–11]. Попри значну кількість розвідок, присвячених перекладу термінів, зокрема банківських, ця проблема потребує подальших досліджень у зв'язку з розвитком економічних відносин України з іншими країнами.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в необхідності вивчення функціонування мовних структур у фінансовій термінології та аналізі способів перекладу різних моделей економічно-фінансових термінів.

Виклад основного матеріалу. Економічна та банківська терміносистеми формувалися і продовжують формуватися здебільшого шляхом включення фраз і словосполучень, компонентами яких є загальноживані слова. Однослівні спеціальні терміни, що мають міжнародне або міжгалузеве значення і не вживаються в повсякденному мовленні, менш поширені, як і спеціальні терміни, що функціонують лише в межах певної термінологічної системи (наприклад, *receipt* – розписка, квитанція (свідоцтво щодо сплати грошей, відправлення чи отримання товару); *public offering* – публічний випуск акції, *balance sheet profit* – балансовий прибуток [7; 9]). Аналіз наукової літератури з банківської термінології дозволив класифікувати терміни таким чином:

– базові: *credit, currency, deposit, finance, mortgage, account*;

– похідні від лексичних одиниць (*liquidate*) та словосполучення, в яких один або декілька компонентів є базовими термінами: *short-term loan* – короткотермінова (до 1 року) позика; *exchange rate* – обмінний курс, *paper credit* – вексельний кредит, *credit / loan term* – термін кредиту [7; 10];

– запозичення з інших галузей знань, що зазнають під час включення до досліджуваної тер-

міносистеми значної семантичної модифікації, як-от, *future* – майбутнє, прийдешне, майбутній час, термінові контракти, *financial future* – фінансовий ф'ючерс (це ф'ючерсний контракт щодо угод з валютою, відсотковими ставками, короткостроковими і довгостроковими казначейськими зобов'язаннями і депозитами) [7; 9].

Згідно з результатами аналізу термінів банківської сфери, їх структурний склад (співвідношення однослівних, двослівних і багатоконпонентних термінів) в аспекті частотності представлений двослівними термінами (56%), однослівними (29%) та трислівними термінами (15%), які утворюються за такими моделями:

– іменник+іменник (*bank deposit* – банківський депозит. Грошові суми, віддані на зберігання до банку від імені приватної особи, корпорації, державної організації – клієнта банку. У банківській звітності відображаються як пасиви; *bank transfer* – банківський переказ);

– прикметник+іменник (*bilateral clearing* – двосторонній кліринг. Взаємозалік платіжних вимог по зовнішній торгівлі двох країн; *double taxation* – подвійне оподаткування; *best effort* – найкращим чином. Продаж по досяжній ціні цінних паперів, що залишилися після передплати; *baltic exchange* – «Лондонська фрахтова біржа, одна з найбільших у світі. На ній підбираються вантажі і кораблі; операції поширюються як на морські, так і на повітряні перевезення. Водночас є центром торгівлі зерном і маслиновими культурами» [10]);

– дієслово+ed+іменник (*blocked accounts* – заблоковані рахунки; «банківські рахунки, виплата по яких не може здійснюватися вільно; рахунки, заморожені по політичних причинах» [8]; *fixed advance* – строкова позика);

– іменник+of+іменник (*balance of payments* – платіжний баланс; «систематизована реєстрація розрахунків певної країни з іншими країнами за період по торгових угодах, надання послуг, руху капіталів і односторонніх переказів» [10]; *currency of credit* – валюта кредиту);

– іменник+'s+іменник (*shareholder's (stockholder's) meeting* – «збори акціонерів, на яких вирішуються питання, що стосуються роботи акціонерного товариства та управління ним» [7]; *buyer's option* – вибір покупця; «умова укладання в певний термін термінового контракту, за яким покупцю надається право вибору терміну постачання чи сорту товару» [10]; *buyer's over* – ціна покупця, «дійсна і після закінчення роботи біржі» [11]; *shareholder's equity* – акціонерний капітал).

Однослівні терміни посідають друге місце за своєю поширеністю. До них належать, наприклад, *account* – рахунок, запис на рахунок; *bill* – вексель, *credit* – кредит, *fine* – штраф.

Трислівні терміни є нечисленними, як-от: *loan amortization schedule* – графік поступового погашення кредиту, *indirect mortgage loan* – заставний кредит, *term of payment* – термін погашення кредиту.

Лінгвісти виділяють з-поміж основних способів утворення фінансової терміносистеми:

– семантичний спосіб (загальнозживане слово «hurdle» має значення «планка», а у фінансовій сфері – це «обумовлений відсоток понад вкладені кошти після закінчення проекту»);

– синтаксичний спосіб (*letters of credit* – акредитиви, *fixed rate of exchange* – фіксований валютний курс);

– морфологічний спосіб (за рахунок префіксації: *co-owner* – співвласник, *income* – 1) дохід – загальна сума отриманих грошей внаслідок виконаних робіт або угод, дохід отриманий власником ресурсів або посередником; 2) виторг (*compare Revenue*) – сума собівартості та прибутку; *insolvency* – неплатоспроможність, *maturity* – термін платежу; *convertibility* – конвертованість – здатність валюти без перешкод обмінюватись на валюту інших країн у межах, що юридично встановлюються державою. Рівень та тип конвертованості національної валюти здійснює вплив на обсяг зовнішньоекономічних операцій країни [7, с. 21]);

– морфолого-синтаксичний спосіб (за моделлю аббрев.+іменник: *SWOT (strengths, weaknesses, opportunities and threats) analysis* – зведений аналіз, тобто аналіз сильних і слабких сторін у діяльності компанії, її можливостей і загроз, з якими є ймовірність зіткнення; *ATM network* – мережа банкоматів.

Банківська та фінансова термінологія характеризується великою кількістю синонімів. Термін може мати одне або кілька загальних значень, що ускладнює його адекватний переклад іншими мовами без спотворення сенсу слова. У таких випадках перекладачам необхідно зосередитися на контексті. Це пов'язано з тим, що саме контекст вдихнув життя в полісемічні терміни. Наприклад, термін «lame duck» може означати безліч різних значень – «банкрут, нещасний, каліка, збанкрутілий брокер» [7; 11] – і тільки з огляду на контекст можна обирати відповідне значення для цього терміна.

Дослідження банківської термінології засвідчують, що для неї характерна метафоричність, яка

надає можливості «висловити те, що важко описати і те, що не має прямого позначення» [9, с. 75]. Метафори містять велику кількість інформації, яка дає змогу їм виконувати функцію терміна. Наприклад, термін «венчурне фінансування» є метафорою, яка вербалізує стосунки між інвестором і підприємцем. Реальний зміст цих метафорично виражених стосунків між фінансистами та виробниками полягає в тому, що партнери, визнаючи відсутність гарантій, невизначеність і непередбачуваність венчурного бізнесу, все ж таки очікують на високий прибуток.

Іншим прикладом метафори в банківській термінології є терміни «management charge» і «management fee», що позначають витрати на управління компанією (наприклад, вексель, письмовий наказ про сплату певної суми). Слід згадати також про “red herring” – «копчений оселедець» (відволікаючий маневр). Попередній проспект, який в загальних рисах інформує про емісію облигаційної позики, не вказуючи її основні параметри: запрошувана ціна, розмір комісії дилерам [7]. Цікавими є й такі приклади: “rubber check” – «гумовий чек», «чек, незабезпечений відповідним залишком на банківському рахунку» [7; 9]; «blue chips» – «блакитні фішки» – «звичайні акції найвідоміших крупних компаній, які зарекомендували себе високими показниками доходів і сплачуваних дивідендів та результатами діяльності, які перевищують середній рівень» [10; 11].

Переклад цих термінів ускладнений, оскільки вони є багатограними та синонімічними. Якщо завдання перекладу полягає в забезпеченні еквівалентності вихідного та перекладеного текстів як спільного змісту, то під час перекладу спеціальних текстів, особливо фінансових, необхідно приділяти цьому особливу увагу, оскільки саме терміни, що визначають інформаційний зміст спеціальних текстів, організовують і структурують спеціальну інформацію. У результаті проблема досягнення еквівалентності кінцевого тексту вихідному значною мірою стосується перекладу термінів. Майже всі лінгвісти згодні з тим, що «абсолютна ідентичність кодів суперечить природі мови» [9; 11]. Під час перекладу фінансово-економічних документів можливість абсолютно повного й точного передання змісту вихідного тексту обмежена здебільшого через відмінності в мовних системах і різні традиції позначення понять, що склалися в кожній мові. Існує два способи перекладу: прямий та непрямий. Звісно, трапляються випадки, коли повідомлення вихідною мовою повністю відтворюється мовою перекладу, оскільки воно

ґрунтується на паралельних категоріях або паралельних поняттях. Однак може також статися, що перекладач виявляє «прогалину» в мові перекладу, яку необхідно заповнити еквівалентними засобами, щоб обидва повідомлення справляли однакове враження. Крім того, слід зазначити, що деякі стилістичні ефекти не можуть бути відтворені мовою перекладу без зміни порядку слідування елементів або лексичних одиниць. Це особливо актуально, коли лексична структура або морфо-синтаксична структура термінів при перекладі в обох мовах мають розбіжності.

Відмінності граматичного ладу мов є головними причинами розбіжностей у морфо-синтаксичній структурі англійських термінів, які складаються з декількох іменників, та їхніх українських еквівалентів. Граматична структура «іменник+іменник», найпродуктивніша для англійських фінансових термінів, перекладається українською мовою конструкцією «прикметник+іменник»: *investment policy* – інвестиційна політика; *consumer loan* – споживчий кредит; *subscriber base* – абонентська база; *market capitalization* – ринкова капіталізація. Розбіжність граматичної форми одного зі складників термінів вихідної мови та мови перекладу спостерігається під час перекладу англійських термінів, утворених сполученням іменників. Наприклад, у порівнянні термінів, що складаються з декількох іменників, іноді у сполученні з іменниковою групою трапляються такі розбіжності:

1) зміна відмінку мотивуючого іменника: *tax rate* – ставка податку; *income tax* – податок на прибутки; *risk figure* – показник ризику.

2) додавання прикметника: *quota agreement* – угода про квоту; *quicker-yielding investment* – капіталовкладення з більш швидкою віддачею; *selling expenses* – витрати на реалізацію; *qualifying stock option* – право на купівлю акцій за певною ціною, придбане за певних умов службовцями компанії;

market position – положення на ринку; *co-operation agreement* – угода про співробітництво; *sale commitments* – зобов'язання з продажу; *fixed income investment* – інвестиції з фіксованим доходом.

3) зміна числа зі зміною відмінка: *share turnover* – оборот акцій; *financial risk management* – управління фінансовими ризиками; *profit and loss account* – звіт про прибутки і збитки [7; 9; 10].

Розбіжність між лексичними значеннями компонентів вихідної мови та цільової мови також зумовлена різними традиціями номінації у двох мовах. Причина таких перекладацьких розбіжностей криється в традиції використання різних мовних одиниць у складі термінів у вихідній мові та мові перекладу. Це підтверджується існуванням термінів-синонімів в англійській мові: *short-term liabilities* (короткострокові зобов'язання) і *current liabilities* (буквально: поточні зобов'язання). Ці два терміни іноді використовуються в англійській мові під час складання бухгалтерського балансу, але в українській вони перекладаються як «короткострокові зобов'язання, згідно зі встановленою нормативними документами з бухгалтерського обліку, структурою балансу». Тож можна виокремити всі наявні словотвірні моделі в банківській термінології, деякі з яких можуть відігравати домінуючу роль.

Висновки. Під час аналізу банківських термінів було встановлено, що для банківської термінології характерні синонімія та метафоричність. Під час перекладу банківської термінології слід також пам'ятати, що через відмінності в лексичному складі та морфосинтаксичній структурі між англійською та українською мовами переклад без розбіжностей у морфосинтаксичній структурі неможливий. Однак це не заважає відтворенню термінологічного значення.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у порівнянні структури банківських термінів англійської та німецької мов.

Список літератури:

1. Борсук Л. Ф. Міжмовні впливи та іншомовні запозичення в англійську термінологію банківського бізнесу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 46. С. 59–41.
2. Гумовська І. Дериваційні процеси правничої термінології в економічних текстах. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство. 2000. С. 99–104.
3. Дуда О. І. Два типи субстантивної термінологізації в англійській кредитно-банківській підмові. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. 2000. № 1. С. 107–113.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: посібник. Вінниця: Нова книга, 2018. 656 с.

5. Кобзар О. І. Основи економічного перекладу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2016_1_3
6. Соленко О. Лексико-семантична мотивованість термінологічних одиниць. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. 2000. С. 148–152.
7. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник [Вид. 2-ге, випр.]. Кіровоград: видавець Лисенко В. Ф., 2015. 130 с.
8. Casu B., Girardone Cl., Molyneux Ph. Introduction to Banking. L.: Pearson Education Limited, 2006. 527 p.
9. Cecchetti S. G. Money, Banking and Financial Markets. N. Y.: Mc-Graw-Hill/ Irwin, 2008. 672 p.
10. Heffernan Sh. Modern Banking. Chichester: Lohn Wiley&Sons Ltd, 2007. 716 p.
11. Matthews K., Thompson J. The Economics of Banking. Chichester: Lohn Wiley & Sons Ltd, 2006. 496 p.

Bilohorka L. V. SPECIFICS OF TRANSLATION OF BANKING TERMS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The article is devoted to the problem of translation of English banking terms in order to create a pragmatically adequate text, the classification and structure of banking terms, the distinctive features of the translation of banking terms are identified. The relevance of the article is stipulated by the need to study the peculiarities of translation of financial industry terms, as globalization processes continue to gain momentum and penetrate various areas of activity. The article analyzes the latest research and publications on banking terminology and the peculiarities of translation of financial terms. The author outline the relevance of this issue in modern translation studies. The authors have identified the functioning of language structures in financial terminology and analyzed the ways of translating different models. The article examines the concept of «term» and considers its classification and division into: simple terms, complex terms and phrase terms. The author differentiates terms-phrases by various features, namely: by the type of their structure, by morphological features, by the syntactic structure of the phrase. It is concluded that the differences in the lexical composition and morpho-syntactic structure of the terms in the English and Ukrainian languages do not allow for translation without differences in the above structure of the source and target languages, which, however, does not prevent the transfer of meaning of the term and, ultimately, the adequacy of the translation of the source text.

Key words: English, term, terminology, terminosystem, translation.

Zabrudska L. M.

Ukrainian State University of Chemical Technology

Kovalenko I. M.

Ukrainian State University of Chemical Technology

Mykhailova A. S.

Ukrainian State University of Chemical Technology

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF THE ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE MEDIADISOURSE

The article deals with the consideration of the peculiarities of the translation of English phraseological units into Ukrainian on the basis of media discourse. It was found that phraseological combinations are stable, linguistic constructions, where one of the components has an independent meaning. The article deals with the concept of phraseology and phraseological units, the development of phraseological units in diachrony and synchrony, the classification of phraseological units and their features. It was determined that such means of translation as equivalent, analog, descriptive, anatomical, tracing, combined one are used. It is emphasized that phraseology is a fragment of the linguistic picture of the world, therefore phraseological units arise not so much to describe the world, but also to interpret it and express a subjective attitude towards it, therefore they are always addressed to the subject. It has been proven that an equivalent translation is a complete reproduction of a phraseological construction in the target language, it is the best way to transfer the content from English to Ukrainian. It is noted that analog translation is a stable word combination, such translation is very similar to equivalent translation. Here it is also necessary to use Ukrainian phraseology, which is similar in content to English one, but it will be based on a different image. It is emphasized that if there is no equivalent or analogue of the English phraseology in the target language, then it is necessary to turn to a descriptive translation, that is, to try to convey the meaning of the English phrase with the help of free phrases. It has been proven that the following requirements are put forward to a descriptive translation: 1) the translation must accurately convey the main meaning of the concept; 2) the translation should not be too detailed; 3) the syntactic structure of the phrase should not be complex. It is noted that when using this type of translation, it is necessary to ensure that the word combination accurately conveys the main features of the concept. In order to apply it correctly, it is necessary to master the subject area of the text well. It is indicated that the antonymic translation is the replacement, for example, of a positive word combination with its antonym, i.e. a positive meaning changes into a negative one and vice versa. At the same time, the content remains unchanged.

Key words: *equivalent translation, lexical transformations, grammatical transformations, context, descriptive translation, antonymic translation, analogical translation.*

Problem statement and relevance. Phraseology is a fragment of the linguistic picture of the world. Phraseological units arise not so much to describe the world, but also to interpret it and express a subjective attitude towards it, therefore they are always addressed to the subject. This is what distinguishes phraseological units from other nominative units.

Phraseological units are stable expressions that can be phrases or even whole sentences. They also describe a person's character, emotion, action, attitude to any topic, etc. Their use enriches speech, shows the depth of the language itself. It is important

to remember that phraseological units should be perceived as a whole, because the meaning may not coincide with the meaning of the words included in them [1, p. 5].

One of the important aspects of idioms is that (as we can see even from the previous example) the words used in the idiom do not appear at all in its translation. We will give several more vivid examples from various magazine articles, because this phenomenon is more often found in them. So, for example, in the magazine about food and recipes "FOOD&WINE" you can find such an expression as spill the beans.

Literally, it means to spill the beans, but we understand it as telling a secret. *“We’re here to spill the beans with a searing technique that makes it stupidly quick and easy for anyone to achieve a rich, buttery scallop with a crisp, delicious crust”* «Ми тут, щоб розкрити секрет техніки обсмажування, завдяки якій будь-кому надзвичайно швидко та легко досягти насиченого маслянистого гребінця з хрусткою, смачною скоринкою».

The phraseological composition of the language is a mirror in which the linguistic and cultural community identifies its national self-awareness, and that it is phraseological units that show native speakers a special vision of the world, situations [3, p. 45].

Phraseological units, reflecting the process of development of the people’s culture, transmit cultural stereotypes from generation to generation. Studying phraseology, some scientists put forward the following hypothesis: 1. The influence of national culture is noticeable in most phraseology, which should be identified. 2. Cultural information is stored in the internal form of a phraseological unit, which, being a figurative representation of the world, gives the phraseology a cultural and national flavor. 3. The main thing in revealing the cultural and national specificity is to reveal the cultural and national connotation [4, p. 8].

There are two groups of phraseological expressions: 1) communicative, expressing this or that judgment; 2) nominative – a combination of words, the verbal form of a concept that performs a nominative function in the language [2, p. 21].

Working with phraseological turns is considered difficult due to the fact that it is usually simply impossible to make a word-for-word translation. The ability to convey the direct meaning of an English phrase can cause the disappearance of its meaning, the atmosphere familiar to the native speaker. When translating, it is very important to get as close as possible to the original meaning. If there are no identical images in the language to accurately reproduce it, you need to look for approximate variant.

The purpose of the article. The purpose of the article is to analyze phraseological units of the English language in mass media as a problem of lexicology and translation.

The presentation of the main material. In order to achieve the most adequate translation, the translator must use a variety of translation methods. It was proposed the following classification that deals with the following types of translation of phraseological units: 1) equivalent; 2) analog; 3) descriptive; 4) antonymic; 5) tracing; and 6) combined.

An equivalent translation is a complete reproduction of a phraseological turn in the target language. This is the best way to transfer content from English to Ukrainian. Such phraseological units are called: “those that fully correspond to the content of some English phraseological unit and which are based on the same image” [5, p. 57], that is, those that can be called full equivalents, or counterparts. They are identical in structure, lexical composition, stylistic characteristics and meaning and imagery [5, p. 81]. Example: *“on cloud nine”* – «на сьомому небі», *“be like talking to rick wall”* – «розмовляти наче із стіною/глухим», *“neither fish nor fowl”* – «ні риба, ні м’ясо/ні се, ні те».

Analogous translation is a stable word combination, such translation is very similar to equivalent. Here it is also necessary to use Ukrainian phraseology, which is similar in content to English, but it will be based on a different image. For example: *“the writing is on the wall”* – «на лобі написано».

If there is no equivalent or analogue of the English phraseology in the native language, then it is necessary to turn to a descriptive translation, that is, try to convey the meaning of the English phrase with the help of free phrases. Example: *“sit on the fence”* – «бути стороннім спостерігачем», *“greased lightning”* – «дуже міцний напій/гримуча суміш».

The following requirements are put forward to a descriptive translation: 1) the translation must accurately convey the main meaning of the concept; 2) the translation should not be too detailed; 3) the syntactic structure of the phrase should not be complex. When applying this type of translation, it is necessary to ensure that the word combination accurately conveys the main features of the concept. In order to apply it correctly, it is necessary to master the subject area of the text well [7, p. 58].

Antonymic translation is the replacement of, for example, a positive phrase with its antonym, i.e., a positive meaning changes to a negative one and vice versa. At the same time, the content remains unchanged [6, p. 188]. Example: *“to keep one’s head”* – «не втрачати голови», *“old hat”* (not before noun) – «щось добре знайоме».

Antonymic translation exists in three variants: 1) negation (a word or word combination is replaced in the translation by a word with a prefix or participle not. For example: forget – not to remember; 2) positivization (that is, an antonym of a positive meaning). For example: unbroken – whole; 3) cancellation of negative semantic components. For example: not unauthorized – allowed [8, p. 194].

Translation using tracing is used when there is no equivalent or analogue in the native language, so it

forces the translator to make the phraseology verbatim. Such a translation is not phraseological, since it is not reproduced with ready-made translations. In this way, new figurative turns are created, but which are understandable for the reader. Example: “*to die like dog*” – «*вмерти як собака*», «*little pitchers have long ears*» – «*у малих дітей великі вуха*».

Combined translation is used when the analogue in the native language (Ukrainian) does not convey the exact meaning of the English phraseology. This usually happens when the expression contains proper names that are understandable only to Englishmen, and this requires a detailed explanation from the translator. Example: “*patient as Job*” – «*терплячий як Іов*» (*володіє ангельським терпінням*); “*Johny on the spot*” – «*паличка-виручалочка*» (*людина, на яку можна покластися*); “*to carry coals to Newcastle*” – «*возити вугілля в Ньюкасл*» (*возити що небудь туди, де цього і так достатньо*).

We also analyzed selected phraseological units according to the parts of speech to which the main word belongs (noun, verb, adjective, adverb, etc.); their connotative characteristics (negative, positive, neutral); by size (taking into account the number of words); phraseological units with auxiliary parts of speech (articles, prepositions, conjunctions, exclamations); types of sentences; the possibility or impossibility of their variability; their meaning (person, action, quality, etc.), and obtained the following results [9, p. 112].

Phraseological fusions accounted for the largest number – 50%. These are expressions whose meaning cannot be summed up from the sum of the meanings of their words. Here are some examples:

He is under the weather. – *Він погано себе почуває.*

As we can see, such a phraseology describes the state of a person, but has nothing to do with the weather. We will analyze the functioning of this phraseology in the text with the following example: “*David looked a bit under the weather*”.

“*like bull in China shop*” – незграбний, як ведмідь.

It is impossible to imagine a similar situation in real life, when a bull gets into a shop. Such an expression gives a description to a person who has such a trait as clumsiness. In the text, this phraseology functions in the following way: “He was not going to make an exhibition of himself like a bull in a china shop”.

The second type of phraseological units are phraseological unities. Such units can be used both literally and figuratively. According to the results of our

research, such phraseological units accounted for 46%. Let’s analyze several examples.

He just set on the fence! – *Він просто зберігає нейтралітет!*

You can easily imagine a person sitting on a fence, which is the direct meaning of the conjunction. The figurative meaning of this expression is that the one sitting on the fence can observe from the outside what is happening around, that is, be an observer. A text fragment can illustrate this phraseology: “...*they were ignoring her King’s English just sitting on the fence...*”.

The third type of phraseological units are phraseological combinations. Such combinations have a transparent meaning, but they cannot change their form, since it is permanent, for example: gales of applause – вибухи аплодисментів. For example, in this fragment of the text: “I’m just fanning the breeze, hoping to make a rainmaker one day, showered with praise and money to the gales of applause”.

Mass media is a type of media that is focused on the simultaneous transmission of information to large groups of people. This interpretation is confirmed by the origin of this word. Mass media comes from the English mass media, which means press for the general public. It includes the means of transmitting, storing and reproducing information. Mass media include: press (newspapers, magazines, books), radio, television, Internet, cinematography, sound and video recordings, video text, billboards or panels, multimedia centers. All these means have common qualities – appeal to a mass audience. Language is a tool for the mass media, it is a living phenomenon, because it changes every day, acquiring new words and their meanings. Thus, phraseological units, being an integral part of it, are also updated and become a mirror of modern life [10, p. 156].

There are expressions in the language that over time become an integral part of it. We often meet such idioms both in mass media and use them in our speech. Let’s look at several examples of such phraseological units from common mass media sources. Phraseological unit “*election fever*” – «*передвиборчі перегони*» can be met very often in magazines, writing on political topics. For example: “*Election fever has already gripped various political parties...*” – «*Передвиборчі перегони вже охопили різні політичні партії...*».

Also known is the expression “white collar”, which translates as “білий комір”, which means an office worker, was used in the title of the American TV series “White Collar”.

Phraseological unity “*to add insult to injury*” – «*підливати масло у вогонь*». «*To add insult to injury,*

many news outlets are blaming minority communities for having higher rates of chronic disease which makes them more susceptible to COVID-19». – «Підливаючи масло в вогонь, багато новинних агентств звинувачують спільноти меншин у вищому рівні хронічних захворювань, що робить їх більш сприйнятливими до COVID-19»;

“toe the line” – «додержуватися правил». For example: “Coronavirus: Most try to toe the line, but crowds still seen in supermarkets, at parks and beaches in Singapore”. – «Коронавірус: більшість намагається дотримуватись правил, але все ще можна побачити натовпи в супермаркетах, парках і на пляжах Сінгапуру».

Another example of phraseological units is *“smoke and mirrors” – «пил у очі», тобто діяти так, щоб люди повірили, що щось є правдою. For example: “Prince Harry’s role at California-based mental health company BetterUp may be little more than marketing “smoke and mirrors”, disgruntled employees claim”. – «Роль принца Гаррі в каліфорнійській компанії з психічного здоров’я BetterUp може бути трохи більше, ніж маркетинговий «пил в очі», стверджують незадоволені співробітники»*

As we can see, the mass media is saturated with phraseological expressions, so society encounters them everywhere. Knowing such expressions, we will not only be experienced people, able to use them to enrich our speech, but also, as we have seen, to understand the information that the mass media spreads through books, movies, magazines, newspapers, etc.

Every day, a large amount of information from social networks, magazines, news, books, etc. passes through each person. To draw attention to any news, the mass media use various stylistic techniques. Stylistic devices include: metaphor, hyperbole, simile, anaphora, antithesis, ellipsis, default, epithet, metonymy, synecdoche, rhetorical question or address, inversion, etc.

A metaphor is an artistic device that consists in the figurative use of a word or expression based on analogy, similarity or comparison, as well as a word or expression used in this way. That is, with the help of a metaphor, we can reveal the essence of a phenomenon with the help of something similar to it. Let’s consider several examples of their use [11, p. 54].

After reading the title of the article using the idiom “take the bull by the horns”, there is an immediate desire to read it and find out what it will be about. This way of using phraseology was used by the magazine “DAWN”: “Story Time: Take the bull by the horns” .

Let’s give one more example. Phraseological unit was used in “The New Yorker” magazine: “the bolt from the blue” means that something happens unexpectedly, because when the sky is clear you don’t expect that thunder. “A Bolt from the Blue. Where do sudden intense passions come from? – Thunder in the middle of a clear sky. Where do strong passions suddenly come from?.

Also, a technique very similar to a metaphor is a comparison. The difference lies in the structure. In comparison, we should use the comparative conjunctions *like* or *as*.

Another example: *“like a ton of bricks” – «дуже тяжко, сильно». «“The guy shared his personal story, and it hit me like a ton of bricks”, admitted Harris, who added that he knew he would have to get involved”. – «“Хлопець поділився своєю особистою історією, і це мене дуже сильно вразило”, – зізнався Гарріс, додавши, що знав, що йому доведеться втрутитися».*

Example: *“fit like a glove” – «бути ідеальним, комфортним».*

Often this idiom can be found in comments about clothes, but we managed to find it in a different context. “Training” magazine used this phraseology in relation to people: *“Similarly, when searching for the right talent for your organization, you must know the “size” or full talent capabilities required. As you size up the people in the marketplace, both you and they instantly will know whether they fit like a glove for your company or not”. – «Аналогічно, при пошуку відповідних талантів для вашої організації ви повинні знати «розмір» або повні можливості необхідного таланту. Коли ви оціните людей на ринку, і ви, і вони відразу ж зрозумієте, чи підходять вони вашій компанії чи ні».*

Due to this example, we can see that this expression can be used in different topics, whether it is about clothes or about people.

The next technique used in the mass media is hyperbole. Hyperbole is a stylistic device of deliberate exaggeration in order to increase expressiveness. Due to the fact that we increase expressiveness, we manage to attract the reader’s attention with this tool.

The phraseology “to have/get butterflies in one’s stomach” is very expressive. It is used to describe your feelings when you are in love or afraid of something. This is the state when you catch your breath and everything inside seems to rise up, as if you were in an air pit. This expression can be read in “Elite Singles”: *“Butterflies in your stomach can be one of the best feelings in the world, but, if it escalates, the excitement can turn on you and become a nervous jumble”. –*

*«Метелики в животі можуть бути одним з кра-
щих почуттів у світі, але якщо воно посилюється,
хвилювання може обернутися проти вас і перетворитися на нервову плутанину».*

In the mass media, you can even find phraseological units that have been shortened over time. For example, the phraseological unit “to wear one’s heart upon one’s sleeve for days to peck at”, which was used in “Othello” by Shakespeare, we found in the abbreviated version “to wear one’s heart upon one’s sleeve” in the magazine “Phoenix”. This expression means “making your feelings and emotions obvious, not hiding them.” These words were presented on the T-shirt as a slogan. In the title, they decided to use it as well: “*Wear your heart on your sleeve with August’s sassy slogan tees*”. – «*Діліться своїми емоціями з зухвалими футболками з гаслами від August’s*”.

Let’s give another example “face to face”. Today, its abbreviated form “F2F” can be seen on the Internet. This abbreviation was used in the advertisement of the marketing course: “Integrating Social Media with F2F Customer Service”. – “Integration of social networks with face-to-face customer service”.

During the research work, we saw that the greatest number of stylistic techniques in phraseological units is occupied by metaphors, and even more by comparison. We use them very often in our speech and may not even notice it. It should be noted that anyone can create such expressions, only the imagination of a person plays a role here. An equal amount is hyperbole, which helps mass media and ordinary dialogue to draw attention to your message. Also, as we have seen, time passes and phraseological units tend to be modernized and used in a more modern form.

When translating phrases, one must constantly monitor the adequacy of the translated information, since they have a figurative meaning, and are perceived in a reinterpreted way because the aesthetic aspect of the language is enhanced. In order to achieve the adequacy of the translation, the main task of each translator is the ability to use various types of transformation for the most accurate and complete transfer of information in the target language. It is here that the professionalism of a person manifests itself, because among a large number of transformations, one must choose the one, in one’s opinion, that can most accurately convey the meaning of the phrase being translated, because an incorrect translation can completely change the message or be completely incomprehensible to the reader.

It is clear that the best way to translate the original phraseology is to transfer it using an equivalent unit,

if such a unit exists in the target language. The use of such a unit ensures not only the full reproduction of the content, but also the transfer of imagery and expressiveness of the original phraseological unit. Complete phraseological equivalents are identical in structure, lexical composition, stylistic characteristics, meaning and imagery.

When there is no equivalent in the translation language, no analogue of the original phraseological unit, tracing can be used, which is a method of its literal transmission. Note that this method of translating phraseological units can be used only if the result is an expression that is easily perceived and adequately understood by the addressee. A literal translation is not a phraseological translation, because it does not use ready-made phraseological units that exist in the language of translation. The result of literal translation is creation a new expression understandable to the recipient of the translation.

Conclusions. Thus, the difficulty of translating English phraseological units into the Ukrainian language is caused not only by the differences in the structure of the English and Ukrainian languages and their units, but also by the complexity of the semantic structure, the figurative nature, and the national-cultural specificity of the meaning of individual phraseological units. The optimal translation solution in the case of transferring an English– language phraseological unit is the search for an equivalent Ukrainian – language phraseological unit (full or partial equivalent, which can be a partial lexical or partial grammatical analogue). In the absence of such a unit, the translator uses tracing and descriptive translation. To achieve the maximum adequacy of the translation of phraseological units, it is necessary to use and combine various ways and techniques of their translation, as well as translation transformations.

The translation of phraseological units is a traditionally relevant topic for the translation community, since it is the transfer of foreign phraseological units that causes a number of difficulties. Due to its semantic richness, imagery, brevity and vividness, phraseology plays a very important role in language. Phraseologisms are especially widely used in oral speech, in artistic and political literature. The choice of one or another type of translation depends on the peculiarities of phraseological units, which the translator must recognize and be able to convey their meaning, brightness and expressiveness. The main ways of translating phraseological units are phraseological equivalent, phraseological analogue, tracing, descriptive translation, contextual substitution. The phraseological equivalent, that

is, the transfer of a phraseology by a phraseology, is the best way. It is possible when the English and Ukrainian languages have borrowed phraseological turns from other languages.

Phraseological units also include catchphrases and references that are widely used in various types of speech and speech styles. Among them are various quotations – of a literary nature, Biblicalisms, statements of historical figures, etc. When transmitting them, the translator must be guided by the tradition that exists in the Ukrainian language, regardless of the dictionary meaning of the words that make up the expression. There is often a difference between the Ukrainian and English languages. The same word, which is part of different expressions in the English language, may require translation with different words in connection with the tradition established in the Ukrainian language.

The transfer of phraseological units during translation is a very difficult task. The choice of one or another type of translation depends on the peculiarities of phraseological units, which the translator must recognize and be able to convey their meaning, brightness and expressiveness. Since phraseological units are widely used in literature of all styles, a competent translator should not allow inaccuracies in the translation of one or another phraseology. Without knowledge of phraseology, it is impossible to appreciate the brightness and expressiveness of speech, to understand a joke, a play on words, and sometimes simply the meaning of the entire statement.

Prospects for further research can be seen in a detailed analysis of translation transformations that can be used to translate English phraseological units using the means of the Ukrainian language.

Bibliography:

1. Авдєєнко Т. Є. Лінгвокультурний аспект англійських мовних реалій. *Науковий вісник СНУ. Актуальні питання іноземної філології*. №1. Луцьк, 2014. С. 5–9.
2. Авксентьев Л. Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування. *Мовознавство*. 1987. № 4. С. 21–25.
3. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Видавництво при Харківському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1987. 136 с.
4. Єрченко П. Г. Класифікація фразеологічних одиниць. *Інозем. філол.* 1994. Вип. 4. С. 8–12 с.
5. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти). – Київ – Черкаси, 2004. 234 с.
6. Ткачик О. В., Ляпіна О. В. Прагматико-стилістичні особливості перекладу англійських фразеологізмів– колоронімів українською мовою в художніх творах. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2015. Вип. 5. С. 186–194.
7. Шевцова О. В. Способи еквівалентного перекладу лексичних одиниць текстів конвенції з англійської та французької мов українською. *Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія»*. Вип. 25. 2012. 131 с.
8. Шляхова В. В. Навчання перекладу фразеологізмів. *Актуальні проблеми менталінгвістики*. Черкаси, 2001. Ч. 1. С. 194–197.
9. Ball W. J. A practical guide to colloquial idiom. London: Campbell, 1961. 216 p.
10. McMordie W. English idioms and how to use them. London: Campbell, 1946. 291 p.
11. Seidl J. English idioms and how to use them. Oxford: Oxford university press, 1978. 183 p.

Забрудська Л. М., Коваленко І. М., Михайлова А. С. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У МЕДІАДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу англійських фразеологізмів українською мовою на матеріалі медіадискурсу. З'ясовано, що фразеологічними сполученнями є стійкі, мовні звороти, де один з компонентів має самостійне значення. У статті розглянуто питання щодо поняття фразеології і фразеологічних одиниць, розвиток фразеологічних одиниць у діячій та синхронії, класифікації фразеологічних одиниць та їхні ознаки. Визначено, що використовуються такі засоби перекладу, як еквівалентний, аналоговий, описовий, анатомічний, калькування, комбінований. Підкреслено, що фразеологія є фрагментом мовної картини світу, тому фразеологічні одиниці виникають не стільки для того, щоб описувати світ, але й щоб його інтерпретувати, і висловлювати до нього суб'єктивне ставлення, тому вони завжди звернені на суб'єкт. Доведено, що еквівалентний переклад – це повне відтворення фразеологічного звороту у мові перекладу, це є найкращим способом передати зміст з англійської мови на українську. Зазначено, що аналоговий переклад – це стійке словосполучення, такий переклад є дуже схожим на еквівалентний. Тут також треба використовувати український фразеологізм, який є аналогічним за змістом англійському, але,

він буде базуватися на іншому образі. Підкреслено, що якщо в мові перекладу немає еквіваленту чи аналога англійському фразеологізму, то треба звернутися до описового перекладу, тобто спробувати передати зміст англійського звороту за допомогою вільних словосполучень. Доведено, що до описового перекладу висуваються такі вимоги: 1) переклад повинен точно передавати основний зміст поняття; 2) переклад не повинний бути занадто докладним; 3) синтаксична структура словосполучення має бути не складною. Зазначено, що застосовуючи такий вид перекладу, потрібно стежити, щоб словосполучення точно передавало основні ознаки поняття. Для того, щоб правильно його застосувати, треба добре опанувати предметну сферу тексту. Вказано, що антонімічний переклад – це заміна, наприклад, позитивного словосполучення на його антонім, тобто позитивне значення переходить у негативне і навпаки. При цьому зміст залишається незмінним.

Ключові слова: еквівалентний переклад, лексичні трансформації, граматичні трансформації, контекст, описовий переклад, антонімічний переклад, аналоговий переклад.

Ковальова Т. П.

Поліський національний університет

«ЗАПОВІТ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У НІМЕЦЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті здійснено порівняльний аналіз німецькомовних інтерпретацій вірша Т. Шевченка «Заповіт»; виявлено перекладацькі засоби збереження своєрідності поетичного твору, його провідної думки. Матеріалом дослідження слугували німецькомовні переклади вірша за авторством Й. Г. Обріста, І. Франка, Ю. Віргінії, А. Боша та Г. Ціннер.

З'ясовано, що для перекладу географічних й етнографічних реалій, які мають національне й історичне забарвлення і виконують у вірші важливу комунікативну функцію, переважно використовуються аналоги. Такі перекладацькі відповідники хоча і не відтворюють весь комплекс значень перекладної одиниці, проте спроможні замінити її в контексті. З іншого боку, вибір деяких авторів на користь описового перекладу дозволяє уникнути непорозуміння й більш достовірно відтворити реальну картину.

Переклад стилістично маркованої лексики, зокрема поетично забарвлених слів здійснюється шляхом використання мовних одиниць, рівнозначних за своїм стилістичним значенням. У разі втрати експресивного компонента перекладачі застосовують прийом компенсації – вживання маркованої лексики та / або стилістичних фігур в іншому фрагменті вірша. Збереження експресивно-емоційних конотацій може реалізуватися і на рівні синтаксису, зокрема через зміну порядку слів, використання стилістичної інверсії, позарамкових конструкцій.

На лексико-семантичному рівні зафіксовані різноманітні трансформації з метою максимально точно передати образні художні засоби оригіналу. Зокрема, при відтворенні метонімічного образу спостерігаємо такі перебудови: авторський художній засіб не зберігається; додаються лексичні одиниці, які компенсують невиражені семантичні компоненти; метонімічний образ замінюється описовим висловом; для компенсації використовуються інші стилістичні засоби, зокрема метафори; для збереження метонімічної назви створюються оказіональні слова.

Відтворення метафоричних образів здійснюється шляхом: використання еквівалентних засобів; додавання лексичних компонентів до структури метафоричного виразу; застосування прийому смислового розвитку метафоричного образу; заміни образу при збереженні значення метафори; створення перекладачем свого варіанту метафори.

При перекладі символів більш сильне звучання образу формується за рахунок додавання лексем, значення яких логічно впливає із попереднього контексту (прийом смислового розвитку). У тексті перекладу експресивний потенціал символу підсилюється також стилістичними засобами синтаксису.

Ключові слова: художній переклад, перекладацькі трансформації, перекладацькі відповідники, еквівалент, аналог, поезія.

Постановка проблеми. Художній переклад є «однією з важливих форм міжлітературних взаємин» [4, с. 90]. Вагомий внесок у становлення й розвиток зв'язків української літератури з німецькою зробили перекладачі творів видатного українського поета Т. Шевченка, які водночас були шанувальниками й популяризаторами його творчості.

Так, відома німецька поетеса й перекладачка Юлія Віргінія висловлювала своє захоплення талантом Т. Шевченка, якого вважала «echten Dichter» (справжнім поетом), що вийшов з низин поневоленого народу, глибоко відчув соціальну знедоленість не тільки свого народу, а й усіх при-

гноблених людей і відобразив це в своїх нетлінних творах [15, с. 11].

У статті «Taras Schewtschenko (1814–1861)», окреслюючи історію знайомства німецького читача з творчістю Т. Шевченка, К. Н. Майер зазначає, що перша спроба перекладу поезій Шевченка на німецьку мову була зроблена в 1870 році австрійським літературознавцем, поетом і перекладачем Й. Г. Обрістом. У 1911 році світ побачила збірка вибраних поезій Т. Шевченка у перекладі німецької поетеси й перекладачки Ю. Віргінії, яка отримала схвальний відгук у німецьких літературних колах. У 1914 році видавець і публіцист В. Кушнір разом з О. Поповичем опублікували

працю, в якій містилися переклади О. Поповича, А. Боша та І. Франка. У 1916 році деякі найбільш вдалі переклади віршів поета включив до свого літературознавчого дослідження «Taras Schewtschenko. Ein Dichterleben» шведський письменник А. Йенсен. Йому також належать слова про те, що жодна з неслав'янських мов не здатна так, як німецька передати ніжну народну поезію Т. Шевченка. Після Першої світової війни в 1921 році вийшли переклади деяких поезій Т. Шевченка за авторством німецької письменниці А. Ш. Вуцькі [19, с. 6–7].

Серед знакових подій після Другої світової війни – публікація 59 творів Т. Шевченка в перекладі німецького поета Е. Вайнерта, що увійшли до книжки «Taras Schewtschenko. Die Haidamaken» (Берлін, 1951), видання та перевидання німецькою мовою «Кобзаря» («Der Kobzar» 1951, 1962 pp.), антології української поезії («Die Ukrainische Lyrik», 1955), огляд перекладених праць Т. Шевченка німецькою мовою у роботі українського літературознавця Ю. Бойко «Ševčenkos Werke in Deutschen Übersetzungen» (1961). Завдяки цим працям світ побачили переклади Е. Вайнерта, А. Курелли, Е. Й. Баха, Г. Ціннер, Г. Гупперта, Г. Роденберга, І. Франка, М. Шіка, а у 1961–1962 роках до цього списку додалися переклади з Шевченка відомої німецької перекладачки й письменниці Е. Котмаєр [9, с. 178–180].

Особливу увагу перекладачів різних країн світу завжди привертав вірш Т. Шевченка «Заповіт», в якому художня довершеність поєднується з глибиною змісту. Вірш перекладений 147-ма мовами світу [1, с. 11]. Зокрема, на німецьку мову «Заповіт» у різні часи перекладали Йоганн Георг Обріст (1870), Іван Франко (1882), Вільгельм Горошовський (1904), Осип Турянський (1910), Юлія Віргінія (1911), Артур Бош (1914), Остап Грицай (1915), Густав Шпехт (1937), Франц Дідеріх (1939), Гедда Ціннер (1951), Ганс Кох (1955).

Зважаючи на більш ніж столітній досвід перекладання творів Т. Шевченка німецькою мовою, **актуальність** нашої розвідки зумовлена необхідністю систематизації різноманітних перекладацьких технік й інтерпретацій творчої спадщини поета з метою її подальшої популяризації в українськомовному та німецькомовному культурному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Т. Шевченка, як геній українського народу, увійшов не тільки у художній світ, а й став невід'ємною частиною наукових досліджень у галузі мовознавства.

Аналізу перекладацьких інтерпретацій творів Т. Шевченка присвячено велику кількість наукових робіт сучасних науковців. З-поміж їхнього різноманіття розглянемо деякі праці сучасних вітчизняних дослідників, що демонструють різні підходи до вирішення проблеми.

Дослідник О. Башманівський розглядає переклади творів Т. Шевченка на англійську мову в історичній перспективі. За даними дослідника, англійськомовна шевченкіана представлена близько тридцятьма перекладачами поетового слова англійською мовою й існує понад 110 років. Серед всесвітньо відомих особистостей, чиї переклади сприяли популяризації спадщини Шевченка, знаменита англійська письменниця Етель Ліліан Войнич, англійська поетеса і перекладачка української поезії Віра Річ та багато інших [2].

У вітчизняній лінгвістиці існує чимало розвідок, присвячених аналізу перекладацьких версій вірша «Заповіт» Т. Шевченка. Так, наприклад, І. Ю. Афоніна та М. А. Ворошилова проводять порівняльний аналіз перекладів вірша на англійську мову, здійснених Е. Л. Войнич, Дж. Віром та В. Річ, з метою виявлення «художніх і перекладацьких засобів збереження неповторності Шевченкового слова» [1, с. 12].

Дослідження Л. В. Демірджасової присвячено проблемі відтворення стилістичних особливостей шевченківського твору у перекладацькій інтерпретації кримськотатарського поета Е. Шем'ї-заде. Особлива увага приділяється тому, як у перекладеному тексті виявляються особливості індивідуального національного художнього мислення [4].

Значна частка досліджень перекладів творів Т. Шевченка здійснені на матеріалі німецькомовних інтерпретацій. Приміром, українські вчені Олександр Білоус та Ольга Білоус розглядають етапи еволюції й становлення перекладацької шевченкіани. Науковці виокремлюють певні «фази рецепції поезії Т. Шевченка шляхом перекладу його творів німецькою мовою», які, взаємодіючи між собою, утворюють послідовність перекладацького досвіду. На різних етапах еволюції перекладачами пропонувалися якісно нові перекладацькі рішення, які сприяли популяризації творчості Кобзаря в німецькомовних країнах [3].

Переклади лірики Т. Шевченка німецькою мовою розглядаються в роботі А. Паславської. З погляду критики перекладу дослідниця аналізує різні версії перекладу вірша «І небо невміте, і заспані хвилі...» у виконанні І. Франка. Дослідниця визначає особливості кожного варіанту перекладу, аналізує їх через призму методології пере-

кладу, яку І. Франко вибудовував протягом життя [8, с. 32–34].

Проаналізувавши наукову літературу з проблематики дослідження, ми дійшли висновку, що дотепер у фокусі дослідників німецькомовних інтерпретацій вірша Т. Шевченка «Заповіт» у більшій мірі знаходяться змістові аспекти перекладів, суто лінгвістичні аспекти перекладацьких технік не отримують належної уваги.

Постановка завдання. Мета нашої роботи – здійснити порівняльний аналіз німецькомовних інтерпретацій вірша Т. Шевченка «Заповіт», виявити перекладацькі засоби збереження своєрідності поетичного твору, його провідної думки.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити семантичні особливості використаних перекладацьких відповідників; 2) визначити й зіставити лексичні трансформації у перекладах; 3) порівняти способи перекладу художніх засобів.

Матеріалом дослідження слугували німецькомовні переклади вірша Т. Шевченка «Заповіт», авторами яких є Й. Г. Обріст, І. Франко, Ю. Віргінія, А. Бош та Г. Ціннер.

Виклад основного матеріалу. У першій частині вірша поет змальовує уявне місце свого поховання, насичуючи опис зображальними деталями – Дніпро, кручі, безкраї степи й лани, які передають характерні риси українського пейзажу й уособлюють країну. Імпліцитний смисл цих художніх деталей полягає у відображенні «органічного злиття поета з рідним краєм» [6]. Звернемо увагу на способи перекладу деталей, які мають особливе художнє навантаження.

«Як умру, то поховайте мене на могилі». Звернемо увагу на те, що вираз «на могилі» зображує місце майбутнього поховання як простір, що піднімається над землею, звідки, як йдеться у наступних рядках, видно «лани широкополі». З метою збереження закладеного в цій картині особливого смислу й емоційного заряду у перекладацьких інтерпретаціях використовується образ могильного кургану: “*In ein Hügelgrab der Steppe, / wenn ich sterben werde, / senkt mich*” [17, с. 48]; “*Wenn ich sterbe, so begrabt mich / Auf dem Grabeshügel*” [14]; “*Wenn ich sterbe, sollt zum Grab ihr / Den Kurgan mir bereiten*” [13]; “*Sterb ich, so begrabt auf einem / Kurhan mein Gebeine*” [15]; “*Wenn ich sterbe, so bestattet / Mich auf eines Kurhans Zinne*” [20].

Значення лексеми “*Kurgan*” визначається у словнику “*Duden*” як етнографічна реалія східноєвропейської культури: “*Hügelgrab in Ost-*

europa” [16]. Поховальні насипи, зведені стародавніми племенами, і наразі є невід’ємним елементом південноукраїнського степового ландшафту. Оскільки старовинні кургани несуть на собі відбиток часу, вони навіть поза контекстом постають як знак певного смислу й викликають емоційну реакцію. Відомо, що кургани були не тільки культовими об’єктами, а й слугували орієнтиром на місцевості, використовувались козаками як сторожові вежі. Хоча, як стверджують дослідники, серед тисяч науково досліджених курганів практично немає «поховань, які б можна було трактувати як козацькі», «до сьогоднішніх днів у народі існують легенди, згідно з якими козаки ховали покійників під високими могилами, які ніби наносили шапками» [10]. У народі кургани називають «козацькими могилами», однією з найвідоміших є Савур-Могила, яка, за легендою, є місцем поховання відважного козака Савура. Козацькі могили, як пише А. Трембіцький, «склали найважливішу частину символіки» в творчості Т. Шевченка, який оспівував їх у своїх поезіях [12].

«Серед степу широкого». Для перекладу слова-реалії «*stern*» перекладачі одностайно обирають його німецький еквівалент “*Steppe*”, що забезпечує семантично точний переклад: “*Auf der Steppe, der breiten*” [13]; “*Mitten in der breiten Steppe*” [20]; “*In ein Hügelgrab der Steppe*” [17], “*Mitten in der weiten Steppe*” [15, с. 66]; “*Mitten in der weiten Steppe*” [14].

Наведемо словникові визначення лексем “*stern*” та “*Steppe*”: “*великий безлісий, вкритий трав’янистою рослинністю, рівнинний простір у зоні сухого клімату*” [11]; “*weite, meist baumlose, mit Gras oder Sträuchern [spärlich] bewachsene Ebene*” [16]; “*ein großes, flaches Gebiet (in trockenem Klima), auf dem nur Gras wächst*” [18, с. 1021].

Як впливає із наведених дефініцій, обсяг значень лексем «*stern*» та “*Steppe*” збігається повністю – у семантичній структурі обох лексичних одиниць присутні семи «великий», «рівнинний», «вкритий травою», «безлісий», «розташований у зоні сухого клімату». Таким чином, для перекладу використано рівнозначний відповідник, що відтворює всі нюанси значення.

«Щоб лани широкополі». Для перекладу українського іменника «лан» І. Франко, Г. Ціннер, Ю. Віргінія використовують іменник “*Feld*”: “*weite Felder*” [13]; “*grenzenlose Felder*” [20]; “*Felder*” [15, с. 66].

Зауважимо, що семантичне поле цих одиниць є подібним, але не ідентичним в обох мовах.

В українській мові лексема «лан» має такі семантичні ознаки: великий / широкий безлісий культивований / некультивований простір / ділянка землі [11]. Наявність ознаки «великий, широкий» характерна для різних значень українського іменника «лан»: «безліса рівнина, рівний, широкий простір; великий безлісий простір оброблюваної землі» [11]. На відміну від цього німецький іменник «Feld» виявляє цю сему лише в значенні «ділянки необробленої землі» (“weite, unbebaute Bodenfläche [16]; “ein weites Gelände” [18]), не має ознаки «розмір», якщо йдеться про оброблювану ділянку (“abgegrenzte Bodenfläche für den Anbau von Nutzpflanzen” [16]), або ця ознака має менший ступінь вияву: “eine relativ große abgegrenzte Fläche Land, auf der z. B. Weizen ... angebaut werden” [18, с. 379].

Інший варіант перекладу пропонують А. Бош та Й. Г. Обріст, використовуючи іменник “Au(e)” (луг, пасовисько): “wie er rauschend / strömt durch weite Auen!” [17, с. 48]; “Daß die breitgedehnten Auen” [14]. Цей відповідник виступає аналогом лексеми “лан” – він не зберігає весь комплекс значень перекладної одиниці, зокрема в його значенні відсутня ключова семантична ознака вихідної лексеми “великий / широкий”: “[an einem (fließenden) Gewässer gelegenes] flaches Gelände mit saftigen Wiesen [und verstreuten Büschen oder Bäumen]” [16].

Проте, як і у попередньому випадку, відсутність семи «великий / широкий» компенсується за рахунок вживання епітетів “weit”, “grenzenlos”, “breitgedehnt”. У перекладі Ю. Вірґінії епітет “широкополий” не зберігається, проте втрачені смислові елементи у певній мірі компенсуються додавання лексеми “Steppenlande” у наступному рядку (“Daß ich höre, wie der Wilde / Braust durch Steppenlande!” [15]), що дозволяє з більшою повнотою відтворити образ безкрайнього степового ландшафту.

У випадку з лексемою «Au» слід відзначити наявність інших елементів значення, як то «розташування біля водойми», що забезпечує її контекстуальну спроможність замінити лексеми «лан» в описі дніпровських ландшафтів. Вибір на користь іменника «Au» не в останню чергу зумовлений також наявністю стилістичних компонентів значення, а саме поетичного забарвлення.

«І Дніпро, і кручі». У цьому рядку спостерігаємо розбіжності при перекладі іменника «кручі», зокрема цей лексичний компонент випущено у перекладах І. Франка й А. Боша, проте задля компенсації обидва автори змальовують картину

дніпровських порогів, оскільки в цих місцях береги річки бувають високими й прямовисними: “Daß ich grenzenlose Felder / Und den Dnjepr und seine Schnellen / Sehen kann” [20]; “daß ich kann des Dnibr’s Schnellen, / seine Ufer schauen ...” [17, с. 48].

Г. Ціннер використовує іменник “Hänge” (“Wo man weite Felder sieht, / Den Dnepr und seine Hänge” [13]), який в німецькій мові визначається як стрімкий схил гори / пагорба: “schräg abfallende Seite eines Bergs” [16]; “der schräg abfallende Teil eines Berges od. Hügels” [18].

В українській мові іменник «кручі» означає «високий стрімкий берег; урвище» [11]. Як бачимо, наявна певна розбіжність у семантичному складі українського іменника та його відповідника в німецькій мові, тому в уяві читача, який не знайомий з дніпровським ландшафтом, може виникнути дещо видозмінений образ.

Й. Г. Обріст вдається до заміни слова оригіналу його описом – «скелястий берег»: “Und die Fel-senufer / Ich des Dnieper schau” [14]. Ю. Вірґінія також використовує описову техніку, проте експлікує ознаку “стрімкий”: “Daß ich Felder schau, / des Dnjiper steile Uferrande” (стрімкий берег) [15]. Вибір на користь описового перекладу дозволяє поетам-перекладачам уникнути непорозуміння, більш достовірно відтворити реальну картину.

«Як реве ревучий». Певним викликом для перекладачів стає відтворення метонімічного образу Дніпра – «ревучий», в основі якого лежить перенесення назви окремої характеристики на ціле поняття.

У перекладі А. Боша метонімічна назва «ревучий» не зберігається (“wie er rauschend strömt durch weite Auen!” [17]); І. Франко використовує натомість описовий вислів – «великі хвилі»: “Das Gebraus der großen Wellen” [20]. Як уже зазначалось, в обох зазначених перекладах фігурує лексема “Schnellen” (річковий поріг, стрімнина): “Und den Dnjepr und seine Schnellen” [20]; “daß ich kann des Dnibr’s Schnellen, / seine Ufer schauen” [17], яка також вказує на швидку течію і, в такий спосіб, компенсує невиражені семантичні компоненти.

У перекладах Г. Ціннер та Ю. Вірґінії прийом компенсації реалізується завдяки використанню інших стилістичних засобів, зокрема метафоричних образів: “Wo man hören kann sein Tosen, Seine wilden Sänge” [13]; “Daß ich höre, wie der Wilde Braust durch Steppenlande!” [15].

Спробу відтворити метонімію “ревучий” робить Й. Г. Обріст: “Ich des Dnieper schau’ und

höre, / Wie der Rauscher rauschet” [14]. Перекладач використовує іменник “Rauscher”, який походить від дієслова “rauschen” («шуміти», «швидко рухатися й видавати при цьому шум»), проте використовується в німецькій мові лише у значенні «молоде вино, яке ще бродить» (“Federweißer”, “junger, noch gärender milchig-trüber Wein” [16]). Таким чином, на базі нормативного дієслова автор створює оказіональний іменник “Rauscher”, значення якого можна описати як «той, що шумить».

Зауважимо, що в тексті оригіналу образ ревучого Дніпра передається також завдяки звуковій організації тексту, а саме звуковому повтору («*реве ревучий*»), який викликає асоціації зі звуком бурхливого потоку води. Збереження цього звукового прийому спостерігаємо у перекладі Й. Г. Обріста: “*Wie der Rauscher rauschet*” [14]. В інших авторів акустичний образ відтворюється завдяки вживанню звуконаслідувальної лексики, що імітує гуркіт води (“*rauschend*” [17, с. 48], “*Gebraus*” [20], “*brausen*” [15]), а також слів, які не наслідують природні звуки, а називають їх, як, наприклад, вжите Г. Ціннер дієслово “*tosen*”, що позначає бурхливий рух, який створює сильний гуркіт.

«Як понесе з України / У синєє море / Кров ворожу». Художній образ Дніпра, води якого очищають Україну від ворожої крові, стає символічним відображенням грізної сили народного гніву. В оригіналі вірша ця фраза побудована так, що смисловим центром, який виокремлюється інтонаційно, стають слова «*кров ворожу*». Перекладачі відтворюють аналогічне розташування компонентів висловлювання, свідомо порушуючи нормативний порядок слів у німецькому підрядному реченні. Ключові елементи виносяться за формальні рамки синтаксичної структури речення, що підкреслює їхню смислову значущість та надає мовленню експресії: “*Wie er stolz aus der Ukraine / Fern ins Meer; ins blaue, / Wälzen wird das Blut der Feinde*” [15]; “*Wenn aus unsrer Ukraine / Zum Meer dann, zum blauen, / Treibt der Feinde Blut*” [13]. І. Франко зберігає сильне звучання образу, додаючи лексему “*Feindesleichen*”, значення якої логічно випливає із попереднього (прийом смислового розвитку): “*Wenn sie von der Ukraine / Schwimmen fort ins Meer und schleppen / Feindesblut und Feindesleichen*” [20]. У версії Г. Ціннер експресивний ефект твориться завдяки заміні атрибутивного сполучення “*кров ворожа*” архаїчною поетично забарвленою конструкцією з іменником у генітиві у препозиції – “*der Feinde Blut*” [13].

«Все покину і долину / До самого бога». Особливістю цих рядків, сповнених туги за Богом,

є використання лексики «високого» стилю, а саме поетично забарвленого дієслова «*полинати*» («легко, плавно полетіти» [11]). Для перекладу І. Франко та Г. Ціннер використовують дієслова “*emporfiegen*” та “*emporschwingen*”: “*Alles laß ich dann und fliege / Empor selbst zum Herrgott*” [Ціннер]; “*Dann verlaß’ ich Berg und Steppen, / Schwinge bis zum Gott empor mich / Von dem Sturme hingerissen*” [Franko]. Хоча ці дієслова не є повністю ідентичними за значенням з українським дієсловом «полинати» (в структурі їхнього значення немає семи «плавний» – “*nach oben, in die Höhe fliegen / schwingen*” [16]), вони є рівнозначними за своїм стилістичним значенням, адже також належать до лексики піднесеного плану.

А. Бош вживає стилістично нейтральне дієслово “*sich schwingen*”, проте компенсує втрату експресивного компоненту використанням піднесеної лексики (“*Fluren*”, “*Höhen*”) та метафори “*auf Flügeln des Gebetes*”, що надають мовленню урочистого звучання: “*will ich den Fluren / und den Höhn entsagen; / will auf Flügeln des Gebetes / auf zu Gott mich schwingen*” [17, с. 48]. У перекладі Й. Г. Обріста вжито поетично забарвлену лексему “*Au*”, крім того, експресивність мовлення твориться і на рівні синтаксису, зокрема за рахунок стилістично забарвленого порядку слів: “*Ja, dann will Berg und Auen, / Will ich lassen Alles, / Fliegen will ich selbst zu Gott und / Beten*” [14]. Аналогічний прийом використовує Ю. Віргінія: “*Alles will ich froh dann lassen, / Nur zu Gott, dem Einen, / Betend fliegen*” [15].

«Молитися ... а до того – / Я не знаю бога». Найбільша психологічна напруга відчувається в останніх рядках четвертої строфи, які передають глибокий внутрішній драматизм переживань героя.

Багато знавців і дослідників творчості Т. Шевченка зазначають, що для поета «пошук Божої правди був сенсом життя і творчості» [7]. На думку Л. Демірджасевої, слова «*Я не знаю бога*» не означають, що Шевченко «заперечував основну релігійну ідею. «Не знаю» – це не означає, що Бога немає» [4, с. 89–90].

Усвідомлюючи те, що невдала інтерпретація може перетворити Т. Шевченка на безкомпромісного атеїста, перекладачі дуже зважено підходять до перекладу цих рядків. Проаналізуємо особливості перекладацьких технік.

Й. Г. Обріст пропонує точний переклад фрази, що співпадає як за формою, так і за значенням з оригіналом: “*Doch bis dahin / Kenn’ ich keinen Gott*” [14]. Г. Ціннер вводить у фразу додатко-

вий експресивний елемент – розмовну лексему “Herrgott”, використання надає мовленню невимуженості, характерної для ситуації повсякденного спілкування: “Doch bis dahin / Kenn’ich keinen Herrgott!” [13]. Ю. Вірґінія досягає подібного ефекту шляхом додавання звертання “Freunde”: “Nur zu Gott, dem Einen, / Bettend fliegen. Doch bis dahin – / Freunde, kenn ich keinen!” [15]. У такий спосіб перекладач створює «ефект присутності» співрозмовника-друга, спілкування з яким є емоційно забарвленим. Категоричність слів пом’якшує також додавання лексеми “Nur zu Gott, dem Einen”, що в німецькому варіанті звучить як «до Бога єдиного».

В інших варіантах перекладу спостерігаємо додавання модальних дієслів: “doch bis dahin / Will von keinem Gott ich wissen” [20]; “ehe dies geschieht, – mag nimmer / ich den Herrn lob-singen!” [17, с. 48]. Ці елементи вербалізують суб’єктивну позицію героя і, таким чином, його слова інтерпретуються як небажання / неможливість молитися, спостерігаючи страждання народу.

«**Поховайте та вставляйте, / Кайдани порвіте / І вражою злою кров’ю / Волю окропите**». У завершальній частині вірша рішучі заклики до боротьби за волю народу набувають експліцитного вираження завдяки вживанню наказових речень. Водночас архаїчні форми наказового способу з флексією *-ite* («порвіте», «окропите») та метафоричні образи («кайдани порвіте», «кров’ю волю окропите») надають мовленню емоційності й піднесеності.

Спостерігаємо, що всі перекладачі відтворюють метафоричний образ розірвання кайданів, використовуючи еквівалентні засоби: “sprengt eure Ketten” [14]; “Ketten sprengt” [15]; “Die Ketten zerfetzt” [13]; “Und zersprengt eure Ketten” [20]; “werft die Ketten nieder” [17, с. 48].

Метафоричний образ волі, політої кров’ю, відтворюється у більшості перекладів семантично і формально точно: “tränkt mit schlechtem Feindesblut die Freiheit!” [14]; “tränkt mit bösem Feindesblute / eure Freiheit wieder!” [17, с. 48]; “Mit dem Blut der bösen Feinde / Die Freiheit benetzt!” [13].

І. Франко вдається до прийому смислового розвитку метафоричного образу: “Und mit schlimmem Feindesblute / Möge sich die Freiheit röten!” [20]. Ю. Вірґінія розширює метафору компонентом “знамена перемоги”: “Feindesblut, es röte eurer / Freiheit Siegsstandarte!” [15].

«**І мене в сем’ї великій, / В сем’ї вольній, новій**». У перекладі цього рядка спостерігаємо

деякі семантичні розбіжності між текстом оригіналу та перекладами. Зокрема, лексема «сім’я» перекладена еквівалентною лексемою лише в одному випадку: “sollt in der Familie, / In der großen, ihr gedenken, / Und sollt in der freien, neuen” [13]. Більшість перекладачів відмовляються від семантично точного перекладу та обирають варіанти “Kreis”, “Bruderkreise”, “Bund”: “Und im großen Kreis, im freien, / Neuen” [14]; “Dann im freien Bruderkreise” [17, с. 48]; “Und im neuen freien Bunde, / In der Brüder Kreise” [15]. Таке рішення є цілком виправданим, адже Т. Шевченко говорить про сім’ю в значенні єдиного згуртованого народу.

І. Франко замінює метафоричний образ сім’ї на образ дня, що принесе братерство: “Und am Tag, der euch die Freiheit / Und Verbrüderung wird schenken” [20]. Хоча образна складова змінена, смисл висловлювання залишається незмінним.

«**Не забудьте пом’янути / Незлим тихим словом**». У перекладах цих рядків спостерігається використання такої лексико-граматичної трансформації, як антонімічний переклад – заміни ствердної форми в оригіналі на заперечну в перекладі чи навпаки. Оскільки в основному зміст залишається подібним, в багатьох випадках йдеться про формальну негативацію:

“Und sollt ... / Still ein gutes Wort mir schenken” [13]; “Möget ihr mit einem stillen, / Guten Worte mein gedenken” [20]; “mögt ihr meiner denken, / mögt ein liebes, stilles Wörtlein / mir, oh Freunde, schenken!” [17, с. 48]; “Denkt auch meiner dann mit einem / Wörtchen lieb und leise!” [15]; “sollt ihr meiner / Auch gedenken, nicht mit bösem, / Doch mit stillem Worte” [14].

Як видно, вжитий в оригіналі прикметник «незлий», що має негативний префікс, перекладено у більшості варіантів подібними за значенням німецькими прикметниками “gut” та “lieb”, які не містять формально вираженого негативного компонента. Крім того, заперечна дієслівна форми «не забудьте пом’янути» замінюється на ствердні форми “schenken”, “gedenken” та “denken”, в яких негативний семантичний компонент «не» анулюється. Звернемо також увагу на використання модальних дієслів “sollen” та “mögen”, які експлікують бажання поета залишитися у пам’яті нащадків.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи все вищесказане, зазначимо, що в різні часи творчість Т. Шевченка надихала поетів на створення власних перекладів його творів на різні мови світу. Проаналізовані в роботі переклади вірша «Заповіт» створювались у період 1870–1951 рр. носі-

ями німецької, австрійської й української культур, яких об'єднало зацікавлення українською літературою, зокрема творчістю Т. Шевченка.

Перед поетами-перекладачами постало складне завдання – передати концептуальний і емоційно-естетичний зміст вірша, який став своєрідним народним гімном, відтворити стилістичну своєрідність і максимально зберегти його форму – структуру, ритм, риму тощо.

Щоб як найточніше передати смислові відтінки оригіналу, перекладачі прагнуть знайти точні відповідники українського слова в німецькій лексико-семантичній системі. Переклад етнографічних реалій східноєвропейської культури вимагає від них не тільки майстерного володіння словом, а й широкої лінгвокраїнознавчої компетенції.

Аналіз продемонстрував, що в окремих випадках переклад слів-реалій здійснюється за допомогою рівнозначного відповідника (*Kurgan, Steppe*), що відтворює всі нюанси значення й забезпечує семантично точний переклад. Проте частіше використовуються аналоги (*лан – Feld, Au*), які хоча і не відтворюють весь комплекс значень перекладної одиниці, проте спроможні замінити її в контексті. Вибір перекладачів на користь описового перекладу (*кручі – steile Uferrande*) дозволяє уникнути непорозуміння, більш достовірно відтворити реальну картину. Відмова від використання еквівалента на користь іншого слова має на меті розкрити імпліцитний смисл одиниці (*сім'я – Bund, Bruderkreis, Kreis*).

Переклад стилістично маркованої лексики, зокрема поетично забарвлених слів відтворюється шляхом використання німецьких слів, рівнозначних за своїм стилістичним значенням (*полинутти – emporfliegen, empor schwingen*). У разі втрати експресивного компонента перекладачі вдаються до прийому компенсації – використання піднесеної лексики та / або стилістичних фігур в іншому фрагменті перекладу вірша. Для збере-

ження експресивно-емоційних конотацій на рівні синтаксису використовуються зміна порядку слів, поетична інверсії, позарамкові конструкції.

На лексико-семантичному рівні зафіксовані різноманітні перебудови вихідного тексту з метою максимально точно перекласти образні художні засоби. Зокрема, при відтворенні метонімічного образу («ревучий») спостерігаємо такі перебудови: авторський художній засіб не зберігається; додаються лексичні одиниці, які компенсують невиражені семантичні компоненти; метонімічний образ замінюється описовим висловом; використовуються інші стилістичні засоби, зокрема метафори (прийом компенсації); для збереження метонімічної назви створюються оказіональні слова.

Відтворення метафоричних образів (*розірвати кайдани, окропити волю кров'ю*) здійснюється шляхом: використання еквівалентних засобів; додавання компонентів до структури метафоричного виразу; застосування прийому смислового розвитку метафоричного образу; заміни образної складової метафори при збереженні її значення; створення перекладачем власних варіантів метафори.

При перекладі образів-символів в окремих випадках більш сильне звучання образу формується за рахунок додавання лексем, значення яких логічно впливає із попереднього контексту (прийом смислового розвитку). Експресивна напруга символу підсилюється стилістичними засобами на рівні синтаксису – порушенням нормативного порядку слів, винесенням ключових елементів за формальні рамки синтаксичної структури речення тощо.

Проведене дослідження не торкається всіх аспектів проблеми перекладацьких інтерпретацій творчості Т. Шевченка. Перспективи розвитку даної теми ми вбачаємо у проведенні порівняльного аналізу перекладів поезій Т. Шевченка німецькою й англійською мовами.

Список літератури:

1. Афоніна І. Ю., Ворошилова М. А. Інтерпретація художніх засобів під час перекладу вірша Т. Г. Шевченка «Заповіт» англійською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 4. Ч. 3. С. 11–17.
2. Башманівський О. Англомовні інтерпретації творів Т. Г. Шевченка. *Волинь-Житомирщина*. 2010. № 21. С. 199–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_21_28. (дата звернення: 20.05.2023).
3. Білоус О., Білоус О. Вільгельм Горошовський та Францішка Штайніц як перекладачі творів українських письменників німецькою мовою: критичний штрих з історії перекладу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 136. С. 38–43.
4. Демірджасєва Л. «Заповіт» Шевченка у перекладацькій інтерпретації Ешрефа Шем'ї-заде. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації*. 2014. Вип. 1(31). С. 88–90.
5. Захарчук О. Релігійність Шевченка. URL: https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=15&tx_ttnews%5Btt_news%5D=482&cHash=6d2a9ed8ff9e5796730e387119471dc0 (дата звернення: 27.05.2023).

6. Ковальчук А. «... -Вставайте, кайдани порвіте!..» URL: <https://borinfo.com.ua/boryspil-products-news-2014-1-408-10/> (дата звернення: 20.05.2023).
7. Осипчук Н. Шевченкове слово живе промовляє. URL: <http://svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=14948> (дата звернення: 27.05.2023).
8. Паславська А. Поезія Тараса Шевченка в перекладах Івана Франка. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 136. С. 32–38.
9. Повне видання творів Тараса Шевченка. В 16 т. Т. 12. Поезія Шевченка чужими мовами / за ред. Б. Кравцева. Чикаго : Вид-во Миколи Денисюка, 1963. 456 с.
10. Скруха С. Традиції поховання козаків та цвинтарі козацької доби на місці Берестецької битви 1651 р. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/76497/32-Skruha.pdf?sequence=1> (дата звернення: 23.05.2023).
11. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 28.05.2023).
12. Трембіцький А. Козацькі могили у творчості Тараса Шевченка. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40525/40-Trembitsky.pdf?sequence=1> (дата звернення: 23.05.2023).
13. Шевченко Т. Заповіт. Перекл. Г. Ціннер. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Shevchenko/Der_Kobsar_nim.pdf? (дата звернення: 15.05.2023).
14. Шевченко Т. Заповіт. Перекл. Й. Г. Обріст. URL: https://nibu.kyiv.ua/elfond/lotots%27kyj_taras_shevchenko/lotots%27kyj_taras_shevchenko.pdf (дата звернення: 15.05.2023).
15. *Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko. Aus dem Ukrainischen von Julia Virginia*. Leipzig : Xenien-Verlag, 1911. 112 S. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Shevchenko/Ausgewahlte_Gedichte_nim2.pdf? (дата звернення: 15.05.2023).
16. *Das Onlinewörterbuch von Duden*. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (дата звернення: 20.05.2023).
17. Jensen A. *Taras Schewtschenko. Ein Ukrainisches Dichterleben*. Wien : Verlag Adolf Holzhausen. 1916. 157 S.
18. *Langenscheidt. Großwörterbuch. Deutsch als Fremdsprache*. Berlin, 2006. 1307 S.
19. Meyer K. H. *Taras Schewtschenko (1814-1861). Ukrainische Kulturberichte des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes*. 1936. № 25. S. 1–8.
20. *Schewtschenko T. Vermächtnis. Übersetzt von Iwan Franko. Taras Schewtschenko. Ausgewählte Gedichte*. Kiew, 1939. S. 96–99.

Kovalyova T. P. TARAS SHEVCHENKO'S "ZAPOVIT" ("TESTAMENT") IN GERMAN TRANSLATIONS

The article provides a comparative analysis of the German-language interpretations of T. Shevchenko's poem "Testament", and identifies translation means to preserve the originality of the poetic work, its basic idea. The study was carried out on the basis of German translations by J. G. Obrist, I. Franko, J. Virginia, A. Bosch and G. Zinner.

It has been established that for the translation of geographical and ethnographic realities, which have a national and historical coloring and perform an important communicative function in the poem, analogues are mainly used. Although such translation correspondences do not reproduce the entire complex of meanings of the original unit, they are nevertheless able to replace it in the context. On the other hand, the choice of some authors in favor of a descriptive translation allows to avoid misunderstanding and provide a more faithful representation of the real picture.

Stylistically marked vocabulary, in particular poetic words, are translated with the help of lexical units that are equal in their stylistic meaning. When semantic or expressive elements of the source text are lost, translators use a compensation technique, that is they use these elements (stylistically marked vocabulary and / or figures of speech) in another fragment of the target text. Compensation of expressive-emotional connotations can be also realized at the syntactical level, in particular by means of word order violation, stylistic inversion and violation of sentence framing.

At the lexical-semantic level, different transformations of the source text are applied in order to translate figurative language as accurately as possible. Thus, when rendering metonymy into German, the translators choose the following strategies: adding lexical units to the target text to compensate the loss of metonymy; replacing the metonymic image by a descriptive sentence; using other figures of speech, in particular metaphors to compensate the loss of metonymy; creating occasional words to preserve the metonymic expression in the target text.

To render metaphors the translators use their German equivalents; add lexical components to metaphorical expressions; apply the technique of semantic development (contextual substitution of metaphors); create their own metaphors.

Semantic development strategy is also used for rendering symbols – new lexical components, the meaning of which logically follows from the previous context, are added to the structure of the symbol. In the target text the expressive effect of the symbol can be also emphasized by syntactical expressive means.

Key words: *literary translation, translation transformations, translation correspondences, equivalent, analogue, poetry.*

Підгрушна О. Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Качанова А. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛОКАЛІЗАЦІЯ РОЛЬОВИХ ВІДЕОІГОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ІНДІ-ІГОР Т. ФОКСА “UNDERTALE” ТА “DELTARUNE”)

Стаття досліджує процес локалізації відеоігор українською мовою, зокрема рольового жанру, оскільки саме тут вербальна складова, що підлягає перекладу є основою сюжету, а її адекватна локалізація – запорукою ігрової спроможності в иномовному середовищі. Визначено, що безпосередні перекладацькі виклики цього медіаформату можна згрупувати у суто лінгвістичні й культурні, що ріднять проблеми перекладу відеоігри із труднощами роботи із літературними текстами та технічні, що є типовими викликами при локалізації аудіовізуальних матеріалів. Потреба Поєднання різнопланових викликів зумовили появу нестандартних, порівняно з традиційним перекладом, стратегій і тактик подолання перешкод, Текст відеоігри визначено як складану багаторівневу мультимодальну структуру, що транслює вербальні та невербальні коди крізь візуальний, аудіальний канали та канал «втілення», що наділяє відеоігру елементом інтерактивності та забезпечує активну взаємодію гравця із текстом. Саме врахування цієї унікальної характеристика лежить в основі якісної локалізації відеоігри. У статті виокремлено три плани вираження, що містять вербальні елементи з якими безпосередньо працює перекладач – текстовий, аудіовізуальний та людологічний. Визначено, що у процесі добору прагматично та естетично еквівалентних відповідників на зазначених планах вираження локалізатори застосовують креативні підходи, зокрема пересотворення, компенсації та адаптації. Мультимедійний та нелінійний характер відеоігор підтверджує необхідність певного рівня технічної компетентності перекладачів з метою модифікування та інтегрування відповідних аудіовізуальних ресурсів та елементів коду задля забезпечення імерсивності та відповідно збереження оригінальної інтенції розробника. Вреїті, проведений аналіз дозволив оцінити мовне та культурне перетворення ігрового контенту, зокрема діалогів, текстів, графіки та аудіоелементів, та визначити, що якість відеоігрової локалізації є важливим фактором, що визначається ступенем відповідності адаптації різних рівнів смислового вираження до очікувань споживачів щодо ігрової досвіду.

Ключові слова: локалізація відеоігор, мультимодальність, перекладацькі виклики, стратегії перекладу, аудіовізуальний переклад, ігрова спроможність, якість перекладу.

Постановка проблеми. Відеоігри, з'явившись у світі, швидко стали невід'ємною складовою популярної культури, одним із найприбутковіших секторів на міжнародному ринку та широко розповсюдженим засобом розваг для мільйонів людей по всьому світу, зокрема й в Україні. На відміну від традиційних медіаформатів, таких як книги чи кіно, де глядачі виконують пасивну роль та приділяються спостереженню за сюжетом, взаємодіяльно-розважальна природа відеоігор надала споживачу можливість стати безпосереднім учасником подій на екрані та зануритись у різноманітні фантастичні світи. Потік нових релізів відеоігрової продукції зростає по експоненті, а разом із ним і попит на якісні локалізації для споживачів

у різних куточках світу. У вітчизняному просторі, фактично аж до початку 2010-х років, доступ до розмаїття комп'ютерних розваг для української аудиторії був гранично малим, а ринок перекладних відеоігор в Україні перебував в умовному небутті. Така ситуація склалась через низку взаємопов'язаних чинників: від стереотипного сприйняття відеоігри як суто «дитячої» розваги до толерування українським суспільством російськомовних локалізацій, що протягом багатьох років зумовлювало низький попит на україномовний продукт та, відповідно, відсутність комерційної зацікавленості у локалізації відеоігор для українського ринку. Наразі ж, галузь української ігрової локалізації стрімкий зростає, проте частка

офіційних адаптацій, а надто високо бюджетних ігор, залишається обмеженою, а українські переклади є переважно неофіційними та напівофіційними [4]. Відтак, вітчизняній галузі локалізації відчутно бракує чітких теоретичних і практичних засад через недостатню вивченість феномена ігрової локалізації в англо-українському аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд здобутків іноземних дослідників надає змогу закласти теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення питання. Зокрема, спираючись на праці Б. Есселінка [10, с. 4], П. Сандріні [20, с. 168] та Р. Шеллера [21, с. 157] можна висувати, що у сучасному глобалізованому світі локалізація утвердилася як важливий інструмент адаптування мультимедійних цифрових товарів та послуг до іноземних ринків. Спираючись на багатомісячні здобутки та новітні досягнення перекладознавства, локалізація поєднала в собі практики різноманітних галузей задля забезпечення ефективної адаптації мультимедійних продуктів до запитів, звичок і потреб цільової культури й досягнення аналогічного комунікативного, прагматичного, естетичного ефекту. Переклад, що лежить в основі процесу локалізації, передусім орієнтується на текст, тоді як локалізація фокусується на потребах цільового споживача, що є беззаперечним аргументом на користь домінування функціонального підходу для розв'язання перекладацьких завдань та викликів у процесі локалізації. К. Манжирон визначає ігрову локалізацію як комплексний процес, що включає інтерактивну мультимедійну та мультисеміотичну трансформацію цифрового контенту з метою його комерційного поширення на інших територіях [16, с. 190], а отже процес перекладацької адаптації відеогри вимагає вирішення низки складних завдань технічного, лінгвістичного, культурного, юридичного та маркетингового характеру.

При дослідженні процесу локалізації відеоігор, наріжним питанням є визначення самого об'єкту перекладу, тієї площини з якою безпосередньо працює перекладач. За визначенням Г. Фраска, відеогра – це розважальне комп'ютерне програмне забезпечення, яке залучає гравців до ігрового середовища через електронні платформи [13, с. 4]. Проте, як об'єкт локалізації, відеогра – це не лише специфічний вид розваг, а й культурний артефакт й складний інтерактивний аудіовізуальний продукт. Зокрема, Х. Максвел-Чендлер [17, с. 49] наголошує, що сучасні відеоігри містять ціле різноманіття ресурсів: внутрішньоігровий або екранний текст, аудіо- та

відеофайли, графіку, а також інструкції та пакування. А М. Бернал-Меріно наголошує на мультимедійності відеоігор [9, с. 24–26], вказуючи на їхню спорідненість з аудіовізуальними текстами – семіотичними конструктами, значення яких продукуються через одночасну взаємодію декількох знакових кодів, а саме: візуальних, авдіальних, вербальних та невербальних [22, с. 29].

Важливо зазначити, що текст відеогри, на відміну від інших аудіовізуальних матеріалів, реалізується не лише через власне авдіальний та візуальний канал, а й, канал «втілення» [19, с. 142], що передбачає можливості інтеракції споживача з віртуальним середовищем як у внутрішньо-, так і в позаігровому вимірі. Відтак, перекладач відеогри має справу із низкою текстових, інтерсеміотичних та аудіовізуальних ресурсів, до яких зокрема належить внутрішньо ігровий текст (користувацький інтерфейс, наратив, діалоги без озвучення), текстова графіка (зображення, мапи тощо), аудіо і візуальні ресурси (діалоги з озвученням, пісні, виконувані персонажами, фонові звуки, кат-сцени тощо) [18, с. 155–158]. Відтак, зважаючи на інтерактивний та мультисеміотичний характер відеоігор¹, вважаємо за необхідне визначити об'єкт ігрової локалізації на основі прагматичного підходу, де саме поняття текст трактується як «складна функціональна одиниця письмового або усного мовлення, що містить зміст та комунікативну інтенцію, спрямовану на виконання певної комунікативної функції за визначеної ситуації» [14, с. 56]. Це тлумачення обґрунтовує не тільки потребу адекватного відтворення змісту та смислів текстового плану вихідної відеогри, але й забезпечення рівності емоційно-естетичного впливу на користувача та автентичності ігрового досвіду.

У вітчизняному просторі, незважаючи на беззаперечну популярність та практичну потребу в якісних локалізаціях відеоігрової продукції, з перспективи перекладознавства проблематика лишається відносно малодослідженою: знаходимо лише окремі наукові розвідки із загальних проблем перекладу відеоігор (Ю. Головацька, й Т. Процишин [2]; Д. Гнатенко, Ю. Венгер й Т. Дружина [1]), окремі кейс-стаді (Л. Головащенко й С. Лимар [3]) та здобутки представників галузі, зокрема локалізаційної спільки «Шлякби-

¹ Детальніше про структуру тексту відеогри також див. Качанова, А., & Підгрушна, О. (2023). ВІДЕОГРА ЯК ОБ'ЄКТ ЛОКАЛІЗАЦІЇ. *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"*, (May 5, 2023; Sydney, Australia), 132–134. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/939>

траф» [7], представленої іменами Т. Чередничок, С. Шуль та ін.

Формулювання цілей. Відтак, ця розвідка спрямована на розширення часткової теорії англо-українського аудіовізуального перекладу та вивчення й виокремлення домінуючих стратегій і характерних особливостей локалізації англійськомовних рольових відеоігор українською мовою та ставить за мету оцінити продуктивність таких підходів у рольових відеоіграх “Undertale” і “Deltarune”. Окреслений *матеріал* дослідження належить до доробку американського інди-розробника Тобі Фокса та був локалізований українською мовою перекладачем-ентузіастом під псевдонімом IT_IS_ME1987 та командою “Pereclaw Team” відповідно. Для досягнення цілі було досліджено поняття рольових відеоігор та визначено жанрово-специфічні труднощі їхньої локалізації, окреслено критерії якості локалізацій відеоігор, а також закономірності досягнення їхньої максимальної адекватності; та проведено компаративний аналіз перекладацьких стратегій, застосованих для перекладу текстів різних планів вираження: у рамках дослідження було зокрема розглянуто корпус текстів користувацького інтерфейсу, нарративного тексту, діалогів, тексту з елементами програмного кодування, а також аудіовізуальних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Відеоігри, як зазначено вище, принципово відрізняються від традиційних текстів і являють собою тісний симбіоз різноманітних каналів комунікації. Їхня локалізація, утім, має спільну кінцеву мету з будь-яким іншим видом перекладацької діяльності – створити смисловий, функціональний та комунікативний відповідник оригінального твору. Будь-яка відеогра залежно від жанру, структури та ступеня інтерактивності створює унікальний ігровий досвід, відтворення якого ставить на шляху локалізаторів низку різноманітних викликів та проблем, успішність розв’язання яких має вирішальне значення для загальної якості перекладу.

Значний практичний інтерес для перекладознавства становить жанр рольових відеоігор, оскільки містить вагомий частку текстових елементів, представлених як художнім, так і технічним дискурсом. Варто зазначити, що рольові відеоігри є витком еволюції традиційних настільних рольових ігор, адаптованих до цифрового формату [8, с. 20] та, як правило, володіють ключовими рисами своїх попередників, як от фентезійний або фантастичний сетинг; сюжетна оповідь, взаємодія з якою визначається правилами й обме-

женнями; система бойових механік та механіка дослідження середовища та виконання сюжетних завдань; наявність інвентарю, спорядження та різноманітних предметів, покликаних сприяти просуванню гравця за сюжетом; присутність Майстра гри; тощо. Зміна форми призвела до змін ігрового процесу, зокрема через технічні обмеження цифрового формату: принципова різниця полягає у тому, що настільні рольові ігри ґрунтуються на створенні оповіді гравцями, а для цифрових – саме оповідь слугує основою ігрового процесу [15, с. 4]. У цьому жанрі розгортання сюжету здійснюється через взаємодію гравця з віртуальним світом шляхом виконання певної ролі, втіленої в ігровому персонажеві.

Оскільки головне завдання рольових відеоігор полягає в тому, щоби якомога глибше занурити аудиторію в події твору, їхня локалізація прагне досягти аналогічного ефекту. Відносно пропорційне поєднанням нарративу, художнього та комп’ютерного дискурсу створює низку різноманітних перешкод, стратегії подолання яких, значною мірою залежать не лише від перекладацької компетенції, а й численних екстралінгвальних факторів. Як наслідок, під час роботи з рольовими іграми перекладачі мусять розв’язати різноманітні проблеми, пов’язані з відтворенням стильової своєрідності, збереженням комунікативно-смислового наповнення повідомлень за умови браку контексту, забезпеченням єдності текстових елементів з аудіовізуальним змістом, відтворенням культурно специфічних одиниць, а також подбати про загальну природність та ігрову спроможність адаптації. Зважаючи на багатогранність викликів, що виникають в процесі локалізації відеоігри, досить складним завданням є формування певної методології для оцінювання якості перекладу відеоігор, оскільки воно передбачає врахування не лише сюжетних рамок, індивідуальних рис та функціональних особливостей, а й низки позаперекладацьких чинників: виду, виконавців, ресурсів локалізації тощо. Проте, якщо за основний критерій взяти явище імерсивності, то можна виокремити три основні плани вираження відеоігри, від вдалості відтворення яких залежить сприйняття продукту аудиторією, а саме: 1) текстовий план вираження, що включає адекватність й еквівалентність перекладу текстових ігрових ресурсів, його оформлення та форматування; 2) аудіовізуальний план вираження, що охоплює якість озвучення (синхронізації), адаптування ігрових ресурсів до цільових запитів; та 3) людологічний план вираження, що передбачає

забезпечення функціональності ігрових механік в перекладі. Проте важливо пам'ятати, що таке розмежування не є ізольованим, а ігровий досвід є безпосереднім результатом взаємодії різних планів між собою та з гравцем.

Переклад елементів текстового плану вираження, як правило, передбачає застосування перекладацьких трансформації, культурних та контекстуальних адаптацій, адже подібно традиційним медіа, наративний текст та діалоги у відеогрі є основою та рушієм сюжету. Авторський стиль Т. Фокса характеризується значною увагою до як світу відеогри, так і її героїв, що забезпечує правдоподібність сюжету, але й створює низку перекладацьких проблем. Провідними світобудівними інструментами виступають квазіреалії, а також ігрові персонажі, що носять промовисті імена й мають виражені ідіолекти, а натхненний поп-культурою наратив та діалоги характеризуються високою концентрацією транстекстуальних елементів, насичених грою слів та гумором на грані абсурду. При відтворенні квазіреалій, продуктивним шляхом видається стратегія збереження авторських інтенцій й застосування аналогічних словотворчих прийомів: *Snowdrake* (snow + drake) // *Снігозень* (сніг + селезень), *Shyren* (shy + syren) // *Соромрена* (сором + сирена), що дає змогу точно відтворити як форму, так і закладені в неї смисли. Проте така нагода, через об'єктивні розбіжності мов випадає нечасто, відтак у перекладі спрацьовують методи компенсації шляхом творчого переосмислення (*Nice Cream* // *Доброзиво*) та елементів одомашнення (*Instant Noodles* // *Мівіна*). Проте, не поодинокі й випадки повних втрат, зумовлені браком співзвучності (*Spider Cider* // *Павучий Сидр*) та каламбурів (*Tough Glove* // *Груба Рукавиця*) у перекладі. Власне, втрати, як повні, так і часткові, спостерігаються і при відтворенні промовистих імен, що, зокрема пов'язано із їхньою смисловою насиченістю: *Undyne* (від англ. *undying*) // *Андайн* або *Dr. Alphys* (анаграма *shy pal*) // *Др. Альфіс*. Використаний прийом транскодування лише нашкодить, адже українські гравці, котрі не володіють англійською мовою, не матимуть змоги навіть ідентифікувати персонажів, а отже – отримати ігровий досвід. Варто зазначити, що почасти пошуку вдалого відповідника сприяє зв'язок текстового каналу із візуальним. Як-от відтворення імені персонажа: *Top Chef* // *Круть Шеф*, що не тільки відтворює слово "top" у значенні «найкращий» та обіграє той факт, що персонаж повсякчас обертається мов дзига, але й гармонійно поєднується з перекладом ігро-

вих предметів, які той дарує гравцеві – *Top Cake* // *Круть-Торт* та *Spin Cake* // *Верть-Торт*. Відтак, творчий підхід – це єдиний шлях, що може зберегти рівноцінний ефект у перекладі, наприклад ім'я *Rouxls Kaard*, яке відповідно до французької вимови читається як *Rules Card*, було перекладено українською мовою за допомогою стилізованої архаїзації – *Прав'ль-Карт'ка*, яка вмотивована особливостями ідіолекту цього персонажа, якому притаманне змішування декількох мов та використання староанглійських словоформ: *Trulyeth, History shall not forget...* [11] // *Воістину, Історія николи не забуде...* [5]. Зазначмо, що особливості вимови усіх персонажів, загалом, перейшли у текст перекладеної відеогри із незначними змінами, зокрема завдяки використанню еквівалентних прийомів на фонографічному рівні: *Clever. Verrrrryuu clever* [12] // *Розумно. Дужжжжжееее розумно* [6], та збереженні стилістичної забарвленості на лексичному, завдяки використанню просторіч: *... whatever* [12] // *... ок, пофіг* [6], перевираженню інвективів: *C'mon, freak* [12] // *Давай, знайдидида* [5], адаптації мовних девіацій: *tem study hard and go to COLLEGE!!!* [11] // *тем розУМНА!!! тем сильно читься і піде в КОЛЛЕЖ!!!* [5]. Проте, буквальний підхід до відтворення більш природних для англійської мови словозв'язків видається дещо штучними: *howzabout it?* [12] // *якнарахунок цього?* [6]. Орієнтиром під час відтворення таких одиниць мають служити характери самих персонажів – оскільки репліка належить легковажному й жартівливому персонажу, її можна було б відтворити за допомогою просторіч з легким гумористичним відтінком, наприклад: «*то шо?*».

Власне, гумористичні елементи відеоігор знаходять своє адекватне перевираження у перекладі тоді, коли зміст або форма жарту має універсальний характер: *i've gotten a ton of work done today. a skele-ton* [12] // *я виконав цілу тонну роботи сьогодні. скеле-тонну* [6]. Проте, очевидно, що через об'єктивні причини, відтворення жартів вимагає використання прийомів адаптації: *Partn'er? I hardly know 'er!!* [11] // *Яка ще ПАРА? Та між нами це й ЛІД не розтанув!!* [5]. Мультимедійна природа відеогри подекуди ще більше ускладнює відтворення гумору, адже вимагає збереження безпосереднього зв'язку текстового плану з візуальною складовою. Тільки повне перетворення жарту може бути єдиним виходом із проблемної ситуації. А нехтування пошуком вдалих адаптацій може призвести до втрати гумористичного ефекту. Наприклад, дослівний переклад діалогу

в якому персонаж ставить гот-доги на голову головного героя: *it's on the house. well, no. it's on you. // він на даху. чорт, ні. він на тобі* позбавляє жарт й повідомлення загалом будь-якого сенсу. Пошук вдалих функціональних відповідників вимагає й адаптація алюзій на явища реального світу, як-от відтворення назви вигаданого серіалу за допомогою поширеного в Україні аніме-жаргону створює чіткі асоціації з цим різновидом медіа: *"Mew Mew Kissy Cutie" // «Мяв Мяв Цілуєча Няшка»*. Проте, що багатшаровішими та насиченішими є такі алюзивні одиниці, то менше можливостей відтворити всі їхні аспекти мовою перекладу, так приміром: *Sadie Hawkman's dance // танець Сейді Соколюк*, де переклад видозміненого імені *Sadie Hawkins*, що відсилає до американської традиції, коли жінки запрошують чоловіків на танець, ґрунтувався не на прямому відповіднику (*білий танець*), а на частковому одомашненні імені: . Причиною цього стала жартилива модифікація традиції в ігровому світі: *At this dance, all the chaperones wear giant hawk heads [11] // На цьому балу, всі супроводжувачі носять велетенські маски соколів [5]*. Оскільки, неможливо відкинути вірогідність того, що гравці зможуть взяти участь в цій події у наступних розділах гри, адаптація жарту через український відповідник могла б зумовити значні смислові розбіжності у майбутньому. Отже, хоч цей варіант і відтворює загальний сенс повідомлення, він, однак, зумовлює асоціативні втрати, адже ім'я Сейді Гоукінз не має для українських гравців жодного культурно-смислового забарвлення. Попри бажання та активні спроби локалізаторів адекватно відтворити ономастичні, гумористичні, жаргонні та культурно марковані елементи на текстовому плані вираження, деякі втрати є неминучими й не залежать від перекладацького хисту.

Переклад елементів аудіовізуального плану вираження відеоігор передбачає ґрунтовну роботу зі звуковими та графічними елементами, спрямовану не лише на їхню адаптацію до запитів цільової мови та культури, а й забезпечення їхнього функціонування під час гри. Графічний текст, який у відеоіграх, як правило, представлено написами, знаками та мапами, не лише сприяє зануренню в ігровий світ, а й часто містить важливу інформацію, необхідну для подальшого просування по сюжету. Збереження когерентності цього текстового виміру, утім, є досить непростим завданням через необхідність здійснення маніпуляцій з ігровими файлами та кодуванням, що потребує високої компетентності та

галузевих знань. Для забезпечення максимального занурення, певні культурно марковані елементи графічного тексту були одомашнені, що через залучення питомих українських аналогів лише посприяло розумінню контексту. Приміром, напис *A+* на рухомих деталях графіки було замінено на *I2*, позаяк така система оцінювання є більш зрозумілою для українських гравців. Та окрім забезпечення насолоди від ігрового процесу, відтворення візуального каналу в досліджуваних іграх відіграє також важливе значення для проходження, оскільки нехтування ним могло б призвести не тільки до нерозуміння гравцями різноманітних головоломок та загадок, а й суттєвих сюжетних втрат, пов'язаних з ними. Для прикладу, після розв'язання головоломки, де гравець мусить ввести напис, натискаючи на кнопки, антагоністка повідомляє героїв, що ті щойно погодилися стати її рабами, оскільки саме це було зашифровано в тексті: *AGREE2ALL // ЗГОДАНАВСЗ*. За неповної локалізації зв'язок з візуальним каналом та діалогами було б втрачено, що неодмінно б позначилося на якості ігрового досвіду. Примітним є також те, що окрім забезпечення суто графічної еквівалентності, локалізатори мусили подбати про ігрову можливість свого перекладу через модифікування ігрового коду. Цікавим випадком є повне перестворення оригінальної головоломки, задля забезпечення схожого ефекту від проходження головоломки: локалізатори замінили оригінальне «apple» на «шоколад» (рис. 1.) – улюблену їжу головного героя, а також перефразували деякі з рядків діалогів для уникнення смислових розбіжностей: *Always been annoying how much your hair smells like apples [11] // Весь час бісить – то ти шоколадом тхнеш, то волосся яблуками пахне [5]*.

Окрім того, було видозмінено анімацію із зображеннями відповідних «розгадок», а також додано жарт – щойно гравець вводить частинку «ШОК», його персонажа б'є струмом. Така, здавалось би, незначна зміна вимагала, утім, ґрунтовної роботи з мовою програмування гри, оскільки в процесі створення цієї модифікації перекладачі стикалися з проблемами нашарування текстур та нефункціональності кнопок, які могли б призвести до неможливості повноцінного проходження. Однак увага до деталей дала змогу забезпечити аналогічний, а подекуди навіть яскравіший ігровий досвід.

Попри суттєву насиченість аудіоканалу в іграх Т. Фокса, представленого різноманітними музичними композиціями, звуковими ефектами та фоновими звуками, лише дрібка таких ресурсів є вербальними, а отже – підлягають перекладу.

Рис. 1. Приклад зміни елементів оригінального ігровладу

В локалізації “Undertale” такі елементи не були відтворені, проте в українській версії “Deltarune” зустрічаємо декілька перекладених елементів. Зокрема, це фінальна пісня першого розділу, де перекладачам вдалося точно відтворити її зміст, використовуючи низку лексичних трансформацій, зокрема конкретизації (*palces that you know // підний дім, light // вогник*) та аналогів (*fantasy // сон, cold // мерзлота, promise // заповім*), а також зберегти, наскільки це можливо, її ритм та розмір. Це дало змогу перезаписати пісню так, щоб українська версія за звучанням максимально відповідала англійській, сприяючи досягненню ефекту еквівалентного оригіналові. Окрім цього, також було переозвучено репліки Джиявола – ледь не єдиного персонажа, який «говорить» у грі: *I CAN DO ANYTHING!* [11] // *Я МОЖУ БУДЬ-ЩО!* [5]. Попри те, що відтворення таких рядків є порівняно простішим, адже не передбачає роботи з римами та віршовими розмірами, інтегрування їх в гру вимагало обробки звуку та додавання низки спеціальних ефектів, які б нагадували оригінальне звучання, що, однак, подекуди ускладнює розуміння деяких висловів.

Переклад елементів людологічного плану вираження. Адаптування ігрових механік та інтерактивних елементів відповідно до правил цільової мови та запитів аудиторії з метою забезпечення безперешкодного ігрового досвіду в контексті ігрової локалізації є одним з наріжних критеріїв адекватності. Виконання цього завдання вимагає як глибокого розуміння особливостей ігровладу, так і загальної технічної компетенції. Попри свою мінімалістичність, яка зміцнює ілюзію простоти та наївності, інтерфейси “Undertale” та “Deltarune” передбачають виконання низки лінгвістичних та суто технічних завдань, від яких залежить не лише адекватність перекладу, а й ігрова спроможність локалізації. Оскільки ці елементи, на відміну від сюжетних текстів часто

є сумішшю текстових та графічних елементів, їхнє відтворення має не лише бути змістовним, а й функціональним. Яскравим прикладом цього слугує інтерфейс битви, де окрім пошуку відповідників для різноманітних варіантів дій, перекладачі мусили перемалювати кнопки вибору та інтегрувати їх до ігрових файлів, забезпечивши при цьому правильність їхнього відображення. Переклад ігрових скорочень загалом є досить проблемним завданням з огляду на брак визначеності в традиції перекладу. Т. Фокс робить його дедалі складнішим. Закладаючи в типові скорочення нові значення, розробник переосмислює поширені тропи рольових відеоігор, тим самим руйнуючи очікування аудиторії. Дотримуючись традиційного вектора проходження подібних ігор, гравці прагнуть отримати якомога більше досвіду (*EXP – Experience Points // ДСД – ДоСвід*) та здобути найвищий рівень (*LV – Level // РВ – Рівень*), а натомість збиратимуть *EXecution Points // ДоСвід Добивання*, підвищуючи або *LV – Love // РВ – Рівень Веселоців* або *LV – Level of Violence // РВ – Рівень Бузувірства*. Як бачимо, попри загальну успішність застосованої стратегії, деяких втрат уникнути не вдалося. Попри переважно технічний характер тексту користувацького інтерфейсу адекватність його відтворення за своєю важливістю близька до перекладу діалогів та наративних повідомлень, адже від нього залежить ігровий досвід. Так, наприклад, нехтування лімітом символів у рядку призводять до значних зсувів, які можуть ускладнити, ба навіть унеможливити користування інтерактивним полем користувацького інтерфейсу.

Однією з головних відмінностей ігрових локалізацій від інших видів перекладу є робота зі змінними, де крім основного тексту, необхідно також перекласти закладений у нього код. В іграх Т. Фокса такі елементи мають переважно технічний характер, й найчастіше трапляються

в інформаційних повідомленнях, які стосуються наслідків виконання певної дії, що загалом дає змогу точно передбачити можливі значення змінних й застосувати оптимальні перекладацькі рішення. Так найбільш частотною стратегією відтворення таких одиниць стало застосування граматичної трансформації через заміну минулого часу, який в українській мові набуває категорії роду, на теперішній: *You opened the treasure chest. Inside was <ІТЕМ>* [11] // *Ти відкриваєш скриню. В середині лежить <ПРЕДМЕТ>* [5]. Таке універсальне формулювання дає змогу уникнути будь-яких невідповідностей не лише в контексті наявного тексту, а й майбутніх розділів, що ймовірно використовуватимуть ідентичні стандартні повідомлення, підставляючи нові змінні. Утім застосування цієї стратегії не завжди є можливим через структурні відмінності мов. Продуктивною тактикою стало залучення уточнювальних слів, що тим самим дозволило уникнути неприродності вимушеного використання називного відмінка: *<NAME> spared <MONSTER>!* [11] // *<ІМ'Я> милує ворога <МОНСТР>!* [5]. В інших випадках, за наявності відповідних програмних ресурсів та технічної компетенції переклад може досягти максимальної природности шляхом модифікації ігрового тексту так, щоби певні значення підставлялися у формі необхідного відмінку. Так, приміром, у реченні *You put <ІТЕМ> in your <ІТЕМВОХ>* [11] // *Знахідку <ПРЕДМЕТ> покладено до <СПОРЯДЖЕННЯ>* [5]. Варто зазначити, що адекватність відтворення змінних безпосередньо впливає на імерсивність та ігровий досвід, адже систематичне порушення граматичних правил, зумовлене перенесенням аналітичних конструкцій до синтетичної мови, порушує невимушеність сприйняття інформації, зайвий раз нагадуючи гравцеві про те, що ігровий світ є лише програмою. Прикладом цього може бути неврахування усіх можливих значень змінних, що призводить до часткового порушення зв'язності при відмінюванні слів: *The <ІТЕМ> was thrown away* [12] // *<ПРЕДМЕТ> було викинуто* [6]. Тим часом як такі варіанти перекладу є цілком адекватними для одних назв (зокрема певних іменників чоловічого та середнього роду), введення ж інших зумовлюють суттєві граматичні невідповідності, наприклад, *Соромрена намалювався поблизу!* або *Стара пачка було викинуто*. З цієї причини відтворення стандартних повідомлень та інтеграція змінних часто є не менш важливим та складним завданням аніж переклад сюжетного тексту.

Проведений порівняльний аналіз локалізацій ігор Т. Фокса “Undertale” та “Deltarune” дав змогу оцінити успішність перекладацьких підходів, застосованих для відтворення текстових й аудіовізуальних елементів та ігрових механік, виражені описовими текстами, діалогами, квазіреаліями, культурними відсиланнями, ідіолектами, гумором, інтерфейсом, програмним кодом, екранною графікою, музичним супроводом тощо. Попри загальну стильову та сюжетну подібність оригінальних ігор, їхні локалізації принципово відрізняються як використаними стратегіями, так і загальною адекватністю та якістю. Так адаптація намагається відтворити усі жанрові та індивідуальні аспекти гри через пошук функціональних відповідників, адаптування неперекладних елементів, програмних модифікацій та аудіовізуальної гомогенності переклад, тим самим максимально зберігаючи оригінальний ефект та інтенцію. Тим часом через подекуди буквалістський підхід і зловживання трансформаціями дещо спотворює оригінальний замисел, позбавляючи аудиторію автентичного ігрового досвіду.

Висновки і перспективи. Отже, відтворення відеоігри, як унікального мультимодального інтерактивного продукту передбачає вирішення низки як суто перекладацьких (лінгвістичних та культурних), так і технічних викликів та вимагають комплексної роботи з декількома комунікативними каналами, яка своєю чергою реалізується через застосування лексичних, граматичних та синтаксичних перекладацьких трансформацій, покликаних відтворити оригінальні смисли та забезпечити еквівалентний ігровий досвід. На відміну від традиційного перекладу, часто обмеженого лише роботою з текстом, природа відеоігор вимагає від перекладачів виконання додаткових художніх та технічних завдань, передбачає безпосереднє маніпулювання програмними файлами, а також пошуку креативних шляхів адаптації графічних елементів для подолання їхньої неперекладности. Задля подолання цих викликів перекладачі-локалізатори, застосовують стандартні та креативні підходи перекладу відповідно до специфіки, функцій та інтецій вихідного тексту і залучають різноманітні тактики, трансформації, а подекуди й повне пересотворення оригінальних елементів, з метою задоволення запитів та очікувань споживачів. Нерідко це викликає потребу в ґрунтовному переосмисленні та перетворенні оригінального тексту, зумовлену структурними відмінностями двох мов, культурною неперекладністю, а також локальними ігровими традиціями та звичками.

Поняття якісної локалізації, хоч і є досить спірним за своєю природою питанням, визначається не лише влучністю застосованих перекладачем трансформацій та відтворенням текстового та візуального пласта відеоігор, а й значною мірою покладається на суб'єктивність споживацького сприйняття. Оскільки відеоігри представлені тривимірною системою інтерсеміотичних каналів, вони виконують свою комунікативну функцію через безпосередню інтеракцію з аудиторією. Ця взаємодія зокрема відбувається за допомогою системи взаємопов'язаних текстових, аудіовізуальних та людологічних елементів, до яких належать усі ігрові ресурси: від користувацького інтерфейсу й діалогових текстів до синематики й ігрових механік. Відтак, якість відеоігрової локалізації визначається ступенем відповідності адаптації різноманітних рівнів смисловираження до очікувань споживачів щодо ігрового досвіду. Її можна представити співвідношенням вдалости перекладацьких рішень до очікувань аудиторії: $Q = (T - I) / C = ((S + E) - I) / C$, де Q – якість локалізації; T – переклад; S – значення; E – ігровий досвід; C – споживацькі очікування; I – локалізаційні втрати. Відтак, досягнення адекватного адаптування, окрім загальної мовної, перекладацької, культур-

ної й технічної компетенції, вимагає здійснення ґрунтового аналізу сюжету, тематики й особливостей твору та його цільової аудиторії, що дає змогу окреслити оптимальну стратегію локалізації, необхідну для ефективного відтворення ресурсів на усіх рівнях вираження. Адекватна відтворення рольової відеоігри вимагає дбайливого та уважного ставлення перекладача, оскільки помилкове тлумачення може не просто призвести до хибного трактування тексту, а й унеможливити проходження гри як такої. Отже, в контексті ігрової локалізації важливо обирати стратегії, які не лише забезпечують природність та легкість сприйняття перекладу, а й виконують аналогічні функції, що й оригінальні жанрові особливості відеоігор, реалізуючи у такий спосіб авторський задум.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у детальнішому вивченні ролі позамовних, мовних та технологічних чинників у процесі локалізації із залученням інших видів та жанрів відеоігор, зокрема у виявленні та систематизації функціонально та прагматично зумовлених перекладацьких стратегій зорієнтованих на адаптацію відеоігрового тексту для різних цільових аудиторій.

Список літератури:

1. Гнатенко Д., Венгер Ю., Дружина Т., Особливості перекладу англomовних комп'ютерних мультимедійних відеоігор. Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2020. № 31 С. 66–83
2. Головацька Ю., Процишин Т. Локалізація відеоігор як перекладознавча проблема. Наукові записки. Серія : Філологічні науки. Кропивницький : КОД, 2019. Вип. 175. С. 743–747.
3. Головащенко Л. С. Лимар М. Ю. Локалізація і переклад комп'ютерних ігор на прикладі відеоігри «S.T.A.L.K.E.R.: тінь Чорнобиля». Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Том 33 (72). № 5. Ч. 2. С. 19–23.
4. Список відеоігор з українською локалізацією. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_відеоігор_з_українською_локалізацією
5. Фокс Т. Deltarune. / пер з англ. Pereclaw Team. 2022. URL: <https://github.com/yanchukcha/deltarune-ua>.
6. Фокс Т. Undertale. / пер з англ. IT_IS_ME1987. 2018. URL: <https://toloka.to/t97348>.
7. Шлякбित्रаф: Локалізаційна спілка. URL: <https://sbt.localization.com.ua/article/>
8. Barton M., Stacks S. Dungeons and desktops: The history of computer role-playing games. CRC Press, 2019. 648 p.
9. Bernal-Merino M. A. The localisation of video games. A dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. London, Imperial College, 2013. 447 p.
10. Esselink B. A Practical guide to localization. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000. 488 p.
11. Fox T. Deltarune. 2018. URL: <https://deltarune.com>.
12. Fox T. Undertale. 2015. URL: <https://undertale.com>.
13. Frasca G. Videogames of the oppressed: Videogames as a means for critical thinking and debate. MS thesis. School of Literature, communication, and culture. Georgia Institute of Technology. 2001. 118 p.
14. Göpferich S. Textproduktion im Zeitalter der Globalisierung. Entwicklung einer Didaktik des Wissenstransfers. Studien zur Translation. Band 15. Tübingen: Stauffenburg. 2002. 499 S.
15. MacKay D. The Fantasy Role-Playing Game. Jefferson, NC: McFarland & Co. 2001. 215 p.
16. Mangiron C. Games without borders: The cultural dimension of game localization. Hermeneus: Revista de Traducción e Interpretación. No. 18. 2016. P. 187–208.

17. Maxwell-Chandler H. The game localization handbook. NY: Charles River Media, 2005. 348 p.
18. O'Hagan M., Mangiron C. Game Localization. Benjamins Translation Library. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company. 2013. 386 p.
19. Pujol Tubau M. La representació de personatges a través del doblatge en narratives transmèdia. Estudi descriptiu de pel·lícules i videojocs basats en El senyor dels anells. PhD Dissertation. Universitat de Vic. Universitat Central de Catalunya. 2015. 643 p.
20. Sandrini P. Localization and translation. MuTra Journal. 2008. Vol. 2. P. 167–191.
21. Schäler R. Localization. In: Routledge Encyclopedia of Translation Studies, Baker M. and Saldanha G. (Eds.), second edition. 2007. P. 157–161.
22. Zabalbeascoa P. The nature of the audiovisual text and its parameters. In The Didactics of Audiovisual Translation, J. Díaz Cintas (ed.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 2008. P. 21–38.

Pidhrushna O. H., Kachanova A. O. UKRAINIAN LOCALISATION OF ROLE-PLAYING GAMES (BASED ON TOBY FOX'S ENGLISH INDIE GAMES "UNDERTALE" AND "DELTARUNE")

The article examines the video games localisation in the Ukrainian language, specifically focusing on the role-playing genre where the verbal component, which requires translation, forms the basis of the narrative, and its adequate localisation is crucial for the game's playability in a foreign environment. It is determined that the translation challenges of this media format can be grouped into linguistic and cultural, which give rise to translation issues related to literary texts recreation and technical challenges typical for the audiovisual content localisation. The need to address these diverse challenges has led to the emergence of non-traditional translation and localisation strategies and techniques in comparison to conventional translation practices. The video game text is defined as a complex, multilevel, multimodal structure that conveys verbal and non-verbal codes through visual, auditory, and tactile channels. The latter endows the video game with interactivity and allows for the dynamic interaction between the player and the text. It is the consideration of this unique characteristic that underlies the quality of video game localisation. The article identifies three levels of expression containing verbal elements directly manipulated by the localisator: textual, audiovisual, and ludological. In the process of selecting pragmatically and aesthetically equivalent correspondences, localisers employ creative approaches such as recreation, compensation, and adaptation. The multimedia and nonlinear nature of video games confirms the necessity of technical competence to modify and integrate relevant audiovisual resources and code elements to ensure immersion and preserve the original developer's intention. Finally, the conducted analysis allows for the evaluation of linguistic and cultural transformations of the game content, which confirmed that the quality of video game localization is an important factor determined by the degree of correlation between the levels of expression adaptation and consumers' expectations regarding the gaming experience.

Key words: video game localization, multimodality, translation challenges, translation strategies, AVT, playability, translation quality.

Поворознюк Р. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГРАВІТАЦІЙНЕ ТЯЖІННЯ В УСНОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ЩОДО ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ)

У ході дослідження застосування моделі гравітаційного тяжіння С. Галверсон в перекладознавстві на основі англійсько-української мовної пари було розглянуто вплив цієї моделі на якість перекладу конференцій з урахуванням різних аспектів перекладу, аналізуючи їх згідно трьох складових гравітаційного тяжіння: відстань між мовами, частота вживання однакових відповідників при перекладі та структурні відмінності між оригіналом та перекладом. Дослідження показало, що три вищенаведених складові є присутніми при перекладі як на англійську, так і на українську мови. Зважаючи на той факт, що для перекладачів, яких ми аналізували, англійська мова є іноземною, гравітаційне тяжіння більше було виражене переважно під час українсько-англійського перекладу. В ході роботи були так само проаналізовані культурні аспекти моделі гравітаційного тяжіння та їх відношення до перекладу термінів в контексті військової підтримки України, що стали частиною трьох складових гравітаційного тяжіння. Зіставний аналіз показав, що гравітаційна складова між англійською та українською мовами виражена зміною структури термінів, шляхом зміни порядку прямих еквівалентів, враховуючи особливості мови перекладу. Відстань між мовами також репрезентована узагальненнями при українсько-англійському перекладі та альтернативними варіантами перекладу при англійсько-українському перекладі. Що стосується загальних особливостей перекладу, то варто зазначити, що під час синхронного перекладу нерідко прослідковується калька, що спричинена стресовими умовами, в яких здійснюється переклад. Проведена емпірична перевірка гіпотези гравітаційного тяжіння на англійсько-українській мовній парі також дозволяє отримати підтвердження відповідності результатів дослідження теоретичним припущенням. На основі отриманих даних було оцінено можливі обмеження та недоліки моделі, а також розроблені пропозиції щодо її вдосконалення або альтернативних підходів, як от, складання спільного глосарію, а також контекстуального словника, який міг би покращити якість усного перекладу в проаналізованій мовній парі.

Ключові слова: модель гравітаційного тяжіння, усний переклад, переклад термінів, військова допомога/підтримка України, глосарій.

Постановка проблеми. Модель гравітаційного тяжіння, запропонована С. Галверсон, є інноваційним підходом у мовознавстві та перекладознавстві, який базується на аналогії з фізичним явищем гравітації. Ця модель спрямована на вивчення взаємодії між мовами та культурами, а також на аналіз процесу перекладу у контексті міжкультурної комунікації. В основі цієї моделі лежить ідея, що ефективність та якість перекладу залежать від «сили тяжіння» між культурами та мовами, які перетинаються у процесі комунікації. Англійсько-українська мовна пара була обрана для цього дослідження, оскільки вона створює ідеальне тестове середовище і будуть корисними у подальших дослідженнях англійсько-українського перекладу. Під час перекладу конференцій (тобто усного перекладу) перекладач не має часу на свідомий вибір еквіваленту, таким чином

переклад відбувається «автоматично». Тому проводиться дослідження на основі корпусних досліджень, щоб встановити зв'язок у фактичному вживанні моделі гравітаційного тяжіння С. Галверсон в перекладах.

Формулювання цілей статті. Презентована праця спрямована на:

1. Вивчення теоретичних основ моделі гравітаційного тяжіння С. Галверсон та її застосування в перекладознавстві.

2. Аналіз впливу моделі гравітаційного тяжіння на якість перекладу конференцій з урахуванням різних аспектів перекладу, таких як лексичні, граматичні та стилістичні особливості.

3. Дослідження культурних аспектів моделі гравітаційного тяжіння та їх відношення до перекладу термінів в контексті військової підтримки України.

Виклад основного матеріалу. Гіпотеза «гравітаційного тяжіння» заснована на універсальному надмірному або недостатньому представленні властивостей мови перекладу в запропонованому перекладі. Ця теорія була висунута Сарою Галверсон [9], спираючись на теоретичну основу когнітивної граматики, яка прагне пояснити та передбачити результат перекладу на основі когнітивних процесів у свідомості перекладача.

Щоб перевірити гіпотезу гравітаційного тяжіння, ми застосовували метод корпусних даних, який проаналізували за трьома складовими моделі гравітаційного тяжіння С. Галверсон, такими як відстань між мовами, частота вживання однакових відповідників при перекладі та структурні відмінності між оригіналом та перекладом, досліджуючи у нашому випадку терміни семантичного поля «військова підтримка України». Для повної перевірки цієї гіпотези потрібні дані з мовної пари, у якій мови по-різному співвідносяться одна з одною в ментальному лексиконі двомовної людини [4, с. 2].

Переклад конференцій, що зазвичай є усним перекладом, вимагає негайної реакції від перекладача і не залишає можливості на усвідомлений вибір еквівалент, саме тому ми проводимо дослідження на основі корпусних досліджень, для того щоб зробити власне дослідження англійсько-української мовної пари.

Якщо вищезазначені збіги у двох мовах також проявляються як прямі зв'язки між двома мовами в ментальному лексиконі двомовної людини, гіпотеза гравітаційного тяжіння передбачає модель надмірного представлення цих структур у перекладі. Визначеність деякої частини концептуальної мережі в мережі мови оригіналу також може вплинути на вибір структури в мові перекладу, викликаючи тим самим надмірне представлення. Крім того, прототипна або часто вживана структура в мові перекладу може спричинити гравітаційне тяжіння, що призводить до надмірного представлення (репрезентації) [9, с. 123].

Оскільки в дослідженні переклад здійснюється на англійську з української та на українську з англійської мови, вплив фактора 1 є постійним протягом усього дослідження і, таким чином, є контрольованим. Фактор 2, помітність або прототипність у мові оригіналу, може варіювати. Крім того, фактор 3, зв'язок між спорідненими поняттями в ментальному лексиконі двомовних людей, може призвести до надмірної репрезентації. Таким чином, у мовній парі англійська-українська всі три ефекти перекладу схильні в тому самому напрямку, до надмірної репрезентації.

Ряд промов, які ми проаналізували, складають матеріали саміту «Кримська платформа 2022», що проходив 23 серпня 2022 році. Перша установча зустріч відбулася 23 серпня 2021 року, під час якої до столиці завітали представники 48 країн. У 2022 році запроваджено онлайн-формат через повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Попри це, у заході взяли участь понад 60 учасників – лідерів країн та міжнародних організацій, які виступили із заявами на підтримку України. Одна з промов була виголошена Джастіном Трюдо, прем'єр-міністром Канади, та Олафом Шольцом, канцлером Німеччини. Варто зауважити, що англійською мовою також доповідали і представники українського уряду, зокрема Міністр закордонних справ Дмитро Кулеба, тому деякі терміни були взяті також і з цих промов.

До складу промов, виголошених англійською, які ми проаналізували, також увійшли промови із міжнародної конференції в Парижі, присвяченій підтримці українців під час зимової кризи енергоресурсів, яка була проведена 13 грудня 2022 року. Конференція була організована за ініціативи Емманюеля Макрона, президента Франції, а також президента України Володимира Зеленського, а участь взяли 46 країн та 24 міжнародні організації. Для дослідження прикметною (з точки зору терміновживання) була промова голови МЗС Франції Катрін Колонни.

Проаналізований Саміт НАТО у Мадриді 29–30 червня 2022 року, під час якого зустрілися голови держав і урядів країн-членів НАТО та їх партнерів. Одним із ключових питань на порядку денному було питання підтримки України у небезпеці, під час якого обговорювалося розширення комплексної програми допомоги, зокрема надання БПЛА, захищеного зв'язку, систем протидії БПЛА та забезпечення паливом.

Загалом було проаналізовано 28 промов, з яких було вилучено 199 термінів, що належать до семантичного поля «військова підтримка України».

Для цілей дослідження ми використали корпусний підхід, орієнтований на прикладне дослідження перекладу (дескриптивний підхід) та його функціонування в межах конкретного комунікативного середовища. Ми використали метод статистичного аналізу для доведення моделі гравітаційного тяжіння С. Гальверсон.

Додатково до вищезазначених методів дослідження, ми також провели аналіз промов та інтерв'ю військових експертів, щоб з'ясувати, чи є переклади, запропоновані усними перекла-

дачами, адекватними та чи забезпечена відповідність вживаних термінів конкретному контексту. Результати опитувань допомогли нам виявити можливі проблеми у перекладі.

Під час вибірки термінів та найменувань техніки ми звертали увагу на умови роботи усних перекладачів. Варто зауважити, що в усіх було професійне обладнання, оскільки звук, як і переклад, були на високому рівні. Що стосується організаційних питань, то під час конференції В. Зеленського на річницю повномасштабного вторгнення, то у перекладачів виникли проблеми зі звуком. Жоден з перекладачів не міг почути текст оригіналу. В цьому випадку один з пари звернувся до організаторів фразою «У перекладачів немає звуку». За кілька секунд вони продовжили роботу з першого речення, яке їм вдалося почути.

Ще один момент, на який варто звернути увагу, – це те, що зазвичай усі перекладачі працюють в парі. Проте це стосується конференцій та довгих промов, самітів тощо. Якщо ж промовець виступає з промовою орієнтовно 20 хвилин, тоді перекладач працює самостійно. Рішення не залучати другого перекладача здається нам цілком логічним, оскільки перекладач в змозі спокійно та якісно здійснювати свою діяльність протягом 20 хвилин.

Інший аспект – це час, протягом якого працюють перекладачі. Як вже сказано вище, 20 хвилин – це оптимальний час для роботи перекладача під час синхронного перекладу без пауз. Таку ж тенденцію ми помічали й серед перекладачів конференцій. Зміна перекладачів відбувалася кожні 15–20 хвилин.

Результати дослідження. При аналізі частоти вживання однакових відповідників при перекладі ми звернули увагу на те, що найчастіше збігаються терміни, які пов'язані з військовою сферою та зброєю, що відіграють важливу роль у взаємовідносинах країн. Завдяки великому обсягу наявних ресурсів, перекладачі забезпечили якісні та точні переклади термінів, при цьому на початку війни використовуючи еквіваленти, запропоновані ними особисто на інтуїтивному рівні. Але що довше тривала війна, то частіше в інформаційному полі використовувалися терміни на позначення військової підтримки, таким чином вже до літа 2022 року перекладачі майже завжди перекладали одне і те саме поняття практично однаково. Наприклад, перші три місяці війни слово «Body armor» перекладали наступними способами («бронежилети», «броня», «патрон»), неза-

лежно від контексту, і не завжди обраний перекладачем еквівалент був вдалим. От наприклад, “We urgently need body armour to protect our troops on the ground from the relentless barrage of incoming artillery shells” [5], що в перекладі представлено як: «Нам потрібні також бронежилети, щоб захистити наших військових на землі від артилерійських снарядів» [3]. Інше речення, взяте з промови президента США Дж. Байдена, використовує той самий термін, проте у перекладі спостерігається відмінна тактика: “This includes the provision of state-of-the-art body armor that will enhance the safety and security of Ukrainian troops” [7]. – «Це включає надання сучасної броні, яка підвищить безпеку та захист військових України» [1]. Лексема цільовою мовою «броня» не є найвдалішим еквівалентом, оскільки вона може позначати як бронежилети чи броньовані автомобілі, так і слугувати метафорою («захист»).

Починаючи орієнтовно з літа 2022 року, було проведено багато конференцій та виголошено безліч промов, що закликали іноземні держави до посилення військової підтримки нашої Вітчизни. Ми спостерігаємо позитивну тенденцію того, як залежно від контексту зустрічі чи промови перекладачі адаптують еквіваленти, підшуковуючи найбільш оптимальний з точки зору відповідності оригіналу або збереження стилістичного ефекту.

Таким чином, ми зафіксували факт того, що чим частіше термін фігурує в інформаційному полі, тим вища вірогідність того, що еквівалентом буде слово або словосполучення, які всі вживатимуть однаково, а відповідно один з елементів теорії гравітаційного тяжіння справді підтверджено.

Останній критерій, структурні відмінності між мовами, також був врахований у нашому дослідженні. Хоча англійська та українська мови мають різні граматичні структури, перекладачі успішно впоралися з викликами. Це свідчить про професійні навички та глибокі знання мови перекладачів, які здатні передати зміст та відтінки значень англійських термінів українською мовою. Все ж ми зафіксували випадки описового перекладу або зміни порядку слів у терміні. Наприклад, “FIM-92 Stinger Portable Air Defense Systems” перекладач відтворив, змінюючи структуру термінологічного номена, поставивши на перше місце “систем ППО”: “The deployment of to our front-line soldiers will significantly enhance their ability to counter the threat posed by Russian aircraft” [5]. – «Розгортання систем ППО Стінгер для наших військових на передовій значно покращить їх здатність протидіяти загрозі, що створюють російські літаки» [3].

Ще одним прикладом з тієї самої промови може стати термін “FGM-148 Javelin Anti-Tank Missile”, який українською перекладено як «протитанкова ракета Джавелін». Звернімо увагу, що пояснення, а саме «протитанкова ракета» в українському перекладі посідає перше місце і після цього – назва. Звернімо увагу, що “FGM-148” в українському перекладі взагалі вилучено. Саме тому твердження С. Гальверсон щодо того, що переклад між мовами з різними граматичними структурами може вимагати більшої кількості часу та зусиль, що може вплинути на доступність та якість перекладу, є підтвердженим в англійсько-українській мовній парі.

Що стосується структурних відмінностей між оригіналом та перекладом, то вочевидь вони є присутніми при перекладі. Українська та англійська мови відрізняються діапазоном методів викладення інформації та структурування речень. Якщо говорити про відображення цього явища в перекладі термінів, то варто згадати такий термін, як «розміщення військ», що в перекладах представлено як “troop deployment” та “troop escalation”. «Завдяки нашій розвідці та використанню БПЛА, ми маємо повну інформацію про розміщення військ ворога» [10], що в перекладі відтворено таким чином: “Thanks to our intelligence and the use of UAVs, we have complete information about the troop deployment of the enemy” [8]. А також наведемо ще один приклад аналогічного терміновживання: «Ніякої спеціальної військової операції не існує, це лише вигадки Кремля, що намагається виправдати своє розміщення військ на території України» [6] і його еквівалент “Special military operation does not exist, it is just a Kremlin’s fiction to justify its troop escalation on Ukrainian territory” [2]. Помічаємо, що в перекладі слово «військ», стало на перше місце та було перекладено еквівалентом “troop”. Такі зміни структури є очевидним свідченням того, що гравітаційне тяжіння між англійською та українською мовами присутнє, незважаючи на те, що ці дві мови насправді є дистантними.

Висновки. Результати проведеного нами аналізу показали, що усі три елементи теорії гравітаційного тяжіння є достовірними або частково прийнятними в англійсько-українській мовній парі. Зокрема, критерій відстані між англійською та українською мовою не є помітним при дослідженні, оскільки перекладачі швидко та вміло знаходили еквіваленти для термінів. Наш висно-

вок обумовлений тим, що українська мова промотує утворення синонімічних рядів, а також більшість термінів на військову тематику є однозначними. Проте дослідження показало, що вплив української культури є помітним, що вказує на культурну специфіку. Другий та третій елементи, частота вживання однакових відповідників при перекладі та структурні відмінності між оригіналом та перекладом, також є доведеними. При перекладі українською мовою перекладачі вживають необхідні еквіваленти, залежно від контексту, при цьому змінюючи структуру терміну, за необхідності.

Що стосується загальних особливостей перекладу, то варто зазначити, що під час синхронного перекладу нерідко прослідковується калька, що спричинена стресовими умовами, в яких здійснюється переклад. Усні перекладачі використовували непрямі відповідники при перекладі, що не спотворювали зміст цільового повідомлення, передавали значення, проте не були прямими еквівалентами оригінальних лексем.

Підсумуймо вищенаведені результати:

1. Проведена емпірична перевірка гіпотези гравітаційного тяжіння на англійсько-українській мовній парі також дозволяє отримати підтвердження відповідності результатів дослідження теоретичним припущенням.

2. На основі отриманих даних було оцінено можливі обмеження та недоліки моделі, а також розроблені пропозиції щодо її вдосконалення або альтернативних підходів, як от, складання спільного глосарію, а також контекстуального словника, який міг би покращити якість усного перекладу в проаналізованій мовній парі.

3. Оцінено можливі коригування роботи перекладача, які можуть сприяти покращенню якості перекладу.

4. В цілому, отримані результати вказують на перспективи застосування моделі гравітаційного тяжіння у перекладознавстві та підтверджують важливість культурного контексту при перекладі термінів у військовому контексті.

Перспективи подальших досліджень. Наше дослідження також показало, що навіть у випадках, коли терміни були перекладені правильно, існує необхідність у створенні спільного глосарію військових термінів. Глосарій сприятиме більшій однозначності та уникненню можливих непорозумінь, що можуть бути спричинені варіативністю перекладу.

Список літератури:

1. Голос Америки Українською. Промова президента США Джо Байдена про безпекову допомогу Україні – наживо з перекладом українською, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NjOLQBjXlj0>
2. Кримська платформа. Second Summit of the Crimea Platform online in English, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XXYyLME1z24>
3. Офіс Президента України. Виступ Володимира Зеленського в парламенті Великої Британії, 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=p_GhqmwY5s4
4. Пастрик Т. В. Психологічні особливості формування продуктивного білінгвізму у майбутніх перекладачів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»; Ін-т психології АПН України ім. Г. С. Костюка. Київ, 2007. 19 с.
5. Телеканал Київ. «Я стою перед вами від імені хоробрих»: Зеленський виступив в парламенті Британії, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Zbf9Pit4kho>
6. ТСН. Кримська платформа: онлайн-трансляція, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dwhp6rSN2vE>
7. ABC News. President Biden details US military aid to Ukraine, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uaXYJBXfa8w>
8. Guardian News. Zelenskiy delivers statement on the one year anniversary of Russia's invasion – watch live, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ywuZRiHI41s>
9. Halverson, Sandra. Investigating Gravitational Pull in Translation: The Case of the English Progressive Construction. *Text, Processes, and Corpora: Research Inspired by Sonja Tirkkonen-Condit/ R. Jääskeläinen, T. Puurtinen, H. Stotesbury. Savonlinna: Savonlinna School of Translation Studies 5, 2007. С. 175–196.*
10. ISLND TV. Прес-конференція Зеленського 24.02.2023, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DkEbaD3hzl0>

**Povoroznyuk R. V. GRAVITATIONAL PULL IN CONFERENCE INTERPRETING
(BASED ON SPEECHES DEMANDING MILITARY AIDE TO UKRAINE)**

While researching S. Halverson's gravitational pull model used for interpretation studies of the English-Ukrainian direction, this model's impact on the conference interpreting quality was explored. Various interpretation aspects were considered in terms of three gravitational pull components: distance between languages, frequency of similar interpretation equivalents and structural differences between the original and target version. The study revealed that the three abovementioned components are present both in the interpreting into English and into Ukrainian. Taking into account the fact that the interpreters whose discourse we have analyzed were not English-native speakers, the gravitational pull is more evident in the Ukrainian-English direction. In our study we have also analyzed the cultural aspects of gravitational pull model and their association with the terminology rendering in context of military aide to Ukraine, being three components of the gravitational pull. The method of comparative analysis demonstrates the gravitational pull to manifest itself in the English-Ukrainian direction by the change of terminology structure, order of direct equivalents, considering the target language specifics. The distance between languages reflects itself in the generalizations for the Ukrainian-English direction and in the alternative functional equivalents for the English-Ukrainian direction. In terms of the interpreting's general features, the simultaneous mode is frequently characterized by the use of loan translation, which is caused by the stressful conditions of the interpreting. The empirical verification of gravitational pull model on the English-Ukrainian direction enables the correlation of results' validity with theoretical assumptions. Our findings allowed us to assess the model's possible constraints and limitations as well as to suggest possible amendments or alternative approaches, such as compiling a common glossary or contextual dictionary, which might improve the quality of interpreting in the given language pair.

Key words: *gravitational pull model, conference interpreting, terminology rendering, military assistance/aide to Ukraine, glossary.*

Ржевська Д. О.

Національний авіаційний університет

КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЯПОНСЬКОЇ ОНОМАТОПЕЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті визначено роль фреймового підходу при перекладі ономатопеїчної лексики та представлено способи передачі змісту звуко символізмів у японській мові та можливостей їх перекладу англійською та українською мовами. У дослідженні виявлено відсутність чітко вираженого підмету у японськомовних текстах, а для передачі інформації використовуються дієслова. Фреймовий аналіз передачі змісту ономатопей у японській мові та особливостей їх перекладацького відтворення в українській мовах уможливує, зокрема і виявлення головної характеристики японського синтаксису – використання часток. У японській мові відсутня категорія відмінка, а тому ономатопей визначаються за допомогою часток, а речення будується навколо присудка, що виступає його основою, утворюючи додаткові відмінки шляхом використання часток. Ономатопеїчна лексика японської мови привертає особливу увагу наявністю низки ознак, що дають можливість виділити її в окремий семантичний клас.

Під час перекладу японська ономатопеїчна лексика, як правило, передається шляхом заміни, компенсації, вилучення та додавання. Компенсацію використовують для збереження образних та інших компонентів значення, релевантних при відтворенні функцій ономатопей у тому випадку, коли ці компоненти не можуть бути збережені через застосування інших перекладацьких трансформацій.

Ономатопеїчна лексика при перекладі може бути упущена, коли всі основні компоненти значення виражені в інших одиницях тексту мови перекладу, коли передача всіх компонентів значення ономатопеїчної одиниці може призвести до невиправдано довгого перекладу, або коли вживання відповідного еквівалента може призвести до порушення стилістичної цілісності тексту.

Для оцінки адекватності перекладу необхідно звернути увагу на ієрархію функцій, притаманних їм у тексті мови оригіналу поряд із ієрархією значень цих одиниць. Для одних одиниць домінуючою функцією може бути лексичне значення, а для інших – образний компонент чи додаткове значення однократності чи багатократності дії.

Ключові слова: звуко символізм, ономатопеїчна лексика, фреймова семантика, фрейми, односкладні ономатопей, граматичні частки.

Постановка проблеми. Звуконаслідування з найбільшою частотою зустрічаються в японській художній літературі, і саме тому переклад цих одиниць є випробуванням для перекладача в європейській лінгвокультурній традиції.

На думку американського лінгвіста Б. Ворфа, мова та спосіб мислення мають взаємовплив у процесі свого формування [8, с. 25]. Японське світосприйняття відрізняється від європейського, і це має пряме відображення у лінгвістичних структурах. Японці сприймають світ «очима комахи», а європейці – з висоти пташиного польоту, тому спосіб подачі японського тексту при перекладі вимагатиме використання ситуативних відповідей. Японський лінгвіст Й. Ікегамі стверджує, що відмінність з погляду ситуативності думки є ключовим фактором при перекладі японського художнього тексту англійською мовою. Ситуа-

тивність – це джерело гнучкості і взаєморозуміння живих істот, а саме світосприйняття системи зумовлене культурою та мовою. А. Ічікава вважає, що відмінні культури породжують відмінне сприйняття світу. Зокрема, Х. Накашіма стверджує, що існують екзо- та ендосистеми сприйняття. В екзосистемі сприйняття споглядач перебуває ззовні, його втручання в процес є мінімальним, натомість ендосистема передбачає безпосередню участь перекладача. Саме тому при перекладі завжди буде помітною відмінність у світосприйнятті під час передачі змісту та смислового навантаження. Наприклад, у висловленні 窓の外はすっかり明るくなってきた。(mado no soto ha *sukkari* akaruku natte kita) читач ідентифікуватиме себе з головним героєм, який споглядає з вікна за сходом сонця, через безособовість структури висловлення із підметом, вираженим через

приховане «я» читача. В англійському перекладі Дж. Рубін – “Full light of a day shone outside the window”, читач знаходиться за межами кімнати і спостерігає за цим процесом звисока, оскільки підметом виступає “light” – світло, що зміщує акцент на інше місце перебування наратора.

Формулювання цілей статті. Як демонструє матеріал дослідження, очевидним є те, що в оригінальних японських текстах чітко виражений підмет відсутній. На думку Т. Канає, нечітко виражений присудок уможлиблює досягнення ефекту передачі наративу «очима комахи», тоді як в англомовних текстах саме чітко виражений присудок буде переносити читача на висоту пташиного польоту. Для японців під час передачі інформації важливими є дієслова, а для носіїв англійської мови – іменники.

Однією з головних характеристик японського синтаксису є використання часток, оскільки в японській мові немає категорії роду, числа та відмінку. А. Мікамі надає таку класифікацію цих часток за відмінками [3, с. 27] (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація японських відмінкових часток за А. Мікамі

Називний відмінок	が (ga)
Знахідний відмінок	を (wo)
Місцевий відмінок	に (ni)
Давальний відмінок	に (ni)、へ (e)
Аблативний відмінок	に (ni)、から (kara)
Орудний відмінок	で (de)
Комутативний відмінок	と (to)

Ця класифікація має пряме відношення до поверхневої структури мови. З цієї позиції Ч. Філмор під час створення власної класифікації відмінків зазначив, що саме граматики японської мови постає основою. Він виділив такі групи відмінків: агент, інструмент, експерієнцер, об’єкт, місце розташування, джерело, ціль, час та бенефактив. У процесі дослідження взаємозв’язку між відмінком та дієсловом, Ч. Філмор поділяє відмінки на обов’язкові та вибіркові, класифікуючи значення самого дієслова за допомогою відмінкового фрейму (case frame). В англійській мові речення “A window broke” та “The thief broke the window” належать до різних відмінкових фреймів. Присутність суб’єкта є ключовим синтаксичним моментом, натомість роль підмета відрізняється в обох прикладах англійською, а в японській мові вони відрізняються використанням форми пасиву та модальності дієслова, отримуючи закінчення – れる (reru).

Відмінки в японській мові позначаються за допомогою часток, а японське речення будується навколо присудка, що виступає основою з додатковими відмінками, які творяться за допомогою використання часток. Це робить структуру японського речення досить гнучкою. Розглянемо це на прикладах, наведених у таблиці 2 (автор Х. Накашіма).

Таблиця 2

Класифікація значення дієслова за допомогою відмінкового фрейму (case frame)

Відмінковий фрейм (case frame)	Англійська мова	Японська мова
Підмет: O	The window broke.	窓が割れた (mado ga wareta)
Підмет: A Об’єкт: O	A thief broke the window.	泥棒が窓を割った (dorobo ga mado wo watta)
Підмет: I Об’єкт: O	A hammer broke the window.	金槌が窓割った (kanazuchi ga mado wo watta)

Отже, ми бачимо, що у першому реченні, де слово «window» виступатиме підметом, дієслово «break» у японському варіанті буде виражене неперехідним дієсловом 割れる (wareru) «to be smashed», а в реченнях, де «window» виступатиме в ролі додатка, над яким буде виконуватися дія, японською мовою відповідно перекладатиметься за допомогою перехідного дієслова 割る (waru) «to break». Важливу роль при перекладі виконуватимуть саме частки が (ga), що вказуватиме на підмет, і を (wo) – частка для позначення прямого додатка при перехідному дієслові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американський лінгвіст К. Торатані пояснює часте вживання ономапопейчної лексики в художніх творах тим, що в японській мові, порівняно з англійською, дуже мала кількість дієслів, які можуть передати різні деталі та відтінки, тому їх замінюють словами звуконаслідувань та звуко-символізмів [6, с. 65]. Наприклад, щоб розкрити різні особливості ходи в англійській мові використовують такі слова, як dawdle (плентатися), trudge (ледь іти від втоми), toddle (бродити без діла), натомість у японській мові використовують ономапопейчні еквіваленти のろのろ (nogonogo), とぼとぼ (tobotobo), よちよち (yochi yochi), які несуть значення дієслова ходити 歩く (aruku). Інший аргумент широкого вживання слів ономапопейчної лексики в літературі полягає у тому, що порівняно зі звичайними сталими виразами, вони

надають чіткіше уявлення про дії, емоції та відчуття [6, с. 66].

Дослідники Х. Мінашіма та Х. Іносе подають відсоткове співвідношення перекладу тих чи інших частин мови як, наприклад, іменників чи дієслів за допомогою перехідних онома-топей. Так, Х. Мінашіма, проаналізувавши способи перекладу англійською мовою 332 японських онома-топей, вважає, що найпоширенішими частинами мови для їх передачі будуть дієслова (27,1 %), прислівники (18,1 %), прикметники (15,4 %), іменники (10,2 %), власне онома-топей (7,2 %) та інші (5,7 %), а також 16,3 % японських онома-топей не будуть перекладеними. Посилаючись на дані цих дослідників, можна стверджувати, що у більшості випадків переклад японських онома-топей потребуватиме застосування прийому заміни однієї частини мови на іншу [2, с. 263].

За морфологічними ознаками онома-топей в японській мові поділяються на односкладні (singletons) та онома-топей з редулькованою основою:

Онома-топей з редулькованою основою:

– きょろきょろ (kyoro kyoro) – look around restlessly;

– ばらばら (bara bara) – scattered, in pieces, disconnected;

– ひらひら (hira hira) – flutter, flickering (light, flame).

Односкладні онома-топей:

– じっと (jitto) – motionlessly, firmly, patiently;

– ぼつんと (potsunto) – isolated, standing alone;

– ぱったりと (pattarito) – unexpectedly, suddenly, abruptly.

Велику кількість можливостей для реалізації більшого спектру значень онома-топейчних слів надають дієслова, які у поєднанні з ними дають можливість більш влучно передати фрейми при перекладі англійською мовою. З. Вендлер поділяє японські дієслова на «дієслова зміни стану» та «дієслова руху»:

Дієслова руху:

– 歩く (aruku) – walk;

– 光る (hikaru) – shine;

– 鳴らす (narasu) – ring.

Дієслова зміни стану:

– 開く (hiraku) – open;

– 着く (tsuku) – arrive;

– 壊す (kowasu) – break [1].

Для першої групи дієслів характерною є наявність кінцевої точки, а саме результативність дії як, наприклад, 開く (hiraku) – “open”, оскільки, якщо двері відчинені, ми бачимо результативну

дію, і вона не може тривати аж доки інша особа не повторить цикл «відкривання – закривання», тоді як дієслова другої групи передають динамічну дію або рух відповідно без кінцевої точки, наприклад, 歩く (aruku) – “walk” характеризує динаміку руху без логічного завершення.

Керуючись цією класифікацією, можна стверджувати, що при перекладі онома-топей з редулькованою основою у поєднанні з дієсловами руху в англійській мові будуть використовувати базовий спосіб підбору дієслова з онома-топейним коренем, наприклад, ゴシゴシ (goshi goshi) – scrubbing + こそする (kosuru) – rub = scrub. Як зазначає Дж. Бестер, в англійській мові наявна велика кількість дієслів на позначення широкого спектру відтінків та нюансів однієї й тієї ж дії, руху чи звуку. Наприклад, для передачі світла в англійській мові можна використовувати shine, gleam, glow, glitter, glisten. У процесі дослідження способів перекладу лінгвісти Дж. Бестлер, І. Таморі та А. Хіросе створили універсальну формулу для перекладу онома-топей з редулькованою основою у поєднанні з дієсловами руху:

Онома-топей з редулькованою основою + дієслово руху → Дієслово з коренем онома-топей з редулькованою основою [5, с. 142]

Так, Л. Талмі виділяє ще один варіант перекладу односкладних та онома-топей з редулькованою основою у поєднанні з дієсловами зміни стану шляхом використання дієслів «сателітів»:

バタン (batan) – falling + 寝る (neru) – lie down = collapse into;

すい (sui) – smoothly + 開く (hiraku) – open = slide open.

Причина використання при перекладі саме дієслів «сателітів» зумовлена існуванням ідеї «лексикалізаційної моделі». На думку Л. Талмі, суть лексикалізаційної моделі полягає в тому, що на концептуальному рівні подія може бути декомпозованою на семантичні примітиви, та способи їх поєднання для створення певної картини світу, де відмінності будуть виникати залежно від типу мови [5, с. 74]. Однією з основних відмінностей є належність англійської та японської мов до різних типологічних груп.

Варто зазначити, що не всі онома-топейчні слова в японській мові можна перекласти англійською за допомогою дієслів. Говорячи про односкладні прислівникові онома-топей, одним із вдалих способів для перекладу є використання іменника у зв'язці з прийменником *with*:

Онома-топей

どさり (dosari) clumping

Переклад

with a thud

がちゃん (gachyan) crashing with a crash
どきり (dokiri) shocking with a thump

Такий варіант перекладу ґрунтується на когнітивному прийомі «конкретизації абстрактних понять» (reification), що введений К. Торатані [7, с. 69], і використовується для вербалізації концептів, які належать до щонайменше двох чітко виражених областей – доменів: просторової і часової. На думку Л. Талмі, когнітивна операція дає можливість перекладачеві зробити члена однієї області – домена, членом іншої, отже, такі перетворення можуть відбуватися завдяки можливості зміни граматичної форми. Наприклад, дискретна дія «calling» у реченні «John called me» може бути також вираженою за допомогою злічуваного іменника «a call» у варіанті «John gave me a call». Якщо до дії «calling» буде застосована когнітивна операція «конкретизації абстрактних понять» (reification), де концепт події (event), який належатиме до домену часу, своєю чергою буде переконцептуалізованим на об'єкт, який належатиме до області – домену простору [4, с. 82].

Виклад основного матеріалу. Роблячи переклад роману Х. Муракамі «Хроніка заводного птаха», значення ономапопеїчного слова じっと (jitto) у сполученні з дієсловом 見る (miru) та 覗き込む (nozoki komu) в наступних фрагментах:

–それから僕の顔をじっと見た– he looked me straight in the face .

–私の顔をじっとのぞきこみました– He fixed his eyes in mine.

–私の顔をじっと覗き込むように – looked hard at me and said

Зокрема, Дж. Рубін досягає ідеального збереження фрейму ПОШУКУ при перекладі першого висловлення, じっと (jitto) з дієсловом 見る (miru), за допомогою словосполучення «to look somebody straight in the face». У другому висловленні Дж. Рубін використовує сталий вираз «to fix one's eyes on something» для перекладу じっと (jitto) з дієсловом 覗き込む (nozoki komu) «вдивлятися», зберігаючи фрейм ПОШУК, який намагався показати Х. Муракамі у своєму романі. Для перекладу останнього висловлення використано ідіоматичний вираз «to take a hard look», який ідеально передає сему «тількиності» в погляді, що японському мовленні властивий для звуко символізму じっと (jitto) з дієсловом 覗き込む (nozoki komu) «вдивлятися».

Прийом «конкретизації абстрактних понять» (reification) може допомогти зробити конкретнішим аспектно значення, позначене односкладною

ономапопеєю (singleton). Розглянемо на прикладі висловлення з роману Х. Муракамі «Хроніка заводного птаха» та його перекладу англійською мовою, аби простежити особливості односкладної ономапопеї きちんと (kichinto) – neatly, accurately та дієслова 折り畳む (oritatamu) – to fold:

スカートの膝の上にはハンカチがきちんと折り畳まれたまま置かれていた。

On her lap lay the handkerchief that she had folded with such a care.

Основним способом перекладу звуко символізму тут є перекладацька заміна, що в оригіналі належить до домену простору, і тому при перекладі слова きちんと (kichinto) – neatly, accurately, Дж. Рубін використовує іменник care у зв'язці з прийменником with, аби звернути особливу увагу читача саме на стан хустинки героїні, яка знаходиться в неї на колінах. Трансформуючи при перекладі односкладну ономапопею きちんと (kichinto) в іменник care, Дж. Рубін розширив її значення, акцентуючи увагу на деталях та просторових моментах. Можемо стверджувати, що такий спосіб перекладу забезпечує безпомилкову передачу лаконічності аспектного значення односкладних прислівникових ономапопей. Отже, формула, запропонована Л. Талмі для перекладу односкладної ономапопеї є такою:

Односкладна ономапопея → with + злічуваний іменник

がちゃん (gachyan) crashing → with a crash [7, с. 67].

Ще одною технікою для перекладу прислівникових ономапопей в англійській мові може бути трансформація цієї ономапопеї в прикметниковий елемент, який утворюватиме іменник. Розглянемо на прикладі висловлення, де у тексті оригіналу використано дієслово руху та односкладну ономапопею じっくり (jikkuri), перекладену як manner of looking carefully without rushing.

「家に帰ってじっくり鏡を見なさい」

“Go home and take a good look in the mirror”.

Дієслово 見る (miru) можна відтворити у перекладі to look, тобто через застосування словникового відповідника, проте Дж. Рубін трансформує дієслово 見る (miru) в іменник a look, щоб передати аспектно значення односкладної ономапопеї, і потім, долучив цей іменник до дієслівної фрази, додаючи нейтральне дієслово to take, створивши таким способом стилістично марковану дієслівну конструкцію to take a look. Ще одна характеристика цієї ономапопеї, що передає ретельність виконання дії, може бути виражена прислівниковим елементом good, який буде модифікувати

іменник *look*, що можна простежити в англійському варіанті перекладу речення. Проте, зважаючи на обмежену кількість нейтральних дієслівних конструкцій у японській мові, такий спосіб перекладу може застосовуватися лише до певної контекстуальної ситуації. Отже, трансформація, запропонована Л. Талмі для перекладу односкладної ономапопей є наступною:

Односкладна ономапопея + дієслово руху
(じょくり (jikkuri) – looking carefully) +
(見る (miru) – to look)

→

нейтральна дієслівна конструкція
з модифікованим злічуваним іменником
(to take a good look at) [4, с. 62].

Висновки. Тож, ми дійшли висновку про те, що оскільки в оригінальних японських текстах відсутній чітко виражений підмет, для передачі інформації використовують дієслова. В японській мові, порівняно з англійською, дуже мало дієслів для передачі деталей та відтінків, тому їх замінюють ономапопейною лексикою.

Отже, використання когнітивного підходу при перекладі японської ономапопейної лексики в англійській мові дає можливість встановити відмінності у варіантах подачі ономапопей та звукосимволізмів японського тексту англійською мовою шляхом використання конкретно встановлених перекладацьких трансформацій відповідно до морфологічних ознак японських ономапопей.

Список літератури:

1. Hirose M. Japanese and English Contrastive Lexicography: The Role of Japanese “Mimetic Adverbs”. Unpublished Doctoral Dissertation. University of California, Berkeley, 1981. 234 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED341243.pdf>
2. Inoue K. Rhetoric of onomatopoeia: Cognitive linguistic study on neologism of onomatopoeia and mimetics. Ph.D. dissertation. Osaka University, 2010.
3. Mikami A. 現代語法序説 (Introduction to Contemporary Japanese Syntax). Toko Shoin, 1953.
4. Talmy L. Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. In T. Shopen (Ed.), Language typology and syntactic description. Grammatical categories and the lexicon. 1985. Vol. 3. P. 57–149.
5. Tamori I. Schourup L. Onomatopoeia: Keitai to Imi [Onomatopoeias: Morphology and Meaning], Tokyo: Kuroshio Shuppan, 1999. 228 p.
6. Toratani K. Aspectual Matching and Mimetics in Japanese. Proceedings of the Twenty-eighth Western Conference on Linguistics. 1999. 11. P. 495–507.
7. Toratani K. Translating mimetics in Japanese: A cognitive approach. New Voices in Translation Studies. 2009. Vol. 5. P. 63–77.
8. Whorf B. L. Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. MIT Press, 1964. 278 p.

Rzhevskaya D. O. COGNITIVE FEATURES OF JAPANESE ONOMATOPOEIA TRANSLATION PROCESS

The article defines the role of the frame approach in the translation of onomatopoeic vocabulary and presents ways of conveying the content of sound symbolism in Japanese and the possibilities of their translation into English and Ukrainian. The study revealed the absence of a clearly expressed subject in Japanese-language texts, and verbs are used to convey information. The frame analysis of the transmission of the content of onomatopoeia in the Japanese language and the peculiarities of their translation reproduction in the Ukrainian languages makes it possible, in particular, to identify the main characteristic of Japanese syntax is the use of particles. In Japanese, there is no case category, so onomatopoeias are defined by means of particles, and the sentence is built around the predicate that acts as its base, forming additional cases through the use of particles. The onomatopoeic vocabulary of the Japanese language attracts special attention due to the presence of a number of features that make it possible to distinguish it into a separate semantic class.

In translation, Japanese onomatopoeic vocabulary is generally conveyed through substitution, compensation, deletion, and addition. Compensation is used to preserve figurative and other components of meaning, relevant when reproducing the functions of onomatopoeia in the case when these components cannot be preserved due to the use of other translational transformations.

Onomatopoeia may be omitted when all the main components of the meaning are expressed in other units of the text of the language of translation, when the transfer of all components of the meaning of an onomatopoeic unit may lead to an unreasonably long translation, or when the use of the corresponding equivalent may lead to a violation of the stylistic integrity of the text.

To assess the adequacy of the translation, it is necessary to pay attention to the hierarchy of functions inherent in them in the text of the original language along with the hierarchy of the values of these units. For some units, the dominant function may be the lexical value, and for others, the figurative component or the additional meaning of the singleness or multiplicity of the action.

Key words: *mimetics, onomatopoeia, frame semantics, frames, singletons, grammatical particles.*

Шилінська І. Ф.

Західноукраїнський національний університет

Штохман Л. М.

Західноукраїнський національний університет

Молотай Л. А.

Хмельницький національний університет

ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СТАТТІ

У статті визначено лексико-синтаксичні особливості перекладу текстів науково-технічної статті у мові оригіналу і перекладу. Виокремлено низку спільних і контрастивних ознак англомовної і україномовної наукової статті. Здійснено аналіз лексико-синтаксичних особливостей текстів науково-технічної статті англійської та української мови. Визначено лексичні групи, які характерні для науково-технічної статті (вузькогалузева лексика, загальнонаукова лексика та слова загальнонародної мови зі специфічним значенням в науковому тексті) та розглянуто їх функціонування на прикладі наукових текстів галузі інформаційних технологій (ІТ). Визначено тематичні групи англомовної загальнонаукової лексики, які зустрічаються в науково-технічній статті. Наведено приклади термінів загальнонаукової лексики та слів загальнонародної мови, які набули специфічного значення в наукових текстах ІТ-галузі. Зазначено, що основним способом перекладу термінологічної лексики є переклад за допомогою лексичного еквівалента, а також транслітерація, транскрибування, калькування. Проаналізовано англомовні речення з використанням каузативних, герундіальних та заперечних конструкцій і наведено приклади їх перекладу на українську мову. Характерною рисою англомовних наукових статей є використання герундіальних синтаксичних структур, які не притаманні українській мові. Найбільш вживаними синтаксичними структурами є каузативні конструкції, а також пасивні конструкції. Особливо це стосується вступної і заключної частин наукової статті. Зазначено, що адекватність перекладу науково-технічної статті залежить від розуміння перекладачем підмови спеціальності, сформованості умінь визначати смислове значення різних груп лексики відповідно до ситуативного контексту. Результати дослідження можуть бути використані під час навчання студентів науково-технічному перекладу, зокрема перекладу науково-технічних статей.

Ключові слова: науково-технічна стаття, переклад, лексичні особливості, синтаксичні структури.

Постановка проблеми. Сьогодні англійська мова є мовою міжнародної наукової спільноти, яку вчені з різних країн ефективно використовують під час конференцій, міжособистісного спілкування та електронного листування. Одним з найважливіших жанрів наукової комунікації сьогодні є наукова стаття, яка може містити як інформацію про нові результати досліджень у певній галузі, так і всебічний аналіз фактів та явищ, що сприяє вирішенню актуальних питань науки і техніки. Утім, досить часто виникають труднощі у написанні наукової статті англійською мовою навіть у тих, хто має достатньо розвинуті навички англомовного спілкування і практикує їх під час комунікації з іноземними колегами та студен-

тами. Це пояснюється тим, що письмова мова відносно складніша за розмовну і відповідно існують певні правила і вимоги щодо написання наукових текстів, які містять велику кількість вузькогалузових та загальнонаукових термінів. Окрім знання термінології автор повинен чітко та логічно формулювати думки нерідною мовою з метою донесення смислу повідомлення до адресата. Саме тому велика кількість галузових статей є перекладом з української мови на англійську. Відповідно, професійний перекладач, який виконує переклад, повинен володіти не лише відмінними знаннями рідної та іноземної мови, а і розуміти підмову актуальної галузі та мати навички адекватного використання спеціальної термінології і без спо-

творення смислу доносити інформацію автора статті до цільової аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми перекладу текстів науково-технічної літератури висвітлювали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні лінгвісти (В. Карабан, А. Коваленко, Т. Кияк, Л. Черноватий, М. Олохан (M. Olohan), Р. Крюгер (R. Krüger), Дж. Б. Мітчел (J. B. Mitchel) та ін.). Структурно-стилістичні особливості наукової статті ставали предметом розгляду таких вчених як Т. Яхонтова, О. Ільченко, Л. Кім, О. Дубенко, Б. Палтрідж (B. Paltridge), Дж. М. Свейлз (J. M. Swales) та ін.

Науковці виокремлюють низку спільних і контрастивних ознак англійського і українського наукового стилю, зокрема наукової статті. До спільних ознак відносять чітку структуру і лексико-синтаксичну орієнтацію на норми літературної мови. З-поміж контрастивних ознак виокремлюють більшу суб'єктивність англійської статті, а також використання фраз, які є посиланнями на текст тієї ж статті *in this section (chapter) we discuss..., this work (research) is focused on...* [2]. Суб'єктивність виражається частішим використанням займенника *Я*, на протилежність *Ми* в українському варіанті і тісно пов'язана ще з однією відмінною рисою англійського наукового стилю – використанням більшої кількості емоційно забарвленої лексики (*attraction, bonus, usefulness* із значенням *перевага; good* як *надійний, достатній – good empirical evidence*).

Незважаючи на значну кількість праць учених, присвячених проблемам наукового дискурсу та особливостям його перекладу, недостатньо дослідженим сьогодні у цьому плані є жанр науково-технічної статті. Отже, **актуальність** роботи зумовлена необхідністю і важливістю здійснення якісного перекладу науково-технічної статті майбутніми перекладачами з метою донесення смислу авторської інформації без його спотворення до цільової аудиторії.

Метою дослідження є аналіз лексико-синтаксичних особливостей перекладу текстів науково-технічної статті у мові оригіналу і перекладу. Основними **завданнями** дослідження є визначення лексико-синтаксичних особливостей науково-технічної статті та способів їх перекладу в наукових текстах англійської та української мови.

Виклад основного матеріалу. У науково-технічній статті, зазвичай, описується конкретне дослідження з наведенням експериментальних результатів. Мова науково-технічної статті пови-

нна бути чітка, лаконічна з використанням термінології, значення якої однозначно трактується науковцями різних країн. Адекватний переклад тексту оригіналу передбачає його відтворення відповідно до норм і лексико-синтаксичних особливостей мови перекладу. У науково-технічній статті окрім вузькогалузевої лексики (*technical words / terms*) присутня значна частина загальнонаукової лексики, яка є спільною для всіх наукових текстів (*academic vocabulary*), а також слова загальнонародної мови (*general words*), які можуть набувати специфічного значення у процесі їх функціонування в певному галузевому контексті.

Розглянемо детальніше функціонування виокремлених груп лексики на прикладі наукових текстів галузі інформаційних технологій (ІТ). До вузькогалузевої лексики відносять слова, які позначають специфічні поняття, явища, процеси ІТ-галузі. Наприклад: *software – програмне забезпечення, hardware – апаратне забезпечення, arithmetic-logic unit (ALU) – арифметично-логічний пристрій, memory capacity – ємність пам'яті, encryption – шифрування, store data – зберігати дані*, та ін. Усі ці терміни перекладаються за допомогою лексичних еквівалентів, які зафіксовані в англо-українських галузевих словниках. Утім, у зв'язку з швидким розвитком інформаційних технологій, не всі терміни можна знайти в словнику (новітні авторські терміни, варіантні відповідники неоднозначного слова). Коли у словнику наведено декілька варіантних відповідників слова, перед перекладачем постає завдання вибору найбільш адекватного з них відповідно до ситуативного контексту, наприклад для терміну *mapping* у словнику наведено такі значення: 1) *відображення чогось в іншій системі*; 2) *процес позначення літерами мережних дисків*; 3) *нанесення на карту*; 4) *перетворення даних* [1].

Успішний переклад в такому випадку можливий лише за умови володіння перекладачем знаннями підмови спеціальності актуальної галузі і розуміння контексту. Крім того, термін може мати різні значення залежно від сполучуваності з іншими словами. Так, в українській мові вживаємо одне і теж саме слово (термін) – *розрядність* у сполучуваності з іншими словами – *розрядність даних, розрядність кольору, розрядність коду, розрядність модулів*. В англійській мові для кожного з цих випадків існує інше слово, яке позначає поняття розрядності: *розрядність даних – data width, розрядність кольору – color depth, розрядність коду – code length, розрядність модулів – bit-size of moduli*.

Приклад українського речення взято з тексту науково-технічної статті викладачів Західноукраїнського національного університету, яка підготовлена до публікації в науковому журналі (англомовний переклад цього речень і наступних прикладів у статті виконано нами – І.Ш., Л.Ш., Л.М).

Запропоновано обмежити мінімальну довжину повідомлення, що дозволяє зменшити розрядність модулів, необхідну для досягнення зазначеного рівня захисту.

It is proposed to reduce the minimum message length, which makes it possible to reduce the bit-size of moduli necessary to achieve the specified level of protection.

До найбільш вживаних лексичних перекладацьких трансформацій, які найчастіше використовуються під час перекладу науково-технічної статті, відносимо конкретизацію значення слова, коли його прямий еквівалент не може бути використаний через розбіжності у функціональних характеристиках словникових відповідників у мові оригіналу або через невідповідність значення і контексту, наприклад, у низці наукових технічних статей зустрічаємо термін *cryptographic strength*, який відповідно до норм української мови перекладаємо не як *криптографічна сила*, а *криптографічна стійкість*.

З-поміж інших способів перекладу термінів в науково-технічній статті використовують транскрибування (*design – дизайн, host – хост, high-tech – хай-тек*), транслітерацію (*router – роутер, supercomputer – суперкомп'ютер*), калькування (*data mining – добування даних, big data – великі дані*).

Загальнонаукова лексика зустрічається у всіх наукових статтях і переважно значення слів є уніфікованим для всіх галузей. Найбільш вживані слова англійської загальнонаукової лексики представлено в переліку загальнонаукових термінів (A New Academic Word List) [4].

Крім того, можна виокремити тематичні групи англійської загальнонаукової лексики, яка вживається у вступній частині наукової статті (*research, assumption, concept, hypothesis, problem, purpose, method, theory, introduce, intend*); для опису процесу здобуття знань (*conduct, discover, elaborate, examine, investigate, study, observe*); для систематизації, порівняння, класифікації і організації даних (*classify / classification, combine / combination, correlate, distinguish, divide, include, select, correlation, relation*); для представлення результатів дослідження за допомогою схем, діаграм, таблиць (*drawings, schemes, graphs, diagrams,*

formulas, tables); для представлення результатів дослідження та висновків (*conclusion, consequence, generalization, outline, estimate, sum up, in summary*) [7].

Утім, в науково-технічних текстах IT-галузі деякі загальнонаукові слова набули специфічного значення, що варто приймати до уваги під час написання чи перекладу наукових статей. Наприклад, *account – рахунок, оцінка / обліковий запис, lexicon – лексикон, словник / лексикон* (сукупність слів і виразів тієї чи іншої мовної системи, наприклад, мови програмування), *translate – перекладати / транслювати* (перетворювати файл з одного формату в інший або компілювати програму), *transaction – ведення, справа / транзакція* (логічна одиниця роботи у програмуванні, що складається із запиту і одержання результатів його роботи), *unit – одиниця, частина / пристрій, блок, вузол, модуль програми, process – процес / обробляти дані* [1].

З-поміж слів загальнонародної лексики, які мають специфічні значення в науково-технічних текстах і які найчастіше можна зустріти в наукових статтях можна виокремити наступні: *population* (кількість населення, яке живе в певній країні / вибірка в експерименті), *solid* (твердий щодо речовини / обґрунтований, хорошої якості), *underline* (підкреслити графічно / наголосити, виокремити), *claim* – претензія / теза, положення, твердження, *treatment* – лікування, поводження / трактування, спосіб, *peer (peer-to-peer networks)* – ровесник, рівня / рівноправний учасник мережі (однорангові мережі), *desirable* – бажаний / перспективний, *challenge* – виклик / складна проблема, *candidate* – кандидат / варіант, тип, засіб та ін.

Оскільки письмова мова значно складніша за розмовну, синтаксис як в англійській так і в українській мові наукової статті знаходить своє виявлення у великій кількості складнопідрядних речень та дієприкметникових зворотів. Характерною рисою англійських наукових статей є використання герундіальних синтаксичних структур, які не притаманні українській мові. Англійське речення, на відміну від українського, характеризується сталим порядком слів, який визначає зв'язки між елементами речення. Для досягнення адекватності перекладу в українській мові часто доводиться переставляти члени речення відповідно до норм української мови (перестановка підмета після присудка, перестановка обставини, означення, сполучного слова). Наведені українські речення взяті із текстів науково-технічних статей викладачів Західноукраїнського національ-

ного університету, які підготовлені до публікації в наукових журналах.

В криптосистемі RSA шукаються залишки від ділення на поліном великого порядку, який є добутком двох незвідних поліномів.

In the RSA cryptosystem, residues on division by a high-order polynomial, which is the product of two irreducible polynomials, are calculated.

Створення та широкомасштабне застосування сучасних суперкомп'ютерів у різних галузях знань та математики дозволило у **наш час** успішно вирішувати складні математичні та алгоритмічні задачі.

Nowadays, the creation and widespread use of modern supercomputers in various fields of knowledge and mathematics has made it possible to successfully solve complex mathematical and algorithmic problems.

Одними з найбільш поширених конструкцій, які зустрічаються в текстах науково-технічних статей є каузативні конструкції, у яких вживається дієслово з каузативною семантикою (*make, cause, permit, enable, encourage, lead, allow, etc.*) + іменникове словосполучення + інфінітив, які можуть перекладатися подібною каузативною конструкцією, частиною складнопідрядного речення чи з використанням лексико-граматичних трансформацій, коли каузативне дієслово перекладається як *змушений*.

This model allows the commutation logic to be decoupled from the actual implementation, which is subject to the particularities of each application [5].

Ця модель **дозволяє відокремити логіку комутації** від фактичної реалізації, яка залежить від особливостей кожної програми.

Thus, this makes our model to adapt to network changes real-time and predict correct traffic behavior [6].

Таким чином, наша модель **змушена адаптуватися** до змін мережі в реальному часі та прогнозувати правильну поведінку трафіку.

Герундіальні конструкції, які складаються з присвійного займенника чи іменника і герундія, перекладаються в україномовному тексті складнопідрядним реченням. Еквівалентом герундія виступає особова форма дієслова або словосполучення іменника з прийменником.

Subsequently, the fixture position prior to its coming to RFID gate is detected by the optical sensor [5].

Згодом, **оптичний датчик визначає положення кріплення перед тим, як об'єкт пройде контроль на RFID-порталі (радіочастотна ідентифікація).**

У заперечних конструкціях англійської мови особливості синтаксису проявляються у тому,

що заперечення частіше вживається у складі головного речення, а не підрядного. Особливо це пов'язано з такими дієсловами як *appear, seem, think*. Це стосується і перекладу суб'єктних предикативних інфінітивних конструкцій, в яких заперечення в українській мові перекладається у підрядній частині [3].

This does not seem to be true. / Нам здається, що це неправильно.

В англійській мові окрім заперечувальних конструкцій з *not, no, nor, neither, none*, існують також займенники і сполучники з імпліцитним запереченням, а саме: *whenever, whatever, whichever, however*. Такі речення в англійській мові починаються з цих слів і перекладаються українською як: *незалежно від того, який/де/що/коли або який/яка б не*.

Whenever a switch receives a new packet from a host, it forwards it to the controller which decides the path for it and installs a rule in the flow table of the requesting switch [6].

Незалежно від того коли комутатор отримує новий пакет від хоста, він надсилає його до блоку керування, який визначає маршрут і записує правило в таблицю потоків запитів комутатора.

В англійській мові набагато частіше ніж в українській використовуються пасивні конструкції. Особливо це стосується вступної частини наукової статті, де відбувається представлення теми та загальних результатів або заключної, коли узагальнюються висновки і результати: *methods are presented, techniques are developed, analysis is carried out, operations are implemented*. Для такого представлення зазвичай характерно використання речень з однорідними членами:

Theoretical foundations and known approaches are considered. / Розглянуто теоретичні основи та відомі підходи.

New algorithm is developed and applied. / Розроблено і застосовано новий алгоритм.

Результати дослідження в англійській науково-технічній статті зазвичай описують за допомогою безособових речень, які починаються з: *It is found that..., It is shown..., It has been estimated...,* або ж простих речень з інфінітивним зворотом.

Встановлено, що ефективність запропонованих методів зростає із збільшенням степенів поліномів.

It is found that the efficiency of the proposed methods increases with an increase in the degrees of polynomials. / The efficiency of the proposed methods is found to increase with an increase in the degrees of polynomials.

Висновки. Отже, основним способом перекладу термінів (вузькогалузевих, загальнонаукових) та слів загальнонародної мови у спеціальному значенні у науково-технічній статті є переклад за допомогою лексичного еквівалента. З-поміж інших найбільш вживаних способів перекладу можна виокремити транслітерацію, транскрибування, калькування. Адекватність перекладу лексичних (термінологічних) одиниць залежить від точного визначення смислового значення слова, його конкретизації відповідно до ситуативного контек-

сту науково-технічної статті актуальної галузі. В англійських і українських реченнях інформація синтаксично може передаватися по-різному (порядок слів, частіше використання пасивних конструкцій в англійській мові), що зумовлено нормами мови та особливостями передавання тематично-рематичних елементів речення.

Перспективним напрямом наступних наукових розвідок може бути дослідження лексико-синтаксичних особливостей перекладу текстів науково-технічної документації.

Список літератури:

1. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. Вид. 2. Київ : СофтПрес, 2006. 824 с.
2. Дубенко О. Ю. Англо-американські та українські наукові тексти в порівняльно-стилістичному аспекті. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. № 16. С. 122–125.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2018. 656 с.
4. Coxhead, A. A new academic word list, *TESOL Quarterly* 2000, vol. 34. P. 213–238. URL: https://www.victoria.ac.nz/_data/assets/pdf_file/0020/1626131/Coxhead-2000.pdf (дата звернення 20.02.2023).
5. Industry 4.0 for SMEs Challenges, Opportunities and Requirements (eBook) / Edited by Dominik T. Matt, Vladimír Modrok, Helmut Zsifkovits. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-25425-4> (дата звернення 20.02.2023).
6. International Journal of Computing URL: <https://www.computingonline.net/computing/issue/archive> (дата звернення 20.02.2023).
7. McCarthy M., O'Dell F. Academic Vocabulary in use. Cambridge University Press. 2-nd Ed., 2016. 176 p.

Shylynska I. F., Shtokhman L. M., Molotai L. A. LEXICAL AND SYNTACTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING SCIENTIFIC AND TECHNICAL ARTICLES

Lexical and syntactic peculiarities of translating scientific and technical articles are defined in the source and target languages. A number of common and distinguishing features of scientific articles in English and Ukrainian languages are singled out. The analysis of the lexical and syntactic peculiarities of the scientific and technical articles is carried out. Groups of vocabulary used in scientific and technical texts (technical words, academic vocabulary, and general words, which can acquire specific meanings in scientific texts) are determined and their functioning in the texts of IT-field is considered. Thematic groups of academic vocabulary, which occur in scientific and technical articles, are defined. Examples of academic vocabulary and words of general language, which acquire specific meanings in scientific texts of the IT-field, are given. It is noted that the main way of translating technical words is by means of permanent or variable lexical equivalents, as well as the use of transliteration, transcribing and calque translation. Causative, gerundial and negative constructions are analyzed and examples of their translation into Ukrainian are given. A characteristic feature of scientific articles written in English is the use of gerundial syntactic structures that are not used in the Ukrainian language. The most used syntactic structures in English scientific and technical articles are causative constructions, as well as passive constructions. Most often they can be found in Introduction and Conclusion of the article. It is noted that the faithfulness of translating a scientific and technical article depends on the translator's understanding of the subject-field text, his/her skills in determining the semantic meanings of different groups of vocabulary based on the context. The results of the research can be used when training students scientific and technical translation, in particular, the translation of scientific and technical articles.

Key words: scientific and technical article, translation, lexical features, syntactic structures.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЇ

УДК 811.111'374

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/39>

Томчаковський О. Г.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Лесневська К. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Ковальова К. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У ВИКЛАДАННІ СТИЛІСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена висвітленню основних трендів у викладанні стилістики англійської мови. Актуальність вивчення стилістики англійської мови полягає в тому, що ця дисципліна допомагає вдосконалити комунікативні навички, розуміння англійської мови та використання її в різних контекстах. Вивчення стилістики допомагає розуміти, як використовувати мову з метою досягнення певного ефекту або спілкування з різними аудиторіями. Це включає вивчення вживання формальної та неформальної мови, мовленнєвих засобів, таких як метафори та порівняння, а також вивчення стилістичних прийомів для переконливого мовлення. Стилїстика допомагає розуміти та аналізувати літературні твори англійською мовою, що дозволяє краще розбиратися в літературних прийомах, таких як використання образів, символів та риторичних прийомів, і розкривати глибинний зміст творів. Сучасні тренди у викладанні стилістики англійської мови включають комунікативний підхід, врахування культурного контексту, використання аутентичних матеріалів та розвиток критичного мислення. Комунікативний підхід сприяє розвитку комунікативних навичок студентів та використанню стилістичних прийомів для досягнення конкретних комунікативних цілей. Врахування культурного контексту допомагає студентам краще розуміти та використовувати стилістичні прийоми відповідно до різних культурних ситуацій. Використання аутентичних матеріалів дозволяє студентам більш реалістично ознайомитися зі стилістичними прийомами та засобами, що використовуються в реальному мовленні. Розвиток критичного мислення допомагає студентам аналізувати та оцінювати стилістичні прийоми та засоби, які використовуються в текстах. Загалом, сучасні тренди у викладанні стилістики англійської мови спрямовані на розвиток комунікативних навичок, врахування культурного контексту, використання аутентичних матеріалів та розвиток критичного мислення студентів.

Ключові слова: стилістика, комунікативний підхід, культурний контекст, критичне мислення, англійська мова.

Постановка проблеми. Стилїстика як розділ мовознавства вивчає різні аспекти використання мови, зокрема формальний та неформальний стиль (стилїстика вивчає вживання відповідних лексичних одиниць, граматичних конструкцій та виразів, які використовуються в різних ситуаціях та контекстах), мовленнєві засоби (метафори, порівняння, алегорії, гіперболи та інші стилістичні прийоми та як ці засоби впливають на сприйняття тексту та передачу емоцій та ідей),

риторика (різні риторичні прийоми, такі як повторення, протиставлення, риторичні питання та інші засоби для ефективного мовлення та переконання аудиторії), стильові відтінки, які можуть бути використані для створення особливого ефекту в мовленні (це можуть бути формалізовані стилі, такі як академічний стиль або науковий стиль, або індивідуальні стилі, які характеризуються виразністю та оригінальністю), історичні та культурні особливості (стилїстика вивчає різні стилі

мовлення, що пов'язані з різними історичними та культурними контекстами, досліджує використання мови в літературі, масовій культурі та ін.). Сьогодні стилістика англійської мови та/або її порівняльний аспект є обов'язковим компонентом в освітніх програмах з філології.

Актуальність вивчення стилістики англійської мови полягає в тому, що ця дисципліна допомагає вдосконалити комунікативні навички, розуміння англійської мови та використання її в різних контекстах. Вивчення стилістики допомагає розуміти, як використовувати мову з метою досягнення певного ефекту або спілкування з різними аудиторіями. Це включає вивчення вживання формальної та неформальної мови, мовленнєвих засобів, таких як метафори та порівняння, а також вивчення стилістичних прийомів для переконливого мовлення. Стилiстика допомагає розуміти та аналізувати літературні твори англійською мовою, що дозволяє краще розбиратися в літературних прийомах, таких як використання образів, символів та риторичних прийомів, і розкривати глибинний зміст творів. Крім цього, вивчення стилістики сприяє розвитку навичок письма та використання влучних та переконливих фраз. Цей аспект включає вивчення стилістичних прийомів, таких як вживання риторичних питань, використання епіфори та інших засобів для підкреслення смислу та емоційного впливу. Насамкінець, слід зазначити, що стилістика англійської мови допомагає краще розуміти культурні нюанси та особливості використання мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідницькі праці в межах дидактичного підходу до вивчення стилістики фокусуються, зокрема, на аналізі компетенцій, які формує ця дисципліна [1; 2]. Так, під лінгвістичною компетенцією в галузі стилістики англійської мови розуміють суму знань про: 1) фонетичні, лексичні, семантичні та синтаксичні виразні засоби та стилістичні прийоми; 2) функціонально-стильові диференціації мови та 3) про функціональні стилі мови, а також вміння користуватися ними на практиці з метою продукування власних висловлювань іноземною мовою у вигляді різножанрових текстів. Крім того, така компетенція передбачає знання основних одиниць та рівнів мови, лінгвістичної термінології та основних лінгвістичних теорій, а також уміння знаходити і визначати зв'язки між стилістикою та іншими лінгвістичними дисциплінами.

Про сформованість у студента соціолінгвістичної стилістичної компетенції свідчать вміння вибирати з можливих варіантів висловлювання най-

точніші, виразні у смислового та стилістичному відношенні, а також ситуативно доречні засоби мови та способи їх вживання, вміння визначати належність тексту до конкретного функціонального стилю, типу (жанру) за його ситуативними та структурно-функціональними ознаками та втілювати свої комунікативні стратегії в оптимальні мовні форми англійською мовою [3].

Прагматична стилістична компетенція розглядається вченими як здатність розуміти різні види комунікативних висловлювань, а також будувати цілісні, зв'язкові та логічні висловлювання різних функціональних стилів з опорою на схематичні моделі побудови мови або без неї. Така компетенція передбачає володіння студентами такими вміннями, які стануть маркерами рівня її сформованості:

- вмінням вибирати лінгвістичні засоби залежно від типу висловлювання, ситуації спілкування, комунікативних завдань та використовувати стилістично забарвлену лексику, семантичні та синтаксичні стилістичні прийоми у своїй промові для підвищення рівня експресивності висловлювання;

- вмінням розрізняти синтагматичні, парадигматичні та інтегративні відносини усередині тексту;

- вмінням складати цілісні, зв'язні та логічні висловлювання (дискурси) різних типів (жанрів) за зразком або без нього, наприклад, написати статтю, лист, есе тощо;

- вмінням оформляти власні текстові повідомлення (висловлювання, статтю, резюме, анотацію тощо) відповідно до вимог до текстів, що належать до певної сфери комунікації [4].

Соціокультурна стилістична компетенція означає знання національно-культурних особливостей соціальної та мовної поведінки носія мови, національних лексем мови та їх диференціацію, а також здатність користуватися ними в процесі усного чи письмового спілкування.

Метою статті є огляд сучасних трендів у викладанні стилістики англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Основні аспекти викладання стилістики включають:

1. Вивчення теоретичних основ: викладання стилістики передбачає ознайомлення студентів з теоретичними основами даної дисципліни. Це включає вивчення основних понять, термінів та концепцій, пов'язаних зі стилістикою англійської мови.

2. Аналіз текстів: стилістика нерозривно пов'язана з аналізом текстів. Викладач повинен демонструвати студентам, як аналізувати різні

типи текстів з точки зору стилістичних прийомів, засобів виразності та особливостей мовленнєвого стилю. У текстах різних функціональних стилів можуть використовуватися різні стилістичні прийоми, які допомагають досягти певних комунікативних цілей та створюють певний ефект на читача. Саме тому доцільно не обмежуватись прикладами лише з художніх творів, а й залучати матеріал із публіцистичних, наукових тощо текстів.

3. Вправи та практичні завдання: практичні вправи та завдання є важливою частиною викладання стилістики. Викладач повинен надавати студентам можливість використовувати свої знання про стилістичні прийоми та засоби в практичних ситуаціях, наприклад, шляхом аналізу та редагування текстів.

4. Дослідження та проектна робота: викладання стилістики може включати дослідницьку роботу та проектні завдання. Студенти можуть брати участь у дослідженнях, проводити аналіз стилістичних особливостей текстів або розробляти власні проекти, пов'язані зі стилістикою.

5. Застосування стилістичних знань: викладач повинен показати студентам, як застосовувати свої знання про стилістику в реальних ситуаціях. Це може включати використання стилістичних прийомів при написанні власних текстів або при оцінці стилістичних особливостей інших текстів.

Сучасні тренди у викладанні стилістики англійської мови включають:

Використання інтерактивних технологій. Викладання стилістики може включати використання інтерактивних технологій, таких як комп'ютерні програми, веб-сайти, мобільні додатки тощо. Це дозволяє студентам більш активно взаємодіяти з матеріалом, виконувати вправи та завдання в інтерактивному форматі.

Використання інтерактивних технологій у викладанні стилістики англійської мови дозволяє зробити процес навчання цікавішим та ефективнішим. Існують різні комп'ютерні програми та веб-сайти, призначені для вивчення стилістики. Вони можуть містити вправи, інтерактивні завдання та тести, які допомагають студентам вивчити та застосувати стилістичні прийоми та засоби.

Мобільні додатки можуть бути корисними для викладання стилістики. Вони можуть містити вправи, словники та інші джерела інформації, які допомагають студентам вивчати та використовувати стилістичні засоби в будь-який час та в будь-якому місці. Викладання стилістики може проводитися у віртуальних навчальних середовищах, де

студенти можуть взаємодіяти з матеріалом та один з одним. Це може включати обговорення стилістичних прийомів, спільну роботу над проектами та виконання інтерактивних завдань. Мультимедійні ресурси, такі як відео, аудіо та графіка, можуть бути використані для демонстрації стилістичних прийомів та засобів. Вони допомагають студентам краще розуміти та сприймати стилістичні особливості мовлення. Студенти можуть спілкуватися та співпрацювати один з одним через онлайн-комунікацію, таку як форуми, чати або спільне редагування документів [5].

Практичне застосування. Сучасні тренди викладання стилістики підкреслюють практичне застосування отриманих знань. Це означає, що студентам надається можливість використовувати свої стилістичні навички в реальних ситуаціях, наприклад, через розв'язання реальних комунікативних завдань або проектних робіт. Практичне застосування стилістики може включати: письмо, оскільки знання стилістики допомагають вибрати та використовувати виразні та ефективні мовленнєві засоби при написанні текстів, уміння використовувати стилістичні прийоми, такі як метафори, порівняння, гіперболи тощо, для створення цікавих та експресивних текстів; ораторські навички, оскільки знання стилістики допомагають використовувати ефективні риторичні прийоми при публічних виступах або презентаціях; редагування та рецензування текстів – знання стилістики допомагають аналізувати та оцінювати стилістичні особливості текстів.

Комунікативний підхід. Сучасне викладання стилістики акцентується на комунікативному підході, де наголос робиться на розвитку комунікативних навичок студентів. Це означає, що студенти вчаться використовувати стилістичні прийоми та засоби для досягнення певного комунікативного ефекту та спілкування з різними аудиторіями. Комунікативний підхід у викладанні стилістики орієнтований на розвиток комунікативних навичок студентів та використання стилістичних прийомів та засобів для досягнення конкретних комунікативних цілей. Основні принципи комунікативного підходу включають: аутентичні комунікативні завдання (студенти виконують реальні комунікативні завдання, які вимагають використання стилістичних прийомів та засобів. Наприклад, вони можуть проводити дискусії, презентації або спілкуватися на певну тему, використовуючи певний стиль мовлення); реальні ситуації спілкування (студенти вивчають, як використовувати стилістичні прийоми та засоби в реальних ситуа-

ціях спілкування. Наприклад, як використовувати різні стилі мовлення для спілкування з різними аудиторіями, такими як ділові партнери, друзі або академічна громадськість); розвиток навичок висловлювання думок (здобувачі освіти навчаються висловлювати свої думки та ідеї за допомогою різних стилістичних прийомів та засобів, вчать використовувати метафори, порівняння, гіперболи тощо, щоб зробити своє мовлення більш виразним та переконливим).

Культурний контекст. Сучасне викладання стилістики англійської мови включає вивчення культурних особливостей та контекстуальних відтінків використання мови. Студенти вивчають, як різні культури впливають на стиль мовлення та використання стилістичних прийомів. Зазначений контекст є важливим аспектом викладання стилістики англійської мови. Вивчення культурних особливостей та контекстуальних відтінків використання мови допомагає студентам краще розуміти та використовувати стилістичні прийоми та засоби.

Культурний контекст включає такі аспекти: вживання відповідного стилю мовлення, оскільки кожна культура має свої особливості використання мови та стилістичних прийомів; розуміння культурних варіацій, які впливають на стилістичні прийоми та засоби. Студенти повинні вивчити різні культурні контексти та їх вплив на вживання мови, щоб ефективно використовувати стилістичні прийоми; адаптація до аудиторії, що передбачає вміння використовувати відповідні стилістичні прийоми та засоби для спілкування з різними групами людей, такими як ділові партнери, друзі або академічна громадськість. Врахування культурного контексту викладання стилістики допомагає студентам розширити свої знання та розуміння про використання стилістичних прийомів та засобів у різних культурних ситуаціях.

Застосування аутентичних матеріалів. Викладання стилістики може включати використання аутентичних матеріалів, таких як відео, тексти з реальних джерел, музика тощо. Це дозволяє студентам отримати більш реалістичне уявлення про вживання стилістичних прийомів та засобів в автентичному контексті [6]. Ось декілька способів використання аутентичних матеріалів у викладанні стилістики: аутентичні тексти: такі як статті, рекламні брошури, пости в соціальних мережах тощо, як приклади стилістичних прийомів та засобів; аудіо та відео матеріали: такі як інтерв'ю, презентації, виступи тощо, для демонстрації стилістичних прийомів та засобів. Студенти можуть

аналізувати ці матеріали, виявляючи стилістичні особливості та їх вплив на сприйняття аудиторії; літературні тексти: вірші, оповідання, романи тощо, як приклади різних стилістичних прийомів та засобів; публічні виступи: можна запропонувати студентам спостерігати або брати участь у реальних публічних виступах, таких як презентації, дебати, дискусії тощо. Вони зможуть аналізувати стилістичні прийоми та засоби, які використовуються в цих виступах, та спостерігати за їх впливом на аудиторію; рекламні матеріали: такі як рекламні банери, ролики, оголошення тощо, для вивчення стилістичних прийомів та засобів, які використовують для привертання уваги потенційних клієнтів.

Розвиток критичного мислення. Сучасне викладання стилістики сприяє розвитку критичного мислення студентів, оскільки студентам потрібно аналізувати та оцінювати стилістичні прийоми та засоби, які використовуються в текстах. Сюди відносимо, зокрема, аналіз текстів з точки зору стилістичних прийомів та їх впливу на сприйняття та ефективність тексту [7]. Студенти повинні задавати питання про те, які прийоми використовуються та чому, як вони впливають на повідомлення автора та аудиторію; порівняння та контраст; критичний аналіз аргументів: запропонуйте студентам аналізувати та оцінювати аргументи, які використовуються в текстах. Вони повинні розглядати, які стилістичні прийоми використовуються для підсилення аргумента та як ефективні вони є. Вони також повинні розглядати можливі контраргументи та як автор реагує на них; критичне сприйняття аудиторії: Запропонуйте студентам розглянути аудиторію, до якої вони звертаються, і як стилістичні прийоми можуть впливати на сприйняття тексту. Вони повинні збирати інформацію про аудиторію та розуміти, які прийоми та засоби будуть найбільш ефективними для досягнення своєї комунікативної мети.

Висновки. Сучасні тренди у викладанні стилістики англійської мови включають комунікативний підхід, врахування культурного контексту, використання аутентичних матеріалів та розвиток критичного мислення. Комунікативний підхід сприяє розвитку комунікативних навичок студентів та використанню стилістичних прийомів для досягнення конкретних комунікативних цілей. Врахування культурного контексту допомагає студентам краще розуміти та використовувати стилістичні прийоми відповідно до різних культурних ситуацій. Використання аутентичних

матеріалів дозволяє студентам більш реалістично ознайомитися зі стилістичними прийомами та засобами, що використовуються в реальному мовленні. Розвиток критичного мислення допомагає студентам аналізувати та оцінювати стилістичні прийоми та засоби, які використову-

ються в текстах. Загалом, сучасні тренди у викладанні стилістики англійської мови спрямовані на розвиток комунікативних навичок, врахування культурного контексту, використання аутентичних матеріалів та розвиток критичного мислення студентів.

Список літератури:

1. Littlewood, W. *Communicative Language Teaching. An Introduction*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001. 60 p.
2. Richards, J., Rogers T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001. 142 p.
3. Комунікативна спрямованість вивчення мовних дисциплін у вищих навчальних закладах / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого» / Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого», 2015. 160 с.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
5. «Диджиталізація у викладанні іноземних мов: вимога часу чи модний тренд?». Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. 101с.
6. *An Introduction to the Current European Context in Language Teaching*. EMCL: Council of Europe Publishing, 2004. 101 p.
7. Short, M., B. Busse and P. Plummer. Investigating student reactions to a webbased stylistics courses in different national and educational settings. In Watson & Zyngier (eds.), 2007. P. 106–125.

Tomchakovskiy O. G., Lesnevska K. V., Kovalova K. O. MODERN TRENDS IN TEACHING THE STYLISTICS OF THE ENGLISH LANGUAGE

The article is devoted to highlighting the main trends in teaching the stylistics of the English language. The relevance of studying the stylistics of the English language lies in the fact that this discipline helps to improve communication skills, understanding of the English language and its use in different contexts. The study of stylistics helps to understand how to use language to achieve a certain effect or to communicate with different audiences. This includes studying the use of formal and informal language, stylistic devices such as metaphors and similes, and studying stylistic techniques for persuasive speaking. Stylistics helps to understand and analyse literary works in English, which allows you to understand literary techniques, such as the use of images, symbols and rhetorical techniques, and reveal the deep meaning of the given works. Modern trends in the teaching of English stylistics include a communicative approach, taking into account the cultural context, using authentic materials and developing critical thinking. The communicative approach promotes the development of students' communicative skills and the use of stylistic devices to achieve specific communicative goals. Taking cultural context into account helps students to understand and use stylistic techniques according to different cultural situations. The use of authentic materials allows students to more realistically familiarize themselves with the stylistic techniques and means used in real speech. Developing critical thinking helps students to analyse and evaluate stylistic techniques and devices used in texts. In general, modern trends in teaching English stylistics are aimed at developing communication skills, taking into account the cultural context, using authentic materials, and developing students' critical thinking.

Key words: *stylistics, communicative approach, cultural context, critical thinking, English language.*

Трачук К. В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0000-0002-0057-4464

КОТЕГОРІЯ КОНЦЕПТУ У ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається, як термін «концепт» виступає посередником між культурою та мовою. Визначено різницю між концептом та значенням слова. Хоча концепти та значення слова пов'язані, вони відображають різні аспекти мовного і когнітивного функціонування. Концепти формують сприйняття світу, тоді як значення слова відносяться до його мовного використання. Концепт є когнітивною структурою, яка відображає сприйняття і розуміння світу. Він виникає через класифікацію, організацію, асоціації та взаємозв'язки ідей та об'єктів. Концепти можуть бути універсальними або специфічними для певних культур. З'ясовано, що цей термін є не лише лінгвістичним, а й широко поширеним у фольклористичних дослідженнях, оскільки концепт є своєрідним медіатором між культурою і мовою, а фольклор, реалізуючись у мові, є виявом культурних практик людської спільноти. Термін «концепт» став популярним у фольклористичних дослідженнях, починаючи з початку XXI століття. Цей термін найперше використали у дослідженнях архаїчного фольклору, зокрема, таких як концепт «поганої смерті», а також у працях, присвячених сучасній усній народній творчості. Серед сучасних дослідників, які використовують категорію «концепт» відзначимо праці О. Івановської, Л. Мушкетик, О. Микитенко. Концепти є складовими частинами «значущих для культури смислів», які можуть бути виражені різними способами, включаючи вербальні. Найпоширенішими формами їх вираження є мотив, етноконстанта, образ-символ, фольклорний троп (епітет, метафора, порівняння). Розкривається, як концепт «багатство» пов'язаний з уявленням про чистоту житла та реалізується у ряді прикмет, повір'їв, обрядових дій.

Ключові слова: концепт, фольклор, народна культура, національна ідентичність, обрядовий фольклор, ментальність.

Постановка проблеми. Концепт – це ментальний модуль свідомості, що діє як посередник між культурою та мовою. У процесі свідомості культурна інформація попадає, фільтрується, обробляється, систематизується і втілюється у формі концепту. Цей концепт відповідає за вибір мовних інструментів для ефективного спілкування з огляду на конкретну комунікаційну мету.

Збірність знаку, образу і символу формує уявлення про концепт та сприяє його розумінню. Важливо відрізнити концепт від значення слова, оскільки «концепт» виникає в результаті когнітивної діяльності, тоді як значення визначається мовним контекстом.

Концепт є когнітивною структурою, яка відображає сприйняття і розуміння світу. Він виникає через класифікацію, організацію, асоціації та взаємозв'язки ідей та об'єктів. Концепти можуть бути універсальними або специфічними для певних культур.

Використання поняття «концепт» має значний потенціал для досліджень у галузі фольклористики, адже концепт є своєрідним медіатором між культурою і мовою, а фольклор, реалізуючись у мові є виявом культурних практик людської спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з початку XXI століття, термін «концепт» став популярним у фольклористичних дослідженнях, спрямованих на розкриття походження та основних складових архаїчного фольклору, таких як концепт «поганої смерті» [17], а також у дослідженнях сучасної усної народної творчості. Зміст та розміри народної традиції змінилися на рубежі XIX–XX століть, що призвело до значущих генеалогічних та прагматичних змін у творах. Цей процес пов'язаний з новим етапом розвитку фольклорних знань. Про цю стадіальність фольклорного процесу, особливо виділену на початку XX століття, писав Віктор Петров. Українські та зарубіжні дослідники фольклору

(С. Грица, В. Буряк, Р. Кирчів, О. Панченко, О. Бріцина та інші) подальше звертають увагу на цю особливість, і їх дослідження присвячені різноманітним аспектам обрядового та необрядового фольклору, епічного та ліричного фольклору, а також «постфольклору», діахронним впливам на їх поетику та функції.

Формулювання цілей статті. Метою статті є показати високий дослідницький потенціал використання поняття «концепт» у фольклористиці, переваги, здобутки та перспективи такого підходу.

Виклад основного матеріалу. Фольклорна наука досліджує різноманітні аспекти народної творчості, а в ході таких досліджень використовуються різні терміни для аналізу і роз'яснення феноменів фольклору. Один з таких термінів – «концепт», який в сучасних міждисциплінарних дослідженнях є важливим інструментом для розуміння і аналізу різних явищ з погляду різних наук, включаючи гуманітарні, соціальні і природничі науки. У фольклористичних дослідженнях концепт виконує ключову роль, оскільки він дозволяє аналізувати і тлумачити народні твори з різних точок зору.

Використання концепту сприяє розкриттю глибинних значень фольклору, розумінню символічних кодів та образів, а також дозволяє виявити основні теми та проблеми, що виникають у народних творах. Вираження концепту через атрибутивну форму включає в себе прикріплення певних ознак або характеристик до концептуальних ідей або відчуття, навіть якщо ці ознаки зазвичай не є його безпосередньою частиною. Цей підхід допомагає надати концепту більш конкретний або образний характер через використання атрибутів, що асоціюються з ним.

Фольклорний концепт, також характеризується як ментальна структура для збереження та передачі традиційних культурних значень, є однією із частин загального концепту. Він може відрізнитися від загальнокультурного концепту на рівнях образності та ціннісних аспектів, оскільки, за словами Лесі Мушкетик, завжди «має виражену оцінну полярність» [16]. Фольклорний концепт входить у сферу поняття семантичного концепту. Порівняння різних семантичних концептів у людському мисленні, навіть якщо вони великою мірою не пов'язані, призводить до утворення метафори, яка, з точки зору сучасного мовознавства, є не лише семантико-синтаксичним виразом мови, але також певним видом пізнавального процесу [14].

Враховуючи позиції різних дослідників, слід підкреслити, що фольклорний концепт – це складна одиниця, яка перетинає кілька рівнів і не обмежується мовною системою в узагальненому розумінні. Використання терміну «концепт» дозволяє розглядати фольклор як систему, що виходить за межі жанрового контексту. Це допомагає розуміти його як наджанровий елемент у репертуарі та суспільній свідомості учасників фольклорної традиції. Фольклор не лише виражається мовою, а й має визначений зміст і значення в матрицях суспільної свідомості, не обмежуючись лише структурними особливостями різних жанрів.

Сучасне вивчення фольклорної традиції включає в себе чотири основних аспекти: «субстанціональний», «структурний», «технологічний» і «прагматичний». Перший аспект визначається змістовими характеристиками, такими як світогляд, концепти, символи та образи. Другий аспект відноситься до морфологічної організації текстів, які складають фольклор. Третій аспект описує спосіб комунікації, зберігання, передачі та відтворення повідомлень. Четвертий аспект відбиває специфіку функціонування фольклору [2].

У вітчизняній фольклористиці термін «концепт» застосовується, коли в канонічних жанрах народної творчості виявляють універсальну семантику бінарних протиставлень, таких як добро/зло, небо/земля, воля/неволя, багатство/бідність, праця/лінь, сталий/мінливий, життя/смерть тощо.

У фольклорі, за словами О. Івановської, загальна сутність значень має більше ваги, ніж конкретні образи та відчуття. Вона підтримує ідею, що термін «концепт» знайшов своє вживання в фольклористиці, де він позначає основне значення, що об'єднує різні фольклорні символи [12]. Цей термін є корисним, коли досліджуються трансформації міфологічних протиставлень, наприклад, хаос і космос, які в українській культурній традиції зберігають статус універсального культурного коду [16]. Термін «концепт» широко використовується в дослідженнях епічних творів.

Одна із ключових дослідниць, Л. Мушкетик, використовує цей термін у своїй монографії «Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців» (2010). У своїх дослідженнях, вона аналізує казкові наративи та виокремлює фольклорні концепти «доля», «життя» і «смерть», які, на її думку, висвітлюють основні онтологічні уявлення людини. Особливо цінними є висновки дослід-

ниці щодо тенденції психологізації в сучасному казковому епосі [16].

У ліро-епосі середини ХХ століття, дослідники також відзначають взаємопов'язані концепти, які утворюють семантично споріднений блок, відомий як концептосфера або «мережа концептів» (за визначенням О. Микитенко). Наприклад, у повстанському фольклорі можна виділити такі взаємопов'язані поняття, як «Батьківщина», «війна», «ворог», «молитва», «степ», «воля», при цьому «воля» порівнюється із амбівалентним образом «сонця» [12].

Підсумовуючи наявні визначення та враховуючи невирішені питання, пов'язані з теоретичним обґрунтуванням природи концептів, яке залежить від різних підходів до вивчення фольклору, свідомості, мови і філософії, найбільш доцільним є наступне визначення терміна. Таким чином, «фольклорний концепт» можна визначити як сталу складову фольклорної свідомості, що виявляється вербально через основне слово та інші структурно-семантичні форми, і сприяє розкриттю ієрархії цінностей і різних аспектів життєвого досвіду, включаючи мовну, естетичну, сенсорну, релігійну і гендерну сфери.

Оскільки концепти є складовими частинами «значущих для культури смислів», які можуть бути виражені різними способами, включаючи вербальні, то їх можна виразити через різноманітні форми, такі як: 1) мотив чи мотивема (у сюжетно-мотивних комплексах); 2) етноконстанта (сталі вирази, формули); 3) символічний образ (образ-символ); 4) художній виразовий засіб (епітет, метафора, порівняння).

У фольклорі вербальна форма концепту використовується для створення живих, образних та емоційно насичених виразів. Вона використовується для передачі цінностей, традицій і уявлень народу через різні літературні жанри і мовні засоби.

Акціональна форма концепту передає його через дії, події та вчинки, що допомагають відтворити концептуальні ідеї та поняття, пов'язані з концептом. Цей підхід ґрунтується на використанні життєвих ситуацій і подій, які допомагають передати концептуальні значення.

Так, для прикладу, повір'я щодо порядку та чистоти в домі можуть відображати різні концепції багатства, які засновані на культурних та соціальних віруваннях. Чистота в домі пов'язана з обрядодіями, що мають на меті примножити багатство. Вони можуть включати молитви, заклинання або символічні дії, які забезпечують

очищення простору від небажаного впливу та привертають благополуччя. Однак є й повір'я, які наносять заборону на виконання тої чи іншої дії, з метою вберегти достаток вдома від злих духів.

У розповідях, отриманих від наших респондентів, знаходимо згадку про те, як правильно зберігати віник, як та коли його краще купувати та що не можна робити з ним: «Щоб велися гроші, треба віник у хаті тримати обов'язково навпаки, догори оце, що підмітати» [7].

Важливим повір'ям є заборона на приймання віника в подарунок: «Знаєш, що мітлу не можна приймати в подарунок? То або тобі хтось хоче свої злидні передати або яку ше біду» [8]. З придбанням цього атрибуту також знаходимо у наших записках таке повір'я: «моя бабця казала, що вони мітлу, ну колись не купували, а той, ну з гілочок всяких робили, розумієш. Ну і бабця казала, що вони як йшли ламати гілочки, то тільки на молодий місяць. І там вони шось говорили коли ламали. Здається як місяць росте так хай достаток росте. Ну не буду брехати, я не пам'ятаю. В нас того нема вже. Пішов в магазин і купив, а от тоді таке робили» [9].

Поняття концепту відповідає уявленню про ті значення, якими користується людина у своєму мисленні. Ці значення відображають зміст знань, досвіду, результатів людської діяльності і процесів вивчення світу. Тому можна стверджувати, що термін «концепт» є синонімом до терміну «сенс» або «смысл». Іншими словами, концепт – це те, що надає сенс слову [18].

На підтвердження цього хочемо навести приклад, що повір'я часто пов'язані з використанням символів або предметів, які вважаються символами багатства. Люди стверджують, що «чистота та правильні обряди забезпечують багатство та благополуччя в домі» [10].

Важливим повір'ями у підмітанні дому є також як так коли правильно підмітати в домі: «Потім підлогу можна не підміт...не підмітати вечером, тоді в хаті будуть гроші, так говорять» [11]. В цьому контексті пора доби є атрибутивною формою вираження концепту багатство.

Варіативність цього повір'я простежується і в тому, що діяла заборона на підмітання в конкретні дні: «мама ніколи не підмітала в понеділок і п'ятницю, бо казала що не можна, гроші і достаток виметеш. Ну і в неділю теж, то ж взагалі в неділю нічого не робилось» [4].

Багато лінгвістів розрізняють три складові у структурі концепту: понятійний, образний і ціннісний аспекти. Основою для формування

концепту служить лише те явище, яке стає об'єктом оцінки. Це означає, що для того, щоб оцінити певне явище, людина має проаналізувати його особистим чином, і саме цей процес є моментом виникнення концепту в свідомості носія мови і культури. Поза ціннісною складовою, концепт включає в себе понятійний та образний компоненти.

Понятійний компонент формується на основі фактичної інформації про реальний або уявний об'єкт, який стає основою для концепту. Поняття є сукупністю суджень, де формулюються характеристики досліджуваного об'єкта, і ядром цього є загальні та суттєві характеристики. Це специфічне уявлення про предмет або явище, на яке носії культури реагують подібно.

Образний компонент пов'язаний з тим, як люди сприймають дійсність. Це включає в себе використання слів чи висловів у переносному значенні, які відрізняються виразністю, емоційною забарвленістю та живучістю. Сюди відносяться метафори, метонімії, епітети та інші лінгвістичні засоби, які надають мовним виразам виразність і змістовність [1].

Аналіз фольклору не може обмежуватися лише моделями дослідження записів з минулого, як стверджує Оксана Лабашук у своєму дослідженні «Українська примовка: структура, побутування, функції». Тому важливо досліджувати живий фольклорний текст [15].

В деяких культурах вірять, що чистота та організованість домашнього простору сприяють матеріальному багатству та благополуччю. Повір'я можуть стверджувати, що прибирання та систематичне розташування предметів у домі сприяють залученню достатку в домі та відповідному розподілу багатства.

Тому, у наших розвідках Знаходимо також такі згадки про підмітання: «Гроші щоб велися, то треба підмітати підлогу не до порогу, а від порогу, щоб не вимести з хати гроші чи добро» [9]. Так, можемо визначити, що віник відіграє важливу роль в забезпеченні достатку. Також, слід зазначити, що в вище згаданому віруванні символом збереження достатку є також поріг, з яким знаходимо такі вірування: «мені колись розказували, що не можна передавати через поріг ні гроші, нічого не можна передавати через поріг» [5], «я любила на порозі в селі стояти, ну став собі і дивився на природу. Йооой, як то баба кричала на мене: «заберись з порогу, ше ми корова не здохла». Ніби через той поріг корова зашпортається (сміється). Та не можна було на порозі стояти, бо то до втрати достатку в домі» [3].

У фольклорних дослідженнях із загальної перспективи теоретичного аспекту, концепт «багатство» представляє собою ключовий елемент аналізу культурних символів та міфів. Він відображає спосіб, яким суспільства інтерпретують і втілюють поняття багатства, надаючи йому символічне значення.

Висновки. Категорія концепту у фольклорних дослідженнях відіграє важливу роль і має глибокі зв'язки з іншими науками, такими як антропологія, етнологія, соціологія та культурологія. У народній культурі концепт найчастіше реалізується через вербальний та акціональний компоненти. Одним з виявів концепту «багатство» є уявлення про чистоту житла. Таким чином концепт «багатство» реалізується через мікроконцепт «чистота». Вербальна та акціональна реалізація концепту проявляється у ряді прикмет, повір'їв, обрядових дій, таких як маніпуляції зі сміттям, віником тощо.

Список літератури:

1. Wierzbicka A. Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture Specific Configurations. New York: Oxford University Press. 1992. 487 p.
2. Wierzbicka A. Understanding others requires shared concepts. Pragmatics and Cognition. 2012. № 20 (2). P. 356–379.
3. Запис: від Д.О.С., м. Козова
4. Запис: від Б.О.А., с. Таурів, Тернопільська обл.
5. Запис: від К.Ю.В., м. Тернопіль
6. Запис: від Л.В.П., м. Тернопіль
7. Запис: від М.Ю.І., с. Зарожани, Чернівецька область
8. Запис: від П.В.Й., м. Тернопіль
9. Запис: від П.Л.Б., м. Тернопіль
10. Запис: від Х.В.І., с. Озерна, Тернопільської обл.
11. Запис: від Ч.О.Б., с. Соснів, Тербовлянського р-ну, Тернопільська область.

12. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів: підручник. Київ : Експрес-Поліграф, 2012. 335 с.
13. Івановська О. П. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія. Київ : ЕксОб, 2005. 227 с.
14. Кузьменко О. М. Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн). Львів : Інститут народознавства НАН України, 2018. 728 с.
15. Лабашук О. Українська примовка: структура, побутування, функції. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 154 с.
16. Мушкетик Л. Г. Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців. Київ : ІМФЕ ім.М.Рильського НАН України, 2010. 320 с.
17. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Довкілля-К, 2006. 716 с.
18. Трачук К. В. Концепт «багатство» в зимовому циклі української календарної обрядовості. Закарпатські філологічні студії. 2014. № 26 (2). С. 302–307.

Trachuk K.V. CONCEPT CATEGORY IN FOLKLORE STUDIES: METHODOLOGICAL ASPECT

The article considers how the term of «concept» acts as an intermediary between culture and language. It has been defined the difference between the concept and the meaning of a word. Although the concepts and meanings of the word are related, they reflect different aspects of language and cognitive functioning. Concepts shape the perception of the world, while the meaning of a word refers to its linguistic use. A concept is a cognitive structure that reflects the perception and understanding of the world. It arises through the classification, organization, associations and relationships of ideas and objects. Concepts can be universal or specific to certain cultures. It is found that this term is not only linguistic, but also widespread in folklore studies, since the concept is a kind of mediator between culture and language, and folklore, being realized in language, is a manifestation of cultural practices of the human community. The term «concept» has become popular in folklore studies since the beginning of the 21st century. This term was firstly used in the study of archaic folklore, in particular, such as the concept of «bad death», as well as in works devoted to modern oral folk art. Among the modern researchers who use the category of «concept» we note the works of O. Ivanovska, L. Mushketyk, O. Mykytenko. Concepts are constituent parts of «culturally significant meanings» that can be expressed in a variety of ways, including verbal ones. The most common forms of their expression are motif, ethnoconstant, image-symbol, folklore trope (epithet, metaphor, comparison). It is revealed how the concept of «wealth» is associated with the idea of the cleanliness of housing and is implemented in a number of signs, beliefs, ritual actions.

Key words: concept, folklore, folk culture, national identity, ritual folklore, mentality.

Макарук Л. Л.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ НА ТЕМАТИКУ COVID-19 ТА ЗАСОБИ ЇХ ПРОДУКУВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню інфографічних текстів на тематику COVID-19. Встановлено, що усі вони мають мультимодальний характер, оскільки до їх складу входять не лише вербальні, а й невербальні складники. Обґрунтовано їх специфіку. Зокрема: виявлено тексти, яким притаманний мінімалізм в плані кількісного складу ресурсів; відносно збалансовані; а також тексти інформаційно перенасичені та складні для розуміння. Загалом їх можна поділити на кілька тематичних груп. Резюмовано, що аналізовані тексти висвітлюють як окремі аспекти, що стосуються коронавірусної хвороби, так і цілий комплекс проблем, послуговуючись при цьому широким спектром ресурсів.

На основі ілюстративного матеріалу зафіксовано конкретні схеми розміщення осіб різних статей та вікових груп, а також низку різних знаків, які протиставляють в опозиції: міф – факт. Установлено, що незважаючи на те, що в основі їх творення лежать візуальні графічні засоби, у них також й наявні вербальні складники, які дублюють засоби зображальної природи, специфікують та увиразнюють зміст, акцентуючи увагу на найбільш вагомих частинах повідомлюваного.

Проаналізовані рисунки свідчать, що обов'язковими елементами сучасних інфографічних текстів є візуальні. Їх кількість, розміри, форма та розміщення не є фіксованими, а залежать від того, якому аспекту проблеми присвячений текст та чи має на меті продуцент висвітлити одну проблему чи кілька одночасно. У процесі аналізу встановлено, що представлені тексти можна поділити на кілька груп залежно від кількості використаних ресурсів.

Найоптимальнішим способом репрезентації інформації вважаємо поєднання вербального та невербального компонентів, які доповнюють, увиразнюють та звужують кількість можливих трактувань, зводячи їх саме до тих, на яких акцентує увагу відправник, кодуючи інформацію у мультимодальних текстах малої форми.

Ключові слова: вербальні, невербальні, мультимодальний, міф, факт, інфографіка.

Постановка проблеми. XXI століття увійде в історію людства як століття інновацій та хвороб, чільне місце серед яких посідає COVID-19. На превеликий жаль, саме ця інфекційна недуга є винуватцем змін, які мільярди людей відчували на собі. З метою запобігання поширення COVID-19 у сучасному масмедійному комунікативному просторі з'явилося чимало інформації, у тому числі й англomовних інфографічних текстів малої форми, присвячених означеній проблематиці. Основний сегмент цих ресурсів відведено питанням застереження. Згодом, постала необхідність розширити їх спектр та сфокусуватися на психологічних проблемах, розвіюванні міфів, економічних наслідках тощо, зумовлених COVID-19.

Вочевидь, такі новостворені тексти є важливими, оскільки у більшості випадків слугують інформаційним першоджерелом в умовах коли майже ніхто не знає як діяти, перебуває в цілковитому розпачі й тотальній небезпеці. Набува-

ючи усе більших масштабів, COVID-19 протягом досить короткого періоду змусив усіх адаптуватися до викликів, які постали перед людством, що й пояснює актуальність обраної проблематики. Серед ключових вважаємо наступні:

- перепрофілювання приватних апартаментів під робочі кабінети;
- ізоляція (уникнення контактів, а відтак і неможливість безпосереднього спілкування з співрозмовниками);
- дотримання правил та установлених норм (проксемічні, такесичні обмеження тощо).

Постановка мети та завдань. Мета роботи полягає в докладному аналізі ілюстративних компонентів, які віддзеркалюють міфи та факти щодо коронавірусу, що, своєю чергою, зумовлює потребу у розв'язанні таких завдань:

- у корпусі ілюстративного матеріалу ідентифікувати тексти, присвячені міфам;
- здійснити аналіз міфів та фактів та засобів, якими їх представлено;

– обґрунтувати доцільність функціонування таких текстів;

– проаналізувати протиставлення міфів та фактів з урахуванням психологічного аспекту.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо докладно англomовний інфографічний текст малої форми, присвячений COVID-19, акцентуючи увагу на графічній архітектоніці тексту та кольоровій гамі, враховуючи його семантичні, комунікативно-прагматичні особливості та психологічні виміри.

Переходячи до аналізу зазначимо, що цей текст (рис. 1) спродюковано представниками світової організації охорони здоров'я та національною службою охорони здоров'я (*World Health Organization (WHO) ma National Health Service (NHS)*). Враховуючи ситуацію, що склалася у світі,

коли майже ніхто не знав як діяти у тому чи тому випадку, чому та кому довіряти чи не довіряти – на допомогу прийшли медіа, які поширюють не лише загальні інформаційні матеріали з приводу хвороби, а й низку інших, тісно пов'язаних з ними, спрямованих на покращення психоемоційного стану індивідів, розвіюючи міфи про COVID-19. Зауважимо, що матеріал, який ми аналізуємо розміщений на сайті організації з високим ступенем довіри у світі, оскільки має багаторічну історію та позитивний імідж і зарекомендувала себе саме такою, що поширює перевірену інформацію.

Мовлячи про графічну архітектоніку зауважимо, що цей текст складається з заголовку, підзаголовку, додаткових даних про першоджерело його розміщення, лого з тематикою інфографіч-

Latest update: 03/05/20 23:30

Information from: **Coronavirus** **- MYTHBUSTERS -**

Reference: WHO 2020. Myth Busters. [online] Available at: www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters

<p>1 COVID-19 can be referred to as the "Chinese virus", "Wuhan virus" or "Asian Virus"</p> <p>FACT: The official name (COVID-19) was chosen to avoid:</p> <p> Stigmatizing and discriminating behaviours</p>	<p>2 "5G mobile networks spread COVID-19"</p> <p>FACT: There is no evidence that 5G mobile networks spread COVID-19</p> <p></p>
<p>3 "COVID-19 only infects older people"</p> <p>All ages are susceptible</p> <p>However, older people (60+) and those with medical conditions are at higher risk</p> <p></p>	<p>4 "COVID-19 is less dangerous than the seasonal flu virus"</p> <p>COVID-19 is more dangerous as it spreads faster and is less well-understood than the seasonal flu</p> <p></p>
<p>5 "Holding your breath for 10s without feeling discomfort means you do not have COVID-19"</p> <p>FACT: The only way to confirm COVID-19 is through laboratory testing</p> <p></p>	<p>6 "Ingesting alcohol or chlorine (bleach) will kill the virus"</p> <p>FACT: Inappropriate use of these substances is harmful to health</p> <p></p>
<p>7 "Exposure to extreme climates (hot or cold weather) prevents COVID-19"</p> <p>FACT: Countries with hot (+25°C), humid, and cold climates have reported cases of COVID-19</p> <p></p>	<p>8 "Herbal remedies, such as garlic or turmeric, can prevent/ treat coronavirus"</p> <p>FACT: There is no evidence that herbal remedies can protect you from COVID-19</p> <p></p>

Рис. 1

ного ресурсу. Як бачимо, він містить вісім чітко структурованих блоків, до складу яких входять вербальні, паравербальні та невербальні складники. Кожен із них має нумерацію, слідуючи якій можна послідовно, дотримуючись усталених підходів зліва направо прочитати весь текст. Принагідно зауважимо, що цей текст є мультимодальним, так як утворений шляхом поєднання знаків, які належать до різних семіотичних систем.

Вочевидь, він належить до арсеналу інфографічних. Йому притаманна логічна структурованість. Він охоплює вісім фрагментів (блоків), які мають чіткі межі завдяки розміщенню тексту по ширині сторінки та лінійному відмежуванню між блоками. Кожен блок теж має чітку структуру. Їх умовно, завдяки лінійному розмежуванню поділено на дві частини, які утворюють умовні колонки. Поруч із цифрою спостерігаємо твердження, яке в кожному блоці частково «розвіюється», або спростовується обґрунтованими фактами чи короткими поясненнями. Перша частина-твердження репрезентована реченням, а друга – містить сукупність різних знаків: вербальних, невербальних та паравербальних, що й власне робить цей текст візуально маркованим. До складу кожного з восьми блоків, зокрема їх другої частини, в якій описано факти входять:

- схематизовані постаті чотирьох людей;
- позначки інтернет-мережі, COVID-19, стрілки, з маркуванням заборони;
- схематизовані позначки індивідів різних національностей, статей, професій та віку;
- схематизовані позначки індивідів, стрілка та знак безпеки;
- схематизоване зображення індивіда чоловічої статі, якого тестують на наявність інфекції;
- ілюстрації напоїв в пляшках та келиху та умовна позначка серця, яке наділене людськими рисами обличчя (очі, рот);
- позначки снігу та сонця;
- позначки продуктів харчування в посудинах та без них.

Щодо другого означеного нами критерію у тексті використано чимало кольорів, переважно у пастельній гамі. Однак можемо виокремити кілька кольорів, яким відведено превалюючу роль. Це – білий, синій, голубий, червоний. Одна половина тексту зображена на білому фоні, інша – на голубому. Закономірно, що найбільш небезпечні аспекти репрезентовано червоним, який традиційно символізує загрозу. Звернемо увагу й на шрифт, який також має синє, голубе та червоне забарвлення. Зауважимо, що в аналізова-

ному інфографічному тексті успішно реалізовано прийом графічної гри за рахунок шрифтів та їх кольорового варіювання.

Така стратегія притаманна усім вісьмом блокам, причому міфи описують за допомогою синього кольору шрифту, змінюючи його **насиченість**, а найвагоміші аспекти фактів зображають насиченим червоним. Крім того, частину слів, які також мають вищий ступінь пріоритетності із-за значення не тільки виграє насиченішим кольором, але й додатково підкреслений, що свідчить про рівень важливості репрезентованої інформації на фоні загального однотематичного контенту.

Фактично у кожному з аналізованих блоків міфів, частину якого репрезентовано насиченим синім відповідає графічна позначка в частині констатування фактів. Докладно цей вектор проілюстровано в таблиці 1. Слід також звернути увагу на те, що невербальні знаки, використані для висвітлення вербально репрезентованих фактів, графічним способом дублюють окремі фрагменти міфів. Така стратегія не випадкова, оскільки спрямована на акцентування уваги саме на тих складових, які продуцентам видаються найвагомішими. Уважаємо такий підхід цілком виправданим.

Саме такий інфографічний текст малої форми є одним з небагатьох, в яких зацентровано увагу на ментальному здоров'ї. Аналізуючи цей надважливий аспект, водночас слід зазначити, що поруч з цим маємо підстави констатувати використання простицтавлення *less – more* (таблиця 2). Тип вірусу у назві має ареальну приналежність (*Chinese virus, Wuhan virus, Asian Virus*). У частині присвяченій фактам наголошено, що з метою уникнення дискримінації було прийнято рішення, щодо обраної номінації. Це свідчить про наміри уникнути образ, й будь-яких апеляцій щодо представників окремих спільнот. У випадку якщо міф не можна спростувати фактом, подано нейтральне розшифрування-пояснення *no evidence*.

Крім того, окремі міфи не спростовані за рахунок блоку фактів, але додатково пояснені запропонованими уточненнями і допомагають специфікувати зміст.

Висновки та перспективи досліджень. Отже, проаналізований інфографічний текст малої форми на тематику COVID-19 має чітку та зрозумілу структуру завдяки виокремленню низки блоків, що поділені на дві частини: міф – факт. Ретельне опрацювання цього тексту дає підстави констатувати послугоування різними стратегі-

Таблиця 1

Номер блоку	Частина міфу, на якому акцентовано увагу	Графічна позначка в частині опису фактів
1	"...“Chinese virus”, “Wuhan virus”, “Asian Virus” ..."	Схематичні зображення індивідів, які умовно репрезентують представників різних етнічних спільнот
2	"...5G mobile networks ..."	Позначка інтернет-мережі з вказівкою 5G
3	"...older people ..."	Схематичні зображення індивідів, різних вікових груп, які умовно репрезентують представників спільнот різних етнічних
4	"less dangerous"	Схематичні зображення індивідів, стрілка, що вказує на небезпеку та піктограма небезпеки.
5	"10c ... feeling discomfort ... do not"	Схематична позначка індивіда, якого тестують на наявність вірусу.
6	"Ingesting ..."	Напої, келих, серце та медичний засіб.
7	"... extreme climates ..."	Піктограми погоди.
8	"Herbal remedies ..."	Продукти харчування (часник, перець, імбир тощо).

Таблиця 2

Номер блоку	Частина міфу, на якому акцентовано увагу завдяки вербальним складникам	Вербальний відповідник у підрубці «Факти»
1	"...“Chinese virus”, “Wuhan virus”, “Asian Virus” ..."	"Stigmatising ... discriminating ..."
2	"...5G mobile networks ..."	"... no evidence ..."
3	"...older people ..."	"All ... susceptible ... at higher risk..."
4	"less dangerous"	"... more ... spreads faster ... less well-understood ..."
5	"10c ... feeling discomfort ... do not"	" <u>Only</u> ... laboratory testing ..."
6	"Ingesting ..."	"...harmful to health ..."
7	"... extreme climates ..."	"... hot ... humid ... cold..."
8	"Herbal remedies ..."	"... no evidence ..."

ями, які: протиставляють окремі міфи фактам; слугують певними пересторогами і за рахунок пояснень допомагають краще зрозуміти зміст; акцентують увагу на найвагоміших аспектах. Серед кольорів превалюють синій, голубий та червоний. Такий вибір зумовлений тематикою тексту, зокрема його психологічним виміром й потребою

в фокусуванні уваги на найважливіших та найнебезпечніших аспектах для життя.

Перспективними видаються подальші розвідки спрямовані на дослідження інфографічних текстів малої форми присвячених обраній темі в яких можна простежити специфіку жестів, міміки, дотиків в графічному вимірі.

Список літератури:

1. Макарук Л. Л. Мультиmodalність сучасного англомовного масмедійного комунікативного простору : дис. докт. філол. наук: спец. 10.02.04; Запорізький національний університет. Луцьк, Запоріжжя, 2019. 635 с.
2. Infographics about Covid 19. URL: <https://www.google.com/search?q=infographics+about+covid+19&tbm=isch&ved=2ahUKEwi0tY7Dru7vAhUM5IUKHYAIDpoQ2> (дата звернення: 09.02.2021).

Makaruk L. L. DISTINCTIVE FEATURES OF SMALL FORM TEXTS DEVOTED TO COVID-19 AND MEANS OF THEIR FORMATION

This article is focused on the analysis of infographic texts which cover COVID-19 issues. It has been identified that the text under the analysis are multimodal in nature. They consist of verbal and non-verbal means. The distinctive features of these texts have been described. Different types of texts have been distinguished: the texts which include minimum resources; the texts which can be treated as relatively balanced and the texts which are overloaded in terms of information they are based on. As a result, the last group is difficult to comprehend. The analysis has represented that there are some texts which are devoted to one of the aspects of coronavirus disease and the possibilities of its prevention and to the complex of aspects which are aimed to concentrate on as many areas as possible using the spectrum of available resources.

On the basis of illustrative source material, specific schemes of pictorial images (females and males of different age groups) and many other signs have been analyzed. It was established that although their creation is based on visual graphics, they also have verbal components which duplicate the pictorial devices. These are used to specify and express the content, and to focus on the most important parts of the message.

The analyzed pictures show that visuals are mandatory elements of modern infographic texts. Their number, size, shape and placement are not fixed, but depend on which aspect of the problem the text is devoted to and whether the producer aims to highlight one problem or several at the same time. In the process of analysis, it has been established that the presented texts can be divided into several groups depending on the number of resources used.

We consider the most optimal way of information representation to be a combination of verbal and non-verbal components that complement, express and narrow the number of possible interpretations, reducing them to those that the sender focuses on, encoding information in multimodal small form texts.

Key words: *verbal, nonverbal, multimodal, myth, fact, infographics.*

Відомості про авторів

- Абдуллаєва Г. Б.** – дисертант Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)
- Агєєва-Каркашадзе В. О.** – кандидат філологічних наук, старша викладачка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили
- Алізаде Г. І.** – дисертант Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)
- Анатайчук І. М.** – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»
- Білогорка Л. В.** – викладач кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету
- Бовсунівська А. Ю.** – аспірантка кафедри романської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Валієва Г.** – аспірант, викладач кафедри іноземних мов Сумгаїтського державного університету (Азербайджан)
- Віт Ю. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Волошук В. І.** – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка»
- Гао Цзінси** – аспірант кафедри української філології для іноземних громадян Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Грищенко О. В.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та філології ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
- Джафаров Г. Г.** – докторант Бакинського державного університету (Азербайджан)
- Ділай І. П.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка
- Ділай М. П.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»
- Євдокимова І. О.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Забрудська Л. М.** – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»
- Завальська Л. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»
- Калиновська І. М.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки
- Камишова Т. М.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
- Карплюк Т. П.** – здобувач вищої освіти кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
- Катеринич П. В.** – доктор філософії, викладач кафедри кіно- і телемистецтва Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Катиш Т. В.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»
- Качанова А. О.** – бакалавр філології, магістрантка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Ковалевська-Славова А. В.** – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Коваленко І. М.** – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»
- Ковальова К. О.** – викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Ковальова Т. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету

Коляда Е. К. – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Космацька Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лесневська К.В. – старший викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Лимар М. Ю. – кандидат політичних наук, старша викладачка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Літвінова М. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Ляшко О. В. – доктор філософії, доцент кафедри англійської філології Київського національного лінгвістичного університету

Макарук Л. Л. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри прикладної лінгвістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мамедова А. І. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри викладання другої іноземної мови Запорізького національного університету

Межов О. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Миронюк Л. В. – старший викладач кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»

Михайлова А. С. – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Мологай Л. А. – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницького національного університету

Мосієвич Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету

Ніконова В. Г. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германських мов Національної академії Служби безпеки України

Олешкевич І. П. – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Пальчевська О. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Пеліван О. К. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

П'сцух О. І. – доктор філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Підгрушна О. Г. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Поворознюк Р. В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ржевська Д. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу Національного авіаційного університету

Сазонова В. С. – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Стройкова С. А. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри німецької філології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Тарасова С. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Тернова Ж. А. – завідувачка лабораторії «Країнознавство» при кафедрі романо-германської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Томчаковський О.Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Трчук К. В. – здобувачка кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Хапіна О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Холод І. В. – доктор філософії, старший викладач кафедри української та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету

Циганок І. Б. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Шилінська І. Ф. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету

Шостак В. О. – студентка IV курсу факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Шостак В. Р. – здобувач освіти за ОП «Переклад з англійської мови» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Штохман Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету

НОТАТКИ

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 34 (73) № 2 2023

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *В. Гайдабрус*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 26,70. Ум. друк. арк. 30,54. Зам. № 0723/422

Підписано до друку 11.07.2023. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2022 р.